

De veiligheid en de beveiliging van Pim Fortuyn

Feiten en verantwoordelijkheden

COMMISSIE FEITENONDERZOEK

VEILIGHEID EN BEVEILIGING PIM FORTUYN

De veiligheid en de beveiliging van Pim Fortuyn

De veiligheid en de beveiliging van Pim Fortuyn

Feiten en verantwoordelijkheden

**COMMISSIE FEITENONDERZOEK
VEILIGHEID EN BEVEILIGING PIM FORTUYN**

Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:

Servicecentrum Uitgevers

Postbus 20014

2500 EA Den Haag

tel.: 070 - 378 9880

fax: 070 - 378 9783

© 2002 Sdu Uitgevers BV, Den Haag

Omslagontwerp en binnenwerk: VILLA Y, Andre Klijsen, Den Haag

ISBN: 90 12 09765 7

NUR: 754, 824

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De bij toepassing van art. 16b en 17 Auteurswet 1912 wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens fotokopiëren, dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, tel.: 023-7997810. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van art. 16 Auteurswet 1912 dient men zich te wenden tot de stichting PRO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, tel.: 023-7997809. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the publisher.

While every effort has been made to ensure the reliability of the information presented in this publication, Sdu Uitgevers neither guarantees the accuracy of the data contained herein nor accepts responsibility for errors or omissions or their consequences.

Voorwoord

De Commissie Feitenonderzoek Veiligheid en Beveiliging Pim Fortuyn heeft in opdracht van de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie ruim een half jaar onderzoek gedaan naar de gang van zaken met betrekking tot de veiligheidssituatie van Pim Fortuyn voorafgaande aan de aanslag van 6 mei 2002 en de verantwoordelijkheid van overheidsinstanties voor zijn veiligheid en beveiliging. De door voornoemde ministers aan de commissie verstrekte opdracht zou niet in deze tijdsspanne zijn afgerond zonder de medewerking van de onder de ministers ressorterende diensten en de betrokken politiekorpsen.

Voorts dankt de commissie allen die bereid waren op soms zeer korte termijn tijd vrij te maken voor een gesprek en daarnaast alle mogelijke andere vormen van medewerking te verlenen aan het onderzoek. De sfeer waarin de gesprekken hebben plaatsgevonden, heeft de commissie als constructief ervaren.

De commissie heeft dankbaar gebruikgemaakt van het aanbod van De Nederlandsche Bank om huisvesting en facilitaire ondersteuning ter beschikking te stellen. In het bijzonder wil zij de president van De Nederlandsche Bank, dr. A.H.E.M. Wellink, en in hem alle diensten van De Nederlandsche Bank, dankzeggen voor de geboden gastvrijheid en de aan de commissie bewezen diensten.

Zij heeft zich bij het uitvoeren van haar onderzoek laten ondersteunen door een beperkte maar deskundige staf die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van dit rapport. In de eerste fase van het onderzoek heeft zij daarbij ook mogen rekenen op de medewerking van de documentaristen van de Algemene Rekenkamer.

De commissie heeft talrijke gesprekken gevoerd en dankt het Verslagbureau Amsterdam voor de verslaglegging.

Het is ook alleszins op zijn plaats hier bijzondere waardering uit te spreken jegens mijn collega's in de commissie wier expertise op de onderscheiden voor het onderzoek relevante gebieden onmisbaar is gebleken. Binnen de commissie nam collega Fijnaut als rapporteur het leeuwendeel van de werkzaamheden voor zijn rekening.

mr. H.F. van den Haak

Amsterdam, 30 november 2002

SAMENSTELLING VAN DE COMMISSIE

mr. H. F. van den Haak (voorzitter)

K. J. H. H. Sietsma (lid/secretaris)

prof. dr. C. J. C. F. Fijnaut (lid/rapporteur)

mr. S. J. E. Horstink-von Meyenfeldt (lid)

mr. R. J. Hoekstra (lid)

STAF VAN DE COMMISSIE

drs. M. Bruinsma

mr. N. J. P. Coenen

I. Haije

drs. Y. Huizing

M. Overwater

A. Pol

drs. J. J. M. Wassenberg

Inhoudsopgave

	Voorwoord	5
	Lijst van afkortingen diensten, organisaties e.a.	14
	Lijst van afkortingen media	15
1	Algemene inleiding	17
1.1	6 mei 2002: de dag van de moordaanslag op Pim Fortuyn	17
1.2	De opdracht, taakuitvoering en ondersteuning van de commissie	21
1.2.1	De opdracht van de commissie	21
1.2.2	De uitvoering van het onderzoek	22
1.2.2.1	Het normatieve kader	22
1.2.2.2	Het feitelijke onderzoek: strategie, bronnen en vergelijkende studie	25
1.2.2.2.1	De strategie van het onderzoek	25
1.2.2.2.2	De bronnen van het onderzoek	26
1.2.2.2.3	De e-mails van Fortuyn	28
1.2.2.2.4	De pogingen tot vergelijkend onderzoek	30
1.2.3	De ondersteuning van de commissie	30
1.3	De redactie van het rapport	31
1.4	De opbouw van het rapport	32
DEEL I	HET BESTAANDE STELSEL VAN PERSOONSBEVEILIGING	
	Voorbeschouwing	37
2	De organisatie van het politiewezen en de verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging	39
2.1	Inleiding	39
2.2	De rompstructuur van het politiewezen: de politie	39
2.3	De vleugelstructuren van het politiewezen: de KMAR en de BVD	41
2.3.1	Taak en positie van de KMAR	41
2.3.2	Taak en organisatie van de BVD	42
2.4	De (plaatselijke en ministeriële) verantwoordelijkheid voor de beveiliging van personen	45
2.4.1	De discussie bij de totstandkoming van de Politiewet 1993	45
2.4.2	De verantwoordelijkheid van de plaatselijke en de nationale autoriteiten	46
2.4.3	De verantwoordelijkheid van de minister van Justitie en de minister van BZK	47
2.5	Besluit	49

3	De historische achtergrond van de regeling van persoonsbeveiliging op centraal niveau	51
3.1	Inleiding	51
3.2	De opbouw van bijzondere voorzieningen in de jaren zeventig	51
3.3	De aanscherping van het (persoons)beveiligingsbeleid ten aanzien van eigen bewindspersonen in 1978	55
3.4	De herbezinning op de situatie in de jaren tachtig	56
3.5	De Circulaires Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1986, 1992 en 1995: de nadere regeling van de persoonsbeveiliging	60
3.5.1	De Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1986	60
3.5.2	De Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1992	61
3.5.3	De Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1995	63
3.6	Besluit	66
4	De inhoud van de Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1999	69
4.1	Inleiding	69
4.2	Wat is persoonsbeveiliging?	70
4.3	Wie komt er voor persoonsbeveiliging in aanmerking?	73
4.4	Wie is verantwoordelijk voor persoonsbeveiliging?	78
4.5	Hoe is de besluitvorming betreffende de toewijzing van persoonsbeveiliging georganiseerd?	83
4.5.1	De procedure in het algemeen	83
4.5.2	De rol van de BVD, het KLPD en de regionale korpsen bij de advisering omtrent de toewijzing van persoonsbeveiliging	86
4.5.2.1	De rol van de BVD	86
4.5.2.2	De rol van het KLPD	89
4.5.2.3	De rol van de regionale korpsen	91
4.6	Welke diensten zijn betrokken bij de uitvoering van persoonsbeveiliging?	93
4.7	De voornaamste knelpunten in verband met de (toepassing van de) Circulaire 1999	96
4.8	Besluit	98
5	De beveiliging van personen in diverse sectoren van de overheid en in de particuliere sector	101
5.1	Inleiding	101
5.2	De beveiliging van personen in drie verschillende sectoren van de overheid	102
5.2.1	Het beveiligingsbeleid in de strafrechtspleging	102
5.2.2	Het beveiligingsbeleid van de Tweede Kamer	104
5.2.3	Het beveiligingsbeleid bij het ministerie van Buitenlandse Zaken	106

- 5.3 De persoonsbeveiliging in de particuliere sector 108
- 5.3.1 De eigen verantwoordelijkheid van burgers en ondernemingen 108
- 5.3.2 Het Mediapark in Hilversum: een relevant voorbeeld van de complicaties bij publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg 111
- 5.3.3 De aanpak binnen particuliere bedrijven 113
- 5.3.4 Zijn politieke partijen particuliere bedrijven? 117
- 5.3.5 De rol van persoonsbeveiliging in de particuliere veiligheidszorg 118
- 5.4 Besluit 119

Nabeschouwing 120

DEEL II DE RECONSTRUCTIE VAN DE FEITEN EN DE BEOORDELING VAN DE VERANTWOORDELIJKHEDEN

Voorbeschouwing 125

- 6 De aanvang van de verkiezingsstrijd (20 augustus 2001-23 oktober 2001) 127
- 6.1 Inleiding 127
- 6.2 Fortuyn: een publieke figuur op het politieke forum 128
- 6.2.1 Op weg naar *De verweesde samenleving* 128
- 6.2.2 Over “de islamisering van onze cultuur” 130
- 6.2.2.1 De inhoud van het boek 131
- 6.2.2.2 Het debat in Het Lagerhuis 133
- 6.2.3 De wending naar een “droomkabinet”: hoe Nederland moet worden geregeerd 135
- 6.2.3.1 Het programma van zo’n kabinet 135
- 6.2.3.2 Het “zwarte schaap” en de veiligheidsrisico’s op het Mediapark in Hilversum 137
- 6.2.4 De genuanceerde maar ook gemengde reacties op Fortuyn’s overstap naar de politiek 139
- 6.3 Een retrospectieve vooruitblik op het algemene verloop van de verkiezingen 141
- 6.3.1 Het beeld van de verkiezingsstrijd in politieke kring 141
- 6.3.2 Het beeld van bevoorrechte journalisten 143
- 6.3.3 Het beeld bij de politiekorpsen 144
- 6.3.4 Het algemene beeld: een rustig verloop 146
- 6.4 De doorwerking van de aanslagen van 11 september 2001 op het gevoerde beveiligingsbeleid 147
- 6.5 De uitgangspunten van het beveiligingsbeleid van LN ten aanzien van Fortuyn 151
- 6.6 Waarom kwam de overheid toen niet in actie ten overstaan van Fortuyn? 154
- 6.7 Besluit 157

7	Van lijsttrekker van LN tot de breuk met de partij (23 oktober 2001-9 februari 2002)	159
7.1	Inleiding	159
7.2	De overwegend negatieve reacties op de voordracht van Fortuyn als lijsttrekker van LN	160
7.2.1	De aangifte van RADAR tegen Fortuyn wegens discriminatie	161
7.2.2	De dreigende e-mails aan het adres van Fortuyn bij LN	162
7.3	7-8 november 2001: de opmaat van de discussie over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn	166
7.3.1	Moest Fortuyn werkelijk vrezen voor “goed en leven” en behoefde hij dus beveiliging?	166
7.3.1.1	Was er een concrete reden voor zijn bewering?	167
7.3.1.2	De gedachtewisselingen over de veiligheid van Fortuyn op het Binnenhof	168
7.3.1.2.1	Het concept van persoonsbeveiliging: een bron van misverstand?	168
7.3.1.2.2	De gesprekken in het Torentje en in de Tweede Kamer	170
7.3.2	Werd Fortuyn afgeluisterd?	173
7.4	Fortuyns uitverkiezing tot lijsttrekker van LN op 25 november 2001	174
7.4.1	De politieke toestand voor de aanvang van het congres	175
7.4.2	De veiligheidsmaatregelen die werden getroffen	177
7.4.3	De politieke commentaren na afloop van het congres	180
7.5	Het verzet van Fortuyn tegen de uitvoering van het beveiligingsplan van LN	182
7.6	Voor een confrontatiestrategie met (radicale) dierenrechtenactivisten: de “bont-special” van Business Class d.d. 6 januari 2002	185
7.6.1	Fortuyns afkeer van de milieubeweging en het radicale dierenrechtenactivisme	186
7.6.2	Het recente onderzoek van de BVD en de politie inzake het radicale dierenrechtenactivisme	187
7.6.3	Het gesprek tussen twee radicale dierenrechtenactivisten op 7 januari 2002	189
7.7	De verharding van de politieke discussie rondom Fortuyn tot 9 februari 2002	193
7.8	Besluit	197
8	Van het interview in de Volkskrant tot het taartincident in Nieuwspoort (9 februari 2002-14 maart 2002)	201
8.1	Het interview in de Volkskrant en zijn directe gevolgen	201
8.2	Het beveiligingsbeleid van de LPF en LR ten aanzien van Fortuyn	208
8.2.1	Het beleid van de LPF	208
8.2.2	Het beleid van LR	213
8.3	Het beveiligingsbeleid van de overheid	215
8.3.1	De mishandeling van een dubbelganger van Fortuyn te Gennep	215
8.3.2	De initiatieven van de overheid te Rotterdam	216
8.3.3	De opstart van de discussie op ministerieel niveau	219

8.3.4	Twee initiatieven in het kader van de BVD	222
8.3.4.1	De MEPIA-berichten over Fortuyn	223
8.3.4.2	De opmaak van een “verkiezingsanalyse”	224
8.4	De beveiliging van Fortuyn bij de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002	225
8.4.1	De politieke turbulentie in de dagen voordien	225
8.4.2	De demonstraties tegen Fortuyn op 5 en 6 maart 2002	228
8.4.2.1	De demonstratie tegen Fortuyn op 5 maart 2002	228
8.4.2.2	De demonstratie tegen Fortuyn op 6 maart 2002	229
8.4.3	De afloop van de verkiezingen	233
8.5	Besluit	235

9 Van het taartincident in Nieuwspoort tot en met het overleg met commissaris De Jong (14 maart 2002-15 april 2002) 239

9.1	Inleiding	239
9.2	Het taartincident in Nieuwspoort	241
9.2.1	De voorbereiding van de persconferentie	241
9.2.2	De taartactie, de taarten en de reacties erop	242
9.2.2.1	De actie als zodanig	242
9.2.2.2	De reacties op het incident	245
9.2.3	Het verdere politieke debat	249
9.2.4	De weerslag op de beveiliging van Fortuyn door zijn omgeving	251
9.3	Het strafrechtelijk onderzoek naar de daders bij de politie Haaglanden	254
9.3.1	Het onduidelijke oogmerk van de aangifte	255
9.3.2	De totstandkoming, de inhoud en de strekking van de aangifte	256
9.3.3	Het verloop van het daaropvolgende onderzoek	261
9.3.3.1	De verkrijging van beeldmateriaal betreffende het incident	261
9.3.3.2	De inschakeling van de BVD	263
9.3.3.3	De overige onderzoeksactiviteiten	265
9.3.4	De aanhouding van de daders	266
9.4	De bestuurlijke aanpak van de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn	267
9.4.1	De eerste dreigingsanalyse	267
9.4.2	De toekenning van de status van bijzonder persoon	272
9.4.3	Het contact met de politie te Rotterdam	276
9.4.4	De beraadslaging in de CIVD	282
9.4.5	Het gesprek van De Jong met De Booij en Fortuyn op 15 april 2002	284
9.4.5.1	De weergave van het gesprek in twee ambtelijke notities van na 6 mei 2002	286
9.4.5.2	De verklaring van De Booij omtrent dit gesprek	287
9.4.5.3	De verklaring van De Jong omtrent dit gesprek	289
9.4.5.4	Een balans van dit gesprek	292
9.5	Besluit	293

10	De laatste weken (15 april 2002-6 mei 2002)	297
10.1	Inleiding	297
10.2	Het verdere verloop van de electorale strijd	298
10.3	De tweede dreigingsanalyse	302
10.3.1	De opmaak van de analyse	302
10.3.2	De terugkoppeling naar de departementsleiding	307
10.4	Een bericht over een aanslag op Fortuyn	311
10.4.1	Het doel van de demonstratie op 11 mei 2002	311
10.4.2	De inhoud van het bericht en de inschakeling van de politie Rotterdam	312
10.4.3	De weerslag van het bericht op De Booij en Fortuyn	314
10.4.3.1	Het veiligheidsplan van De Booij	314
10.4.3.2	Het incident bij restaurant Saur op 2 mei 2002	315
10.4.4	De evaluatie van het bericht door de RID	317
10.4.5	De terugkoppeling op De Booij	319
10.5	Het verloop van de 6e mei 2002	321
10.5.1	De beveiliging van Fortuyn met het oog op het interview bij BNN	321
10.5.2	Het allereerste optreden van de politie op de plaats delict	325
10.5.3	De nachtelijke huiszoeking in de woning van Fortuyn	326
10.6	Het beveiligingsbeleid in de uren en dagen na de moord	327
10.7	Besluit	331

DEEL III CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

11	Algemene conclusies	337
11.1	Inleiding	337
11.2	De veiligheid van Fortuyn	340
11.2.1	De omvang van de (mogelijke) aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn	341
11.2.2	De aard van de (mogelijke) aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn	343
11.3	De beveiliging van Fortuyn	345
11.3.1	De opstelling van Fortuyn ten aanzien van zijn veiligheid en beveiliging	346
11.3.2	De beveiliging van Fortuyn en zijn politieke formaties	348
11.3.3	De beveiliging van Fortuyn en de regionale politiekorpsen	349
11.3.3.1	De rol van de politie Rotterdam-Rijnmond	349
11.3.3.2	De rol van de politie Gooi en Vechtstreek	351
11.3.3.3	De rol van de politie Haaglanden	352
11.3.3.4	De rol van de politie IJsselland	352
11.3.4	De beveiliging van Fortuyn en de nationale diensten	352
11.3.4.1	De rol van de BVD	353
11.3.4.2	De rol van het KLPD	355

11.3.5	De beveiliging van Fortuyn, de ministeries van BZK en Justitie en de minister-president	355
11.3.5.1	De rol van de TEC en de GED	356
11.3.5.2	De rol van de ministers De Vries en Korthals en van minister-president Kok	357
11.4	De gebreken van het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging	358
11.5	Besluit	361
12	Algemene aanbevelingen	363
12.1	Inleiding	363
12.2	De verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging	363
12.3	De organisatie van de overheid in de sfeer van persoonsbeveiliging	364
12.4	De inhoudelijke grondslag van persoonsbeveiliging	366
12.5	Besluit	367

Bijlagen

1	Tijdelijk Veiligheid en Beveiliging Pim Fortuyn	369
2	Lijst van personen met wie de commissie heeft gesproken	385
3	Overzicht van feitelijkheden betreffende de veiligheid van Fortuyn	388
4	Regeling betreffende het kennisnemen van AIVD-informatie door de Commissie Van den Haak	389
5	Regeling betreffende kennisneming door de Commissie Feitenonderzoek uit het strafrechtelijk onderzoek naar de moord op Pim Fortuyn en andere relevante strafzaken	391
6	Brief aan Voorzitter Tweede Kamer houdende het instellingsbesluit commissie feitenonderzoek	396

LIJST VAN AFKORTINGEN DIENSTEN, ORGANISATIES E.A.

AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AOO	Afdeling Openbare Orde
ASTA	Ambtelijke Stuurgroep Terroristische Acties
BBE	Bijzondere Bijstandseenheden
BBE-K	BBE Koninklijke Marechaussee
BBE-Marns	BBE Mariniers
BBE-RP	BBE Korps Rijkspolitie
BBZ	Beleids- en Bestuurszaken
BOZ	Bureau Operationele Zaken
BRT	Bovenregionaal Recherche Team
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
BSC	Business Security Company
BTBE	Bijzondere Technische Bijstandseenheid
BVD	Binnenlandse Veiligheidsdienst
BZC	Bijzondere Zaken Centrale
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CIE	Criminele Inlichtingen Eenheid
CIVD	Commissie Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
CRI	Centrale Recherche Informatie
DGOOV	Directeur-generaal Openbare Orde en Veiligheid (BZK)
DKDB	Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging
DRO	Dienst Recherche Onderzoeken
DTOO	Dienst Technologie & Operationele Ondersteuning
GED	Grote Evaluatiedriehoek
HBSG	Hoofd Bureau Secretaris-generaal
HKS	Herkenningsdienstsysteem
KED	Kleine Evaluatiedriehoek
KLPD	Korps Landelijke Politiediensten
KMAR	Koninklijke Marechaussee
LBT	Landelijke Bijstandsgroep Terreurbestrijding
LCC	Landelijk Coördinatie Centrum
LN	Leefbaar Nederland
LPF	Lijst Pim Fortuyn
LR	Leefbaar Rotterdam
MEPIA	Meldingspunt Integriteitsaantastingen
MID	Militaire Inlichtingendienst
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
NCC	Nationaal Coördinatiecentrum
NCIS	Nationaal Criminele Inlichtingen Systeem

NFI	Nederlands Forensisch Instituut
NOB	Nederlands Omroepproductie Bedrijf
NOS	Nederlandse Omroep Stichting
OKL	Overleg Korpsleiding
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
RADAR	Rotterdamse Anti Discriminatie Raad
RID	Regionale Inlichtingendienst
RVD	Rijksvoorlichtingsdienst
SG	Secretaris-generaal
SITRAP	Situatierapport
SPIOR	Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond
STG.	Staatsgeheim
TEC	Technische Evaluatiecommissie
TK	Tweede Kamer
TUC	Technische Uitvoeringscommissie
UTBT	Unit Terreurbestrijding en Bijzondere Taken

LIJST VAN AFKORTINGEN MEDIA

AD	Algemeen Dagblad
ANP	Algemene Nederlandse Persdienst
CA	CARP
CC	Culture & Camp
ED	Eindhovens Dagblad
ELS	Elsevier
EUPE, TV GO	Extra Uitzending Pim Fortuyn, Gezamenlijke Omroepen
EUPE, RI	Extra Uitzending Pim Fortuyn, Radio I
FA	Frankfurter Allgemeine
FD	Financieel Dagblad
FT	Financial Times
GA	Groene Amsterdammer
GE	Gooi en Eemlander
GUAR	The Guardian
HC	Haagsche Courant
HP	HP/De Tijd
IND	The Independent
INT	Intermediair
LC	Leeuwarder Courant
LIB	Libération
ME	Metro
MON	Le Monde

LIJST VAN AFKORTINGEN

ND	Nederlands Dagblad
NRC	NRC-Handelsblad
OBS	The Observer
PAR	Het Parool
RD	Rotterdams Dagblad
REF	Reformatorisch Dagblad
SP	Spits
STAN	De Standaard
TEL	De Telegraaf
TIM	The Times
TR	Trouw
UN	Utrechts Nieuwsblad
VK	de Volkskrant
VN	Vrij Nederland
WW	Weltwoche
ZEI	Die Zeit

HOOFDSTUK I

Algemene inleiding

1.1 6 MEI 2002: DE DAG VAN DE MOORDAANSLAG OP PIM FORTUYN

Op 6 mei 2002, kort na het avondnieuws van 18.00 uur, werd Nederland opgeschrikt door het bericht dat er in Hilversum, op het Mediapark, een aanslag was gepleegd op Pim Fortuyn. Een uur later werd op alle zenders medegedeeld dat Fortuyn was overleden en dat de verdachte was aangehouden. Deze dramatische gebeurtenis joeg een schok door het land en maakte bij velen hevige emoties los. Meer en meer mensen groepten samen bij het Mediapark. Voor de woning van Fortuyn werden de eerste bloemen gelegd. De sfeer rond het anders zo rustige Binnenhof werd grimmig. Ambtenaren van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en van het ministerie van Justitie kwamen in spoedberaad bijeen om zich te bezinnen op veiligheidsmaatregelen. Nadat minister-president Kok even na zeven uur een verklaring had afgelegd waarin hij zei kapot te zijn van wat er was gebeurd, vergaderde het kabinet in de Trêves-zaal en poogde zicht en greep op de situatie te krijgen. Andere vooraanstaande lijsttrekkers – Balkenende, Rosenmöller, Melkert, Dijkstal, De Graaf, Marijnissen – spraken op radio en televisie eveneens hun afschuw over de aanslag uit. Ook in het buitenland werd met verbijstering kennis genomen van wat er was gebeurd: een moord-aanslag op een politicus in Nederland?

Laat op de avond gaven minister-president Kok, de minister van BZK De Vries en de minister van Justitie Korthals een persconferentie. Op deze bijeenkomst las De Vries een verklaring voor waarin twee dingen werden beklemtoond. Aan de ene kant dat vanaf:

“de dag waarop het zogenaamde ‘taartincident’ plaatsvond, door de BVD, politie en justitie in de zogenaamde ‘attack-analyse’ (MOET ZIJN TEC (ANALYSE), CIE), waarin over de veiligheid van personen die mogelijkerewijs bedreigd zouden kunnen worden, overleg wordt gepleegd, (is) besproken en nagegaan of er concrete aanwijzingen waren dat de heer Fortuyn gevaar zou lopen. Na alle bronnen nage trokken te hebben, is de conclusie geweest dat er geen zichtbare dreiging was die aanleiding gaf tot persoonsbeveiliging over te gaan. Zodra zich nieuwe feiten voordeden in de tijd daarna, is telkens opnieuw een dreigingsanalyse uitgevoerd en tot op 6 mei, vandaag, zijn er geen aanwijzingen voor handen geweest, waaruit concrete dreiging bleek”.

En verderop in de verklaring dat:

“BVD, justitie, politie, diepgaand (hebben) nagegaan of er aanleiding was om tot zo’n persoonlijke bedreiging van de veiligheid van de heer Fortuyn te besluiten. Daarvoor waren de aanwijzingen niet aanwezig. (...) Maar in de periode van maart tot zeer kort geleden, 2 mei, is er voortdurend door alle diensten ook aandacht besteed aan de veiligheid van de heer Fortuyn. Ik moet daaraan toevoegen dat, alhoewel we daar over het algemeen geen mededelingen over doen, dat dit een zeer intensieve aandacht is geweest en waar de minister zelf ook verschillende malen om heeft gevraagd”.

Aan de andere kant verwoordde De Vries de gedachte die meteen bij veel mensen was opgekomen:

“hoe deze moordaanslag heeft kunnen plaatsvinden en of in het verleden ook van de zijde van de regering wel voldoende aandacht is geweest voor zijn veiligheid”.

En hij voegde hieraan toe dat:

*“nog een zeer grondig onderzoek (zal) moeten plaatsvinden”.*¹

In een uitzending van NOVA, enkele dagen later, verklaarde De Vries dat hij, kijkend en luisterend naar wat Fortuyn op bepaalde momenten in de media omtrent zijn veiligheid en beveiliging beweerde, zelf had gevraagd aan zijn diensten of er wel goed naar werd gekeken en ze had verzocht om er nog eens héél goed naar te kijken, maar dat hem steeds was bericht dat zij “geen concrete bedreigingen van de heer Fortuyn” hadden kunnen vaststellen. En dan kun je natuurlijk zeggen:

“Ja, in het licht van die rampzalige aanslag die heeft plaatsgevonden is dat dus kennelijk niet goed geweest. Maar dan moet u wel bedenken dat het misschien ook bijna onmogelijk geweest zou zijn om vast te stellen dat iemand met deze idiote plannen rondliep. En dat is nou iets wat óók door deze commissie (VAN DEN HAAK, CIE) uitgezocht zou moeten worden”.

Op de vraag of hij toch niet een moment had gedacht: “Had ik hem nou toch maar gewoon een mannetje meegestuurd. Overrulen die BVD”, antwoordde De Vries ten slotte:

*“Ja, overrulen die BVD en de politie en justitie. Maar, kijk, ik ben niet iemand die in z’n eentje al die veiligheidsmaatregelen moet nemen. En overigens dat zijn oordelen die dus door de meest deskundige mensen tot conclusies gebracht worden en dan komt er een aanbeveling aan, als het om mensen gaat, aan de minister van Justitie. En ook de minister van Justitie heeft dus nooit aanleiding gehad om te zeggen: ‘Overrulen die BVD, de politie en de justitie, want we hebben geen goed advies gehad’. (...) ik denk dat men naar beste vermogen adviezen heeft gegeven, maar helaas is het zo dat kennelijk deze dader niet gesignaleerd is”.*²

In een NOVA-uitzending van enkele dagen daarvoor werd herhaald wat minister-president Kok eerder al had verklaard:

*“Honderd procent veiligheidsgaranties bestaan er niet, voor niemand. En zoals minister De Vries maandagavond duidelijk heeft gezegd op de persconferentie na de ministerraad: de autoriteiten, de instanties, in Rotterdam, ook in Den Haag, die daarvoor verantwoordelijkheid dragen hebben niks onbenut gelaten om, op aanwijzingen die daarvoor bestonden, want er moeten natuurlijk altijd aanwijzingen zijn, ook nauwgezet en adequaat te reageren. Desondanks, we zullen natuurlijk een onafhankelijk onderzoek laten doen naar alles wat met de veiligheid van de heer Fortuyn te maken had. En dat onderzoek zal door een onafhankelijke commissie worden gedaan. Dan zullen natuurlijk de verschillende instanties ook worden gehoord en verschillende documenten worden geraadpleegd. Maar het moet tot op de bodem worden uitgezocht, want dit moet natuurlijk tot onbetwistbare conclusies leiden”.*³

¹ Hier is gebruikgemaakt van de transcriptie van deze persverklaring zoals die werd verspreid door de RVD.

² NOVA d.d. 14 mei 2002.

³ NOVA d.d. 11 mei 2002.

Een aantal van Fortuyns vrienden en politieke medestanders werd vanzelfsprekend ook onmiddellijk om een reactie gevraagd. Mens verklaarde dat Fortuyn hem diezelfde dag nog had gezegd dat De Booi hem had verboden die avond terug te gaan naar Rotterdam want er was sprake van dreigementen:

“dat ze me wilden om..., dat ze me wilden, zeg maar, aanvallen of beschieten”.

Maar in één adem voegde hij eraan toe dat Fortuyn:

“er zelf heel laconiek onder (was) en hij citeerde vaak zijn moeder. En hij zegt: Nou, mijn moeder zei altijd: ‘Pim het komt zoals het komt, maak je geen zorgen’. Hij zegt dus: ‘Harry, kom op we gaan lekker door, niks aan de hand’”.

Op de vraag of Fortuyn nooit had overwogen om bodyguards te nemen antwoordde Mens:

*“Heeft hij aangeboden gekregen van alle kanten. Heeft hij altijd gezegd: ‘Dat hoeft ik niet’. Hij zegt, want dat helpt namelijk niet. Pim zegt als ze me willen raken doen ze het toch. Hij had een enorme bewondering voor Kennedy. En nou, Kennedy, we weten allemaal hoe die aan zijn eind is gekomen. En daar had ik het wel eens over met hem en hij zegt: ‘Nou, dat is een mooie dood. Dan maak je geschiedenis’. Zegt Pim”.*⁴

Op de vraag of er bedreigingen waren geweest aan het adres van Fortuyn verklaarde Herben:

*“Er waren bedreigingen gekomen en die hadden we ook hier in Rotterdam doorgegeven aan de Rotterdamse politie. En er werd hier ook adequaat op hem gepast, maar ik denk dat het in...Ja, je kunt het ook niet verwachten. Wie verwacht het in Hilversum? Maar het was voor ons heel moeilijk wel. We hebben bewust de laatste weken nooit openlijk campagne kunnen voeren, omdat we beducht moesten zijn voor dit soort aanslagen. (...) We hebben wel steeds informatie doorgegeven aan de gemeente Rotterdam en daar werd goed adequaat op gereageerd”.*⁵

Op 8 mei 2002 verklaarde deze woordvoerder van de LPF in De Telegraaf:

*“dat er ‘wel degelijk serieus (is) gevraagd om beveiliging’ van de eergisteren dodelijk getroffen lijsttrekker. Herben: ‘We hebben dat keurig aangemeld. Meerdere keren. Alleen, toen er niets gebeurde, zei Pim: ‘Ik ga er niet om smeken’. We hebben toen besloten hem weg te houden bij massabijeenkomsten. ‘Ook werd zijn dagagenda niet bekendgemaakt’”.*⁶

Van de Linde, die campagneleider was van Leefbaar Nederland in de tijd dat Fortuyn nog de lijsttrekker van deze partij was, liet weten dat deze partij wel veiligheidsmaatregelen had getroffen maar:

*“Nee, ik denk niet dat ik daar echt op gerekend had. Ik denk dat echt ook in Nederland niemand daar echt op gerekend had. Ik bedoel zelfs in Amerika waar ik toch zeventien jaar heb gewerkt, is dit wel eens voorgekomen, onder andere met John F. Kennedy (...). Maar ik denk dat niemand dit had kunnen voorstellen in Nederland”.*⁷

4 EUPF, TV GO d.d. 6 mei 2002.

5 EUPF, RI d.d. 6 mei 2002.

6 TEL d.d. 8 mei 2002.

7 EUPF, TV GO d.d. 6 mei 2002.

En de toenmalige voorzitter van die partij, Nagel, beaamde:

*“Ja, we hadden het congres in Gooiland en toen kwamen er wel rare telefoontjes binnen waarvan niet duidelijk was aan wie of wat. En, ja, ook andere mensen krijgen wel eens gekke e-mails of wat dan ook. En dan denk je: ja, moet ik dat nou serieus nemen of niet? Het is uiteindelijk in Nederland nooit gebeurd. Ik althans kan me dat nooit voorstellen, maar goed, we hebben over en weer al uitgebreide veiligheidsmaatregelen genomen en naar nu blijkt nog niet eens voldoende. Het is absurd”.*⁸

Hammerstein verwees, toen hij werd geïnterviewd, naar zijn ervaringen bij de politie in Den Haag toen ze er aangifte deden tegen degenen die op 14 maart 2002 Fortuyn taarten in zijn gezicht hadden gedrukt in Nieuwspoort, bij de presentatie van zijn boek *De puinhopen van acht jaar Paars*. Ze hadden toen gezegd:

“Als justitie hier niks onderneemt dan vraag je eigenlijk om een verdere stap. De volgende keer is het een steen of erger en wat doet u dan? En toen werden de schouders nog opgehaald. En mijn collega Spong en ik, we hadden al een klacht in voorbereiding bij justitie dat er niet strafrechtelijk vervolgd werd en justitie was naar aanleiding van die taartensmijterij niet te bewegen om iets te doen”.

En op de vraag of Fortuyn zich bedreigd voelde was zijn reactie:

*“Ik geloof wel dat hij zich het gevaar realiseerde, en hij is natuurlijk ook vaker bedreigd, heel vaak bedreigd. En dat vond hij heel erg vervelend. Ik wil niet zeggen dat hij daar depressief onder was, maar ik zag aan zijn gezicht dat hij dat niet als buitengewoon prettig had ervaren. (...) Hij heeft daar niet veel over uitgeweid, maar hij heeft in de afgelopen maanden wel heel erg veel telefoontjes gehad van mensen die hem bedreigd hebben, ja”.*⁹

Journalisten die Fortuyn in de voorbije maanden hadden gevolgd spraken zich diezelfde dag ook uit over hun ervaringen met Fortuyn, speciaal natuurlijk waar het zijn veiligheid en beveiliging betreft. Frieszo van NOVA zei dat hij de week daarvóór nog bij Fortuyn thuis op bezoek was geweest, gewoon voor een achtergrondgesprek, en dat hem toen duidelijk werd:

*“dat hij zichzelf ernstige zorgen maakte over zijn veiligheid. Hij klaagde er bijvoorbeeld over dat hij van het weinige geld dat hij had om campagne te voeren er veel geld van opging aan beveiliging. Hij zei dat zijn huis goed beveiligd was, maar dat hij zich wel zorgen maakte. Hij had dingen zelf geregeld. Hij kon zo een aantal taxi-chauffeurs in Rotterdam bellen, die stonden dan meteen voor de deur om hem te beschermen. Hetzelfde gold eigenlijk ook voor politieagenten in Rotterdam. Hij had zo zijn eigen kanalen geregeld. Maar uit alles was duidelijk: hij maakte zich grote zorgen over zijn eigen veiligheid”.*¹⁰

Eind mei 2002 gaven zijn beide broers – Marten en Simon Fortuyn – hun mening over wat er was gebeurd en had moeten gebeuren. Marten Fortuyn verklaarde:

“Kijk, dat er geen feitelijke bedreiging op tafel gelegd kon worden, dat is één. Maar je hebt een opbouw gezien waar wijze mensen die dus goed met hun verantwoordelijkheid omgaan hadden kunnen bedenken dat het langzamerhand zover was, Pim gedemoniseerd, beschadigd in het publiek (...) dan had je kunnen bedenken dat er mis-

⁸ EUPF, GO d.d. 6 mei 2002.

⁹ EUPF, GO d.d. 6 mei 2002.

¹⁰ EUPF, GO d.d. 6 mei 2002.

schien een of andere malloot zou zijn die dus op een gegeven moment dit zou doen. Nou, ik vind het een inschattingsfout. Ik denk dat de spanning hoog genoeg was dat alles wat rond Pim gebeurde had moeten maken dat de verantwoordelijkheid voor het beleid et cetera had moeten zeggen van: 'Deze jongen moet beschermd, beveiligd worden'".

Zijn broer kwam tot een wat ander oordeel:

"Tweede punt is, en dat vind ik een beetje ander signaal dan Mart geeft, er is natuurlijk een situatie gecreëerd dat is duidelijk. En dat is onderschat. Het is een verkeerde inschatting geweest. Maar Pim heeft dus herhaald ook op de televisie gezegd, maar ook in kranten en zelfs bij Ivo Niehe, want ze hebben het er gewoon over de dood gehad. Ik bedoel, laten we er eerlijk over zijn: die man heeft zijn eigen dood aangekondigd. En je kon er eigenlijk op zitten wachten. Alleen de kwaliteit die er geleverd had moeten worden, ja, dat is op dit moment in de onderzoekscommissie en dat wordt onderzocht".¹¹

Wie de verklaring van De Vries legt naast de uitspraken van de medestanders en de broers van Fortuyn kan niet anders dan tot de vaststelling komen dat zij op wezenlijke punten aanzienlijk van elkaar verschillen. Ten eerste bestond er duidelijk verschil van opvatting over de vraag of Fortuyn nu werkelijk bedreigd werd of niet. Ten tweede liepen de meningen ook ver uiteen over de wijze waarop (een aantal van) de betrokken overheidsdiensten hun werk had(den) gedaan. En ten derde bleef niet alleen de vraag hangen of Fortuyn, ook in het geval dat er van een concrete bedreiging geen sprake was geweest, toch niet had moeten worden beveiligd maar ook de vraag of hij eigenlijk wel beveiliging zou hebben geaccepteerd. Of zijn beveiliging – op Nederlandse maat gesneden – de moord zou hebben voorkómen werd betwijfeld, bijvoorbeeld door de campagneleider van LN Van de Linde.

Het moge duidelijk zijn dat een afdoende antwoord op deze belangrijke controverses en gewichtige vragen alleen maar kan worden gegeven door middel van – zoals De Vries en Kok beloofden – een zeer grondig onderzoek waarin een en ander "tot op de bodem" wordt uitgezocht. Anders is het vanzelfsprekend onmogelijk om te komen tot de "onbetwistbare conclusies" die door hen eveneens werden toegezegd. Deze belofte heeft de commissie naar eer en geweten willen inlossen.

1.2 DE OPDRACHT, TAAKUITVOERING EN ONDERSTEUNING VAN DE COMMISSIE

Om de lezer een goed inzicht te geven in de totstandkoming van dit rapport is het dienstig om nader in te gaan op drie kwesties: de precieze opdracht van de commissie, het onderzoek dat feitelijk werd verricht en de ondersteuning waarop de commissie mocht rekenen.

1.2.1 De opdracht van de commissie

Bij brief van 14 mei 2002 hebben de minister van BZK en de minister van Justitie de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingelicht over de instelling en opdracht van de Commissie Feitenonderzoek Pim Fortuyn.¹² De opdracht is vierledig:

¹¹ Barend & Van Dorp d.d. 31 mei 2002.

¹² TK, 2001-2002, 28 374, nr. 1.

- 1 “integraal inzicht te verschaffen omtrent de feitelijke gang van zaken met betrekking tot de veiligheid van de heer W.S.P. Fortuyn voorafgaande aan de aanslag van 6 mei”;
- 2 “inzicht (te verschaffen) in de activiteiten van overheidsinstanties die in dat verband op het gebied van de veiligheid verantwoordelijkheid dragen”;
- 3 bij haar onderzoek de vraag betrekken “of, en de wijze waarop, verzoeken om beveiliging zijn ingediend en behandeld alsmede de wijze waarop overheidsinstanties zijn omgegaan met dreigings- en veiligheidsanalyses”;
- 4 “zo spoedig mogelijk aan ons (DE MINISTERS, CIE) schriftelijk verslag uitbrengen over haar bevindingen en de daaraan te verbinden conclusies én aanbevelingen”.

Deze omschrijving van de opdracht heeft de commissie op twee manieren gelezen. In positieve zin betekent zij dat de commissie zich moest beperken tot het vinden van de waarheid met betrekking tot de feiten in de sfeer van de veiligheid van Fortuyn, tot de vaststelling van de verantwoordelijkheden en handelingen van de betrokken overheidsinstanties, en tot het doen van aanbevelingen. In negatieve zin betekent deze opdracht dat de commissie niet diende te treden in enig aspect van de strafzaak tegen de verdachte van de moordaanslag op Pim Fortuyn zoals zijn motieven of achtergronden; het strafrechtelijk onderzoek en het haar opgedragen feitenonderzoek moesten strikt gescheiden blijven. Het lag ook niet op de weg van de commissie om zich te mengen in de politieke discussie over de voorbije verkiezingen en bijvoorbeeld uit te maken of er wel of niet sprake was van “demonisering” van Fortuyn of wie dan ook. De vraag of de beveiliging van Fortuyn zijn moord had kunnen voorkómen maakt in strikte zin evenmin deel uit van de opdracht van de commissie maar deze kwestie houdt hier vanzelfsprekend zo nauw verband mee dat de commissie haar gedurende het onderzoek wel voortdurend heeft meegenomen; zij komt er in haar bevindingen dan ook op terug. Ten slotte heeft de commissie het niet tot haar taak gerekend om in te gaan op kwesties van aansprakelijkheid of verwijtbaarheid.

De commissie heeft van haar opdrachtgevers alle medewerking gehad bij het verkrijgen van de voor haar onderzoek benodigde informatie. Zij beschikte niet over middelen waarmee zij personen en instanties kon dwingen om inlichtingen en documenten te verstrekken. Anders dan bijvoorbeeld een parlementaire enquêtecommissie had de commissie niet de mogelijkheid personen onder ede te horen of Nederlandse ingezetenen te verplichten haar informatie te verstrekken. Zij was afhankelijk van de medewerking op vrijwillige basis van tal van personen en instanties.

1.2.2 De uitvoering van het onderzoek

Wat de uitvoering van het onderzoek betreft moet onderscheid worden gemaakt tussen twee aspecten: enerzijds het normatieve kader waarbinnen zijn uitvoering gestalte diende te krijgen en anderzijds de strategie die in relatie tot de bronnen voor het feitelijke onderzoek werd gehanteerd.

1.2.2.1 Het normatieve kader

De commissie was voor haar werk, gelet op het type onderzoek waarom het hier gaat en zoals in het voorgaande al duidelijk is gemaakt, afhankelijk van de medewerking op vrijwillige basis van zeer veel instanties en personen. Tegenover de bereidheid van velen om in gesprekken met de commissie zoveel mogelijk bouwstenen te verschaffen voor het rapport stond dan ook dat hun recht op privacy

en het vertrouwelijk karakter van de gesprekken werden geëerbiedigd tenzij, mits daarvoor vatbaar, anders overeengekomen.

Voorts moest er rekening mee worden gehouden dat naast het aan de commissie toevertrouwde feitenonderzoek gelijktijdig ook een strafrechtelijk onderzoek gaande was. Elk van beide onderzoeken stelt eisen aan de diepgang en zorgvuldigheid waarmede het valt uit te voeren. Elk van beide onderzoeken heeft zijn eigen oriëntatie annex normatiek, aan te duiden met (1) het belang van de handhaving van de strafrechtelijke rechtsorde in de strafzaak tegen de verdachte van de moordaanslag op Fortuyn door middel van rechtens onberispelijke opsporing, vervolging en gerechtelijk vooronderzoek, (2) het belang van het verkrijgen van een verantwoord resultaat van het onderzoek naar de veiligheid en beveiliging van Fortuyn dat de toets van professioneel onderzoek kan doorstaan. In de verhouding tussen beide onderzoeken weegt het belang van de handhaving van de strafrechtelijke rechtsorde, gerekend naar soortelijk gewicht, evenwel zwaarder dan het overigens maatschappelijk eveneens zwaarwegend belang van een feitenonderzoek naar diens veiligheid en beveiliging. De commissie heeft dan ook slechts inzage gevraagd in enkele stukken uit het strafdossier. En dit enkel met het oog op de verkrijging van een beter beeld van de beveiliging van Fortuyn, in het bijzonder op de plaats van de moordaanslag, en van eventuele bedreigingen contra Fortuyn die gedurende het justitiële onderzoek aan het licht zouden zijn gekomen.

De erkenning van dit onderscheid tussen beide onderzoeken neemt niet weg dat beide elkaar daar konden raken waar in het belang van de waarheidsvinding feiten en omstandigheden moesten worden achterhaald die zowel ter zake dienend waren voor het strafrechtelijk onderzoek naar de dader van de moordaanslag op Fortuyn als voor het onderzoek naar diens veiligheid en beveiliging vóór 6 mei 2002. Daarbij komt dat in beide onderzoeken niet alleen privacybelangen aan de orde konden zijn die gerespecteerd behoorden te worden maar dat hierin ook zou worden kennisgenomen van staatsgeheime informatie die diende te worden beschermd.

Het voorgaande heeft ertoe geleid dat een tweetal regelingen is getroffen: (a) de als bijlage bij dit rapport gevoegde *Regeling betreffende kennisneming door de Commissie Feitenonderzoek uit het strafrechtelijk onderzoek naar de moord op Pim Fortuyn en andere relevante strafzaken* (b) de eveneens als bijlage bij het rapport opgenomen *Regeling betreffende het kennisnemen van AIVD-informatie door de Commissie Van den Haak*. De kern van regeling (a) bestaat in de overeenkomstig de betrokken belangen geijkte informatiebalans bij het hanteren van vraag en aanbod van gegevens en in een voorziening, te treffen voor de oplossing van mogelijke conflicten, bijvoorbeeld indien vraag en aanbod niet op elkaar zouden aansluiten of een verschil van mening zou ontstaan over door de commissie gewenste publicatie van bepaalde gegevens. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor regeling (b). Beide regelingen dienen te worden geduid als een uitwerking van wettelijk gestelde beperkingen aan het opdelven en/of verwerken van gegevens in relatie tot het dienen van elk van beide onderzoeksbelangen. Er werd geen gebruikgemaakt van de geschillenprocedure die in deze beide regelingen is opgenomen.

Het uitgangspunt met betrekking tot het verkrijgen van gegevens ligt vast in artikel 3 van het als bijlage aan het rapport toegevoegde *Instellingsbesluit commissie feitenonderzoek*, door beide betrokken ministers in overeenstemming met de Ministerraad genomen:

“1. De commissie is bevoegd zich binnen het kader van haar taak rechtstreeks te wenden tot alle instanties en personen die aan het uitvoeren van de taak een bijdrage kunnen leveren. 2. De commissie is bevoegd om kennis te nemen van alle stukken die zij nodig acht en die zich binnen de relevante overheidsdiensten bevinden”.

Hierin past dat beide ministers ingevolge artikel 18 lid 5 van de Wet politieregisters de korpsbeheerders van de 25 politieregio's en van het Korps Landelijke Politiediensten in hun hoedanigheid van beheerder van politieregisters toestemming hebben verleend desgevraagd gegevens uit die registers aan de commissie te verstrekken.

De commissie heeft met een groot aantal mensen gesproken die op de een of andere manier van doen hebben gehad met of iets wisten over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. In de beginfase van het onderzoek heeft zij een onderscheid gemaakt tussen oriënterende gesprekken en interviews. Waarbij de oriënterende gesprekken vooral bedoeld waren om afspraken te maken over verdere verkrijging van inlichtingen en documenten en de commissie wegwijs te maken in de te onderzoeken materie terwijl de interviews zich vooral zouden richten op het vaststellen van feiten en verantwoordelijkheden. De wijze van verslaglegging zou ook verschillend zijn; voor de oriënterende gesprekken achtte de commissie een zakelijke samenvatting voldoende, de interviews zouden woordelijk worden verslagen. Naarmate het onderzoek vorderde bleek het onderscheid tussen beide gespreksvormen steeds meer te vervagen. De oriënterende gesprekken leverden reeds zoveel voor het feitenonderzoek relevante informatie op dat woordelijke verslaglegging in een groot aantal gevallen meer dan geboden was. Deze werkwijze bleek ook doelmatiger dan de gesprekken te laten volgen door een interview tenzij daartoe aanleiding bestond.

Alle gesprekspartners – ruim 100 – zijn schriftelijk uitgenodigd; sommigen van hen hebben trouwens meer dan eens met de commissie gesproken. In de uitnodigingsbrief werden de onderwerpen van het gesprek aangeduid. Tevens maakte de commissie van de gelegenheid gebruik inlichtingen in te winnen over de bij gesprekspartners bestaande kennis van (be)dreigingen jegens Fortuyn of de gesprekspartner zelf respectievelijk zijn organisatie. Zoals hierboven gememoreerd werd van elk gesprek een verslag gemaakt dat aan de gesprekspartner ter autorisatie is toegezonden met de mededeling dat de commissie zich het recht voorbehield in haar rapport daaruit te citeren. De overgrote meerderheid van de gesprekspartners heeft het verslag met slechts minieme wijzigingen geretourneerd. Enkele personen hebben om hen moverende redenen het verslag van hun gesprek op onderdelen aangepast. In enkele gevallen werd het verslag ongetekend geretourneerd. De redenen die hiervoor werden aangevoerd varieerden van de behartiging van bedrijfsbelangen tot gebrek aan vertrouwen in de aanpak en de uitkomst van het onderzoek. Dit heeft overigens het onderzoek op geen enkele wijze belemmerd.

Gedurende het onderzoek heeft de commissie viermaal overleg gevoerd met haar opdrachtgevers. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft zij door tussenkomst van de betrokken ministers twee voortgangsberichten opgesteld die zij in een overleg met hen heeft toegelicht. Het derde overleg, op 15 augustus 2002, was bedoeld als kennismaking met de nieuwe ministers van BZK en van Justitie. Het vierde overleg vond plaats op 4 november 2002 en betrof een discussie over de uitgangspunten voor een aanpassing van het bestaande persoonsbeveiligingsstelsel. De voortgangsberichten werden begeleid door een persbericht. Daarenboven heeft de commissie zich naar aanleiding van berichten in de media genoodzaakt gevoeld een en ander mee te delen over haar werkwijze en ervaringen door middel van een persbericht en een ingezonden brief.¹³

Het archief van de commissie zal conform het instellingsbesluit aan het ministerie van BZK worden overgedragen. Inzage zal worden verschaft op basis van de vigerende regeling krachtens de Wet openbaarheid van bestuur (WOB). De commissie heeft in een protocol vastgelegd dat inzage in de

gespreksverslagen slechts plaats kan vinden na het horen van zowel de betrokken gesprekspartner als de voorzitter of de secretaris van de commissie en bij ontstentenis van één van hen een ander lid van de commissie.

1.2.2.2 *Het feitelijke onderzoek: strategie, bronnen en vergelijkende studie*

1.2.2.2.1 *De strategie van het onderzoek*

Het doen van grondig onderzoek met betrekking tot een controversiële kwestie van groot maatschappelijk gewicht in zo kort mogelijke tijd vraagt om een doeltreffende en doelmatige onderzoeksstrategie met betrekking tot de verwerving, de analyse en de evaluatie van de relevante informatie. De commissie heeft reeds in twee voortgangsberichten – van 26 juni 2002 en van 30 juli 2002 – uiteengezet welke strategie zij voor haar onderzoek heeft ontwikkeld en hierin ook aangegeven hoe deze strategie aan de hand van een aantal bronnen werd toegepast. Hier zullen de beide berichten op deze twee punten worden samengevat en worden aangevuld met een overzicht van hetgeen sindsdien werd verricht.

Alvorens deze methodische toelichting op het onderzoek te geven is het evenwel van belang ook te herhalen wat het vertrekpunt van de commissie is geweest omtrent de kwaliteit en de snelheid van haar werkzaamheden. Vanaf het allereerste begin is zij zich bewust geweest van de grote onrust die de moordaanslag op Fortuyn in de samenleving heeft gewekt. Zij had dus ook alle begrip voor de breed gedragen verwachting dat zij met grote snelheid haar onderzoek zou uitvoeren. Hier stond natuurlijk tegenover dat zij – om haar opdracht behoorlijk uit te kunnen voeren – een belangrijk aantal onderzoeksactiviteiten moest ontplooiën: analyse van de berichtgeving in de media met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn, navraag bij al die mensen die in de een of andere hoedanigheid iets van deze kwestie konden afweten, raadpleging van relevante stukken die zich bevonden bij mensen, organisaties en overheden, en last but not least bestudering van het stelsel van persoonsbeveiliging zoals dat tot en met 6 mei 2002 bestond. Bij het oplossen van deze tegenstrijdigheid heeft de commissie zich van meet af aan op het standpunt gesteld dat de kwaliteit van haar onderzoek voorrang diende te hebben op de snelheid hiervan. Niemand is immers gebaat bij een onderzoek dat door overhaasting niet op een deugdelijke manier wordt uitgevoerd en hierom niet kan leiden tot de integrale inzichten en onbetwistbare conclusies die door het kabinet werden toegezegd.

Analytisch gesproken bestond de onderzoeksstrategie van de commissie in de opbouw van het onderzoek in vier fasen: de verzameling van informatie, de analyse van gegevens, de interviews met de meest betrokken personen en de afronding van het onderzoek.

De eerste fase van het onderzoek werd breed opgezet, in die zin dat is gepoogd zo snel als mogelijk uit een veelheid van bronnen zo veel mogelijk gegevens te verzamelen met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn vanaf 20 augustus 2001 – de dag waarop hij aankondigde mee te zullen doen aan de landelijke verkiezingen – tot en met 6 mei 2002. Hiertoe werden vooral in juni

13 Het persbericht verscheen op 13 juni 2002 en was bedoeld als tegenwicht tegen de roep van sommige politici dat het onderzoek sneller moest gebeuren dan de commissie had voorzien. De brief d.d. 20 september 2002 werd gestuurd naar Elsevier om het bericht in dit weekblad tegen te spreken dat de commissie tegenwerking had ondervonden van onder meer haar opdrachtgevers.

en juli drie activiteiten ontplooid: de systematische verzameling van relevante berichten in de media – zowel de geschreven pers als radio en tv –, het voeren van oriënterende gesprekken met een groot aantal mogelijke “kennisdragers” en raadpleging van documenten die, al dan niet op verzoek van de commissie, door zowel individuele personen en particuliere organisaties als overheidsinstellingen werden aangeleverd.

De analyse van de gegevens in de tweede fase – juli en augustus – omvatte eveneens meerdere onderzoeksactiviteiten. Aan de ene kant werd na minutieuze lezing van de verzamelde documenten en gespreksverslagen nagegaan op welke punten meer informatie moest worden verzameld, via nadere oriënterende gesprekken en/of de opvraging van andere documenten. Aan de andere kant werden op grond van een analyseschema afzonderlijke notities vervaardigd met betrekking tot de relevante informatie in de verzamelde berichten uit de geschreven pers, in de geselecteerde uitzendingen op radio en televisie, en in de vergaarde documenten en de gevoerde gesprekken. Omdat deze bewerking van het materiaal als het ware het voorwerk vormde voor het te schrijven rapport werden de notities vervaardigd in functie van de indeling in hoofdstukken die inmiddels was ontwikkeld. Bovendien zijn in deze fase in relatie tot een aantal “springende punten” in de reconstructie aparte notities gemaakt die in de schoot van de commissie uitvoerig werden besproken. Ten slotte is in deze fase een aanvang gemaakt met de beschrijving en de analyse van het stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland.

In de derde fase zijn in september en oktober op grond van de resultaten van het onderzoek dat toen al allemaal was verricht nadere interviews gehouden. Bij deze interviews is een onderscheid gemaakt tussen meer technische interviews – vooral gericht op het opvullen van lacunes in de kennis van de commissie – en beleidsmatige interviews – meer gericht op de achtergronden en beweegredenen van beslissingen die al dan niet werden getroffen, binnen zowel als buiten de overheid. Verder is in deze fase een aanvang gemaakt met het schrijven van concepten voor de onderscheiden hoofdstukken van het rapport die betrekking hebben op de loop der gebeurtenissen in de aangegeven periode. Tussendoor is op onderdelen evenwel ook nog langs andere wegen dan interviews naar informatie gezocht waar de commissie behoefte aan had.

De vierde fase – oktober en november – werd zoals gezegd besteed aan de afronding van het onderzoek. Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan de verwerking van de intussen nog gehouden interviews en de uitvoering van een reeks van kleinere slotonderzoeken rond hele belangrijke vraagpunten maar ook aan het beraad van de commissie over delen van het rapport, niet op de laatste plaats de conclusies en de aanbevelingen, en de afwerking van het manuscript.

1.2.2.2.2 De bronnen van het onderzoek

Bij wijze van terugblik past het om de lezer van dit rapport naar omvang en inhoud een beeld te geven van de bronnen die werden aangeboord door de commissie: gesprekken, mediaberichten en documenten. Een speciaal woord van aandacht verdienen de e-mails die Fortuyn in de aangegeven periode langs de een of andere weg heeft ontvangen.

Telt men de oriënterende gesprekken en de interviews samen dan werd in totaal met ruim 100 personen gesproken door (gewoonlijk twee of meer leden van) de commissie. De overgrote meerderheid van deze gesprekken werd gevoerd met één enkele persoon en duurde een tweetal uren; aan een klein aantal gesprekken werd – veelal op uitnodiging van de commissie – met twee personen deel

genomen. De namen van de personen waarmee werd gesproken zijn, met hun functie, opgenomen in een bijlage bij dit rapport. Raadpleging hiervan zal leren dat de commissie heeft gesproken met iedereen die in haar ogen of die van anderen iets wist of kon weten van de veiligheid dan wel de beveiliging van Fortuyn: zijn broers, naaste vrienden en medewerkers, vooraanstaande leden van de politieke formaties waarvan hij deel heeft uitgemaakt, politici, relevante functionarissen van de politie te Den Haag, te Rotterdam en te Hilversum, van het KLPD en de BVD, journalisten die Fortuyn in de laatste maanden van de verkiezingscampagne op de voet hebben gevolgd, de burgemeesters van Rotterdam en Den Haag, minister-president Kok, de toenmalige minister van BZK De Vries en de toenmalige minister van Justitie Korthals, de verantwoordelijke ambtenaren van de ministeries van BZK en Justitie, personen die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op het Mediapark in Hilversum, de beveiligingsambtenaren van de Tweede Kamer en het ministerie van Buitenlandse Zaken, directeurs van particuliere beveiligingsondernemingen die met de veiligheidsproblematiek van Fortuyn te maken hebben gehad, functionarissen in het bedrijfsleven die verantwoordelijk zijn voor het beveiligingsmanagement inzake werknemers met een zeker risicoprofiel.

De eerlijkheid gebiedt hieraan toe te voegen dat de contacten van de commissie met drie van de ambtenaren die in de belangrijke maanden maart en april 2002 mede verantwoordelijk waren voor de (beoordeling van de) adviezen die door de BVD en het KLPD werden gegeven met betrekking tot de beveiliging van Fortuyn, enigermate bemoeilijkt werden door hun ziekte. Een van hen heeft wel de kans benut om schriftelijk te reageren op schriftelijke vragen van de commissie. Met een ander is onder aangepaste omstandigheden een lang gesprek gevoerd over zijn ervaringen in de TEC, speciaal in relatie tot de zaak Fortuyn. Verder heeft de commissie er alles aan gedaan om langs andere wegen – zowel via documenten als via gesprekken met andere nauw betrokken ambtenaren – de benodigde informatie bij elkaar te brengen. Zij meent te kunnen zeggen dat óók door deze compenserende maatregelen die ziektegevallen haar onderzoek niet hebben gehinderd.

Wat de mediaberichten betreft moet een onderscheid worden gemaakt tussen berichten in de geschreven pers en uitzendingen op radio en televisie. De collectie van relevante persberichten werd in eerste instantie samengesteld op basis van de knipselkranten van de RVD, de Tweede Kamer en de ministeries van BZK en Justitie uit de onderzoeksperiode en, gedeeltelijk, uit de tijd daarvoor, vanaf 1989. Omdat deze knipselkranten hoofdzakelijk worden samengesteld aan de hand van de nationale dag- en weekbladders is er door de commissie aanvullend onderzoek verricht in drie relevante regionale kranten: de Haagsche Courant, Het Rotterdams Dagblad en de Gooi en Eemlander. Verder is er ook gezocht naar artikelen over Fortuyn in de belangrijke Duitse, Franse, Britse en Belgische dag- en weekbladen. Het is moeilijk precies te zeggen hoeveel persknipsels uiteindelijk zijn bekeken, maar een schatting van om en nabij 3.500 is aan de realistische kant. De relevante uitzendingen op radio en televisie werden deels getraceerd via de persknipsels en de zendgemachtigden zelf en deels met de hulp van het Nationaal Instituut voor Beeld en Geluid. In totaal zijn door de commissie een kleine 100 uitzendingen beluisterd en bekeken en waar nodig getranscribeerd zodat sprekers waarheidsgetrouw konden worden geciteerd.

Aan de hand van de inventaris van haar archief kan worden geschat dat de commissie ongeveer 500 simpele en omvangrijke documenten bij elkaar heeft gebracht en nauwgezet heeft bestudeerd. Zij gaan van schriftelijke antwoorden op brieven tot reeksen notulen van adviesorganen met alles wat daar zoal tussen kan zitten: mutaties uit politiedagrapporten, kopieën van haat- en dreigpost

aan Fortuyn, processen-verbaal, rekeningen van beveiligingsbureaus et cetera. Verder heeft zij enkele dagen bij de BVD – tegenwoordig AIVD geheten – dossiers bestudeerd die op een of andere manier verband konden houden met Fortuyn en zijn veiligheid en beveiliging. Bij één van deze bezoeken heeft zij zich in het bijzonder verdiept in de registratie van de machtigingen die de BVD in de onderzoeksperiode heeft verkregen om gesprekken af te luisteren. De commissie heeft verder wel contact gehad met de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) maar zij heeft geen gebruikgemaakt van zijn diensten omdat hij niet in het bezit bleek te zijn van relevante informatie met betrekking tot het onderwerp van de commissie. Ongelukkig is dat de opnameapparatuur op het Nationaal Coördinatiecentrum (NCC) het in de periode van 26 april 2002 tot 9 mei 2002 niet deed als gevolg van een technisch mankement. Zodoende beschikte de commissie niet over een letterlijke weergave van de gesprekken die in deze periode tussen met name de Technische Evaluatiecommissie (TEC) en de politie Rotterdam zijn gevoerd aangaande (de beveiliging van) Fortuyn. Dit probleem heeft het onderzoek overigens geen parten gespeeld.

Tot slot moet erop worden gewezen dat de commissie op 18 september 2002 een workshop heeft georganiseerd met een aantal vertegenwoordigers uit het politieveld om aan de hand van fictieve gevallen te discussiëren over de aanpak van persoonsbeveiliging bij de regionale korpsen.

1.2.2.2.3 *De e-mails van Fortuyn*

De e-mails van Fortuyn verdienen hier een speciale bespreking. Omdat na 6 mei 2002 door een aantal mensen werd gesteld dat Fortuyn zó vaak dreigpost kreeg – dreigbrieven zowel als dreigmails – heeft de commissie er alles aan gedaan om de hand te leggen op deze post. Dreigbrieven – ook voorzover via de fax verstuurd – waren veelal ofwel in origineel ofwel in kopie nog wel ergens voorhanden. Het traceren van de dreigmails was echter om een aantal redenen een heel ander verhaal:

- deels omdat het e-mailbestand niet in het “postvak” voor inkomende mails en ook niet meer in de zogenaamde “prullenbak” van de PC van Fortuyn werd aangetroffen, nadat de computer vanwege de familie Fortuyn op 26 juli 2002 aan de commissie was overhandigd;
- deels omdat de aansluiting van Fortuyn op het internet sedert 20 april 2002 via een bureau elders in het land werd verzorgd – Genetics;
- deels omdat e-mail voor Fortuyn naar aanleiding van zijn optreden in Business Class door het secretariaat van dit programma slechts ten dele naar hem thuis werd doorgestuurd en voor het overige voor een deel op verzoek van Fortuyn niet werd doorgestuurd naar hem en zelfs moest worden verwijderd.

De e-mails die zich – in origineel of in kopie – nog in het bestand van Genetics bevonden bestrijken twee periodes: de periode september 1999-5 oktober 2001 en de periode 20 april 2002-26 juni 2002. Voor deze beide periodes beschikt de commissie dus over de volledige bestanden aan mails die naar Fortuyn werden gestuurd. Het secretariaat van Business Class kon de commissie op 1 augustus 2002 48 e-mails bezorgen, met name uit januari 2002 en begin mei 2002. Op 31 oktober 2002 heeft dit secretariaat de commissie nog eens in totaal 1.493 e-mails bezorgd uit de periode 20 augustus 2001 tot 6 mei 2002.¹⁴ In tegenstelling tot de Genetics-mails heeft Fortuyn deze Business Class-mails dus slechts ten dele onder ogen gehad; voor het overige kan hij hun bestaan hooguit hebben vermoed.

Niettemin zijn de e-mails in deze beide deelcollecties allemaal met het oog op de reconstructie bekeken en waar nodig in het rapport verwerkt.¹⁵

De e-mails die waren verwijderd op de PC van Fortuyn zelf – en in deze collectie zitten natuurlijk ook de mails die naar hem werden doorgestuurd door Genetics en door Business Class – zijn op verzoek van de commissie door het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) geherassembleerd en per 1 oktober 2002 op CD-Rom ter beschikking gesteld aan de commissie. Deze collectie omvat in totaal 7.736 mails en mailfragmenten. Hiervan dateert een groot aantal (2.480) van lang vóór 5 oktober 2001; deze deelcollectie valt dus voor een stuk samen met de collectie e-mails die de commissie al via Genetics had verkregen. Verder zit er in dit bestand een deelcollectie e-mails die dateert uit de periode tussen 5 oktober en 6 mei 2002 (792), een deelcollectie van 2 mails van na 6 mei 2002 en ten slotte een deelcollectie die niet meer in de tijd te plaatsen viel (4.462). De e-mails in deze drie laatste deelcollecties zijn eveneens allemaal door de commissie stuk voor stuk bekeken op de aanwezigheid van dreigmails. Hierbij dient te worden aangetekend dat zich onder deze mails en mailfragmenten vele dubbelen bevinden en dat een groot aantal ervan – hoe groot viel niet te becijferen – niet meer leesbaar is; de indruk is dat zich onder deze laatste mails en mailfragmenten veel mails met afbeeldingen en advertenties hebben bevonden.

Overigens moet in dit verband worden opgemerkt dat de politie, nog vóór het NFI, het e-mailbestand op de PC van Fortuyn had gereconstrueerd en dat dit zogenaamde politiebestand om technische redenen enkele honderden e-mails meer bevat dan het NFI-bestand, namelijk 8.165 mails en mailfragmenten. Op dit bestand heeft de politie via een speciaal softwareprogramma een eigen zoekactie naar dreigmails doorgevoerd.¹⁶ De resultaten hiervan zijn eveneens in de reconstructie verwerkt.

Ten slotte is het voor het totaaloverzicht wel goed om hier alvast te melden hoeveel mails uit de periode 20 augustus tot 6 mei 2002 de onderscheiden politieke formaties de commissie hebben bezorgd die als dreigmails kunnen worden betiteld. Leefbaar Rotterdam (LR) kon de commissie geen enkele dreigmail overleggen. Van de Lijst Pim Fortuyn (LPF) kreeg de commissie 1 dreigmail. En Leefbaar Nederland (LN) bezorgde de commissie in totaal 5 dreigmails. In totaal dus niet meer dan 6 dreigmails ondanks alle inspanningen die de commissie zich heeft getroost om de hand te leggen op al die dreigmails waarvan na 6 mei 2002 werd gesproken. Het zijn er wellicht meer dan 6 geweest maar als gevolg van de onvolledigheid van de bronnen zal niemand ooit nog kunnen zeggen hoeveel meer dan.

14 Brief commissie d.d. 4 november 2002 aan H. Mens. Het bericht in De Telegraaf van 2 november 2002 dat Mens zowel politie en justitie als de commissie 15.000 e-mails zou hebben bezorgd moet ook volgens Mens zelf – zo is uit contact van de commissie met hem gebleken – als zinnig worden afgedaan. Dezelfde kwalificatie geldt – mede op grond van contact van de commissie met de leiding van het team dat de moordaanslag onderzoekt – voor het bericht dat hij twee weken voor de moordaanslag op Fortuyn vanuit Harderwijk op zijn mobiele telefoon zou zijn gebeld met bedreigingen aan het adres van Fortuyn. Notities van de leden K. Sietsma en S. Horstink-von Meyenfheldt d.d. 6 november 2002 aan de commissie.

15 Vergelijk de e-mailwisseling tussen Genetics en commissie d.d. 27 juli 2002 en 31 juli 2002, de notitie betreffende een telefoongesprek tussen het lid van de commissie S. Horstink-von Meyenfheldt en het secretariaat van Business Class d.d. 31 juli 2002, en een brief van dit secretariaat d.d. 1 augustus 2002 aan de commissie.

16 Brief NFI d.d. 27 september 2002 aan commissie.

1.2.2.2.4 *De pogingen tot vergelijkend onderzoek*

Voor het overige wenst de commissie er de aandacht op te vestigen dat zij met het oog op de beoordeling van het overheidsoptreden in de zaak Fortuyn diverse vergelijkende studies heeft geënta-meerd die jammer genoeg niet allemaal evenveel vrucht hebben gedragen. Vruchtbaar was wel de vergelijkende studie van de zaak Fortuyn en van andere aanslagen respectievelijk gewelddadige acties die in de voorbije decennia in Nederland tegen politici hebben plaatsgevonden, zoals de aan-slag op de woning van Kosto op 13 november 1991 en de gewelddadige acties tegen de Centrum Par-tij in Kedichem op 29 maart 1986 en tegen de voorman van het Vlaams Blok, Dewinter, bij zijn bezoek aan het programma Buitenhof in Amsterdam op 24 september 2000. Deze studie bood zowel enig zicht op de ontwikkeling van de persoonsbeveiliging in Nederland als op de kwaliteit van de informatie die door de betrokken diensten wordt verzameld bij het maken van dreigingsanalyses.

Weinig succesvol was daarentegen de poging van de commissie om zowel de dreigingen te achter-halen waaraan leden van andere politieke partijen hebben blootgestaan in de periode tussen 1 mei 2001 en juli 2002 als zicht te krijgen op de incidenten – waaronder taartincidenten – die politici in de voorbije tien jaren hebben meegemaakt en die werden geregistreerd in een of meer bestanden van het KLPD. De reacties op vragen hieromtrent bij individuele politici en politieke partijen respectie-velijk het KLPD waren in het algemeen dermate onvolledig dat de commissie ze niet heeft willen gebruiken voor haar rapport.

Verder was de commissie – vooral met het oog op het maken van aanbevelingen – erg nieuwsgie-rig naar de wijzen waarop in het buitenland politici worden beveiligd. De verzamelde gegevens over dit gevoelige onderwerp waren evenwel dermate oppervlakkig dat de commissie dit thema op den duur heeft gelaten voor wat het was.

1.2.3 **De ondersteuning van de commissie**

Gegeven de opdracht van de commissie en het onderzoek dat moest worden verricht om die opdracht goed uit te voeren kan de ondersteuning van de commissie beperkt worden genoemd. Het secretariaat van de commissie werd gevoerd door twee personen, bijgestaan door een uitzendkracht. De opbouw van haar archief en de analyse van stukken waren in handen van één persoon.

De verzameling van de berichten in de binnenlandse pers is verricht met de hulp van documenta-listen van de Algemene Rekenkamer. De analyse van deze berichten is in twee maanden tijd verricht door een enkele onderzoeker. De verzameling en de analyse van de uitzendingen op radio en televi-sie werden in dezelfde periode uitgevoerd door een tweede onderzoeker. Een derde onderzoeker heeft in korte tijd de berichten in de buitenlandse pers in kaart gebracht.

Met het oog op de berichtgeving in de media over zowel het onderzoek zelf als over de te onder-zoeken kwesties werd de commissie bijgestaan door een communicatieadviseur.

Een commercieel bureau ten slotte heeft de bandopnamen van de gesprekken telkenmale omge-werkt tot gespreksverslagen.

1.3 DE REDACTIE VAN HET RAPPORT

Het integrale inzicht in de feiten en de verantwoordelijkheden dat het onderzoek van de commissie moet bieden vraagt om een rapport dat wordt gekenmerkt door gedegenheid van methode, volledigheid van informatie en duidelijkheid van bevindingen. Bovendien dient het verslag te beantwoorden aan de eisen van openbaarheid en controleerbaarheid die in het algemeen gelden voor een behoorlijk onderzoeksrapport, en die in een geval als dit, waarin grote maatschappelijke belangen op het spel staan, zeker zwaar moeten wegen. Hier staat tegenover dat (1) de veiligheid van personen, (2) de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, (3) het belang van strafvordering in de strafzaak tegen de verdachte van de moordaanslag op Fortuyn, (4) hetgeen als staatsgeheim geldt en (5) het naar behoren kunnen functioneren van de overheid, in een rapport als dit ook moeten worden erkend en gerespecteerd althans niet onnodig gekrenkt. Evenals andere onderzoekscommissies kan ook deze commissie dus onmogelijk al hetgeen dat zij onder ogen heeft gehad onverkort publiek maken. Ook hier gold dus de stelregel dat er voor de commissie wel volstreekte inzage moest zijn in alle beschikbare informatie maar dat niet al deze informatie kan worden verstrekt in haar rapport.

Het aldus geschetste dilemma heeft de redactie van dit rapport naar vorm en inhoud mede bepaald. Leidraad is daarbij geweest dat – met inachtneming van de nodige reserve, ingegeven door de genoemde vijf belangen – moet worden voldaan aan hetgeen een behoorlijk onderzoeksrapport, zoals hiervoor getypeerd, vereist. Concreet betekent dit in de eerste plaats dat de commissie in het rapport telkenmale in voetnoten de grondslag verantwoordt van hetgeen door haar is bevonden respectievelijk door haar wordt beweerd. In de tweede plaats heeft zij zich veel moeite gegeven om door middel van citaten uit vraaggesprekken, documenten en mediaberichten de lezer in staat te stellen als het ware zelf de bron te consulteren en zodoende te controleren wat de commissie schrijft. Voor het overige bieden voetnoten en citaten een houvast voor verder eigen onderzoek naar de veiligheid en beveiliging van Fortuyn.

De commissie heeft noch de documenten waarover zij beschikt noch de verslagen van de gesprekken integraal openbaar gemaakt door ze als bijlagen aan dit rapport toe te voegen. Speciaal wat de gespreksverslagen aangaat verdient het enige toelichting waarom dit niet is gebeurd. De eerste reden hiervan is dat een heel aantal van deze gesprekken rechtstreeks betrekking heeft op de privacy en veiligheid van personen. De tweede reden is dat in vele gesprekken de beveiliging zelf van personen aan de orde is geweest. En de derde reden is dat menig gesprek ook heeft gehandeld over mensen en diensten die betrokken zijn bij hetzij de veiligheid hetzij de beveiliging van personen, van organisaties en van de staat. Om deze drie redenen achtte zij het uitgesloten dat het merendeel van de betrokken verslagen onverkort zou worden gepubliceerd, zonder afweging van de andere belangen dan de openbaarheid en de controleerbaarheid die in het geheel van het verslag dan wel op onderdelen daarvan in het geding zijn. Dit zo zijnde heeft de commissie gemeend één lijn te moeten trekken en geen enkel verslag integraal te moeten publiceren.

Daarenboven mag niet uit het oog worden verloren dat juist het feit dat de gesprekken niet in het openbaar zijn gevoerd en de gespreksverslagen waar nodig vertrouwelijk worden gehouden, de openheid van deze gesprekken naar de commissie toe zeer heeft bevorderd. Een openheid die een noodzakelijke voorwaarde vormde om de informatie te verkrijgen die nodig was om het integrale inzicht te verwerven waarom de regering de commissie heeft gevraagd en dat op zijn beurt onmis-

baar was voor de formulering van steekhoudende conclusies. Vanzelfsprekend belet dit niet dat gesprekpartners die niet zijn gebonden aan een beroepsgeheim of een ambtsgeheim derden vrijwillig inzage kunnen geven in hun gespreksverslag; sommigen onder hen hebben dit blijkens berichten in de krant ook gedaan. Voor het overige maken ook de gespreksverslagen deel uit van het archief van de commissie dat zij na afloop van haar werkzaamheden heeft overgedragen aan het ministerie van BZK en dat als gevolg hiervan valt onder de regimes van de Wet openbaarheid van bestuur en de Archiefwet, zoals hiervoor al werd aangegeven.

Bij het voorgaande past wel de aantekening dat de commissie vrij ver is gegaan met het publiceren van sommige gegevens die betrekking hebben op de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn zelf. De commissie meende in zijn geval niet anders te kunnen omdat zij anders haar opdracht naar de opdrachtgevers en de samenleving toe onmogelijk op een gedegen en geloofwaardige manier zou kunnen vervullen: het – let wel: in een openbaar rapport – verschaffen van integraal inzicht en onwrikbare conclusies met betrekking tot de feiten en verantwoordelijkheden die in zijn geval een rol hebben gespeeld. Maar ook hier heeft de commissie telkenmale zorgvuldig afgewogen hoever – vooral met het oog op de privacy en de naam van Fortuyn – kon worden gegaan met het publiek maken van gegevens. Meer in het bijzonder heeft zij zich terdege rekenschap gegeven van het feit dat het publiceren van de tekst van bedreigingen een inbreuk vormt op de gouden regel om dat niet te doen. De praktijk wijst immers uit dat berichtgeving over soortgelijke bedreigingen de kans doet toenemen dat personen worden aangemoedigd in plaats van ontmoedigd om het bijbehorende dreiggedrag te imiteren, te evenaren of zelfs te overtreffen.

1.4 DE OPBOUW VAN HET RAPPORT

Afgezien van deze algemene inleiding bestaat het rapport uit drie delen.

Met het oog op de beoordeling van de manier waarop overheidsinstanties die te maken hebben gehad met de veiligheid en beveiliging van Fortuyn hun verantwoordelijkheid in deze zaak hebben genomen was het in de ogen van de commissie van het grootste belang om in beeld te brengen hoe de beveiliging van personen in Nederland in het algemeen is georganiseerd. Hoe zou men hun handelen immers kunnen beoordelen als men geen goed idee heeft van de verantwoordelijkheden die hen in de sfeer van persoonsbeveiliging zijn gegeven en van de wijze waarop zij hun taak in dit verband dienen uit te voeren respectievelijk uit te voeren. Gaande het onderzoek naar het bestaande stelsel is de commissie evenwel tot het inzicht gekomen dat de beoordeling van het handelen van overheidsinstanties op het vlak van de persoonsbeveiliging binnen dit stelsel niet los kan worden gezien van de manier waarop de betrokken personen zelf omgaan met hun persoonlijke veiligheid en beveiliging en in veel gevallen ook niet van de wijze waarop de organisaties waarvan zij deel uitmaken hun verantwoordelijkheid op dit gebied omzetten in beleid en actie. Deze uitbreiding van de opdracht – absoluut nodig om te kunnen komen tot een faire beoordeling van de rol van de betrokken overheidsinstanties – heeft geleid tot een al met al vrij omvangrijk deelonderzoek waarvan de resultaten zijn neergelegd in deel I van het rapport dat bestaat uit vier hoofdstukken (2 tot en met 5).

Deel II van het rapport vormt de minutieuze reconstructie van de gebeurtenissen die in de periode van 20 augustus 2001 tot en met 6 mei 2002 hebben plaatsgevonden. Dit al met al lange tijdvak is

om inhoudelijke en praktische redenen onderverdeeld in vijf periodes die elk zijn beschreven in een afzonderlijk hoofdstuk (6 tot en met 10):

- de periode van 20 augustus 2001, de dag waarop Fortuyn aankondigde dat hij mee zou doen aan de verkiezingen, tot 23 oktober 2001, de dag waarop hij kandidaat werd gesteld voor het lijsttrekkerschap van Leefbaar Nederland;
- de periode van 23 oktober 2001 tot 9 februari 2002, de dag van het geruchtmakende interview in de Volkskrant dat leidde tot de breuk met de zo-even genoemde partij;
- de periode van 9 februari tot 14 maart 2002, de dag van het taartincident in Nieuwspoor;
- de periode van 14 maart 2002 tot 15 april 2002, de dag waarop commissaris De Jong sprak met de vriend van Fortuyn, De Booij, en kort met Fortuyn zelf over zijn veiligheid en beveiliging;
- de periode van 15 april 2002 tot en met 6 mei 2002, de dag van de moordaanslag.

Conform de opdracht van de commissie is voor elk van deze periodes zo nauwkeurig mogelijk nagegaan hoe het – in termen van feiten en verantwoordelijkheden – was gesteld met de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. Daarbij is ook telkens gepoogd de politieke ontwikkelingen in kaart te brengen voorzover die hadden kunnen of moeten worden meegewogen in beslissingen omtrent zijn beveiliging.

Zowel de algemene conclusies van de commissie als haar aanbevelingen zijn neergelegd in twee afzonderlijke hoofdstukken, de hoofdstukken 11 en 12. Zij vormen tezamen deel III van dit rapport. In de conclusies wordt niet alleen ingegaan op de veiligheidssituatie van Fortuyn zelf maar ook – gegeven het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging – op zijn eigen verantwoordelijkheid voor zijn beveiliging, de verantwoordelijkheid hiervoor van de politieke formaties om hem heen en vanzelfsprekend die van de onderscheiden overheidsinstanties. Daarenboven wordt dat stelsel hier kritisch bezien vanuit de ervaringen die er in het geval van Fortuyn mee zijn opgedaan. Deze kritische beschouwing fungeert als het vertrekpunt voor de aanbevelingen van de commissie voor zijn herziening.

Ten slotte moge worden opgemerkt dat werd afgezien van de vervaardiging van een zakenregister omdat de inhoudsopgave zelf reeds voldoende zicht geeft op wat waar kan worden gevonden. Om nog gemakkelijker terug te kunnen vinden wanneer er wat is voorgevallen is in bijlage 1 een tijdslijn opgenomen waarop de voornaamste gebeurtenissen van dag tot dag zijn gemarkeerd. Bijlage 2 bevat de lijst van alle personen waarmee de commissie heeft gesproken. De afspraken met het openbaar ministerie en de AIVD omtrent de raadpleging en het gebruik van informatie zijn opgenomen in de bijlagen 4 en 5.

DEEL I

Het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging

VOORBESCHOUWING

Hiervoor – in hoofdstuk 1 – werd uiteengezet dat het niet mogelijk is om de feiten met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn te wegen met het oog op de vaststelling van verantwoordelijkheden van overheidsinstanties voor zijn eventuele persoonsbeveiliging zonder grondig inzicht in het stelsel van persoonsbeveiliging zoals dat in ons land tot op 6 mei 2002 van kracht was. En dan gaat het niet alleen om de instanties die als het ware de ruggengraat van dit stelsel vormen maar ook om de uitgangspunten die er aan ten grondslag liggen en de opvattingen die de werking ervan sturen. Het is evenwel niet zo gemakkelijk om dit stelsel uiteen te zetten. Alleen al niet omdat er eenvoudigweg geen pasklare beschrijvingen van bestaan, van welke aard of omvang ook. Zoekacties in de parlementaire stukken, de Nederlandse vakpers, de wetenschappelijke literatuur en ministeriële dossiers hebben in elk geval bitter weinig opgeleverd. De commissie heeft zich hierom verplicht gezien om zelf het stelsel van persoonsbeveiliging in beeld te brengen. Deze ervaring is op zichzelf natuurlijk reeds opmerkelijk. Zij demonstreert op een treffende manier dat in ons land tot 6 mei 2002 de beveiliging van personen als zodanig geen belangrijk onderwerp van discussie was.

Persoonsbeveiliging is in Nederland niet uitsluitend een taak van de overheid. Ook de burger zelf speelt in het bestaande stelsel een belangrijke rol. De verantwoordelijkheid van overheidsinstanties voor de veiligheid respectievelijk beveiliging van individuele personen kan dan ook slechts ten volle worden bepaald indien er een duidelijk zicht bestaat op de verantwoordelijkheid die burgers en particuliere organisaties voor hun eigen veiligheid en beveiliging hebben. Hierom kan in dit rapport niet worden volstaan met een beschrijving van de manier waarop bij de overheid de beveiliging van personen is georganiseerd.

Omdat het in dit rapport niettemin in de eerste plaats gaat om de algemene verantwoordelijkheid van overheidsinstanties voor de persoonsbeveiliging en de kernstructuur van het stelsel van persoonsbeveiliging aan de kant van de overheid verregaand is verweven met de algemene organisatie van het (reguliere) politiewezen zoals die met name is neergelegd in de Politiewet, wordt in hoofdstuk 2 eerst de structuur van het politiebestedel geschetst. In het verlengde van dit overzicht wordt vervolgens beschreven hoe in het kader van die wet de algemene verantwoordelijkheid voor de beveiliging van personen is geregeld, zowel op plaatselijk als op nationaal niveau.

In hoofdstuk 4 wordt het stelsel van persoonsbeveiliging besproken zoals het aan de kant van de overheid speciaal is georganiseerd. Dit wil zeggen zoals het tot nu toe is georganiseerd op basis van de (vertrouwelijke) Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1999. Voor een goed begrip van dit bijzondere stelsel zoals het tot en met 6 mei 2002 heeft gefunctioneerd worden echter niet alleen zijn bestaande organisatie en werking besproken. Hiervoor is ook enig inzicht vereist in de totstandkoming ervan en zijn ontwikkeling in de voorbije jaren. In hoofdstuk 3 wordt dan ook in het kort de voorgeschiedenis van genoemde circulaire uit de doeken gedaan.

Juist omdat de Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1999 niet de grondslag vormt van het totale stelsel van persoonsbeveiliging door de overheid is het van groot belang in dit rapport – in hoofdstuk 5 – enerzijds uiteen te zetten hoe in diverse sectoren van de (centrale) overheid de beveiliging van personen in het algemeen is georganiseerd. Via de bespreking hiervan kan immers beter worden gedemonstreerd welke (betrekkelijke) rol die circulaire in het totale stelsel speelt en kan ook de regeling in deze circulaire enigermate worden vergeleken met de wijze waarop in andere sectoren van de overheid persoonsbeveiliging is georganiseerd. Dit laatste is met name ook belangrijk met het oog op de discussie over de eventuele herziening van het bestaande systeem en een reorganisatie van de daarbij behorende organisaties, procedures en werkwijzen.

Anderzijds zal in dit hoofdstuk worden besproken waarom er binnen het stelsel van persoonsbeveiliging van wordt uitgegaan dat individuele burgers en particuliere organisaties zelf ook verantwoordelijkheid kunnen en moeten nemen voor hun eigen veiligheid en beveiliging. Met het oog op de vaststelling van verantwoordelijkheden van overheidsinstanties in dezen kan dan ook niet worden voorbijgegaan aan deze private kant van het bestaande stelsel. Kennis van deze kant van de zaak is daarenboven eveneens van groot belang met het oog op de eventuele hervorming van het stelsel van persoonsbeveiliging.

HOOFDSTUK 2

De organisatie van het politiewezen en de verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging

2.1 INLEIDING

Ook waar het gaat om de handhaving van openbare orde en veiligheid is de organisatie van de overheid complex. Voor het doel van dit rapport kan deze complexiteit aanzienlijk worden gereduceerd door een onderscheid te maken tussen de rompstructuur van het (reguliere) politiewezen – de Nederlandse politie zoals hoofdzakelijk omschreven in de Politiewet 1993 – en zijn vleugelstructuren bestaande uit de Koninklijke Marechaussee (KMAR) enerzijds en de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD, sinds 29 mei 2002 AIVD: Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst) anderzijds.¹⁷ De bijzondere politiediensten en het particuliere politiewezen blijven hier buiten beschouwing.

2.2 DE ROMPSTRUCTUUR VAN HET POLITIEWEZEN: DE POLITIE

Volgens de Politiewet 1993 bestaat de politie in Nederland in principe hoofdzakelijk uit 25 regionale politiekorpsen en een korps landelijke politiediensten (KLPD) (art. 4).¹⁸ Zij heeft op grond van artikel 2 tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegde gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven. Wat de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde betreft wordt traditioneel een onderscheid gemaakt tussen de handhaving van de openbare orde en de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Het is hier van belang om te beklemtonen dat bij dit laatste niet alleen moet worden gedacht aan de opsporing, vervolging en berechting van daders en de zorg voor slachtoffers maar ook aan het voorkomen en beëindigen van strafbare feiten. Met betrekking tot het verlenen van hulp kan worden gesteld dat deze taak traditioneel juridisch niet nader wordt omschreven of afgegrensd. Alle mogelijke vormen van hulpverlening kunnen er dus in worden ondergebracht.

Bij de handhaving van de openbare orde en de verlening van hulp – haar bestuurlijke taak – staat de politie onder het gezag van de burgemeester (art. 12), bij de strafrechtelijke handhaving en bij de vervulling van andere taken ten dienste van justitie – haar justitiële taak – staat zij onder het gezag van de officier van justitie (art. 13). Artikel 14 gebiedt deze autoriteiten om, zo nodig met de betrokken politiechef(s), te overleggen over de taakuitvoering van de politie (het driehoeksoverleg). Zoals

¹⁷ In dit rapport – het instellingsbesluit van de commissie spreekt overigens van “verslag” maar deze term drukt minder goed uit dat het hier gaat om de resultaten van een onderzoek – zal steeds worden gesproken van BVD en niet van AIVD omdat de te onderzoeken feiten zich hebben voorgedaan onder het voor de BVD geldend regime.

¹⁸ Met het oog op hetgeen volgt zijn met name geraadpleegd: F. Michiels e.a., *Artikelsgewijs commentaar Politiewet 1993*, 's-Gravenhage, Vuga, 1997, en D. Elzinga e.a., *Het Nederlands politierecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995.

de commissaris van de Koningin erop toeziet dat de politie in zijn ambtsgebied haar bestuurlijke taak naar behoren uitvoert, zo moet het college van procureurs-generaal dat doen met betrekking tot de justitiële taak (artt. 18-19). De minister van BZK is daarenboven bevoegd om de commissarissen van de Koningin en burgemeesters de nodige aanwijzingen te geven met betrekking tot het beleid in de sfeer van de openbare orde indien door een ordeverstoring de veiligheid van de Staat in gevaar komt of de betrekkingen van Nederland met andere mogendheden, dan wel zwaarwegende belangen van de samenleving, kunnen worden geschaad (art. 16).¹⁹ De minister van Justitie beschikt niet over een dergelijke aanwijzingsbevoegdheid in de justitiële sfeer.

De regionale politiekorpsen worden bestuurd door een regionaal college bestaande uit de burgemeesters van de gemeenten in de regio en de hoofdofficier van justitie. De voorzitter van het college is de korpsbeheerder, zelf ook burgemeester, maar die als zodanig is aangewezen. Bij deze berust het beheer van het korps, daartoe bijgestaan door de korpschef. De korpsbeheerder dient regelmatig met de hoofdofficier van justitie te overleggen over het beheer van het korps (artt. 22-27). Dit plaatselijk beheer vindt evenwel plaats binnen het beheer dat met name door de minister van BZK “op afstand” wordt gevoerd. Op grond van de artikelen 44-46 van de Politiewet stelt hij niet alleen jaarlijks budgetten voor de korpsen vast maar is hij ook bevoegd om regels te geven voor de wijze waarop het beheer van de korpsen moet plaatsvinden. Is bij de regeling van hun beheer de justitiële politietaak in het geding dan dient zij te geschieden in overeenstemming met de minister van Justitie.

De Politiewet zegt niet veel over de inrichting van de regionale korpsen; die wordt nog steeds gezien als een belangrijk onderdeel van het eigen domein van de regionale autoriteiten. In artikel 35 wordt gesteld dat zij bestaan uit functionele en territoriale onderdelen. Maar welke dit moeten zijn en hoe die moeten worden georganiseerd staat de korpsen in beginsel vrij. Slechts op onderdelen – in het bijzonder aangaande de mobiele eenheden en de arrestatieteams – zijn er landelijke voorschriften gegeven. Op grond van artikel 48b Politiewet kunnen de beide “politieministers” verder regels geven met betrekking tot de verzameling, de registratie en de verstrekking van gegevens. Daarenboven heeft de minister van BZK krachtens artikel 53a Politiewet de bevoegdheid om met het oog op een goede taakuitvoering te toetsen hoe de korpsen worden beheerd respectievelijk delen van hun taak uitvoeren.

Het beheer van het KLPD werd in 1993 om een samenstel van redenen hoofdzakelijk toevertrouwd aan de minister van Justitie. In 1998 werd bij de vorming van het kabinet evenwel overeengekomen dat zijn beheer zou worden overgeheveld naar de minister van BZK (art. 38). Hiervoor werd aangevoerd dat door deze overdracht de verantwoordelijkheid voor het centrale beheer van de politie bij één minister kwam te liggen en dat dit hem de mogelijkheid zou bieden “de afstemming tussen de regionale korpsen en het korps landelijke politiediensten ten aanzien van beheersmatige voorzieningen verder te verbeteren en meer eenvormigheid in het beheer te realiseren”. Dit werd nodig geacht omdat de politie meer en meer “als één organisatie moet worden gezien. De samenhang in het politiewerk wordt steeds duidelijker en de behoefte om die samenhang vorm te geven neemt toe”.²⁰ De overgang van het KLPD naar het ministerie van BZK werd in december 1999 formeel bekrachtigd

¹⁹ In dit rapport wordt steeds gesproken van het ministerie van BZK ofschoon de toevoeging “Koninkrijksrelaties” aan “Binnenlandse Zaken” van vrij recente datum is. Dit is gedaan om begripsverwarring te voorkomen.

²⁰ TK, 1998-1999, 26 461, nr. 3, p. 2.

via een betrekkelijk ingrijpende wijziging van de Politiewet. Bij deze gelegenheid werd ook het gezag over het korps gepreciseerd. Sindsdien berust dit enerzijds bij de minister van BZK en anderzijds bij het hoofd van het landelijk parket te Rotterdam (artt. 38c-42). Artikel 48 bood en biedt de “politieministers” overigens de mogelijkheid om regels te geven omtrent de samenwerking tussen de regionale politiekorpsen en het KLPD en zo meer eenheid in het politiebestedel te bewerkstelligen.

Dat deze eenheid in de voorbije jaren op een aantal punten – maar met name op het punt van de uitwisseling van informatie – nog ver te zoeken was werd meer dan eens vastgesteld. Zo kwam de Rekenkamer in 1998 in een rapport over de uitwisseling van recherche-informatie tussen het korps landelijke politiediensten en de regionale korpsen tot de vaststelling dat de “gehele rechercheinformatieketen” ernstige gebreken vertoont.²¹ En het rapport van de Tijdelijke Commissie Evaluatie Opsporingsmethoden uit 1999 is op dit punt ook behoorlijk kritisch. Op onderdelen werd er naar het oordeel van deze commissie wel vooruitgang geboekt maar “zolang een nationale informatiehuishouding ontbreekt, zullen de opsporing, de coördinatie tussen recherche-onderzoeken, de besturing van het rechercheproces en de vaststelling van de aard en omvang van de criminaliteit problematisch verlopen”.²²

Hoe zou het ook heel anders en veel sneller kunnen? Ofschoon het in de context van de Politiewet vaak wordt voorgesteld alsof er sprake is van één Nederlandse politie bestaan er gewoon 26 politiekorpsen – 25 regionale korpsen en een landelijk korps – die bestuurlijk en operationeel nog steeds over grote autonomie beschikken en dus niet zomaar even in één en hetzelfde informatiesysteem kunnen worden ingepast. Dit verklaart waarom er tot op heden nooit algemene dwingende voorschriften aan de korpsen zijn gegeven om zich op bepaalde manieren in een welbepaalde “informatiehuishouding” in te schakelen.

2.3 DE VLEUGELSTRUCTUREN VAN HET POLITIEWEZEN: DE KMAR EN DE BVD

2.3.1 Taak en positie van de KMAR

Het klinkt vreemd maar het is een feit dat de KMAR in de voorbije decennia is uitgegroeid tot het grootste rijkspolitiekorps van Nederland. Tachtig procent van de personele capaciteit – ruim 5.500 manschappen – van dit door het ministerie van Defensie beheerde militaire politiekorps wordt immers besteed aan de uitvoering van justitiële politietaken in het civiele domein. Toch maakt dit korps om historische en politieke redenen voor de Politiewet geen deel uit van de politie. In de voorbije jaren is door deze en gene wel de vraag opgeworpen of dit geen al te merkwaardige toestand is en of bijvoorbeeld niet zou moeten worden overwogen om de KMAR en het KLPD samen te voegen tot een nieuw soort korps rijkspolitie maar de opeenvolgende kabinetten hebben nooit willen weten van een dergelijk debat.²³

21 Algemene Rekenkamer, *Uitwisseling van rechercheinformatie tussen CRI en politieregio's*, 's-Gravenhage, SDU, 1998, p. 9.

22 *Opsporing in uitvoering; rapport van de tijdelijke commissie evaluatie opsporingsmethoden*, 's-Gravenhage, TK, 1998-1999, 26 269, nrs. 4-5, p. 125-126.

23 Verg. C. Fijnaut en N. van Helten, “De “bovenbouw” van het reguliere politieapparaat: het KLPD, de KMAR en de BVD”, in: C. Fijnaut, E. Muller en U. Rosenthal (red.), *Politie; studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan den Rijn, Samsom, 1999, p. 103-110.

Desalniettemin wordt in artikel 6, lid 1, Politiewet de KMAR een aantal belangrijke “politietaken” opgedragen. In dit verband moet bovenal worden gewezen op:

- 1 Het waken voor de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen; hierbij moet in de eerste plaats natuurlijk worden gedacht aan het KLPD.
- 2 De verlening van bijstand alsmede de samenwerking met de politie krachtens de Politiewet.

Op grond van artikel 15 valt de KMAR wanneer zij optreedt ter handhaving van de openbare orde eveneens onder het gezag van de burgemeester en wanneer zij justitiële politietaken uitvoert onder het gezag van de officier van justitie. Ook in haar geval vervullen de commissaris van de Koningin en het college van procureurs-generaal een toezichthoudende taak (artt. 18-19).

De minister van BZK kan in overeenstemming met de minister van Defensie regels geven over de samenwerking tussen de politiekorpsen en de KMAR. In het geval dat die regels voorschriften bevatten inzake de justitiële taken van de KMAR moeten zij mede worden gegeven door de minister van Justitie (art. 48). In bijzondere gevallen kan door dit korps ook bijstand worden verleend aan de politie. Hierover wordt beslist door de minister van BZK – na overleg met de minister van Defensie – als het gaat om bijstand ter handhaving van de openbare orde; als het gaat om bijstand in de justitiële sfeer wordt hieromtrent beslist door de minister van Justitie, eveneens na overleg met de minister van Defensie (art. 58). Onder omstandigheden kan ook bijstand worden verleend door andere onderdelen van de krijgsmacht (art. 59).

In artikel 60, lid 1, Politiewet wordt ten slotte gewag gemaakt van het bestaan van “bijstandseenheden, bestaande uit personeel van de politie, onderscheidenlijk de KMAR en andere onderdelen van de krijgsmacht”. Deze eenheden worden belast met “bijzondere onderdelen van de politietaak” die door de ministers van BZK, Justitie en Defensie zijn aangewezen. In het tweede lid van dit artikel wordt gesteld dat deze ministers eveneens bepalen “op welke wijze deze bijstandseenheden worden ingezet”.

Ofschoon in de Politiewet – voor wat de taak van de KMAR betreft – niet wordt gesproken over de beveiliging van andere personen dan leden van het Koninklijk Huis is het op grond van samenwerkings- en bijstandsregelingen met de politie heel goed denkbaar dat ook eenheden of leden van de KMAR kunnen worden betrokken bij de beveiliging van “andere personen”. Dit gebeurt ook in de praktijk.

2.3.2 Taak en organisatie van de BVD

Recent – eind mei – is de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 1987 vervangen door de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002. Omdat de opdracht van de commissie hoofdzakelijk betrekking heeft op de periode augustus 2001 – mei 2002 wordt hier echter enkel aandacht geschonken aan de taak en de organisatie van de BVD zoals die zijn omschreven in de eerstgenoemde wet.²⁴

De BVD valt – anders dan de KMAR – slechts onder de zeggenschap van een enkele minister i.c. de

²⁴ Hetgeen volgt is gebaseerd op de eerder genoemde bijdrage van C. Fijnaut en N. van Helten.

minister van BZK. Deze minister – en hij alleen – is verantwoordelijk voor de organisatie, de werkwijze en het beheer van de BVD (art. 19).

Anders dan in het geval van de KMAR wordt de taak van de BVD niet gezien als een politietaak. De Politiewet zwijgt er dan ook in alle talen over. In artikel 8 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 1987 wordt bepaald dat de opdracht van de BVD driedelig is. Zij behelst het volgende:

- het verzamelen van gegevens omtrent organisaties en personen welke door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de veiligheid of voor andere gewichtige belangen van de staat;
- het verrichten van veiligheidsonderzoeken;
- en het bevorderen van maatregelen ter beveiliging van gegevens waarvan de geheimhouding door het belang van de staat wordt geboden en van die onderdelen van de overheidsdienst en van het bedrijfsleven, welke naar het oordeel van de betrokken ministers van vitaal belang zijn voor de instandhouding van het maatschappelijk leven.

Om te benadrukken dat inlichtingen- en veiligheidsdiensten – naast de BVD de MID en tot voor enkele jaren de Inlichtingendienst Buitenland – nadrukkelijk moeten worden onderscheiden van politiediensten bepaalt artikel 20, lid 1, dat de ambtenaren van die diensten “geen bevoegdheid tot het opsporen van strafbare feiten bezitten”.

Ook anders dan in het geval van de KMAR is dat de BVD voor een belangrijk deel wél is ingebed in de organisatie van de reguliere politie. En eigenlijk meer dan dat: de betrokken onderdelen van de reguliere politie functioneren als de territoriale eenheden van de BVD. Deze vergaande vorm van integratie is geregeld in artikel 18. Zij komt erop neer:

- dat korpschefs van de politiekorpsen en de commandant van de KMAR werkzaamheden dienen te verrichten ten behoeve van de BVD;
- dat de betrokken ministers en korpsbeheerders van de regionale korpsen in overeenstemming met de minister van Binnenlandse Zaken ondergeschikten van deze ambtenaren aanwijzen “tot de feitelijke uitvoering van de aldaar bedoelde werkzaamheden”; deze ambtenaren vormen de Regionale Inlichtingendiensten (RID); als deze ambtenaren BVD-taken uitoefenen hebben zij geen bevoegdheden tot het opsporen van strafbare feiten;
- en dat de bedoelde werkzaamheden worden verricht onder de verantwoordelijkheid van de minister van BZK en overeenkomstig de aanwijzingen van het hoofd van de BVD.

Daarenboven wordt in artikel 22, lid 2, bepaald dat de ambtenaren van politie en de KMAR mededeling moeten doen van de te hunner kennis gekomen gegevens, die zij voor de dienst van belang achten, aan de in artikel 18 bedoelde chefs en ambtenaren. En op dezen rust vervolgens de verplichting om ze, als zij dat van belang achten, door te zenden aan de dienst.

In de voorbije jaren is wel de vraag opgeworpen of er geen algehele functionele en organisatorische scheiding zou moeten worden doorgevoerd tussen de BVD en de politiekorpsen, bijvoorbeeld door ambtenaren van deze dienst te posteren in het land dan wel onder te brengen bij de politiekorpsen, om verwarring van functies en verantwoordelijkheden te vermijden, juist ook in de ogen van het publiek. Maar het kabinet was hier altijd fel tegen gekant. Niet alleen om financiële redenen

en om reden dat van functionele bezwaren in de praktijk nauwelijks was gebleken, maar ook omdat de doelmatigheid van het werk van de BVD ernstig te lijden zou hebben van een dergelijke opzet: “Essentieel voor het doelmatig werken van een veiligheidsdienst is kennis van lokale omstandigheden. De politie heeft die kennis, de ambtenaar van de BVD niet”. De BVD kan dus bepaald niet worden getypeerd als een centrale dienst in de enge zin van het woord: een dienst die slechts op nationaal niveau is georganiseerd. Hij is doelbewust via de organisatie van de reguliere politie gedeconcentreerd ingericht.

Verder spreekt – eveneens anders dan in het geval van de KMAR – de formele taakstelling van de BVD in het geheel niet van persoonsbeveiliging. Heeft de BVD hier dan niet mee van doen? Uitgaande van de taakstelling van de BVD valt gemakkelijk in te zien dat bij de uitvoering van deze drieledige taak – bescherming van het voortbestaan van de democratische rechtsorde, bescherming van de veiligheid van de staat en bescherming van de instandhouding van het maatschappelijk leven – de beveiliging van personen tegen geweld op een gegeven moment een belangrijk punt van aandacht kan worden. Dit kan evenwel ook worden afgeleid uit de jaarverslagen van de BVD.

In het jaarverslag over 1991 bijvoorbeeld wordt in verband met de eerste taak gewezen op de bescherming van de democratische rechtsstaat tegen pogingen om politieke doelen te realiseren met geweld of de dreiging met geweld. In relatie tot (internationaal) terrorisme wordt hierbij onder meer aangetekend dat juist zijn onberekenbaarheid “dwingt tot een voortdurende bijstelling van het dreigingsbeeld en een daarop afgestemde deugdelijke basisbeveiliging van politici, andere ambtsdragers en vitale objecten”. In relatie tot (nationaal) gewelddadig activisme (van RARA en aanverwante groepen) wordt onder meer de aandacht gevestigd op de (toen recente) aanslagen op het ministerie van BZK en het woonhuis van staatssecretaris Kosto, en wordt de conclusie getrokken dat zulke aanslagen naast aanzienlijke opsporingsinspanningen “ook onverminderde waakzaamheid van de BVD ten opzichte van deze splintergroeperingen” vergen.²⁵

In het jaarverslag 1994 wordt bij de bespreking van de beveiliging van de instandhouding van het maatschappelijk leven melding gemaakt van “beveiligingsbevordering”. Hierbij wordt opgemerkt dat de BVD tal van veiligheidsadviezen heeft verstrekt aan overheidsinstellingen en bedrijven:

*“variërend van algemene informatie over veiligheidsrisico's en dreigingsanalyses tot daadwerkelijke aanbevelingen voor een verbeterde beveiliging. Voorbeelden hiervan zijn de waarschuwendende brieven over de voorgenomen acties van het Earth Liberation Front en de beveiliging van de woningen van ministers en staatssecretarissen”.*²⁶

De bemoeienis van de BVD met persoonsbeveiliging is evenwel niet alleen inhoudelijk van aard. De dienst neemt hier ook organisatorisch gesproken een belangrijke positie in. Hij is de enige dienst – zoals hierna zal worden toegelicht – die vaste vertegenwoordigers heeft in de twee belangrijke commissies die sinds jaar en dag op het ministerie van BZK de adviezen wikken en wegen omtrent de toekenning van beveiliging aan personen waarvoor het rijk in dit opzicht een bijzondere verantwoordelijkheid draagt.

De BVD speelt in het kader van de uitvoering van zijn wettelijke opdracht dus een hele wezenlijke rol in de beveiliging van personen in ons land.

²⁵ Binnenlandse Veiligheidsdienst, *Jaarverslag 1991*, 's-Gravenhage, Ministerie van BZK, 1992, pp. 94-99.

²⁶ Binnenlandse Veiligheidsdienst, *Jaarverslag 1994*, 's-Gravenhage, Ministerie van BZK, 1995, pp. 24-25.

Met het oog op hetgeen volgt bij de bespreking van de zaak Fortuyn is het tot slot van belang om hier te wijzen op de rol van de BVD in de handhaving van de integriteit van de overheid in ons land. De BVD is niet de enige dienst die hier een taak te vervullen heeft – denk bijvoorbeeld aan de Rijksrecherche –, maar wanneer de democratische rechtsorde, de staatsveiligheid of andere gewichtige belangen van de staat door niet-integer handelen in het gedrang worden gebracht of waar dit dreigt te gebeuren, ligt hier voor deze dienst wel een opdracht. Zeker als aantastingen van deze belangen “een groot maatschappelijk effect” zouden sorteren “hetzij door hun reikwijdte/omvang in combinatie met hun structurele karakter; dan wel als gevolg van de positie waarop de integriteitsinbreuk geschiedt”. Het gewicht van de BVD in dit verband blijkt niet in het minst uit het feit dat er op 1 januari 1999 in zijn schoot een speciaal Meldpunt Integriteitsaantastingen (MEPIA) werd ingesteld voor meldingen omtrent (al dan niet vermeende) aantastingen van de genoemde belangen respectievelijk meldingen omtrent serieuze risico’s die zich kunnen gaan voordoen. Een van de belangrijkste spelregels in de meldingsprocedure is de bronbescherming voor de melder. In de jaren 1999-2001 kwamen er rond de honderd meldingen binnen. Voor een belangrijk deel hadden zij betrekking op fraude, corruptie en belangenverstrengeling, voor een ander belangrijk deel op criminele activiteiten en chantage.²⁷

2.4 DE (PLAATSELIJKE EN MINISTERIËLE) VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE BEVEILIGING VAN PERSONEN

2.4.1 De discussie bij de totstandkoming van de Politiewet 1993

Met het oog op een goed begrip van het stelsel van persoonsbeveiliging is het – in het verlengde van het vorenstaande – van belang om op te merken dat in de discussie over de herinrichting van het politiewezen die is uitgemond in de Politiewet 1993 de positie en taak van het KLPD een zeer omstreden kwestie was. De vorming van zulk een korps deed volgens velen afbreuk aan het lokale karakter van de Nederlandse politie. Dit leidde ertoe dat door het toenmalige kabinet nauwgezet moest worden verantwoord welke taken en diensten aan dat korps moesten worden toevertrouwd. Het deed dit in een brief van 13 februari 1992 aan de Tweede Kamer.²⁸ Diverse passages in deze brief zijn hier van belang omdat zij betrekking hebben op onderdelen van het KLPD die – zij het soms onder een andere naam en in een andere organisatorische configuratie – in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging nog altijd een belangrijke rol spelen:

- 1 De (toenmalige) Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) moest om diverse redenen in zijn geheel worden ingevoegd in het KLPD: het specialistisch karakter van zijn taak, het landelijk en internationaal belang van de werkzaamheden, de gevoeligheid van dit terrein e.a. Hierbij werd speciaal de aandacht gevestigd op het feit dat bij deze dienst ook de Afdeling Bijzondere Recherchezaken was ondergebracht die was belast met “landelijke taken op het gebied van de voorkoming en opsporing van (georganiseerde) misdrijven van terroristische aard”. Dat haar taak ook moest worden gerekend tot het “soms gevoelige terrein” was een welhaast overbodige toevoeging.

²⁷ Zie de brochure *Integriteit van de overheid: een zaak van iedereen*. Verder is hier gebruik gemaakt van de *Aanvullende notitie BVD-meldpunt*, de commissie op 17 september 2002 bezorgd door het ministerie van BZK.

²⁸ TK, 1991-1992, 21 461, nr. 39.

- 2 Verder wordt gesproken over de Veiligheidsdienst Koninklijk Huis, belast met de zorg voor de veiligheid van de Koningin en de leden van het Koninklijk Huis, waar ook ter wereld, in die zin “dat de te beveiligen personen een zo groot mogelijke bescherming wordt geboden, zodat aanslagen op hun leven, lichamelijke ongeschondenheid, wils- en handelingsvrijheid kunnen worden voorkomen, afgewend dan wel doorstaan”. Opname van deze dienst in het KLPD lag “zowel uit een oogpunt van politieke gevoeligheid, als uit een oogpunt van doelmatigheid” eveneens voor de hand.
- 3 De derde dienst die hier moet worden genoemd is de (toenmalige) Dienst Persoonsbeveiliging. Hiervan werd gesteld dat hij tot taak heeft om op advies van de “grote evaluatiedriehoek” (zie hierna) aangewezen personen op een zodanige wijze te beveiligen dat “de te beveiligen persoon een zo groot mogelijke bescherming wordt geboden, zodat aanslagen op zijn leven, lichamelijke ongeschondenheid, wils- en handelingsvrijheid kunnen worden voorkomen, afgeweerd dan wel doorstaan”. Deze taak brengt met zich mee:
- “het door middel van verkenning, raadpleging van bronnen en omgevingsaltertering inwinnen van informatie, zodat voorbereiding van een aanslag in een zo vroeg mogelijk stadium kan worden ontdekt;
 - de binnenbeveiliging van objecten, waarin zich te beveiligen personen bevinden;
 - het lijfelijk en met behulp van middelen, waaronder optimaal beschermde voertuigen, de te beveiligen persoon en zijn directe omgeving beschermen”.

Waarom moest ook deze laatste dienst onder het KLPD worden gebracht? “De aansturing van de persoonsbeveiliging (grote evaluatie driehoek) en het specialistisch karakter (personeel en materieel) wijzen erop de functie persoonsbeveiliging aan te merken als een landelijk te organiseren taak. Operationele en doelmatigheidsoverwegingen wijzen daar ook op”.

2.4.2 De verantwoordelijkheid van de plaatselijke en de nationale autoriteiten

Deze voorgeschiedenis verklaart waarom in artikel 38 Politiewet (oud en nieuw) onder meer uitdrukkelijk is bepaald met welke taken het KLPD is belast en waarom persoonsbeveiliging – voorzover als zij wordt uitgevoerd door het KLPD – als een van deze taken wordt genoemd (lid 1c): “het waken voor de veiligheid van leden van het Koninklijk Huis en andere door het bevoegd gezag aangewezen personen”.

Bij deze zinsnede moeten twee dingen worden opgemerkt.

Ten eerste dat hierin niet wordt gepreciseerd wat in dit verband onder “bevoegd gezag” moet worden verstaan. Dat is echter ook niet nodig: in het stelsel van de Politiewet is het evident dat hierbij in eerste orde moet worden gedacht aan de burgemeester en de officier van justitie; zij hebben immers eerst en vooral het gezag over de politie (artt. 12-13). Dit betekent dus dat deze beide autoriteiten primair verantwoordelijk zijn voor de aanwijzing van personen die voor persoonsbeveiliging in aanmerking komen. In tweede orde – secundair dus – dragen de commissarissen van de Koningin, het college van procureurs-generaal en de beide “politieministers” hier een belangrijke verantwoordelijkheid voor maar die is aanvullend op de verantwoordelijkheid van de burgemeester en de officier van justitie (artt. 16-20).

Ten tweede is het zo dat het feit dat de plaatselijke autoriteiten primair verantwoordelijk zijn voor de aanwijzing van personen die persoonsbeveiliging verdienen niet als vanzelf betekent dat zij ook

primair verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van hun beveiliging. Dat zijn zij alleen voorzover die beveiliging wordt uitgevoerd door de politiekorpsen waar zij het gezag over uitoefenen: dus de regionale korpsen. Zoals de minister van Justitie het bevoegde gezag is in het geval dat het KLPD deze taak uitvoert. Dus ook op dit punt worden de gezagsverhoudingen inzake de regionale korpsen enerzijds en het KLPD anderzijds keurig gerespecteerd.

2.4.3 De verantwoordelijkheid van de minister van Justitie en de minister van BZK

De overheveling van het beheer van het KLPD van het ministerie van Justitie naar het ministerie van BZK bracht geen radicale herschikking van de ministeriële verantwoordelijkheid voor de persoonsbeveiliging – let wel: voorzover uitgevoerd door dit korps – met zich mee. In de eerste versie van de Politiewet 1993 was het zo dat de minister van Justitie niet alleen bij de uitoefening van het beheer van het KLPD maar ook bij de nadere invulling en uitvoering van zijn taken tot op zekere hoogte diende te handelen in overeenstemming met de minister van BZK (artt. 38-42). In de huidige situatie is in zekere zin het omgekeerde het geval: de minister van BZK kan zijn zeggenschap over het korps op een aantal belangrijke punten slechts uitoefenen in overeenstemming met de minister van Justitie (artt. 38, 38c-42). Een belangrijk verschil met de oude situatie is wel dat in 1993 de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie respectievelijk die van de minister van BZK voor de (uitvoering van de) afzonderlijke taken en in het bijzonder de persoonsbeveiliging door het KLPD niet nader werd gespecificeerd. Dit is sinds de wetwijziging van 1999 echter wel het geval.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de civiele persoonsbeveiliging door het KLPD (lag en) ligt primair bij de minister van Justitie en slechts zijdelings bij de minister van BZK. In artikel 38a, lid 2, Politiewet wordt, onder verwijzing naar artikel 38a, lid 1, immers gesteld dat de minister van Justitie bevoegd is om de korpschef van het KLPD “de nodige algemene en bijzondere aanwijzingen (te) geven voorzover de politie optreedt bij of krachtens de wet of op grond van een verdrag of een besluit van een volkenrechtelijke organisatie onder verantwoordelijkheid van Onze Minister van Justitie” met betrekking tot “de taak, bedoeld in artikel 38, eerste lid, onder c, en andere taken die als zodanig zijn aangewezen door Onze Minister van Justitie in overeenstemming met Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties”. Deze bijzondere verantwoordelijkheid van de minister van Justitie voor de uitvoering van de persoonsbeveiliging (door het KLPD) komt meer specifiek tot uitdrukking in artikel 42a omdat (alleen) hem hier de bevoegdheid wordt verleend om in verband met de uitvoering van de taken bedoeld in artikel 38, lid a-c, bestuursorganen schriftelijk op te dragen de noodzakelijke medewerking te verlenen om door hem aangewezen personen tijdelijk van een aan te nemen identiteit te voorzien.

Wat in de Politiewet echter niet wordt opgehelderd is de verhouding tussen de (toekenning van) verantwoordelijkheden van de plaatselijke autoriteiten voor de aanwijzing van personen voor persoonsbeveiliging en de (toedeling van) verantwoordelijkheid aan de minister van Justitie voor de uitvoering van zulke beveiliging door het KLPD. De Politiewet bepaalt bijvoorbeeld niet dat de minister van Justitie die autoriteiten aanwijzingen kan geven voor de wijze waarop zij tot het besluit kunnen komen dat een persoon in aanmerking komt voor persoonsbeveiliging en voor de manier waarop de regionale politiekorpsen en het KLPD moeten samenwerken bij de voorbereiding en uitvoering van zulk een besluit. Gegeven de algemene inrichting van de reguliere politie – met haar tweedeling tussen regionale korpsen en het KLPD – is het ontbreken van een wettelijke regeling op

dit punt wel te begrijpen maar gegeven de moeizame samenwerking tussen de eerstgenoemde korpsen en het KLPD die hiervan het gevolg is, kan de afwezigheid van zulk een regeling in de praktijk gemakkelijk een bron van grote problemen vormen.

Deze onduidelijke situatie roept vanzelfsprekend de vraag op waarom bij de overheveling van het beheer van het KLPD naar het ministerie van BZK (ook) de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie op het punt van de persoonsbeveiliging door het KLPD ongewijzigd bleef en deze, sterker nog, toen door haar expliciete formulering in de Politiewet zelfs enigermate werd aangescherpt. Had het immers niet voor de hand gelegen – gezien de doelstellingen van die reorganisatie – om ook deze verantwoordelijkheid te concentreren bij de minister van BZK? De stukken welke bij die gelegenheid werden gewisseld tussen de ministers van Justitie en BZK en het Parlement bieden geen antwoord op deze vraag. In de Memorie van Toelichting bij het desbetreffende wetsvoorstel wordt enkel vastgesteld dat er op dit en andere punten “geen wijziging wordt gebracht in de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie”.²⁹ Meer niet. Ook bij de mondelinge behandeling van het voorstel in Tweede en Eerste Kamer was de verantwoordelijkheid voor de persoonsbeveiliging door het KLPD geen punt van discussie.³⁰

Een van de redenen hiervan moet hoogstwaarschijnlijk worden gezocht in het feit dat persoonsbeveiliging kan worden beschouwd als een vorm van voorkoming van een strafbaar feit en dus als een onderdeel van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Daarnaast speelde zeker ook mee dat het ministerie van Justitie eveneens via de kwestie van de persoonsbeveiliging een zekere eigen positie in het politiebestedel wilde veilig stellen.³¹ En Korthals wees er de commissie op dat ongetwijfeld ook een rol zal hebben gespeeld dat het vanouds de minister van Justitie is die beslist over de inschakeling van de BBE: “Dat was ook al in de tijd van de kapingen, dat minister Van Agt daar helemaal op stond: ‘Die BBE hoort bij ons’”.³² Maar deze redenen laten de vraag onverlet wat in het kader van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde precies met persoonsbeveiliging wordt bedoeld. Slaat deze term hier alleen op de situatie waarin reeds is vastgesteld dat er sprake is van een daadwerkelijke bedreiging jegens iemand en die bedreiging enkel door persoonsbeveiliging kan worden gekeerd? Of heeft zij ook betrekking op de fase waarin nog slechts de informatie wordt vergaard die nodig is om tot die vaststelling te komen? In het eerste geval kan persoonsbeveiliging moeiteloos worden gerekend tot de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. In het tweede geval is dit minder duidelijk. Alleen al omwille van bijvoorbeeld het feit dat onder meer de BVD een belangrijke rol speelt in de voorbereiding van beslissingen tot het geven van persoonsbeveiliging maar deze dienst uitsluitend valt onder het gezag van de minister van BZK en op geen enkele manier onder het gezag van de minister van Justitie.

Hoe gecompliceerd de verantwoordelijkheid voor de beveiliging van personen ligt, blijkt tot slot ook uit het feit dat de minister van BZK samen met de minister van Justitie is betrokken bij de wijze waarop persoonsbeveiliging door de regionale politiekorpsen kan worden uitgevoerd. Deze medeverantwoordelijkheid is evenwel niet neergelegd in de Politiewet maar in het Besluit Beheer Regionale Korpsen 1994. Artikel 11a van dit besluit zegt dat de beide ministers eenheden kunnen aanwij-

29 TK, 1998-1999, 26 461, nr. 3, p. 5.

30 TK, 1999, 16, p. 1135-1156; 21, p. 1603-1604; EK, 1999, 12, p. 465-477.

31 Notitie d.d. 4 juli 1990 over dit onderwerp aan de directeur Politie van het ministerie van BZK.

32 Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 5.

zen “bestaande uit ambtenaren van politie van een of meer regionale politiekorpsen, die zijn belast met het waken voor de veiligheid van daartoe door het bevoegd gezag aangewezen personen”. Hier is echter niet mee gezegd dat de ministers ook verantwoordelijk zijn voor de manier waarop deze eenheden hun taak in dezen vervullen (zoals de minister van Justitie in het geval van het KLPD). De verantwoordelijkheid hiervoor ligt, in de geest van het politiebepaling dat in de Politiewet is uitgetekend, primair bij het plaatselijk bevoegde gezag, dus bij de burgemeester en de officier van justitie, zoals hiervoor werd uiteengezet, en slechts aanvullend bij de ministers van BZK en Justitie.

2.5 BESLUIT

Vorenstaande uiteenzetting toont aan hoezeer de beveiliging van personen inderdaad is verweven met de taak van de politie en de organisatie van het politiewezen. Op zichzelf is dit bepaald niet verkeerd. Juist door haar brede taakstelling, haar bevoegdheden en haar middelen is zij als geen andere organisatie in een democratische rechtsstaat in staat personen te beveiligen tegen aantasting van hun veiligheid. En waar veiligheid, juist ook de persoonlijke veiligheid, een van de grondslagen vormt van een democratische rechtsorde kan persoonsbeveiliging zonder aarzeling worden gerekend tot de kerntaak van de politie.

Problematisch is wel de wijze waarop de uitoefening van deze belangrijke taak is georganiseerd. Op hoofdlijnen is de wettelijke organisatie wel duidelijk: de plaatselijke politieoverheden – en subsidiair de “politie-ministers” – bepalen in beginsel wie voor persoonsbeveiliging in aanmerking komt en zodra een beslissing in positieve zin is genomen wordt deze vorm van beveiliging hetzij door de regionale korpsen hetzij door het KLPD uitgevoerd. Maar om deze hoofdlijnen heen doet zich een aantal complicaties voor die vragen doen rijzen hoe deze organisatie in de praktijk daadwerkelijk functioneert.

Ten eerste blijft het merkwaardig dat de persoonsbeveiliging op ministerieel niveau niet in één hand is gelegd. Waar de minister van BZK sinds 2000 niet enkel het KLPD beheert en op afstand de regionale politiekorpsen maar sinds lang ook de zeggenschap heeft over de BVD, en hierom tegenwoordig met recht en reden als de enige echte “politie-minister” in Nederland kan worden betiteld, daar is de minister van Justitie die sinds dat jaar rechtstreeks nog maar weinig bemoeienis heeft met het politieapparaat, wel betrokken bij de (subsidiare) aanwijzing van personen die voor persoonsbeveiliging in aanmerking komen en bovendien verantwoordelijk voor de uitvoering daarvan voorzover die door het KLPD geschiedt. Leidt de zeer ongelijke positie van deze beide ministers in het politiewezen er in de praktijk niet toe dat de minister van BZK de facto de beveiliging van personen goeddeels in handen heeft en dat de minister van Justitie in dezen eigenlijk slechts een flankerende functie vervult? Ongetwijfeld, zoals hierna zal blijken uit de bespreking van de organisatie van de persoonsbeveiliging.

Naast deze beleidsmatige vraag op ministerieel niveau roept de wettelijke constellatie ten tweede allerlei vragen op naar de manier waarop het stelsel van persoonsbeveiliging op het niveau van de reguliere politie daadwerkelijk werkt, meer operationele vragen dus. Aan de ene kant vragen naar de coördinatie tussen de beide ministers en de plaatselijke autoriteiten waar het gaat om de aanwijzing van personen voor persoonsbeveiliging, aan de andere kant vragen naar de samenwerking tussen de

verschillende (plaatselijke en nationale) politie- en inlichtingendiensten die zijn betrokken bij de uitvoering van dit soort beveiliging. Hoe vinden op een gegeven moment plaatselijke en nationale overheden elkaar om een beslissing over de opbouw of afbouw van de persoonsbeveiliging van iemand te nemen? Hoe liggen de relaties van het KLPD met de BVD en de regionale korpsen bij de uitvoering van opdrachten in de sfeer van persoonsbeveiliging?

Deze en andere vragen kunnen hier natuurlijk niet worden beantwoord maar zullen wel verderop in het rapport worden meegenomen.

HOOFDSTUK 3

De historische achtergrond van de regeling van persoonsbeveiliging op centraal niveau

3.1 INLEIDING

De verantwoordelijkheid van de overheid voor persoonsbeveiliging is voor een stuk verder ingevuld door middel van een vertrouwelijke circulaire van de ministers van BZK en Justitie d.d. 11 juni 1999 aan de commissarissen van de Koningin, de burgemeesters, de procureurs-generaal en de hoofdofficieren van justitie inzake “de procedurele en inhoudelijke aspecten van de bewaking en beveiliging van bijzondere personen en objecten waarvoor de overheid een verantwoordelijkheid heeft”. Zoals deze omschrijving al verraaft heeft deze circulaire – Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1999 (hierna afgekort als Circulaire 1999) – geen betrekking op persoonsbeveiliging als zodanig maar alleen op die waarbij “bijzondere” personen en objecten in het geding zijn. En zij spreekt ook niet van “de” verantwoordelijkheid van de overheid maar slechts van “een” verantwoordelijkheid van de overheid. Hiermee is voldoende aangegeven dat deze circulaire bepaald niet zonder complicaties is. Om de inhoud en de draagwijdte van deze tamelijk complexe circulaire te kunnen begrijpen dient men enigermate op de hoogte te zijn van haar historische achtergrond. Daarom dat die hier eerst wordt uiteengezet.

3.2 DE OPBOUW VAN BIJZONDERE VOORZIENINGEN IN DE JAREN ZEVENTIG

In de aanvang van deze geschiedenis lopen twee kwesties door elkaar: enerzijds de verplichting van de Nederlandse overheid om krachtens de verdragen van Wenen van 1961 en 1964 in te staan voor de veiligheid en zonodig de persoonsbeveiliging van diplomatiek personeel van ambassades en consulaten, anderzijds de (dreiging van) terroristische acties op het eigen grondgebied.

Wat de eerste kwestie betreft schreef de minister van BZK op 12 maart 1970 naar aanleiding van het toenemend aantal betogingen en manifestaties tegen buitenlandse vertegenwoordigingen aan de burgemeesters van de grote steden een brief waarin hij nadrukkelijk wees op de verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid in dezen maar tegelijkertijd stelde dat van buitenlandse vertegenwoordigers:

“in principe (mocht) worden verwacht – evenals van iedere burger, elk particulier bedrijf en elke overheidsdienst – dat ook zij zelf maatregelen nemen ter beveiliging van hun personeel en gebouwen”.

En hij maande hen aan hieromtrent met hen contact op te nemen.³³ Deze stellingname is in het kader van dit rapport van groot belang omdat zij op een impliciete maar heldere wijze reeds het uitgangs-

³³ Brief minister van BZK d.d. 12 maart 1970 aan de burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Wassenaar. Brief minister van BZK d.d. 10 november 1977 aan de commissarissen van de Koningin over hetzelfde onderwerp.

punt verwoordt dat in de inleiding van deze paragraaf werd geformuleerd, namelijk dat de beveiliging van personen niet uitsluitend een taak van de overheid is, maar ook van burgers en particuliere organisaties zelf. In het verlengde van dit uitgangspunt moet worden gewezen op het feit dat hoogstwaarschijnlijk in 1973 bij de Afdeling Openbare Orde (AOO) van de Directie Politie bij het ministerie van BZK werd overgegaan tot de oprichting van een centrum met het oog op de coördinatie van de orde- en veiligheidsmaatregelen bij staatsbezoeken en “andere (gevaaraantrekkende) bezoeken van buitenlandse hoge gasten voor wier veiligheid de regering evenzeer mede verantwoordelijkheid draagt”. Met de oprichting van dit coördinatiecentrum voorzag de rijksoverheid zich immers van een structuur om haar (deel van de) verantwoordelijkheid voor de beveiliging, speciaal ook de persoonsbeveiliging, van deze gasten metterdaad te kunnen dragen.³⁴ Dit coördinatiecentrum werd geleid door de chef van AOO, hierin bijgestaan door een ambtenaar van het ministerie van Justitie. Verder werd het – afhankelijk van de aard van het bezoek – bemand met de plaatsvervangend chef AOO, een vertegenwoordiger van de BVD, een commissaris van rijkspolitie namens de procureurs-generaal, het hoofd van de Veiligheidsdienst van het Koninklijk Huis en de commandant van de Algemene Verkeersdienst van het Korps Rijkspolitie.³⁵ Complementair hieraan werd in 1974 door het ministerie van BZK in samenspraak met de betrokken gemeentepolitiekorpsen een “systeem van bewaking van diplomatieke objecten” uitgewerkt, gaande van flexibel rijdend toezicht tot de plaatsing van gepantserde waarnemingsvoertuigen rond zulke objecten.³⁶ Overigens werd in de tweede helft van de jaren zeventig door de minister van BZK beslist dat er, telkens wanneer zich belangrijke bovenlokale ordeverstoringen zoals de schippersblokkade zouden voordoen, zou worden overgegaan tot de instelling van zowel een (tijdelijk) nationaal coördinatiecentrum als van (tijdelijke) provinciale coördinatiecentra. Op grond van zijn verantwoordelijkheid met betrekking tot de handhaving van de openbare orde kende hij zichzelf een centrale plaats toe in deze overlegstructuur. Dit betekende dat hij zowel de vergaring van informatie zou activeren als de situatie in het land aan de hand van de verzamelde informatie zou evalueren.³⁷

Met betrekking tot de kwestie van (de dreiging van) terroristische acties heeft ongetwijfeld de aanval van de Palestijnse terroristische beweging Zwarte September op de Israëliëse delegatie bij de Olympische Spelen te München in 1972 de doorslag gegeven bij de herinrichting van de rijksoverheid om dergelijke acties te keren. Niet alleen deze actie overigens. Want in de desbetreffende correspondentie is sprake van allerhande incidenten – molestatie van buitenlandse diplomatieke en andere vertegenwoordigers, acties tegen vitale onderdelen van de infrastructuur en andere objecten van nationaal belang, en (dreigende) verstoringen van de orde door groeperingen die ook elders in actie zouden kunnen komen – die ertoe noopten om over te gaan “tot een meer systematische opzet en tot een professionelere aanpak van de informatie teneinde een betrouwbare basis te verschaffen aan het overleg omtrent zulke incidenten”. De beveiliging van buitenlandse vertegenwoordigers en het optreden tegen terroristische bewegingen vielen hier dus samen. Wat op zichzelf natuurlijk niet vreemd is, omdat terroristische acties vaak juist gericht zijn tegen dergelijke personen of hun

³⁴ Brief minister van BZK d.d. 29 juni 1979 aan de minister van Buitenlandse Zaken.

³⁵ Brief minister van BZK d.d. 16 juli 1973 (met bijlage) aan de ministers (behalve Justitie), de commissarissen der Koningin, de burgemeesters en het hoofd van de BVD.

³⁶ Brief minister van BZK d.d. 1 mei 1974 aan de commissarissen der Koningin in Noord- en Zuid-Holland.

³⁷ Brief minister van BZK d.d. 2 november 1977 aan de commissarissen der Koningin.

ambassades, consulaten en woningen. Vergaande maatregelen trof zij toen in eerste instantie trouwens niet. Het bleef beperkt tot het instellen van een bepaald telefoonnummer bij AOO van de Directie Politie bij het ministerie van BZK.

Belangrijker is in zekere zin dan ook dat in de desbetreffende circulaire d.d. 12 december 1972 van de minister van BZK aan de commissarissen van de Koningin omtrent de uitwisseling van informatie werd gesteld dat voor wat betreft de informatie van zijn departement aan de provincies en gemeenten in het algemeen:

*“de politie door het volgen van pers en andere publicaties, door goede contacten te onderhouden in de eigen gemeente en door middel van de eigen inlichtingendiensten goed en tijdig geïnformeerd (zal) zijn over bepaalde te verwachten incidenten. Mijn departement zal zich dan ook beperken tot het verstrekken van die informatie waarover de korpsen zelf niet kunnen beschikken”.*³⁸

Immers, in deze passage ligt reeds het uitgangspunt besloten dat ook in de Politiewet doorklinkt: de centrale overheid treedt slechts aanvullend op; de plaatselijke overheid is via de politie in eerste orde zelf verantwoordelijk.

Op 16 maart 1973 werd in aansluiting op deze circulaire een volgende circulaire aan de commissarissen der Koningin gestuurd waarin werd aangegeven dat het noodzakelijk was om de loop van de berichten beter te kanaliseren en eventuele informatie uit verschillende bronnen beter te kunnen bundelen omdat de verkregen informatie vaak zo vaag was “dat de verantwoordelijke autoriteiten niet goed kunnen beoordelen of zij tot concrete politie maatregelen moeten overgaan”. Daarom werd afgesproken dat de BVD, de CRI en AOO terstond de beschikbare informatie zouden uitwisselen en beoordelen. Mocht blijken dat “bij de beoordeling van een bericht plaatselijke informatie niet kan worden ontbeerd” dan zou er contact worden opgenomen met het betrokken korps. De nationale overheid zou dus niet lijdzaam afwachten tot haar van onderop informatie werd aangeleverd, zij nam het op zich actief informatie te verzamelen als dat nodig was.³⁹

Op grond van deze beide circularies werd nadien overgegaan tot de instelling van twee commissies. De eerste was de (vaktechnische) Evaluatiecommissie waarvan vertegenwoordigers van de genoemde diensten en later ook een vertegenwoordiger van de Haagse gemeentepolitie als toehoorder deel uitmaakten. De tweede was de Evaluatiedriehoek die was samengesteld uit hoge ambtenaren van de ministeries van BZK, Justitie en Buitenlandse Zaken. De eerstgenoemde commissie overlegde op grond van de beschikbare informatie over de te treffen preventieve maatregelen en deed vervolgens hieromtrent aanbevelingen aan de Evaluatiedriehoek. Dit beraad besliste uiteindelijk over de maatregelen die daadwerkelijk dienden te worden genomen.⁴⁰ Niet geheel duidelijk is hoe deze twee commissies zich verhielden tot het coördinatiecentrum dat tezelfdertijd werd ingericht met het oog op de beveiliging van “hoge gasten” en tot de instelling van tijdelijke coördinatiecentra met het oog op de handhaving van de openbare orde. Die onduidelijkheid ligt niet zozeer op het personele vlak, want het staat buiten twijfel dat voor een groot deel dezelfde ambtenaren of toch in elk

³⁸ Circulaire minister van BZK d.d. 12 december 1972 aan de commissarissen der Koningin. Dit stuk en de andere stukken die hierna in deze paragraaf worden geciteerd zijn de commissie op haar verzoek ter beschikking gesteld door het ministerie van BZK.

³⁹ Circulaire minister van BZK d.d. 16 maart 1973 aan de commissarissen der Koningin.

⁴⁰ Nota d.d. 2 november 1982.

geval dezelfde diensten een belangrijke rol speelden in beide overlegcircuits. Zij is meer van organisatorische en functionele aard: in hoeverre viel het “evaluatiecentrum” samen met het (permanente dan wel tijdelijke) “coördinatiecentrum”?

Het bleef evenwel niet bij het maken van afspraken over de uitwisseling, bundeling en beoordeling van informatie. Tezeldertijd werd met name in het kader van de bestrijding van terroristische acties overgegaan tot de oprichting van bijzondere eenheden waarvoor later een regeling is getroffen in de Politiewet. Ten eerste werden twee eenheden lange-afstand-schutters geformeerd, een bij het toenmalige Korps Rijkspolitie (BBE-RP) en een door toedoen van de KMAR bij de krijgsmacht (BBE-K). Ten tweede werd bij het Korps Mariniers een *close combat unit* gevormd voor het gevecht van man tegen man (BBE-Marns). En ten derde werd in het raam van de landmacht een afzettingseenheid opgebouwd.⁴¹ Het geheel van deze uitvoerende eenheden werd ondersteund door een technische eenheid bij het Korps Rijkspolitie (BTBE). Belangrijk hierbij is dat ook in de bijbehorende circulaire d.d. 13 oktober 1972 van de minister van Justitie aan de procureurs-generaal en die van de minister van BZK aan de commissarissen der Koningin d.d. 23 februari 1973 uitdrukkelijk werd gesteld dat de daadwerkelijke bestrijding van terroristische acties een vorm van misdadaadbestrijding is en dus een taak van de politie. En dat hierom alléén de minister van Justitie gemachtigd was om deze eenheden in te zetten.⁴² Dit uitgangspunt doet immers denken aan de reden die hiervoor werd gesuggereerd waarom in deze tijd waarschijnlijk de minister van Justitie verantwoordelijk is voor de persoonsbeveiliging door het KLPD: deze taak valt te rekenen tot het domein van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Gegeven het vorenstaande lag het ten slotte voor de hand dat de Ambtelijke Stuurgroep Terroristische Acties (ASTA) werd voorgezeten door de directeur-generaal, hoofd van de Directie Politie van het ministerie van Justitie.⁴³

Complementair aan de oprichting van deze interventie-eenheden werd – na het nodige overleg in de jaren 1972-1973 – in 1976 overgegaan tot de vorming van de Landelijke Bijstandsgroep Terreurbestrijding (LBT), een rechteam dat zich moest specialiseren in de opsporing en voorkoming van georganiseerde misdrijven van terroristische aard, en dat in voorkomende gevallen de plaatselijke politie bijstand moest verlenen bij de aanpak van dergelijke misdrijven. Waarbij moet worden aangekend dat de politiekorpsen zelf in die tijd de toestemming kregen van de ministers van Justitie en BZK om in de vorm van arrestatieteams eigen interventie-eenheden op de been te brengen, vijf bij het Korps Rijkspolitie, verdeeld over het land, en vijf bij de gemeentepolitiekorpsen te Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag en Arnhem. Deze teams werden belast met de aanhouding van alle mogelijke “als gevaarlijk bekende of zich als zodanig gedragende verdachten”.⁴⁴

Alles bij elkaar kan dus worden gesteld dat in de aanvang persoonsbeveiliging als zodanig slechts in het geval van buitenlandse gasten als een aparte kwestie werd beschouwd. Voor het overige was persoonsbeveiliging eventueel aan de orde in het kader van meer algemene beveiligings- en bewakingsmaatregelen ten aanzien van diplomatieke vertegenwoordigers respectievelijk ten overstaan

41 Brief minister-president Biesheuvel aan Voorzitter van de Tweede Kamer, TK, 1972-1973, 12 000, nr. 11.

42 Circulaire minister van Justitie d.d. 13 oktober 1972 aan de procureurs-generaal, en de Circulaire van de minister van BZK d.d. 23 februari 1973 aan de commissarissen der Koningin.

43 Ministerie van Justitie, Directie Politie, Nota d.d. februari 1977 met *enige informatie over de Bijzondere Bijstandseenheden* (BBE's).

44 TK, 1978-1979, 15 300, nr. 36.

van terroristische acties; speciale voorzieningen werden er in dit kader op dat punt in elk geval niet getroffen. Werd op ministerieel niveau de besluitvorming omtrent de toepassing van zulke maatregelen georganiseerd, op niveau van het politieapparaat werd voorzien in een samenstel van diensten – executieve en ondersteunende diensten – die voor de uitvoering van deze maatregelen konden worden ingeschakeld. Van een aparte dienst voor persoonsbeveiliging was toen – de Veiligheidsdienst voor het Koninklijk Huis daargelaten – nog in het geheel geen sprake.

3.3 DE AANSCHERPING VAN HET (PERSOONS)BEVEILIGINGSBELEID TEN AANZIEN VAN EIGEN BEWINDSPERSONEN IN 1978

Niet in het minst vanwege de terroristische acties door radicale Molukkers, maar ook op grond van de toename van het aantal bedreigingen van bewindslieden uit links-terroristische hoek werd door de regering in 1978 beslist dat het beleid met betrekking tot hun beveiliging moest worden aangescherpt. Deze beslissing leidde tot de formulering van een beleid waarvan het uitgangspunt was dat: *“de bedreiging van kwetsbare bewindslieden als een continue-zaak (diende te) worden beschouwd, waarbij moet worden opgemerkt dat het nagenoeg onmogelijk is alle risico’s uit te sluiten”*.

Deze risico’s zouden echter “aanzienlijk verminderd” kunnen worden:

“als de te beveiligen personen voldoende ‘security-minded’ zijn en zich daarnaar gedragen”.

Dus niet alleen buitenlandse vertegenwoordigers maar ook de eigen bewindslieden – niet allemaal zonder meer, maar alleen die welke zich in een kwetsbare positie bevonden – werd de stelregel voorgehouden dat persoonsbeveiliging niet uitsluitend een zaak van de overheid is maar evenzeer een verantwoordelijkheid van henzelf.⁴⁵ Zij het dat in een andere stelregel werd gepostuleerd:

“Niet de minister maakt uit of hij beveiligd wordt; het staatsbelang vereist zonder meer dat dit gebeurt als het nodig is”.

En “of het nodig is en hoe lang beslist uitsluitend de eerdergenoemde ‘Evaluatiedriehoek’ waar alle professionele inbreng in uitmond”, aldus de brief.

Het voorgaande citaat is ook belangrijk omdat hier deze ambtelijke driehoek voor het eerst direct en expliciet wordt geassocieerd met het nemen van beslissingen omtrent de persoonsbeveiliging van Nederlandse bewindslieden; tot nu toe ging het veeleer impliciet en indirect om de persoonsbeveiliging van buitenlandse vertegenwoordigers op Nederlands grondgebied. En omdat de verantwoordelijkheid voor het nemen van die beslissing werd gelegd bij de Evaluatiedriehoek spreekt het welhaast voor zichzelf dat in deze brief, zou men denken, de Evaluatiecommissie voor deze driehoek werd geschakeld. Formeel gebeurde dit niet, althans deze commissie werd niet met zoveel woorden geciteerd. Wel werd in de brief bedoeld op hetzelfde mechanisme om de dreigingen te evalueren die in de een of andere vorm het departement hadden bereikt. Immers, zo schreef de minister, dreigin-

⁴⁵ Brief minister van BZK d.d. 17 mei 1978 aan de minister-president, voorzitter van de Raad van Ministers, cc. alle ministers en staatssecretarissen.

gen konden zijn gebaseerd op geruchten, tips, aanwijzingen, vermoedens et cetera waarvan de wetenschap al dan niet de resultante is van een “actieve informatievergaring”. Deze dreigingen respectievelijk die informatie zou worden geëvalueerd door de Afdeling OBZ, de BVD en de CRI. En de harde informatie zou uiteindelijk worden voorgelegd aan de Evaluatiedriehoek bestaande uit de directeur-generaal Openbare Orde en Veiligheid (BZK), de directeur-generaal Politie (Justitie) en het hoofd van de BVD.

Bij de uitvoering van eventuele beveiligingsmaatregelen werd overigens een onderscheid gemaakt tussen persoonsbeveiliging voor de minister (en zijn gezinsleden) en beveiliging van objecten (departement en woning).

In verband met de persoonsbeveiliging werd gewezen op de inzet van technische middelen als een bepantserde auto en goede communicatieapparatuur maar vast stond wel dat de persoonsbeveiliging grotendeels zou moeten worden uitgevoerd “met behulp van mankracht”. Nu, aldus de brief, werd dit werk nog gedaan door politie-eenheden die uit het dagelijkse werk werden gehaald, op korte termijn moest echter worden beslist “welke eenheden in de toekomst dit werk meer permanent zullen moeten gaan uitvoeren”. Ook werd voorgesteld om de chauffeurs “zo nodig althans gedeeltelijk” een aanvullende training te geven voor de fysieke bewaking van bewindslieden en voor het besturen van voertuigen onder bijzondere omstandigheden.

Met betrekking tot de objectbeveiliging werd niet alleen gewezen op een aantal technische mogelijkheden maar werd ook onderstreept dat – mede gelet op de hoge kosten – voor zulke beveiliging alleen bewindslieden in aanmerking kwamen die “op grond van het vervullen van hun functie bijzondere veiligheidsrisico’s lopen”.

Samenvattend kan worden gezegd dat het nieuwe beleid er dus niet op was gericht alle bewindslieden qualitate qua te beveiligen. Alleen diegenen onder hen kwamen ervoor in aanmerking die in een “kwetsbare” positie verkeerden en dan nog slechts in bijzondere omstandigheden voor zowel persoons- als objectbeveiliging. Persoonsbeveiliging van bewindslieden werd met andere woorden beschouwd als de uitzondering en bepaald niet als de regel; zelfs voor de minister-president werd toen klaarblijkelijk niet op permanente basis beveiliging nodig geacht. Niettemin werd nu wel overwogen om de persoonsbeveiliging van bewindslieden toe te vertrouwen aan een gespecialiseerde dienst. Men mag aannemen dat dit voornemen met de oprichting van de eerder genoemde Dienst Persoonsbeveiliging ten uitvoer is gebracht. Eveneens voor hen gold evenwel de regel dat zij óók zelf voor een belangrijk stuk actief moesten en konden instaan voor de handhaving van hun persoonlijke veiligheid. Ten slotte kan worden opgemerkt dat in de onderhavige brief van de minister van BZK hooguit impliciet werd gesproken van het risico te worden vermoord. Dit risico werd niet expliciet genoemd, laat staan dat de beveiligingsmaatregelen gericht werden afgestemd op de volstrekte voorkóming hiervan.

3.4 DE HERBEZINNING OP DE SITUATIE IN DE JAREN TACHTIG

In de loop van de jaren tachtig vond er niet alleen enige herbezinning plaats met betrekking tot de voorzieningen voor de bestrijding van terrorisme maar ook aangaande de voorzieningen met het

oog op de bewaking en beveiliging van gebouwen en personen, al dan niet in relatie tot de dreiging van terroristische acties.

Wat specifiek de bestrijding van terroristische misdrijven betreft werden in het bijzonder de justitiële voorzieningen heroverwogen die in het begin van de jaren zeventig waren geschapen. Deze herbezinning leidde tot een circulaire d.d. 8 januari 1981 van de minister van Justitie en de minister van BZK over de samenwerking bij hun bestrijding die op 1 maart 1981 in werking trad.⁴⁶ Deze circulaire is hier om meer dan een reden van belang.

Ten eerste omdat zij duidelijk uiteenzet hoe de betrokken dienst die vanaf dat moment niet langer LBT maar de Bijzondere Zaken Centrale (BZC) van de CRI heette was georganiseerd. Enerzijds bestond hij uit een “informatiegroep” en anderzijds uit een “assistentiegroep”. De informatiegroep had vanzelfsprekend bovenal tot taak om informatie te verzamelen en te verwerken dienstig voor het ophelderen en voorkomen van terroristische misdrijven, binnengekomen informatie te evalueren, te verifiëren en aan te vullen, de inwinning van informatie ook te coördineren en uiteindelijk de relevante gegevens te verstrekken aan opsporingsorganen. De assistentiegroep was vooral bedoeld om de verantwoordelijke politiechefs met raad en daad te helpen bij de opsporing en de voorkoming van terroristische misdrijven. Beide groepen konden zonodig beroep doen op de observatiegroepen bij het Korps Rijkspolitie en de gemeentepolitiekorpsen. Het geheel werd onder het gezag van een landelijk officier van justitie geplaatst. De schets van deze organisatie is in dit verband allereerst hierom van belang omdat hij laat zien dat zelfs in zulk een belangrijke kwestie als de bestrijding van terrorisme het zwaartepunt van de verantwoordelijkheid – zowel in termen van informatie als in termen van actie – wordt gelegd bij de politie ter plaatse; op rijksniveau worden slechts aanvullende maatregelen getroffen. Verder is deze beschrijving van belang omdat de toenmalige organisatie van de BZC een duidelijke voorafspiegeling vormt van de organisatie van de dienst die bij het huidige KLPD expliciet niet alleen is belast met (de ondersteuning van) de bestrijding van terrorisme maar ook met de persoonsbeveiliging.

Ten tweede is deze circulaire hier van belang omdat in de begeleidende brief van de minister van BZK aan de commissarissen der Koningin en de burgemeesters wordt aangegeven waarom in het kader van deze regeling ook de voorkoming van (terroristische) misdrijven onder het gezag van het openbaar ministerie wordt gebracht.⁴⁷ Want in deze redengeving ligt het antwoord op de vraag besloten die hiervoor ook reeds werd opgeworpen en veronderstellenderwijze werd beantwoord: waarom wordt nog steeds de minister van Justitie verantwoordelijk gehouden voor de persoonsbeveiliging, althans voorzover die wordt behartigd door het KLPD. In antwoord op de kritiek op de toewijzing van deze verantwoordelijkheid aan het openbaar ministerie schreef de minister namelijk:

“Bij de in de regeling bedoelde voorkoming van terroristische misdrijven gaat het om politieel ingrijpen waardoor wordt voorkomen dat een concreet, in voorbereiding zijnd misdrijf tot uitvoering of voltooiing komt. Het beleid dienaangaande, met name de bepaling van het tijdstip en de wijze van ingrijpen behoort naar onze mening ongetwijfeld tot de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van het openbaar ministerie”.

⁴⁶Staatscourant 1981, nr. 58. Zie voor de tekst ook o.m. C. Fijnaut, *Wetgeving op het Nederlandse politiewezen*, Arnhem, Gouda Quint, 1992, p. 166-170.

⁴⁷Brief minister van BZK d.d. 11 februari 1981 aan de commissarissen der Koningin en de burgemeesters.

Gelet op de ondergeschikte positie van het openbaar ministerie in het staatsbestel betekent deze zinsede immers dat uiteindelijk de minister van Justitie de verantwoordelijkheid draagt voor de wijze waarop dit orgaan in dezen handelt of niet handelt. Daarbij komt in dit geval nog dat in de onderhavige circulaire de BZC werd betiteld als een onderdeel van de CRI – die tot dan toe altijd een buitendienst van het ministerie van Justitie had gevormd – en dus als een dienstonderdeel dat uit dien hoofde als vanzelf onder diens gezag viel.

Wat de preventieve voorzieningen betreft die in het kader van de bewaking en beveiliging van gebouwen en personen waren opgebouwd evalueerde een ambtenaar bij de Afdeling OBZ van het ministerie van BZK in november 1982 in het bijzonder de overlegstructuren die hiertoe op departementaal niveau werden opgebouwd: de Evaluatiecommissie en de Evaluatiedriehoek.⁴⁸ Hij meende dat door enige aanpassingen van de bestaande situatie doelmatiger zou kunnen worden gewerkt. Zijn voorstel was om het overleg als volgt te structureren:

- de vaktechnische Evaluatiecommissie behouden, met inbreng van de BVD voor de “berichtgeving van extreem-politieke aard”, de CRI voor de berichtgeving “van zuiver criminele aard” en OBZ voor de berichtgeving van “diplomatieke/bestuurlijke (openbare) aard”;
- de inrichting van een kleine Evaluatiedriehoek waarin de resultaten van de evaluatie met de meest betrokken instanties zouden worden besproken “teneinde te komen tot aanbevelingen tot preventieve maatregelen, waarbij ook de diplomatieke en politieke (uitvoerings)aspecten bij de resultaten van de vaktechnische evaluatie kunnen worden gevoegd”; dit periodieke overleg zou worden gevoerd (al naargelang de behoefte) tussen OBZ en de Directie Politie van het ministerie van Justitie, een vertegenwoordiger van de minister van Buitenlandse Zaken, en vertegenwoordigers van de meest betrokken uitvoerende instanties zoals de gemeentepolitie Den Haag, het Korps Rijkspolitie en andere korpsen;
- en met het oog op “een totaaloverzicht van de evaluatie- en bewakings/beveiligingsproblematiek” het behoud van de grote Evaluatiedriehoek.

Opmerkelijk aan dit voorstel is dat het via de oprichting van een kleine Evaluatiedriehoek beoogde een brug te slaan tussen (vertegenwoordigers van) de betrokken departementen en nationale diensten enerzijds en de plaatselijke uitvoerende diensten anderzijds. Hiermee wek dit voorstel enigermate af van de voorstellen die het jaar daarvoor waren ontwikkeld door een werkgroep van de Centrale Politie Surveillance Commissie over bewakingswerkzaamheden.

In haar rapport werd nadrukkelijk gewezen op de noodzaak van een goede uitwisseling van informatie tussen de BVD en CRI enerzijds en de plaatselijke politiediensten anderzijds, zowel met het oog op de volledigheid van de beschikbare informatie als met het oog op haar evaluatie “als basis voor de te nemen politie maatregelen”. Maar de werkgroep ging niet zover om voor te stellen dat de politiekorpsen zelf ook zouden participeren in een soort van kleine Evaluatiedriehoek. Wel wees de werkgroep op het grote praktische belang van een uniforme terminologie op alle niveaus. Zij leverde hier zelf een belangrijke bijdrage aan door te definiëren wat onder bewaking, bescherming en beveiliging dient te worden verstaan, door de (vier) gradaties te definiëren volgens welke informatie kon worden geëvalueerd, en door de politie maatregelen te omschrijven die konden worden geno-

⁴⁸Nota d.d. 2 november 1982.

men, van (eventueel verscherpt) rijdend toezicht naar statisch toezicht (in de vorm van bewaking, bescherming en beveiliging). Met het oog op een goed inzicht in de “filosofie” van met name de beveiliging van objecten in ons land is het niet onbelangrijk hier met name aan te halen wat de werkgroep verstond onder bewaken, beschermen en beveiligen:

- bewaken werd gedefinieerd als: “Het continu onder politieaandacht plaatsen van het object zodat onrechtmatige handelingen ten opzichte van het object tijdig worden gesignaleerd”;
- met beschermen doelde zij op: “Het onder toezicht plaatsen van het object zodat agressief onrechtmatig handelen ten opzichte van het object wordt voorkomen”;
- en beveiligen was voor haar: “Het onder volledig politietoezicht plaatsen van het object zodat gewelddadig onrechtmatig handelen ten opzichte van het object wordt tegengegaan”.

Deze definities laten dus zien hoe die “filosofie” helemaal was afgestemd op het vermogen om onmiddellijke fysieke bedreigingen van objecten vakkundig af te weren. Ook haar definitie van wat een “indicatie” is wijst hierop: “Een gegeven waaruit is af te leiden dat een bedreiging, het in gevaar brengen, een verstoring dan wel een aantasting van de rechtsorde op handen is en op basis waarvan overgegaan wordt van algemeen op bijzonder politietoezicht”.

Overigens liet de werkgroep er geen misverstand over bestaan dat in haar ogen bewakingswerkzaamheden welke onder de verantwoordelijkheid van de burgerlijke overheid worden verricht een onderdeel vormen van de taak die de reguliere politie heeft als daadwerkelijk handhaver van de rechtsorde.⁴⁹

Uit een omvattende notitie die op 30 januari 1986 – onder druk van de dreiging van terroristische acties in eigen land tegen Amerikaanse en Israëliëse objecten – door het hoofd van de Stafdeling Operationele Beleidszaken van het ministerie van BZK werd opgesteld over bewakingsaangelegenheden kan evenwel worden opgemaakt dat het drieledige voorstel dat in 1982 was ontwikkeld onder-tussen ingang had gevonden bij de herinrichting van de overlegstructuur omtrent genoemde aan-gelegenheden: naast de Technische Evaluatie Commissie (TEC) en de Grote Evaluatiedriehoek (GED) wordt gesproken van de Kleine Evaluatiedriehoek (KED), belast met de taken die hiervoor al werden genoemd. In de laatstbedoelde commissie waren toen vertegenwoordigers opgenomen van de gemeentepolitiekorpsen Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Wassenaar, Deventer en Haarlemmermeer en van het Korps Rijkspolitie. Verder kan worden opgemerkt dat in deze notitie het schema werd overgenomen dat door de zoëven genoemde werkgroep was ontwikkeld voor de classificatie van berichten en van politie maatregelen. En belangrijk bij dit alles is ook dat in deze notitie uit-drukkelijk werd onderstreept dat de besluiten van de TEC/GED omtrent het “aldus gevraagde bij-zondere toezicht op een object”:

*“na evaluatie van de berichten, steeds een advies (blijven) aan het lokale bevoegde gezag. De uiteindelijke ver-antwoordelijkheid in dezen ligt immers bij het plaatselijk bevoegde gezag. Indien nationale belangen een belang-rijke rol spelen, zal het advies voor politieoptreden een nadrukkelijk karakter krijgen”.*⁵⁰

⁴⁹ Centrale Politie Surveillance Commissie, *Bewakingswerkzaamheden*, 's-Gravenhage, 1981.

⁵⁰ Notitie chef OBZ d.d. 30 januari 1986 aan directeur-generaal Openbare Orde en Veiligheid.

Ten slotte concludeerde de steller van deze notitie dat het aangewezen was om te komen tot “een duidelijke profilering van de bevoegdheden van de centrale overheid inzake de bewaking van diplomatieke objecten”. Een circulaire van de ministers van Justitie en BZK aan de procureurs-generaal en de commissarissen van de Koningin zou daartoe bij kunnen dragen. In zulk een circulaire zou aandacht dienen te worden besteed aan:

- de bevoegdheden en verantwoordelijkheden op de diverse bestuurlijke niveaus, met inachtneming van de volkenrechtelijke verplichtingen van de centrale overheid;
- het functioneren van de evaluatiedriehoek;
- de uniformiteit in de uitvoering van bewakingsmaatregelen;
- en het feit dat de minister van BZK de diplomatieke vertegenwoordigingen zal blijven wijzen op de eigen verantwoordelijkheid.

Deze conclusie werd door de betrokken ministers overgenomen. Op 20 augustus 1986 respectievelijk op 13 oktober 1986 stuurde de minister van BZK respectievelijk de minister van Justitie een circulaire aan de commissarissen der Koningin respectievelijk de procureurs-generaal en de algemeen inspecteur van het Korps Rijkspolitie omtrent “bewakingsaangelegenheden”. Deze circulaire vormt de grondslag van de Circulaire 1999 die in dit onderzoek centraal staat.

Tot besluit kan in het kader van dit onderzoek niet genoeg worden onderstreept dat de voorgeschiedenis van deze circulaire overduidelijk laat zien dat zij niet is ontwikkeld met het oog op persoonsbeveiliging maar op de afweer van met name terroristische dreigingen tegen objecten; hooguit indirect heeft persoonsbeveiliging hierin een rol gespeeld omdat de bewaking van objecten nu eenmaal niet volledig los kan worden gezien van de beveiliging van personen. Hiermee is meteen de vraag gesteld of de bijbehorende departementale beslissingstructuur eigenlijk wel geschikt is voor de behandeling van aangelegenheden die te maken hebben met de beveiliging van personen. Deze vraag kan nu evenwel nog niet ten volle worden beantwoord. Een nadere analyse van ambtelijke archieven inzake de opeenvolgende eerdere versies van deze circulaire is nodig om te bezien of in de loop van de tijd geen aanpassingen hebben plaatsgevonden om haar ook voor dit doel geschikt te maken. Dit valt – gegeven onder meer de aanslag (op het huis van) staatssecretaris Kosto op 13 november 1991 en op (de bijeenkomst van) extreem-rechts in Kedichem op 29 maart 1986 – niet zonder meer uit te sluiten.

3.5 DE CIRCULAIRES BEWAKINGS- EN BEVEILIGINGSAANGELEGENHEDEN 1986, 1992 EN 1995: DE NADERE REGELING VAN DE PERSOONSBEVEILIGING

3.5.1 De Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1986

Conform hetgeen hiervoor werd uiteengezet heeft deze circulaire enkel betrekking op de bewaking en beveiliging van objecten tegen terroristische acties.⁵¹ In de uiteenzetting van de overleg- en adviesstructuur wordt gesteld dat de centrale overheid aan de hand van de door de BVD, de CRI en de plaatselijke politie verzamelde informatie een “totaal beeld van de binnen- en buitenlandse actie-

⁵¹ Circulaire minister van BZK d.d. 20 augustus 1986 aan de commissarissen der Koningin.

groepen en terroristische organisaties” kan verkrijgen, en dat “het contact dat de plaatselijke politie met de BVD en de CRI onderhoudt waarborgt dat de plaatselijke beschikbare informatie door de centrale overheid bij de evaluatie wordt betrokken”. Bij de bespreking van de rol van de TEC en de GED wordt de rol van de Kleine Evaluatiedriehoek niet op gelijke voet belicht; op dit punt wordt enkel gewag gemaakt van een overleg tussen de departementen en de meest betrokken politiestanties over “de problematiek van de technische uitvoering”.

Waar het gaat om het begrippenkader en de uitvoeringsmaatregelen wordt min of meer vastgehouden aan de voorstellen die hiervoor reeds werden besproken. Nieuw is wel dat er onderscheiden worden gemaakt in de dreiging die na evaluatie eventueel de reden voor een of andere vorm van bijzonder politietoezicht kan vormen:

- algemene dreiging: informatie over acties tegen het beleid respectievelijk de belangen van een bepaald land of instelling waar ook ter wereld;
- verhoogde dreiging: Nederland wordt genoemd als land of één van de landen waar de acties kunnen plaatsvinden;
- en acute dreiging: plaats en tijd zijn bekend van een in Nederland te verwachten actie tegen het beleid respectievelijk de belangen van een bepaald land of instelling.

Opmerkelijk is verder dat eveneens in deze circulaire duidelijk het standpunt wordt herhaald dat ook voor ambassades en diplomatieke objecten een eigen verantwoordelijkheid aan de orde is, “net zoals dat voor iedere andere burger, elk ander particulier bedrijf en elke overheidsdienst geldt”.

Ook wordt er de aandacht op gevestigd dat een werkgroep zich buigt over de renovatie van het Landelijk Coördinatiecentrum (LCC), dat later is herdoopt in Nationaal Coördinatiecentrum (NCC).

Ten slotte kan er hier op worden gewezen dat de minister van Justitie op zijn beurt op 13 oktober 1986 de procureurs-generaal en de algemeen inspecteur van het Korps Rijkspolitie informeerde over de inhoud van bovengenoemde circulaire. Deze verwijzing is hierom van belang omdat in deze brief evenmin melding werd gemaakt van persoonsbeveiliging. Kennelijk was dit toen ook vanuit zijn gezichtspunt nog geen onderwerp dat op zichzelf de nodige aandacht verdiende. In de bijlage wordt – temidden van een overzicht van alle capaciteit waarover de politie, de KMAR en het leger beschikken voor bewakings- en beveiligingsdoeleinden – wel aandacht geschonken aan de speciale middelen die beschikbaar zijn voor persoonsbeveiliging. Bij de gemeentepolitie ging het om 6 gepantserde voertuigen en bij het Korps Rijkspolitie om een Dienst Persoonsbeveiliging van 37 man die zonnig met 20 man kon worden uitgebreid via de Algemene Verkeersdienst van het korps. Verder wordt aangegeven dat de BBE bij het Korps Rijkspolitie op dat moment 30 man telde, en de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) van de KMAR uit 5 groepen bestond.⁵²

3.5.2 De Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1992

Aansluitend bij dit laatste wordt in de aanhef van deze circulaire gezegd dat zij nodig was om reden van de wijziging van de Politiewet 1957 en de renovatie van het LCC.⁵³ De omschrijving van de verantwoordelijkheden wordt in het begin van deze circulaire gebaseerd op het onderscheid tussen de

⁵² Brief minister van Justitie d.d. 13 oktober 1986 aan de procureurs-generaal en de algemeen inspecteur van het Korps Rijkspolitie.

⁵³ Circulaire minister van BZK d.d. 14 januari 1992 aan de commissarissen der Koningin.

handhaving van de openbare orde bij terreurdreiging en de justitiële aanpak van terroristische misdrijven. In het eerste geval zijn de burgemeesters, de commissarissen der Koningin en de minister van BZK verantwoordelijk. Zij wisselen daartoe relevante (openbare orde-)informatie uit via het LCC; in het kader van “de afstemming van de bestuurlijke informatiestroom” speelt dit centrum de centrale rol. In het tweede geval ligt de verantwoordelijkheid bij het openbaar ministerie en de minister van Justitie. Verder wordt in grote lijnen herhaald hoe de vergaring en evaluatie van informatie is georganiseerd en hoe op grond van nadere afweging van relevante feiten en overwegingen wordt gekomen tot het geven van advies via het systeem van dreigingsanalyse en uitvoeringsmaatregelen.

Wat in het oog springt is het sluitstuk van deze circulaire. Onder de kop “Persoonsbeveiliging” wordt hier – om te beginnen – aangegeven dat voorkomen moet worden dat er verschillen ontstaan bij de uitvoering van persoonsbeveiliging respectievelijk begeleiding en dat hierom deze taken moeten worden uitgevoerd “door daartoe opgeleid en gekwalificeerd personeel”.

Verder wordt bepaald wie er voor persoonsbeveiliging in aanmerking komen. Hierbij wordt als uitgangspunt gesteld dat:

“niet in alle gevallen persoonsbeveiliging geboden (zal) zijn op grond van het aanwezig zijn van een bepaalde dreiging. Hoge bezoekers, gedacht moet worden aan staatshoofden, regeringsleiders e.d. zullen vaak persoonsbeveiliging krijgen op basis van hun positie, de zogenaamde ‘qualitate qua beveiliging’”.

Wat wordt er hier verstaan onder persoonsbeveiliging? Er worden vier vormen onderscheiden:

- persoonsbegeleiding: begeleiding van politiezijde in de vorm van een liaison die een “gequalificeerd persoonsbeveiligers dient te zijn”;
- persoonsbeveiliging op geëvalueerde momenten: beveiliging vindt plaats “op door de Grote Evaluatiedriehoek aangewezen momenten”, bijvoorbeeld tijdens woon-werkverkeer;
- persoonsbeveiliging: beveiliging geldt voor de periode dat de te beveiligen persoon zich niet in zijn woning bevindt dan wel in een zogenaamde *safe area*; de woning kan worden beveiligd door middel van objectbeveiliging;
- en persoonsbeveiliging continu: de te beveiligen persoon wordt permanent beveiligd door daartoe opgeleide persoonsbeveiligers ook als de betrokkene zich in zijn woning respectievelijk in een zogenaamde *safe area* bevindt; van deze vorm van beveiliging zal slechts sprake zijn bij acute dreiging.

Daarenboven wordt erop gewezen dat met het oog op de afstemming van uitvoeringsmaatregelen ten aanzien van persoonsbeveiliging de Landelijk Veiligheidscoördinator bij het Korps Rijkspolitie wordt geïnformeerd over de adviezen inzake persoonsbeveiliging. Verder zal de problematiek van deze maatregelen geregeld worden besproken, zo zegt de circulaire, in de Technische Uitvoeringscommissie (TUC). Deze commissie moet ook worden ingelicht over de motivering die aan de maatregelen ten grondslag ligt.

Waarom in deze circulaire opeens wel wordt gehandeld over persoonsbeveiliging wordt niet toegelicht. Waarschijnlijk was dit een gevolg van de bomaanslagen die op 13 november 1991 werden gepleegd op het ministerie van BZK en op het woonhuis van de staatssecretaris van Justitie Kosto:

54 TK, 1992-1993, 22 890, nr. 1, p. 2.

“Daden van terreur die de Nederlandse samenleving schokten”.⁵⁴ Hoe het ook zij, belangrijk is de vaststelling dat vanaf 1992 niet langer alleen over objectbewaking maar ook over persoonsbeveiliging wordt beslist door de commissies die in de jaren zeventig en tachtig werden opgericht om de afweer van terroristische acties tegen objecten te organiseren.

De vraag die men zich hierbij natuurlijk moet stellen is of die overlegstructuur zonder meer geschikt was (en is) voor dit nieuwe doel. Stelt de besluitvorming omtrent de beveiliging van personen en de uitvoering van de desbetreffende maatregelen niet andere, op onderdelen wellicht geheel andere, eisen aan een overlegstructuur op rijksniveau? Te bewaken gebouwen bijvoorbeeld zijn statische objecten, terwijl het bij te beveiligen personen om dynamische objecten gaat die alleen maar behoorlijk te beveiligen zijn als bekend is waar zij zich bevinden en waarheen zij zich begeven. Dit veronderstelt dat er geregeld zoniet permanent contact met hem/haar moet worden onderhouden om die wetenschap te verwerven.

Op geen enkele plaats in de circulaire blijkt echter dat men zich rekenschap heeft gegeven van zulke intrinsiek kardinale verschillen tussen deze beide vormen van beveiliging, laat staan dat men heeft stilgestaan bij de gevolgen die zij zouden moeten (kunnen) hebben voor bijvoorbeeld de organisatie van de uitwisseling van informatie tussen de betrokken diensten van de departementen, de (betrokken onderdelen van de) nationale inlichtingen- en politiediensten en de lokale politiekorpsen.

Ten slotte valt op dat deze circulaire niet alleen niet is medeondertekend door de minister van Justitie – toch (mede)verantwoordelijk voor de persoonsbeveiliging – maar dat ook in het geheel geen gewag wordt gemaakt van die onderdelen respectievelijk middelen van de gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie die bestemd waren voor de beveiliging van personen. Over hun rol in het geheel zwijgt deze circulaire in alle talen. Zij worden ook niet in een bijlage besproken.

3.5.3 De Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1995

Anders dan in de circulaire 1992 wordt in de inleiding van deze circulaire direct omschreven waar zij betrekking op heeft:

*“procedurele en inhoudelijke aspecten van de bewaking en beveiliging van personen en objecten waarvoor de overheid een bijzondere verantwoordelijkheid heeft”*⁵⁵

Er wordt niet gedefinieerd om welke personen en objecten het hier gaat. Kennelijk wordt ervan uitgegaan dat de verdere inhoud van de circulaire op dit punt voor zichzelf spreekt. Zeker voor wie vertrouwd is met de origine van deze circulaire valt deze aanpak te billijken. Al lezende blijkt overigens dat ook deze (nieuwe versie van de) circulaire – waar het gaat om de beveiliging van personen – in elk geval betrekking heeft op de beveiliging van buitenlandse vertegenwoordigers, buitenlandse gasten en Nederlandse bewindslieden. Op wie nog meer wordt in het midden gelaten.

Verder wordt in de inleiding geconstateerd dat het (begrippen)kader dat in de voorgaande circulaire van 1992 werd neergezet, weliswaar “zijn nut in de praktijk had bewezen” maar dat de dynamiek van diezelfde praktijk niettemin noodzaakte tot “actualisering op onderdelen”. Tevens werd

⁵⁵ Circulaire van de minister van BZK d.d. 14 december 1995 aan de commissarissen van de Koningin i.a.a. de korpsbeheerders en de korpschefs.

deze herziening aangegrepen om een aantal onderwerpen te regelen die tot op dat moment nog door andere circulaire werden bestreken. Hierbij moet met name worden gedacht aan de aanpak van betogingen bij diplomatieke en consulaire vertegenwoordigingen en aan de melding van schade aan zulke objecten. Deze kwesties zullen hierna buiten beschouwing worden gelaten. Wel laten zij opnieuw zien hoezeer de onderhavige circulaire ook toen nog veel van doen had met de verplichtingen van de Nederlandse overheid op grond van de Verdragen van Wenen uit de jaren zestig.

Anders dan in de Circulaire 1992 wordt deze keer uitvoeriger ingegaan op de verantwoordelijkheden die de betrokken autoriteiten in de sfeer van bewaking en beveiliging hebben. Duidelijk wordt deze keer gesteld:

“Handhaving van de openbare orde, ook in geval van een terroristische of criminele dreiging, is de verantwoordelijkheid van de burgemeester”.

Waar het gaat om zijn eigen verantwoordelijkheden schrijft de minister van BZK:

“Ook ik ben, als minister van Binnenlandse Zaken, verantwoordelijk voor een adequate bewaking en beveiliging. Deze verantwoordelijkheid vindt haar grondslag primair in mijn algemene zorg voor de handhaving van de openbare orde; bovendien komt zij in beeld indien de omvang of uitstraling van de dreiging en/of te treffen maatregelen daartoe aanleiding geven, het om de veiligheid van Nederlandse bewindspersonen gaat, het orde- en veiligheidsmaatregelen voor staatsbezoeken en (ander) mogelijk gevaar aantrekkende bezoeken van buitenlandse hoge gasten betreft, of wanneer de waardigheid van diplomatieke en consulaire vertegenwoordigingen in het geding is (...). Tevens ben ik als verantwoordelijk bewindspersoon voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) betrokken”.

De minister van Justitie is daarentegen:

“verantwoordelijk voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Vanuit die verantwoordelijkheid is de minister van Justitie tevens verantwoordelijk voor het beleid inzake bewaking en beveiliging, zoals in deze circulaire besproken. Tevens is de minister van Justitie korpsbeheerder van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD), waarvan onder meer de Divisie Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging deel uitmaakt”.

Opmerkelijk bij het vorenstaande is dat er wel aan wordt toegevoegd dat de beide ministers het “bewakings- en beveiligingsbeleid in nauwe samenwerking met elkaar (zullen) voeren” maar dat niet expliciet wordt aangegeven waar het verschil tussen hun beider verantwoordelijkheden in bestaat en hoe dit mogelijk doorwerkt in de uitvoering van beslissingen. Hierom blijft bijvoorbeeld de toevoeging dat de minister van Justitie beheersmatig verantwoordelijk is voor het beheer van de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB) wat in de lucht hangen. Wat heeft dit precies te maken met zijn verantwoordelijkheid voor de strafrechtelijke rechtshandhaving op het terrein van bewaking en beveiliging?

Niet onbelangrijk is verder dat in het verlengde van de omschrijving van de algemene verantwoordelijkheid van de minister van Justitie wordt gesteld:

“De procureur-generaal en de officier van justitie zijn, ieder op hun niveau, belast met de handhaving van de rechtsorde vanuit de strafrechtelijke invalshoek. De officier van justitie is vanuit dat perspectief tevens bevoegd gezag”.

Vooral deze laatste toevoeging is belangrijk want zij laat immers zien dat – in de geest van de Politiewet 1957 en eveneens van de Politiewet 1993 zoals eerder werd betoogd – ook volgens deze circulaire het bevoegd gezag primair enkel bestaat uit de burgemeester en de officier van justitie, en niet bijvoorbeeld eveneens de minister van Justitie, ook al beheerde deze toen – als korpsbeheerder van het KLPD – nog de DKDB.

Met betrekking tot de procedure die wordt gevolgd bij de totstandkoming van adviezen inzake bewakings- en beveiligingsmaatregelen heeft de circulaire geen grote wijzigingen ondergaan. Wel wordt deze keer aangestipt dat “in voorkomende gevallen (ook, dan wel uitsluitend) politieke en/of diplomatieke overwegingen aan de totstandkoming van de adviezen van de Grote Evaluatiedriehoek ten grondslag (kunnen) liggen”. In de Circulaire 1992 werd dit niet met zoveel woorden erkend.

Verder wordt deze keer – wat de mededeling van de adviezen aan de (andere) betrokken autoriteiten betreft – wel duidelijk aangegeven dat de minister van Justitie de “geadviseerde maatregelen” ter kennis brengt van de betrokken procureurs-generaal en dat de minister van BZK – door tussenkomst van het LCC – via de commissaris(sen) van de Koningin de betrokken burgemeester(s) informeert.

Ook wordt uitdrukkelijk gestipuleerd dat de “opdrachten aan het KLPD tot uitvoering van persoonsbeveiliging” worden gegeven door de minister van Justitie. Meer dus niet: deze minister krijgt hier dus niet de opdracht om eventueel ook de regionale korpsen op dit punt te instrueren. Dat hun optreden in dit verband onder de bevoegdheid/verantwoordelijkheid van de burgemeester blijft vallen kan rechtstreeks worden opgemaakt uit het feit dat even verderop in de circulaire – waar het gaat om de persoonsbeveiliging – wordt gesteld:

“De Divisie Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging van het KLPD draagt – in opdracht van de minister van Justitie – zorg voor de persoonsbeveiliging, vanzelfsprekend in nauwe samenwerking met het betrokken regionale korps”.

Op het vlak van de dreigingsanalyse en de bewakings- en beveiligingsmaatregelen ten aanzien van objecten is de circulaire in grote lijnen hetzelfde gebleven. Waar het gaat om de beveiliging van personen is de circulaire wel herzien. Nu wordt het uitgangspunt geformuleerd dat:

“de beveiliging van personen een delicate aangelegenheid (is) en maatwerk (behoeft). Immers, beveiliging betekent een inbreuk op de privacy en bewegingsvrijheid van de te beveiligen persoon (en zijn omgeving). Die inbreuk zou niet groter moeten zijn dan de aard van de dreiging met zich brengt. Adequaat opgeleid en gekwalificeerd beveiligingspersoneel is een eerste vereiste”.

Dit is nieuw: de erkenning dat persoonsbeveiliging (in bepaalde opzichten) bepaald niet hetzelfde is als objectbewaking. Nieuw is niet dat voor de uitvoering van deze bijzondere taak speciaal personeel nodig is (de DKDB in samenwerking met de regionale korpsen). Merkwaardig blijft dat dit heldere uitgangspunt niet tot de conclusie leidt dat hierom ook de aanwijzing van personen die in aanmerking komen voor persoonsbeveiliging wellicht ook een zekere specialisatie en/of een speciale procedure vereist, niet alleen op het niveau van de TEC en GED als zodanig maar ook op het niveau van de betrokken diensten, met name de BVD en het KLPD. En dit valt hier temeer op omdat ook in deze circulaire persoonsbeveiliging niet uitdrukkelijk of alléén wordt verbonden met de bescherming van diplomatieke en politieke objecten en personen en/of de bestrijding van terrorisme.

De gedachte dat persoonsbeveiliging maatwerk is wordt wel doorgetrokken tot de categorisering van de maatregelen die in dit verband kunnen worden genomen. Ten eerste wordt nu een onderscheid gemaakt tussen de toevoeging van een liaison (uitsluitend ten behoeve van de beveilig(er)s die door de betrokken persoon zijn “meegebracht”) en de toekenning van persoonsbegeleiding (voor gevallen waarin er op grond van de geëvalueerde dreiging geen aanleiding bestaat voor persoonsbeveiliging, maar er wel economische, politieke of protocollaire argumenten zijn om dit te doen). Ten tweede wordt nu de “qq-beveiliging” genoemd (beveiliging van hoogwaardigheidsbekleders als met name staatshoofden en regeringsleiders op basis van status of positie en waaraan geen (terroristische of criminele) dreiging ten grondslag ligt). Deze verfijning van de vormen van beveiliging laat overigens op haar beurt zien hoe sterk de persoonsbeveiliging in het verband van deze circulaire is afgestemd op de beveiliging van buitenlandse vertegenwoordigers. Ook zo bezien verloochent deze circulaire haar herkomst niet.

Tot slot moet er óók hier op worden gewezen dat eveneens de onderhavige circulaire enkel is ondertekend door de minister van BZK en niet door de minister van Justitie. Dit strookt niet helemaal met diens verantwoordelijkheid voor een belangrijk deel van de persoonsbeveiliging en ook niet met de grondgedachte van deze circulaire dat bij bewakings- en beveiligingsaangelegenheden deze beide ministers – ieder vanuit zijn verantwoordelijkheid – eendrachtig zullen samenwerken.

3.6 **BESLUIT**

Hiervoor is overvloedig aangegeven dat het stelsel van persoonsbeveiliging zoals dat in de besproken circulaires is geregeld een soort van bijvoegsel vormt van een verregaand door internationale verdragen beheerst systeem van verplichtingen voor de Nederlandse staat om (bepaalde categorieën van) objecten en personen te bewaken en te beveiligen tegen terroristische aanslagen en andere gewelddadige acties die in het bijzonder het diplomatieke verkeer ernstig kunnen hinderen. Dit stelsel is dus niet speciaal ontworpen om alle mogelijke Nederlandse burgers vanuit één centraal punt te beveiligen tegen alle mogelijke gevaren die hen fysiek bedreigen.

Dit blijkt heel duidelijk wanneer men de regeling van de persoonsbeveiliging in de hiervoor besproken circulaires beziet in het licht van de desbetreffende bepalingen in de Politiewet 1993. Dan stelt men om te beginnen inderdaad zeer belangrijke overeenkomsten vast. Met name daar waar het gaat om de toedeling van de verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging binnen het openbaar bestuur. Kort gezegd – op het gevaar af toch nog in herhaling te vervallen – komt die er ook volgens deze circulaires op neer dat in eerste orde de burgemeester en de officier van justitie verantwoordelijk zijn en slechts in tweede orde de ministers van BZK en Justitie. Maar wel met één zeer belangrijke kanttekening, namelijk dat – anders dan in de Politiewet – in de Circulaire 1995 uitdrukkelijk wordt gesteld dat zij gestalte geeft aan de “bijzondere verantwoordelijkheid” die de genoemde autoriteiten hebben voor bepaalde personen en objecten. En deze nadere omschrijving van de draagwijdte van de onderhavige circulaires verraadt op haar beurt heel goed hun specifieke oorsprong en doelstelling: de bescherming van het diplomatieke verkeer tegen terrorisme en andere vormen van politiek geweld.

Met andere woorden: de regeling van de persoonsbeveiliging in deze circulaire mag niet worden beschouwd als een allesomvattende regeling van de persoonsbeveiliging in Nederland als zodanig. Afgezet tegen de regeling hiervan in de Politiewet heeft zij in beginsel slechts betrekking op (nader te definiëren) categorieën van objecten en personen. De regeling in de Politiewet kan daarentegen wel worden beschouwd als de basisregeling voor de persoonsbeveiliging omdat zij namelijk niet zulke beperkende clausules kent. Deze wet spreekt bijvoorbeeld niet van een “bijzondere verantwoordelijkheid” of van “bijzondere personen” maar gewoon van “gezag” en “personen”. Men verlieze bij het voorgaande dan ook niet uit het oog dat deze (vertrouwelijke) circulaire geen uitvoeringsregelingen van de Politiewet vormen. Want dit gegeven onderstreept nog eens dat zij – hoe verwarringstichtend dit misschien ook moge zijn – moeten worden beschouwd als een apart stukje regelgeving naast, los van, de Politiewet. Het feit dat voor de toepassing van die circulaire in belangrijke mate gebruik wordt gemaakt van de staande politieorganisatie – haar autoriteiten en haar diensten – doet hier niets aan af.

Belangrijk is verder het meer operationele uitgangspunt in deze circulaire. Dat komt erop neer dat de overheid ten overstaan van bepaalde objecten en personen slechts haar verantwoordelijkheid zal nemen als er sprake is van een “bepaalde dreiging” of een “concrete dreiging”, met andere woorden zij komt – algemeen gesproken – niet in actie als die dreiging (nog) onbepaald is, onbestemd, abstract, slechts de vorm aanneemt van een wellicht denkbaar maar nog niet meer dan een feitelijk ingeschat risico. En dit uitgangspunt – dit concept van persoonsbeveiliging – spoort vanzelfsprekend helemaal met de maatregelen die in deze circulaire worden opgesomd: die zijn inderdaad alleen geschikt om een min of meer concreet en onmiddellijk dreigend gevaar te keren. Dit betekent dat het in het stelsel van de onderhavige circulaire niet voldoende is dat er een dreiging of een dreigement is, bijvoorbeeld een dreigbrief. Voordat er in zulk geval beveiligingsmaatregelen worden getroffen moet die dreiging, dat dreigement, eerst worden geëvalueerd om te bezien of het gaat om een geloofwaardige dreiging, een geloofwaardig dreigement. Wat er allemaal komt kijken bij de evaluatie van dreigingen en dreigementen op hun geloofwaardigheid wordt uiteengezet in hoofdstuk 5 (paragraaf 3.3.). De zogenaamde “q.q.-beveiliging” staat overigens aan deze redenering niet in de weg: zij is immers niet zozeer bedoeld om een bepaalde dreiging te keren als wel om “hoge bezoekers” te gerieven. In het verlengde hiervan mag bovendien niet uit het oog worden verloren dat deze categorie van persoonsbeveiliging enkel is bedoeld voor buitenlandse gasten en niet voor de eigen bewindslieden of daarmee te vergelijken personen. Conform de afspraken die in 1978 werden gemaakt komen ook dezen slechts onder omstandigheden in aanmerking voor “echte” persoonsbeveiliging. In hun geval is deze vorm van bescherming dus bepaald geen recht.

Ten slotte kan erop worden gewezen dat in de onderhavige circulaire wel veel aandacht wordt geschonken aan de aanwijzing van personen die voor persoonsbeveiliging in aanmerking komen maar niet aan de uitvoering van deze speciale taak, laat staan aan de wisselwerking tussen aanwijzing en uitvoering. Gelet op de discussies die in de jaren zeventig en tachtig in ambtelijke kring hieromtrent werden gevoerd is dit eigenaardig. Een verklaring voor deze geringe belangstelling is niet voorhanden. Gelet op het belang van met name die wisselwerking voor de kwaliteit van de persoonsbeveiliging doet deze vaststelling de vraag rijzen hoe in de tegenwoordige praktijk de aanwijzing van personen en de uitvoering van de beveiliging zich tot elkaar verhouden.

HOOFDSTUK 4

De inhoud van de Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1999

4.1 INLEIDING

Bezien we nu op grond van voorgaande historisch-vergelijkende analyse de Circulaire 1999 die gold in de periode waarin Fortuyn een gooi deed naar de macht in Nederland, dan kan allereerst worden vastgesteld dat zij in menig opzicht weliswaar gelijkt op haar voorganger(s) maar dat er ook een aantal verschillen is waaraan hier zeker niet voorbij mag worden gegaan.⁵⁶ Om de vergelijking tussen de regeling in deze circulaire en de besluitvorming in de zaak Fortuyn te vergemakkelijken zullen deze verschillen hierna echter niet – zoals hiervoor – achter elkaar worden besproken maar worden ingebed in een thematische analyse van haar inhoud waarin de uitkomsten van de historisch-vergelijkende analyse van deze circulaire zijn verwerkt. Die worden hier dus niet meer telkens nadrukkelijk herhaald.

De bespreking van de Circulaire 1999 wijkt verder in die zin af van de behandeling van haar voorgangsters dat ditmaal ook zal worden geput uit de gesprekken en de interviews die zijn gevoerd respectievelijk gehouden met een belangrijk deel van de topambtenaren die betrokken zijn bij de toepassing van deze circulaire in de praktijk. De reden hiervan ligt voor de hand. Wie wil weten, en zeker wie wil beoordelen, hoe de onderhavige circulaire daadwerkelijk werd toegepast in de zaak Fortuyn moet op de hoogte zijn van de manier waarop zij – via de commissies en de procedures die erin besloten liggen – in het algemeen feitelijk werkt. En wie weet dit beter dan degenen die in die commissie zitten en die procedures hanteren.

Verder zal waar nodig en mogelijk worden geput uit nog andere bronnen waarover de commissie beschikt, in het bijzonder documenten over de organisatie en werkwijze van de betrokken politie- en inlichtingendiensten in dit verband.

Bij de behandeling van de voorgangsters van de Circulaire 1999 moge zijn gebleken dat in deze circulaire met betrekking tot de beveiliging van personen – hiertoe zullen wij het zoveel als mogelijk beperken – vijf kwesties centraal staan:

- ten eerste: wat is voor deze circulaire persoonsbeveiliging?
- ten tweede: wie komt er in dit verband mogelijkwijze voor persoonsbeveiliging in aanmerking?
- ten derde: wie is verantwoordelijk voor (deze vorm van) persoonsbeveiliging?
- ten vierde: hoe is de besluitvorming georganiseerd omtrent de aanwijzing van personen die in aanmerking komen voor persoonsbeveiliging in het raam van de circulaire?
- en ten vijfde: welke diensten zijn betrokken bij de uitvoering van dit soort persoonsbeveiliging?

⁵⁶ Circulaire van de minister van BZK en de minister van Justitie d.d. 11 juni 1999 aan de commissarissen van de Koningin, de burgemeesters, de procureurs-generaal, de hoofdofficieren van justitie i.a.a. de korpschefs.

De analyse van de Circulaire aan de hand van deze vijf vragen zal worden afgerond met een opsomming van de voornaamste algemene knelpunten in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging zoals dit is neergelegd in de tekst van dat richtsnoer. De aanduiding van deze moeilijkheden demonstreert in een *nutshell* dat het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging bepaald geen eenduidig en coherent samenstel van uitgangspunten, verantwoordelijkheden en vuistregels vormt. Hiermee wordt tevens al aangegeven dat in het onderhavige onderzoek de beoordeling van het optreden van de overheid en van Fortuyn *cum suis* zelf geen sinecure is.

Tot slot zij vermeld dat de Circulaire 1999 – anders dan haar onmiddellijke voorgangsters – is ondertekend door zowel de minister van BZK als de minister van Justitie. Hiermee wordt ook in formele zin recht gedaan aan de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie en het openbaar ministerie in dit verband. Evenzeer van belang is dat het hier gaat om een Circulaire die als “stg.confidentieel” is geclassificeerd. Dit merkteken geeft op zichzelf immers reeds aan dat het hier niet gaat om een gewoon publiek besluit maar om een betrekkelijk bijzondere regeling. Overigens is het zo dat deze circulaire een looptijd heeft van vier jaar en in juni 2003 buiten werking treedt. Mede hierom maar ook onder invloed van de ervaringen die zijn opgedaan met het beleid in reactie op de aanslagen van 11 september 2001 werd op 15 april 2002 in de GED besloten om de circulaire te herzien. De voorbereidingen voor haar herziening zijn momenteel in volle gang.

4.2 WAT IS PERSOONSBEVEILIGING?

Dit lijkt welhaast een overbodige vraag. Maar dat is het niet. Want afhankelijk van de wijze waarop dit soort van beveiliging wordt gedefinieerd kan niet alleen verschillend worden gedacht over de wijze waarop zij moet worden uitgevoerd maar – in het verlengde hiervan – ook over de manier waarop zij moet worden georganiseerd en dus over de toedeling van taken aan verantwoordelijke autoriteiten en aan de diensten die onder hen ressorteren. In de onderhavige circulaire wordt geen definitie van persoonsbeveiliging gegeven. Maar gelet op zowel de geschiedenis van deze circulaire als haar opschrift en algemene inhoud lijkt het geen twijfel dat persoonsbeveiliging hier in wezen wordt gezien als een maatregel van bewaking en beveiliging tegen in het bijzonder terroristische aanslagen. Ook het scala aan maatregelen dat in de circulaire wordt opgesomd met het oog op de beveiliging van personen laat hier trouwens weinig misverstand over bestaan.

Alvorens op dit scala in te gaan is het echter belangrijk om vast te stellen dat de circulaire, waar het gaat om de (impliciete) definitie van persoonsbeveiliging, niet zoveel zegt over al hetgeen dat bij persoonsbeveiliging vooraf gaat aan het treffen van bewakings- en beveiligingsmaatregelen, en meer bepaald niet over de verzameling, de analyse en de evaluatie van de informatie die nodig is om een adequate dreigingsanalyse op te kunnen stellen. De vakliteratuur laat evenwel geen misverstand bestaan over bijvoorbeeld het cruciale belang van *protective intelligence* bij persoonsbeveiliging.

In een vrij recente studie van twee medewerkers van de U.S. Secret Service over 74 (mislukte en voltooide) aanslagen die in de periode 1949-1996 werden gepleegd op met name presidenten, andere nationale politici en leden van het Congres, federale rechters en beroemdheden, wordt stap voor stap uit de doeken gedaan hoe een behoorlijk “protective intelligence program” eruit moet zien. De voornaamste componenten van zulk programma zijn enerzijds de identificatie van groepen en/of perso-

nen die een mogelijke dreiging kunnen uitmaken ten aanzien van de te bewaken en/of te beveiligen persoon en anderzijds de (voortdurende) beoordeling van de ernst van deze dreiging. Daarenboven schetsen de schrijvers de personele en operationeel-organisatorische voorwaarden die vervuld moeten zijn om een dergelijk programma te kunnen uitvoeren: de gerichte organisatie van de betrokken diensten, de aanwezigheid van deskundige en ervaren analisten, de aanmaak van bijzondere gegevensbestanden et cetera.

De auteurs zijn overigens ook de eersten om te aanvaarden dat zulk een programma wel de risico's van aanslagen kan beperken maar ze nooit geheel kan voorkomen. Hoe begrijpelijk dit standpunt is bewijst de uitkomst van hun studie dat het overgrote deel van de aanslagen (68 door 67 personen) wordt gepleegd door "individuals acting alone" en dat deze op zichzelf opererende plegers van aanslagen niet beantwoorden aan een welbepaald profiel:

"American assassins and attackers have been both men and women of various ages, educational backgrounds, employment histories, and other demographic and background characteristics".⁵⁷

En opmerkelijk is evenzeer dat "most had histories of explosive, angry behavior, but only half of the individuals had histories of physically violent behavior" en dat zij "often had interests in militant or radical ideas and groups, though few had been members of such groups". Maar dit betekent niet dat zij louter impulsief en onvoorbereid handelen:

"Mounting an attack on a prominent person requires a number of preparatory decisions and activities – attack related behaviors. For instance, a potential assassin must choose a target, learn where the target is going to be, choose and secure a weapon, survey security, develop an attack plan, and consider whether and/or how to escape. Although not every (...) attacker and near-attacker engaged in all of these activities and behaviors, most engaged in several of them".

En het zijn juist ook zulk soort van voorbereidingshandelingen die enige mogelijkheid scheppen om aanslagen te voorkomen. Maar dan moeten ze wel op de een of andere manier bekend worden.

Wie de Circulaire 1999 tegen deze achtergrond beziet kan slechts tot de vaststelling komen dat zij bovenal het accent legt op de uitvoerende kant van persoonsbeveiliging, maar goeddeels zwijgt – althans op het niveau van de concrete maatregelen – over de informerende kant ervan. Deze vaststelling is met name hierom van belang omdat zij de vraag oproept of en, zo ja, in hoeverre, de betrokken inlichtingen- en politiediensten desalniettemin die informerende kant van de persoonsbeveiliging operationeel hebben uitgebouwd. Het belang van deze vraag – waarop hierna dieper zal worden ingegaan – moge duidelijk zijn: welke bewakings- en beveiligingsmaatregelen geschikt zijn om iemand in persoon adequaat te beveiligen is goeddeels afhankelijk van de kwaliteit van de (inhoud van de) informatie betreffende mogelijke (be)dreigingen in zijn richting.

Wat de maatregelen betreft die in de circulaire worden opgesomd wordt deze keer nader ingegaan op de term persoonsbegeleiding. Hierbij wordt nu een onderscheid gemaakt tussen het toevoegen van een liaison en persoonsbegeleiding in enge zin. De toepassing van deze laatste vorm van bege-

⁵⁷ Vergelijk R. Fein en B. Vossekuil, *Protective intelligence and threat assessment investigations*, Washington, U.S. Department of Justice, 1998, p. 23-59. Zie ook U.S. General Accounting Office, *Security protection; standardization issues regarding protection of executive branch officials*, Washington, GAO, 2000, p. 14-17.

leiding wordt in deze circulaire niet langer gekoppeld aan de situatie waarin een bedreiging wel werd geëvalueerd maar geen aanleiding gaf tot persoonsbeveiliging. Zij wordt nu afhankelijk gemaakt van de voorwaarde: “indien politieke, economische en andere overwegingen hiertoe aanleiding geven”. Anders dan in de voorgaande circulaire wordt er deze keer aan toegevoegd: indien er bewapende beveiligingsfunctionarissen meereizen met een delegatie vervult de persoonsbegeleiding tevens de liaison-functie; tevens kan in dit geval worden voorzien in (gepantserd) vervoer. Deze omschrijving van persoonsbegeleiding (in enge zin) laat zien hoezeer die in het raamwerk van deze circulaire is gedacht vanuit de verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid voor buitenlandse (politieke of diplomatieke) bezoekers. Persoonsbegeleiding kan natuurlijk wel een functie vervullen in de beveiliging van personen maar is hier kennelijk toch vooral bedoeld als een hoffelijk gebaar in de richting van hooggeplaatste personen.

Bij de maatregelen ter persoonsbeveiliging wordt evenals in de Circulaire 1995 melding gemaakt van:

- qualitate qua persoonsbeveiliging (bedoeld voor staatshoofden, regeringsleiders en daarmee gelijk te stellen functionarissen van internationale organisaties, mede gelet op hun status, functie en/of nationaliteit; in beginsel hoeft er dus geen relatie met een terroristische of criminele dreiging te zijn);
- persoonsbeveiliging op geëvalueerde momenten (om de betrokkene te beveiligen op die momenten die door de GED worden aangegeven, bijvoorbeeld op officiële openbare bijeenkomsten);
- persoonsbeveiliging (om de betrokkene te beveiligen voor de periode dat deze zich niet bevindt in zijn door middel van objectbeveiliging beveiligde woning dan wel in een zogeheten *safe area*);
- en persoonsbeveiliging continu (om de betrokkene permanent te beveiligen, zonodig ook als deze zich in een object-beveiligde omgeving bevindt; “van deze vorm van persoonsbeveiliging zal slechts sprake zijn bij acute dreiging”).

Nieuw is daarentegen de zogenaamde “persoonsbeveiliging op afstand”. Deze vorm van beveiliging is bedoeld:

“om direct handelend te kunnen optreden – en derhalve betrokkene te beveiligen – en ten behoeve van opsporingsonderzoek. Deze vorm van beveiliging wordt op een voor betrokkene en zijn omgeving niet zichtbare wijze uitgevoerd”.

Zoals de omschrijving van diverse van de bewakings- en beveiligingsmaatregelen laat zien moet de term “persoonsbeveiliging” hier niet eng worden geïnterpreteerd als louter beveiliging van de fysieke persoon. Persoonsbeveiliging kan zich ook uitstrekken tot beveiliging van zijn (gebouwelijke en sociale) omgeving. Het is mede hierom van belang te wijzen op deze ruimere inhoud van de term “persoonsbeveiliging” omdat in de Circulaire 1999 nadrukkelijker dan in voorgaande versies – via een afzonderlijke subparagraaf – wordt ingegaan op de kwestie van “betogingen ca. op of bij het Binnenhof, ministeries of woonhuizen van bijvoorbeeld Nederlandse bewindslieden en Kamerleden”. Uitdrukkelijk wordt nu gestipuleerd dat zulke manifestaties:

“eveneens ongewenste gevolgen met zich brengen, waarbij bijvoorbeeld de veiligheid van de betreffende ambtsdrager en zijn functioneren in de Nederlandse democratische verhoudingen in het geding zou kunnen komen. Teneinde tijdig adequate maatregelen te kunnen adviseren, verzoeken wij u het NCC zo spoedig mogelijk in ken-

nis te doen stellen van (aangekondigde) manifestaties van welke aard dan ook bij de hier bedoelde objecten. Het NCC zal vervolgens de beveiligingsambtenaar van het desbetreffende ministerie informeren en de informatie aan de TEC voorleggen”.

Deze specificatie van persoonsbeveiliging in de richting van bewindslieden en Kamerleden demonstreert dus opnieuw dat persoonsbeveiliging en objectbewaking elkaar in het raamwerk van deze circulaire (kunnen) overlappen en aanvullen. Om deze reden past het nog kort te wijzen op de objectbewakingsmaatregelen die de circulaire voorziet. Naast vormen van (al dan niet verscherpt) dynamisch toezicht gaat het nog steeds om vormen van (al dan niet permanent) statisch toezicht, al dan niet uitgevoerd met behulp van speciale voertuigen, gepantserde bewakingscontainers of kogelwerende schermen. Overigens kunnen ook in het kader van persoonsbeveiliging zonodig wapens worden gehanteerd “waarmee automatisch vuur kan worden afgegeven”. In dit geval treedt de minister van Justitie op als bevoegd gezag.

4.3 WIE KOMT ER VOOR PERSOONSBEVEILIGING IN AANMERKING?

In aansluiting op al hetgeen hiervoor reeds over persoonsbeveiliging te berde is gebracht lijkt deze eenvoudige vraag eenvoudig te beantwoorden. Ook hier bedriegt de schijn evenwel. Met het oog op een goed begrip van de circulaire op dit punt kan een onderscheid worden gemaakt tussen persoonsbeveiliging ten behoeve van buitenlandse personen en persoonsbeveiliging waarvoor Nederlandse personen in aanmerking komen. Bij dit analytisch onderscheid kan meteen worden aangetekend dat in de praktijk – in elk geval tot 11 september 2001 – persoonsbeveiliging in negen van de tien gevallen een diplomatieke achtergrond had.⁵⁸ Dit is – gelet op de geschiedenis en de strekking van de Circulaire 1999 – natuurlijk niet verwonderlijk.

Wat de persoonsbeveiliging ten behoeve van buitenlandse personen betreft kan een onderscheid worden gemaakt tussen drie categorieën.

Het lijkt in de eerste plaats geen twijfel dat op grond van verdragen en zetelovereenkomsten de hoofden en de leden van het personeel, inclusief hun gezinsleden, van permanente algemene en bijzondere zendingen – in het algemeen, en ambassades en consulaten in het bijzonder – en van internationale, al dan niet intergouvernementele, organisaties – denk aan het Internationaal Gerechtshof en het Joegoslavië-tribunaal – onder omstandigheden aanspraak kunnen maken op persoonsbeveiliging vanwege de Nederlandse overheid. De bedoelde verdragen verplichten de verdragspartijen nu eenmaal, zoals in de circulaire ook is aangegeven, om de “vrijheid en waardigheid” van deze personen te waarborgen. Dit is dus de eerste met name genoemde categorie van personen die in aanmerking komt.

De tweede categorie zijn de ook al eerder genoemde (buitenlandse) staatshoofden, regeringsleiders of andere hoge gasten en/of functionarissen van internationale organisaties. Hier zijn het niet (zozeer) verdragen of andere overeenkomsten die de Nederlandse overheid nopen tot het geven van persoonsbegeleiding dan wel persoonsbeveiliging maar zijn het politieke, economische of soortge-

⁵⁸ Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 4.

lijke overwegingen respectievelijk de status, de functie of haar maatschappelijke effecten en/of de nationaliteit die tellen. Van in juridisch opzicht harde verplichtingen is in dit geval dus niet per definitie sprake.

En de derde categorie die onder voorwaarden in aanmerking komt voor persoonsbeveiliging is die ten behoeve van “(hoge) buitenlandse militairen”, in dit geval in samenwerking met de minister van Defensie omdat die primair verantwoordelijk is voor “de bewaking en beveiliging van (buitenlandse) militairen en defensie-objecten”. Deze categorie komt in de Circulaire 1995 overigens niet voor.

Met betrekking tot de persoonsbeveiliging ten behoeve van Nederlandse personen worden er in de circulaire twee categorieën onderscheiden.

De eerste categorie wordt gevormd door Nederlandse bewindslieden en Kamerleden. Anders dan in het geval van diplomatieke personen worden zij in de circulaire evenwel niet in het algemeen duidelijk – bijvoorbeeld in een aparte paragraaf – onderscheiden als een aparte algemene categorie; enkel waar het gaat om manifestaties op het Binnenhof, bij ministeries of bij woonhuizen is dit het geval. Daarenboven is de aanduiding van bewindslieden en Kamerleden niet limitatief bedoeld. Dit kan worden opgemaakt uit het voorvoegsel “bijvoorbeeld” in de desbetreffende passage. Wie er evenwel nog meer worden bedoeld blijft onuitgesproken. Voor het overige worden Nederlandse bewindspersonen wel maar Nederlandse Kamerleden in de circulaire niet genoemd als personen waarvoor de minister van BZK verantwoordelijk is wanneer hun veiligheid in het geding is. Dit wil zeggen dat het persoonsbeveiligingsbeleid dat in 1978 in elk geval ten aanzien van eigen bewindspersonen werd ontwikkeld (zie hiervoor) ook in de Circulaire 1999 niet met zoveel woorden is uitgewerkt, net zo min als in die van 1995. Interessant in dit verband is dat Grosheide die in zijn hoedanigheid van hoofd van het Directoraat-generaal van Politie (en Vreemdelingenzaken) bij het ministerie van Justitie lange jaren deel heeft uitgemaakt van de GED de commissie als zijn mening gaf:

“dat fractievoorzitters en lijststaanvoerders bij verkiezingen toch zodanig tot het openbare domein behoren, dat zij in ieder geval onder het bereik van de beveiligingsrichtlijnen dienen te vallen. De vraag is hoe veel verder je moet gaan in de richting van bekende Nederlanders, managers van grote bedrijven en dergelijke”.⁵⁹

De tweede categorie die hier moet worden aangestipt is die van Nederlandse militairen wier veiligheid eveneens dient te worden behartigd door de minister van Defensie.

Tot hiertoe is de vraag: wie komen er in aanmerking voor persoonsbeveiliging?, op een positieve manier benaderd: wie wel? Zij kan echter ook worden beantwoord door in de circulaire na te gaan wie er niet voor in aanmerking komt. Deze laatste vraag valt gemakkelijk te beantwoorden. Uitdrukkelijk wordt in de inleiding gesteld dat “deze circulaire geen betrekking heeft op de beveiliging van de leden van het Koninklijk Huis”. Maar met deze inperking is niet alles opgelost. Met name niet om twee redenen.

De eerste reden is dat in deze circulaire de kring van personen die onder omstandigheden in aanmerking komt voor persoonsbeveiliging niet duidelijk in negatieve zin wordt afgegrensd terwijl zowel uit de omschrijving van de verantwoordelijkheden van overheden voor (persoons)beveiliging als uit de eventueel te treffen beveiligings- en bewakingsmaatregelen in het geheel niet valt op te

⁵⁹ Verslag interview met J. Grosheide d.d. 11 oktober 2002, p. 5.

maken dat die alléén steeds zou(den) gelden voor de met name genoemde categorieën van personen en voor niemand anders. En dus blijft de vraag onverkort staan: wie komt er onder omstandigheden wél en wie niet voor in aanmerking?

De tweede reden is dat in de inleiding van de Circulaire 1999 – anders dan in die van 1995 – wordt gezegd dat zij handelt “over de procedurele en inhoudelijke aspecten van de bewaking en beveiliging van bijzondere personen en objecten waarvoor de overheid een verantwoordelijkheid heeft”. Deze zinsnede roept in dit verband als vanzelf de vraag op wat er moet worden begrepen onder “bijzondere personen”. De circulaire zelf geeft geen definitie of aanduiding van de personen waar het hier om gaat of zou kunnen gaan. Hierom zou men wellicht geneigd kunnen zijn om tot de groep van “bijzondere personen” alleen die (categorieën van) personen te rekenen die zoëven werden opgesomd. Maar met dit antwoord is men er niet omdat de doelgroep van de circulaire verder kan reiken dan deze (categorieën van) personen. De moeilijke vraag is alleen: hoe veel verder? En die kan aan de hand van de circulaire alléén niet worden beantwoord. Overigens wordt door de betrokken ambtenaren wel gezegd dat het bij de term “bijzondere personen” gaat om een “slordige verschrijving” en dat het eigenlijk gaat om de “bijzondere zorgplicht” van de Staat jegens bepaalde personen.⁶⁰ Daarmee wordt evenwel de vraag slechts verschoven naar de omvang van de groep “bepaalde personen”. Maar het gaat erom: waardoor bepaald?

Men zou natuurlijk kunnen menen dat voor haar oplossing kan worden teruggegrepen op de Politiewet, en wel op artikel 2 waar staat dat de politie tot taak heeft om – in ondergeschiktheid aan het bevoegde gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels – te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en hulp te verlenen aan hen die deze behoeven. Want deze algemene taakstelling brengt als vanzelf met zich mee dat zij personen die worden bedreigd in bescherming neemt tegen degenen van wie deze (be)dreiging uitgaat. En dit is niet alleen een juridische gevolgtrekking maar het is ook een feit dat zich alle dagen in onze samenleving voordoet, bijvoorbeeld in de vorm van de aanhouding van plegers van geweld tegen personen, het doet er niet toe of zij dat geweld in de publieke ruimte tegen onbekenden bedrijven of in huiselijke kring tegen familieleden. Met andere woorden: in beginsel komt iedereen onder omstandigheden in aanmerking voor een zekere mate van politieke persoonsbeveiliging.

Dit antwoord biedt echter geen genoegzaam antwoord op de vraag wie er onder omstandigheden al dan niet in aanmerking komt voor de bijzondere vormen van persoonsbeveiliging waarvan in de circulaire sprake is en die hiervoor zijn opgesomd. Deze vraag valt enkel op te lossen – en dit ook nog maar bij benadering vanwege de discretionaire bevoegdheid die de circulaire verleent aan degenen die haar moeten toepassen – door te pogen de vragen te beantwoorden die in de volgende twee paragrafen worden behandeld: die naar de verantwoordelijkheid voor de persoonsbeveiliging en die naar de besluitvorming betreffende de persoonsbeveiliging. Bij wijze van vooruitblik kan wel worden geciteerd hoe de voorzitter van de TEC en de secretaris van de GED, Knops, het gevoerde beleid omschrijven waar het gaat om (Nederlandse) mensen in Nederland. Al die mensen moeten gewoon:

“naar de politie gaan als er een dreiging is. Het gaat dus alleen om bijzondere mensen. Bijzondere, omdat daar op nationaal niveau een verantwoordelijkheid voor ligt. Dat zijn er veel minder, in aantallen maar ook in incidenten, dan die welke voortkomen uit buitenlandse bezoeken; dus het is maar een klein onderdeel van wat wordt

⁶⁰Factsheet 1a.v bezorgd door het ministerie van BZK, p. 2.

*besproken. Als ik dan terugblik in het verleden, hoe vaak wij die aan de orde hebben (...), als ik kijk naar bewindslieden, gelden altijd de minister van Verkeer en Waterstaat omdat er schippers, taxichauffeurs, vrachtwagenchauffeurs zijn. De minister van Landbouw is ook altijd, en zeker de laatste tijd, bijzonder geweest. De minister-president is natuurlijk altijd bijzonder. De laatste tijd niet bijzonder, maar in het verre verleden wel, was bijvoorbeeld de minister van Onderwijs (...). Dat zijn enkele ministers die met enige regelmaat de aandacht hebben door hun beleid”.*⁶¹

Dessens preciseerde zijn interpretatie van de term “bijzondere personen” als volgt:

*“Nu de bijzondere personen. (...) Ik heb het begrip altijd zo gehanteerd. Wie een ‘bijzonder persoon’ is, is een open vraag. (...) Als je een circulaire stuurt naar de adressanten – de commissaris van de Koningin, de burgemeesters, de korpsbeheerders – dan mag je ook aannemen dat zij te maken kunnen hebben met mensen die daaronder vallen. Als alleen ministers daaronder vallen, hoeft je aan burgemeesters geen circulaire te sturen. In een oudere versie is ook wel eens geschreven: ‘personen waar de overheid een bijzondere verantwoordelijkheid voor heeft’. Waarom het anders is gaan heten weet je soms niet, maar ik zal dat omschrijven als ‘personen die in hun publieke ambt geconfronteerd worden met een bedreiging van buitenaf’. Ik zou menen dat het daarbij gaat om een bedreiging van niet-persoonlijke aard”.*⁶²

In aansluiting op twee andere belangrijke passages in dit citaat – dat de circulaire is gericht aan verantwoordelijke ambtsdragers en dat het moet gaan om bedreigingen die van doen hebben met iemands (publieke) functie – dient te worden onderstreept dat deze circulaire zich volgens Dessens niet richt tot de (eventueel te beveiligen) personen zelf en dat dit verklaart waarom hen desgevallend niet wordt medegedeeld dat zij worden gerekend tot de kring van personen waartoe de circulaire zich uitstrekt. Laat staan dat zij aan de status van “bijzonder persoon” enig recht op persoonsbeveiliging zouden kunnen ontlenen:

*“Je kunt er geen rechten aan ontlenen, nee, dat mag ook nooit het geval zijn – daar ben ik heel stellig in – omdat wij maar al te goed weten dat als iemand een bedreiging binnenkrijgt, het zo subjectief is wat voor gewicht je daaraan toekent. De een vindt dat zo levensbedreigend (...) dat hij zegt: ‘Ik moet nu onderduiken’, terwijl de ander zegt: ‘Ik geef het aan de bva (BEVEILIGINGSAMBTENAAR, CIE), maar ik ga gewoon verder’. Als iemand denkt dat hij daar rechten aan kan ontlenen, zal hij nooit tevreden zijn met de beslissing. Dat zal hij pas zijn op het moment dat het maximale uit de kast is gehaald om hem te beveiligen. Dus ik vind dat die positie geen recht geeft, behalve het recht dat ernaar gekeken wordt, maar niet het recht: ‘En dus mag ik rekenen op persoonsbeveiliging, en dus mag ik rekenen op bewaking’. Absoluut niet, want dat zal altijd afhangen van de evaluatie van die bedreiging”.*⁶³

Wat hierbij natuurlijk niet uit het oog mag worden verloren is dat het bij de Circulaire 1999 niet gaat om een openbare regeling die zich richt tot alle individuele burgers van Nederland, maar om een besluit waarvan enkele autoriteiten de adressanten zijn en dat het stempel “stg. confidencieel” draagt.

61 Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 6.

62 Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 5.

63 Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 8.

Tot slot past het om hier even terug te komen op de zinsnede in het citaat uit het zoëven gememooreerde gesprek met Knops waarin wordt gezegd dat de minister-president “natuurlijk altijd bijzonder” is. Wat wordt hiermee bedoeld? In september 2000 werd door de GED beslist dat de minister-president voor onbepaalde tijd een vorm van persoonsbeveiliging respectievelijk persoonsbegeleiding zou krijgen. Als redenen hiervoor werden niet alleen zijn bijzondere positie in het Nederlandse staatsbestel ingeroepen maar ook het aparte veiligheidsrisico dat samenhangt met zijn functie en de omgeving waarin die moet worden uitgeoefend.⁶⁴ Hiernaar gevraagd vertelde Kok onder meer dat hij op grond van zijn ervaringen daar ook zelf wel eens opmerkingen over had gemaakt in de richting van de bevoegde instanties. Hij zei er overigens bij dat hij, vooral afhankelijk van gebeurtenissen in het buitenlands beleid, van tijd tot tijd wel in een zwaarder beveiligingsregime was geplaatst. Maar:

*“slechts bij hoge uitzondering zodanig (ben) beveiligd dat er ook werkelijk sprake was van een fysieke bescherming. Ook in periodes dat ik onder een beveiligingsregime viel, ging dat niet zover dat ik als het ware werd beschermd of zo”.*⁶⁵

Deze beslissing van de GED in 2000 laat overigens zien dat het stelsel van persoonsbeveiliging conform de Circulaire 1999 enige marge kent: onder omstandigheden kan worden overgegaan tot een of andere vorm van persoonsbeveiliging respectievelijk persoonsbegeleiding ook als er nog geen sprake is van bepaalde concrete (be)dreigingen. Zo heel bijzonder is dit overigens niet. De Circulaire 1999 geeft immers zelf aan dat bij het nemen van beslissingen omtrent persoonsbeveiliging ook de ongewenste gevolgen van mogelijke incidenten voor ambtsdragers en hun functioneren in de Nederlandse democratische verhoudingen moeten worden meegewogen, zoals hiervoor reeds werd besproken. Docters van Leeuwen die lange jaren in verschillende hoedanigheden nauw betrokken is geweest bij de werking van de TEC en de GED vertelde de commissie dat hij en zijn collegae altijd vonden:

*“dat ‘er iets bijdoen’ aan de orde kan zijn, zelfs zonder dat er echt concrete harde dreiging was – wij noemen dat een harde dreiging. Dit zat hem vaak in de gevaarzettingskant. Gevaar had dan ook niet altijd betrekking op alleen maar gevaar voor de betrokkene. Het had ook betrekking op het gevaar voor de diplomatieke relaties met Nederland, het publieke beeld van Nederland of de Nederlandse overheid, of zelfs soms gevaar voor een economisch belang. Dus het gevaar werd betrekkelijk breed gedefinieerd. (...) Het is unfair om te zeggen dat wij mensen hebben beveiligd, als er geen enkele dreiging te bespeuren was of mentaal te construeren; dat gaat te ver. Aan de andere kant is het ook niet zo, dat er een bepaalde geconcretiseerde bedreiging nodig was om daar wel toe over te gaan. De mogelijkheid van gevaar, ook naar de persoon, moest er zijn. Als die er niet was, deden wij niets. Wij deden het overigens niet zo vaak”.*⁶⁶

⁶⁴ Ministerie van BZK, NCC, Verslag van de vergadering van de Grote Evaluatiedriehoek d.d. 27 september 2000, p. 1, en de brief van C. Dessens d.d. 6 november 2000 aan de korpschef van het KLPD omtrent dit onderwerp.

⁶⁵ Verslag interview W. Kok d.d. 16 oktober 2002, p. 5.

⁶⁶ Verslag oriënterend gesprek met A. Docters van Leeuwen d.d. 8 juli 2002, p. 8.

4.4 WIE IS VERANTWOORDELIJK VOOR PERSOONSBEVEILIGING?

Bij de bespreking van de totstandkoming van het (persoons)beveiligingsbeleid is herhaaldelijk naar voren gekomen dat in de jaren tachtig duidelijk het vertrekpunt was dat om te beginnen elkeen – of het nu buitenlandse vertegenwoordigers of gasten zijn dan wel Nederlandse bewindslieden – een eigen verantwoordelijkheid heeft waar het gaat om het treffen van beveiligingsmaatregelen om de risico's voor zijn persoonlijke veiligheid te beperken. De verantwoordelijkheid van de overheid werd steeds als aanvullend beschouwd. Dit beginsel wordt in de circulaires van de jaren negentig niet meer verwoord. Daarmee kan natuurlijk nog niet worden gezegd dat het inmiddels is verlaten want dit zou zeker bij een ruime interpretatie van de Circulaire 1999 betekenen dat de overheid ten volle verantwoordelijk zou zijn voor de persoonlijke veiligheid van iedereen en dus onder omstandigheden ook voor ieders beveiliging. Dit standpunt zou volledig buiten de orde van onze samenleving zijn. De implementatie ervan zou immers leiden tot de invoering van een veiligheidsstaat waarin de particuliere levenssfeer van burgers in elk geval voor de politie- en inlichtingendiensten geen geheimen meer zou kennen.

Maar hoe wordt er in het licht van de Circulaire 1999 door de verantwoordelijke autoriteiten dan wel tegen de eigen verantwoordelijkheid van burgers en particuliere organisaties voor hun veiligheid en beveiliging aangekeken? Wanneer bereikt die verantwoordelijkheid in hun ogen haar grens en begint de verantwoordelijkheid van de overheid zelf? Hoe grijpen die verantwoordelijkheden onder omstandigheden eventueel in elkaar? En onder welke voorwaarden kan de overheid haar verantwoordelijkheid in dit verband metterdaad voor haar rekening nemen? In gesprekken met de commissie hebben de verantwoordelijke departementale topambtenaren, beiden lid van de GED, het volgende hieromtrent gezegd. Om te beginnen stelt Annink:

“Elk individu heeft de plicht om zijn eigen omgeving zodanig te organiseren dat hij binnen de grenzen van het redelijke zijn/haar veiligheid organiseert. Dan is er een tweede ring die in Nederland klassiek via de regiopolitie is georganiseerd. Als iemand het een beetje ongemakkelijk heeft moet deze naar de politie lopen. Je hoeft niet zo oud te zijn om je die reflex eigen te maken. (...) In het sluitstuk komt de bijzondere verantwoordelijkheid tot uitdrukking. Dat uit zich bijvoorbeeld, vind ik zelf, in het maken van de afspraken rondom het diplomatieke verkeer. (...) Die bijzondere verantwoordelijkheid, nogmaals, binnen de landsgrenzen, gaat bijna één-op-één in de richting van in het openbaar op landsniveau opererende personen”.

Praktisch gesproken wil dit voor Annink bijvoorbeeld zeggen dat iemand die ernstig vreest dat hij zal worden ontvoerd, zich in beginsel moet wenden tot de regionale politie. Ook al sluit de circulaire niet totaal uit dat de rijksoverheid zich onder omstandigheden toch zijn/haar lot zou aantrekken, hij denkt niet:

*“dat strikt private personen in het systeem van de TEC en de GED aan de orde zullen komen”.*⁶⁷

Dessens schetste de systematiek die ten grondslag ligt aan het stelsel van persoonsbeveiliging in soortgelijke termen als Annink. Ik vind, betoogde hij voor de commissie:

⁶⁷ Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 5-6.

*“dat de verantwoordelijkheid voor veiligheid, beveiliging en bewaking – dat klinkt wat basaal – in eerste instantie ligt bij degene die het zelf betreft, of degene voor wie hij zich, actief werkzaam, inzet. (...) Dan is de tweede stap dat de politie – conform de Politiewet, mij basierend op artikel 2 – de verantwoordelijkheid heeft om in algemene zin te waken over de veiligheid van goederen en personen. Daarbovenop – ik zie het dus als een optopping – komt de verantwoordelijkheid van de centrale overheid voor de veiligheid en beveiliging van wat wordt genoemd de ‘bijzondere personen’. Dat komt niet in de plaats van, maar dat komt er bovenop. Dat betekent dus ook dat de circulaire zich richt op insiders, niet op de Nederlander die kan zeggen: ‘Goh, val ik ook onder de circulaire?’ Het is niet aan hem om dat te vragen. (...) Het is een systeem voor de mensen die geadresseerden zijn in de circulaire”.*⁶⁸

Vorenstaande beschouwingen over de eigen verantwoordelijkheid van burgers voor hun veiligheid en beveiliging zijn nodig om de regeling van de verantwoordelijkheid binnen de overheid voor persoonsbeveiliging in de Circulaire 1999 goed te kunnen begrijpen. De verantwoordelijkheid voor de persoonsbeveiliging van militairen wordt hier buiten beschouwing gelaten. Alleen de toedeling van verantwoordelijkheden voor de zogenaamde civiele persoonsbeveiliging is hier relevant.

De Circulaire 1999 gelijkt op het punt van deze verantwoordelijkheden zeer op de Circulaire 1995. Uitgangspunt is nog steeds dat de handhaving van de openbare orde “ook in geval van een terroristische of criminele dreiging” de verantwoordelijkheid van de burgemeester is en dat – geheel in de geest van de Politiewet 1993 – de commissaris van de Koningin en de minister van BZK hiervoor eveneens, maar aanvullend, verantwoordelijk zijn. Wat deze minister betreft wordt uitdrukkelijk gesteld – het kan geen kwaad dit te herhalen in deze context – dat zijn verantwoordelijkheid primair haar grondslag vindt:

“in de algemene zorg voor de handhaving van de openbare orde; bovendien komt zij in beeld indien de omvang of uitstraling van de dreiging en/of te treffen maatregelen daartoe aanleiding geven, het om de veiligheid van Nederlandse bewindspersonen gaat, het orde- en veiligheidsmaatregelen voor staatsbezoeken en (andere) mogelijk gevaaraantrekkende bezoeken van buitenlandse (hoge) gasten betreft of wanneer de waardigheid van diplomatieke en consulaire vertegenwoordigingen in het geding is”.

Daarenboven wordt ook nu herhaald dat de minister van BZK erbij betrokken is “als verantwoordelijk bewindspersoon voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD)”.

Annink, voorzitter van de GED, heeft tegenover de commissie overigens gesteld dat de verdeling van verantwoordelijkheden tussen plaatselijke overheid enerzijds en rijksoverheid anderzijds die in de Politiewet en de Circulaire 1999 is gemaakt, ook in de praktijk wordt nagekomen:

*“Het komt dagelijks voor dat wij tegen situaties aanlopen, waarbij wij van de regiopolitie horen dat zij iets in de persoonsbeveiliging heeft gedaan. Het is maar goed ook dat de politie gewoon haar werk doet. Stel je voor dat zij iedere keer naar Den Haag moet bellen. De staat heeft in het politiebested een zekere positie. Die is vergaand op het moment dat het nodig is, maar die is heel beperkt in de generieke lijn. Het verbaast mij dus ook helemaal niet – die consistentie brengen wij in dit land gelukkig op – dat je die principia ook terugvindt in de verantwoordelijkheidsverdeling rondom persoonsbeveiliging”.*⁶⁹

68 Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 3.

69 Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 6.

Hij wordt hierin bijgevallen door Dessens:

*“Ik vind nog steeds dat het zo kan zijn, ook bij een ‘bijzonder persoon’ – althans wat wij zo omschrijven –, dat als de burgemeester een bedreiging krijgt, het regiokorps zegt: ‘Dit handel ik zelf af, want ik kan het heel goed’. Prima, dat moet men vooral doen. Pas als men gaat denken: ‘Dit gaat mijn vermogen te boven, die man is voortdurend in andere regio’s, dus ik kan dit met mijn regiokorps niet af’, zal men volgens de kenbare systematiek de lijn in moeten gaan”.*⁷⁰

Wanneer dit laatste gebeurt – dus dat er beroep wordt gedaan op de Circulaire 1999 – staat het systeem dat in deze circulaire is neergelegd volgens de voorzitter van de TEC borg voor:

*“alle informatie halen, daar met betrokkenen over spreken en besluiten, en vervolgens het advies neerleggen bij de burgemeester. Waarbij de burgemeester ook de dekking heeft van twee ministers. Dus wat zou een burgemeester anders doen dan wat hem geadviseerd wordt. Ook in zijn verantwoording, bijvoorbeeld zijn democratische verantwoording, heeft hij zo een sterke troef in handen, wanneer hij kan zeggen: ‘Ik heb precies dit gedaan, en ben daartoe geadviseerd zowel van boven als van beneden; het was niet nodig’. En dat is de kracht van dit systeem, dat je toch een stuk van de verantwoordelijkheid overneemt van de burgemeester, daar waar – en dan spreek ik ten aanzien van buitenlandse personen – de vraag vaak het aanbod van Nederlandse zijde vele malen overtreft. (...) Als er meer wordt gevraagd dan wij adviseren, dan is en blijft dat ook de verantwoordelijkheid van de burgemeester. En die moet daar ook blijven. (...) Dus de beslissing om af te wijken in de sfeer van de openbare orde is aan de burgemeester. Dat blijft zijn heel specifieke verantwoordelijkheid”.*⁷¹

Opstelten van zijn kant onderstreepte ten overstaan van de commissie hoe belangrijk juist het samenspel tussen de TEC, GED en plaatselijke overheid is:

*“Er wordt van daaruit geadviseerd naar de korpsen en dat advies wordt altijd, zonder enige discussie, overgenomen. Dat is de lijn, omdat uiteindelijk alle informatie daar bij elkaar komt, van justitie, BVD, landelijk, internationaal et cetera, en een burgemeester, die natuurlijk alleen lokaal de informatie heeft, en de politie natuurlijk ook regionaal. Dus zo zitten wij er in”.*⁷²

Dat is ook het uitgangspunt van Deetman:

*“Ik vind dat strikt genomen een zaak van de TEC en het NCC. Daar behoort de zaak samen te komen. Ik ga ervan uit dat dat gebeurt. Ik weet niet of dat echt zo is, maar anders word ik somber over hoe zij het landelijk hebben georganiseerd. Ik weet ook niet hoe het NCC werkt. Dat weet ik wel van de GED en alles wat daaronder zit, maar als je mij vraagt hoe ik daar tegenaan kijk, dan zeg ik: ‘Ik vind dat burgemeesters – de circulaire is ook gericht aan burgemeesters – ervan uit behoren te gaan dat de informatie die landelijk via de KLPD en de AIVD bij de TEC, het NCC of de GED samenkomt en dat daar conclusies aan worden verbonden’. Als dat niet gebeurt, dan is dat een gebrek in de landelijke organisatie, waarvan ik zou zeggen dat je het heel snel moet verhelpen, want dat lijkt mij onhandig”.*⁷³

⁷⁰ Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 7.

⁷¹ Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 11.

⁷² Verslag oriënterend gesprek met I. Opstelten d.d. 24 juni 2002, p. 2.

⁷³ Verslag interview met W. Deetman d.d. 18 oktober 2002, p. 5.

Parallel aan de verantwoordelijkheid van de burgemeester in de sfeer van de openbare orde wordt verder in de circulaire gesteld dat de procureur-generaal en de officier van justitie, ieder op zijn niveau, zijn belast met de “daadwerkelijke handhaving van de strafrechtelijke rechtsorde”. Met de nadrukkelijke toevoeging (conform de algemene verdeling van het gezag over de politie tussen de burgemeester en de officier van justitie in de Politiewet 1993): “De officier van justitie is vanuit dat perspectief tevens lokaal bevoegd gezag”.

Wat de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie zelf aangaat wordt ook nu weer de stelregel gehanteerd dat hij mede verantwoordelijk is voor het beleid inzake bewaking en beveiliging op grond van zijn verantwoordelijkheid voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Afwijkend ten opzichte van de regeling in de Circulaire 1995 is alléén dat nu niet weer wordt gewezen op zijn verantwoordelijkheid voor het beheer van het KLPD en in het bijzonder de DKDB maar zonder één woord uitleg wordt geponereerd: “Tevens is deze bewindspersoon verantwoordelijk voor de uitvoering van de civiele persoonsbeveiliging”. Deze stelling is niet vreemd in die zin dat zij beperkt blijft tot de uitvoering van persoonsbeveiliging en zich niet uitstrekt tot de aanwijzing van personen die hiervoor in aanmerking komen. Want zulk een ruime omschrijving van zijn verantwoordelijkheid zou in strijd zijn met de regeling van deze kwestie in de Politiewet. Wel vreemd is dat zij suggereert dat de minister van Justitie ten volle verantwoordelijk is voor de gehele uitvoering van de civiele persoonsbeveiliging in Nederland. Want dit moet een misvatting zijn. Volgens de Politiewet 1993 is hij dit immers alleen maar voorzover die persoonsbeveiliging wordt uitgevoerd door het KLPD. Persoonsbeveiligende activiteiten die worden uitgevoerd door de regionale korpsen vallen zonder twijfel onder het gezag van de burgemeester en/of de officier van justitie. De Politiewet kent de minister van Justitie in elk geval geen enkele vorm van rechtstreeks gezag over de regionale politiekorpsen toe, ook niet in dit verband. Er heerst dus kennelijk enig misverstand rondom de draagwijdte van de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie in de sfeer van de persoonsbeveiliging. Voormalig minister van BZK De Vries verwoordde het misverstand als volgt:

*“Ik heb niet zoveel behoefte gehad – en Korthals en ik hebben een prima verhouding, dus daar gaat het om – om het allemaal erg uit te spinnen, maar het moet natuurlijk niet al te lang duren dat men doet alsof persoonsbeveiliging een taak is van de minister van Binnenlandse Zaken. Daar heb ik echt genoeg van langzamerhand, want het heeft mij genoeg ellende opgeleverd”.*⁷⁴

Overigens is het zo dat sommigen van de degenen die op rijksniveau nauw betrokken zijn bij de toepassing van de Circulaire 1999 persoonsbeveiliging gemakkelijk definiëren als persoonsbeveiliging die wordt uitgevoerd door de DKDB (of de BSB). Zij lijken met andere woorden geen andere vorm van persoonsbeveiliging te kennen. Voor hen is persoonsbeveiliging kennelijk alleen die vorm van persoonsbeveiliging die in opdracht van de minister van Justitie plaatsvindt.⁷⁵ Deze opvatting strookt evenwel in het geheel niet met die van de zoëven geciteerde topambtenaren in de GED.

Ook al is het dan zo dat de overheid – van laag tot hoog – een complementaire verantwoordelijkheid voor de beveiliging van personen draagt, haar verantwoordelijkheid ontslaat de burger die meent dat hij hiervoor in aanmerking komt, niet van de plicht om actief mee te werken aan de

⁷⁴ Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 17.

⁷⁵ Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 11.

besluitvorming binnen de overheid omtrent mogelijke beveiligingsmaatregelen. Hoe zou die overheid anders haar verantwoordelijkheid op een behoorlijke manier kunnen dragen? Dessens sprak zich hier op deze manier over uit:

“Ik vind het juist niet ingewikkeld, ik vind het bijzonder eenvoudig. Het is toch voor een Nederlander vanaf zijn derde jaar duidelijk, dat je, als je een probleem hebt met veiligheid of met bedreiging, naar de politie gaat. Juist als je daar verandering in brengt, maak je het onduidelijk. Of je nu lijsttrekker bent of niet. Iemand die zich op de een of andere wijze niet op zijn gemak voelt, in de sfeer waarover wij nu spreken, gaat naar de politie. Dan denk ik dat het vervolgens afhangt van het professionalisme van de politie – waarvan ik vind dat dat in Nederland zo zou moeten zijn en ook zo is – (...).”

“Natuurlijk, je kunt dingen horen, maar vaak hoor je dingen ook niet, want je volgt lang niet alles. Maar daar reageren wij niet in die zin op: ‘Oh, er is dus een bedreiging’, als iemand zegt: ‘ik voel me bedreigd’. Zo doen wij dat niet. Er moet een concrete bedreiging zijn. Dus als iemand die bedreiging binnen heeft gekregen ergens in zijn omgeving, zal hij die toch eerst moeten neerleggen bij iemand anders. En dat is logischerwijze de politie, want daar ga je normaal naar toe als je een probleem hebt. Daar zal hij bedreigingen die zijn geuit jegens hem neer moeten leggen en zeggen: ‘Kijk eens, dit krijg ik, en ik voel me hierdoor bedreigd’.”⁷⁶

Kortom, iemand die zich in Nederland bedreigd voelt en beveiliging van de overheid wenst, moet in de eerste plaats naar de plaatselijke politie gaan en bij haar kenbaar maken wat die bedreiging inhoudt. Dit is de eerste maar tevens cruciale stap in de besluitvorming daaromtrent. Wie dit niet doet, maakt het in het bestaande stelsel eigenlijk zelf onmogelijk dat de overheid haar eventuele verantwoordelijkheid voor zijn beveiliging serieus in overweging neemt. Voormalig minister van BZK De Vries vatte het kort en bondig als volgt samen:

“Is het niet zo dat iedereen in dit land weet waar je heen moet gaan als je wordt bedreigd? Ik ga geen raadsels opgeven, maar ik zou ook naar de politie gaan”.

En op de opmerking dat het in vele gevallen niet zo gaat was zijn antwoord:

“Dat is dan de eigen verantwoordelijkheid van de mensen zelf.”⁷⁷

In zijn gesprek met de commissie spitste Opstelten dit standpunt toe op politici:

“Maar de eerste verantwoordelijkheid ligt natuurlijk bij de politici zelf, laat ik daarmee beginnen. Dus Fortuyn, Balkenende, Dijkstal of Rosenmöller, dienen gewoon elke dreiging die zich voordoet te melden. (...) Ik vind dat de politici elke dreiging, elke mail, elk telefoontje, moeten doorgeven. Anders kan de overheid niet haar verantwoordelijkheid nemen.”⁷⁸

⁷⁶ Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 6 en 8.

⁷⁷ Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 10.

⁷⁸ Verslag oriënterend gesprek met I. Opstelten d.d. 24 juni 2002, p. 6-7.

4.5 HOE IS DE BESLUITVORMING BETREFFENDE DE TOEWIJZING VAN PERSOONSBEVEILIGING GEORGANISEERD?

Op het geheel van de circulaire vormt de organisatie van de besluitvorming omtrent de toewijzing van persoonsbeveiliging slechts een klein onderdeel – slechts ruim een pagina van de tien. Maar in belangrijke zaken – en dat zijn kwesties van persoonsbeveiliging natuurlijk altijd, zeker in dit verband – komt het natuurlijk wel op de deugdelijkheid van die organisatie aan. Hierom staan we er ook uitvoerig bij stil. Eerst wordt een overzicht gegeven van het verloop van de procedure. Daarna wordt uiteengezet hoe de diensten werken die de informatie (moeten) aanleveren – afgezien van de MID met name de BVD en het KLPD – op grond waarvan de TEC de GED al dan niet adviseert over te gaan tot persoonsbeveiliging.

4.5.1 De procedure in het algemeen

Het uitgangspunt is dat bewakings- en beveiligingsmaatregelen worden “geadviseerd en getroffen op grond van dreigingsanalyses”. Deze analyses zijn gebaseerd op “geëvalueerde informatie” die de CRI (Centrale Recherche Informatie; de benaming van een vroeger onderdeel van het KLPD; tegenwoordig participeert de UTBT van het KLPD in de TEC), de MID en BVD “– elk vanuit hun eigen verantwoordelijkheden – gevraagd en ongevraagd” verstrekken aan het NCC ten behoeve van behandeling in de TEC. Het feit dat deze diensten beschikken over nationale en internationale netwerken “– mede daardoor wordt verificatie mogelijk – draagt ertoe bij dat de informatie zo zorgvuldig mogelijk kan worden geëvalueerd”. Overigens is het ook mogelijk om schriftelijk of telefonisch een verzoek om een dreigingsanalyse in te dienen bij het NCC.

Vervolgens worden de analyses ter kennis gebracht van de TEC die onder voorzitterschap staat van het NCC en verder is samengesteld uit vertegenwoordigers van de ministeries van Justitie, BZK en Defensie en van de onder deze ministeries ressorterende diensten: het KLPD, de BVD en de MID. De TEC:

“evalueert de verstrekte informatie, stelt het niveau van de dreiging vast en maakt een inschatting van de veiligheidsrisico’s. Vervolgens doet zij voorstellen aan de Grote Evaluatiedriehoek voor het adviseren van bewakings- en beveiligingsmaatregelen”.

De TEC is dus niet de instantie die zelf op grond van “geëvalueerde informatie” de dreiging als zodanig analyseert – dat gebeurt door de BVD (tegenwoordig AIVD) en het KLPD – maar de instantie die de dreiging evalueert op grond van de analyse die, in dit voorbeeld de BVD, heeft gemaakt:

*“Er komt bijvoorbeeld een dreigingsanalyse van de AIVD. Dit komt vanuit hun eigen professie, zeg maar, hun eigen bronnen. Enerzijds praat je gezamenlijk nog even na, prik je in die analyse, beschouw je haar op haar merites. Anderzijds bekijk je het verband en kun je lastige vragen stellen. Zoals: ‘Jij zegt dat, en dan zeg jij dat en wat bedoel jij met’. Het gaat altijd om de nuance eigenlijk. Dat levert dat dreigingsniveau op”.*⁷⁹

Het zogenaamde voortraject, “het verzamelen van informatie plus de analyse”, wordt dus overgelaten aan de diensten, de BVD en het KLPD. In de TEC wordt alleen de set van eventuele maatregelen

⁷⁹Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 9.

besproken, en dit “in aanwezigheid van de diensten, opdat zij kunnen aangeven of wij hen goed hebben begrepen. Zij verbeteren ons daarin niet, maar zij kunnen aangeven of wij dat wat zij in woorden hebben aangegeven goed hebben begrepen en goed hebben vertaald in maatregelen”.⁸⁰

In de GED worden namens de ministers van Justitie en BZK de adviezen vastgesteld door de directeur-generaal Openbare Orde en Veiligheid van BZK (voorzitter), de directeur-generaal Rechtshandhaving van het ministerie van Justitie en de directeur Beveiliging van de BVD. Sinds 11 september 2001 woont een vertegenwoordiger van het ministerie van Algemene Zaken de beraadslagingen van de GED bij. Een vertegenwoordiger van het ministerie van Buitenlandse Zaken neemt als permanent adviseur deel aan de GED omdat in voorkomende gevallen:

“(ook, dan wel uitsluitend) politieke en/of diplomatieke overwegingen ten grondslag liggen aan de totstandkoming van de adviezen van de Grote Evaluatiedriehoek”.

Overigens wordt in de circulaire in dit verband bepaald dat de voorzitter van de TEC fungeert als secretaris van de GED en dat het hoofd van het NCC aan de vergaderingen van de GED deelneemt “met het oog op de coördinatie van de uitvoering van de adviezen”.⁸¹

Hoe de verhouding tussen de TEC en de GED in de praktijk ligt en hoe het er aan toe gaat in hun onderling verkeer heeft Annink uitgelegd, sprekend over zijn verantwoordelijkheden als voorzitter van de GED:

*“Aan de voorkant is het zo dat de kwaliteit van de besluitvorming door de GED natuurlijk voor een deel afhangt van het materiaal dat aan de GED wordt aangeleverd. Dus ik voel mij verantwoordelijk voor de wijze waarop de TEC beraadslaagt. Wat daar goed gaat, kan goed gaan in de GED. Dat hoeft niet, dat kan, dat hangt van de GED zelf af. Wat in de TEC niet goed gaat, kan per definitie bijna niet meer worden gecorrigeerd in de GED. Ik heb er als voorzitter belang bij dat de TEC het goed doet in alle opzichten. (...) De TEC heeft qua werkwijze, qua sjablonen dezelfde werkwijze als de GED, namelijk dat zij in principe leunt op de informatie die door UTBT en de dienst (DE BVD, CIE) wordt ingebracht. Dat is het meest spannende in de hele informatiehuishouding, hoe je als Haagse bureaucraat met die informatie omgaat. Ik heb economie gestudeerd, ik ben geen politiemann, ik ben geen lid van de BVD, ik sta daar niet op de loonlijst (...) en heb niet doorgeleerd voor het operationele politievak. Dat is ook precies de taakverdeling, de specialisatie die in de TEC en de GED is afgesproken: dat iedereen zijn rol moet spelen. Voor ons als beleidsmakers is iedere keer de vraag beslissend: zou het waar zijn wat zij je vertellen? Zou het kloppen? Dat is een vraag die in je normale werk al zeer belangrijk is, maar die hier ook een zekere dimensie heeft. De wegging die de dienst, het korps, volgt om materiaal in de GED te brengen, is hun professionaliteit. Ik heb dus zeer bewust de taakopvatting dat ik niet op de stoel van de beide leveranciers van de informatie moet gaan zitten. Wat wij wel proberen te doen is met slimme vragen, met domme vragen en vergelijkingen met voorgaande casussen te testen of zij erover hebben nagedacht”.*⁸²

Deze beschrijving van de relatie tussen TEC en GED werpt overigens niet alleen licht op de verhouding en communicatie tussen deze beide commissies maar laat daarenboven goed zien hoezeer de

⁸⁰ Verslag interview met G. Knops en R. Timmermans d.d. 30 oktober 2002, p. 9-10.

⁸¹ Het ministerie van BZK heeft recent enkele boekwerken het licht doen zien waarin de positie, taak en organisatie van het NCC worden beschreven. Zie met name de brochure *Nationaal Coördinatiecentrum* en het *Nationaal handboek crisis-besluitvorming*.

⁸² Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 4-5.

besluitvorming op dit niveau aan de ene kant afhankelijk is van de kritische instelling van topambtenaren als Annink en Dessens maar aan de andere kant verregaand afhankelijk is van de kwaliteit van het (informerende) voorwerk van de betrokken politie- en inlichtingendiensten. Als het, hoe dan ook, komt tot de evaluatie van de analyses respectievelijk de adviezen door de TEC en de GED worden nog altijd min of meer de niveaus van dreiging onderscheiden die in de jaren tachtig werden ontwikkeld:

- geen dreiging;
- algemene dreiging: informatie dat er acties kunnen plaatsvinden waardoor de belangen van een land of instelling kunnen worden geschaad;
- verhoogde of hoge dreiging: informatie voorhanden waarin Nederland wordt genoemd als land dan wel één van de landen waar acties kunnen plaatsvinden tegen het beleid van een bepaald land of een bepaalde instelling;
- acute dreiging: indien plaats en/of tijd bekend zijn van een in Nederland te verwachten actie.

Het hoeft eigenlijk niet gezegd dat de omschrijving van deze dreigingsniveaus nog helemaal de geest van de jaren zeventig en tachtig uitademt – de tijd van de dreiging van terroristische acties door alle mogelijke (buitenlandse) groeperingen.

Verder bepaalt de Circulaire 1999 dat “afhankelijk van de geanalyseerde dreiging en na afweging van de relevante feiten en omstandigheden” bewakings- en beveiligingsmaatregelen worden geadviseerd. De minister van Justitie brengt ze ter kennis van de betrokken procureurs-generaal en de minister van BZK “adviseert – door tussenkomst van het NCC – via de commissaris(sen) van de Koningin de betrokken burgemeester(s) en regionale politiekorpsen”.

Vooruitlopend op een beslissing van de GED kunnen in routinematige situaties of in urgente gevallen adviezen evenwel reeds worden verstrekt op basis van de evaluatie door de TEC.

Wat de adviezen zelf betreft stelt de circulaire in verband met de uit te voeren maatregelen dat:

“de geadviseerde bewakings- en beveiligingsadviezen in beginsel in relatie (staan) tot de geanalyseerde dreiging. Gezien de vele verschillende vormen die een dreiging kan aannemen, is echter niet op voorhand aan te geven welke maatregel het best past bij welke dreiging. Bovendien is de uitvoering van de geadviseerde maatregelen sterk afhankelijk van de situatie en omstandigheden ter plekke”.

Dit werd ook beaamd door Annink:

*“Het is vervolgens natuurlijk de vraag of die kwalificaties van het dreigingsniveau één-op-één consequenties hebben voor het type maatregelen. Ook dit probleem hebben wij op Nederlandse wijze opgelost, ook in de circulaire. Dat laten wij lekker open en dan kunnen wij blijven nadenken. Het is niet zo, als je op het niveau komt van de algemene dreiging, dat je net als op een belastingformulier in één keer linksaf gaat en je een bepaald soort maatregelen treft. Dat sorteert dus niet voor”.*⁸³

Daarboven wordt erop gewezen dat de problematiek rond de uitvoering van maatregelen die worden geadviseerd kunnen worden besproken in de Technische Uitvoeringscommissie (TUC) waarin zowel de ministeries van BZK, Justitie, Defensie en Buitenlandse Zaken zijn vertegenwoordigd als

⁸³ Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 7.

de belangrijkste uitvoerende diensten: de DKDB, de BSB, de staf van de KMAR en de “meest betrokken regionale politiekorpsen”.

Ten slotte kan worden gemeld dat de TEC gemiddeld elke twee weken vergadert en de GED elke vier weken; in bepaalde periodes wordt er ook meer vergaderd en soms ook wel telefonisch. De TEC gaf in de periode 1997-2000 jaarlijks gemiddeld ruim 900 adviezen aan de GED. Van deze adviezen wordt er 80% tot 90% door de GED overgenomen.⁸⁴ Hierbij moet wel worden onderstreept dat het in de overgrote meerderheid van de gevallen gaat om kwesties van objectbewaking en in mindere mate om de beveiliging van buitenlandse vertegenwoordigers. De beveiliging van Nederlandse politici of Nederlandse ambtsdragers in het algemeen staat slechts zelden op de agenda van deze commissies.

4.5.2 De rol van de BVD, het KLPD en de regionale korpsen bij de advisering omtrent de toewijzing van persoonsbeveiliging

Bij de bespreking van de vraag: “wat is persoonsbeveiliging?”, werd erop gewezen dat de vergaring en evaluatie van informatie van cruciaal belang zijn bij persoonsbeveiliging. Het is dus van groot belang om te bezien hoe de diensten werken die volgens de Circulaire 1999 instaan voor de aanlevering van de “geëvalueerde informatie” en de analyses die hierop zijn gebaseerd. Hun berichten vormen immers de grondstof voor de besluitvorming in de TEC en de GED. Zoals Timmermans ten overstaan van de commissie antwoordde op de vraag welke hun directe, primaire partners op nationaal niveau in de inlichtingsfeer zijn:

*“dat (zijn) voor ons (...) de BVD en het KLPD. (...) Dat zijn onze voornaamste inlichtingsbronnen. Dus ook de informatie van de RID zal primair via de BVD tot ons komen”.*⁸⁵

Mede hierom, maar ook omdat in dit onderzoek de zogenaamde civiele persoonsbeveiliging centraal staat, wordt de rol van de MID hier buiten beschouwing gelaten.

De berichten die de BVD en het KLPD bij de TEC aanleveren zijn overigens gesteld in de termen van de dreigingsniveaus die de Circulaire 1999 onderscheidt. Daarenboven kan hun advies inhouden “geen informatie” (er is geen of onvoldoende informatie voorhanden op basis waarvan een dreiging is vast te stellen) of “geen dreiging” (er is weliswaar voldoende informatie op een aandachtsgebied van de dienst beschikbaar maar aan deze informatie kunnen geen concrete aanwijzingen voor een dreiging worden ontleend).⁸⁶

4.5.2.1 De rol van de BVD

Bij de algemene bespreking van de taak en organisatie van de BVD werd reeds aangegeven dat de opdracht van de BVD is gericht op de bescherming van drie kernbelangen: de democratische rechtsorde, de veiligheid (en andere gewichtige belangen) van de Staat en de instandhouding van het maatschappelijk leven. Om te kunnen bepalen hoe de BVD zijn informerende rol in de sfeer van de persoonsbeveiliging opvat is het van groot belang de visie te kennen die hij hanteert bij de uitvoering

⁸⁴ Factsheets IIIa, IIIb en IIIc bezorgd door het ministerie van BZK.

⁸⁵ Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 14.

⁸⁶ Factsheet IIIc bezorgd door het ministerie van BZK, p. 1.

van deze algemene opdracht. Die visie komt in achtereenvolgende stappen neer op het volgende.⁸⁷

Ten eerste koppelt de BVD de genoemde kernbelangen aan zogenaamde belangendragers dat wil zeggen de personen en instanties die verantwoordelijk zijn voor het handhaven en instandhouden van deze kernbelangen. Hierbij gaat het om een beperkt aantal personen die allemaal gemeen hebben dat zij met de informatie van de BVD beleid kunnen initiëren of actie kunnen ondernemen. Meer bepaald kan worden gedacht aan bewindslieden, commissarissen van de Koningin en burgemeesters, het college van procureurs-generaal, (hoofd)officieren van justitie e.a. Politieke partijen daarentegen worden door de BVD dus niet snel als belangendragers gezien. Afhankelijk van de (voor de BVD) relevante problemen waarmee zij eventueel te kampen hebben, zal de BVD zich wenden tot de minister van Justitie, de minister van BZK et cetera. Mochten zich, aldus Van Hulst, in het verleden incidenten hebben voorgedaan als nu met Fortuyn:

*“Dan zou ik de PvdA of het CDA als zodanig niet snel ‘de belangendrager’ noemen. Dan zou ik de minister van Binnenlandse Zaken beschouwen als de belangendrager aan wie ik rapport uitbreng over de zorg ten aanzien van dit soort activiteiten. Als het waterleidingbedrijf wordt bedreigd met een terroristische aanslag, zal ik heel snel bij de minister van Economische Zaken zitten, als degene die het belang heeft bij het functioneren van de waterleidingbedrijven, en hem zeggen: ‘U moet uw waterleidingbedrijven goed informeren over deze zaak’”*⁸⁸

Ten tweede is de inzet van de BVD erop gericht om “ten behoeve van de belangendragers” de risico’s te verminderen of beheersbaar te maken “die een aantasting (kunnen) vormen van die kernbelangen”. Gewoonlijk gaat het hierbij om bepaalde risicovolle politiek-maatschappelijke ontwikkelingen, in de sfeer van de zorg voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde bijvoorbeeld allerhande vormen van terrorisme of de “radicalisering of fundamentalisering” van moslimgemeenschappen in eigen land, en in de sfeer van de zorg voor de veiligheid van de staat bijvoorbeeld spionage door vreemde mogendheden of bijdragen aan de proliferatie van strategische goederen. De BVD maakt risico-analyses of dreigingsanalyses zodat:

*“de verantwoordelijke autoriteiten zich niet alleen een gefundeerd oordeel (kunnen) vormen over de betreffende bedreiging maar ook over de aard en de omvang van de schade die daardoor aan het betreffende belang kan worden toegebracht en op welke wijze die het beste kan worden voorkomen”*⁸⁹

Ten derde speelt voor de BVD de vraag – vooral met het oog op de bepaling van de noodzaak (of het gebrek daaraan) van haar verdere eigen inzet bij de beperking van de vastgestelde risico’s – “wat het bestaande beveiligingsniveau (is), zowel in fysieke zin als in termen van maatschappelijke weerbaarheid”. Is die weerbaarheid zo groot dat inzet van de BVD geen toegevoegde waarde zou hebben of disproportioneel zou zijn, dan zal worden afgezien van verdere actie.

Om een idee te krijgen van de risico’s die in het recente verleden de aandacht kregen van de BVD volstaat het om het jaarverslag over 2001 te raadplegen.⁹⁰ Centraal staan hierin onder meer allerhan-

87 Brief van de minister van BZK d.d. 12 februari 1992 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, TK, 1991-1992, 22 463, nr. 3, en de Nota *Taak en werkwijze van de BVD toegespitst op de werkzaamheden van de democratische rechtsorde* d.d. 26 juni 2002.

88 Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 5 juli 2002, p. 17.

89 Zie de brief van de minister van BZK d.d. 12 februari 1992 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, TK, 1991-1992, 22 463, nr. 3, p. 6.

90 Ministerie van BZK, *Jaarverslag Binnenlandse Veiligheidsdienst 2001*, Den Haag, 2002.

de “tegenkrachten bij integratie”, tal van vormen van (buitenlands) terrorisme, uitingen van politiek gewelddadig activisme in eigen land (waaronder dierenrechtenactivisme) en ongewenste bemoeienis van vreemde mogendheden.

Ook wordt in dit jaarverslag op pagina 94-95 melding gemaakt van het feit dat de BVD op verzoek van de TEC:

“analyses (maakt) van mogelijke dreigingen tegen personen, specifieke objecten en/of gebeurtenissen waarvoor de rijksoverheid verantwoordelijkheid draagt”.

En het jaarverslag voegt hieraan toe dat in 2001 “een groot aantal dreigingsanalyses (werd) opgesteld in het kader van belangrijke bijeenkomsten, manifestaties en bezoeken van buitenlandse staats- hoofden en hoogwaardigheidsbekleders”. De vragen die hierbij rijzen liggen voor de hand: hoe worden deze analyses van mogelijke dreigingen tegen personen vervaardigd? Welke informatie wordt daartoe verzameld of benut? Want de analyses waarvan hier sprake is, kunnen immers van een heel andere orde zijn dan de dreigingsanalyses die zijn gericht op bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen of fenomenen in het algemeen. In het eerste geval gaat het immers, conform de Circulaire 1999, alleen om dreigingsanalyses in de strikte zin van het woord: analyses gericht op het wegnemen van de dreiging, eventueel via persoonsbeveiliging. Volgens het hoofd van de BVD doet de dienst in dit verband twee dingen. Hij kan alleen informatie doorgeven, maar hij kan ook analyses aanleveren:

“dreigingsinformatie (die) afkomstig is van ons zicht op groepen en personen die, om het in wetstermen te zeggen, gelet op de doelen die zij nastreven of de activiteiten die zij doen, beschouwd kunnen worden als een bedreiging. Dus wij kijken naar een breed spectrum van personen en organisaties tegen de achtergrond van de belangen die wij beschermen, en ook tegen de achtergronden van hoe die belangen worden verdedigd en op zichzelf kwetsbaar zijn. Tegen die achtergrond brengen wij adviezen uit, nee, brengen wij analyses en informatie bij de Technische Evaluatiedriehoek. De Technische Evaluatiedriehoek voegt daar andere informatie aan toe”.

In het kader van de persoonsbeveiliging kunnen door de BVD dus zowel analyses worden gemaakt als inlichtingen worden verstrekt. Dit werd ook bevestigd door Sikkel:

*“Het systeem is dat de TEC ook graag informatie van de AIVD wil hebben, liefst in de vorm van een analyse, want dat heeft meer diepgang en stelt meer voor dan eventueel een pure feitelijkheid: ‘Wij hebben gehoord dat die en die morgen om elf uur iets gaat doen’. Een dreigingsanalyse gaat meer in op wie er wordt bedreigd, hoe het gaat gebeuren, op welk tijdstip, met welk middel en of er eerdere gevallen zijn”.*⁹¹

Dit maakt ook begrijpelijk hoe het in de praktijk gaat als er in het kader van persoonsbeveiliging een verzoek van de TEC komt om een dreigingsanalyse te maken. Dan wordt in feite niet altijd een heuse analyse gemaakt maar alleen bestaande informatie nagetrokken:

*“Even hoe het feitelijk gebeurt. Als er zo’n vraag is, gaat de man aan wie de vraag is gesteld, ’s morgens naar vier of vijf teamhoofden, twee die bezig zijn met allochtonen, één die et cetera. Hij zegt: ‘Ik heb die vraag, ik wil even bij jou checken: spelen er bij jou activiteiten die een dreiging inhouden?’ Dan zegt het teamhoofd: ‘Bij mij niet’. Dus hij checkt gewoon de vier of vijf fenomenen af en dan zeggen de verantwoordelijke teamchefs: ‘Nee, bij mij heb ik geen dreiging’”.*⁹²

⁹¹ Verslag interview met J. Sikkel d.d. 17 oktober 2002, p. 24.

⁹² Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 5 juli 2002, p. 6-7 en p. 10.

Deze werkwijze kan natuurlijk voor verwarring zorgen: dat er wordt gevraagd om een analyse en er alleen bestaande informatie wordt afgecheckt. Geconfronteerd met dit probleem antwoordde Timmermans dat er in de TEC meestal wel een discussie is over de grondslag van een bericht van, in dit geval, de BVD. En hiermee gaf hij te kennen dat hij eigenlijk niet zo zwaar tilde aan het onderscheid tussen analyse en informatie, want in de TEC wordt in beide gevallen aangenomen dat de diensten grondig werk leveren. De TEC gaat in hoge mate uit :

“van de professionaliteit van de diensten, omdat zij kennis, informatie en kundigheden hebben die wij van de ministeries niet hebben. Dus wij vragen iets en zij leveren dat. Wij gaan ervan uit dat dat in hoge mate juist en kwalitatief hoogwaardig is. Dat neemt niet weg dat soms het systeem of de mensen die dat dan aangeven worden uitgedaagd, gewoon om scherp te krijgen en te kijken of er nog gaten in zitten, omdat soms misschien bepaalde conclusies die worden getrokken voor ons niet meteen duidelijk zijn en wij daar nog vragen over stellen. Je zou het een soort marginale toetsing kunnen noemen”.

De voorzitter van de TEC, Knops, maakte evenmin onderscheid tussen analyse en informatie. Uitgaande van de gedachte dat volgens de Circulaire 1999 “de diensten de analyses (maken), dat is hun werk” gaf hij alleen aan dat de ene analyse de andere niet is:

*“Nee, er zit veelal een beschouwing in. Wat er aan de hand is, een beschrijving van de situatie. Er is niet een vast sjabloon voor. Zo moet je je dat niet voorstellen. De ene keer is het ook een veel diepgravender analyse dan de andere keer. Daar zit nog wel verschil in, ook omdat je op heel verschillende niveaus van informatie zit”.*⁹³

4.5.2.2 De rol van het KLPD

De informerende rol die het KLPD heeft in het kader van de persoonsbeveiliging wordt vervuld door de opvolger van de BZC (Bijzondere Zaken Centrale) binnen de vroegere CRI: de Unit Terreurbestrijding en Bijzondere Taken (UTBT) die een onderdeel vormt van de recent opgerichte Divisie Recherche Onderzoeken (DRO). Deze unit heeft “een nationale verantwoordelijkheid op het gebied van terrorismebestrijding en politiek gewelddadig activisme”.⁹⁴

“Zij ondersteunt en adviseert opsporingsteams op haar taakgebied. Zij verzamelt en analyseert informatie op deze twee gebieden. Zij doet, indien hiertoe termen aanwezig zijn, voorstellen omtrent het verrichten van opsporingsonderzoeken. Zij heeft een uitgebreid nationaal en internationaal netwerk van zusterdiensten. Zij fungeert tevens als politieel informatieknooppunt op terrorismegebied. (...) Standaardpraktijk is dat het hoofd UTBT reeds sinds jaar en dag als adviseur deel uitmaakt van de Driehoek. Al dan niet in gezamenlijkheid met de BVD wordt door de unit geëvalueerde dreigingsinformatie ingebracht op basis waarvan tot eventuele vaststelling van het dreigingsniveau kan worden besloten. Belangrijkste invalshoek voor de UTBT vormt de informatie die uit opsporingsonderzoeken en andere politieke informatiebronnen wordt verzameld”.

De wijze waarop de UTBT hierbij gewoonlijk te werk gaat komt erop neer dat deze eenheid pas in actie komt op het moment dat op het niveau van de TEC en/of de GED de vraag rijst of iemand mogelijkwijze in aanmerking komt voor persoonsbeveiliging. Als deze “voorraag” positief wordt beantwoord moet er dus conform de Circulaire 1999 – zoals bij de BVD – een dreigingsanalyse wor-

⁹³ Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 5.

⁹⁴ Brief M. Beuving d.d. 24 mei 2002 aan ministerie van BZK.

den gemaakt. Formeel betekent dit dat er dan informatie, “geëvalueerde informatie”, moet worden verzameld. Anders valt er niets te analyseren. Wat deed men echter feitelijk vóór 6 mei 2002?

Volgens Drayer en Timmer kwam dit gewoonlijk neer op de raadpleging van de eigen databank van de UTBT dat wil zeggen een soort van journaal waarin de medewerkers van de UTBT informatie die zij van anderen krijgen over met name terrorisme en gewelddadig activisme opslaan. Zoals Timmer vertelde:

*“Wij hebben een journaalsysteem in de vorm van een databank. Daarin is een onderverdeling gemaakt in taakvelden. Een van die taakvelden is het NCC. Daarin zit de relevante informatie. Als die informatie er is, zit ie daarin. Daarin worden alle journaalmutaties van de vraagstelling opgeslagen”.*⁹⁵

Het was vóór die datum dus bepaald niet gebruikelijk dat ook de bestaande landelijke systemen als dat van de Criminele Inlichtingendiensten (NCIS) en dat van de Herkenningsdiensten (HKS) werden geraadpleegd, al dan niet via de betrokken afdelingen van het KLPD. Er werd geen zoekslag verricht in nationale “open bronnen” zoals de databanken van de media; daar waren ook helemaal de middelen niet voor. In beginsel werd er geen contact gezocht met de regionale korpsen om te zien of zij wellicht informatie hadden. En wat veelal ook niet gebeurde was dat men contact zocht met de mogelijk bedreigde persoon in kwestie. Misschien mocht dit alles ook niet worden verwacht van een eenheid die de laatste jaren slechts een 14-tal mensen telde.⁹⁶

Maar hoe dan ook, het kan niet verbazen dat de UTBT de vraag om een dreigingsanalyse gewoonlijk met “geen informatie” moest beantwoorden. Als alleen het eigen journaal werd geraadpleegd en verder niet actief in andere bronnen en op andere plaatsen naar informatie werd gezocht, of bij gebrek aan middelen kon worden gezocht, kon men in de meeste gevallen natuurlijk ook geen informatie hebben. Zoals Timmer zelf tegen de commissie zei:

*“U zult ook zien als u ons journaal zou inkijken, dat er veelal staat: ‘geen informatie’”.*⁹⁷

Dit betekent dus dat er in het verleden door de UTBT meestal ook niets werd gemaakt dat een “dreigingsanalyse” kan worden genoemd in de zin van de Circulaire 1999. En dat er veelal ook niet eens zoiets als “dreigingsinformatie” werd verschaft, want daar beschikte men doodeenvoudig niet over. De unit kon normaal alleen “geen informatie” aanleveren bij de TEC.

Het is pas sinds 6 mei 2002 dat medewerkers van deze eenheid systematisch schriftelijke bronnen raadplegen, open bronnen maar ook in beginsel gesloten politieke bronnen.⁹⁸ En wanneer er nu sprake is van specifieke dreigingen – in de vorm van dreigbrieven, bedreigende e-mails of incidenten – gaan medewerkers van de unit wel:

“naar de lokale politie om te kijken wat daar aan onderzoek wordt ingesteld. Natuurlijk ga je dan naar die woning en wordt er met de bedreigde mensen gesproken”.

⁹⁵ Verslag interview met P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 6.

⁹⁶ Verslag interview met J. Drayer d.d. 25 september 2002, p. 2-6, verslag interview met P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 6-8, 16, en brief (met bijlagen) M. Beuving d.d. 28 oktober 2002 aan de commissie.

⁹⁷ Verslag interview P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 8.

⁹⁸ Verslag oriënterend gesprek met J. Crijns en A. Appels d.d. 3 juli 2002, p. 3-7, 13.

Maar voor zo'n gesprek moet er nog altijd een zekere noodzaak zijn, bijvoorbeeld dat de bedreiging op het privé-adres is binnengekomen. Dan wordt zo iemand geïnterviewd:

“om te kijken wat hij van de dreiging weet, wat hij ervan vindt en wat hij daarbij voelt. Daarbij probeer je natuurlijk ook te kijken naar de gezinssituatie en de omstandigheden daaromheen. Ook probeer je te kijken naar de woon- en werksituatie, de wijze van transport en dat soort zaken”.

De noodzaak van een persoonlijk interview wordt dus van geval tot geval bezien. De verantwoordelijkheid ligt hierbij primair bij het hoofd van de unit, die adviseur is van de GED. Hij moet aangeven dat dit nodig is.

Bij het maken van een dreigingsanalyse wordt momenteel onder meer gekeken naar de richting van waaruit de dreiging komt: Is het een doelgroep die wij kennen? Wat weet de UTBT van die groep? Is die in staat en bereid om geweld uit te oefenen? Is er een relatie tussen die groep en de betrokkene? Welke motieven kunnen er spelen? Hoe weerbaar is de betrokkene ten opzichte van de dreiging? Et cetera. Als er dan serieus aanleiding is:

“om te veronderstellen dat er sprake is van een veronderstelde dreiging, een dreiging of een verhoogde dreiging, wordt daarover schriftelijk gerapporteerd. Indien de conclusie op voorhand is dat er geen sprake is van een dreiging, gebeurt dat niet”.

Overigens constateert het hoofd van DRO dat het ook in de praktijk onduidelijk is welke personen kunnen vallen binnen het bereik van de Circulaire 1999: “er zijn inderdaad hele categorieën waarvan je je afvraagt of die daaronder vallen”. En dus wordt er nogal eens gediscussieerd over de vraag “of dit iemand is waarvoor wij zo'n analyse moeten gaan maken”.

4.5.2.3 De rol van de regionale korpsen

Op het eerste gezicht zou men kunnen menen dat de regionale korpsen geen rol, of toch tenminste geen belangrijke rol, spelen in de toepassing van onderhavige Circulaire 1999. Anders dan de BVD en het KLPD worden zij immers niet met zoveel woorden in deze circulaire genoemd. Zij krijgen daarin althans geen duidelijke rol toebedeeld. Dit stilzwijgen is – gegeven de algemene inrichting van het Nederlandse politiewezen – evenwel erg verraderlijk. Die korpsen vormen immers de ruggengraat van dit systeem. En dus kan het haast niet anders dan dat zij ook in het totale stelsel van persoonsbeveiliging een gewichtige rol spelen. En niet alleen, zoals hiervoor al werd beschreven, in het algemene stelsel maar ook in het bijzondere stelsel dat is tot stand gebracht via de opeenvolgende Bewakings- en Beveiligingscirculaires. Dit neemt echter niet weg dat de regionale korpsen – hoe gek het ook mag klinken – inderdaad niet alleen niet worden genoemd in de Circulaire 1999 maar – normaal gesproken – in de praktijk ook geen rechtstreekse contacten onderhouden met de TEC en de GED. Zij staan met deze commissies in wezen slechts indirect en op grote afstand in contact, namelijk via de BVD en het KLPD.

Inderdaad, er mag niet uit het oog worden verloren dat de BVD, zoals eerder werd geschreven in dit rapport, een gedeconcentreerde rijksdienst is die via de RID'en is vertakt in alle regionale korpsen. Dit wil zeggen dat in de sfeer van het politieke inlichtingenwerk de regionale korpsen en de BVD organisatorisch een twee-eenheid vormen. De uitwisseling van informatie tussen het regionale niveau en het centrale niveau wordt hier dus niet per definitie geremd door de institutionele auto-

nomie van de BVD en die korpsen of door een tekort aan hiërarchie ertussen. De BVD-centrale en de RID'en kunnen in beginsel vrijelijk informatie met elkaar uitwisselen – als vormen zij een enkele organisatie. Toegespitst op de vergaring en analyse van informatie in het kader van de persoonsbeveiliging kan de centrale dus gemakkelijk een of meer zoekvragen uitzetten bij de RID'en en, omgekeerd, kunnen de RID'en zonder belemmering de centrale informeren over wat zij op dit gebied waarnemen. Het is evenwel in de regel alleen de BVD-centrale die communiceert met de TEC en de GED.

Een stuk lastiger ligt het in de verhouding tussen het KLPD en de regionale korpsen; dat is zoëven, bij de bespreking van de rol van het KLPD, reeds gebleken. Zij vormen nu eenmaal niet per definitie een organisatorische twee-eenheid maar de twee institutioneel gescheiden helften van “de” Nederlandse politie. En waar het gaat om de uitwisseling van informatie vormen zij bepaald geen functioneel geheel, zoals eerder ook al werd onderstreept. Sommige politieke databanken zijn wel landelijk georganiseerd en kunnen eventueel dus ook – indirect, via de betrokken onderdelen van het KLPD – door de UTBT worden geraadpleegd. Deze eenheid heeft echter niet de gewoonte om de (relevante onderdelen van de) regionale korpsen te betrekken bij kwesties van persoonsbeveiliging. En, omgekeerd, de regionale korpsen hebben bepaald niet de reflex om het KLPD of meer bepaald de UTBT eigener beweging te informeren over gebeurtenissen of ontwikkelingen die in dit verband relevant (kunnen) zijn. Helemaal machteloos is de UTBT wat dit betreft overigens niet. Net als elk ander onderdeel van de politie kan zij via het landelijke stelsel van informatieknooppunten zeker proberen informatie in te winnen bij de regionale korpsen. Maar zij heeft geen enkel middel om de schaal en het tempo van dit proces te bepalen en moet dus eigenlijk vrij lijdzaam afwachten of er informatie binnenkomt. Drayer vertelde hierover het volgende:

*“Het politiebestedel zit op dit moment zo in elkaar dat het moeilijk is die informatie weg te halen, behalve uit de landelijke bakken. Als het gaat om de openbare orde, komt dat natuurlijk niet in de registers van de zware criminaliteit naar boven. Dan moet je bij alle tijdelijke registers zijn. Als het even tegenzit zijn er per regio ook nog heel wat verschillende registers, die wij niet één, twee, drie kunnen raadplegen. Ik vind dit een ernstige belemmering om vanuit één centraal punt een heel nauwkeurige analyse te maken”.*⁹⁹

Hetzelfde is, omgekeerd, natuurlijk waar voor de regionale korpsen. Ook zij kunnen steeds beschikken over de relevante informatie die elders ligt als zij daar zelf – eventueel via de BVD of het KLPD – actief in het land om hebben gevraagd. Veringmeier zei het zo tegen de commissie:

*“Het NCC heeft zijn eigen bronnen en contacten om tot dreigingsanalyses en dergelijke te komen. Politieregio's spelen daarin op een gegeven moment een rol, maar dat speelt met name op het moment dat je op regionaal niveau moet vaststellen dat er kennelijk iets is. Zolang dat niet het geval is, ontstaat er dus ook geen lijn naar het NCC, want daarvoor is dan domweg geen aanleiding”.*¹⁰⁰

Algemeen kan worden geconcludeerd dat, wanneer het informatiesysteem van “de” Nederlandse politie niet van bovenaf of van onderop speciaal wordt geactiveerd, het niet, of niet goed, werkt. Men mag er in de TEC of de GED dus ook niet op blindvaren.

In het verlengde van het vorenstaande kan de vraag worden opgeworpen hoe de regionale korp-

⁹⁹ Verslag interview met J. Drayer d.d. 25 september 2002, p. 4.

¹⁰⁰ Verslag interview met L. Veringmeier d.d. 17 oktober 2002, p. 31.

sen, die binnen hun algemene taakuitoefening – dus los van het speciale stelsel dat is gekoppeld aan de Circulaire 1999 – worden geconfronteerd met problemen van persoonsbeveiliging, hiermee omgaan. Afhankelijk van het geval kan de reactie op zulke problemen van alles zijn: beoordeling van de dreiging, advisering aan betrokkenen, toepassing van technische maatregelen, vormen van geïnformeerd toezicht, start van een opsporingsonderzoek en – niet in het laatst vanwege capaciteitsproblemen – bij hoge uitzondering fysieke bewaking. De korpsleidingen zijn echter de eersten om te erkennen dat persoonsbeveiliging in de regionale korpsen geen specialisme is. Er zijn bijvoorbeeld geen analisten die geschoold zijn in de evaluatie van bedreigingen. Wat mensen in de reches op dit gebied doen berust allemaal op ervaring. Aan de Rechercheschool bestaat geen cursus om mensen op te leiden in dit vakgebied.¹⁰¹

In aansluiting hierop kan tot slot Korthals worden geciteerd waar hij tegen de commissie zei dat het Rijk niet vlug de categorie van “bijzondere personen” verregaand zal willen uitbreiden. En hij kon zich dat voorstellen:

*“want voordat je het weet zit je anders de verantwoordelijkheden van de regiopolitie landelijk over te nemen. De primaire verantwoordelijkheid, dat is het uitgangspunt, zit gewoon bij de regiopolitie, bij de politie”.*¹⁰²

Het is dus aan de regionale korpsen zelf om het tekort aan professionaliteit op het vlak van de persoonsbeveiliging weg te werken. Gelet op onder meer hun rol in de toepassing van de Circulaire 1999 zouden zij dit bij voorkeur moeten doen in samenspraak met de BVD, het KLPD en de ministeries van BZK en Justitie.

4.6 WELKE DIENSTEN ZIJN BETROKKEN BIJ DE UITVOERING VAN PERSOONSBEVEILIGING?

Waar het gaat om de uitvoering van de maatregelen waartoe de GED op grond van de aanbevelingen van de TEC heeft geadviseerd maakt de circulaire een duidelijk onderscheid tussen objectbewaking en persoonsbeveiliging.

Maatregelen in de sfeer van de objectbewaking worden getroffen:

“door de regionale korpsen en door de Koninklijke Marechaussee”.

Met betrekking tot de maatregelen die de begeleiding of beveiliging van personen betreffen wordt in de circulaire gesteld dat die worden uitgevoerd:

“door de DKDB of de BSB. In voorkomend geval kan de BSB bijstand verlenen aan de DKDB”.

In het verband van de civiele persoonsbeveiliging is de DKDB de voornaamste speciale dienst waarover de overheid beschikt om haar beslissingen terzake te effectueren. Om deze reden wordt de BSB, een onderdeel van de KMAR, verder buiten beschouwing gelaten.

¹⁰¹ Het vorenstaande is met name gebaseerd op de uitkomsten van de *Workshop dreigingsanalyse en persoonsbeveiliging* die door de commissie op 18 september 2002 werd georganiseerd met een aantal vertegenwoordigers van de Nederlandse politie.

¹⁰² Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 8.

De DKDB (Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging) is een onderdeel van het KLPD, ontstaan uit de samenvoeging van de Veiligheidsdienst Koninklijk Huis en de Dienst Persoonsbeveiliging. Hij bestaat uit drie operationele afdelingen: Koninklijke Beveiliging, Diplomatieke Beveiliging en Operationele Ondersteuning. Hun naamgeving laat geen misverstand verstaan over hun herkomst. De formatieve sterkte was tot voor kort 200 personen, de feitelijke bedroeg 170.¹⁰³

Voor de DKDB impliceert veiligheid “het voorkomen, afweren of doorstaan van aanslagen op het leven, lichamenlijk welzijn, wils- en handelingsvrijheid” van de te beveiligen personen. Bij de uitvoering van zijn opdrachten is de inspanning van de dienst tevens gericht op de bescherming van hun privacy. Overigens is de DKDB niet uitsluitend belast met persoonsbeveiliging. Voorzover nodig wordt er in het kader van persoonsbeveiliging ook objectbewaking uitgevoerd.

De uitvoering van persoonsbeveiliging is voor de DKDB ook meer dan het louter treffen van bewakings- en beveiligingsmaatregelen zoals die hiervoor werden aangeduid. Aan de ene kant wordt er via de afdeling Operationele Ondersteuning het nodige geïnvesteerd in de voorbereiding van beveiligingsopdrachten, aan de andere kant worden uitgevoerde opdrachten geëvalueerd. Bij hun voorbereiding moet in het bijzonder worden gedacht aan:

*“Het verrichten van onderzoek in verband met de vaststelling van het dreigingsrisico ten behoeve van de uitvoering van persoonsbeveiligingsopdrachten; het op basis van gemaakte risico-analyses adviseren van de operationele coördinatoren omtrent de wenselijke inzet van mensen en middelen; het analyseren van verkregen inlichtingen, het verstrekken van vertrouwelijke of geheime informatie in de vorm van rapportages”.*¹⁰⁴

Het is opmerkelijk dat de DKDB zelf opnieuw dreigings- of risico-analyses maakt om zijn opdrachten goed te kunnen uitvoeren. Men zou immers (kunnen) denken dat die al zijn gevoegd bij de beveiligingsopdrachten die de dienst worden verstrekt. Hoe zou men die goed kunnen uitvoeren als men niet weet wat de achtergrond en de context van de opdrachten vormen? Toch is het zo dat dit niet gebeurt. Het hoofd van de dienst vertelde de commissie hieromtrent dat hij enkel kort en zakelijk te horen krijgt:

*“dit is de persoon, de naam en het geanalyseerde dreigingsniveau. Daaraan is niet een onderliggende indicatie toegevoegd. Wij krijgen een beknopte fax van het Bureau Operationele Zaken van het ministerie van Justitie: ‘Op basis van de beslissing van de minister van Justitie, genomen in de GED, moet de heer (...) worden beveiligd. De indicatie is algemene dreiging’”.*¹⁰⁵

Waarom de dienst niet wordt ingelicht over de grondslag et cetera van de beslissing is ingegeven door de gedachte dat de minister van Justitie zijn verantwoordelijkheid in volledige onafhankelijkheid wil kunnen nemen:

“De minister wil die rol niet afhankelijk maken van operationele capaciteit of operationele elementen, maar hij wil dat doen op basis van de vraag of de inlichtingen al dan niet tot beveiligingsmaatregelen leiden. Hij wil dan niet weten hoe het vervolgens operationeel gebeurt. Hij wil een zuivere afweging kunnen maken of het politiek noodzakelijk is maatregelen te nemen. Als hij het noodzakelijk vindt moet de DKDB of een ander het uitvoeren”.

103 F. Kruyer, “Persoonsbeveiligers gezocht; we zoeken geen supermensen maar wel de besten”, *Algemeen Politieblad*, 2002, nr. 13, p. 16-18.

104 Deze en voorgaande gegevens zijn ontleend aan het recente *Inrichtings- en Formatieplan Korps Landelijke Politiediensten*, deel II, Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging.

105 Verslag oriënterend gesprek met J. Crijns en A. Appels d.d. 3 juli 2002, p. 17-18.

Deze strikte scheiding tussen analyse en uitvoering schijnt sinds lang te bestaan. Pogingen om dit onderscheid van zijn scherpe kanten te ontdoen zijn tot op heden mislukt. Het voorstel om als toehoorder aanwezig te mogen zijn bij de beraadslagingen in de TEC werd bijvoorbeeld afgewezen. Het gaat zelfs zover dat de DKDB ook niet één-op-één inlichtingen kan krijgen van de BVD:

“Het enige is dat wij wel de AIVD vragen om naslagwerk te doen. Wij hebben nu een beveiliging. Waar moeten wij rekening mee houden? Dat is bronloos en zelfs af en toe naamloos als het gaat over mogelijke dadergroepen. Ik denk dat wij minder concrete inlichtingen krijgen dan in de TEC en in de GED over tafel gaan”.

Het gevolg van deze zwart-wit-scheiding is tweërlei: enerzijds probeert de DKDB zoveel als mogelijk in het korps, bij de andere diensten, relevante informatie te verzamelen, anderzijds start de dienst telkens een eigen onderzoek om de informatie te verzamelen die nodig is om de beveiliging adequaat uit te kunnen voeren:

*“Op het moment dat wij de opdracht krijgen, gaan we ook naar de te beveiligen persoon. Wij voeren dan een intake-gesprek en vanaf dat moment gaan ook de vuistmaatregelen in. Vervolgens zetten wij twee processen in gang. Het betreft een inlichtingenproces: waarmee hebben wij te maken? Hebben wij te maken met een politieke of een criminele dreiging? Hoe moeten wij dat inschatten? Ook zetten wij de operationele voorbereidingen in gang: hoe ziet de agenda van de te beveiligen persoon eruit? In welke omstandigheden komt de man terecht? Wat is zijn dagelijkse routine? Ook in operationele zin gaan wij dus het programma voorbereiden en ook de operatie als zodanig weegt mee in de maatregelen die wij nemen. Er kan namelijk om een eigenstandige operationele reden worden afgeweken van de vuistregel, omdat inlichtingen op bepaalde momenten hoger of lager zijn, of omdat de operationele omstandigheden het noodzakelijk maken de beveiliging op te hogen of af te schalen”.*¹⁰⁶

Hiermee zijn we weer terug bij de vraag naar wat persoonsbeveiliging is, maar nu aan de staart van het proces. Ook nu weer is het antwoord echter duidelijk: een fenomeen met twee kanten, een informerende en een uitvoerende kant. En de ene kant is onlosmakelijk verbonden met de andere kant. Hoe zou het ook anders kunnen? Hoe zou men iemand op een adequate manier in persoon kunnen beveiligen als men niet beschikt over de informatie betreffende de dreiging in zijn richting? Dat is even ondenkbaar als zonder behoorlijke informatie over een bedreiging willen beslissen of persoonsbeveiliging van iemand al dan niet noodzakelijk is. Het is dus – op zijn zachtst gezegd – merkwaardig dat de informatie die heeft geleid tot de beslissing om iemand persoonsbeveiliging te geven niet wordt gedeeld met degenen die deze vorm van beveiliging moeten uitvoeren. En omgekeerd: dat de informatie die wordt vergaard door iemand te beveiligen niet wordt gevoegd bij de informatie die heeft geleid tot zijn beveiliging. Volgens een opgave van het ministerie van BZK komt de TUC (Technische Uitvoeringscommissie) de laatste jaren overigens ook niet of nauwelijks nog samen. De laatste keer was op 19 september 2001 – kort na de aanslagen van 11 september dus – en de keer daarvoor op 7 oktober 1999. Dit wil zeggen dat er ook langs deze weg haast geen *feed back* plaatsvindt naar de instanties die beslissen over de toewijzing van persoonsbeveiliging.¹⁰⁷

Zo kan het voorkomen dat de uitwisseling van informatie naar beveiligde personen toe bepaald niet vlekkeloos verloopt omdat het op dit punt ontbreekt aan coördinatie tussen alle betrokken par-

¹⁰⁶ Evenals voorgaande citaten is ook dit citaat ontleend aan het verslag van het oriënterend gesprek met J. Crijns en A. Appels d.d. 3 juli 2002, p. 19.

tijen: de TEC en GED, de BVD en het KLPD, de beveiligingsdiensten van de departementen en de Kamer et cetera. Zij hebben dikwijls allemaal “hun eigen lijntje” met de betrokkene. Dat die dan soms niet meer begrijpt wat er waarom (niet) gebeurt zal niemand verwonderen.¹⁰⁸

4.7 DE VOORNAAMSTE KNELPUNTEN IN VERBAND MET DE (TOEPASSING VAN DE) CIRCULAIRE 1999

Met deze laatste vaststelling wordt geraakt aan de voornaamste algemene knelpunten in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging zoals dit impliciet en expliciet is vervat in de tekst van de Circulaire 1999.

Het eerste knelpunt heeft betrekking op de bepaling van het moment waarop de verantwoordelijkheid van de burger voor zijn veiligheid begint samen te lopen met die van de overheid voor zijn beveiliging. Duidelijk is dat de burger een eigen verantwoordelijkheid voor zijn veiligheid heeft en ook steeds zal hebben, zelfs als de overheid hem op de een of andere manier zou beveiligen. Duidelijk is ook dat een burger de overheid slechts kan aanspreken op haar verantwoordelijkheid voor zijn veiligheid als hij die overheid actief en genoegzaam inlicht en blijft inlichten over de (be)dreigingen aan zijn adres. Duidelijk is eveneens dat de burger zich hiertoe in eerste instantie moet wenden tot de plaatselijke politie: bij haar en bij haar onmiddellijke gezagautoriteiten ligt de algemene verantwoordelijkheid voor de veiligheid respectievelijk de beveiliging van burgers die worden bedreigd of althans beweren dat dit het geval is. Probleem dan is echter dat er geen (landelijke) criteria zijn om te bepalen onder welke omstandigheden de burger op dit niveau aanspraak kan maken op enigerlei vorm van beveiliging vanwege de overheid. Is dit reeds op het moment dat er nog slechts het risico bestaat dat zijn veiligheid in het gedrang zou kunnen worden gebracht of pas op het moment dat er sprake is van materiële respectievelijk fysieke bedreigingen aan zijn adres? En op wat voor vormen van beveiliging kan hij in de opeenvolgende situaties mogelijk rekenen?

Het tweede knelpunt sluit nauw op het eerste aan. Bovenop de algemene verantwoordelijkheid van de overheid voor de bescherming van burgers tegen bedreigingen aan hun adres komt haar verantwoordelijkheid voor bijzondere categorieën van personen in het kader van de Circulaire 1999. De moeilijkheid bestaat hier niet zozeer ten aanzien van buitenlandse of internationale autoriteiten die permanent of tijdelijk aanspraak kunnen maken op een of meer beveiligingsmaatregelen vanwege de Nederlandse overheid. Maar zij bestaat wel ten overstaan van (Nederlandse) ingezetenen op Nederlands grondgebied. Dat bewindslieden onder bepaalde omstandigheden onder de werking van de bestaande regeling kunnen worden gebracht staat weliswaar buiten kijf, maar lang niet duidelijk is: wie eventueel nog meer? En dit alleen wanneer er sprake is van niet zomaar concrete maar werkelijk harde bedreigingen of ook reeds – zoals wel eens gebeurt – wanneer er een feitelijk ingeschat risico bestaat dat de veiligheid van een autoriteit werkelijk gevaar loopt. De openheid van deze regeling op dit punt wordt door sommigen als een voordeel gezien: het biedt de nodige flexibiliteit. Anderen vinden haar daarentegen een bron van problemen. Wanneer men in het algemeen zou wil-

¹⁰⁷ Factsheet 1a.x bezorgd door het ministerie van BZK.

¹⁰⁸ Verslag interview met P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 19.

len aannemen dat de circulaire zich in beginsel enkel uitstrekt tot personen die een publiek ambt vervullen en tot bedreigingen aan hun adres die te maken hebben met deze status, dan rijst bijvoorbeeld onmiddellijk de vraag of degenen die zich in het raam van het democratisch proces publiekelijk beijveren voor het verkrijgen van zulk een ambt en hierom daadwerkelijk worden bedreigd door tegenstrevers, er dan buiten vallen. Een andere vraag is of de economische, politieke of sociale argumenten die somtijds op zichzelf geldig worden geacht voor het geven van persoonsbeveiliging aan buitenlandse autoriteiten in gegeven omstandigheden en in binnenlandse varianten ook (kunnen) opgaan voor de beveiliging van rijkswege van Nederlandse autoriteiten in eigen land. En ook zou men in dit verband de vraag kunnen opwerpen in hoeverre de termen waarin de dreigingsniveau's zijn verwoord, niet al te zeer worden bepaald door het gevaar van terroristische aanslagen en dus voorbijgaan aan allerhande andere veiligheidsrisico's die politici heden ten dage lopen en waarom zij somtijds ook worden beveiligd, bijvoorbeeld het risico van gewelddadige acties uit activistische hoek zoals "taarten" en andere vormen van fysieke molestatie, bekladding van het woonhuis en de werkplek, maar ook brandstichting of erger: het gebruik van explosieven tegen objecten. Op vragen als deze biedt de Circulaire 1999 geen antwoord.

Het derde knelpunt slaat op de (ministeriële) verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging. De Politiewet laat er geen misverstand over bestaan dat in principe het bevoegde gezag – in eerste instantie dus de burgemeester en de officier van justitie – beslist over de aanwijzing van personen die in aanmerking komen voor persoonsbeveiliging; de TEC en de GED en dus de ministers van BZK en Justitie spelen hierbij uiteindelijk alleen een belangrijke en gezamenlijke, maar slechts ondersteunende en coördinerende rol. Alleen al hierom is het dus misplaatst om in dit verband direct te wijzen op de verantwoordelijkheid van de minister van BZK en/of die van de minister van Justitie. Anders ligt het bij de uitvoering van persoonsbeveiliging. Hier staat vast dat de minister van Justitie verantwoordelijk is voor haar uitvoering voor zoveel die gebeurt door het KLPD. Voor zover persoonsbeveiliging wordt uitgevoerd door de regionale politie valt zij in eerste instantie onder het gezag van de plaatselijke overheid, dus de burgemeester en de officier van justitie. Hier speelt de minister van Justitie maar ook de minister van BZK direct dus helemaal geen rol. Omdat deze complexe gezagsverhoudingen in de Circulaire 1999 en tot op zekere hoogte ook in de Politiewet niet scherp zijn uitgetekend leven er tot op ministerieel niveau grote misverstanden over hun werkelijke betekenis.

Het vierde knelpunt betreft de kwaliteit en de samenhang van de informatiehuishouding in de sfeer van de persoonsbeveiliging.

De grootste kwalitatieve moeilijkheid die zich in dit verband op het niveau van de Circulaire 1999 voordoet is van conceptuele aard: wat betekent hier de term "dreigingsanalyse"? De Circulaire 1999 geeft hiervan geen definitie maar omdat deze term in dit verband ook wordt gebruikt met het oog op de mogelijke beveiliging van een persoon ligt het voor de hand dat men moet lezen wat er staat: dat het gaat om een analyse en niets minder. Omdat deze circulaire ook spreekt van geëvalueerde informatie is het denkbaar dat niet altijd een heuse analyse wordt gemaakt maar enkel bestaande informatie in ogenschouw wordt genomen. Deze handelwijze wordt door sommigen – die, om goede redenen overigens, het onderscheid tussen analyse en informatie niet maken – niettemin ook betiteld als een (lichte) vorm van analyse. En dit is niet slechts denkbaar maar zo gebeurt het ook in de praktijk, niet alleen bij de BVD maar ook bij de UTBT. Hiermee is tevens het probleem geformuleerd.

leerd dat het voor derden lang niet altijd duidelijk moet zijn geweest wat de BVD en het KLPD in concrete gevallen nu eigenlijk precies deden met een verzoek om een dreigingsanalyse. Berustten de dreigingsanalyses die zij aanboden op grondig onderzoek of waren het niet meer dan de uitkomsten van een oppervlakkige schouw van bestaande databestanden? En dit temeer niet omdat de Circulaire 1999 eigenlijk geen onderscheid maakt tussen analyse en informatie en er dus ook nooit criteria zijn geformuleerd voor de toepassing van de ene dan wel de andere werkwijze. Voor het voorzitterschap van de TEC doet dit onderscheid er dan ook eigenlijk niet zo toe: het gaat er vanuit dat de diensten altijd kwalitatief hoogwaardig onderzoek doen bij de beantwoording van de vraag om een dreigingsanalyse. Hoe dan ook, de evaluatie van wat door de diensten als analyse in de TEC is gepresenteerd, kan uitmonden in de vaststelling van één van de dreigingsniveaus die in de Circulaire 1999 worden genoemd en die variëren van “geen dreiging” tot en met “acute dreiging”.

Wat het gebrek aan samenhang van de informatiehuishouding betreft kan allereerst worden teruggegrepen op de vaststelling van zoëven dat er niet of nauwelijks uitwisseling van informatie plaatsvindt tussen de DKDB en de BVD. Eerder al werd de moeilijkheid aangesneden dat de BVD via de RID'en wel nog organisch is verweven met de regionale korpsen, maar dat dit voor het KLPD geenszins het geval is. En de UTBT kwam er in het nabije verleden ook niet of nauwelijks toe om die kloof te overbruggen. Vandaar dat haar berichten aan de TEC gewoonlijk “geen informatie” behelzen.

Het vijfde en laatste knelpunt betreft de manier waarop in de Circulaire 1999 niveaus in dreiging worden onderscheiden en de manier waarop de bedoelde (be)dreigingen kunnen worden afgewend. Onder (terroristische) omstandigheden is er wellicht niets mis met deze onderscheiden – die zijn gebaseerd op veel ervaring, ook in eigen land – maar of zij nog over de gehele linie beantwoorden aan (nog andere) risico's waaraan burgers en in het bijzonder ambtsdragers dezer dagen zijn blootgesteld mag worden betwijfeld. En omdat deze vraag niet geheel van relevantie is ontbloeit roept hij op zijn beurt weer de vraag op of men bij de toepassing van de Circulaire 1999 niet onbedoeld al te zeer denkt en werkt in termen die niet geschikt zijn voor de inventarisatie en waardering van die andere tegenwoordige risico's dan die welke verband houden met terrorisme.

4.8 **BESLUIT**

Het laatste dat men van de Circulaire 1999 kan zeggen is dat zij eenvoudig is. Zeker wanneer men haar meer in de diepte poogt te analyseren doemen er vele vragen en problemen op die de helderheid van de procedure die erin wordt beschreven verduisteren. Die hoeven in dit besluit niet opnieuw allemaal te worden opgesomd. De twee centrale kwesties zijn de volgende.

Ten eerste is ogenschijnlijk helder dat deze regeling is gebaseerd op de bijzondere verantwoordelijkheid van de Nederlandse staat voor de veiligheid van buitenlandse diplomatieke posten en politieke autoriteiten en onder omstandigheden ook voor de eigen bewindslieden en Kamerleden. Juist het woordje “bijvoorbeeld” voor deze laatste twee categorieën personen staat echter symbool voor de onduidelijkheid die er heerst over de vraag waar theoretisch en praktisch de grenzen liggen van het “domein” van deze circulaire. Bij nationale politici in het algemeen? Ook als zij geen deel uitmaken van de regering of in het Parlement zetelen? Bijvoorbeeld partijvoorzitters? Bij politieke ambtsdra-

gers, ongeacht op welk bestuurlijk niveau? Alleen bij degenen die het al zijn of ook bij degenen die ernaar streven het te worden?

Door deze onduidelijkheid over de “binnengrenzen” van deze circulaire zijn ook haar “buitengrenzen” onduidelijk. Hierbij gaat het zowel om de verhouding tussen deze regeling en de algemene bepalingen omtrent persoonsbeveiliging in de Politiewet als om haar verhouding tot de grondgedachte van het gehele stelsel van persoonsbeveiliging namelijk dat elke burger in eerste instantie zoveel als mogelijk zelf voor zijn eigen veiligheid en beveiliging moet zorgen. En het moge duidelijk zijn dat het zeker in de praktijk van alledag om meer gaat dan om “bepalingen”. Want het moge dan al zo zijn dat burgers en speciaal ambtsdragers (moeten weten dat zij) zich moeten wenden tot de politie ter plaatse wanneer zij menen dat zij niet langer zelf kunnen instaan voor hun eigen (fysieke) veiligheid omdat die rechtstreeks en concreet door anderen in het gedrang wordt gebracht, het is allerm minst duidelijk hoe de eventuele samenwerking tussen plaatselijke overheden en nationale autoriteiten in dit soort van gevallen dient te verlopen.

Ten tweede moet worden onderstreept dat het concept van persoonsbeveiliging niet erg duidelijk is. De Politiewet biedt al in het geheel geen houvast voor de uitleg van dit centrale begrip, terwijl de Circulaire 1999 slechts half-en-half aangeeft wat wordt bedoeld. Zij verschaft wel duidelijkheid over de operationele maatregelen die kunnen worden genomen als eenmaal is beslist om mensen daadwerkelijk te beveiligen tegen een bepaalde dreiging maar laat de operationele organisatie om tot die beslissing te kunnen komen eigenlijk in het midden. Wanneer men dan vervolgens in ogenschouw neemt hoe de diensten werken die de informatie moeten aanleveren voor deze beslissing dan levert dit een gemengd beeld en gemengde gevoelens op.

De BVD verricht – anders dan bijvoorbeeld de U.S. Secret Service – geen activiteiten (de Amerikanen noemen dat *protective intelligence*) die zijn afgestemd op het identificeren van mensen en groepen die een dreiging kunnen zijn/worden voor personen die vanwege hun publieke functie en de daarmee gepaard gaande risico’s reeds onder een bepaald beveiligingsregime vallen. Evenmin wordt van de BVD verwacht dat hij ten behoeve van de TEC of de GED door middel van risico-analyse een persoonsbeveiligingsbeleid ontwikkelt ten aanzien van een nader gedefinieerde doelgroep, bijvoorbeeld Nederlandse lijsttrekkers, leden van de Eerste en Tweede Kamer en bewindspersonen. Want het doel van zo’n analyse is de identificatie en beoordeling van de voorstelbare risico’s die deze groep van personen loopt en op grond van haar uitkomsten beveiligingsnormen vast te stellen voor zowel die groep personen in haar geheel als voor ieder afzonderlijk. Geen van deze twee taken wordt omschreven in de Circulaire 1999. En dit valt goed te begrijpen want deze circulaire is niet gebaseerd op het concept van risico maar voornamelijk op dat van dreiging die heeft plaatsgehad voor (de categorie van) “bijzondere personen”. Conform deze circulaire moet de BVD dus dreigingsanalyses maken. En zulke analyses zijn gericht op het wegnemen van een eventuele dreiging, mogelijk via persoonsbeveiliging. Probleem hierbij is echter dat de BVD dreigingsanalyses en dreigingsanalyses maakt. Dit wil zeggen dat het de ene keer grondig onderzoek betreft naar de dreiging jegens de persoon in kwestie en het de andere keer slechts gaat om navraag in eigen kring of er informatie is binnen gekomen over een dreiging aan zijn adres. Met als logische consequentie – in het laatste geval – dat het bepaald niet is uitgesloten dat in zulk een dreigingsanalyse gebeurtenissen, berichten, mensen, groepen worden gemist die hoogst relevant kunnen zijn voor de evaluatie van de dreiging jegens iemand.

De UTBT heeft in het verleden ook nooit risico-analyses gemaakt en bij de opmaak van haar dreigingsanalyses beperkte zij zich gewoonlijk tot de consultatie van haar eigen journaal. Slechts bij uitzondering werd er overgegaan tot raadpleging van de landelijke politieke databanken. Onderzoek in “open bronnen” kwam eigenlijk helemaal niet voor. Daarenboven heeft de UTBT de enorme handicap dat zij – anders dan de BVD met zijn regionale afdelingen – in een concreet geval niet noodzakelijkerwijze als vanzelf beschikt over alle relevante informatie die bij de regionale korpsen eventueel aanwezig is. Dit als gevolg van de verdeeldheid van het politiewezen die qua uitwisseling van informatie niet wordt gecompenseerd door een sluitende nationale informatiehuishouding. Ten slotte is het zo dat er – in termen van uitwisseling van informatie – niet of nauwelijks wisselwerking bestaat tussen de aanwijzing van personen voor persoonsbeveiliging en de uitvoering van zulk soort beveiliging.

Het spreekt welhaast voor zichzelf dat dit al bij al een riskante situatie is omdat in de huidige omstandigheden beslissingen om iemand wel of geen persoonsbeveiliging te geven niet altijd op de beste inzichten en gegevens berusten.

HOOFDSTUK 5

De beveiliging van personen in diverse sectoren van de overheid en in de particuliere sector

5.1 INLEIDING

In de voorbeschouwing bij dit deel van het rapport werd er reeds op gewezen dat een analyse van de Politiewet en de Circulaire 1999 niet volstaat om het stelsel van persoonsbeveiliging in kaart te brengen dat in Nederland bestaat. Zonder veel omhaal van woorden kan misschien nog worden gezegd dat deze twee “voorschriften” de spil van het publieke stelsel vormen op het moment dat de fysieke veiligheid van mensen daadwerkelijk ernstig in het gedrang dreigt te worden gebracht maar zij dekken bepaald niet het hele stelsel af. Het is dus aangewezen om hierna ten eerste in te gaan op de manier waarop in bepaalde delen van de centrale overheid persoonsbeveiliging wordt georganiseerd en te onderzoeken hoe de persoonsbeveiliging bij die overheidsinstanties zich verhoudt tot hetgeen in de Politiewet en in de Circulaire 1999 is geregeld. Een dergelijke vergelijking is daarenboven van belang om te bezien of de regeling respectievelijk organisatie van persoonsbeveiliging in die andere sectoren wellicht oplossingen bevatten voor knelpunten die de circulaire aankleven.

Juist omdat het stelsel dat bij de overheid tot ontwikkeling is gebracht mede berust op het uitgangspunt dat burgers en particuliere organisaties om te beginnen zélf voor hun veiligheid en beveiliging moeten zorgen wordt hierna ten tweede dit beginsel verder geadstrueerd en wordt in het verlengde hiervan besproken hoe de persoonsbeveiliging in de particuliere sector, met name bij multinationale ondernemingen, is georganiseerd. Deze uiteenzetting is overigens niet alleen ingegeven door de bekommernis om toch tenminste enigermate het totale stelsel van persoonsbeveiliging in kaart te brengen maar vooral ook door de gedachte dat op deze manier wellicht scherper de sterke en de zwakke punten van het overheidsstelsel aan het licht kunnen worden gebracht en zo dus ook de mogelijkheden om dit stelsel waar nodig te verbeteren.

In de derde plaats zal worden uitgediept welke in dit verband de positie van politieke partijen is: moeten zij net als andere particuliere organisaties gewoon eerst zélf voor de veiligheid en beveiliging van hun mensen zorgen of heeft de overheid van in den beginne een zekere zorgplicht op dit punt? De relevantie van deze vraag in het kader van dit onderzoek zal niemand ontgaan. Zoals in dit rapport toch ook moeilijk heen kan worden gegaan om de manier waarop speciaal in het Mediapark te Hilversum de veiligheid en beveiliging van medewerkers en bezoekers is georganiseerd. Omdat de regeling hiervan zowel private als publieke kanten kent wordt zij in deze paragraaf behandeld op de plaats waar de publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg aan de orde is.

5.2 DE BEVEILIGING VAN PERSONEN IN DRIE VERSCHILLENDE SECTOREN VAN DE OVERHEID

Het eerste voorbeeld dat hierna kort wordt besproken is de *Regeling van de minister van Justitie inzake het optreden bij dreiging tegen personen die een openbaar ambt vervullen dat is gerelateerd aan de strafrechtspleging*. De reden hiervan is dat dit voorschrift een van de weinige regelingen is die er op dit vlak bestaan en die daarenboven publiek is gemaakt. Het tweede voorbeeld betreft het veiligheidsbeleid dat in het begin van 2000 op poten werd gezet door de Beveiligingsdienst van de Tweede Kamer. De keuze van dit voorbeeld is vanzelfsprekend ingegeven door het feit dat het veiligheidsbeleid van deze Kamer alles te maken heeft met de beveiliging van politici. Het derde voorbeeld is het veiligheidsbeleid dat door het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt gevoerd. Voor dit voorbeeld werd gekozen omdat het enige vergelijking mogelijk maakt tussen de manier waarop de Nederlandse staat op grond van de Circulaire 1999 de veiligheid en beveiliging van diplomatieke posten en buitenlandse autoriteiten op Nederlands grondgebied behartigt en de manier waarop de Nederlandse staat de veiligheid en beveiliging van zijn eigen diplomatieke posten in het buitenland organiseert. De volgorde waarin deze drie voorbeelden worden behandeld is overigens niet willekeurig. Waar in het eerste geval sprake moet zijn van daadwerkelijke dreiging voordat er passende maatregelen worden genomen, gebeurt dit in het derde geval reeds op basis van een inschatting van risico's. Het tweede voorbeeld zit ergens tussen de beide andere voorbeelden in. Hiermee is eigenlijk al meteen aangegeven dat aan de hand van deze voorbeelden goed kan worden geschetst dat ook in de sfeer van de overheid de aanpak van persoonsbeveiliging heel verschillende vormen kan aannemen.

5.2.1 Het beveiligingsbeleid in de strafrechtspleging

De hiervoor genoemde regeling werd door de minister van Justitie in december 1998 vastgesteld. Zij trad in werking op 1 januari 1999. In deze regeling zelf wordt aangegeven waarom de minister haar nodig vond. Aan de ene kant wordt verwezen naar het feit dat zich in de praktijk de behoefte had doen gevoelen aan “een regeling waarin is neergelegd hoe moet worden opgetreden wanneer er sprake is van dreiging tegen een lid van de rechterlijke macht, tegen leden van het openbaar ministerie en tegen anderen die een openbaar ambt bekleden dat is gerelateerd aan de strafrechtspleging”, aan de andere kant wordt aangevoerd dat politiefunctionarissen slechts bij uitzondering in aanmerking komen voor de regeling omdat van “deze functionarissen en van hun korps” verwacht mag worden dat zij meer mogelijkheden hebben om in hun eigen veiligheid te voorzien dan bijvoorbeeld rechters, met andere woorden de minister van Justitie stelt zich hier – zoals de korpsleiding bij de politie – op als de “werkgever” die zich verantwoordelijk weet voor de veiligheid van “zijn mensen” in de strafrechtspleging. Hiermee is meteen een eerste belangrijk verschil met de Circulaire 1999 aangegeven: waar deze circulaire betrekking heeft op bepaalde vrij open categorieën van personen, beperkt deze regeling zich tot personen die in een en hetzelfde organisatorische verband werkzaam zijn. Met deze belangrijke kanttekening evenwel dat beide richtlijnen – in de visie van sommigen althans – gemeen hebben dat zij zich richten tot ambtsdragers en niet tot particuliere personen.

Een tweede belangrijk (verschil)punt is dat in deze regeling wordt gedefinieerd wat onder een dreiging moet worden verstaan en in de Circulaire 1999 niet. Van een dreiging in de zin van de regeling is sprake wanneer:

- de dreiging van de functionaris een gevolg is van de uitoefening van diens openbare ambt;
- betrokkene door de dreiging daadwerkelijk ernstig wordt of kan worden belemmerd in diens ambtelijk functioneren;
- de noodzakelijke beveiligingsmaatregelen niet door het betreffende regiokorps getroffen kunnen worden.

Hierbij moet wel worden aangetekend dat in deze omschrijving – materieel gesproken – tot op grote hoogte de uitgangspunten te herkennen zijn van de Circulaire 1999, met name dat beveiliging nodig is om het ongestoord verloop van i.c. de strafrechtspleging te verzekeren (vergelijk de grondslag van de verplichting van Nederland om buitenlandse vertegenwoordigers zonodig te beveiligen) maar ook dat (persoons)beveiliging in eerste instantie moet worden georganiseerd door de regionale politie en dat slechts aanspraak kan worden gemaakt op bijzondere voorzieningen als het betrokken politiekorps niet in staat is het gewenste niveau van beveiliging te realiseren.

In de derde plaats onderscheidt deze regeling zich van de Circulaire 1999 door de duidelijkheid van de procedure die moet worden gevolgd: men moet zich melden bij de hoofdofficier van justitie, die licht de landelijk officier van justitie “terreur” in en deze informeert en adviseert op zijn beurt het college van procureurs-generaal; in urgente gevallen kan de landelijk officier zich rechtstreeks wenden tot de DKDB en/of tot een andere dienst van het KLPD, de DTOO (Dienst Technologie & Operationele Ondersteuning), voor het doen treffen van de eerste maatregelen. De Circulaire 1999 volstaat met te zeggen dat een verzoek om een dreigingsanalyse schriftelijk of telefonisch kan worden ingediend bij het NCC (met telefoonnummer) maar geeft dan niet duidelijk aan wie verder verantwoordelijk is voor de behandeling van dat verzoek; de circulaire maakt onmiddellijk de sprong naar de evaluatie van de informatie die eventueel wordt ingebracht door de betrokken diensten. Daarenboven wordt in het geheel niet aangegeven welke procedure moet worden gevolgd, en wie daarbinnen verder verantwoordelijk is, in het geval van een verzoek aan een regionaal korps. Omdat in het bestaande stelsel van de persoonsbeveiliging de regionale politie zo’n belangrijke rol speelt kan dit zonder meer als een ernstige lacune worden aangemerkt. Hoe kunnen ambtsdragers die te kampen hebben met een (be)dreigingsprobleem nu weten tot wie zij zich op regionaal niveau moeten wenden?

Ten vierde is belangrijk dat wanneer het college van procureurs-generaal meent dat er beveiligingsmaatregelen moeten worden getroffen, het dan via de landelijk officier door de UBTB zowel een dreigingsanalyse laat maken als een advies over te nemen maatregelen. Wat houdt zulk een analyse in? Dat deze dienst:

“alle beschikbare (actuele) informatie (verzamelt) en de direct betrokkenen (hoort)”.

Dit is geheel in de lijn van wat hiervoor reeds werd geschreven omtrent de huidige werkwijze van het KLPD in het geval van (be)dreigingen. De evaluatie van de vergaarde gegevens vindt plaats in een overleg waaraan de landelijk officier “terreur”, de betrokken hoofdofficier van justitie en een ambtenaar van het Bureau Operationele Zaken (BOZ) van het ministerie van Justitie deelnemen. Dit overleg adviseert via het college van procureurs-generaal de minister van Justitie over eventuele vervolgmaatregelen. De minister brengt zijn collega van BZK wel op de hoogte van de uitslag van de dreigingsanalyse en informeert de leden van de TEC en de GED hieromtrent, maar deze commissies

spelen als zodanig geen rol in de besluitvorming omtrent de aanwijzing van ambtsdragers voor persoonsbeveiliging en slechts zijdelings een rol bij de uitvoering van de getroffen maatregelen. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij BOZ “voorzover nodig in overleg met het ministerie van BZK”.

Ten slotte wordt in de regeling opgesomd welke begeleidings- en beveiligingsmaatregelen zo nodig kunnen worden getroffen. Bij de toepassing van deze maatregelen wordt – anders dan in de Circulaire 1999 – een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de maatregelen die het regiokorps moet nemen en welke de betrokken onderdelen van het KLPD:

“Eerste maatregelen ter afwending van gevaar, zowel de voorlopige als de definitieve, worden uitgevoerd door het regiokorps. De technische of fysieke beveiliging en/of persoonsbescherming kunnen worden uitgevoerd door hetzij DTOO, hetzij de DKDB van het Korps Landelijke Politiediensten”.

Afgezien van de duidelijkheid die zij schept ten aanzien van de operationele verantwoordelijkheden van de regionale korpsen en het KLPD in de sfeer van de persoonsbeveiliging bewijst deze taakverdeling ook dat de uitvoering van persoonsbeveiliging niet alleen een aangelegenheid is voor het KLPD. Zij vormt ook een taak waarvoor de regionale korpsen tot op zekere hoogte verantwoordelijk zijn. De Circulaire 1999 blijft hieromtrent daarentegen in het vage.

5.2.2 Het beveiligingsbeleid van de Tweede Kamer

De Tweede Kamer heeft in februari 2000 een veelomvattend beveiligingsbeleid vastgesteld dat erop is gericht:

*“de volksvertegenwoordiging ongestoord, veilig en onbeïnvloed, de staatsrechtelijke en politieke functie te laten uitoefenen”.*¹⁰⁹

De formulering van dit beleid is enerzijds gebaseerd op een inschatting van de risico’s die het goede functioneren van de Kamer bedreigen en aan de andere kant de onderkenning van de politieke, culturele en organisatorische randvoorwaarden waarbinnen zulk een beleid moet worden uitgevoerd. Wat de risico’s betreft: die gaan van hackers die heimelijk proberen in te breken in het elektronisch netwerk van de Kamer tot groepen gewelddadige demonstranten die de werking van de Kamer als zodanig kunnen belemmeren. Het “goede functioneren van de Kamer” moet dan ook ruim worden gezien. Het beveiligingsbeleid betreft niet alleen personen maar ook gebouwen en gegevens. En waar het om personen gaat zijn niet alleen Kamerleden en bewindslieden in het geding maar ook fractiemedewerkers en persoonlijke medewerkers, parlementaire journalisten en ambtenaren van de Kamer. Kortom, het beleid bestrijkt in zekere zin alles en iedereen in de Kamer. In de mate waarin er sprake is van een persoonsbeveiligingsbeleid is dit geheel en al ingebed in het algemene beveiligingsbeleid, geografisch beperkt tot het gebouw van de Tweede Kamer en de directe omgeving ervan.

Dit is natuurlijk een groot verschil met de regeling die zoëven werd besproken: waar het beleid van de Kamer bovenal betrekking heeft op de ongestoorde gang van zaken op een bepaalde locatie,

¹⁰⁹ Dit citaat en andere verwijzingen naar dat beleid zijn gebaseerd op het *Handboek* dat op 23 februari 2000 door de Beveiligingsdienst van de Tweede Kamer is opgemaakt.

daar gaat die regeling over het goede functioneren van ambtsdragers die waar ook in Nederland betrokken zijn bij de strafrechtspleging. In vergelijking met de Circulaire 1999 zou kunnen worden gezegd dat deze – binnen Nederland – noch in territoriale zin noch in functionele zin onderscheid maakt tussen personen/ambtsdragers die eventueel voor persoonsbeveiliging in aanmerking komen.

Hier staat tegenover dat men zou kunnen stellen dat deze circulaire en de bijbehorende organisatorische voorzieningen mede als gevolg van hun territoriale en functionele onbepaaldheid een soort van overkoepelende rol vervullen ten aanzien van bijzondere regelingen als hier bij wijze van voorbeeld worden besproken. In het geval van de speciale regeling voor persoonsbeveiliging in de strafrechtspleging blijkt dit onder meer uit het feit dat de TEC en de GED worden geïnformeerd over de besluiten die worden genomen en uit het feit dat zowel de regionale politie als het KLPD een belangrijke rol spelen in haar toepassing. De persoonsbeveiliging van Kamerleden is nog sterker gebaseerd op de structuren en mechanismen waarover de Circulaire 1999 handelt.

Het hoofd van de Beveiligingsdienst onderhoudt direct en indirect – via een contactpersoon bij de BVD en zo via de TEC – regelmatige contacten met het NCC.¹¹⁰ Indien er sprake is van bedreigingen – brieven, e-mails – aan het adres van bijvoorbeeld Kamerleden dan is de regel dat die aan hem worden doorgegeven. Via hem worden ze dan al dan niet via de BVD doorgeleid aan het NCC met het oog op hun evaluatie door de TEC en de GED; in het geval een Kamerlid in Den Haag woont worden ze ook wel rechtstreeks doorgegeven aan de RID van de politie Haaglanden. Overigens komt het ook wel voor dat Kamerleden rechtstreeks contact zoeken met een van de betrokken ministers om een probleem van veiligheid respectievelijk beveiliging aan de orde te stellen. Hierbij is niet onbelangrijk om vast te stellen dat Kamerleden in de voorbije jaren gaandeweg officieus zijn aangemerkt als een vaste categorie “bijzondere personen”.¹¹¹

Indien het advies van de GED luidt dat persoonsbeveiliging is geboden – hetgeen zelden voorkomt – dan wordt die uitgevoerd door de DKDB voorzover het de verplaatsing van iemand tussen de Kamer en zijn woning betreft. In de Kamer is de eigen Beveiligingsdienst grotendeels verantwoordelijk voor diens veiligheid. En bij hem of haar thuis neemt de regionale politie in samenspraak met het hoofd van de Beveiligingsdienst, de BVD en de DKDB de nodige technische of andere maatregelen.

Wanneer de GED persoonsbeveiliging niet nodig acht kan het toch wel zijn dat de Beveiligingsdienst zelf wat maatregelen neemt, al was het maar om de onveiligheidsgevoelens van een Kamerlid enigermate te temperen. Zo komt het af en toe wel voor dat het hoofd van deze dienst contact zoekt met de plaatselijke politie en bijvoorbeeld vraagt om enig toezicht op de verplaatsingen dan wel op de woning van betrokkene.¹¹² Ook gebeurt het wel dat wordt nagevraagd of een agressieve brieven-schrijver werkelijk gevaarlijk is of niet. Zelf beveiligers inzetten buiten het gebouw van de Kamer

110 Verslag oriënterend gesprek met P. Sas, hoofd Beveiliging Tweede Kamer, d.d. 17 juni 2002. Hetgeen hierna wordt geschreven over de werking van de beveiliging van met name Kamerleden is gebaseerd op dit verslag.

111 Factsheet 1a.IV bezorgd door het ministerie van BZK, p. 2.

112 Voormalig minister K. de Vries merkte in zijn gesprek met de commissie op dat hij, toen hij in de voorbije maanden door de voorzitter van de Tweede Kamer werd gebeld met de mededeling dat het met de haatpost de spuigaten begon uit te lopen, haar erop had gewezen “dat de Kamerleden die zichzelf niet veilig voelden zich tot de BVA moesten wenden, dat die dan zou zorgen voor contact met de regionale politie en dat het dan geen kwaad kon als wij er ook kennis van zouden hebben”. Verslag oriënterend gesprek met de voormalig minister van BZK K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 5.

doet de Beveiligingsdienst niet. Voor persoonsbeveiliging in de strikte zin van het woord wordt via de geëigende kanalen een beroep gedaan op de politie.

Evenals het voorbeeld van de persoonsbeveiliging in de strafrechtspleging toont dit voorbeeld goed aan dat publieke organisaties een eigen verantwoordelijkheid hebben waar het gaat om de veiligheid en beveiliging van “hun eigen mensen”. Alleen in bijzondere gevallen, dat wil zeggen gevallen waarin welhaast aantoonbaar hun fysieke veiligheid op het spel staat, kunnen zij met succes een beroep doen op aanvullende maatregelen van de overheid. Dat die overheid ook in het geval van de Tweede Kamer ingewikkeld in elkaar zit moge duidelijk zijn. De Beveiligingsdienst moet bij wijze van spreken zelf vanuit de Kamer op nationaal niveau en op plaatselijk niveau zowel de vergaring van informatie als de uitvoering van maatregelen afstemmen op het beleid dat hij zelf ten aanzien van de leden, de staf et cetera van de Kamer wil voeren. Omdat die afstemming niet altijd eenvoudig en vlot verloopt, nemen Kamerleden geregeld ook wel zelf het heft in handen en nemen rechtstreeks of onrechtstreeks contact op met betrokken overheden en diensten. Vanuit hun perspectief verkeren zij – in de woorden van Melkert – immers in “een vrij gefragmenteerde situatie” en weten niet heel goed tot wie zij zich in bedreigende situaties precies moeten wenden. Of er in concrete gevallen voldoende coördinatie is tussen de betrokken diensten en hoe die van geval tot geval verloopt is hen volslagen onbekend.¹¹³

5.2.3 Het beveiligingsbeleid bij het ministerie van Buitenlandse Zaken

Het ministerie van Buitenlandse Zaken beschikt sinds enkele jaren over een aparte Veiligheidsdienst. Het hoofd van deze dienst is – onder het gezag van de departementsleiding – integraal verantwoordelijk voor de veiligheid en in het verlengde hiervan de beveiliging van zowel het departement zelf als van de posten in het buitenland. Met het oog op de operationalisering van deze verantwoordelijkheid en de bijbehorende taken werd niet zo lang geleden een *Handboek beveiliging* vervaardigd. In dit handboek valt te lezen hoe dit departement op het terrein van veiligheid en beveiliging opereert. Het demonstreert op indringende wijze hoezeer de Nederlandse staat zich de veiligheid en de beveiliging van zijn representanten in het buitenland ter harte neemt. Hetgeen onderdelen van de Nederlandse staat in het binnenland op het punt van veiligheid en beveiliging tot op grote hoogte ieder voor zich ondernemen doet de staat via het ministerie van Buitenlandse Zaken in zijn geheel voor al zijn ambtsdragers in het buitenland. In die zin wijkt hetgeen dit ministerie doet niet af van hetgeen binnenlands in de sfeer van de persoonsbeveiliging bijvoorbeeld in de strafrechtspleging gebeurt. Dat het veiligheidsbeleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken daarenboven zoveel systematischer en gedetailleerder is uitgewerkt dan het gelijkaardig beleid dat door overheden in het binnenland wordt gevoerd, valt makkelijk te verklaren. De diplomatieke ambtenaren van dit ministerie moeten – wereldwijd gezien – op tal van plaatsen in dikwijls heel wat risikanter omstandigheden opereren dan Nederlandse ambtenaren in het binnenland.¹¹⁴

Veiligheid wordt in het bedoelde boek gedefinieerd als “een beleving die voortkomt uit het treffen van adequate beveiligingsmaatregelen” en beveiliging als “het treffen van adequate proactieve en

¹¹³ Verslag oriënterend gesprek met A. Melkert d.d. 4 juli 2002, p. 2-3, met P. Rosenmöller d.d. 15 juli 2002, p. 15, met F. Halsema d.d. 17 juli 2002, p. 3 en 5, en Th. De Graaf d.d. 12 juli 2002, p. 2.

¹¹⁴ *Handboek beveiliging Veiligheidsdienst Buitenlandse Zaken*, 's-Gravenhage, 2000.

reactieve maatregelen om veiligheidsrisico's tot een aanvaardbaar minimum terug te brengen". Bij proactieve maatregelen gaat het zowel om preventieve organisatorische en bouwtechnische maatregelen als om maatregelen in de sfeer van de bewustwording ten aanzien van beveiliging. Bij reactieve maatregelen gaat het om maatregelen die worden genomen als zich bepaalde dreigingen, incidenten of calamiteiten voordoen. Uit dit alles blijkt zonneklaar dat het betrokken departement dus niet wacht tot zich in de veiligheidssfeer daadwerkelijk problemen voordoen maar op grond van een inschatting van mogelijke dreigingen poogt risico's voor de veiligheid op voorhand in te perken. Het is om die reden dat het desbetreffende stappenplan begint met het maken van een inschatting van dreigingen en van een risico-analyse. En deze stappen worden in de praktijk ook metterdaad gezet. Zo worden er aan de hand van alle mogelijke bronnen zowel breedvoerige veiligheidsaudits als meer beknopte dreigingsanalyses van posten gemaakt. Vervolgens wordt aan de hand van een welbepaalde systematiek bezien welke (organisatorische, technische, personele et cetera) maatregelen nodig zijn om bepaalde risico's voor posten te beperken. Hierbij spreekt het vanzelf dat hoe dreigender een situatie oogt hoe zwaarder het beveiligingsregime wordt.

Persoonsbeveiliging maakt bij de Veiligheidsdienst deel uit van het hele pakket aan maatregelen dat in een bepaalde situatie eventueel kan of moet worden getroffen. Zij gaan van allerhande aanbevelingen betreffende de organisatie van het dagelijkse leven van leden van een ambassadestaf in een bepaald land, via de technische beveiliging van woonhuizen en vervoermiddelen, tot de al dan niet permanente inzet van bewakers en beveiligers.

In aansluiting op dit laatste kan meteen worden opgemerkt dat in vergelijking met het stelsel van de Circulaire 1999 dit systeem dus geen strikt onderscheid maakt tussen persoonsbeveiliging en objectbewaking. Zeker zo belangrijk is echter dat het stelsel dat in die circulaire is uitgewerkt in wezen een reactief stelsel is – om in de termen van de Veiligheidsdienst te spreken. Dit wil zeggen: het reageert op concrete dreigingen die zich reeds op de een of andere manier hebben gemanifesteerd. Zijn zulke aanwijzingen er niet dan treedt het stelsel niet in werking. Het is met andere woorden dus geen proactief stelsel waarbinnen op eigen initiatief dreigingen voor iemands veiligheid worden ingeschat, via risico-analyses verder worden geëvalueerd en tot slot eventueel worden omgezet in een preventief bedoeld samenstel van maatregelen. Waarbij natuurlijk wel valt te bedenken dat het ook bij de Veiligheidsdienst gaat om de veiligheid respectievelijk beveiliging van mensen die werknemers zijn van een en dezelfde publieke organisatie – het ministerie van Buitenlandse Zaken – en waarvoor deze organisatie dus een zekere zorgplicht heeft. Dit is bij het stelsel van de Circulaire 1999 natuurlijk in het geheel niet aan de orde. Dit stelsel vormt veeleer het complement van preventieve dan wel reactieve voorzieningen die andere organisaties zelf reeds hebben getroffen (of hadden moeten treffen) maar die op een bepaald moment kennelijk onvoldoende zijn om iemand afdoende te kunnen beschermen tegen daadwerkelijke en ernstige bedreigingen van zijn veiligheid.

De achtergrond en de inhoud van de Circulaire 1999 doen verder de vraag rijzen naar de verhouding tussen de Veiligheidsdienst Buitenlandse Zaken en het NCC, inclusief de GED en de TEC, aangezien de veiligheid en beveiliging van buitenlandse posten en vertegenwoordigers op Nederlands grondgebied tot op zekere hoogte binnen het domein van die circulaire vallen. In het gesprek met het hoofd van de Veiligheidsdienst is gebleken dat de taakverdeling zo is dat het NCC het voortouw heeft in het binnenland en de Veiligheidsdienst in het buitenland als voortrekker fungeert. Systematische uitwisseling van informatie tussen beide organen vindt niet plaats. Er zijn veelvuldig con-

tacten met de BVD maar de Veiligheidsdienst is in het algemeen niet afhankelijk van zijn informatie voor de aanmaak van dreigings- of risico-analyses. Gegeven zijn eigen mogelijkheden is de Veiligheidsdienst dikwijls trouwens beter in staat om bijvoorbeeld risico's in te schatten dan de BVD.¹¹⁵

5.3 DE PERSOONSBEVEILIGING IN DE PARTICULIERE SECTOR

De aanpak van persoonsbeveiliging in de particuliere sector, en met name binnen grote bedrijven, verdient in dit verband niet alleen belangstelling met het oog op een vergelijking met de aanpak van persoonsbeveiliging in de overheidssector, hoe leerzaam die ook mag zijn. Zeker zo belangrijk is dat politieke partijen in wezen particuliere organisaties zijn en hier dus onder ogen moet worden gezien hoe binnen soortgelijke organisaties de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van hun voorgangers en leden ligt. In het verlengde van een beschouwing over hun verantwoordelijkheid is het aangewezen iets te zeggen over de particuliere beveiligingssector zelf in Nederland en in het bijzonder over het segment van de persoonsbeveiliging. Vooral om aan te geven in hoeverre particuliere organisaties op deze markt terecht kunnen om de behoeften te dekken die zij op dit punt hebben. Ook speelt echter wel het gegeven mee dat beveiligingsondernemingen op sommige momenten een belangrijke rol hebben gespeeld in de zaak Fortuyn. Deze paragraaf begint evenwel met een wat nader onderbouwde bespreking van de eigen verantwoordelijkheid van burgers en ondernemingen voor hun eigen veiligheid. Die vormt immers het uitgangspunt van het stelsel van persoonsbeveiliging dat tot op de dag van vandaag geldt.

5.3.1 De eigen verantwoordelijkheid van burgers en ondernemingen

De voorgeschiedenis van de Circulaire 1999 laat bij herhaling op overtuigende wijze zien dat de overheid reeds in de jaren zeventig – ook in het licht van de dreiging van terroristische aanslagen – het standpunt huldigde dat burgers, bedrijven, overheidsdiensten e.a. in de eerste plaats zelf moeten zorgen voor hun veiligheid en dat de (rijks)overheid onder omstandigheden slechts in tweede instantie een aanvullende bijdrage hieraan kan leveren, als het moet in de vorm van persoonsbeveiliging. Dit standpunt is bij de opmaak van de onderhavige circulaire niet verlaten ook al wordt het in haar tekst niet expliciet verwoord. Degenen die op rijksniveau verantwoordelijk zijn voor haar toepassing gaan hier wel nog steeds vanuit zoals eerder werd geschetst.

Dit is ook hierom niet verwonderlijk omdat in de loop van de jaren tachtig de verantwoordelijkheid van individuele burgers en van particuliere bedrijven voor hun eigen veiligheid is verheven tot een belangrijk uitgangspunt in de algemene criminele politiek. Dit gebeurde voor het eerst met omhaal van woorden in het beleidsplan *Samenleving en criminaliteit* dat in mei 1985 werd gepresenteerd door de toenmalige minister van Justitie Korthals Altes en staatssecretaris Korte-van Hemel. Op een aantal plaatsen in dit plan wordt rechtuit gepleit voor:

*“een verdere mobilisering van individuele burgers en maatschappelijke organisaties, waaronder de lokale overheden en het bedrijfsleven, tegen de massale vormen van (kleine) criminaliteit”.*¹¹⁶

¹¹⁵ Verslag oriënterend gesprek met R. Geraets d.d. 17 juni 2002.

¹¹⁶ *Samenleving en criminaliteit; een beleidsplan voor de komende jaren*, 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, 1985, p. 37-38, 42-43, 57.

Zoals ook het voorvoegsel “kleine” al aangeeft dacht het toenmalige kabinet hierbij zeker niet aan de zogenaamde zware criminaliteit. De bestrijding hiervan zag zij toch nog vooral als een verantwoordelijkheid van politie en justitie.

Deze tweedeling roept als vanzelf de vraag op hoe (be)dreigingen in dit verband moeten worden gerangschikt. Of beter wellicht: wanneer behoren zij door hun onschuld nog tot het domein van de kleine criminaliteit en wanneer moeten zij door hun ernst als een vorm van zware criminaliteit worden gezien. Want dit verschil maakt in termen van eigen en andermans (die van de overheid) verantwoordelijkheid veel uit. In het eerste geval zal het standpunt eerder zijn dat men ze zelf onder controle moet zien te brengen. In het tweede geval zal de overheid hier voor zichzelf ook een belangrijke taak zien weggelegd. Waar precies die scheidslijn kan of moet worden getrokken is niet zo duidelijk. Sommige van onze gesprekspartners uit de beveiligingssector willen op zich tamelijk ver gaan in de begeleiding en/of beveiliging van klanten, bijvoorbeeld door de toepassing van (preventieve) observatie met het oog op het maken van een dreigingsanalyse of door de organisatie van hun vervoer. Zij trekken echter zonder aarzeling een streep daar waar bedreigingen daadwerkelijk een levensgevaarlijk karakter krijgen. Dan moet de particuliere veiligheidsondernemer terugtreden en de hulp (laten) inroepen van de reguliere politie:

“Wij communiceren heel duidelijk met de klant over de mogelijkheden en de onmogelijkheden. Op het moment dat er een dusdanige harde dreiging is dat je bewapende mensen met bevoegdheden nodig hebt om daadwerkelijk op te treden bij gevaarsignalen, heb je daar als particuliere sector niets te zoeken en moet je dat niet aanbieden aan de klanten”.¹¹⁷

Mede omdat de beveiliging van burgers tegen (de risico’s van ernstige) bedreigingen tegenwoordig dus voor een stuk is geprivatiseerd is het niet onbelangrijk om na te gaan of het specifieke maar vitale probleem van de persoonsbeveiliging wellicht een rol heeft gespeeld in de beraadslagingen rondom de totstandkoming van de Wet particuliere beveiligingsorganisaties en recherchebureaus 1995. Bij lezing van de desbetreffende parlementaire stukken blijkt dat dit niet het geval is. Op geen enkel moment is er speciaal aandacht aan gewijd. Er wordt in de memorie van toelichting enkel aangegeven dat persoonsbeveiliging een van de activiteiten is die mogen worden ontplooid door particuliere beveiligingsbedrijven. Dit volgt trouwens ook uit de definitie in artikel 1 van beveiligingswerkzaamheden: “het bewaken van de veiligheid van personen en goederen of het waken tegen verstoring van de orde en rust op terreinen of gebouwen”. Bedrijven die zich eventueel zouden (willen) specialiseren in persoonsbeveiliging worden in deze wet dan ook niet aangemerkt als een aparte categorie van beveiligingsorganisaties waarvoor speciaal een vergunning kan worden verleend (art. 3).

Belangrijker is in zekere zin dan ook dat in de memorie van toelichting bij het desbetreffende wetsontwerp uitdrukkelijk staat geschreven dat de ruimte die wordt gemaakt voor de particuliere veiligheidsindustrie wortelt in de opvatting die in het hiervoor geciteerde beleidsplan *Samenleving en criminaliteit* werd verwoord:

“Alleen wanneer burgers en bedrijven zelf ook voldoende maatregelen treffen om criminaliteit te voorkomen, is het mogelijk in de samenleving een aanvaardbaar niveau van veiligheid te handhaven. In dit verband kunnen beveiligingsorganisaties een nuttige functie vervullen. (...) In dit licht is er voor de overheid een taak voorwaar-

¹¹⁷ Verslag oriënterend gesprek met A. de Jong d.d. 25 juni 2002, p. 10.

den te scheppen voor de kwaliteit van beveiligingsorganisaties die de burger bij kunnen staan bij het voorkomen van criminaliteit”.

Hier wordt aan toegevoegd dat waar de politie bij de uitvoering van haar wettelijke taak “een verantwoordelijkheid (heeft) voor de totale samenleving”, beveiligingsorganisaties zich daarentegen bij uitstek op particuliere doelen richten:

“Zij hebben alleen dan een taak op het terrein van de beveiliging wanneer derden, of in het geval van een bedrijfsbeveiligingsdienst, het eigen bedrijf of de eigen instelling, hen daartoe een opdracht verstrekken”.

Wat niet wil zeggen dat politie en beveiligingsorganisaties niets met elkaar van doen hebben. Bij de voorbereiding van deze wet werd er juist bij herhaling op gehamerd dat:

*“Samenwerking tussen politie en beveiligingsorganisaties met behoud van eigen taak en verantwoordelijkheden van groot belang (is). Het werk van particuliere organisaties kan echter nooit een vervanging zijn van het werk van de politie, gelet op de verschillende belangen die zij dienen”.*¹¹⁸

Dit standpunt heeft er onder anderen toe geleid dat in november 1994 een samenwerkingsovereenkomst werd getekend tussen de Raad van Hoofddoelcommissarissen en de Vereniging van Particuliere Beveiligingsorganisaties waarin niet alleen terreinen van samenwerking worden afgebakend maar ook de onderlinge relaties en de wederzijdse verantwoordelijkheden worden vastgelegd. Gelet op de rol die beveiligingsorganisaties hebben gespeeld in de onderhavige zaak is het belangrijk om initiatieven als deze overeenkomst te memoreren en in het bijzonder het volgende uitgangspunt hierin:

*“Bij de samenwerking in de operationele veiligheidszorg tussen politie en particuliere beveiligingsorganisaties vindt verdeling van werkzaamheden en afstemming van activiteiten plaats vanuit de regiefunctie van de politie. Een en ander op basis van gelijkwaardigheid”.*¹¹⁹

Want hieruit valt af te leiden dat ook wanneer een burger of een bedrijf een beveiligingsorganisatie inschakelt ter bewaking van personen of goederen, dit niet betekent dat de reguliere politie geen verantwoordelijkheid of taak meer zou hebben ten aanzien van die personen of goederen. De grote moeilijkheid hierbij is wel om de goede balans te vinden tussen de verantwoordelijkheden en taken van de particuliere veiligheidszorg enerzijds en die van de overheid anderzijds. Nog niet zo lang geleden heeft een stuurgroep van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing zich over deze belangrijke kwestie gebogen en een rapport gepubliceerd over de voorwaarden die over en weer moeten worden vervuld om de publiek-private samenwerking op het terrein van de veiligheid tot een succes te maken. Bij die voorwaarden wordt onder meer aandacht geschonken aan een heldere verdeling van verantwoordelijkheden, duidelijke afspraken over samenwerking en gedragsrelaties binnen samenwerkingsverbanden.¹²⁰ De verwezenlijking van zulke voorwaarden is echter om diverse redenen niet eenvoudig, onder meer niet omdat op elk deelreterrein van de veiligheidszorg betrekkelijk fundamentele vragen rijzen over bijvoorbeeld de scheidslijn tussen taken en bevoegdheden.

¹¹⁸ TK, 1993-1994, 23 478, nr. 3, p. 4 en 6.

¹¹⁹ Voor tekst en uitleg omtrent deze overeenkomst zie TK, 1996-1997, 23 478, nr. 218b, p. 9-11.

¹²⁰ Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing, *Balans in veiligheidszorg door publiek-private samenwerking*, s.l., s.n., 2002.

En in het verlengde van zulke vragen principiële discussies over kwesties als de uitwisseling van (criminele) informatie.¹²¹

5.3.2 Het Mediapark in Hilversum: een relevant voorbeeld van de complicaties bij publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg

Verderop in dit rapport zal bij herhaling aandacht worden geschonken aan het veiligheids- en beveiligingsbeleid dat door actoren op en rond het Mediapark is gevoerd naar aanleiding van concrete gebeurtenissen, met name naar aanleiding van de actie van een aantal Hell's Angels tegen Barend & Van Dorp op 19 december 2000 en naar aanleiding van de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001. Ook zal nader worden ingegaan op de discussie die in april 2002 werd gevoerd over de beveiliging van de lijsttrekkers, waaronder Fortuyn, die in de loop van de eerste helft van mei zouden optreden in het radioprogramma van Ruud de Wild op 3FM. Vooruitlopend op de bespreking van deze drie kwesties ligt het evenwel in de lijn van voorgaande uiteenzetting om de situatie op het Mediapark ook te gebruiken als een voorbeeld van de complicaties die kunnen opdoemen bij de publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg en meer concreet de beveiliging van personen.

De algemene verantwoordelijkheid voor de veiligheid en de beveiliging van het Mediapark ligt bij het Nederlands Omroepproductie Bedrijf (NOB). In het budget van het NOB, dat valt onder het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, zijn gelden voorzien voor de uitvoering van genoemde taken. Wat de beveiliging aangaat moet onder meer worden gedacht aan centrale beveiligingstaken zoals toegangscontrole, uitgifte pasjes, openings- en sluitingsrondes en camerabewaking. De beveiligingsmedewerkers zijn bevoegd om, als zij dat noodzakelijk achten, personen de toegang tot het terrein van het Mediapark te ontzeggen. Van een uitgewerkt, op schrift gesteld, beveiligingsbeleid voor het gehele complex is geen sprake; er bestaat wel een brochure *Veiligheidsregels en gedragsregels*. Waarom er zulk een beleid niet is heeft veel te maken met het feit dat de meeste gebruikers van de voorzieningen op het Mediapark willen dat het complex zoveel als mogelijk oogt als een "open centrum" en in het algemeen dus ook geen enkele prioriteit willen geven aan veiligheidsvraagstukken; zij hebben in elk geval geen zin om aan de oplossing ervan mee te werken of daaraan mee te betalen. Hierom is het niet verwonderlijk dat bij een recente "nulmeting" van de veiligheid respectievelijk de beveiliging van één van de centra op het Mediapark tal van problemen en gebreken werdenesignaleerd.

Op het moment dat gebouwen op het Mediapark zijn verhuurd heeft het NOB volgens Jonkhart geen zeggenschap meer in deze locaties. De huurders van de gebouwen – de NOS en de andere omroepen – zijn dan zelf verantwoordelijk voor de veiligheid van hun werknemers, hun gasten en hun verdere bezoekers en dus ook voor het treffen van beveiligingsmaatregelen. Het NOB speelt in dit geval hooguit nog een faciliterende of adviserende rol. Dit betekent onder meer dat wanneer zogenaamde omstrede personen het Mediapark bezoeken de programmamakers via de omroep waartoe ze behoren het NOB kunnen vragen om extra bescherming. Zulk een bescherming houdt in dat de betrokkene wordt opgevangen aan de poort, begeleid wordt door het park en al dan niet via een speciale ingang het gebouw wordt ingeloodst waar de uitzending plaatsvindt. Meerdere omroe-

121 C. Fijnaut, "Bedrijfsmatig georganiseerde particuliere opsporing en (het Wetboek van) s/Strafvordering", in: M. Groenhuysen en G. Knigge (red.), *Dwangmiddelen en rechtsmiddelen*, Deventer, Kluwer, 2002, p. 689-750.

pen maken van deze faciliteit echter weinig of geen gebruik en regelen zelf de beveiliging van programma's en hun gasten.¹²² Dat het bij bepaalde programma's van sommige omroepen wel gebeurt, is de commissie bevestigd door leden van de directie van de Holkema Group.¹²³

Van de kant van de NOS – in de persoon van Koot – wordt daarentegen aangevoerd dat ook in een gebouw dat door haar van het NOB wordt gehuurd de NOB verantwoordelijk blijft voor de beveiliging ten aanzien van het gebouw. De omroepvereniging respectievelijk zendgemachtigde is verantwoordelijk voor de gasten maar “wanneer een gast een veiligheidsrisico loopt is de persoon in kwestie als eerste verantwoordelijk voor zijn veiligheid. Indien hij dat niet kan, geeft hij dat aan en zal de omroepvereniging de NOS om ondersteuning vragen”. Het standpunt van Wolffensperger nuanceert deze visie enigszins, in die zin dat hij erkent dat de NOS als huurder van een gebouw van het NOB ook een zekere verantwoordelijkheid draagt voor de veiligheid van dat gebouw maar dat de zorgplicht die daar voor de NOS uit voortvloeit “inhoud wordt gegeven door de bestaande afspraken met het NOB”. Eerstverantwoordelijken voor de veiligheid van gasten zijn echter de omroepverenigingen omdat zij “nog altijd een programmatische autonomie hebben en zelf verantwoordelijk zijn voor de programma's. Dat betekent dus ook dat zij in beginsel de verantwoordelijkheid hebben voor wie ze daar uitnodigen”.¹²⁴

Op grond van het vorenstaande mag op zijn minst worden gezegd dat de beveiliging van personen op het Mediapark een complexe aangelegenheid is die op zichzelf niet het voorwerp van een duidelijke regeling uitmaakt en voor het overige ook geen onderdeel vormt van zoiets als een veiligheidsbeleid omdat zulk beleid door velen niet nodig of wenselijk wordt gevonden. In deze omstandigheden is het vanzelfsprekend niet eenvoudig om passende samenwerking tussen alle publieke en private ondernemers op het Mediapark en de plaatselijke overheid tot stand te brengen. Dit wordt in de context van dit onderzoek niet beter geïllustreerd dan door het volgende voorval.

Op 29 januari 2001 stuurde de burgemeester van Hilversum, E. Bakker, naar aanleiding van de eerder genoemde actie van de Hell's Angels een brief aan “het bestuur c.q. de directie van de omroepen” waarbij hij hen onder meer wees op “het grote belang van een goede interne beveiliging” zeker in het geval er in programma's zogenaamde omstreden personen een rol spelen. Hij raadde hen aan in zulke gevallen tijdig contact op te nemen met de politie voor het treffen van preventieve maatregelen “waardoor incidenten kunnen worden voorkomen dan wel effectief bestreden”, zelfs in het geval dat er geen concrete aanwijzingen voor incidenten zijn maar die niet vallen uit te sluiten. Verder gaf hij de naam van een politieman op, onder vermelding van diens telefoonnummer, tot wie men zich altijd kon wenden. Tot slot sprak hij de wens uit dat men gezamenlijk zal proberen “het aantal incidenten dat zich rond de media voordoet zo beperkt te houden als het nu is. In samenwerking met u heb ik daar alle vertrouwen in”.

Blijkens de verzendlijst van deze brief werd hij onder meer gestuurd naar het NOB, Veronica, VARA en RTL. Hierbij werd er op grond van eerdere afspraken van uitgegaan dat de medewerker van

122 Het vorenstaande berust met name op de samenvatting van het oriënterend gesprek met M. Jonkhart, L. van Doorn en F. de Vries d.d. 12 juli 2002, een rapport d.d. 8 juli 2002 van het Veiligheidsadviesbureau Elbersen/Secuconsult en de brochure *Veiligheidsregels en gedragsregels* betreffende het Mediapark.

123 Samenvatting oriënterend gesprek met A. Holkema en L. Stellaart d.d. 12 augustus 2002.

124 Samenvatting oriënterend gesprek met L. Koot, P. Schaling en R. van den Dolder d.d. 8 juli 2002 en verslag interview met G. Wolffensperger d.d. 9 oktober 2002, p. 5-7.

het NOB aan wie de brief op naam werd toegestuurd die zou doorsturen aan alle op het Mediapark gehuisveste omroepen. In onze gesprekken met de directies van het NOB en de NOS bleek men deze brief echter niet te kennen, laat staan dat hij werd aangegepen om het beveiligingsniveau op het Mediapark te verhogen.¹²⁵ De burgemeester van Hilversum liet de commissie evenwel weten dat dit dan al zo mocht zijn, in het verleden had hij meer dan eens aan de omroepen kenbaar gemaakt dat hij groot belang hechtte “aan een goede zorg voor veiligheid, onder meer tot uitdrukking komend in een door mij gewenst vroegtijdig en veelvuldig contact tussen omroepen en politie”. Als bewijs voegde hij de notulen bij van een overlegvergadering tussen de gemeente, het NOB en de NOS d.d. 8 september 2000 waarin inderdaad werd gewezen op het belang van een vroegtijdige inschakeling van de politie “wanneer er openbare orde en veiligheidsproblemen dreigen te ontstaan”.¹²⁶

Na het vorenstaande is het welhaast overbodig om tot slot op te merken dat er nimmer een formeel kader is ontwikkeld om de samenwerking tussen de politie Gooi en Vechtstreek en de beheerders/gebruikers van het Mediapark te kanaliseren of te bevorderen. Van publiek-private samenwerking zoals bedoeld in het rapport van de werkgroep van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing is hier dus geen sprake.

5.3.3 De aanpak binnen particuliere bedrijven

De Nederlandse overheid met haar grote verscheidenheid aan binnenlandse organisaties en haar diplomatieke vertegenwoordigingen in het buitenland is goed vergelijkbaar met grote transnationale ondernemingen, zeker waar het gaat om ontwikkelingen in het beveiligingsbeleid met betrekking tot haar werknemers.

In de zestiger en zeventiger jaren richtte het beleid van deze ondernemingen zich, zoals bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, vooral door de toename van terroristische activiteiten, voornamelijk op de aard en omvang van de beveiliging van hun werknemers in risicovolle gebieden in het buitenland. Hierbij lieten zij zich veelal leiden door inschattingen met betrekking tot de politieke (in)stabiliteit van landen en de veiligheidsrisico's die hun vestiging en hun werknemers aldaar liepen, mede als gevolg van het soms weinig adequate antwoord van de plaatselijke en nationale overheden op die risico's. Maar allengs – in de tachtiger jaren – groeide ook de aandacht voor persoonsbeveiliging in het beveiligingsbeleid van grote ondernemingen in Nederland zelf. Men werd er zich meer en meer van bewust dat topmanagers alsmede hun directe familieleden, vanwege hun functie in het bedrijfsleven, onder andere het risico liepen slachtoffer te worden van ernstige vormen van geweldscriminaliteit. De golf van spectaculaire ontvoeringen die in die periode in Nederland heeft plaatsgevonden is hieraan natuurlijk niet vreemd (Caransa, 1977; mevrouw A. van der Valk, 1982; Heineken en Doderer, 1983; Valerie Albarda Jelgersma, 1987, die ontvoerd werd in plaats van haar vader die even voor de kidnapping de woning had verlaten; en G.J. Heijn, 1987).

Voor personen die onder het regime van persoonsbeveiliging van een onderneming vallen, worden in de bedrijven tegenwoordig beveiligingsnormen vastgesteld op instigatie van het beveiligingsmanagement en deze normen worden gewoonlijk geaccordeerd door de voorzitter van de directie. In deze normen is onder meer vastgelegd hoe de woonhuizen, het woon-werkverkeer, de

125 Brief (met bijlage) burgemeester van Hilversum d.d. 30 juli 2002 aan de commissie.

126 Brief (met bijlage) burgemeester van Hilversum d.d. 14 oktober 2002 aan de commissie.

werksituatie en de voertuigen van deze functionarissen moeten worden beveiligd. Daarnaast is de alarmopvolging gedetailleerd, zowel inhoudelijk als procedureel, geregeld.¹²⁷

“Je kunt van de overheid niet verwachten dat die overal de hele tijd aanwezig is in die mate dat de vastgestelde risico’s worden afgedekt”.

*“Als er iets gebeurt, zal je toch zelf de eerste voorzieningen moeten treffen, want anders ben je te laat en moet je misschien ervaren dat de gevraagde politieauto net bezig is met een aanrijding met zwaar letsel. Vandaar ook dat basispakket aan security maatregelen”.*¹²⁸

De beveiligingsnormen zijn geheim om te voorkomen dat buitenstaanders op de hoogte geraken van de inhoud van deze normen. Zij vormen evenwel veelal een basispakket van beveiligingsmaatregelen dat in overleg met de betrokken families wordt vastgesteld en geïmplementeerd; hierbij worden inbreuken op de persoonlijke levenssfeer zoveel mogelijk vermeden.

Het accent wordt daarbij in Nederland gelegd op de organisatie van de persoonlijke beveiliging van de betrokken persoon en zijn familieleden, zodat toenemende signalen van ongewenste situaties en/of observaties van ongewoon gedrag snel en doeltreffend worden opgemerkt en onmiddellijk deskundig worden onderzocht om de eventuele gevaarzetting te beoordelen. Er wordt in eerste instantie dus niet gemikt op maatregelen die dienen ter onmiddellijke bescherming van de betrokken persoon.

Dit laatste is wel aan de orde in het geval van werknemers in het buitenland waar niet kan worden gerekend op een onmiddellijke en slagvaardige interventie van lokale en nationale overheden. Op grond van de ingeschatte veiligheidsrisico’s kan daar het overigens flexibele basispakket gemakkelijk worden uitgebreid met zwaardere beveiligingsmaatregelen. In het geval van een concrete en/of acute dreiging wordt dan, net als in de Circulaire 1999 en de Regeling van de minister van Justitie 2000, de schijnwerper wel gezet op het nevendoeel van de persoonsbeveiliging, namelijk de (onmiddellijke) bescherming van de betrokken persoon. Vergelijking van de complexe organisatie van de overheid, en in het bijzonder die van het ministerie van Buitenlandse Zaken, met de organisatie van even ingewikkelde transnationale ondernemingen laat dan ook grote overeenkomsten zien met betrekking tot het beveiligingsbeleid van hun werknemers in het buitenland.

Waar het gaat om het beleid van grote ondernemingen ten aanzien van eigen mensen in Nederland is er echter sprake van niet onbelangrijke verschillen met dat van de overheid ten opzichte van hoog geprofileerde ambtsdragers, ook in het geval van de zogenaamde bijzondere personen in de zin van de Circulaire 1999.

Een eerste verschil betreft de insteek van het persoonsbeveiligingsbeleid. Bij de overheid – zowel volgens de Circulaire 1999 als volgens de Regeling van de minister van Justitie 2000 – kan enkel een concrete dreiging de aanleiding zijn om een procedure te beginnen die moet leiden tot de beoordeling of al dan niet persoonsbeveiliging dient te worden toegepast. Bij grote ondernemingen daaren-

¹²⁷ Zie in het algemeen over persoonsbeveiliging in de particuliere sector de delen I en II van R. Kobetz (ed.), *Providing executive protection*, Berryville, Virginia, Executive Protection Institute, 1991 en 1999, en R. Cole, *Corporate personnel protection*, Springfield, Illinois, Charles C. Thomas, 1997.

¹²⁸ Verslag oriënterende gesprekken met L. Mooyaart respectievelijk T. Platenkamp d.d. 18 juni 2002, p. 2-3.

tegen worden de uitkomsten van een risico-analyse gebruikt om op het gebied van persoonsbeveiliging beleid te maken en uit te voeren, zonder dat er sprake hoeft te zijn van een concrete dreiging. De risico-analyse is op de eerste plaats een instrument om voor een welomschreven doelgroep van personen de veiligheidsrisico's te identificeren en te beoordelen zoals die zich kunnen voordoen of zich hebben voorgedaan bij dezelfde of een soortgelijke doelgroep; bij die veiligheidsrisico's gaat het om risico's in de sfeer van (inter)nationale geweldscriminaliteit, gewelddadig politiek activisme en terrorisme, spionage, vermogensdelicten, ordeverstoringen en bedreigingen. De waarschijnlijkheid dat de hiervoor omschreven risico's werkelijkheid worden vormt het tweede element van de risico-analyse. En ten derde weegt ook zwaar de impact mee, indien er wat gebeurt. Het spreekt voor zich dat een dergelijke risico-analyse periodiek of mede naar aanleiding van plaatsgehad hebbende risicovolle gebeurtenissen moet worden herhaald om de uitkomsten ervan te actualiseren.

In het geval werknemers in Nederland of in het buitenland acuut, expliciet of impliciet, worden bedreigd, kan zeker ook tijdelijk persoonsbeveiliging worden toegepast:

*“Als het gaat om bedreigingen met geweld, is het heel simpel. Het basisoniveau doe je (DE ONDERNEMING, CIE) zelf. Als er sprake is van opschaling ga je met de politie overleggen wat je zelf doet en wat eventueel de taak van de politie daarbij is. Het geweldsmonopolie ligt nu eenmaal bij de politie”.*¹²⁹

De gesprekspartners uit het bedrijfsleven waren eensgezind in hun opvatting waar het gaat om de grenzen van de verantwoordelijkheid van de werkgever op het gebied van veiligheidsrisico's: zodra het gaat om dreigingen met geweld wordt de politie ingeschakeld.

Voor wat betreft de beoordeling van niet acute dreigingen wordt, net zoals bij bommeldingen en bomdreigingen, echter niet alleen afgegaan op het oordeel van de politie omdat, ook al is er aangifte gedaan van een strafbaar feit, de dreiging zelf blijft bestaan zolang de dader nog niet is geïdentificeerd en aangehouden door de politie. Tot zo lang ligt de beslissing om zich al dan niet tegen de gestelde dreiging te beschermen bij de bedreigde persoon en de betrokken onderneming, en daarmee ook de beslissing om het strategische antwoord te bepalen dat bij het opvoeren van beveiligingsmaatregelen aan de veroorzaker van de dreiging wordt gegeven.

Een tweede niet onbelangrijk verschil tussen het beveiligingsmanagement van grote ondernemingen en dat van de overheden heeft betrekking op de beoordeling van dreigingen. Voor ondernemingen is een dreiging een sporadisch voorkomend incident dat een forse inbreuk kan betekenen op het goed functioneren van de betrokken persoon en/of het betrokken bedrijfsonderdeel en dus is het een belang van zowel de onderneming als de bedreigde persoon om zo snel mogelijk de dreiging adequaat onder controle te krijgen. Nederlandse politieke, justitiële en bestuurlijke overheden worden daarentegen dagelijks geconfronteerd met dreigingen die zich voordoen in de samenleving en door dit veelvoud lijdt de beoordeling ervan gemakkelijk aan inflatie en heeft die dus niet altijd de diepgang die een grote onderneming gewoonlijk voor ogen staat.

De analyse van een dreiging waarbij een lid van een grote onderneming of de onderneming zelf impliciet of expliciet met geweld of de dood wordt bedreigd en die als zodanig vergelijkbaar is met

¹²⁹ Verslag oriënterend gesprek met A. Volkens d.d. 18 juni 2002, p. 5.

een bommelding of bomdreiging, bestaat naast een feitenreconstructie, veelal uit de volgende componenten¹³⁰:

- 1 Beoordeling van de dreiging, waarbij de volgende onderwerpen nader worden geanalyseerd en beoordeeld:
 - het doel van de dreiging;
 - de bedoeling of het motief van de auteur van de brief/fax/postpakket of van de beller;
 - de betrouwbaarheid van de dreiging;
 - de geloofwaardigheid van de auteur/beller;
 - de karakteristieken van de dreiging.
- 2 Beoordeling van het doelwit dat wordt bedreigd en waarbij de volgende aspecten in ogenschouw worden genomen:
 - de kwetsbaarheid van de bedreigde persoon en/of de organisatie;
 - het eventuele afbreukrisico dat de levensstijl van de bedreigde persoon respectievelijk het gevoerde of te voeren ondernemingsbeleid met zich meebrengt;
 - de mentale weerbaarheid van de bedreigde persoon, de betrokken familieleden en/of het managementteam dat de dreiging behandelt;
 - het fysieke weerstandsvermogen van de bedreigde persoon, de familie en/of de betrokken organisatie, waarbij de getroffen organisatorische en fysieke beveiligingsmaatregelen worden beoordeeld.
- 3 Conclusies.
- 4 Mogelijke antwoorden op de dreiging en aanbevelingen.

Het derde verschil dat opvalt is hoe kort de lijnen en procedures in het bedrijfsleven zijn in vergelijking met die bij de overheid bij het organiseren van persoonsbeveiliging. Het centrale aanspreekpunt bij de grote ondernemingen is de veiligheidsmanager die permanent aanspreekbaar is, 24 uur per dag. Op grond van expertise en autoriteit draagt hij de functionele verantwoordelijkheid voor de veiligheid van de werknemers, inclusief die van het topmanagement van de onderneming, zodat de schaarse *know how* op dit terrein gebundeld blijft:

*“In mijn mission statement staat dat ik verantwoordelijk ben voor het beheersen van ‘fysieke risico’s’, waar mogelijk deze te voorkomen en anders tot een aanvaardbaar niveau terug te brengen”.*¹³¹

Ten slotte brengt het streven van ondernemingen om de bedrijfsvoering tot hun kernactiviteiten te beperken met zich mee dat bedrijfsbeveiligingsdiensten de expertise inzake persoonsbeveiliging niet kunnen onderhouden, met als gevolg dat de toepassing van dit specialisme meer en meer wordt toevertrouwd aan particuliere beveiligingsondernemingen. Hiermede wordt niet bedoeld op de diensten van geüniformeerde beveiligingsondernemingen, maar op die van ondernemingen die zijn gespecialiseerd in de verschillende facetten van persoonsbeveiliging zoals risico- en dreigingsanalyse, opzet en implementatie van een persoonsbeveiligingsbeleid, preventieve observatie, bescherming

¹³⁰ Het navolgende schema is gebaseerd op de expertise van K. Sietsma, lid van de commissie. In de voorbije jaren maakte hij 46 dreigingsanalyses, te onderscheiden in ontvoeringszaken (12), productenafpersingen (8), opzettelijke productencontaminaties (3) en zowel eenvoudige als complexe aan concessies gerelateerde dreigingen (21).

¹³¹ Verslag oriënterend gesprek met T. Platenkamp d.d. 18 juni 2002, p. 1.

van beroemdheden gedurende evenementen, opleiding van persoonsbeveiligers of beveiligingschauffeurs, beveiliging van VIP-voertuigen, training van familieleden en/of secretariële ondersteuning met het oog op een adequate uitvoering van de persoonsbeveiliging.

5.3.4 Zijn politieke partijen particuliere bedrijven?

Politieke partijen zijn geen bedrijven of ondernemingen. Partijen zijn ontstaan als representanten van groepen, klassen, richtingen en overtuigingen, die zich miskend of achtergesteld voelden. De liberalen verzetten zich, zoals de spiegel van de geschiedenis laat zien, tegen monarchaal bewind, de katholieken en gereformeerden tegen de liberalen, de socialisten tegen alle drie.

Hun oorsprong ligt in het gebrek aan voldoende kansen om in de gevestigde sociale lagen en groeperingen aan bod te komen. Hun waarheid en werkelijkheid is in beginsel niet die van het establishment. Politieke partijen worden via de verwerving en het behoud van macht op hun beurt deel van het establishment en nemen dan via hun representanten deel aan de regering. In geen enkele ontwikkelingsfase zijn politieke partijen orgaan van de overheid geworden. De overheid heeft politieke partijen juist altijd op afstand gehouden. Jarenlang werd gediscussieerd over de vraag of politieke partijen een grondslag moeten krijgen in de Grondwet in de zin van een bepaling dat de wet voorwaarden stelt met betrekking tot de inrichting van politieke partijen. De commissie-Donner adviseerde in 1958 daartoe niet over te gaan. “Voor het tegenwoordige” is onvoldoende aanleiding tot regeling in de Grondwet en wet van een politieke partij, luidde haar oordeel.

In de praktijk van alledag zijn politieke partijen niet anders dan andere rechtspersonen die moeten voldoen aan de vereisten van het Burgerlijk Wetboek en de normen van het Wetboek van Strafrecht. Voor wat betreft hun rechtspositie kunnen zij zoals andere verenigingen een beroep doen op het recht tot vereniging (art. 8 Grondwet) en het recht tot vergadering en betoging (art. 9 Grondwet). Het recht tot vereniging kan bij de wet worden beperkt in het belang van de openbare orde. Het recht tot vergadering en betoging wordt erkend behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet; de wet kan tevens regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden.

Politieke partijen kunnen toegang verkrijgen tot de politieke macht. Maar tegelijkertijd houdt de macht de politieke partijen op afstand, beschouwt ze niet anders dan bijvoorbeeld organisaties van werknemers en werkgevers of andere niet-gouvernementele organisaties. De macht is er zelfs beducht voor om geïdentificeerd te worden met een politieke partij. Lange tijd heeft het geduurd voordat politieke partijen, en dan nog slechts voor bepaalde activiteiten zoals wetenschappelijk werk en scholing van jeugd en jongeren, werden gesubsidieerd, en dit dan ook nog maar gedeeltelijk. De activiteiten van een politieke partij als zodanig werden ook in financiële zin gezien als een verantwoordelijkheid van de partijleden. Die barrière is inmiddels genomen; in 1999 kwam een Wet subsidiëring politieke partijen tot stand. Maar de ratio van die wet is naar het oordeel van de wetgever vooral gelegen in het voorschrift in de Algemene wet bestuursrecht dat subsidiëring van bedrijven en andere maatschappelijke activiteiten een wettelijke grondslag behoeven. De scheiding tussen politieke partij en staat moest in stand blijven.

Dit verklaart waarschijnlijk ook dat de beveiliging van leden van politieke partijen, die in een verkiezingscampagne of anderszins in het publiek optreden, in eerste instantie een verantwoordelijkheid is van de partijorganen. In zoverre verschillen politieke partijen dan weer niet van bedrijven: zij

zijn zelf allereerst verantwoordelijk voor de veiligheid van hun partijleden. Melkert wees er in zijn gesprek met de commissie op dat de PvdA bij congressen inderdaad altijd zelf – samen met de exploitanten van de centra waar de samenkomsten plaatsvinden – aandacht schenkt aan de veiligheid en beveiliging van de congresgangers. En hij vond het even vanzelfsprekend dat de organisatoren van een congres de politie informeren over wat er te gebeuren staat. Maar dan ligt het wel op haar weg om te bezien wat zulk een evenement voor de stad betekent en om te bekijken of zij zelf zonnig ook maatregelen treft of er bij de organisatoren op aandringt om die te treffen als dit nodig wordt geacht. In zijn ogen ligt er in die zin dus wel een “verantwoordelijkheid voor beiden”.¹³²

Voor partijen is het overigens heel lastig om in te staan voor de veiligheid van hun leden op allerlei partijbijeenkomsten. Dat zal moeten worden overgelaten aan de lokale organisatoren in samenspraak met de plaatselijke politie. Soms nemen partijvoorzitters wel rechtstreeks contact op met burgemeesters om hen te attenderen op mogelijk riskante situaties, bijvoorbeeld ter gelegenheid van het optreden van een bewindspersoon wiens beleid omstreden is. Dat politieke partijen zelf dienen in te staan voor de veiligheid en de beveiliging van de mensen die werkzaam zijn in kantoren van de partij is overigens geen punt van discussie. Dan zijn zij werkgever als ieder ander.¹³³

Met betrekking tot leden van deze partijen, die Kamerlid of minister zijn, gelden in principe de regelingen die uit hoofde van die functies gelden. Deze situatie is het resultaat van een ontwikkeling, waarin soms krampachtig en lang is vastgehouden aan de noodzaak van het maken van onderscheid tussen het optreden van dezelfde persoon als Kamerlid/minister dan wel als representant van zijn politieke groepering. Met name in verkiezingscampagnes kan dit leiden tot verwarring omtrent de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van betrokkenen en zo veiligheidsrisico's scheppen of vergroten. Meestal wordt de oplossing gezocht in afstemming van de taken tussen het departement en de Kamer enerzijds en die van de politieke partij anderzijds. Zo worden de onderscheiden eigen verantwoordelijkheden gerespecteerd.

Een en ander laat onverlet dat de betrokken overheden tot maatregelen (dienen) over (te) gaan, indien dit op grond van concrete dreiging jegens partijpolitici of met het oog op de handhaving van de openbare orde aangewezen is. De Circulaire 1999 spreekt zich over de hiervoor besproken materie evenwel niet met zoveel woorden uit.

5.3.5 De rol van persoonsbeveiliging in de particuliere veiligheidszorg

Ook voor Nederland gaat op dat de particuliere veiligheidszorg in de voorbije jaren *booming business* was. De omvang van de sector, uitgedrukt in menskracht, toont dit duidelijk aan: in 1980 waren er in deze sector 10.200 personen werkzaam, in 1990 16.700 en in 1998 25.800.¹³⁴ Omdat het leveren van persoonsbeveiliging door de wet niet is ondergebracht in een aparte categorie beveiligingsorganisaties valt niet te zeggen of en, zo ja, hoeveel ondernemingen er bestaan die enkel en alleen of hoofdzakelijk dit soort beveiliging aanbieden.

¹³² Verslag oriënterend gesprek met A. Melkert d.d. 4 juli 2002.

¹³³ Verslag oriënterend gesprek met R. Koole d.d. 26 juni 2002 en verslag oriënterend gesprek met A. Schouw d.d. 2 juli 2002.

¹³⁴ F. van Dijk en J. de Waard, “Publieke en private veiligheidszorg: nationale en internationale trends”, in: H. Gerritse, Th. Hesselman en A. Koenders (red.), *Jaarboek beveiliging*, Alphen aan den Rijn, Kluwer, 2002, p. 18. Zie in ditzelfde jaarboek ook de cijfermatige bijdrage van R. Tenge over de particuliere beveiliging in Nederland.

Bedrijven die dit specialisme in huis hebben zijn wel verplicht om dit in hun jaarverslag te melden. Via de jaarverslagen die de beveiligingsorganisaties moeten insturen bij het ministerie van Justitie zou het wel mogelijk zijn enig zicht op deze activiteit te verwerven.¹³⁵

Wanneer men afgaat op de namen waarmee een aantal bedrijven in deze sector zich tooit – namen met elementen als *star protection*, *executive protection*, *close protection*, *bodyguard* et cetera – dan krijgt men de indruk dat er al vlug een tien tot twintig beveiligingsorganisaties zijn die zich hebben gespecialiseerd in persoonsbeveiliging.¹³⁶ Dit verklaart wellicht ook dat er een speciale particuliere opleiding voor persoonsbeveiliging bestaat.¹³⁷

Hoe dan ook, wie in Nederland particuliere persoonsbeveiliging nodig denkt te hebben, heeft op de markt genoeg te kiezen.

5.4 BESLUIT

Hiervoor is overduidelijk aan het licht gebracht dat in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland deze vorm van beveiliging niet staat of valt met de Circulaire Bewakings- en Beveiligingsaangelegenheden 1999 en ook niet met de desbetreffende bepalingen in de Politiewet 1993. De regelingen die in deze circulaire en die wet voor persoonsbeveiliging werden getroffen zijn onder omstandigheden slechts het sluitstuk van een beveiligingsbeleid dat individuele burgers evengoed als publieke en particuliere organisaties in onze samenleving in eerste instantie zelf en/of met behulp van al dan niet gespecialiseerde beveiligingsorganisaties moeten voeren, politieke partijen inbegrepen. Slechts op het moment dat zij deze beveiliging niet langer op eigen kracht aankunnen – met name niet omdat ze niet beschikken over de bevoegdheden en de middelen die daarvoor nodig zijn – kunnen zij krachtens de Politiewet een beroep doen op de politieoverheid en, in het geval van ambtsdragers, meer bepaald op de Circulaire 1999. Zo bezien is het stelsel van persoonsbeveiliging niet onlogisch. De bijzondere voorzieningen die de overheid heeft getroffen vormen slechts het (reactieve) complement van de inspanningen die burgers en organisaties zich in het algemeen met het oog op hun veiligheid en beveiliging preventief moeten getroosten. Op die manier wordt het geweldsmonopolie pas aangesproken wanneer het echt niet anders meer kan om dreigend geweld tegen (mede)burgers te keren.

Wanneer men nu vergelijkt hoe overheden en ondernemingen hun verantwoordelijkheid op dit punt invullen dan ziet men zowel belangrijke overeenkomsten als belangrijke verschillen. Zo wijkt het veiligheids- en beveiligingsbeleid dat het ministerie van Buitenlandse Zaken ten behoeve van zijn diplomatieke posten voert niet wezenlijk af van het beleid dat multinationale ondernemingen voor hun vestigingen in het buitenland volgen. Hetgeen begrijpelijk is omdat beide, over de gehele wereld genomen, dikwijls in riskante omstandigheden opereren en dus welhaast verplicht zijn zich systematisch zorgen te maken over de veiligheid en beveiliging van hun medewerkers. Waar het beleid dat ze voeren uiteen begint te lopen is in eigen land. Hier stelt men vast dat ondernemingen

¹³⁵ Zie H. Gerritse, Th. Hesselman en A. Koenders (red.), *Jaarboek beveiliging*, Alphen aan den Rijn, Kluwer, 2002, p. 134-135.

¹³⁶ Zie de opsomming van toegelaten particuliere beveiligingsorganisaties in het hiervoor meermaals geciteerde jaarboek voor de beveiligingsindustrie, p. 311-352.

¹³⁷ ECABO, *Persoonsbeveiliging 2*, Amersfoort, 1998.

op grond van risico-analyses sterk proactief maatregelen treffen om de veiligheid van hun “top” zo veel als mogelijk te garanderen terwijl overheden gewoonlijk slechts reactief in actie komen, namelijk als er reeds sprake is van concrete bedreigingen of althans wordt beschikt over sterke aanwijzingen dat die aan de orde zijn. Zij het dat men ook hier moet nuanceren omdat bijvoorbeeld de Tweede Kamer in elk geval poogt om op grond van een risico-analyse een coherent en doeltreffend veiligheids- en beveiligingssysteem op te zetten, weliswaar in een beperkt geografisch gebied. Maar in een “risico-samenleving” als waarin wij heden ten dage verkeren is de vraag bepaald niet overbodig of overheidsinstanties en speciaal politie- en inlichtingendiensten hun taak in de sfeer van de persoonsbeveiliging niet systematisch op een meer proactieve leest moeten schoeien. Overigens zonder afbreuk te doen aan hun capaciteit en kwaliteit om personen die worden bedreigd daadwerkelijk de harde bijstand te verlenen die ze behoeven om hun veiligheid verzekerd te weten.

Wat ondernemingen en overheidsinstanties dan weer gemeen hebben is dat zij op het moment dat dreigingen concreet worden en niet langer preventief vallen te beheersen beroep moeten doen op de bijzondere voorzieningen van de overheid en zodoende hun eigen activiteiten als het ware moeten aankoppelen op de procedures en mechanismen die zijn voorzien in de Politiewet dan wel die in de Circulaire 1999. Dat deze overgang, zeker wanneer zij moet plaatsgrijpen in onverwachte en/of turbulente omstandigheden, niet altijd gemakkelijk verloopt valt te verwachten. Iets anders is wanneer zij, ondanks alle verhalen over publiek-private samenwerking op veiligheidsgebied, niet systematisch wordt geregeld in situaties waar dit evident hard nodig is en waar het – ondanks het bestaan van complexe verantwoordelijkheidsstructuren zoals op het Mediapark – wel geregeld zou kunnen worden.

NABESCHOUWING

In de voorbeschouwing van dit deel van het rapport werd aangegeven dat het niet mogelijk is om de feiten met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn af te wegen met het oog op de vaststelling van verantwoordelijkheden van overheidsinstanties voor zijn eventuele persoonsbeveiliging zonder grondig inzicht in de manier waarop de persoonsbeveiliging in ons land tot op 6 mei 2002 was georganiseerd. Nu in vier opeenvolgende hoofdstukken dit stelsel werd beschreven en geanalyseerd is het aangewezen om het inzicht dat werd verworven beknopt samen te vatten zodat het de rol kan spelen die het hiervoor werd toegedicht: een maatstaf te zijn voor de vaststelling en afweging van de feiten en verantwoordelijkheden in de zaak Fortuyn.

Het stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland bestaat in wezen uit twee elkaar ten dele overlappende (deel)stelsels: een stelsel dat geldt voor iedereen in Nederland, het algemene stelsel, en een bijzonder stelsel dat alleen geldt voor de categorie van “bijzondere personen”.

Het algemene stelsel rust – institutioneel gezien – op twee beginselen. Enerzijds op het beginsel dat in Nederland persoonsbeveiliging – zeker die in preventieve zin – primair een verantwoordelijkheid vormt van de individuele burger en, voorzover die er zijn, de organisaties waartoe hij behoort binnen de kring van hun doeleinden en taken. Anderzijds is het gebaseerd op het beginsel

dat, als burgers en organisaties die verantwoordelijkheid – desnoods met de hulp van speciale beveiligingsorganisaties – niet of niet langer op eigen kracht aan kunnen omdat een doeltreffende beveiliging tegen mogelijk gewelddadige dreiging(en) in hun richting vraagt om bevoegdheden en middelen waarover alleen de overheid op grond van haar geweldsmonopolie beschikt, zij zich kunnen wenden tot die overheid in de figuur van de regionale politie. Haar korpsen zijn in gevallen als deze op grond van de Politiewet onder het bevoegde gezag van burgemeester en hoofdofficier van justitie belast met persoonsbeveiliging. Deze vorm van beveiliging vormt een wezenlijk onderdeel van de politietaak. Hierom is haar organisatie ook zo verweven met de inrichting van het reguliere politiewezen. Zij die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de algemene politietaak zijn er dan ook toe gehouden om binnen de betrokken korpsen de nodige voorzieningen te treffen voor de uitoefening van die bijzondere taak.

Deze institutionele omschrijving van de grondslagen van het algemene stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland mag de twee conceptuele beginselen waarop dit stelsel is gegrondvest echter niet uit het oog doen verliezen. Het ene beginsel is dat het stelsel, wat de rol van de overheid betreft, is gebaseerd op (be)dreigingen en niet op risico's. Wat wil dit zeggen? Dat de overheid eventueel alleen in actie komt als een burger wordt geconfronteerd met (dreigende) aantasting van zijn fysieke veiligheid; zij rekent het niet tot haar taak om te handelen in functie van de veiligheidsrisico's die individuele burgers lopen. Het andere beginsel is dat een burger die op de overheid beroep doet met het oog op de verkrijging van persoonsbeveiliging ertoe gehouden is met die overheid samen te werken en haar bijvoorbeeld behoorlijk te informeren over hetgeen zijn veiligheid bedreigt. Anders is adequate beveiliging van betrokkene welhaast per definitie onmogelijk.

Naast dit algemene stelsel staat het bijzondere stelsel dat via vertrouwelijke circulaire – als laatste de Circulaire 1999 – is uitgewerkt ten behoeve van de beveiliging van personen waarvoor de rijksoverheid een bijzondere verantwoordelijkheid draagt ofwel de categorie van de zogenaamde bijzondere personen. Bij rijksoverheid moet in dit verband in de eerste plaats worden gedacht aan de minister van BZK en in tweede orde aan de minister van Justitie. En bij bijzondere verantwoordelijkheid respectievelijk bijzondere personen moet in eerste instantie worden gedacht aan de beveiliging van personen ten aanzien waarvan Nederland in het raam van haar internationale verplichtingen en relaties in dit opzicht een bijzondere verantwoordelijkheid draagt. Mettertijd is dit systeem evenwel ook aangewend voor de eventuele beveiliging van bewindslieden en Kamerleden en de circulaire biedt de mogelijkheid om dit systeem op nog andere (categorieën van) personen van toepassing te verklaren.

Het feit dat personen tot het domein van de Circulaire 1999 worden gerekend betekent overigens niet dat zij automatisch persoonsbeveiliging krijgen. Ook voor deze personen geldt in beginsel dat er sprake moet zijn van dreiging(en) aan hun adres voordat zij in aanmerking komen voor beveiliging. De besluitvorming hieromtrent wordt gevoed door analyses respectievelijk inlichtingen van de BVD en (de UTBT van) het KLPD die worden geëvalueerd in de TEC. De beslissing of er wel of niet wordt overgegaan tot persoonsbeveiliging wordt genomen in de GED. Waarbij de Circulaire 1999 duidelijk aangeeft dat met dreiging(en) niet uitsluitend wordt bedoeld op dreigende aantasting van de fysieke veiligheid. In het geval van demonstraties op het Binnenhof of bij woonhuizen van genoemde ambtsdragers stipuleert zij uitdrukkelijk dat ook rekening moet worden gehouden met de ongewenste gevolgen van incidenten voor hen, meer bepaald voor hun “functioneren in de

Nederlandse democratische verhoudingen”. Mede hierom is de minister-president de enige autoriteit die op grond van een inschatting van zekere risico’s verbonden aan zijn ambt en de plaats waar het moet worden uitgeoefend permanent een vorm van persoonsbeveiliging geniet. In het verlengde van deze beslissingsregeling geldt overigens ook voor “bijzondere personen” dat zij met het oog op de (eventuele) verkrijging van persoonsbeveiliging moeten meewerken met de overheid bij de vergaring van de benodigde informatie. Wanneer in dit verband tot persoonsbeveiliging wordt besloten, wordt die in beginsel uitgevoerd door de DKDB van het KLPD onder het gezag van de minister van Justitie.

Deze beide regelingen ogen op het eerste gezicht vrij helder. Wie ze echter meer van nabij bestudeert ziet al vlug dat er allerlei duistere punten in zitten, niet alleen in theorie maar ook voor de praktijk. Zonder uitpuittend te zijn kan worden gewezen op:

- het gebrek aan criteria om eventueel in aanmerking te komen voor persoonsbeveiliging door de regionale politie en mogelijk te worden gerekend tot het domein van de Circulaire 1999;
- de onduidelijke grenzen van het begrip dreiging en dreigingsanalyse, de verwarrende en uiteenlopende manieren waarop door de BVD en het KLPD dreigingsanalyses worden gemaakt, de niet aan persoonsbeveiliging aangepaste gradaties in dreiging en de vage invulling van de term persoonsbeveiliging;
- de onbestemde verhouding, ook onderling, tussen de ministers van BZK en Justitie, met de TEC en de GED, enerzijds en de plaatselijke politieoverheden anderzijds waar het gaat om de aanwijzing van een persoon tot “bijzonder persoon” voor de Circulaire 1999 en de daadwerkelijke uitvoering van zijn beveiliging;
- en de niet-geregelde verhouding tussen de BVD en het KLPD enerzijds en tussen deze beide nationale diensten en de regionale korpsen – ook onderling – anderzijds waar het gaat om de uitwisseling van informatie met het oog op de eventuele beveiliging van personen in het algemene zowel als in het bijzondere stelsel.

In het volgende deel van dit rapport zal in het licht van het stelsel van persoonsbeveiliging zoals dit hiervoor in kaart werd gebracht, minutieus worden gereconstrueerd wat er in de sfeer van de veiligheid en beveiliging van Fortuyn op het niveau van de feiten en op het niveau van de verantwoordelijkheden is voorgevallen. In het derde en laatste deel van dit rapport worden in de vorm van algemene conclusies echter niet alleen die feiten en verantwoordelijkheden vastgesteld maar wordt ook nagegaan in hoeverre de knelpunten die zojuist werden opgesomd ook in het geval van Fortuyn een rol hebben gespeeld. Deze vergelijking tussen het bestaande stelsel en dit geval vormt vervolgens het uitgangspunt voor de voorstellen van de commissie om dat stelsel te herzien.

DEEL II

**De reconstructie van de feiten en de
beoordeling van de verantwoordelijkheden**

VOORBESCHOUWING

In het voorgaande deel – deel I – is uiteengezet hoe in Nederland het stelsel van persoonsbeveiliging in elkaar zit. Welke regelingen er gelden en hoe die worden toegepast. Hoe verantwoordelijkheden liggen – zowel aan de kant van de overheid als aan de kant van burgers en particuliere organisaties. Welke instellingen en diensten betrokken zijn bij de beoordeling van gegevens inzake bedreiging van personen en bij de uitvoering van hun beveiliging. Deze al bij al uitvoerige uiteenzetting is nodig om – conform de opdracht van de commissie – tot een integraal inzicht maar ook een gegrond oordeel te kunnen komen omtrent de wijze waarop overheidsinstanties in de sfeer van de persoonsbeveiliging ten aanzien van Fortuyn daadwerkelijk hun verantwoordelijkheid hebben genomen in het licht van de feitelijke gang van zaken met betrekking tot zijn veiligheid.

Zulk inzicht in wat er in termen van veiligheid en beveiliging is voorgevallen kan men immers slechts verwerven als men goed weet waarnaar men moet kijken, en het vellen van een oordeel over zowel het handelen van de overheid als dat van Fortuyn en zijn onmiddellijke omgeving veronderstelt het bezit van maatstaven. Nu deze beide preliminaire voorwaarden zijn vervuld is het mogelijk om in dit deel – deel II – op een passende manier zowel de feiten als de verantwoordelijkheden te reconstrueren. In deel III zullen – tegen de achtergrond van de analyse van het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging – op basis van deze reconstructie ten slotte niet alleen algemene conclusies worden getrokken betreffende de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn maar zullen ook algemene voorstellen worden gedaan voor de herziening van dat stelsel.

De reconstructie bestrijkt de periode van 20 augustus 2001 – de dag waarop Fortuyn aankondigde deel te zullen nemen aan de verkiezingen – tot en met 6 mei 2002 – de dag van de moordaanslag – en het beleid dat onmiddellijk hierna is gevoerd in de sfeer van de persoonsbeveiliging. Om deze reconstructie op een afgewogen en ook voor derden navolgbare wijze te maken is – zoals in de algemene inleiding al werd aangegeven – het betrokken tijdvak verdeeld in vijf periodes:

- de periode 20 augustus 2001 tot 23 oktober 2001, de dag waarop Fortuyn door het bestuur werd voorgesteld als de lijsttrekker van Leefbaar Nederland;
- de periode 23 oktober 2001 tot 9 februari 2002, de dag van het geruchtmakende interview in de Volkskrant dat leidde tot een breuk met deze partij;
- de periode 9 februari 2002 tot 14 maart 2002, de dag waarop Fortuyn bij de officiële voorstelling van zijn boek *De puinhopen van acht jaar Paars* in het perscentrum Nieuwspoort werd belaagd door taartgooiers;
- de periode 14 maart 2002 tot 15 april 2002, de dag waarop een vertegenwoordiger van de Rotterdamse politie ook met Fortuyn zelf contact had over zijn veiligheid en beveiliging;
- en de periode 15 april 2002 tot en met 6 mei 2002, de dag van de moordaanslag, met de onmiddellijke nasleep hiervan in de vorm van allerhande beveiligingsmaatregelen.

De gebeurtenissen in elk van deze fasen zullen worden behandeld in een afzonderlijk hoofdstuk. In de algemene inleiding werd al aangegeven dat bij deze opeenvolgende deelreconstructies niet alleen zal worden ingegaan op kwesties die rechtstreeks de problemen van veiligheid en beveiliging betreffende Fortuyn raken maar zal ook de context worden geschetst waarin deze problemen speelden. Dit laatste gebeurt niet voor de aardigheid maar is noodzaak. Die problemen staan nu eenmaal niet los van hun context. Integendeel, zij zijn er nauw mee verweven. Daarenboven zal weer zoveel als mogelijk via citaten en voetnoten worden verantwoord op welke gegevens de commissie zich baseert bij de vaststelling van feiten en verantwoordelijkheden.

HOOFDSTUK 6

De aanvang van de verkiezingsstrijd (20 augustus 2001-23 oktober 2001)

6.1 INLEIDING

Op 20 augustus 2001, in het televisieprogramma 2 Vandaag, meldde Fortuyn dat hij mee ging doen aan de verkiezingen op 15 mei 2002:

“Mijn opties zijn: of voor mezelf beginnen, dus dan komt er een lijst Fortuyn. Ik ben ook nog, zij het geheel op vrijblijvende basis, incidenteel adviseur van de top van het CDA, dus misschien bloeit daar nog iets moois op. Een optie is zeker ook lijsttrekker worden van Leefbaar Nederland, maar dat is niet verder dan een interessante gedachte met Willem van Kooten – die ken ik goed – besproken”.

En hij maakte geen geheim van zijn uiteindelijke ambitie:

“Het is nog steeds mijn ambitie, laten we die maar niet loslaten, om premier te worden van Nederland. En ik zal u één ding vertellen: Wim Kok gaat door. Wim Kok gaat door. En u vraagt mij niet wat de reden is”.

“Nou?”, vroeg de interviewer:

“Omdat ik meedoe”¹³⁸

Achteraf moeten we vaststellen dat Kok nog in augustus 2001 bekend maakte dat hij niet zou optreden als lijsttrekker van de PvdA bij de komende verkiezingen en dat Fortuyn – en met hem zijn ambitie – op 6 mei 2002 werd vermoord. Hoe anders pakte alles uit dan hij het zich had voorgesteld!

In dit hoofdstuk wordt de aanvang van de verkiezingsstrijd belicht – de periode tot 23 oktober 2001, de dag waarop hij door de top van LN officieel naar voren werd geschoven als lijsttrekker van de partij.

Om enigszins te kunnen begrijpen hoe er in het vroege najaar van 2001 werd gereageerd op de opkomst van Fortuyn en hoe er nadien door hem en zijn tegenstrevers werd gedebatteerd over een aantal belangrijke maatschappelijke kwesties is het van belang om hierna eerst in te gaan op de figuur van Fortuyn voor de 20^e augustus 2001. Wie was de man die meende dat hij Kok van de eerste plaats kon verdringen? Wat voor ideeën koesterde hij en hoe werden die links en rechts ontvangen? In het verlengde hiervan wordt kort ingegaan op de reacties op zijn aankondiging dat hij zich deze keer actief zou mengen in de politieke strijd.

In aansluiting hierop wordt – vooruitlopend op wat komen gaat – zowel aan de hand van gesprekken met vooraanstaande politici en met journalisten die hem gedurende (een groot deel van) de verkiezingsstrijd van nabij hebben gevolgd, als aan de hand van ambtsberichten van de regionale politiekorpsen over eventuele veiligheidsproblemen betreffende Fortuyn in de betrokken periode, een

¹³⁸ 2 Vandaag d.d. 20 augustus 2001.

beeld geschetst van de manier waarop tot 6 mei de verkiezingsstrijd in het algemeen is verlopen. Vanzelfsprekend wordt hierbij bovenal aandacht geschonken aan hun visie respectievelijk gegevens – post factum – omtrent de felheid van het debat en daarbovenop aangaande de veiligheid van degenen die hier in de eerste linie aan deelnamen. Meer in het bijzonder zullen ambtsberichten van de regionale politiekorpsen worden gebruikt om te bezien in hoeverre er her en der in den lande problemen zijn gerezen met veiligheid en beveiliging in relatie tot Fortuyn.

Gegeven de standpunten die Fortuyn eerder had verkondigd met betrekking tot de islam en het islamitisch fundamentalisme zal vervolgens worden bezien hoe hijzelf reageerde op de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten en hoe anderen reageerden op deze aanslagen in relatie tot zijn commentaren op deze terroristische acties. Maar niet alleen hijzelf. Deze gelegenheid zal ook worden benut om beknopt te schetsen hoe er in het algemeen door de overheid werd gereageerd op deze gebeurtenis. Vooral omdat deze reactie demonstreert hoe het (politiële) beveiligingssysteem in Nederland werkt bij zeer ernstige calamiteiten en zodoende de mogelijkheid biedt om duidelijk te maken wat er niet is gebeurd toen een aantal maanden later de verkiezingsstrijd heftiger werd.

Het dispuut over 11 september vormt voorts een gereede aanleiding om stil te staan bij de vraag of de overheid zich in de loop van augustus-september 2001, en zeker na de 11^e september, heeft afgevraagd of de verkiezingen vanuit een oogpunt van veiligheid haar bijzondere belangstelling verdienen, en of zij in het bijzonder Fortuyn beschouwde als iemand die in dit verband enig veiligheidsrisico liep en om deze reden in aanmerking zou kunnen of moeten komen voor de een of andere vorm van (persoons)beveiliging. Het antwoord op de eerste (algemene) vraag zal positief blijken te zijn: ja. Het antwoord op de tweede (speciale) vraag luidt echter negatief. Waarom?

Deze laatste vraag klemmt te meer omdat LN reeds in september 2001 voorbereidingen begon te treffen voor de beveiliging van Fortuyn met het oog op het aanstaande lijsttrekkerschap. Waarom deed een politieke partij toen wel wat de overheid op dat moment niet nodig vond? Om de scherpte van deze vraag in de richting van de overheid tot haar recht te laten komen wordt zij hierna eerst in de richting van LN beantwoord.

6.2 FORTUYN: EEN PUBLIEKE FIGUUR OP HET POLITIEKE FORUM

6.2.1 Op weg naar *De verweesde samenleving*

De Fortuyn die zich op 20 augustus 2001 opwierp als de uitdager van Kok was geen onbekende in het land. Hij verwierf rondom 1990 op grotere schaal bekendheid als directeur van het bureau dat de OV-studentenjaarkaart introduceerde. Zij nam daarna in hoog tempo toe. Deels als gevolg van publicaties als *Een toekomst zonder ambtenaren* (1991), *Aan het volk van Nederland* (1992) en *Het zakenkabinet Fortuyn* (1994). Deels als gevolg van zijn columnistische activiteiten bij Elsevier en andere bladen.¹³⁹ In sommige kringen werd hij een gevierd man. Al in 1993 bood Mens hem het lijsttrekkerschap aan van een nieuwe partij in oprichting, de Liberale Partij Nederland. Fortuyn bedankte voor deze eer omdat

¹³⁹ Zie hieromtrent P. Fortuyn, *Autobiografie van een babyboomer*, Uithoorn-Rotterdam, Karakter Uitgevers-Speakers Academy Uitgeverij, 2002. Het betreft hier de enigszins gewijzigde en aangevulde editie van *Babyboomers; autobiografie van een generatie*, dat in 1998 werd gepubliceerd. Hierna wordt dit boek geciteerd als *Autobiografie*.

hij de tijd nog niet rijp achtte “voor zijn grote aanval op de élite in Nederland” maar hij zei wel al voor de confrontatie te kiezen.¹⁴⁰ In andere kringen had men kennelijk zo zijn bedenkingen. Zijn meest geharnaste tegenspeler – hierom krijgt die hier ook meer aandacht dan andere critici – werd in de loop der jaren de vooraanstaande PvdA’er Van Dam. In een interview met Bibeb in Vrij Nederland d.d. 21 december 1991 vertelde hij dat hij een roman aan het schrijven was over een man die Sinnewille heette:

*“Uiterlijk lijkt hij op professor (Pim) Fortuyn. Toen ik die op de televisie zag, dacht ik: dat is hem. Maar alleen uiterlijk. Sinnewille is iemand die probeert in jouw vel te kruipen, dat doet hij bij iedereen. Na een vreemde stilte prevelt hij met wilde woede. ‘Hij heeft alles in zich wat ik haat. Een vreselijk mens, gevaarlijk. Zoals Harry Mulisch schreef over Eichmann, de juiste man op iedere plaats’. Tot alles bereid. Naarmate een land minder goed geregeerd wordt krijgt dit soort mensen alle kansen. Mijn vader sprak altijd met intense minachting over collega’s die de misdaden van de moffen tolereerden. Ik kan via Sinnewille m’n agressie kwijt, dat is hard nodig. Als kind heb je het makkelijker; dan sla je erop”.*¹⁴¹

Fortuyn werd zéér geraakt door deze woorden van dit vooraanstaand lid van de PvdA. In zijn autobiografie schrijft hij dat door dit interview zijn Kerst werd bedorven, maar de tekst was volgens hem met opzet zo geredigeerd dat er juridisch niets tegen te doen viel: “De schade zou wel eens groter kunnen zijn dan de opbrengst. Knarsetandend heb ik deze infame belediging over mij heen moeten laten gaan”. Goed om erbij te zeggen dat hij in 1990 had gebroken met de PvdA die hem in zijn ogen de jaren voordien niet altijd zo netjes had behandeld. Breekpunt was echter het feit dat Kok hem in 1989 volgens zijn zeggen in het stadhuis van Rotterdam in een volle zaal uitmaakte “voor zakkenvullende ondernemer, omdat ik het waag hem tegen te spreken”. Ervaringen als deze verwekten bij hem een hartgrondige afkeer van de PvdA: “Geniepigge, maar keiharde broodroof, ik ben het nergens anders tegengekomen dan in deze partij. Het lijkt op het verlaten van de gereformeerde of katholieke kerk in de jaren vijftig en dan toch op het dorp willen blijven wonen, of op die vreselijke gesloten, machtswellustige cultuur van de CPN. Geef mij maar een nette VVD’er of fatsoenlijke CDA’er”.¹⁴²

Bij het aantreden van het eerste kabinet-Kok in 1994 had Fortuyn kort het gevoel dat “de elite” in Den Haag met zijn gesloten regentencultuur van Torentjesoverleg, monisme en achterkamertjespolitiek de “politieke immobiliteit” zou doorbreken maar in *De verweesde samenleving* (1995) valt van dit gevoel niets meer te bespeuren.¹⁴³ In de verantwoording van de heruitgave van dit boek in 2002 schrijft hij dat (ook) in dit boek de “omgang met de moderniteit in Nederland” centraal staat en dat hij tot de conclusie is gekomen dat die wordt gekenmerkt door:

“een collectieve negatie door de élites van ons land van de problemen die moderniteit oproept. Nu we ze meer dan ooit nodig hebben, blijven maatregelen van formaat uit. In Nederland wordt een stille en somtijds geniepigge strijd gevoerd van de gevestigden tegen de buitenstaanders, met als doel de laatsten buiten de deur te houden”.

140 TEL d.d. 16 oktober 1993.

141 VN d.d. 21 december 1991, p. 13. In de oorspronkelijke tekst staan enkel “alleen uiterlijk” en “iedere” cursief.

142 P. Fortuyn, *Autobiografie*, p. 295-299, 349.

143 P. Fortuyn, *Autobiografie*, p. 373-374. Het boek *De verweesde samenleving* werd/wordt eveneens uitgegeven door Karakter Uitgevers te Uithoorn en Speakers Academy Uitgeverij te Rotterdam.

De vraagstukken die vervolgens worden aangesneden betreffen onder meer de evolutie van de overlegeconomie, de schaalvergroting van het openbaar bestuur, de geitenwollen-sokkencultuur van het welzijnswerk, de teloorgang van de patiënt in de gezondheidszorg en de verloedering van de rechtsstaat. Een van de thema's die door de bespreking van deze vraagstukken heen aan de orde wordt gesteld, is dat de menselijke maat in het openbaar bestuur verloren is gegaan door de gemeentelijke herindelingen en in de gezondheidszorg door de enorme bureaucratisering. En een ander thema is dat door de industrialisering van het onderwijs weliswaar de vraag naar meer leerlingen, meer docenten en meer geld alsmaar is gegroeid maar de leermeester en de leerling verweesd zijn achtergebleven. Het thema dat in de laatste verkiezingsstrijd zo'n belangrijke rol heeft gespeeld – het vreemdelingen- en minderhedenbeleid – wordt in dit boek aangesneden met de vraag: “Is Nederland vol?”. Zijn antwoord is:

“Bezien vanuit de achterstandswijken is Nederland zeker vol. Er kan geen vreemdeling meer bij. Een echt spreidingsbeleid zit er vooralsnog niet in”.

De redenering die achter dit antwoord schuilgaat verloopt in grote lijnen als volgt: er is in de voorbije jaren een grote toestroom geweest van medeburgers uit “cultuurgebieden die ver tot zeer ver af staan van de onze”. Het merendeel van deze mensen wordt niet geïntegreerd in de Nederlandse samenleving maar komt – vooral door het ontbreken van een spreidingsbeleid als gevolg van het discriminatieverbod in artikel 1 van de Grondwet – terecht in achterstandswijken – getto's – van de grote steden. Het is vooral nodig dat zij worden geïntegreerd omdat het islamitisch fundamentalisme juist ook in deze buurten gemakkelijk wortel kan schieten. Om dit tegen te gaan is het op de eerste plaats nodig dat de normen en waarden van “onze eigen cultuur” weer worden beklemtoond en dat er een “continue publieke discussie en confrontatie van onze waarden met die van de islam” moet gaan plaatsgrijpen. Omdat het voeren van een spreidingsbeleid onbespreekbaar is, moet er verder een omvattend maar restrictief vreemdelingenbeleid tot stand worden gebracht, met name ten aanzien van die vreemdelingen “die op korte termijn geen bijdrage kunnen leveren aan de Nederlandse economie en samenleving en die een fundamentalistisch islamitische achtergrond hebben”. Ten derde valt te bezien of er niet meer middelen uit de begroting van Ontwikkelingssamenwerking moeten worden vrijgemaakt voor vluchtelingen hulp in de regio's waar de problemen zich voordoen en een deel van het betrokken budget voor ontwikkelingshulp in eigen land, voor de opvang van asielzoekers.¹⁴⁴

6.2.2 Over “de islamisering van onze cultuur”

Fortuyn liet er in *De verweesde samenleving* geen misverstand over bestaan dat hij wist dat deze opvattingen en voorstellen op massief verzet zouden stuiten: “Voormalige progressieve groeperingen, maar nu uiterst conservatieve instituties als de PvdA, GroenLinks, D66 en de FNV lopen in dit verband voorop”.¹⁴⁵ Maar dit verzet brak niet uit na dit boek. Dat gebeurde naar aanleiding van de verschijning van het boek *Tegen de islamisering van onze cultuur* in 1997 waarin hij de ideeën die zoëven zijn weergegeven verder uitwerkte.¹⁴⁶

¹⁴⁴ P. Fortuyn, *De verweesde samenleving*, p. 178-198.

¹⁴⁵ P. Fortuyn, *De verweesde samenleving*, p. 196.

6.2.2.1 De inhoud van het boek

In het begin van dit boek valt hij – helemaal in de geest van wat hij zich in 1993 had voorgenomen – echter eerst opnieuw frontaal de “incestueuze politieke kaste” aan “die het land in een ijzeren wurg-greep houdt”:

“Fris bloed wordt geweerd, andere kwaliteiten dan politiek-bestuurlijke zijn niet welkom, en dat in een samenleving die in hoog tempo verinternationaliseert en waar vergruizing van samenlevingsverbanden aan de orde van de dag is (...) Deze in zichzelf gekeerdheid van de politiek-bestuurlijke kaste en de exclusieve oriëntatie van de grote politieke partijen op het politieke midden resulteren erin dat enerzijds een groot deel van de bevolking haar politieke stem ontnomen is, en dat anderzijds het politieke debat onnodig is versmald doordat afwijkende meningen nauwelijks een politieke stem hebben”.

In de lange aanloop naar de behandeling van het eerste thema – de scheiding tussen kerk en staat – legt Fortuyn uit wat hij onder het “opkomende fundamentalisme” verstaat. Dat is in zijn ogen een politieke houding waarbij een religieuze opvatting of maatschappijbeschouwing voor absoluut wordt gehouden en waarbij voor andere opvattingen inzake normen en waarden in het publieke domein geen plaats is. Toegepast op de islam stelt hij dat elke vorm van islam zeker niet kan worden gelijkgesteld aan “de fundamentalistische interpretatie daarvan” maar dat deze godsdienst – in tegenstelling tot de christelijke godsdienst – ook in haar meest liberale variant desalniettemin de seculiere staat niet erkent. Het Westen bedrijft een politiek van “pappen en nathouden” met de islamitische landen. Werkelijk nodig is dat het Westen de kern van zijn eigen normen- en waardenstelsel formuleert en ook op cultureel-mentaal gebied zijn kracht aan die landen toont. In de landen van de Europese Unie – waar zich sedert de jaren zestig grote groepen buitenlanders hebben gevestigd waarvan een flink deel de islam is toegedaan – hebben zich in het nabije verleden al grote problemen voorgedaan met het islamitisch fundamentalisme, bijvoorbeeld in Frankrijk waar zich een deel van de strijd afspeelt die door het weinig democratische bewind in Algerije wordt gevoerd tegen het FIZ. Zover is het in Nederland nog niet, maar:

“Toch bepaalt de islamitische cultuur in veel achterstandswijken het beeld. Op zich is daar niets tegen, in zoverre essentiële waarden van onze cultuur niet met voeten worden getreden. Helaas is dat niet het geval. Voor een ieder die wil zien, is duidelijk zichtbaar dat veel islamitische vrouwen worden gehinderd zich te ontplooiën in het publieke domein. (...) Voorts weten wij onvoldoende wat er in al die moskeeën gebeurt. Voorzover dat geen gevolgen heeft voor de ondergraving van onze kernwaarden en voor het acteren in het publieke domein, hebben buitenstaanders daar ook niets mee te maken. Voorzover dat wel het geval is, past een publiek antwoord”.

Dat antwoord is in Nederland dat van het concept van de multiculturele samenleving, maar dat is nooit systematisch uitgewerkt en toegepast. Met alle gevolgen van dien. Dat mag je echter niet zeggen van de aanhangers van de “Linkse Kerk”, zegt Fortuyn, want voor hen is de multiculturele samenleving het paradijs op aarde. Dat concept moet echter dringend worden ingevuld en zijn uitwerking mag niet getuigen van wat Fortuyn ook hier betitelt als cultuurrelativisme. Want:

146 Hier wordt gebruik gemaakt van de heruitgave van dit boek onder de gewijzigde titel: *De islamisering van onze cultuur; Nederlandse identiteit als fundament*, Uithoorn-Rotterdam, Karakter Uitgevers-Speakers Academy Uitgeverij, 2001. Zie voor een doorsnede van de reacties HC d.d. 14 februari 1997, VK d.d. 15 februari 1997, AD d.d. 17 februari 1997, PAR d.d. 20 februari 1997 en UN d.d. 28 februari 1997.

“cultuurrelativisme verzwakt de eigen identiteit en ontmantelt de kernwaarden van de samenleving. Zo’n samenleving heeft geen weerwoord voor mensen en culturen die aan het cultuurrelativisme geen boodschap hebben en daar hun eigen identiteit en cultuur dikwijls in absolute zin als norm tegenoverstellen. Het maakt het debat met hen onmogelijk en geeft hun de vrije hand waar zij die niet zouden moeten hebben. Op de lange duur kan dat de samenhang in de Nederlandse samenleving in ernstige mate ondermijnen. Daardoor krijgen conflicten van diep ingrijpende en zelfs gewelddadige aard een voedingsbodem en een kans. Dat dient men op eigen grondgebied te voorkomen, daarvoor bestaat Nederland te lang (...). Schuiven we dit noodzakelijke debat over de invulling van het concept van de multiculturele samenleving nog veel langer voor ons uit, dan zijn deze conflicten onvermijdelijk en zal het debat dat daarop volgt in veel rechts-nationalistischer termen gevoerd dan thans mogelijk is. (...) De onderbuik van de Nederlandse samenleving roert zich niet alleen in bepaalde delen van de onderklasse, maar manifesteert zich evenzeer in het private domein van vele anderen in de Nederlandse samenleving”.

In het eigenlijke hoofdstuk – hoofdstuk 3 – over de scheiding tussen kerk en staat wordt dit thema slechts in het besluit aangeroerd, met de boodschap dat de islam zelf dikwijls een cultureel struikelblok vormt voor de economische en maatschappelijke integratie van mensen met een islamitische geloofsovertuiging. Dit struikelblok moet dan ook ter discussie worden gesteld en in dit debat moet de scheiding tussen kerk en staat een prominente plaats innemen. Want zij zal moeten worden aanvaard door de nieuwkomers in de Nederlandse samenleving. Duidelijk moet zijn dat hier niet over te marchanderen valt.

Het daaropvolgende hoofdstuk (hoofdstuk 4) – over mannen, vrouwen en homoseksuelen – heeft grotendeels geen betrekking op het onderwerp van het boek. Daar waar het er wél over gaat staan met name de positie en leefsituatie van islamitische vrouwen in eigen land, in de achterstandswijken, centraal, in wijken als Feyenoord waar men die vrouwen, met hoofddoek en in een “gewaad tot op de enkels” als “schichten” over straat ziet gaan. Contact wordt gemeden, zeker met mannen, zelfs oogcontact is niet mogelijk. “Het geeft een onbehaaglijke sfeer aan het straatbeeld”. En hier blijft het niet bij. Die “klederdracht” is de uitdrukking van hun onderdrukking en verhindert hen volwaardig te participeren aan het publieke domein en zichzelf te ontplooien. Wij zien dat wel, schrijft Fortuyn verder, maar doen er niets aan en zo verdwijnt het onder een “sausje van cultuurrelativisme”. Ook de feministes van het eerste uur bekommeren zich niet om het lot van deze vrouwen, ofschoon in veel families en gezinnen het gezag van de man “dikwijls letterlijk met harde hand (wordt) afgedwongen, waarbij ook de vrouw/echtgenote vaak niet wordt ontzien”. Natuurlijk komen er, aldus Fortuyn, ook in Nederlandse gezinnen de verschrikkelijkste dingen voor maar daar doen we onderzoek naar, keuren we het publiekelijk af en bieden we hulp.

In hoofdstuk 5 gaat het om de verhouding tussen volwassenen en kinderen. Hierin bespreekt hij onder meer de generatiekloof in Turkse en Marokkaanse gezinnen. Vooral de jongens hebben daar moeite mee: thuis heerst een autoritaire vader, buiten heerst een cultuur van gelijkheid. In de gedepriveerde situatie waarin zij leven kan dit conflict gemakkelijk leiden tot het beklemtonen van de eigen cultuur en identiteit en daar “ligt het aanknopingspunt van mogelijk fundamentalisme, ook in ons soort samenlevingen”. Als men er dus niet in slaagt om hen economisch, maatschappelijk en cultureel te integreren “dan worden wij in de naaste toekomst ongetwijfeld geconfronteerd met militant fundamentalisme in de eigen samenleving. Een fundamentalisme dat in internationaal verband zeker zal worden aangewakkerd”. In Nederland is de situatie niet zo ernstig als in Frankrijk,

maar ook hier “verkeren duidelijk aanwijsbare groepen, duidelijk naar cultuur, godsdienst (islam), land van herkomst en sociaal-economische omstandigheden, in een gedepriveerde, uitzichtloze situatie”.

Het laatste grote thema wordt aangesneden in hoofdstuk 6: de problematiek van de achterstandswijken. Voor wie weet wat hieromtrent in *De verweesde samenleving* wordt geschreven bevat dit hoofdstuk niet zoveel nieuws. Alleen de toon is (nog) harder. Nu wordt onverbloemd gesteld dat het door artikel 1 van de Grondwet ingegeven anti-discriminatiebeleid moreel en maatschappelijk misschien wel goed oogt maar in werkelijkheid heeft geleid tot “segregatie (ofwel in een heel duidelijke term: apartheid) van de Nederlandse samenleving”. Er is niet alleen een gericht spreidingsbeleid nodig en een “gericht verdunningsbeleid” (niet “nog meer sociaal zwakke groepen in dergelijke wijken”), maar er moet een halt worden toegeroepen aan “de toestroom van nog meer nationaliteiten”, onder meer:

“door de opheffing van Schengen en het herstel van de grenscontroles en door het opzeggen van het VN Vluchtelingenverdrag uit 1951, met andere woorden grenzen dicht!”.

Pakken we de problemen in de achterstandswijken niet met kracht aan, zo schreef Fortuyn tot slot, “dan worden deze buurten niet alleen de ideale kweekvijver voor criminaliteit in alle soorten en maten, maar zullen zij ook de bakermat zijn voor fundamentalistische bewegingen. De islam heeft nu al in deze wijken een grote aanhang”.

6.2.2.2 *Het debat in Het Lagerhuis*

Dit boek maakte veel reacties los, voor een deel ook behoorlijk agressief, waarin Fortuyn zo niet werd bestempeld als Nederlandse tegenhanger van de voorman van het Vlaams Blok, Dewinter, dan door spraakmakende mensen als Grewel en Rabbae toch wel werd getypeerd als iemand die de hand reikte naar extreem-rechts respectievelijk koren gooide op de extreem-rechtse molen.¹⁴⁷

De felste confrontatie deed zich echter voor in het TV-programma *Het Lagerhuis* tussen Van Dam en Fortuyn op 15 februari 1997.¹⁴⁸ Op uitnodiging van Witteman begon Fortuyn dit debat met een uiteenzetting over zijn publicatie maar al vlug interrumpeerde Van Dam hem met de vraag waaruit zou blijken dat de islamisering onze cultuur en in het bijzonder de scheiding tussen kerk en staat in Nederland bedreigt. Onder verwijzing naar zijn essay antwoordde Fortuyn dat er een onderklasse is ontstaan en dat zo een van de voorwaarden is geschapen voor een fundamentalistische bedreiging. Van Dam reageerde hierop met te zeggen dat er geen enkele “vooraanstaande geleerde” is die dit vindt en dat zijn bezwaar tegen het boekje is “dat u de mensen aanzet tot angst voor vreemdelingen, terwijl die angst volkomen ongegrond is”. Fortuyn sprak hierop tegen: “Ik vind het volkomen schandig, omdat ik dat niet beweer”. Van Dam weer: “Weet u wat schandig is? Dat u door talloze generalisaties in dat boekje die minderheidsgroep identificeert met allerlei opvattingen die misschien door mensen binnen die minderheidsgroep, dat er wel een paar van die mensen rondlopen, maar dat etiket plakt u op de hele groep”. Een zelfde welles-nietes-dispuut voltrok zich vervolgens op heftige

147 HC d.d. 14 februari 1997, TR d.d. 12 februari 1997, AD d.d. 17 februari 1997. Het RD publiceerde op 19 februari 1997 vraaggesprekken met omwonenden van Fortuyn onder de kop: “Directe omgeving heeft geen goed woord voor Pim Fortuyn over”.

148 Hetgeen volgt is gebaseerd op een letterlijke transcriptie van de oorspronkelijke uitzending.

toon over de positie van moslimvrouwen in Nederland. Toen Fortuyn hierna beweerde dat Van Dam zijn essay helemaal niet had gelezen, ontkende Van Dam dit en beet Fortuyn toe dat hij er bovendien het nodige omheen had gelezen, onder meer in het Algemeen Dagblad van de dag daarvoor waarin Fortuyn kreten had losgelaten als “een land, een volk, een natie”, en dat dit in zijn ogen de sfeer oproep “waarmee de NSB voor de oorlog stemmen probeerde te winnen”.

Deze laatste aantijging deed Fortuyn terugrijpen op de uitlatingen van Van Dam in het interview met Bibeb in Vrij Nederland van 21 december 1991. Na de repliek “u werkt altijd onder de gordel” stelde hij dat Van Dam hem zes jaar geleden “op één lijn had gesteld met Eichmann”. Van Dam sprak dit tegen (“Da’s niet waar”) waarop Fortuyn preciseerde dat Van Dam in dat interview vertelde dat hij Fortuyn op de televisie had gezien en toen dacht “die man, hij lijkt uiterlijk op Eichmann”. Van Dam hierop: “U liegt”, en even later “U liegt, u liegt, en u bent niet alleen een leugenaar, maar u bent een ophitser waarmee u het Nederlandse volk...”. Fortuyn hier tussendoor: “En u bent een populist en een onder de gordel werker”. Van Dam dan weer:

VD: *“Populist? Populist? Weet u wat ik zo vreselijk vind?*

PF: *Ja? Ik vind u vreselijk.*

VD: *Dat u potentiële angsten bij het Nederlandse volk tegen vreemdelingen exploiteert...*

PF: *Weet u wat u doet met dit debat. Ik heb...*

VD: *...exploiteert om die boekjes, die overigens nog voor geen gulden informatie bevatten, om dat te verkopen.*

PF: *Alweer zo’n beschuldiging. Wat ik probeer met mijn boek...*

VD: *U bent een buitengewoon minderwaardig mens. Weet u dat?*

PF: *Ik probeer in mijn boek het debat te verbreden mijnheer Van Dam en die politiek correcte kerk van u te bestrijden.*

VD: *Debat te verbreden? U probeert mensen tegen elkaar op te hitsen.*

PF: *Toon mij dat aan.*

VD: *Waarom denkt u dat Janmaat u een zetel aanbiedt?*

PF: *Moet ik daar verantwoording voor afleggen?*

VD: *Ja, daar moet u verantwoording voor afleggen, ja.”*

Zonder elkaar een hand te geven draaiden Van Dam en Fortuyn na deze felle woordenwisseling elkaar de rug toe.¹⁴⁹ De eerstgenoemde kwam in een stuk in de Volkskrant d.d. 20 februari 1997 terug op dit debat.¹⁵⁰ Hierin stelde hij onder meer dat het een grote fout van hem was geweest om in Het Lagerhuis een debat aan te gaan met Fortuyn. Hij had zich zo opgewonden over “het boekje” dat:

“ik niet meer de afstand kon bewaren die nodig is om verhelderend te kunnen debatteren. Dat is jammer, want Fortuyn en zijn opvattingen verdienen de meest krachtige bestrijding omdat ze vooral in combinatie levensgevaarlijk zijn”.

Vervolgens zette hij uiteen wat hij er zo verwerpelijk aan vond. Onder meer met deze woorden:

“Het hele drukwerkje staat bol van misselijkmakende generalisaties en verdachtmakingen die zo in het programma van de CD zouden kunnen passen”.

149 Het bericht dat Janmaat namens de Centrum-Democraten Fortuyn een verkiesbare plaats had aangeboden bij de eerstvolgende verkiezingen voor de Tweede Kamer is onder meer gepubliceerd in RD d.d. 14 februari 1997.

150 VK d.d. 20 februari 1997.

Daarna beschreef hij hoe Fortuyn bij herhaling zich tevergeefs bij een aantal partijen had gemeld maar overal was afgewezen. Gevolgd door de conclusie:

“Om een rol van betekenis in Nederland te kunnen spelen rest hem straks nog maar één mogelijkheid: hij moet voor zichzelf beginnen. En dan kan hij het gat in de kiezersmarkt vullen dat Janmaat uit onvermogen heeft laten vallen. Dewinter in België en Le Pen in Frankrijk hebben laten zien dat er toch een kiezerspotentieel van 10 à 15 procent in zo’n programma is geïnteresseerd. Fortuyn zou levensgevaarlijk zijn als hij in dat gat zou springen: hij is xenofob, slim, goedgebekt, snel in het pak, heeft geen last van beginselen en is niet in zijn eerste leugen gebarsten”.

In aansluiting op deze laatste aantijging weersprak Van Dam dat hij Fortuyn in het Bibeb-interview met Eichmann had vergeleken. “Zoals uit het begin van het citaat blijkt, sloeg deze karakterschets van mijn hoofdpersoon uitdrukkelijk niet op Fortuyn. Behalve dat ik hem wel eens op TV had gezien, wist ik toen ook niets van hem af. Nu dat wel het geval is, begrijp ik beter waarom Fortuyn zo verontwaardigd is”.

In het voorwoord bij de heruitgave van dit boek in 2001, na de aanslagen van 11 september, diende Fortuyn de critici op zijn publicatie als volgt van repliek:

“Wat mij opviel is de virulente haat die mijn geschrift en persoon destijds oproepen. Kritische herlezing van mijn essay maakte mij niet alleen weer eens duidelijk hoe onterecht en bovenal hoe achterbaks deze kritiek is (...) maar bovenal hoe redelijk en gematigd dit geschrift is gesteld, welhaast overlopend van begrip voor de positie en de denkwereld van de islamieten in ons land in het algemeen en zij die moeten leven in achterstandswijken en achterbuurten in het bijzonder. De bedoeling van de critici was duidelijk: zij zochten karaktermoord opdat ik voor eens en voor altijd zou zijn uitgeschakeld als pen- en woordvoerder in het publieke domein”.

6.2.3 De wending naar een “droomkabinet”: hoe Nederland moet worden geregeerd

Zeker als columnist liet Fortuyn zich niet het zwijgen opleggen. Met name als columnist voor Elsevier niet. Een belangrijk aantal van de columns die hij voor dit weekblad in 1999 en 2000 schreef publiceerde hij in maart 2001 onder de titel *Droomkabinet; hoe Nederland geregeerd moet worden*.¹⁵¹ In veel van deze columns komen dezelfde thema’s aan de orde als in de publicaties die hiervoor werden samengevat.

6.2.3.1 Het programma van zo’n kabinet

Een van de grote thema’s was opnieuw dat het land werd bestuurd door een geperverteerde politieke elite, dat het poldermodel het land in een wurggreep had, en dat de oppositie er ook niet veel van maakte. Als Kok niet het voortouw zou nemen dan “is Paars uitgeregeerd en een levende dode”. Maar veel fiducia in Kok had hij niet want als opvolger van Den Uyl had hij “de erfenis van deze politieke mastodont” verkwanseld. En Melkert, de “schildknaap van Kok”, vond hij “buitengewoon ongeschikt” om Kok op te volgen: “Een echte leider wordt ten slotte niet benoemd of gekozen, maar benoemt zichzelf als zodanig”.

Schrijvend over het poldermodel zette hij zich opnieuw af tegen de centralisatie, de schaalvergro-

151 P. Fortuyn, *Droomkabinet; hoe Nederland geregeerd moet worden*, Amsterdam, Van Gennep, 2002. Hier is de herdruk van juni 2002 gebruikt.

ting, de bureaucrativering in het bestuur van het land en in sectoren als het onderwijs en de zorg. Hij maakte vooral de PvdA, GroenLinks en D66 het verwijt dat zij de collectieve sector tot een soort van “Oost-Europa” hadden getransformeerd. Die sector moest dan ook fors worden gereorganiseerd: “Het gesmijt met miljarden richting zorg, onderwijs en politie is goed geld gooien naar kwaad geld”. En een minister als Borst die volgens hem opeens een advies oarmde dat een terugtrekkende overheid in de zorg aanpreef gaf daarmee impliciet toe “al meer dan vijf jaar als een blind paard een departement te besturen”. Die partijen hadden er door allerlei uitkeringsregelingen te bestempelen als verworven rechten bovendien voor gezorgd dat Nederland “Europa’s achterbuurt” was geworden:

“Er dienen herintegratieregelingen en subsidies aan te pas te komen om een aantal mensen zover te krijgen dat ze hun plicht doen: werken voor de kost in deze geëmancipeerde, geïndustrialiseerde samenleving, waarin het normaal zou moeten zijn je eigen broek op te houden. Zo heeft dit bestel een onderklasse gecreëerd die je op zijn best een dood gewicht in de samenleving kunt noemen en op zijn slechtst een stelletje uitvreeters – waaronder een fikse aantal criminelen. Het is glashelder wat er moet gebeuren. Het land moet op slot, vol is nu wel eens vol. Het wordt tijd het volledig achterhaald vluchtelingenverdrag op te zeggen en het werk naar de mensen toe te brengen, in plaats van andersom”.

Kort daarop pakte hij weer het thema van de multiculturele samenleving op. In tegenstelling tot wat de beleidsmakers beweerden, schreef Fortuyn, leverde deze samenleving:

“ontstellend veel problemen en is ze buitendien exorbitant kostbaar. Het hele gevangenisbouwprogramma komt eruit voort, de miljarden voor het grotestedenbeleid worden ervoor aangewend, het grootste deel van het werklozenvraagstuk ligt bij de nieuwkomers, het zwartescholenprobleem wordt erdoor veroorzaakt, de uitgaven voor gezondheidszorg en sociale zekerheid worden erdoor opgezwiept – de heel zorgvuldig opgebouwde arrangementen van de verzorgingsstaat staan erdoor onder voortdurende druk”.

En terwijl de “segregatie van de Nederlandse samenleving” in volle gang was werden pogingen om de immigratie te beperken keer op keer onderuit gehaald. Fortuyn besloot dit chapter met de waarschuwing: “Het idee is nog steeds dat ons deel van Europa niet kan overkomen wat thans in de Balkan gebeurt. Laten we het hopen. Maar wellicht is de Balkan slechts een prélude van hetgeen ook onze samenlevingen te wachten staat”. Maar zo voegde hij er even verderop aan toe: terwijl veel mensen dit alles “met lede ogen” aanzagen, zag de politieke élite niet dat het gevoerde vreemdelingenbeleid in eigen land en in andere landen van de Europese Unie tot “een regelrechte catastrofe” zou leiden: “De ongebreidelde toestroom van vreemdelingen heeft in iets meer dan tien jaar tijd de samenlevingen geplaatst voor problemen in een omvang die zij niet meer aankunnen”. En dan: “Haider stelt dit soort zaken openlijk aan de orde, en daarin heeft hij gelijk. In ons land en in de meeste media wordt Haider daarom afgedaan als extreem-rechts, wat hij en zijn partij naar mijn oordeel absoluut niet zijn”.

Later, in een interview met Vrij Nederland, stelde Fortuyn dat het schandalig was wat Kok zich had gepermitteerd ten opzichte van Haider: “Haider is geen Nazi. (...) Ook met het Vlaams Blok mag je zo niet omgaan. Het heeft geen zin om dat voortdurend in de Hitleriaanse hoek te douwen. Dat zijn totaal verschillende grootheden”.¹⁵² Kort voordien had hij in een blad overigens aangegeven dat hij wel in de politiek zou willen, “maar als ik dat zou gaan doen, word ik binnen de kortste keren in de hoek van het Vlaams Blok gedrukt en daar wil ik niets mee te maken hebben”.¹⁵³ Dat dit niet viel uit

te sluiten was niet alleen gebleken in Het Lagerhuis van 15 februari 1997 maar kon ook worden opge-
maakt uit het feit dat in (april) 2000 door het Autonoom Centrum te Amsterdam persberichten/affi-
ches werden verspreid met een namaak-omslag van Elsevier die de kop droeg: “Elseviers plan om
multicultureel drama te stoppen: blank worden” en waarop Hitler is afgebeeld met de zinsnede
“Waar bemoeit Europa zich mee”. Verder wordt verwezen naar het Vlaams Blok (“Ga zo door”) en
wordt Fortuyn afgebeeld in een Nederlandse vlag en met een Indonesisch hoofddeksel, een kopyah,
op zijn hoofd. In het bijbehorende bericht wordt verwezen naar de “ranzige bijdragen van Pim For-
tuyn, de exponent van geluk zoekende witte mannen die in hun mid-life crisis overvallen zijn door
de angst onder dwang bekeerd te worden tot ‘de’ islam”.¹⁵⁴

6.2.3.2 *Het “zwarte schaap” en de veiligheidsrisico’s op het Mediapark in Hilversum*

Kort voor de betrokken publicatie van de columns verscheen, figureerde Fortuyn in een uitzending
van Het Zwarte Schaap, op 2 februari 2001.¹⁵⁵ Hierin kreeg hij ruimschoots de gelegenheid om – al
dan niet onder verwijzing naar zijn columns in Elsevier – in vraag en antwoord met de programma-
leiding en deelnemers zijn ideeën over onder meer het vreemdelingenbeleid en het uitkeringsbeleid
uiteen te zetten. De discussie verliep in het algemeen betrekkelijk rustig. Maar op persoonlijk
niveau werden er opnieuw harde noten gekraakt.

Een goede bekende van Fortuyn, In ’t Veld, stelde dat debatteren met hem haast niet mogelijk was
omdat hij steeds weer van rol wisselde: “Daar word je dus razend over. De enige manier om met Pim
zindelijk te debatteren is een overeenkomst te sluiten dat hij nu voor een tijdje even een rol speelt.
En dan is hij goed. (...) Alleen een terroristische bejegening van Pim leidt tot vriendschappelijke ver-
houdingen”. En van zijn columns vond In ’t Veld dat een aantal ervan “beoordeeld op hun morele
waarde” tekort schoot. Mijn oordeel is “dat hij soms een wezenlijk aandeel aan de democratie levert
en soms helaas een bijdrage aan het Gesundes Volksempfinden”. Fortuyn van zijn kant had geen
goed woord over voor een aantal zittende ministers, niet voor Kok (geen charisma), niet voor Nete-
lenbos (“een onderwijzeres. Dat is iets anders dan een politicus”), en niet voor Borst (“Vréselijk. Zeer
onbekwaam”). De discussie met Van Dam in Het Lagerhuis herinnerde hij zich overigens als “een
hele afschuwelijke gebeurtenis”, “heel vooropgezet gedoe”, “geësceneerd”.

Tot slot werd Fortuyn – onder verwijzing naar wat er kort voordien was gebeurd bij het program-
ma Barend & Van Dorp – de vraag voorgelegd wat hij zou doen als hij “voor een programma flink in
elkaar geramd wordt door een stel Hell’s Angels”:

*“Ik zou er niet voor zwichten, maar ik wil het niet te gemakkelijk maken. Ik begrijp die angst wel, omdat ik ook
zelf het een en ander aan bedreigingen heb ervaren en weet hoe grote, dus nog afgezien van de fysieke kant, hoe
grote inbreuk dat doet op je psychisch welbevinden. Dus ik weet precies wat voor een angst hij (VAN DORP, CIE)
voelt”.*

En toen de interviewer Fortuyn nog eens vroeg of hij er in naam van het vrije woord niet voor zou
zwichten, antwoordde Fortuyn:

*“Ik zou het dus wel doen, maar er zit wel een schandaal achter, hè. Het schandaal dat erachter zit is dat politie en
justitie aan hem weigeren de garantie te geven dat hem niks gebeurt. Ik heb dat in mijn naaste omgeving nu ook*

152 VN d.d. 14 april 2001.

153 CC februari 2001.

154 Zie op de website van het Autonoom Centrum het persbericht van 17 april 2000.

155 Het Zwarte Schaap d.d. 2 februari 2001.

een paar keer meegemaakt. Ze adviseren je gewoon om maar een deal te sluiten. (...) Nou dat schept geen vertrouwen. Dus dat vind ik fout in dat overheidsoptreden. Want het gaat hier om een heel basaal beginsel van de rechtsstaat dat mensen mogen kunnen zeggen, mits redelijk geargumenteed, wat ze van iets vinden”.

Fortuyn kon natuurlijk niet weten dat hij met deze woorden in zekere zin de probleemstelling formuleerde die in hoge mate de opdracht van de onderhavige onderzoekscommissie vormt. Maar dit neemt niet weg dat op deze plaats meteen moet worden opgemerkt dat de gewelddadige actie van 15 Hell's Angels tegen Barend & Van Dorp op 19 december 2000 de overheid in Hilversum niet onberoerd liet. Integendeel! Er werden door politie en bestuur allerlei maatregelen getroffen die helemaal passen bij het stelsel van bewaking en (persoons)beveiliging dat in Nederland op dat moment gold. Dit stelsel kent inderdaad geen garanties dat “er niks gebeurt” maar is dit een eis die in het algemeen en onverkort redelijkerwijze kan worden gesteld aan zulk systeem?

In de eerste plaats moet eraan worden herinnerd dat de betrokken programmamakers niet bereid waren om aangifte te doen en op die manier zelf het strafrechtelijke optreden van de overheid frustreerden. Hierop was het de betrokken politiechef die met de hulp van een bevriend Europarlementariër zelf aangifte van bedreiging tegen de beide presentatoren heeft gedaan, ook al was zij de mening toegedaan dat het op de weg van Barend & Van Dorp had gelegen dit te doen; zij hadden immers zelf het conflict voor een stuk opgezocht. Verder werden er door de politie bewakingsmaatregelen getroffen. We laten haar zelf aan het woord:

*“Ik vind dat als Barend & Van Dorp op een bepaalde wijze een programma maken, daar uitspraken doen, ze ook verantwoordelijk zijn voor die uitspraken. Dan vind ik dat daar ook een eigen verantwoordelijkheid ligt in een stuk beveiligen van jezelf. Dan roep je het ook haast willens en wetens over je zelf af. Als vervolgens blijkt dat dit soort mensen niet eens aangifte wil doen van bedreiging, dan ben je als overheid natuurlijk ook wel klaar”.*¹⁵⁶

In de tweede plaats schreef de burgemeester van Hilversum naar aanleiding van dit incident op 29 januari 2001 een brief aan de besturen en de directies van de omroepen – NOB, Veronica, RTL, VARA, Mediacentrum – waarin hij een tweetal punten naar voor bracht. Enerzijds wees hij hen:

“op het grote belang van een goede interne beveiliging. Bepaalde activiteiten binnen uw bedrijfstak brengen risico's met zich mee. Bijvoorbeeld programma's waarbij (onbekend) publiek aanwezig is, of waarin 'omstreden' personen een rol spelen”.

Anderzijds verzocht hij hen om, wanneer zij voorzagen dat zich – omdat er een omstreden onderwerp of persoon zou worden behandeld – “incidenten kunnen gaan voordoen met betrekking tot de veiligheid, tijdig contact op te nemen met de politie” die dan in overleg met hen preventieve maatregelen zou kunnen nemen “waardoor incidenten kunnen worden voorkomen dan wel effectief bestreden”.¹⁵⁷

Zeker zo belangrijk is dat de BVD op aanvraag van de gemeente in april 2001 een rapportage afrondde over de kwetsbaarheid van Hilversum als “het focale punt op het gebied van het moderne publieke mediawezen en (...) een bijzondere arena in de sfeer van persvrijheid en daarmee van de

¹⁵⁶ Verslag oriënterend gesprek met M. Berndsens d.d. 27 juni 2002, p. 10.

¹⁵⁷ Brief E. Bakker d.d. 28 januari 2001 aan “het bestuur c.q. de directie van de omroepen”. Deze brief werd verkeerdelijk gedateerd op 28 januari; de juiste datum moest 29 januari 2001 zijn. Verder zijn brief d.d. 15 juli 2002 aan de commissie.

vrijheid van meningsuiting”.¹⁵⁸ Zoals uit deze omschrijving van het onderwerp blijkt werd dit rapport opgemaakt vanuit het gezichtspunt dat de persvrijheid een wezenlijk belang vormt voor de democratie en rechtsstaat in Nederland en dat de aantasting van dit belang zoveel als mogelijk moet worden tegengegaan. In het bijzonder “aantastingen en/of bedreigingen die het gevolg zijn van menselijk handelen, al dan niet in vereniging, die een crimineel dan wel met name politiek doel dienen”. De risico’s die er in dit opzicht dreigen werden door de rapporteur in verschillende categorieën ondergebracht maar betroffen in het algemeen alle mogelijke vormen van verbaal en fysiek geweld. Mede gegeven het feit dat in ons soort samenleving de media als een soort van vergrootglas functioneert en de publieke discussie veel minder dan vroeger wordt gevoerd door gevestigde actoren binnen bekende institutionele kaders kwam de rapporteur tot de conclusie dat vooral met het oog op:

“de, ook weer vanuit democratische optiek wenselijke, openheid van toch een publiek mediabestel, de kwetsbaarheid voor potentiële risicoverorzakers hoog (is), ook in gebouwtechnisch fysieke zin”.

Zijn conclusie was dat gelet op zowel het grote belang van de vrijheid van pers en meningsuiting als het hoge kwetsbaarheidsniveau “voor een type dreiging dat mede voortvloeit uit de huidige al even onvermijdelijke maatschappelijke processen, een alerte en zowel kwalitatief als kwantitatief hoogwaardige beveiliging en beveiligingsbevordering (rechtvaardigt)”. Deze niet mis te verstane conclusie leidde ertoe dat het korps een rapport maakte over “de werkbelasting en de benodigde geschatte sterkte van de politie in relatie tot de media-industrie te Hilversum” waarin werd aangegeven dat zich in het verleden incidenten van allerlei aard – persoonlijke intimidaties, bommeldingen, heftige demonstraties – hadden voorgedaan en dat een veelheid van werkzaamheden moet worden verricht om vitale bedrijven als het NOB en de zendgemachtigden, zeker ook in woelige tijden, ongestoord te kunnen laten functioneren.¹⁵⁹ Naar aanleiding van een advies van de politie aan het NOB om haar calamiteitenplan te actualiseren schreven twee studenten in dezelfde periode op verzoek van het NOB een afstudeeropdracht over dit plan. In het verlengde van deze initiatieven vond er tussen de korpsleiding en het ministerie van BZK overleg plaats over de sterkte van het korps en tussen de korpsleiding en de leiding van het NOB overleg inzake beveiligingskwesaties.¹⁶⁰

6.2.4 De genuanceerde maar ook gemengde reacties op Fortuyn's overstap naar de politiek

Tegen de achtergrond van zijn omstrede reputatie werd er opmerkelijk genuanceerd gereageerd op de aankondiging van Fortuyn dat hij mee zou doen aan de verkiezingen en mikte op het premierschap. Dat vond hij zelf ook: “Ik had me voorbereid op zure, negatieve stukken. Maar zelfs het hoofddorgaan van de linkse kerk, de Volkskrant, heeft me met veel égarde behandeld”.¹⁶¹ De redactie van deze krant schreef inderdaad dat het geen kwaad kon voor het Haagse establishment “om van buitenaf enige concurrentie te krijgen. (...) Fortuyn en Leefbaar Nederland delen een gezonde afkeer van het gesloten politieke circuit”.¹⁶² De Leeuwarder Courant schreef: “Fortuyn is zo’n beetje de anti-

158 Dit rapport is gedateerd op 25 april 2001 en draagt de titel *Hilversum, specifieke belangen en kwetsbaarheden*.

159 Het betreft hier een rapport van 8 mei 2001.

160 Hiervan wordt melding gemaakt in het ambtsbericht van E. Bakker, burgemeester van Hilversum, d.d. 29 mei 2002 aan de minister van BZK, en in de notitie *Mediapark en politie Gooi en Vechtstreek*.

161 VN d.d.1 september 2001.

162 VK d.d. 23 augustus 2001.

christ van het poldermodel”.¹⁶³ Columnisten en commentatoren in sommige andere kranten maakten meer voorbehoud of spraken zich min of meer expliciet tegen hem uit. Abrahams in de NRC: “Als stemmentrekker is Fortuyn zeer welkom – jammer alleen van die opvattingen”.¹⁶⁴ Aboutaleb in Trouw: “Fortuyn mag van Leefbaar Nederland nimmer een gratis voertuig maken om zijn dubieuze doelen te bereiken”.¹⁶⁵ Goulet van de Haagsche Courant ging een hele stap verder: “Fortuyn acht ik gevaarlijker dan Janmaat. (...) Fortuyn heeft zijn bruinhemd goed onder zijn maatpak verstoppt. Hij maakt extreem-rechts salonfähig. (...) Hij speelt in op de onderbuikgevoelens van de kiezers”.¹⁶⁶ Hoogland in De Telegraaf was daarentegen benieuwd naar “het spektakel” dat Fortuyn zou losmaken.¹⁶⁷

Ook uit de partijpolitieke hoek kwamen verschillende geluiden. Op een partijbijeenkomst op 3 september 2001 te Voorburg zei Melkert (PvdA) dat hij nog niet wist hoe het ging aflopen met “de club” van Nagel, Westbroek en “wellicht Fortuyn” maar, zo voegde hij eraan toe, “wij gaan proberen op een eerlijke en authentieke manier campagne te voeren”.¹⁶⁸ De Hoop Scheffer (CDA) beaamde dat als Fortuyn lijsttrekker zou worden van LN hij een concurrent zou zijn, maar niet alleen van het CDA. Hij noemde Fortuyn een man met opvattingen “en daar houd ik van”. In de VVD maakte men zich niet teveel zorgen, hoewel men wel zag dat Fortuyn met zijn standpunt omtrent asielzoekers de partij rechts passeerde en wat electorale aantrekkingskracht zou hebben. En het commentaar van Rosenmöller (GroenLinks) was dat hij bij Fortuyn dacht aan “rechts, opportunisme en ambitie”, maar hij zag hem daar wel als premier staan, “Maar hoelang en op welke toon, dat weet ik niet”.¹⁶⁹

Fortuyn zelf ging er na zijn officieuze kandidaatstelling veel minder genuanceerd tegenaan. Op 1 september verklaarde hij in Elsevier: “Paars moet onder de karwats. (...) Paars heeft qua inrichting en aansturing van de collectieve sector niets klaargemaakt. Helemaal niets”.¹⁷⁰ Enkele dagen later stelde hij in het tijdschrift CARP:

*“Inhoudelijk zal ik de PvdA bestrijden, mentaal de VVD. De PvdA ga ik in mootjes hakken. Jammer dat Kok weg is, die man heb ik veel te verwijten en dat had dus een scherper debat opgeleverd. En de VVD, jongens wat ga ik die partij op d'r sodemieter geven. Dat gelach, die gezelligheid, daar word ik kotsmisselijk van. (...) Ik vind het een schande hoe ze voor het publieke domein hebben gezorgd en dat zal ik ze inpeperen. (...) En het CDA? Ik gun ze een verpletterende overwinning”.*¹⁷¹

In de eerste dagen van september moest Kok het opnieuw ontgelden: “Als Kok straks de geschiedenis ingaat, laat hij geen spoor na”. “Wim Kok haat mij. En ik haat Wim Kok”. “Kok is een ramp”.¹⁷² Een column die ondertussen enig opzien baarde had opnieuw betrekking op de problematiek van de islam. Onder de kop “Koude Oorlog met islam” stelde Fortuyn in Elsevier d.d. 25 augustus 2001: “de

163 LC d.d. 23 augustus 2001.

164 NRC d.d. 22 augustus 2001.

165 TR d.d. 30 augustus 2001.

166 HC d.d. 7 september 2001.

167 TEL d.d. 23 augustus 2001.

168 HC d.d. 4 september 2001.

169 De voorgaande uitspraken werden genoteerd in de VK d.d. 22 augustus 2001.

170 ELS d.d. 1 september 2001.

171 CA d.d. 4 september 2001.

172 Deze drie uitspraken werden achtereenvolgens gedaan in ELS d.d. 1 september 2001, INT d.d. 6 september 2001 en AD d.d. 8 september 2001.

grootste bedreiging voor de wereldvrede komt van de islam”.¹⁷³ Ook Fortuyn bevroedde natuurlijk niet hoever de voorbereidingen van de aanslagen die op 11 september in de Verenigde Staten plaatsvonden op dat moment al waren gevorderd. Maar met deze column waarin hij nogmaals zijn ideeën over de islam en speciaal het islamitisch fundamentalisme verwoordde, bevond hij zich na die fatale datum wel in het centrum van de publieke belangstelling.

6.3 EEN RETROSPECTIEVE VOORUITBLIK OP HET ALGEMENE VERLOOP VAN DE VERKIEZINGEN

Alvorens in te gaan op de politiek-politiële effecten van de aanslagen die op 11 september 2001 in de Verenigde Staten plaatsgrepen en op de publieke discussie die in relatie tot Fortuyn in verband met deze aanslagen werd gevoerd, past het om in het verlengde van de al bij al gematigde reacties op de bestijging van het politieke forum door Fortuyn bij wijze van vooruitblik – met politici en journalisten maar ook op grond van politieke gegevens – terug te kijken op het algemene verloop van de verkiezingsstrijd. Zodoende kan immers worden voorkomen dat hierna onbedoeld het beeld wordt gevestigd dat de afgelopen verkiezingen hoofdzakelijk in het teken hebben gestaan van onveiligheid, bedreigingen en veiligheidsmaatregelen of althans onbedoeld de suggestie wordt gewekt dat de commissie vanuit zulk een beeld haar onderzoek heeft verricht. Vanzelfsprekend is de blik hier onwillekeurig gericht op de rol van de uitdager in de verkiezingsstrijd: Fortuyn.

6.3.1 Het beeld van de verkiezingsstrijd in politieke kring

De politici waarmee de commissie van gedachten heeft gewisseld over de voorbije verkiezingen hebben vrijwel allemaal het idee dat de verkiezingsstrijd die achter ons ligt al bij al niet zo heftig is verlopen als het tegenwoordig soms lijkt. Natuurlijk, voor hen is ook duidelijk dat het er na de jaarwisseling 2001-2002, en vooral na het interview met Fortuyn in de Volkskrant d.d. 9 februari 2002, harder aan toe ging dan daarvoor en wellicht ook wel feller dan in eerdere verkiezingscampagnes, maar niet zoveel heftiger dat zou kunnen worden gesproken van een uitzonderlijke strijd, laat staan van een strijd die de grenzen te buiten ging van wat op dit punt in een democratie oirbaar is en mogelijk direct of indirect de veiligheid van Fortuyn in het gedrang kon brengen.

Zo vertelde (B.) De Vries, de voorzitter van het CDA, de commissie dat er in de voorbije maanden bij vlagen wel hard werd gediscussieerd maar niet harder of feller dan in andere verkiezingen die hij in de voorbije decennia, en met name in de jaren zeventig en tachtig, had meegemaakt. De polemieken die deze keer werden gevoerd hadden bij hem dan ook geen moment het gevoel opgeroepen dat zij zouden kunnen uitlopen op geweld tegen deze of gene lijsttrekker.¹⁷⁴ Melkert (PvdA) verwoordde zijn indrukken als volgt:

“Dat er sprake was van een verharding van het klimaat kun je wel zeggen, maar wij hebben, denk ik, allemaal het idee gehad dat het allemaal binnen de perken was van wat in een open democratie als de onze mogelijk is en moet zijn. Met dien verstande dat doordat het bestaande politieke landschap hevige door elkaar werd geschud en

¹⁷³ ELS d.d. 25 augustus 2001.

¹⁷⁴ Verslag oriënterend gesprek met B. de Vries d.d. 2 juli 2002, p. 1.

doordat dat op een nogal exuberante wijze gebeurde de intensiteit zowel van beelden als van woorden aanzienlijk afweek van wat gebruikelijk was in de campagnes van 1998 en 1994. (...) Noch bij mijzelf noch in breder verband in de fractie heeft ooit de gedachte postgevat dat deze politieke strijd zich zo ontwikkelde dat je buiten de normale gang van zaken in een democratie terecht kwam".¹⁷⁵

Van de kant van de VVD werd aangegeven door Eenhoorn:

"Ik wist niet dat hij bedreigd werd zoals nu wel wordt gezegd. Dat wist ik niet en het is ook niet bij me opgekomen dat er zo'n sfeer of klimaat zou zijn rondom Fortuyn door de opmerkingen die over hem waren gemaakt. Ik heb dat nooit gevoeld. We hebben het er ook nooit over gehad".¹⁷⁶

Sommigen, vooral uit de kring van GroenLinks, vonden het trouwens wel plezierig dat het er wat feller aan toe ging omdat zo de onderscheiden standpunten beter tot hun recht konden komen. Enkele verwijzingen naar het gesprek met Rosenmöller mogen dit illustreren:

"Hij bracht leven in de brouwerij en dat had de politiek ook nodig. Dat was de winst. De wijze waarop hij dat deed was natuurlijk keihard confronterend en hij kreeg ook wel dingen terug van een ongemene hardheid, onhollands. Ik was echter niet bezig met het idee dat hij dingen opriep die voor hem konden uitmonden in gevaar. Misschien is dat naïviteit. Dat weet ik niet en dat is op zichzelf ook niet zo belangrijk. Ik was met een woordenstrijd bezig".¹⁷⁷

En op een andere plaats in het gesprek met de commissie:

"In mijn beleving was ook Fortuyn niet heel gevaarlijk bezig. Ja, op het scherpst van de snede. Op een bepaalde manier was ik niet ongelukkig met het feit dat de politiek weer ging leven en dat tegenstellingen zichtbaar werden".¹⁷⁸

Toegespitst op het vraagstuk van de veiligheid en beveiliging van politici in de voorbije verkiezingen valt het in dit beeld op dat geen van de politici waarmee de commissie heeft gesproken, ook maar één moment heeft gedacht aan het soort geweld waarmee Fortuyn om het leven is gebracht. Geen van hen hield het voor mogelijk dat dit in Nederland zou of kon gebeuren. Om diverse redenen niet. Allereerst niet omdat in Nederland sinds mensenheugenis geen politicus werd vermoord en er dus alom het gevoel bestond dat men in dit opzicht geen gevaar liep. Verder ook niet omdat de meeste partijen en/of lijsttrekkers vóór 6 mei 2002 op geen enkele manier werden geconfronteerd met acties of brieven die wezen op reële bedreigingen aan hun adres respectievelijk aan het adres van hun lijsttrekkers of onmiddellijke medestanders.¹⁷⁹ En ten slotte ook niet omdat geen enkele partij zich dus genoodzaakt heeft gezien om in verband met de campagne of ten behoeve van individuele leden specifieke beveiligingsmaatregelen te treffen.

De enige partij die meer en meer werd geconfronteerd met dreigbrieven en scheldmails was GroenLinks. Daarenboven bestaat in haar kring de indruk dat de toon van deze schrijfsels gaandeweg enigszins harder werd. Halsema vertelde hierover de commissie dat zij tot 6 mei wel allerlei

¹⁷⁵ Verslag oriënterend gesprek met A. Melkert d.d. 4 juli 2002, p. 3-4.

¹⁷⁶ Verslag oriënterend gesprek met H. Eenhoorn d.d. 24 juni 2002, p. 10.

¹⁷⁷ Verslag oriënterend gesprek met P. Rosenmöller d.d. 15 juli 2002, p. 8.

¹⁷⁸ Verslag oriënterend gesprek met P. Rosenmöller d.d. 15 juli 2002, p. 9.

¹⁷⁹ Verslagen oriënterende gesprekken met A. Melkert (p. 2-3), H. Kamp (p. 8), B. de Vries (p. 1), Th. van Daalen (p. 1), A. Schouw (p. 1) en Th. de Graaf (p. 2).

bedreigingen had gehad maar geen doodsb bedreigingen. In de aanloop naar de verkiezingen kwam zulk soort verharding onder meer tot uitdrukking in het soort scheldwoorden dat werd gebruikt. Deze verharding werd in de fractie echter niet besproken omdat zij niet als bedreigend werd ervaren. Binnen GroenLinks vond men het debatklimaat dat Fortuyn creëerde leuk en uitdagend. De dreigbrieven werden niet in verband gebracht met de hardere polemiek.¹⁸⁰

Bij het voorgaande mag tot slot niet uit het oog worden verloren dat er in het nabije verleden uit extremistische kring af en toe zeer bedreigende acties – kortstondige en ook meer langdurige – zijn ondernomen in de richting van individuele politici dan wel onderdelen van politieke partijen. Het is dus niet zo dat Nederland de voorbije jaren gevrijwaard is gebleven van dergelijk ondemocratisch optreden. Naar de toekomst toe moet met dit gegeven dus terdege rekening worden gehouden. Het gaat hier immers om een heel ander verschijnsel dan dat van kennelijk psychisch gestoorde mensen die soms tijdenlang politici of politieke partijen bestoken met ziekelijke brieven.¹⁸¹

6.3.2 Het beeld van bevoorrechte journalisten

Bij de redacties van diverse audio-visuele media kwam begin januari 2002 de gedachte op dat het aangewezen was om van dichtbij Leefbaar Nederland en in het bijzonder haar lijstrekker Fortuyn op de voet te volgen. De commissie heeft enkele van deze journalisten gesproken om te vernemen wat zij tijdens de verkiezingsstrijd in het kielzog van Fortuyn hadden meegemaakt op het stuk van diens (on)veiligheid respectievelijk beveiliging.

Lust kreeg samen met zijn collega De Galan in het kader van NOVA en Den Haag Vandaag de opdracht om de verkiezingscampagne van Leefbaar Nederland respectievelijk Fortuyn te verslaan. Dit was niet zo gemakkelijk voor televisiejournalisten omdat Fortuyn “niets deed” dat wil zeggen nergens naar toe ging, met name niet sinds hij op 26 februari 2002 aan de Maashaven te Rotterdam was lastiggevallen. Tot 9 februari 2002 werd in hun kring evenwel door niemand gedacht aan de veiligheid van Fortuyn. Na het interview met de Volkskrant op die dag werd er volgens Lust onder journalisten wel hierover gesproken maar niet in de zin dat Fortuyn door dat interview nu opeens bijzondere risico’s liep. Toen Lust op een dag – lang voor 6 mei 2002 – Fortuyn kwijt was op het Mediapark in Hilversum had hij zich wel even afgevraagd of Fortuyn geen risico’s liep maar deze vraag had hij weer onmiddellijk uit zijn hoofd gezet met de tegenvraag: “Maar wie kent hier de weg?”. Ook was het hem wel opgevallen dat Fortuyn in de Kubus – een bedrijventrum in Rotterdam – wél goed werd beveiligd maar – verbazend genoeg – bij hem thuis dan weer helemaal niet. Overigens hebben hij en zijn collega al die maanden nooit incidenten meegemaakt die wezen op veiligheidsproblemen aan de kant van Fortuyn. Toen hij – ziek thuis – op 6 mei 2002 werd gebeld met de boodschap naar het nieuws van 18.00 uur te kijken dacht hij direct, nog vóór de uitzending, dat Fortuyn was vermoord. Kennelijk had hij onbewust dus wel met die gedachte gespeeld.¹⁸²

De politiek verslaggever bij het NOS-journaal Piek meldde de commissie dat Fortuyn in het algemeen niet alléén door buurten durfde te lopen omdat hij allerlei verwensingen naar zijn hoofd zou krijgen.¹⁸³ Fortuyn werd volgens hem niet fysiek bedreigd maar werd wel geconfronteerd met ver-

180 Samenvatting oriënterend gesprek met F. Halsema d.d. 17 juli 2002, p. 1.

181 Samenvatting oriënterend gesprek met W. Kolijn d.d. 19 juni 2002, p. 1.

182 Samenvatting oriënterend gesprek met W. Lust d.d. 24 juni 2002.

183 Samenvatting oriënterend gesprek met M. Piek d.d. 12 juli 2002, p. 1.

baal geweld. De sfeer was in elk geval in de ogen van Fortuyn bedreigend. Evenals Lust had ook hij een keer meegemaakt dat het niet moeilijk was om Fortuyn thuis op te zoeken. De keer dat hij dat deed was er geen toegangscontrole en liepen de mensen in en uit. Van de enkele keren dat hij Fortuyn buitenshuis heeft meegemaakt was er alleen bij een partijbijeenkomst van de LPF in Almere sprake van beveiliging.

Ook de verslaggever van het Radio 1 Journaal Van de Kerkhof die vanaf 6 maart 2002 – de dag van de verkiezingen voor de Gemeenteraad – Fortuyn van nabij heeft gevolgd, verbaasde zich er op een gegeven moment – op 3 mei 2002 – over dat men bij een persconferentie zo maar binnen en buiten liep bij Fortuyn thuis. De voordeur stond gewoon open en er waren geen agenten of beveiligingsmensen in de buurt. Voor het overige had hij Fortuyn nooit inhoudelijk horen spreken over bedreigingen, ook niet in algemene termen.¹⁸⁴

De krant die in de voorbije jaren welhaast het best geplaatst is geweest om de wederwaardigheden van en met Fortuyn te registreren is het Rotterdams Dagblad. De hoofdredacteur van deze krant, Prins, heeft de commissie verteld dat de redactie, de stadsredactie inbegrepen, voor de zesde mei 2002 eigenlijk nooit informatie heeft ontvangen over bedreigingen aan het adres van politici en/of van Fortuyn. De krant heeft ook nimmer bericht over speciale veiligheidsmaatregelen ten aanzien van politici door de politie. Zij heeft hier ook nooit iets over vernomen.¹⁸⁵

Van Roosmalen, journalist van HP/De Tijd, volgde eveneens op verzoek van de redactie Fortuyn maandenlang tijdens zijn verkiezingscampagne en publiceerde zijn verslagen over diens optreden in een boekje met de titel *Op pad met Pim; van Eindhoven tot Hilversum*. Hij kreeg van de redactie speciaal de opdracht om te letten op kwesties in de sfeer van de veiligheid van Fortuyn omdat er een wat onbestemd gevoel bestond dat het met hem “wellicht raar” zou aflopen. Hierbij werd niet gedacht aan moord, maar bijvoorbeeld aan vechtpartijen. Al die maanden dat hij met Fortuyn optrok heeft hij hier dan ook op gelet maar heeft geen incidenten in die sfeer meegemaakt. Er gebeurden wel eens gekke dingen, bijvoorbeeld in Heerlen een man die met een sigaret een ballon in brand stak, maar die waren niet bedreigend of intimiderend. Niettemin beklagde Fortuyn zich ook tegenover hem dat hij niet meer veilig over straat kon. Van Roosmalen kreeg echter de indruk dat Fortuyn eigenlijk geen beveiliging wilde. Fortuyn vond dat op de een of andere manier extreem, paranoia-achtig. Was dat nu wel nodig? Daar moesten toch goede redenen voor zijn vond hij zelf. Hier staat tegenover dat, wanneer zijn partij iets organiseerde, bijvoorbeeld in de Kubus of het Excelsior stadion, er wel voor beveiliging werd gezorgd.¹⁸⁶

6.3.3 Het beeld bij de politiekorpsen

De derde bron die is aangeboord om enigermate een algemeen beeld te verkrijgen van het verloop van de verkiezingsstrijd, zijn ambtsberichten van de regionale politiekorpsen over hun eventuele ervaringen met gebeurtenissen die te maken hebben met de veiligheid van Fortuyn in de periode tussen 20 augustus 2001 en 6 mei 2002. Deze ambtsberichten zijn door toedoen van het ministerie van BZK bezorgd aan de commissie.

184 Samenvatting oriënterend gesprek met J. van de Kerkhof d.d. 11 juli 2002, p. 2-3.

185 Samenvatting oriënterend gesprek met J. Prins d.d. 18 juni 2002, p. 1.

186 Samenvatting oriënterend gesprek met M. van Roosmalen d.d. 20 juni 2002, p. 1.

Wanneer de politieregio's waarin Fortuyn vooral verkeerde – Rotterdam-Rijnmond, Haaglanden, Gooi en Vechtstreek, en zijdelings ook Amsterdam-Amstelland – en waarvan de ambtsberichten verderop in dit rapport diepgaand zullen worden bekeken, buiten beschouwing worden gelaten, dan kan worden gezegd dat de algemene strekking van de resterende berichten is dat zo goed als nergens op enigerlei wijze iets is gebeurd dat wijst op enig probleem met betrekking tot de veiligheid, laat staan de beveiliging, van Fortuyn. Sommige korpschefs respectievelijk korpsbeheerders hebben er overigens op gewezen dat hetzelfde het geval is voor andere lijsttrekkers respectievelijk politici dan Fortuyn.

De korpsen die hebben laten weten dat zij op geen enkele manier zijn geconfronteerd met iets in deze sfeer, zijn: Amsterdam-Amstelland, Brabant-Noord, Brabant-Zuid-Oost, Drenthe, Flevoland, Gelderland-Midden, Gelderland-Zuid, Groningen, Hollands Midden, Kennemerland, Limburg-Noord, Noord-Oost-Gelderland, Zaanstreek-Waterland, Zuid-Holland-Zuid en Zeeland.

Enkele korpsen hebben laten weten dat Fortuyn in hun regio wel op verkiezingsbezoek is geweest maar voegden hieraan toe dat er geen enkele reden was om in dit verband (al dan niet speciale) politimaatregelen te treffen. Zo meldde de politieregio Limburg-Zuid dat Fortuyn op 2 februari 2002 in Heerlen optrad maar voor dat bezoek “waren geen aparte maatregelen – inclusief politieke – genomen en behoeften ook niet te worden toegepast”.¹⁸⁷ In het ambtsbericht van de politieregio Midden- en West-Brabant wordt geattendeerd op het bezoek van Fortuyn aan Breda op 6 mei 2002 onder de toevoeging dat het korps “over geen enkele aanwijzing beschikte dat diens veiligheid in gevaar zou zijn. Er zijn ten aanzien van dat bezoek dan ook door de politie geen extra beveiligingsmaatregelen getroffen”.¹⁸⁸ En de politieregio Twente liet weten dat een aangekondigd bezoek van Fortuyn aan een regionale landbouwbeurs in de regionale krant zowel veel positieve als negatieve reacties opriep maar dat het bezoek uiteindelijk niet is doorgegaan.¹⁸⁹

Het enige korps buiten de Randstad dat bij herhaling is geconfronteerd met activiteiten die te relateren zijn aan de campagne van Fortuyn is dat van Friesland.¹⁹⁰ Op 14 april 2002 vond in Leeuwarden een anti-Pim-Fortuyn-bijeenkomst plaats maar – zoals verwacht – was de belangstelling gering. Op 22 april trad in dezelfde stad een spraakmakend lid van de LPF op. Bij de organisatoren van de vergadering bestond de vrees dat er iets mis zou kunnen gaan. Overleg met de plaatselijke politie resulteerde erin dat de betrokken groepschef werd ingelicht en dat twee leden van de RID de meeting zouden bijwonen. Deze bijeenkomst – waaraan ongeveer 60 personen deelnamen – verliep ongestoord. Verder vond er in deze periode nader onderzoek plaats naar een man die twee landelijk bekende politici bedreigde en lastigviel. Dit onderzoek resulteerde in diens aanhouding. Bij een bijeenkomst waaraan een van deze politici deelnam oefende een onderzoeker toezicht uit. En de melding bij de RID door de plaatselijke campagneleider van de LPF op 6 mei 2002 dat Fortuyn nog diezelfde avond een besloten bijeenkomst zou bijwonen te Leeuwarden, leidde ertoe dat werd afgesproken dat de betrokken districtchef hieromtrent werd geïnformeerd en dat twee mensen van de RID ter plaatse aanwezig zouden zijn; de LPF zelf zou zorgen dat er twee security-mensen beschikbaar waren. Ofschoon deze bijeenkomst door de moord op Fortuyn geen doorgang kon vinden ging

187 Brief wnd. korpschef Limburg-Zuid d.d. 3 juli 2002 aan de directeur Politie bij het ministerie van BZK.

188 Brief korpsbeheerder Midden- en West-Brabant d.d. 29 juli 2002 aan de Directie Politie bij het ministerie van BZK.

189 Brief korpschef Twente d.d. 24 juli 2002 aan de Directie Politie bij het ministerie van BZK.

190 Brief korpsbeheerder Friesland d.d. 9 juli 2002 aan de directeur Politie bij het ministerie van BZK.

de politie toch ter plaatse omdat in LPF-kring was opgevangen dat er acties van links-georiënteerde personen konden worden verwacht. Die vonden evenwel niet plaats.

De politie Utrecht ten slotte maakte melding van een aangifte wegens discriminatie tegen Fortuyn naar aanleiding van het interview in de Volkskrant op 9 februari 2002. En verder wees zij op de politiematregelen die waren getroffen in verband met het debat tussen de lijsttrekkers na afloop van de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002 in Amersfoort. “Afgezien van een enkel spandoek, wat kreten en het uitdelen van pamfletten, waarin politici als selfkickers werden bestempeld, is het geheel ordelijk verlopen”.¹⁹¹

6.3.4 Het algemene beeld: een rustig verloop

Vergelijkt men de ervaringen, indrukken en beelden die hiervoor aan de hand van drie uiteenlopende bronnen zijn weergegeven dan dringt zich onmiskenbaar de vaststelling op dat de voorbije verkiezingsstrijd, genomen over de gehele periode en over het gehele land, juist ook waar het de (fysieke) veiligheid en dus ook de (materiële) beveiliging van Fortuyn betreft, in het algemeen een rustig verloop heeft gekend. Het was in elk geval niet zo dat op allerlei plaatsen, op allerlei momenten en op allerlei manieren, al dan niet in het bijzijn van Fortuyn, manifestaties van welke orde dan ook – gaande van samenscholingen tot plakacties – hebben plaatsgevonden die ook maar in het minst moesten doen vrezen voor zijn veiligheid. Wat er precies is voorgevallen in – kort en goed gezegd – de Randstad, dit wil zeggen de politieregio’s Rotterdam-Rijnmond, Haaglanden, Gooi en Vechtstreek en Amsterdam-Amstelland, komt hierna nog uitvoerig ter sprake. Maar met deze restrictie in het achterhoofd kan het vorenstaande voorlopig in redelijkheid worden beweerd.

Hiertegen zou kunnen worden opgeworpen dat die rust niet zo verwonderlijk is omdat Fortuyn bovenal campagne voerde via de media en de verkiezingsstrijd die hij voerde zich zodoende ternauwernood “op straat” afspeelde. Of deze tegenwerping steek houdt kan echter worden betwijfeld want omstreden politieke opvattingen over gewichtige onderwerpen leiden vaak genoeg ook buiten aanwezigheid van degenen die ze vertolken, tot alle mogelijke acties in het publieke domein. Maar wat hier ook precies van zij, feit is dat Fortuyn ook reeds in deze periode zijn politieke strijd vooral uitvocht in de media, met radiowoorden en televisiebeelden. Als gevolg hiervan kwam hij naar verhouding natuurlijk niet veelvuldig in contact met allerlei publiek. En zo bezien bracht deze campagne strategie als vanzelf met zich mee dat het risico dat Fortuyn zomaar ergens in den lande fysiek in het gedrang zou worden gebracht, aanzienlijk werd ingeperkt.¹⁹²

Deze gevolgtrekking brengt ons op haar beurt welhaast automatisch bij de vraag die in de opdracht van de commissie ligt besloten en die verderop in dit rapport diepgaand zal worden behandeld: stond de veiligheid van Fortuyn gedurende de verkiezingen daadwerkelijk op het spel? Of, proactiever gedacht, was er werkelijk reden om te vrezen voor de veiligheid van Fortuyn? En waarvoor moest of kon dan precies worden gevreesd? Welke veiligheidsrisico’s had hij eventueel te duchten? Of, was de aandacht die hijzelf publiekelijk besteedde aan zijn eigen veiligheid wellicht ook een manier om het algemene thema van de publieke veiligheid op een indringende manier aan de man

¹⁹¹ Brief Divisie Recherche Politie Utrecht d.d. 13 augustus 2002 aan de Directie Politie BZK.

¹⁹² Zie over dit soort van kwesties Th. Scheffer, “Vom Königsmord zum Attentat; zur Kulturmorphologie des politischen Mordes”, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Socialpsychologie*, 1997, nr. 37, p. 183-199.

te brengen? Men verlieze immers niet uit het oog dat Fortuyn in het openbaar weliswaar sporadisch indicaties gaf over de gevaren die hij vreesde maar dat hij hierover meestal in het geheel geen tekst en uitleg verschafte.

6.4 DE DOORWERKING VAN DE AANSLAGEN VAN 11 SEPTEMBER 2001 OP HET GEVOERDE BEVEILIGINGSBELEID

Ook in Nederland werd algemeen met ontzetting gekeken naar de welhaast onvoorstelbare terroristische acties die op 11 september in de Verenigde Staten werden uitgevoerd. Zij leidden ertoe dat op een aantal plaatsen in het land en met name in steden als Den Haag, Amsterdam en Rotterdam direct een hele reeks bewakings- en beveiligingsmaatregelen door de burgemeesters werden getroffen.¹⁹³ De dagen en weken daarna kwamen vrijwel dagelijks de TEC en GED bijeen om de situatie onder ogen te zien en het gevoerde veiligheidsbeleid eventueel bij te stellen. In dit verband werd ook bezien of er moest worden overgegaan tot persoonsbeveiliging. Dit werd voor niemand nodig geacht – en dus ook niet georganiseerd; de bestaande beperkte beveiliging van de minister-president werd slechts enigermate verscherpt. Na de aanvang van de oorlog tegen de Taliban in Afghanistan werden eveneens ten behoeve van de minister van Defensie en de minister van Buitenlandse Zaken enige tijd persoonsbeveiligende maatregelen getroffen. Hier bleef het bij voor wat Nederlandse bewindspersonen respectievelijk Nederlandse politici betreft. Voordien, en ook nadien, werd persoonsbeveiliging wel op beperkte schaal toegekend aan een (andere) bewindspersoon maar dit om redenen die te maken hadden met de somtijds hevige commotie rond het door hem gevoerde beleid.

Belangrijk in het kader van dit onderzoek is verder om te melden dat in de vergadering van de TEC op 25 september 2001 aan de orde is geweest dat in de GED werd bepaald “dat bij forse onveiligheidsgevoelens bij burgers of het bestuur er ook zonder een aanwijsbare dreiging maatregelen kunnen worden ingesteld”. Deze zinsnede zou namelijk de gedachte kunnen oproepen dat in die dagen het gevoerde beveiligingsbeleid ten aanzien van objecten en personen vrij ingrijpend werd bijgesteld. Zo ruim mag deze zinsnede echter niet worden uitgelegd. Zij komt namelijk uit een passage in het verslag waar het gaat om de bespreking van de doorlopend gehanteerde “bewakingslijst” en dan niet over deze lijst in het algemeen maar over het stukje dat betrekking heeft op bewakingsmaatregelen in relatie tot de “USA”. Verder mag niet uit het oog worden verloren dat in deze zinsnede met geen woord wordt gerept over “persoonsbeveiliging”. Zeker belangrijk is overigens dat blijkens hetzelfde verslag aansluitend wordt gesteld dat de TEC op dat moment “geen aanleiding (ziet) een dergelijk advies te geven”.¹⁹⁴

Voorts spreekt het welhaast vanzelf dat het voeren van een landelijk en/of plaatselijk veiligheidsbeleid op momenten als de 11^e september valt of staat met de beschikbaarheid van informatie. Hierom werd kort na de aanslagen door de Raad van Hoofdcommissarissen in overleg met het ministerie

193 Brief van de burgemeester van Den Haag W. Deetman d.d. 11 september 2001 aan het NCC.

194 Het vorenstaande berust op lezing van de vergaderstukken van de TEC en de GED vanaf 31 juli 2001 tot en met 20 december 2001. Wat de besproken passage in het verslag van de vergadering van de TEC op 25 september 2001 betreft is nagegaan of de verslagen van de vergaderingen van de GED d.d. 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21 en 24 september 2001 wellicht meer licht zouden kunnen werpen op dit punt. In deze verslagen wordt er echter geen melding van gemaakt.

van BZK een speciale informatiehuishouding opgebouwd om een “effectieve en efficiënte besluitvorming door het bevoegd gezag over te treffen maatregelen op het gebied van de openbare orde en opsporing in relatie tot de voorkoming en beheersing van terrorisme” te realiseren.¹⁹⁵ Dit plan voorzorg erin dat voorzover mogelijk op gestandaardiseerde wijze – via briefjes, checklists, incidentenrapporten en situatierapporten (“sitrap”) – alle relevante informatie per korps werd samengebracht en dat de “sitrap” door alle korpsen – via hun regionale informatieknoppunten – zouden worden ingestuurd bij de DRO/UTBT van het KLPD. Deze dienst zou zorgen voor de opmaak van landelijke “sitrap” en waar nodig en mogelijk voor analyses van het vergaarde materiaal. Het project kreeg de zaaksnaam “Noble Eagle”. Zeker in de eerste maanden – toen de *sense of urgency* nog alom werd gevoeld en er zich her en der ook nog allerhande incidenten voordeden¹⁹⁶ – heeft dit informatiesysteem in het algemeen goed gewerkt. Dit heeft de commissie kunnen vaststellen aan de hand van zowel de desbetreffende stukken van het politiekorps Haaglanden als op grond van rapportages van de UTBT.

Wat speciaal politie Gooi en Vechtstreek betreft kan worden opgemerkt dat er ook hier diverse maatregelen werden getroffen om calamiteiten en ernstige incidenten zoveel als mogelijk tegen te kunnen gaan dan wel adequaat te kunnen bestrijden. Afgezien van de opstelling van een calamiteitenplan voor het Mediapark was een van de maatregelen de afsluiting van het NOB-complex met een hekwerk en de beperking van de toegang tot het terrein tot de hoofdingang waar een medewerker van een beveiligingsfirma werd gestationeerd. Ook werd het passensysteem voor de medewerkers weer geactiveerd met het oog op de toegang tot panden die worden gebruikt door medewerkers van verschillende bedrijven. Bezoekers zonder pas moesten “zich melden bij de beveiligingsmedewerker en worden door degene met wie zij een afspraak hebben opgehaald en begeleid”. In het bijzonder werden over en weer tussen politie en Mediapark informatieposities opgebouwd. Tot eind maart 2002 werd er door een lid van politie Gooi en Vechtstreek tweemaal per week contact onderhouden met representanten van het Mediapark. Contacten tussen het Mediapark en de BVD omtrent beveiliging hadden – ondanks het klemmende advies van een jaar voordien – in april 2002 nog steeds weinig of niets opgeleverd. Een – op zichzelf rommelige – discussie tussen het NOB en het NCC omtrent de plaatsing van het Mediapark op de nationale lijst van “extra te beveiligen objecten” liep in december 2001 eveneens nog volop.¹⁹⁷

Ofschoon de formele doelstelling van het Noble Eagle project zou kunnen suggereren dat de bedreiging en daarmee de eventuele beveiliging van personen er geen deel van uitmaakte, blijkt uit de eerder genoemde stukken dat dit wel het geval was. In de operationeel-strategische documenten van de politie Haaglanden bijvoorbeeld wordt bij “kwetsbaarheid” niet alleen verwezen naar organisaties en locaties maar ook naar “personen”, zowel in de sfeer van de openbare orde als in de sfeer van de terreurbestrijding. In de landelijke “sitrap” die de commissie heeft geraadpleegd wordt

195 *Plan van aanpak* dat werd vervaardigd door de *Werkgroep informatiehuishouding met betrekking tot radicaal islamitisch fundamentalisme*, Rotterdam, 20 september 2001.

196 Verslag oriënterend gesprek met J. Wiarda d.d. 26 juni 2001, p. 7.

197 Brief van E. Bakker, korpsbeheerder Politie Gooi en Vechtstreek, d.d. 29 mei 2002 aan de minister van BZK, brief van T. Schmitz, directeur Strategy and Public Affairs, d.d. 17 december 2001 aan het NCC, brief van L. van Doorn, manager Beheer en Exploitatie NOB Vastgoed, d.d. 26 augustus 2002 aan de commissie, de notitie *Mediapark en Politie Gooi en Vechtstreek*, het *Calamiteitenplan Mediapark* van het NOB d.d. september 2001 en het *Actieplan regulier politieoptreden NOB* d.d. oktober 2001.

geregeld melding gemaakt van enige vorm van bedreiging jegens een bepaald persoon maar niet of nauwelijks van het treffen van maatregelen in de sfeer van de persoonsbeveiliging. Zo goed als altijd gaat het dus om maatregelen in de sfeer van objectbewaking. Voor het overige wordt in deze “sitrap” veelvuldig melding gemaakt van vernielingen en brandstichtingen, (meldingen van) poederbrieven, (valse) bommeldingen en bekladdingen, in het bijzonder met betrekking tot moskeeën en (andere) objecten met islamitische connotaties (scholen). Dit is trouwens ook het beeld in de media van die dagen: tientallen leden van de moslimgemeenschap maken melding van discriminerende gedragingen en op tal van plaatsen gebeuren, blijktens de berichten, dingen als zoëven werden aangestipt: vernielingen enzovoort. Het bericht dat zo’n twintig Marokkaanse jongens in Ede de aanslagen zouden hebben “gevierd” viel alom slecht.¹⁹⁸

Vanzelfsprekend gooiden al zulke incidenten nog olie op het vuur van de publieke discussie dat door de aanslagen zelf was ontstoken. Beperkt tot de verklaringen van vooraanstaande politici is de teneur van die discussie er vooral een van verzet tegen polarisering tussen moslims en niet-moslims in het land. Kok die op 17 september de aanslagen een “oorlogsverklaring aan ons allemaal” noemde stelde na afloop van een gesprek met Marokkaanse jongeren op 21 september “dat het nooit zo (mag) zijn dat Nederlanders tegenover allochtonen komen te staan”.¹⁹⁹ Melkert (PvdA) riep bij herhaling op tot dialoog tussen de verschillende bevolkingsgroepen.²⁰⁰ Bij monde van Dijkstal pleitte de VVD voor wederzijds respect en een “tweezijdig proces van aanpassing”.²⁰¹ En Van Boxtel (D66) ging in een aantal grote steden debatten aan met vertegenwoordigers van de etnische minderheden.²⁰²

Fortuyn deed ook onmiddellijk van zich spreken. In een column van 12 september 2001 herhaalde hij zijn pleidooi voor een “koude oorlog aan de islam”: die is onvermijdelijk. Anders dan Kok voegde hij hier echter aan toe:

*“Een koude oorlog die we zullen moeten voeren in onze eigen samenlevingen. (...) Dit soort idioterie verdient een massieve ideologische bestrijding. Dat is de belangrijkste taak die ons wacht in de komende jaren en daarvoor is ieder van ons nodig. Als we duidelijk weten te maken aan een ieder die hier woont, werkt en leeft waar we voor staan maar ook wat wij uit het diepst van ons gemoed verafschuwen, dan zijn we niet alleen als volk weerbaar, maar weerhouden we ook de weifelmoedigen onder ons van medewerking, hoe marginaal ook, aan dit soort walgelijke acties”.*²⁰³

Op 15 september 2001 verscheen er een interview met hem in CDA-Magazine waarin hij deze opvattingen nog eens debiteerde: “Een koude oorlog met de Islam is onvermijdelijk”. Hij verweet het CDA dat het islamieten in zijn gelederen opneemt: “dat is toch vreselijk”. En gaf het de raad: die “moeten er gewoon uit”. En passant herhaalde hij nog eens dat zijn campagne zich richt tegen de PvdA, tegen de subsidiesociocratie en tegen Melkert, en zijdelings ook tegen de VVD, de partij van de “lachebekjes”.²⁰⁴ Op 16 september 2001 poneerde hij in Business Class opnieuw dat het islamitisch geloof “de

198 Zie onder meer NRC d.d. 12 september 2001, TEL d.d. 13 september 2001, PAR d.d. 15 september 2001. Minister De Vries verklaarde later dat het genoemde incident enorm was opgeblazen, zie VK d.d. 4 oktober 2001.

199 TR d.d. 21 september 2001 en VK d.d. 22 september 2001.

200 VK d.d. 8 oktober 2001.

201 ME d.d. 2 oktober 2001.

202 AD d.d. 2 oktober 2001.

203 P. Fortuyn, “Als een man achter de Amerikanen”, in: *At your service*, s.l., s.n., s.d., p. 11-13.

204 CDA-Magazine d.d. 15 september 2001.

grootste bedreiging voor de wereldvrede” vormt. Wat het incident in Ede aangaat wilde hij aannemen dat het een kwajongensstreek was maar “Meneer Bin Laden uitroepen tot je leider, walgelijk. (...) Evenzeer als het walgelijk is als je gaat zitten zeggen dat meneer Hitler een fantastische man was”.²⁰⁵ En in een column van 18 september wees hij erop dat “pek en veren” zijn deel waren na de publicatie van *Tegen de islamisering van de cultuur* en dat hij werd beschuldigd van:

*“(aanzetten tot) rassenhaat, vreemdelingenhaat (de deftigen onder ons noemen dat xenofobie) en Marcel van Dam schrok er bij de VARA niet voor terug mij een minderwaardig mens (in het Duits is dat ‘ein Untermensch’, zo werden de joden door Hitler en trawanten betiteld) te noemen en een vergelijking te trekken met Eichmann, de bureauoordenaar van zes miljoen joden. In dit boek komt niets van dit alles voor. Vreemdelingenhaat is mij vreemd en de islam is een godsdienst en cultuur die niet aan een ras is gebonden”.*²⁰⁶

Politieke en in het algemeen publieke reacties op deze uitspraken bleven niet uit. Dat kon welhaast ook niet anders: waar Fortuyn pleitte voor een “koude oorlog” in de Nederlandse samenleving kwamen de meeste andere politici juist op voor dialoog en wederzijds respect tussen de diverse bevolkingsgroepen. Van Boxtel (D66) verklaarde in de pers: “Van dergelijke uitspraken krijg ik koude rillingen. Hij is volstrekt onverantwoord bezig. Misschien is Levensgevaarlijk Nederland een betere naam voor zijn partij”.²⁰⁷ In B&W preciseerde hij zijn standpunt nog: “de fout die de heer Fortuyn maakt is te zeggen: ik stigmatiseer nu een hele geloofsgemeenschap, omdat een aantal onbezonnen lieden zich slecht hebben gedragen”.²⁰⁸ De Vries (PvdA) zei op 23 september in het programma Buitenhof: de BVD en de politiekorpsen letten “scherp op elementen die de vrede in ons land willen verstoren. Met de meeste mensen zit het helemaal goed, maar er zijn er ook die zeggen dat we maar weer een koude oorlog moeten beginnen”.²⁰⁹ En op een enkele columnist na – B. Smalhout in De Telegraaf: “De algemene mening luidt dat de Islam een uiterst agressieve en intolerante godsdienst is die een toenemende bedreiging vormt voor onze Westerse samenleving. Dat is ook wel zo, maar tot nu toe heeft onze overheid gefaald dit simpele feit te erkennen”²¹⁰ – waren ook in krantenkringen de reacties overwegend negatief. Trouw schreef bijvoorbeeld:

*“Het is onnozel en gevaarlijk de terreurdaden in Amerika te herleiden op een botsing tussen de islam en het christendom. (...) In dit perspectief heeft Pim Fortuyn (...) zich nu al gediskwalificeerd. (...) Fortuyn laat daarmee zien wat voor een onverantwoordelijk man hij is. (...) Verstandiger is het de weg van de dialoog en open communicatie in te slaan”.*²¹¹

En de columnist van NRC Handelsblad Bomhoff: “Een koude oorlog tegen de Islam, oppert demagogie Pim Fortuyn. Een even gevaarlijk als fout voorstel, maar het valt hier en daar op vruchtbare grond, blijkend uit het feit dat sinds 11 september nergens in West-Europa zoveel agressie plaats lijkt te vinden tegen moslims en moslimgebouwen als in Nederland”.²¹²

205 Business Class d.d. 16 september 2001.

206 P. Fortuyn, “De dreiging van de islam”, in: *At your service*, s.l., s.n., s.d., p. 15-19.

207 PAR, VK en RD d.d. 22 september 2001, AD d.d. 25 september 2001.

208 B&W d.d. 25 september 2001.

209 RD, HC en NRC d.d. 24 september 2001.

210 TEL d.d. 15 september 2001.

211 TR d.d. 21 september 2001.

212 NRC d.d. 6 oktober 2001.

6.5 DE UITGANGSPUNTEN VAN HET BEVEILIGINGSBELEID VAN LN TEN AANZIEN VAN FORTUYN

In de uitzending van 2 Vandaag van 20 augustus 2001 waarin Fortuyn aankondigde dat hij zou deelnemen aan de verkiezingen, werd ook de voorzitter van LN geïnterviewd. Hij bestreed niet dat er op voorhand contacten waren geweest tussen hem en Fortuyn over deze uitzending en liet ook wel verstaan dat dit niet toevallig was “als je nagaat wat Fortuyn kan en wat Leefbaar Nederland aan netwerk in het land heeft”. En hij maakte ook geen geheim van de ambitie van zijn partij: geen splinterpartij worden, tien zetels halen, met of zonder Fortuyn.²¹³ Dit verklaart waarom na deze uitzending de kandidatuur voor het lijsttrekkerschap van LN werd opengesteld. Duidelijk was dat Fortuyn in was voor deze positie, maar hij was niet de enige: op 21 september hadden zich 11 kandidaten aangemeld en het werden er uiteindelijk 22.²¹⁴ De discussie tussen de kandidaten liep bij vlagen hoog op en nam het karakter van een richtingenstrijd aan tussen een “linkervleugel” en “rechtervleugel”.²¹⁵ De baas van de stadspartij in Rotterdam Kneepkens riep dat hij zich enkel en alleen kandidaat stelde om Fortuyn de pas af te snijden. Wat Fortuyn afdeed met een kort “hij doet maar”.²¹⁶ Mede omdat Fortuyn kennelijk “8 miljoen aan toezeggingen” binnenhad “van mensen uit de wereld van het onroerend goed” concludeerde het Algemeen Dagblad op 18 oktober 2001 dat Fortuyn het lijsttrekkerschap nauwelijks meer kon ontgaan.²¹⁷

Wat hier ook van zij, op 23 oktober 2001 werd hij inderdaad door de voorzitter van de partij naar voren geschoven als de enige geschikte kandidaat. De betekenis van deze electorale voorzet voor de positie van LN viel op dat moment moeilijk in te schatten. Peilingen van het Nipo wezen er eind september op dat de PvdA en de VVD nek-aan-nek zouden staan, het CDA gelijk zou blijven, GroenLinks drie zetels zou winnen, de Socialistische Partij een zetel winst zou behalen, en dat LN zou uitkomen op twee zetels.²¹⁸ Commentatoren zagen evenwel allerlei bewegingen plaatsvinden die zich wellicht ook zouden kunnen vertalen in andere stembusuitslagen. De crisis in het CDA door het vertrek van voorzitter Van Rij zou de VVD en de PvdA ten goede komen, “gastvrije” partijen als PvdA en D66 begonnen standpunten in te nemen “die voorheen vooral klonken uit de hoek van CDA en VVD”.

Terwijl er in het openbaar nog hevig werd gediscussieerd over de rol en het lijsttrekkerschap van LN werden er achter de coulissen reeds allerhande voorbereidingen getroffen voor een verkiezingscampagne waarin hij als lijsttrekker zou figureren. Een belangrijk onderdeel van deze voorbereidingen betrof de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn. De toenmalige campagneleider van LN Van de Linde maakte op grond van zijn ervaringen met politieke campagnes in de Verenigde Staten volgens Groters van meet af aan een belangrijk thema van veiligheid en beveiliging:

213 2 Vandaag d.d. 20 augustus 2001. Tegenover de commissie vertelde J. Nagel dat hij Fortuyn had leren kennen in het kader van de voorbereiding van de uitzending Het Zwarte Schaaap en dat daarna her en der al de gedachte was gerezen dat hij misschien geschikt was voor het lijsttrekkerschap van Leefbaar Nederland. Samen met W. van Kooten en K van de Linde had hij bij Fortuyn thuis het interview met 2 Vandaag voorgesproken. Verslag oriënterend gesprek met J. Nagel en K. van de Linde d.d. 27 juni 2001, p. 2.

214 NRC d.d. 21 september 2001 en SP d.d. 1 oktober 2001.

215 GA d.d. 15 september 2001.

216 NRC, HC, FD, TR d.d. 27 september 2001 en RD d.d. 27 september 2001.

217 AD d.d. 18 oktober 2001. Zie ook VK d.d. 16 oktober 2001.

218 TEL d.d. 28 september 2001.

*“Ik denk dat dit uit de achtergrond van Kay van de Linde voortkwam, die in Amerika het nodige had gedaan, deel had uitgemaakt van campagne teams en het was daar heel gebruikelijk om een war room te hebben. Ik heb toen gezegd: ‘Moeten we dat wel doen, al die Amerikaanse kreten’. Maar al dit soort dingen is eigenlijk uit zijn koker gekomen”.*²¹⁹

In aansluiting hierop is het van belang te memoreren dat de leiding van LN het welhaast vanzelfsprekend vond dat om te beginnen de partij zelf de nodige maatregelen moest treffen aangaande de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. Groters die – na jarenlang in het bedrijfsleven beleidsfuncties te hebben vervuld – in juli 2001 als vrijwilliger begon te werken op het campagnebureau van LN en vervolgens samen met Van de Linde het campagneplan schreef, vertelde het zo:

*“We hebben toen eigenlijk helemaal niet gesproken over waarom de overheid dat zou moeten doen. Dat is nooit in onze gedachten geweest. (...) Ik vind dat als je zo’n politieke partij opzet, dan kost dat ons, mag ik – denk ik – best zeggen, rond de (...). Daar zat een behoorlijke post beveiliging in. Wij hebben nooit gezegd: ‘Daar moet een ander dan maar voor zorgen’. Wij vragen toch als Leefbaar Nederland of hij lijsttrekker wil worden. Ik vind ook dat je dan de verantwoording hebt als partij om te zorgen dat daar een goede LT-support (LIJSTREKKER, CIE) voor komt”.*²²⁰

Het campagneplan, inclusief de begroting voor de beveiliging van de lijsttrekker, werd medio september 2001 goedgekeurd door het partijbestuur. Op dat moment had Groters al enige tijd zijn oog laten vallen op de Business Security Company (BSC) voor de ontwikkeling van een beveiligingsbeleid betreffende de toekomstige lijsttrekker. Telefonisch nodigde hij dit bedrijf begin augustus uit om een offerte op te stellen inzake de beveiliging en begeleiding van de lijsttrekker van LN voor de periode van half maart tot half mei 2002. Deze offerte, ingebed in een omschrijving van de taken et cetera van een persoonsbeveiligers, werd op 8 augustus opgemaakt en op 14 september 2001 door de directeur van BSC Uiterwijk toegelicht in een persoonlijk onderhoud met Groters.²²¹ In dit gesprek werd onder meer aangegeven waarom van de kant van LN beveiliging van Fortuyn – die werd inmiddels immers beschouwd als de aangewezen kandidaat voor het lijsttrekkerschap – nodig werd geacht. In de desbetreffende gespreksnotitie van 15 september 2001 werd aangetekend:

“Veiligheidsrisico door duidelijke politieke uitspraken”.

Meer concreet werd afgesproken dat BSC een beveiligingsplan zou maken voor de bijeenkomst van de partij op 25 november 2001: de bijeenkomst waarop de lijsttrekker zou worden gekozen.²²² Ingevolge een telefonisch onderhoud d.d. 26 september 2001 tussen Groters en de directeur van BSC werd door deze firma op 13 november 2001 een offerte voor de beveiliging van deze bijeenkomst ingestuurd.²²³

219 Verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2002, p. 5.

220 Verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2002, p. 5. Met “LT-support” wordt bedoeld op de ondersteuning van de lijsttrekker in de vorm van agendavoering, voorverkenning bij optredens e.a.

221 Brief R. Abspoel d.d. 14 september 2001 aan G. Groters, brief H. Schippers d.d. 7 augustus 2002 aan de commissie en de brief van P. Uiterwijk en R. Abspoel d.d. 29 augustus 2002 aan de commissie.

222 Gespreksnotitie BSC d.d. 15 september 2001.

223 Brief R. Abspoel d.d. 13 november 2001 aan G. Groters.

Voor een goed begrip van hetgeen volgt moet hierbij worden aangetekend dat Groters heeft verklaard dat tot op dat moment geen concrete bedreigingen aan het adres van Fortuyn bij LN waren binnengekomen, in welke vorm dan ook. De beveiligingsmaatregelen waar zij in de periode september-oktober 2001 over spraken, werden louter en alleen ingegeven door een inschatting van de veiligheidsrisico's die Fortuyn in hun ogen door zijn opstelling creëerde. Hierbij dacht hij overigens zeker niet aan moord maar aan een:

*“taartincident, een pak slaag, een klap voor zijn kop. Aan dat soort dingen werd gedacht. Ik moet ook zeggen dat ik dat niet gek had gevonden. (...) Omdat mensen zich aangesproken voelden. Zeg maar Islamieten die door hem op een bepaalde manier neergezet werden, of hij daar gelijk in had of niet. Daarvan zou ik me kunnen voorstellen dat je daar boos over zou kunnen worden en die man een dreun voor zijn hoofd had willen verkopen. Ik denk dat dat soort dingen gebeurd zouden zijn”.*²²⁴

De verklaring van Groters – dat er in de onderhavige periode geen sprake was van bedreigingen ten aanzien van Fortuyn – kan voor een stuk worden geverifieerd aan de hand van het soort e-mails dat in die tijd op diverse adressen binnenkwam. De mails die werden gestuurd naar Business Class waren in het algemeen positief gestemd ten aanzien van Fortuyn. Er waren er slechts enkele bij – vijf, zes – waarvan de schrijvers zich negatief tot zeer negatief uitlieten over hem. Hun inhoud varieerde van opmerkingen dat de programmaleiding niet kritisch genoeg stond tegenover wat Fortuyn allemaal beweerde tot uitspraken waar een regelrechte weerzin tegen Fortuyn uit sprak. In die zin ging het hier soms om echte “hate-mails”, haatpost in nieuw Nederlands. Voorbeelden hiervan zijn: “Ik haat zulke mensen, ik haat Pim Fortuyn (...)”, “Wat een schaamteloze racist ben jij?”, “Je haat moslims, da’s heel duidelijk. Je voelt je superior, net als Berlusconi”, “Ik ben blij dat we niet in 40-45 leven want dan was hij een gevaarlijk man, iemand waar ze nog jaren op zouden jagen na de oorlog”. Dreigemails zaten hier evenwel niet tussen, in de zin van post waarin Fortuyn werd bedreigd met een of andere vorm van gewelddadige actie in zijn richting.

In de tweede plaats betreft het hier de mails die door Genetics, een computerservice-bedrijf dat voor Fortuyn werkte, vanaf de PC van Fortuyn, onder andere over de periode 20 augustus tot 5 oktober 2001, zijn opgeslagen in de elektronische archiefbestanden van deze firma. Bij lezing van deze mails – waaronder een groot deel mails die door Business Class werden doorgestuurd aan Fortuyn – heeft de commissie vastgesteld dat het hier overwegend eveneens gaat om steunbetuigingen aan Fortuyn in verband met zijn beslissing om in de politiek te gaan of als reactie op een van zijn columns in het genoemde televisieprogramma. Er zijn enkele mails bij met negatieve kritiek op Fortuyn wegens zijn uitlatingen over de islam en/of over buitenlanders en/of over allochtonen. Bij deze laatste mails moet men denken aan berichten zoals:

“Ik word strontziek over de stemmingmakerij die u wenst te verspreiden over de Nederlanders. Ik vraag u: wat heeft deze terroristische daad nou te maken met Turken, Marokkanen of de Islam?”, en “U roept op tot een strijd tegen een deel van de Nederlandse bevolking terwijl een premier een premier moet zijn van alle Nederlanders”, en “Ik was zeer gechoqueerd toen ik uw uitspraken hoorde op tv. Ik begrijp dat u zeer emotioneel bent maar dat neemt niet weg dat u bepaalde uitspraken zomaar op tv kunt doen over een geloof. Ik ben zelf islamitisch (...)”.

²²⁴ Verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2002, p. 6.

Dreigmails zaten er ook in deze serie echter niet. Deze vaststelling moet overigens (mede) worden gezien in het licht van de afspraak tussen Business Class en Fortuyn dat “mailtjes met bedreigingen of met een kwetsende inhoud niet doorgestuurd zouden worden (NAAR ZIJN E-MAILADRES IN ROTTERDAM, CIE) en zelfs geannuleerd moesten worden”.²²⁵ Dus voorzover er zulke mailtjes waren – en dat waren er niet veel zoals zoëven werd aangegeven – heeft Fortuyn die hoogstwaarschijnlijk niet eens onder ogen gehad.

Hier staat tegenover dat Fortuyn zelf al in het begin van zijn campagne publiekelijk speelde met de gedachte dat hij zou kunnen worden vermoord. In een interview met Elsevier op 1 september 2001 zei hij:

“Mijn moeder heeft altijd een Kennedy-achtig idee van mij gehad. Ze was bang dat ik overhoop zou worden geschoten. Nu ik in de politiek ga, ben ik blij dat ze er niet meer is. Ze zou het daar moeilijk mee hebben gehad”.

6.6 WAAROM KWAM DE OVERHEID TOEN NIET IN ACTIE TEN OVERSTAAN VAN FORTUYN?

Nu bekend is waarom LN van oordeel was dat Fortuyn vanaf maart 2002 enigermate persoonsbeveiliging behoefde rijst de vraag of de overheid in deze periode ook vond dat dergelijke actie was geboden en, zo niet, waarom dan niet.

De beoordeling van LN stelde op twee argumenten: de ervaring met Amerikaanse verkiezingscampagnes en de uitdaging opstelling van Fortuyn.

Het eerste argument verdient in dit verband wellicht meer aandacht dan men zou denken. Niet alleen omdat het mede ten grondslag lag aan het beveiligingsbeleid dat LN ten opzichte van Fortuyn wilde voeren maar ook omdat het raakt aan een onuitgesproken uitgangspunt van het bestaande Nederlandse stelsel van persoonsbeveiliging dat in hoofdstuk 2 is besproken, namelijk dat in dit land geen (Nederlandse) politici (door Nederlanders) worden vermoord en dat het dus ook niet nodig is om politici daartegen te beveiligen. Op dit punt is de vaderlandse geschiedenis nu eenmaal een heel andere geschiedenis dan die van de Verenigde Staten waar met een zekere regelmaat (poging tot) moord wordt gepleegd op vooraanstaande politici. In een recente studie van medewerkers van de Secret Service wordt melding gemaakt van 25 (mislukte en voltooide) aanslagen op de president in de periode 1949-1996, 7 op andere belangrijke nationale politici en 5 op leden van het Congres (op het totaal van 74 aanslagen dat werd onderzocht).²²⁶ Dit roept natuurlijk de vraag op of het bij de aanvang van de verkiezingsstrijd wel passend was om de beveiliging van Fortuyn naar Amerikaans model in te willen richten. Maar belangrijker dan deze vraag is in het kader van dit onderzoek het feit dat een moord bepaald niet hetgeen was waaraan binnen LN zelf werd gedacht. In haar kring werd bij acties tegen Fortuyn gedacht aan klappen, een pak slaag, een taart. En de vraag is dan ook: dacht de overheid hier ook aan?

Deze vraag brengt ons – in de vergelijking tussen het optreden van LN en dat van de overheid althans – bij het tweede argument: zijn uitdaginge, agressie uitlokkende beweringen. Vormden die

²²⁵ Brief S. Pret d.d. 1 augustus 2002 aan de commissie.

²²⁶ R. Fein en B. Vossekuil, *Protective intelligence and threat assessment investigations*, Washington, U.S. Department of Justice, 1998, p. 5.

geen reden om persoonsbeveiliging voor hem te overwegen, met name toen hij zich opwierp als kansrijk politicus en dus de zijkant van de media verruilde voor het centrum van de politieke arena? Wat Fortuyn zoal beweerde en hoe hier somtijds op werd gereageerd werd in het eerste deel van dit hoofdstuk voldoende uiteengezet en zal hier dus buiten beschouwing blijven.

Het lijkt geen twijfel dat in elk geval de centrale overheid – in de figuur van de TEC en de GED – in de onderhavige periode niet in actie kwam ten overstaan van Fortuyn. Uit de vergaderstukken van de beide commissies blijkt dat zij zich toen nimmer hebben ingelaten met de opkomende verkiezingsstrijd in het algemeen of met Fortuyn in het bijzonder. Voor Annink sprak het welhaast voor zichzelf dat – gelet ook op de draagwijdte van de Circulaire 1999 – de verkiezingen respectievelijk Fortuyn niet werden geagendeerd:

“Dat zou een wijziging van de spelregels zijn. Als de dienst (DE BVD, CIE) tot de opvatting komt dat de informatie die hij op zijn manier al dan niet genereert, onderwerp van bespreking is, dan agendeert men dat. Dat is de systematiek. We gaan niet al naargelang een publieke gebeurtenis – verkiezingen of een andere publieke gebeurtenis – zeggen: ‘Het zou interessant kunnen zijn. Weet je wat, we gaan van bovenaf dat systeem nu eens laden op het fenomeen van de functionaliteit’. Dat is niet de wijze waarop wij de circulaire als opdracht ervaren.”²²⁷

De Vries bezag wat er in de zomer van 2001 met Fortuyn gebeurde niet zozeer door een ambtelijke bril maar meer vanuit een politiek standpunt. Denkend aan het aantreden van Fortuyn maakt De Vries er ook achteraf geen geheim van dat toen voor hem direct vaststond dat het problemen zou geven in de Nederlandse politiek, maar hij zag op dat moment geen probleem in relatie tot diens veiligheid, om de eenvoudige reden: “Je kunt in Nederland bijna alles zeggen zonder dat het gevolgen heeft voor je veiligheid”. De 11^e september was evenwel ook voor hem een belangrijk moment in het verband van de verkiezingen. Want die dag markeerde het begin van de polarisatie in het politieke debat. Maar hij vormde daarom nog geen bron van onveiligheid voor degenen die daaraan bijdroegen:

“Die begint na die elfde september in de trant dat dit niet het moment is om mensen tegenover elkaar te zetten, maar dat wij juist moeten proberen om er samen uit te komen. Daar had hij geen zin in. Er is in die tijd een enorme aandacht geweest van de BVD en de politie voor wat zij in die wereld zagen gebeuren, maar geen begin van een aanwijzing dat iemand geweld zou willen gaan plegen tegen een Nederlandse politicus. Die traditie hebben wij niet en ik denk dat die er nog steeds niet is.”²²⁸

Tegen de achtergrond van voorgaande uitspraken dat er op ministerieel niveau geen reden was om een punt te maken van de beveiliging van Fortuyn omdat er vanuit de betrokken dienst(en) geen aanwijzing(en) was/waren gekomen dat zijn veiligheid op de een of andere manier gevaar liep, is het natuurlijk van groot belang om onder ogen te zien hoe in het bijzonder de BVD zelf aankeek tegen de voorbije verkiezingen en speciaal tegen de opkomst van Fortuyn.

In het algemeen is het zo dat verkiezingen binnen het aandachtsgebied van de BVD vallen: zij vormen immers sleutelmomenten in een democratische rechtsorde. Hierbij kan het zijn dat er een drie-

²²⁷ Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 8.

²²⁸ Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 11. Verder werd gebruik gemaakt van de notitie *Taak en werkwijze van de BVD toegespitst op de werkzaamheden ten behoeve van de democratische rechtsorde* d.d. 26 juni 2002 die speciaal voor de commissie werd vervaardigd.

gingsanalyse wordt opgesteld maar dit gebeurt alleen als er een of meer redenen zijn om aan te nemen dat het democratisch proces zou kunnen worden verstoord of zou kunnen worden gemanipuleerd. In het verleden zijn zulke analyses opgesteld in relatie tot extreem-rechts. Bij de aanvang van de verkiezingsstrijd in de nazomer van 2001 werd door de BVD niet het initiatief genomen tot het maken van een dreigingsanalyse of risico-analyse. Wel werd toen beslist dat speciaal aandacht zou worden geschonken aan het thema:

*“immigratie en integratie (omdat het) een zeer centrale rol speelde in het politieke debat en het niet ondenkbaar werd geacht dat dit (ook) aanleiding kon zijn voor acties van extreem-links of radicale allochtonen”.*²²⁹

Voor de BVD betekende dit echter geenszins dat de man die als geen ander dit thema op de publieke agenda zette – Fortuyn – hierom zelf tot zijn interessegebied ging behoren. Want – geredeneerd vanuit zijn opdracht – vormde Fortuyn als zodanig in geen enkel opzicht een “belang” dat de BVD rechtstreeks in bescherming moest nemen tegen een of andere dreiging. Van Hulst lichtte dit voor de commissie als volgt toe:

*“Maar wij hebben dus niet besloten om de persoon van Fortuyn en eventueel de beweging daaromheen als een afzonderlijk belang te definiëren, dat beschermd zou moeten worden. Nog los van de vraag of dat ook tot enige andere informatiepositie zou hebben geleid. Want wat blijft is dat je naar de meer extreme groeperingen in dit land kijkt tegen de achtergrond van je wettelijke opdracht, de democratische rechtsorde, groeperingen die door hun activiteiten of door hun visie de democratische rechtsorde willen verstieren. Dat is de invalshoek van waaruit je kijkt en volgens welke je groepen in de gaten houdt. Als je al in politieke zin een dreiging zou verwachten naar Fortuyn, dan moet die dus ook uit dat soort groepen komen. Wij houden extreem-links in de gaten, wij houden extreem-rechts in de gaten, wij houden dierenactivisme in de gaten. Alles overigens ook binnen de prioriteiten die wij moeten stellen en binnen de totale capaciteit die wij hebben”.*²³⁰

In het verlengde hiervan moet worden onderstreept dat in de onderhavige periode drie teams van de BVD actief informatie verzamelden over mogelijke bedreigingen van het Nederlandse integratiebeleid binnen bepaalde allochtone gemeenschappen en dat uit deze gemeenschappen nimmer signalen werden opgevangen van bedreigingen aan het adres van politici in het algemeen of van Fortuyn in het bijzonder. Hetzelfde geldt echter voor de andere aandachtsgebieden van de BVD binnen die gemeenschappen: ook op die gebieden is men nimmer gestuit op zelfs maar de geringste indicatie dat politici en met name Fortuyn vanwege hun politieke stellingnames “bijzonder lijfelijk gevaar” liepen. Voor de BVD was de conclusie dus duidelijk: er waren geen inlichtingen die erop wezen dat Fortuyn (ernstig) gemolesteerd zou worden. En:

*“Deze feitelijke ervaringen gaven derhalve geen aanleiding om de op dit taakveld bestaande opdrachten uit te breiden met expliciete passages betreffende de gerichtheid op risico's voor de veiligheid van Nederlandse (kandidaat-)politici”.*²³¹

Hiermee kwam de BVD anders dan LN niet toe aan een inschatting of Fortuyn op een gegeven moment al dan niet enig lijfelijk gevaar zou lopen.

²²⁹ Brief S. van Hulst d.d. 22 juli 2002 aan de commissie.

²³⁰ Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 5 juli 2002, p. 12.

²³¹ Zie de hiervoor geciteerde notitie van de BVD d.d. 26 juni 2002, p. 5.

6.7 BESLUIT

Deze conclusie van de BVD brengt ons bij het besluit van dit hoofdstuk dat handelt over relevante gebeurtenissen en ontwikkelingen in de periode van vóór 20 augustus 2001 tot 23 oktober 2001. In het kader van dit onderzoek spreekt het voor zichzelf dat voor zijn beantwoording wordt teruggegrepen op de beschrijving van het stelsel van persoonsbeveiliging die werd gepresenteerd in hoofdstuk 2. Deze beschrijving bevat immers een analyse van het samenstel van uitgangspunten en normen dat in Nederland tot 6 mei 2002 op dit punt van kracht was en behelst zodoende tevens de maatstaven waaraan het optreden van allen die tot die dag waren betrokken bij de beveiliging van personen kan worden afgemeten. En – naast de reconstructie van de feiten – vormt dit juist de andere belangrijke taak die de commissie volgens haar opdracht heeft te vervullen: de beoordeling van het optreden van de verantwoordelijke autoriteiten.

Het basisbeginsel van het stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland is dat burgers of organisaties in eerste orde instaan voor de veiligheid van zichzelf of hun mensen en, zo zij vinden dat die onder druk staat, beveiligingsmaatregelen treffen. De overheid – om te beginnen de reguliere politie – komt eventueel tussenbeide als er sprake is van een dreigende ongewenste situatie die niet meer verholpen kan worden door de individuele burger of een particuliere organisatie. En complementair zal de politie in samenwerking met het NCC, de TEC en de GED in actie komen als er sprake is van een concrete (be)dreiging, meer bepaald gericht tegen een zogenaamd bijzonder persoon.

In dit licht bezien past hetgeen er in deze eerste maanden op het terrein van de veiligheid/beveiliging van Fortuyn is gebeurd, zowel aan de kant van LN als aan de kant van de overheid, helemaal bij dit uitgangspunt. LN maakte vanuit een bepaalde inschatting van de veiligheidsrisico's voor Fortuyn met name voorbereidselen voor zijn beveiliging in de campagne voor de verkiezingen op 15 mei 2002 en andere nog nader te bepalen gelegenheden. Aan de kant van de overheid gebeurde dit niet omdat hier toen volgens haar geen gerede aanleiding toe bestond en LN haar op dat moment ook niet activeerde met berichten over (be)dreigingen tegen Fortuyn. Dit lijkt tegenstrijdig maar is het niet. De activiteit van LN en de terughoudendheid van de overheid passen naadloos bij de verschillende rollen die zij in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging spelen.

Dit neemt niet weg dat dit verschil tussen actie en non-actie wijst op een belangrijk verschil in benadering van persoonsbeveiliging. Waar LN haar actie formuleerde in termen van risico's (zonder dat er sprake was van concrete (be)dreigingen) en zo haar optreden verantwoordde, hebben de meest betrokken overheden het over (het ontbreken van) (be)dreigingen (spreken dus niet van risico's) en rechtvaardigen zo hun niet-optreden. Dit conceptuele verschil verraadt het bestaan van een verschil in visie op persoonsbeveiliging en verklaart in wezen ook het onderlinge operationele verschil: de een trof maatregelen, of maakte daar althans aanstalten toe, de ander niet. Waarbij de kanttekening past dat in sommige delen van de overheid, zoals in hoofdstuk 2 werd aangetoond, bijvoorbeeld in het veiligheidsbeleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken, het risico-denken ondertussen volop ingang heeft gevonden.

In het verlengde van voorgaande kanttekeningen dient er in dit besluit op te worden gewezen dat het onderscheid tussen denken in termen van risico's en denken in termen van (be)dreigingen bepaald niet absoluut is. In het onderhavige geval wordt dit duidelijk bewezen door het feit dat LN weliswaar op grond van een risico-inschatting besliste om persoonsbeveiliging te organiseren voor

haar lijstrekker maar dat de beoogde maatregelen hoofdzakelijk waren bedoeld voor de laatste maanden voorafgaand aan de parlementsverkiezingen, dus voor de maanden maart, april, mei 2002. Met andere woorden: LN vond in de onderhavige periode niet dat het ging om risico's die zich *à la minute* zouden (kunnen) vertalen in bedreigende acties aan het adres van Fortuyn en dat er daarom op stel en sprong persoonsbeveiliging voor hem moest komen. Het ging voor LN in augustus-september-oktober 2001 dus niet om acute risico's en hierom is het begrijpelijk dat Fortuyn in die eerste maanden vanwege LN ook geen persoonsbeveiliging kreeg. Door de risico's als toekomstige risico's te benoemen stond het denken van LN in deze periode evenwel niet ver af van dat van de overheid: die constateerde op dat moment – net als LN trouwens – dat er geen sprake was van concrete bedreigingen en verbond daar toen – vanuit het toenmalige gezichtspunt terecht – de conclusie aan dat er geen reden was om te denken dat Fortuyn werkelijk veiligheidsrisico's liep.

Niet onbelangrijk is ook om hier vast te stellen dat in de onderhavige periode LN en sommige verantwoordelijke autoriteiten weliswaar het risico dat Fortuyn klappen of zo zou krijgen verschillend inschatten, maar dat zij bij de inschatting hiervan wel dezelfde bovengrens hanteerden. Beide partijen gingen er immers vanuit dat ook in zijn geval ernstig lichamelijk letsel, laat staan moord, uitgesloten was: iets dergelijks gebeurt, gebeurde, niet in Nederland. En zij waren niet de enigen die toen zo dachten. Ook een ervaren particuliere veiligheidsexpert als Thies dacht er in die tijd nog zo over. Op 15 september 2001 verklaarde hij tenminste tegenover het Algemeen Dagblad:

*“Gelukkig leven we in een land waar ministers en staatssecretarissen tijdens de lunchpauze nog even het Kamergebouw kunnen verlaten om te voet een broodje te halen bij Saur of even een tongetje te nuttigen. Dat moet vooral zo blijven. Wat niet betekent dat er niet af en toe eens een minister voor een tijdje in een beveiligde auto moet rijden, wanneer veiligheidsadviseurs dat nodig vinden”.*²³²

232 AD d.d. 15 september 2001.

HOOFDSTUK 7

Van lijsttrekker van LN tot de breuk met de partij (23 oktober 2001-9 februari 2002)

7.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk zal eerst worden besproken hoe er in het algemeen werd gereageerd op de voordracht van Fortuyn tot lijsttrekker van Leefbaar Nederland (LN). De analyse van de persberichten in die tijd laat zien dat die reactie sterk negatief was gekleurd. Bovendien wordt er dan voor het eerst in de verkiezingsstrijd geageerd tegen Fortuyn in de vorm van een aangifte en worden er eveneens voor het eerst dreigende berichten naar LN gestuurd waaruit een afkeer van Fortuyn spreekt. De bespreking hiervan vormt het eerste deel van dit hoofdstuk.

Het tweede deel wordt gewijd aan een bespreking van de publieke uitlating van Fortuyn op 7 november 2001 – voor de eerste keer in de verkiezingscampagne! – dat hij voor “goed en leven” moest vrezen maar dat het niet bij de Rotterdamse politie was opgekomen om naar zijn veiligheid om te zien.

In het derde deel wordt ingegaan op de uitverkiezing van Fortuyn tot lijsttrekker tijdens het congres van LN op 25 november 2001 en speciaal op de veiligheidsmaatregelen ter gelegenheid van dit evenement.

Ten vierde wordt in dit hoofdstuk stilgestaan bij de uitwerking van het beveiligingsbeleid ten aanzien van Fortuyn dat in september 2001 door LN met een particuliere beveiligingsorganisatie op hoofdlijnen was afgesproken. Wat kwam in de praktijk van dit beleid terecht? En omdat dit niet zoveel was: waarom niet?

In de vijfde plaats wordt aandacht geschonken aan een reactie in de kring van dierenrechtenactivisten op de aankondiging van Fortuyn in het programma Business Class d.d. 7 januari 2002 dat, als hij op 15 mei 2002 zou worden verkozen, de wet die het houden van pelsdieren onmogelijk zou maken onmiddellijk van tafel zou gaan. Hier zal niet slechts die reactie worden gezien maar ook de context waarin zij door de politie werd opgevangen.

In de zesde plaats zal worden beschreven hoe reeds vóór de jaarwisseling maar meer nog daarna de verkiezingskansen voor sommige partijen aan het keren waren en hoe parallel hieraan de toon van het politieke debat ten aanzien van Fortuyn hier en daar scherper werd.

Ten slotte wordt ingegaan op de gespannen situatie die eind januari-begin februari 2002 in de verkiezingsstrijd was ontstaan en die met het interview van Fortuyn in de Volkskrant van 9 februari 2002 als het ware tot ontlading kwam.

7.2 DE OVERWEGEND NEGATIEVE REACTIES OP DE VOORDRACHT VAN FORTUYN ALS LIJSTTREKKER VAN LN

De publieke voordracht van Fortuyn tot lijsttrekker van LN door het partijbestuur op 23 oktober maakte veel reacties los. Niet in het laatst door het optreden van hemzelf en met name door zijn uitspraak dat Ceaucescu historisch gezien een “baken van licht” was “vergeleken met wat er nu aan de gang is. Nog even en er is een groot islamitisch rijk aan de zuidgrens van Europa. Proost zou ik zeggen”.²³³ Ook Kok moest het opnieuw ontgelden: “Waar ik kotsmisselijk van word: die lange tenen in dit land. (...). Ik ken Wim Kok ook al een jaar of dertig en net als ik is het een buitengewoon rancuneuze man. Vandaar ook dat mij het imago aankleeft van ruziemaker”.²³⁴ De voorzitter van de partij Nagel poogde de gemoederen wat te kalmeren door de afspraak aan te halen die tussen LN en Fortuyn was gemaakt inzake het immigratievraagstuk:

*“Dat Nederland vol zou zijn, mag hij niet meer zeggen. Dus Pim, je hebt geen vrijbrief, maar ga beperkt je gang”.*²³⁵

Later in NOVA beaamde Fortuyn dat hij dat niet meer mocht zeggen van Nagel, maar alleen nog mocht zeggen dat Nederland “te druk” is. Op de vraag waarom hij dat niet meer mocht zeggen antwoordde Fortuyn cryptisch:

*“Ja, dat snap ik wel, omdat meneer Janmaat dat ooit heeft gezegd en daar wil hij niet mee geassocieerd worden en daar heeft hij gelijk in. Maar ja, ik ben daar wat minder bang in, want ook mensen met een foute uitstraling zeggen soms buitengewoon ware dingen. En wat hij toen zei, daar had hij gelijk in”.*²³⁶

Overigens beseft Nagel volgens De Telegraaf best dat “we” met Fortuyn nog “malle dingen” zouden gaan meemaken maar was hij er niettemin van overtuigd dat “Fortuyn voor ons de wedstrijd (kan) winnen”.²³⁷ Vele commentatoren – natuurlijk politieke tegenstrevers van LN, maar zij niet alleen – zagen dit evenwel liever niet gebeuren.

Een van de eerste politici die fors negatief reageerde was Dijkstal (VVD). Duidelijk wijzend op LN en Fortuyn sprak hij zijn afkeer uit van groepen die denken dat “er heel veel voordeel mee is te behalen door mensen tegen elkaar op te zetten”.²³⁸ Enige tijd later maakte De Graaf (D66) Fortuyn een soortgelijk verwijt: “zijn islamofobie (jaagt) de maatschappelijke spanningen op een bedenkelijke manier (op)”.²³⁹ Redacties, columnisten, journalisten en andere commentatoren bij een reeks van dagbladen bedachten allerlei namen om Fortuyn in het negatieve te typeren: “media-cowboy”²⁴⁰, “Berlusconi van de Lage Landen”²⁴¹, “voor acht miljoen kocht hij zich een lijsttrekkerschap”²⁴², en

233 AD d.d. 24 oktober 2001.

234 RTL Nieuws d.d. 23 oktober 2001.

235 VK d.d. 24 oktober 2001.

236 NOVA d.d. 23 oktober 2001.

237 TEL d.d. 24 oktober 2001.

238 NRC d.d. 30 oktober 2001.

239 VK d.d. 13 november 2001.

240 AD d.d. 25 oktober 2001.

241 AD d.d. 25 oktober 2001.

242 VK d.d. 29 oktober 2001.

“Hij is in wezen geen democraat”.²⁴³ Ook van vakbondszijde kwam een fors geluid. De Waal (FNV) noemde Fortuyn “de ergste man van Nederland”, de “vleesgeworden ijdelheid en arrogantie”, “zo’n machomannetje dat overal haantje de voorste wil zijn”, een “absolute schertsfiguur”.²⁴⁴ Vrij Nederland pakte ook Nagel zelf aan: “Met Leefbaar Nederland geeft hij een helder signaal af waar hij thuishoort: bij de witte onderbuik in de rafelranden van de steden en de bange kleinburgerij in de dorpen”.²⁴⁵

Fortuyn zelf liet deze reacties niet onweersproken en zei op 24 oktober 2001 in het Algemeen Dagblad: “De heren journalisten zijn keiharde manipulatoren die GroenLinks de hemel inschrijven en het CDA kapot maken”.²⁴⁶ Enkele dagen later werd hij in dezelfde krant verdedigd door de columnist Hemelrijk. Zij hekelde met klem de manier waarop Fortuyn in de media werd afgeschilderd: “En waarom leggen ze niet gewoon uit waarom Pim eigenlijk ongelijk heeft, in plaats van hem alleen maar suggestieve termen naar het hoofd te slingeren. Wie is hier nu eigenlijk de volksmenner?”.²⁴⁷

Hoezeer in de laatste dagen van oktober 2001 de stemming tegen Fortuyn opliep bleek het best uit twee dingen. Ten eerste werd toen met veel publiciteit door drie sterk Rotterdamse organisaties tegen Fortuyn aangifte gedaan wegens discriminatie. Ten tweede liepen er bij LN voor het eerst enkele boodschappen binnen waarin dreigende taal aan het adres van Fortuyn werd gesproken.

7.2.1 De aangifte van RADAR tegen Fortuyn wegens discriminatie

De drie organisaties die op 31 oktober 2001 gezamenlijk aangifte deden, waren de Rotterdamse Anti Discriminatie Actie Raad (RADAR), de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR) en de landelijke actiegroep “Een ander Marokkaans geluid”. De beweegreden voor dit initiatief was gelegen in de “kwetsende en onnodig grievende uitlatingen” van Fortuyn over moslims en de islam.²⁴⁸ Triesscheijn, de directeur van RADAR, toonde zich in de pers verbaasd over het feit dat er “relatief weinig ophef” was over deze uitspraken. Een oproep tot een koude oorlog is, zo verklaarde zij, “voor ons een oproep tot geweld. (...) Er zijn al de nodige incidenten geweest waaruit blijkt dat niet iedereen even verdraagzaam is. Mag je dan zomaar dingen zeggen zoals Fortuyn heeft gedaan? (...) Nu zijn uitlatingen stelselmatig beginnen te worden en hij zich voorbereidt op het lijsttrekkerschap van Leefbaar Nederland, moeten we weten of dit allemaal kan”.²⁴⁹ Het Landelijk Bureau Racismebestrijding ging niet zover als RADAR en de andere organisaties maar stuurde wel een brief aan het bestuur van LN waarin het zijn zorgen kenbaar maakte en stelde dat het zich “niet kon voorstellen dat Leefbaar Nederland een goed verkiezingsresultaat wil behalen op basis van negatieve stemmingmakerij over de positie van migranten in Nederland”.²⁵⁰

Fortuyn reageerde onmiddellijk. Hij vond de aangifte “belachelijk”: “Als de Nederlandse justitie gehoor zou geven aan dit soort klachten en daarop vervolging zou instellen, zou dat het einde bete-

243 TEL d.d. 30 oktober 2001.

244 PAR d.d. 27 oktober 2001.

245 VN d.d. 27 oktober 2001.

246 AD d.d. 24 oktober 2001.

247 AD d.d. 31 oktober 2001.

248 Zie onder meer ANP, RD en HC d.d. 1 november 2001 en TR, VK en PAR d.d. 2 november 2001.

249 TR d.d. 2 november 2001.

250 VK d.d. 1 november 2001.

kenen van de vrijheid van meningsuiting in ons land”.²⁵¹ Verder beaamde hij dat hij de term “koude oorlog” inderdaad diverse keren had gebruikt in de periode vóór 11 september. “Daarna niet meer, omdat ze dan een te zware lading zou krijgen. Wel zijn kort na 11 september nog enkele interviews verschenen maar de gesprekken dateren van vóór die datum. Overigens sta ik voor de volle honderd procent achter mijn opmerkingen over de islam. Ik heb er een boek over volgeschreven. Mijn mening is bekend, ik neem er geen woord van terug”.²⁵² Nagel probeerde op zijn manier de opstelling van Fortuyn op te helderen: “Met een koude oorlog tegen de islam bedoelt hij een openbaar debat voeren, en niet een oproep tot geweld”.²⁵³

De inhoud van deze aangifte kwam neer op een verzoek om te onderzoeken of enkele interviews met en teksten van Fortuyn niet “op gespannen voet staan” met strafrechtelijke bepalingen inzake antidiscriminatie. Men vond onder meer de gelijkschakeling van de islam aan een “ons vijandige samenleving” kwetsend, zonet onnodig grievend voor moslims en noemde het onverantwoord om te pleiten voor een koude oorlog met de islam, uitgerekend in een tijd van toenemende spanningen waarin moslims steeds vaker het mikpunt worden van allerlei negatieve reacties.²⁵⁴

Bij brief van 6 december 2001 liet de hoofdofficier van justitie te Rotterdam het college van procureurs-generaal weten dat hij de beslissing om al dan niet tot vervolging over te gaan wilde uitstellen tot na de behandeling van de zaak tegen El Moumni in maart 2002.²⁵⁵ Ondertussen had het Landelijk Expertise Centrum Discriminatie, dat is ondergebracht bij het parket te Amsterdam, evenwel al een negatief advies uitgebracht. Kijkend naar de inhoud van de uitlatingen, kijkend naar hun context, kijkend naar het opzet van Fortuyn kwam dit bureau tot de slotsom:

*“Fortuyn heeft geen strafbaar feit gepleegd. Uit het voorgaande vloeit ook voort dat er geen sprake is van aanzetten tot haat, discriminatie of gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen wegens hun godsdienst”.*²⁵⁶

Het bericht in het Rotterdams Nieuwsblad d.d. 10 november 2001 dat het openbaar ministerie “binnen enkele weken” zou beslissen of er tot strafvervolging zou worden overgegaan was dan ook wat voorbarig. De melding in deze krant op 23 januari 2002 dat het parket nog niet had besloten wat het met de aangifte zou doen was wel correct.²⁵⁷

7.2.2 De dreigende e-mails aan het adres van Fortuyn bij LN

In mei 2001 werd LN in de persoon van Nagel in de gemeenteraad van Hilversum geconfronteerd met de verspreiding van een pamflet waarin een foto van Mussolini was geplakt en daarnaast een foto van het lijf van Hitler met het hoofd van Nagel. Hij deed hiervan aangifte en gaf hierbij de naam op van iemand die volgens hem de dader moest zijn. De recherche Hilversum startte wel een onderzoek maar de zaak werd op 9 juli 2001 opgelegd omdat het bewijs van daderschap niet viel te leve-

251 TEL en RD d.d. 2 november 2001.

252 TEL d.d. 2 november 2001. Uit de publicaties van Fortuyn kan worden opgemaakt dat hij wel nog na 11 september 2001 de term “koude oorlog” heeft gebezigd (zie paragraaf 6.4.).

253 RD d.d. 1 november 2001.

254 Brief (met bijlagen) RADAR d.d. 31 oktober 2001 aan de hoofdofficier van justitie te Rotterdam.

255 Brief hoofdofficier van justitie d.d. 6 december 2001 aan het college van procureurs-generaal.

256 Landelijk Expertise Centrum Discriminatie, *Advies uitlatingen Pim Fortuyn*, Amsterdam, 16 november 2001.

257 RD d.d. 10 november 2001 en d.d. 23 januari 2002.

ren.²⁵⁸ Nagel was hier niet erg gelukkig mee. Zijn onvrede nam nog toe nadat op 19 oktober 2001 bij LN – op naam van een van de oprichters – een poederbrief was bezorgd die volgens hem ook van die bepaalde man afkomstig moest zijn. Deze poederbrief werd – zoals nationaal was afgesproken – naar het laboratorium in Lelystad gebracht en werd daar – zonder positief resultaat overigens – direct onderzocht op de aanwezigheid van anthrax.²⁵⁹ De recherche stuurde deze brief op 1 november 2001 voor een schriftvergelijkend onderzoek van het NFI.²⁶⁰ Het resultaat van dat onderzoek kwam begin 2002 eindelijk binnen en was – volgens Ottjes eveneens tot ongenoegen van Nagel²⁶¹ – negatief: tussen het handschrift op het Mussolini-pamflet en op de poederbrief enerzijds en het handschrift van de man die ervan werd verdacht de afzender te zijn anderzijds zaten geen overeenkomsten.²⁶²

Deze brieven hadden op zich evenwel niets met Fortuyn te maken. De twee e-mails die op 29 oktober 2001 bij LN binnenkwamen daarentegen alles. De ene mail behelsde de tekst:

“Luister, ik waarschuw maar een keer. Mochten jullie serieus in zee gaan met die neo-fascist (pim) dan zou iemand wel eens een keer iemand iets kunnen aandoen. Ben ik duidelijk”.

De tekst van de andere mail luidde:

“geen neo-fascisten helpen of het wordt oorlog. Ik waarschuw maar 1 keer. Pim wordt doodongelukkig. Pas op”.

En dan was er een derde mail, althans een mailfragment, waarop – slecht zichtbaar – een schaal was afgebeeld met het hoofd van Fortuyn erop en daarbij een figuur die met een zwaard of iets dergelijks net zijn onthoofding had voltrokken. De afbeelding was voorzien van de teksten: “Afmaken die min-kukels” en “Wie denkt die (onleesbaar) wel dat hij is”. Wanneer deze derde mail precies is binnengekomen bij LN is niet duidelijk.

Deze drie berichten werden op 31 oktober 2001 door Nagel aan de politie te Hilversum overhandigd. Volgens de bijbehorende mutatie deelde Nagel bij die gelegenheid mee dat de bekendmaking van het lijsttrekkerschap van Fortuyn de nodige beroering teweeg had gebracht en dat men nu “dreigende e-mails” ontving. De betrokken politiemann muteerde niet of er omtrent de behandeling van deze mails iets werd afgesproken.²⁶³

De toenmalige districtchef van de politie in Hilversum Berndsen verklaarde tegenover de commissie dat deze mails werden geanalyseerd in het projectteam van Noble Eagle dat in Gooi en Vechtstreek opereerde onder de naam “Karaf”. Zij had vanuit dit team niet de indicatie gekregen “dat daar inderdaad een serieuze dreiging bij zat”. In het algemeen ging het in haar ogen om “wat flauwe dingen”: “Die je normaal gesproken als je die als particulier op je mail binnenkrijgt onmiddellijk zou weggooien”.²⁶⁴

258 Mutatie nr. 01-032966.

259 Mutatie 01-074144. K. van de Linde deed bij de politie te Hilversum aangifte van de vondst van deze brief. Het proces-verbaal hiervan werd opgemaakt onder mutatie nr. PL1400/01-074144.

260 Mutatie nr. RPGooi/01-074144.

261 Verslag interview met H. Ottjes d.d. 24 september 2002, p. 2-3.

262 Politie Gooi en Vechtstreek, *Overzicht mutaties van af 10 mei 2001 tot 13 februari 2002 met betrekking tot brieven aan Nagel*, d.d. 24 september 2002.

263 Mutatie politie Gooi en Vechtstreek d.d. 31 oktober 2001, nr. 21008882.

264 Verslag oriënterend gesprek met M. Berndsen d.d. 27 juni 2001, p. 4-5.

Nagel vond de dreigementen, waaronder de e-mails, die indertijd binnenkwamen bij LN in het algemeen net zo min bedreigend, vooral niet omdat ook hij nooit had verwacht “dat er zoiets ergs als met Fortuyn zou gebeuren”.²⁶⁵ Dus in dit opzicht deelde hij eind oktober 2001 wel de opvatting van de politie. Groters kon zich eigenlijk niet meer herinneren of er op dat moment al mailtjes waren binnengekomen met dreigementen maar hij dacht van niet. Ook hij vond evenwel dat het overdreven zou zijn om te zeggen dat de mailtjes die indertijd bij LN binnenkwamen “vreselijk bedreigend” waren: “Sommige wat meer, sommige wat minder”.²⁶⁶ Luiting die in die tijd veel op het partijbureau kwam meende dat hij in de onderhavige periode een tweetal dreigetelefoontjes had ontvangen en een kleine tien dreigemails contra Fortuyn had gezien maar twee van de drie mails die Nagel had bezorgd aan de politie te Hilversum kende hij niet.²⁶⁷ Of er werkelijk meer dan deze drie mails zijn geweest moet echter worden betwijfeld. Teeven deelde de commissie mee dat er op het secretariaat van de partij “geen verdere e-mails aan dhr. Fortuyn konden worden getraceerd als die welke u reeds in een eerder stadium overhandigd waren”.²⁶⁸ Dit wordt nog eens bevestigd door Koopmans.²⁶⁹

Een en ander neemt echter niet weg dat zowel Nagel als Groters nimmer gelukkig waren met het feit dat ze naar hun zeggen niet terughornden van de politie wat er van bepaalde berichten werd gedacht, wat er eventueel aan actie zou worden ondernomen en of die mogelijk iets had opgeleverd. Het ontbrak in hun ogen dus steevast aan adequate terugkoppeling. Het beste voorbeeld hiervan was in hun ogen het voorval met de poederbrief. Ofschoon er door hen aanwijzingen werden verschaft aan de politie wie de afzender zou kunnen zijn geweest hadden zij er nooit meer wat van gehoord.²⁷⁰ Dit laatste staat niet vast zoals hiervoor al werd aangegeven: Ottjes heeft volgens zijn zeggen Nagel wel geïnformeerd over de uitkomst van het onderzoek van het NFI. Nagel c.s. erkennen overigens dat zij zich in die maanden niet uitdrukkelijk bij de politie te Hilversum hebben beklagd over de gang van zaken.

Berndsen voerde hiertegen aan dat er door haar mensen wel met Nagel is gesproken over die mails en dat er in het algemeen altijd fatsoenlijk met hem werd gecommuniceerd. Hem is:

“altijd netjes (...) uitgelegd wat we gaan doen, waarom we dingen doen, dat het vaak preventief is wat we doen. Naar mijn idee hebben we hem nooit, voorzover ik hem aan de telefoon heb gehad, de indruk gegeven dat wij zijn meldingen niet serieus namen. We hebben er ook altijd onmiddellijk op gereageerd”.

Op de opmerking van Nagel dat zij op een gegeven moment geen mails en brieven meer naar de politie doorstuurden omdat zij er de zin niet meer van in zagen reageerde Berndsen met: “Dat is dan hun afweging”.²⁷¹

De commissie wil zich niet mengen in dit dispuut tussen Nagel en de politie Gooi en Vechtstreek. Het is voor haar wel duidelijk dat hun onderlinge communicatie op onderdelen te wensen overliet.

265 Verslag oriënterend gesprek met J. Nagel en K. van de Linde, d.d. 27 juni 2002, p. 7.

266 Verslag oriënterend gesprek met G. Groters, d.d. 3 juli 2002, p. 13.

267 Verslag interview met T. Luiting d.d. 29 oktober 2002, p. 1-3.

268 Brief F. Teeven d.d. 25 september 2002 aan de commissie.

269 Rapport d.d. 24 november 2002 van J. Koopmans, systeembeheerder LN, die op verzoek van de commissie het bestand van de server van LN heeft onderzocht.

270 Verslag oriënterend gesprek met J. Nagel en K. van de Linde d.d. 27 juni 2002, p. 5-6.

271 Verslag oriënterend gesprek met M. Berndsen d.d. 27 juni 2002, p. 6.

Wat voor de commissie in het raam van haar onderzoek vooral telt is dat de drie besproken e-mails door de politie niet met meer aandacht zijn behandeld. Hiermee wordt bedoeld dat de politie Gooi en Vechtstreek – gelet op de politieke spanningen die de opkomst van Fortuyn sowieso al had opgeroepen en die door zijn aansluiting bij LN verder toenamen – deze mails naar haar oordeel behoorlijk had moeten (laten) analyseren en – ook met het oog hierop: zelf maakt het korps geen dreigingsanalyses²⁷² – had moeten doorsturen naar de BVD en/of het KLPD. Dit is niet gebeurd.²⁷³ Hoewel men met recht en reden kan twijfelen aan de geloofwaardigheid van deze berichten waren zij er in haar ogen belangrijk genoeg voor. Zij lieten immers genoegzaam zien wat voor agressieve reacties de politieke opkomst van Fortuyn bij sommige mensen losmaakte. En dit gegeven was in het geval van een nationaal politicus als Fortuyn niet alleen relevant voor de politie in Hilversum maar voor meer regionale politiekorpsen, in het bijzonder dat van Rotterdam-Rijnmond, en met name ook voor de nationale politie- en inlichtingendiensten. Hoe zouden – gegeven de verdeeldheid van het Nederlandse politiebestedel en daarmee van zijn informatiehuishouding – zeker deze laatste diensten anders tijdig de wetenschap kunnen verwerven die juist ook in verkiezingstijd nodig is om te kunnen beoordelen of de veiligheid van zo iemand in het gedrang wordt gebracht of in het gedrang dreigt te komen en om te bezien of er met het oog op een vreedzaam verloop van de verkiezingen wellicht reden is om te denken aan zijn beveiliging. Zulk een algemeen belang kan in een verdeeld politiebestedel maar worden gediend als alle politiekorpsen de plicht nakomen om uit zichzelf de centrale overheid op de hoogte te stellen van wat dit belang zou kunnen aantasten of dreigt aan te tasten. In het verlengde van deze kanttekening ligt de opmerking dat de politie Gooi en Vechtstreek er ook goed aan had gedaan om met LN duidelijke afspraken te maken over het opnemen van binnenkomende telefoongesprekken en het veiligstellen van toegezonden brieven, faxen en e-mails met dreigementen alsmede de overdracht ervan aan de politie. Zo had zij namelijk zichzelf en de andere politiediensten in staat gesteld om beter te kunnen volgen of de weezin die mensen bij LN via de e-mail tegen Fortuyn ventileerden, aanhield of afnam dan wel toenam. Voor de beoordeling van iemands veiligheidssituatie is inzicht in het verloop van (mogelijke) bedreigingen zeer belangrijk. Daarnaast kunnen de veiliggestelde sporen van belang zijn voor de identificatie van de beller of de auteur.

In aansluiting op het vorenstaande wil de commissie wel graag opmerken dat buiten de drie e-mails die zojuist zijn vermeld, eind oktober 2001-begin november 2001 geen andere dreigemails of andere vormen van dreigpost met betrekking tot Fortuyn door wie dan ook aan de politie Gooi en Vechtstreek zijn verschaft. Nasporingen die op haar verzoek in het korps zijn verricht, hebben wat dit betreft in elk geval tot niets geleid. Dit zou – wat de e-mails betreft – overigens ook moeilijk hebben gekund want in géén van de e-mailbestanden die de commissie heeft onderzocht – die van Business Class, van Genetics en van het NFI – komt met betrekking tot de onderhavige periode een bericht voor dat ook maar in de verste verte lijkt op dreigmail.

Ten slotte: ook de uitspraak van Fortuyn in het programma Van Gogh's Zondag op 4 november 2001 dat artikel 1 van de Grondwet wat hem betreft mocht worden afgeschaft, leidde niet tot dreigpost.²⁷⁴ Deze uitspraak verwekte toen trouwens in het geheel geen politieke onrust. Dat zou na de herhaling ervan in het interview met de Volkskrant op 9 februari 2002 heel anders zijn.

²⁷² Verslag interview met H. Ottjes d.d. 24 september 2002, p. 4.

²⁷³ Brief M. Berndsen-Jansen d.d. 11 oktober 2002 aan de commissie, brief J. Holtslag d.d. 24 oktober 2002 aan de commissie.

²⁷⁴ Van Gogh's Zondag d.d. 4 november 2001.

7.3 7-8 NOVEMBER 2001: DE OPMAAT VAN DE DISCUSSIE OVER DE VEILIGHEID EN BEVEILIGING VAN FORTUYN

De e-mails die eind oktober 2001 werden gestuurd naar LN geven aan dat de voordracht van Fortuyn voor het lijsttrekkerschap van deze partij voor een handvol personen een reden was om via de post in actie te komen tegen hem. Van veel demonstratief protest tegen zijn kandidatuur was verder echter geen sprake en het dreigingsgehalte van de zoëven genoemde e-mails werd, zoals hiervoor werd aangegeven, binnen en buiten LN niet hoog ingeschat. Deze mails vormden in zekere zin slechts een aanscherping van de afkeer van de ideeën van Fortuyn die sprak uit sommige van de mails die voordien bij Business Class en bij hem thuis waren binnengekomen.

Desalniettemin liet Fortuyn zich in de Panorama van 7 november 2001 – voor het eerst in verkiezingscampagne – scherp uit over zijn veiligheid en beveiliging. Hierbij knoopte hij niet alleen aan bij zijn eigen uitspraken omtrent de islam maar ook bij de woorden van de toenmalige minister van BZK De Vries op 23 september 2001 in het programma Buitenhof – men zal zich dit herinneren – dat de BVD en de politiekorpsen scherp zouden letten “op elementen die de vrede in ons land willen verstoren. Met de meeste mensen zit het helemaal goed, maar er zijn er ook die zeggen dat we maar weer een koude oorlog moeten beginnen”. Wat Fortuyn toen beweerde vond overigens in het geheel geen weerklank in de pers. Het gaat hier dus inderdaad nog slechts om de opmaat van wat Fortuyn later in de campagne via andere media veel duidelijker en veel scherper aan de orde zou stellen:

*“Laat de politie nou maar eens zorgen dat ze de veiligheid van de burger garandeert. Door mijn stellingname tegen de islam moet ik vrezen voor goed en leven. Maar mij bescherming bieden is er niet bij. Maar ik ben niet bang. Het is mijn tijd wanneer het mijn tijd is. Het is geen seconde in het hoofd van de Rotterdamse politie opgekomen om eens te kijken naar mijn veiligheid. De politie is een waardeloos product. De oplossingspercentages zijn landelijk gedaald. Ze zijn gewoon gek die lui. En ik word door de BVD afgeluisterd. Minister Klaas de Vries zei dat nog omfloerst in het tv-programma Buitenhof: Zij die de koude oorlog verklaren aan de islam worden extra in gaten gehouden. Ik ben recent gebeld door een man die zei dat hij werkte voor de BVD en dat er een tap geplaatst is. Voordat ik daar op in kon gaan was de verbinding al verbroken. Het kan een grap zijn. Maar laten we die aankondiging van De Vries maar serieus nemen”.*²⁷⁵

Afgezien van het feit dat dit citaat laat zien hoe Fortuyn soms inderdaad de kwestie van zijn persoonlijke veiligheid verknoopte met het probleem van de publieke veiligheid, vraagt het allereerst om een nadere bespreking van zijn bewering dat zijn veiligheid gevaar liep. Vervolgens zal worden ingegaan op de vraag of Fortuyn werd afgeluisterd.

7.3.1 Moest Fortuyn werkelijk vrezen voor “goed en leven” en behoefde hij dus beveiliging?

Over de bewering van Fortuyn dat hij wegens zijn actie tegen de islam moest vrezen voor goed en leven, valt het nodige te zeggen. Wat erover te zeggen valt moet echter worden verteld in twee relazen die op het niveau van de feiten scherp uit elkaar moeten worden gehouden. Aan de ene kant dient te worden onderzocht of Fortuyn op dat moment niet alleen reden had om te vrezen voor zijn

²⁷⁵ Panorama d.d. 7 november 2001, p. 24.

veiligheid en beveiliging maar ook reden om de Rotterdamse politie in gebreke te stellen waar het aankwam op zijn bescherming. Aan de andere kant moet hier worden ingegaan op enkele terloopse gedachtewisselingen omtrent de veiligheid van Fortuyn op het Binnenhof die in het geheel los stonden van de uitlating in de Panorama.

7.3.1.1 Was er een concrete reden voor zijn bewering?

Zij stond, om te beginnen, lijnrecht tegenover het inzicht van de BVD dat een bewering als die van Fortuyn dat er door (kandidaat)-politici moest worden gevreesd voor leven en goed, (ook) na elf september ongegrond was. Voor de BVD waren er in elk geval geen feitelijke aanwijzingen dat het tegendeel het geval was, zoals in het vorige hoofdstuk ook reeds werd gememoreerd. Natuurlijk kan men tegenwerpen dat het oordeel van de BVD in dezen niet maatgevend kan zijn omdat deze dienst, als het gaat om de persoonsbeveiliging van mensen, niet denkt in termen van risico's. En dit is inderdaad een belangrijke zwakte in het oordeel van de BVD. Hier staat echter tegenover dat – zeker als Fortuyn speciaal doelde op mogelijk gevaar uit het kamp van de moslimgemeenschap – de BVD in die tijd – zoals eerder ook al werd aangegeven – juist scherp lette op tegendraadse bewegingen in de kring van de allochtone gemeenschappen en op grond van zijn informatiepositie in die kring met meer gezag iets kon zeggen over (het risico van) bedreigingen uit die hoek dan over zulk risico uit geleidingen van de samenleving waarover niet prioritair inlichtingen werden verzameld.

Kijken we naar andere bronnen uit die periode dan gaat het bovenal om de e-mails die toentertijd zijn binnengekomen bij Business Class en bij Fortuyn thuis. Hiervan werd hiervoor reeds vastgesteld dat in de betrokken bestanden geen mails met een dreigend karakter zijn aangetroffen. Die hebben dus ook geen min of meer objectieve grondslag kunnen vormen voor de toenmalige bewering van Fortuyn dat hij moest vrezen voor goed en leven.

Verder kan hier nu aan worden toegevoegd dat er eind oktober 2001 wel drie mails met dreigende taal bij LN waren binnengekomen maar dat deze mails op dat moment eigenlijk door niemand serieus werden genomen; het is zelfs de vraag of Fortuyn wel op de hoogte was van deze mails. In elk geval werden er tot 7 november 2001 door LN geen mails, brieven of wat voor berichten dan ook overgelegd aan politie en/of justitie en/of bestuur die de partijleiding zelf alarmerend vond en voldoende reden voor het treffen van bewakings- en/of beveiligingsmaatregelen ten opzichte van Fortuyn en/of waarvan de genoemde overheidsinstanties vonden dat zij een reden waren om hiertoe over te gaan.

Dan lag er natuurlijk de aangifte van RADAR en andere organisaties tegen Fortuyn d.d. 31 oktober 2001 wegens discriminatie maar deze aangifte kan moeilijk worden opgevat als een dreigement aan het adres van Fortuyn. Zij wilden wel actie tegen hem ondernemen maar beoogden zeker niet een aantasting van zijn fysieke veiligheid. Van enige dreiging met geweld was in dit verband dus evenmin sprake.

Daarenboven moet worden opgemerkt dat de bewering van Fortuyn heel algemeen was gesteld en dat zij door hem op geen enkele manier werd gespecificeerd of onderbouwd met voorbeelden. En het is ook niet zo dat hij in de weken of maanden voordien rechtstreeks of niet rechtstreeks contact heeft gezocht met de Rotterdamse politie om te praten over negatieve ervaringen respectievelijk persoonlijke gevoelens van onbehagen in de sfeer van zijn veiligheid. Door deze stap niet te zetten ontnam Fortuyn zichzelf de mogelijkheid om dit probleem met plaatselijke autoriteiten indringend te

bespreken en zette hij er hen ook niet toe aan om te bezien of er werkelijk veiligheidsrisico's waren en welke maatregelen hijzelf of zij daar eventueel tegen zou kunnen nemen. Hij dacht kennelijk dat de Rotterdamse politie eigener beweging naar hem toe zou moeten komen om zijn veiligheidssituatie te bekijken, maar dit is in het bestaande stelsel bepaald niet de regel, zeker niet wanneer er geen sprake is van concrete bedreigingen. Dan is het uitgangspunt dat men zelf voor zijn beveiliging moet zorgen.

Was de roep van Fortuyn in november 2001 om bescherming door de overheid, en in het bijzonder door de Rotterdamse politie, op dat moment dan realistisch en gerechtvaardigd? Wie hem beziet in termen van concrete bedreigingen moet – uitgaande van het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging – zeggen van niet. Zulke bedreigingen waren er gewoonweg niet. Treft de Rotterdamse politie in dit verband dan enig verwijt? Ook niet. Hiervan zou in dit stadium slechts sprake kunnen zijn als Fortuyn zelf een stap in haar richting zou hebben gezet. Wat niet zo was. De commissie heeft hieromtrent navraag gedaan bij de politie Rotterdam-Rijnmond. Deze liet haar weten:

*“Het klopt dat bij de politie Rotterdam-Rijnmond noch op het moment van publicatie van het artikel noch in een eerder stadium sprake is geweest van een inschatting van een acute en specifieke dreiging jegens de persoon van de heer Fortuyn. Voorzover kan worden nagegaan heeft de heer Fortuyn voorafgaand aan het moment van publicatie in Panorama ook nooit contact met de politie opgenomen om te melden dat hij zich bedreigd zou voelen”.*²⁷⁶

Fortuyn miste dan ook het weerwoord van de Rotterdamse politie om te kunnen oordelen dat hij niet kon rekenen op haar bescherming. Zijn conclusie: “Maar mij bescherming bieden is er niet bij”, was nergens op gebaseerd.

7.3.1.2 De gedachtewisselingen over de veiligheid van Fortuyn op het Binnenhof

Maar met deze vaststelling is niet alles gezegd zoals in de inleiding van deze paragraaf al werd aangegeven! Ten eerste niet omdat men zou kunnen zeggen dat Fortuyn in de Panorama ook helemaal niet doelde op concrete bedreigingen – dit wil zeggen bedreigingen die een begin van een activiteit laten zien waaruit af te leiden valt dat volgens een zeker plan gedurende een bepaalde periode een dreigende ongewenste situatie kan ontstaan voor de met name genoemde persoon die wordt bedreigd – maar op de risico's die hij liep door te fulmineren tegen de islam zoals hij al tijden deed. Alvorens de gesprekken op het Binnenhof te bespreken is het dan ook van belang dit verschil in interpretatie nader uit werken. Zulk verschil kan immers in dit geval gemakkelijk een bron van ernstig misverstand hebben gevormd. En met deze mogelijkheid moet bij de analyse van die gesprekken rekening worden gehouden.

7.3.1.2.1 Het concept van persoonsbeveiliging: een bron van misverstand?

Het is inderdaad niet uitgesloten dat hier een misverstand tussen Fortuyn en de overheid heeft gespeeld dat voortvloeit uit de in deel I besproken verschillen van opvatting omtrent persoonsbeveiliging en dus ook die omtrent dreiging en dreigingsanalyse. Welk misverstand?

²⁷⁶ Brief J. Vissers d.d. 17 oktober 2002 aan de commissie.

In het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging primeert de opvatting dat alléén bij een concrete dreiging eventueel sprake kan zijn van persoonsbeveiliging. De uitspraak van Fortuyn biedt ruimte voor een interpretatie die de tegengestelde opvatting verraadt, namelijk dat persoonsbeveiliging reeds geïndiceerd kan zijn als er bepaalde risico's voor iemands veiligheid dreigen. Algemeen gesproken betekent dit verschil dat wanneer partijen vanuit deze tegengestelde opvattingen – rechtstreeks, in een tweegesprek, of onrechtstreeks, via de media – met elkaar over veiligheid en beveiliging communiceren, het gevaar groot is dat men langs elkaar heen praat, elkaar dus – haast letterlijk – niet begrijpt en eigenlijk ook niet kan begrijpen, omdat men op twee verschillende golflengten over bedreiging spreekt. In het concrete geval betekent dit verschil dat er gemakkelijk een misverstand kon ontstaan tussen de overheid en Fortuyn omtrent zijn veiligheid en beveiliging: waar de overheid – uitgaande van haar concept van concrete dreiging – voor beveiliging geen reden zag, sprak die voor Fortuyn en anderen – in termen van risico's gedacht – haast voor zichzelf.

Hierbij moet dan wel worden herhaald dat Fortuyn van zijn kant in die tijd geen enkele poging heeft gedaan om dat eventuele ernstige misverstand weg te nemen door zelf contact te zoeken met de Rotterdamse politie – nu eenmaal de politie van de stad waar hij woonde – of met de regering dan wel de BVD en met haar/hem te bespreken of er – op welk van de twee niveaus dan ook – redenen waren om zulke ernstige onveiligheidsgevoelens te koesteren als hij toen al in de Panorama verwoordde en wat er mogelijk zou kunnen worden gedaan om die redenen dan wel die gevoelens weg te nemen. Toch is dit hetgeen dat van hem in het bestaande stelsel moest en mocht worden verwacht. Dat hij dit toen niet heeft gedaan vormde een nalatigheid van zijn kant.

Men zou hiertegen kunnen opwerpen dat LN dit in zekere zin – in naam van Fortuyn als het ware – wel heeft gedaan door eind oktober 2001 drie dreigemails over te maken aan de politie te Hilversum. Deze tegenwerping snijdt in die zin hout dat deze berichten door de politie te Hilversum – zoals eerder werd beschreven – inderdaad niet werden opgepikt als signalen van mogelijke risico's die Fortuyn als provocerend lijsttrekker met zijn programma liep maar dat zij door haar enkel werden bekeken op hun dreigingsgehalte zoals dit bij iedere andere burger zou zijn gebeurd die dergelijke mails zou hebben ontvangen. Hierbij mag echter niet uit het oog worden verloren dat een dergelijke inschatting van die mails – dus op de aanwezigheid van concrete, mogelijk harde bedreigingen – op dat moment wel in de geest was van de beginselen waarop het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging rust. In die zin valt de reactie van de politie te Hilversum te begrijpen en kan men slechts concluderen dat er eigenlijk geen betere demonstratie is van het misverstand dat mogelijk vanaf het begin de communicatie tussen de overheid en Fortuyn inzake zijn veiligheid en beveiliging heeft belast.

Desalniettemin is de vraag gerechtvaardigd – hij werd hiervoor niet voor niets reeds aan de orde gesteld – waarom de Hilversumse politie toen in het geheel geen onderscheid heeft gemaakt tussen Fortuyn en elke andere gewone burger. Want dit onderscheid sprak op dat moment reeds boekdelen. Fortuyn was toen al de meest spraakmakende en omstreden politicus van het land: kon hij zonder omwegen worden gelijkgeschakeld met een gewone burger? Was dit onderscheid wel gemaakt dan was het – gegeven het bestaande systeem – te veel gevraagd van de politie om over te stappen op een risico-analyse van Fortuyn, maar niet teveel naar het oordeel van de commissie om de binnenkomst van de gewraakte e-mails te melden (via de CIE) bij het KLPD of (via de RID) bij de BVD, en eventueel ook bij de politie te Rotterdam, de woonplaats van Fortuyn. Dan was dit voorval daar in elk geval

geregistreerd en had zo kunnen worden meegenomen in een latere dreigingsanalyse van Fortuyn door de BVD respectievelijk de KLPD, al dan niet ten behoeve van de TEC en GED.

Juist deze laatste gevolgtrekking laat ten slotte zien dat zich hier natuurlijk ook wreekte dat de TEC en/of GED bij de aanvang van de verkiezingsstrijd of na 11 september 2001 de lijsttrekkers niet hadden aangemerkt als een bijzondere categorie van personen en de korpsen niet hadden gevraagd om alle informatie die over hen binnenkwam in te sturen op een centraal punt, al dan niet in het kader bij Noble Eagle. Dan zou de politie te Hilversum de binnenkomst van die e-mails waarschijnlijk wel onmiddellijk hebben gemeld op dat punt. Maar mag men het de TEC of de GED kwalijk nemen dat zij toen bijvoorbeeld geen nationaal meldpunt voor lijsttrekkers hebben ingesteld respectievelijk een speciale aandachtvestiging betreffende lijsttrekkers hebben laten uitgaan? Ook niet, omdat zulk een verwijt voorbijgaat aan het feit dat het in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging niet past om lijsttrekkers zonder een gereede aanleiding te bestempelen tot bijzonder persoon in de woorden van de Circulaire 1999 en het dus ook niet voor de hand lag om dergelijke maatregelen te treffen. Deze circulaire is immers niet gestoeld op denken over persoonsbeveiliging in termen van risico's, zelfs niet waar het gaat om de beveiliging van de Kamerleden en bewindspersonen, uitgezonderd de minister-president.

7.3.1.2.2 *De gesprekken in het Torentje en in de Tweede Kamer*

Deze conclusie brengt ons bij de terloopse gedachteswisselingen die omstreeks 7 november 2001 geheel los van het interview in de Panorama plaatsvonden op het Binnenhof over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn.

De eerste keer dat zijn veiligheid en beveiliging hier aan de orde werden gesteld was eind oktober 2001-begin november 2001 door de toenmalige fractieleider van de VVD, voordien minister van BZK, Dijkstal.²⁷⁷ Hij deelde de commissie mede dat hij in die dagen *en passant* bij premier Kok aandacht had gevraagd voor “de beveiliging van Fortuyn omdat de laatste zich onverantwoordelijk opstelde door maar te roepen wat hij vond”. Hij achtte het namelijk mogelijk dat Fortuyn in elkaar kon worden geslagen. Volgens Dijkstal deelde Kok hem een week later mee “dat hij dit aan minister De Vries had doorgegeven die contact had opgenomen met de politie in Rotterdam”. Later had deze gedachteswisseling volgens Dijkstal nog een vervolg gekregen in een zijdelings gesprek binnen de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD) van de Tweede Kamer. Daarenboven had hij naar eigen zeggen in die periode deze kwestie ook nog een paar keer aan de orde gesteld bij de bewindslieden van de VVD.

Het belang van deze verklaring spreekt welhaast voor zich. Zij laat immers zien dat in elk geval Dijkstal zich op het hoogste niveau direct na de voordracht van Fortuyn als lijsttrekker van LN al zorgen maakte over diens veiligheid en dit niet in termen van concrete bedreigingen maar in termen van een zeker risico voor zijn fysieke veiligheid. Zodoende bekeek hij diens veiligheid dus van meet af aan vanuit een breder perspectief dan de politie te Hilversum deed en dan in het raam van het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging standaard of toch in elk geval gebruikelijk is. Bovendien

²⁷⁷ Samenvatting oriënterend gesprek met H. Dijkstal d.d. 9 juli 2002, p. 1. Hierbij moet worden aangetekend dat de heer Dijkstal – gelet op zijn geheimhoudingsverklaring betreffende hetgeen in de genoemde Kamercommissie wordt besproken – geen toelichting wilde geven omtrent de gedachteswisseling die en marge van deze commissie over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn heeft plaatsgevonden.

achtte hij het kennelijk aangewezen om niet te wachten tot het moment waarop Fortuyn wellicht zelf de richting van de overheid, de politie, uit kwam, maar om Fortuyn actief te (laten) benaderen met de kennelijke bedoeling om hem te wijzen op mogelijke veiligheidsrisico's van zijn optreden. Want ook deze actieve aanpak – die niet een reactieve maar juist een proactieve kijk op persoonsbeveiliging verraaft – is vanzelfsprekend heel verschillend van de passieve aanpak die in het genoemde stelsel ingebakken zit en die door de politie te Hilversum werd gebezigd.

In het verlengde hiervan roept die proactieve aanpak de vraag op waarom de overheid respectievelijk de politie te Rotterdam toen reeds niet uit eigen beweging contact heeft gezocht met Fortuyn. Waarom zag(en) zij niet wat Dijkstal wel onmiddellijk zag? Is het omdat ook zij op dat moment nog uitgingen van de gedachte dat de burger zich in zaken van zijn persoonlijke veiligheid en beveiliging moet wenden tot de politie en de politie niet tot hem of haar? Ook wanneer het gaat om een burger die een nogal omstreden kandidaat vormt voor een opkomende politieke partij? Klaarblijkelijk wel, zoals kan worden opgemaakt uit de brief van de politie Rotterdam-Rijnmond die zoëven werd geciteerd. Maar werd er op aangegeven van Kok wel contact gemaakt met de politie te Rotterdam zoals hij Dijkstal liet weten?

Kok vertelde de commissie dat hij zich zelfs niet bij benadering de datum kon herinneren waarop in het Torentjesoverleg was gesproken over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. Maar ze hadden het er wel een keer over gehad naar aanleiding van een opmerking van Dijkstal:

“Hij vroeg zich hardop af – en legde daarmee ook de deelnemers die vraag voor – of er ook wel goed werd gekeken naar de veiligheid van Fortuyn als er in verband met bedreigingen of iets anders aanleiding zou zijn dat te doen. Ik herinner mij daarvan dat ik heb gezegd: ‘U kunt er zonder meer van uitgaan dat de minister van Binnenlandse Zaken, daar waar het om de objectbeveiliging gaat, en de minister van Justitie, daar waar het gaat om de persoonsbeveiliging, en zij samen ook in het kader van de evaluaties van de Grote Evaluatiedriehoek, zonder twijfel ook hieraan aandacht zullen geven als daarvoor reden zou zijn. (...) Daarbij is het verder ook gebleven”.

Kok heeft dus naar zijn weten geen contact opgenomen met De Vries. En daar was naar zijn mening ook geen enkele aanleiding voor:

*“Dit is zozeer vaste core business van Justitie en Binnenlandse Zaken dat het volstrekt vragen naar de bekende weg zou zijn als ik iets vroeg of iets wat tot de taken behoort wel wordt uitgevoerd. Anders gezegd: er is nooit enige indicatie in mijn richting geweest dat men de verantwoordelijkheden of de taken op dit gebied verwaarloosde. (...) Het klinkt wat ongelukkig na alles wat er is gebeurd, maar op dat moment, in die omstandigheden, was dat zo'n open deur dat dit volstrekt geen nazorg in de richting van de departementen of de ministers vereiste”.*²⁷⁸

Gevraagd naar zijn commentaar op de toelichting van Dijkstal bracht De Vries bij de commissie naar voren dat hem niets bijstaat van een afspraak of iets dergelijks met Kok dat zij beiden of hij alleen een en ander zou(den) ondernemen in de sfeer van de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. De Vries gaf bij de commissie aan “dat ik niet een onfeilbaar geheugen heb, maar ik denk dat ik dit zou hebben geregistreerd”. Het “eerste signaal dat in mijn geheugen zit – en ik denk dat ik dat soort dingen wel scherp zou onthouden – is de gedachtewisseling in de BVD-commissie”.

Hiermee is eigenlijk ook meteen gezegd dat er toen van de zijde van het ministerie van BZK dus

²⁷⁸ Verslag interview W. Kok d.d. 16 oktober 2002, p. 1-2.

geen contact is gezocht met de politie Rotterdam en langs deze weg met Fortuyn. Deze geste in zijn richting droeg dus ook geen vrucht. Er kwam vanuit de overheid geen communicatie met Fortuyn op gang, noch vanuit de politie Gooi en Vechtstreek, noch vanuit het ministerie van BZK, noch vanuit de politie Rotterdam-Rijnmond. En zelf liet hij het wat dit betreft ook afweten. Hij zette geen stap in de richting van welke overheid dan ook. Alleen LN gaf een waarschuwingssignaal af maar dit werd door de politie te Hilversum enkel beoordeeld op zijn dreigingsgehalte en overigens ten onrechte niet gecommuniceerd met andere betrokken politiediensten.

Deze situatie van non-communicatie werd niet doorbroken door de gedachtewisseling die op 8 november 2001 plaatsvond in de marge van een vergadering van de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van de Kamer met de minister van BZK De Vries en de minister van Defensie (de minister van Justitie woonde deze vergadering niet bij). Wat daar terloops is gezegd werd vastgelegd in de ambtelijke aantekeningen die de BVD – aanwezig in de persoon van het hoofd van de dienst en het hoofd van het kabinet – voor intern gebruik altijd maakt van de vergaderingen van deze commissie.²⁷⁹ In deze aantekeningen – die dus geen officieel, geautoriseerd, verslag van de betrokken vergadering vormen; zulk een verslag wordt trouwens nooit gemaakt, ook niet door de griffier van deze commissie – is vastgelegd dat Dijkstal in de marge van de bijeenkomst vroeg in hoeverre Fortuyn werd beschermd in verband met zijn publieke uitlatingen. Hij adviseerde De Vries om Fortuyn te (laten) waarschuwen. De Graaf tekende hierbij aan dat Fortuyn met zo'n waarschuwing direct de publiciteit zou zoeken. De Vries gaf als zijn oordeel dat er geen concrete bedreiging bestond tegen Fortuyn; die zou eventueel via de TEC en de GED aan de orde kunnen zijn. Hij zei verder dat hij de suggestie van Dijkstal in overweging zou nemen. Met de andere leden van de commissie was hij het overigens eens dat een dergelijke (waarschuwing)actie niet direct op de weg van de BVD lag.²⁸⁰

Omdat Dijkstal – zoals eerder aangegeven – zich om reden van zijn geheimhoudingsplicht ten opzichte van hetgeen in de onderhavige commissie te berde wordt gebracht, wenste te onthouden van commentaar op deze kanttekeningen van de BVD, ligt het voor de hand eerst te bezien wat De Vries zich achteraf herinnerde van dat gesprek. Ten eerste was hij op dat moment inderdaad van mening dat “het niet gevaarlijk was, ook niet voor Fortuyn”. En ten tweede vond hij het – gelet ook op het feit dat het hier om een belangrijk verkiezingsitem ging – niet bepaald op de weg liggen van de BVD of vanwege de minister van Binnenlandse Zaken om tegen een partijleider, Fortuyn, te (laten) zeggen: “Jullie zetten mensen tegen elkaar op en wij, Melkert, de PvdA proberen nu juist de mensen bij elkaar te brengen”, “zou u niet eens een beetje gaan dimmen”.²⁸¹ Om deze redenen werd er op dat moment dus nog geen actie in de richting van Fortuyn ondernomen.

De herinneringen die andere aanwezigen – afgezien van Dijkstal en ook Melkert die zich om dezelfde reden als Dijkstal liever onthield van commentaar²⁸² – hebben aan dit gesprek gaan ener-

279 Brief S. van Hulst d.d. 22 juli 2002 aan de commissie.

280 Notitie Hoofd Binnenlandse Veiligheidsdienst d.d. 7 mei 2002 aan de secretaris-generaal van het ministerie van BZK, p. 1-2. Van dit gesprek wordt trouwens ook melding gemaakt in de *Feitenreconstructie activiteiten rondom veiligheid Fortuyn* die het ministerie van BZK bij brief van 20 juni 2002 ter hand heeft gesteld van de commissie (zal hierna worden vermeld als “Feitenreconstructie BZK”).

281 Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 11-12.

282 Verslag oriënterend gesprek met A. Melkert d.d. 4 juli 2002, p. 4-5.

zijds in dezelfde richting. Balkenende meende in elk geval nog te weten dat zowel de minister van BZK als de BVD (ook) op 8 november 2001 hebben gemeld dat Fortuyn niet om beveiliging had verzocht, zelf geen informatie over bedreigingen aan de politie gaf en er evenmin van de zijde van de BVD werd gewezen op concrete bedreigingen.²⁸³ Anderzijds vertelde De Graaf – die zich overigens niets kan herinneren van overleg tussen Kok en Dijkstal in het Torentje over deze kwestie – de commissie dat niet alleen Dijkstal maar ook hijzelf bij gelegenheid van die vergadering van 8 november 2001 had gevraagd of Fortuyn geen risico's liep en of het ministerie van BZK geen activiteiten moest ontplooien. Bij het stellen van deze vraag had ook hij niet gedacht aan een moordaanslag maar wel aan mogelijke mishandelingen. Minister De Vries antwoordde volgens hem echter “dat hij geen reden zag voor beveiliging van Fortuyn, omdat er geen sprake was van concrete bedreigingen”. Wat de opmerking in de aantekeningen van de BVD betreft – dat De Graaf zou hebben gewaarschuwd voor het zoeken van publiciteit door Fortuyn als contact zou worden gezocht met hem – verklaarde hij tegenover de commissie dat deze kanttekening moest worden gezien:

*“in het licht dat alle facetten bij een beslissing over diens beveiliging moesten worden meegewogen. Fortuyn zelf immers trok die uitlatingen over zijn veiligheid in het politieke debat”*²⁸⁴

Het hoofd van de BVD deelde in zijn onderhoud met de commissie tot slot mee dat de uitspraak van de minister van BZK dat er geen concrete dreiging was in de richting van Fortuyn heel wel gebaseerd kon zijn “op datgene wat wij tot dan toe hebben gehoord. Want hebben wij wel een dreiging dan had ik het gemeld”.²⁸⁵ Een duidelijker teken dat het verschil in opvatting omtrent persoonsbeveiliging ook de discussie parten speelde die op 8 november 2001 plaatsgreep in de onderhavige Kamercommissie is niet voorhanden. Waar Dijkstal en tot op zekere hoogte ook De Graaf de discussie over de veiligheid van Fortuyn voerden in termen van risico's daar werd zij door De Vries, steunend op de BVD, gevoerd in termen van concrete bedreigingen. En omdat hij nu eenmaal de minister van BZK was, bleef het bij deze gedachtewisseling.

Bij dit laatste moet tot slot worden onderstreept dat in die dagen van de zijde van het ministerie van Justitie respectievelijk de minister van Justitie – die toch medeverantwoordelijk zijn voor de beveiliging van personen – noch via de gevestigde kanalen noch langs andere wegen de veiligheid van Fortuyn en de eventuele noodzaak van zijn beveiliging aan de orde werden gesteld. De verslagen van de vergaderingen van de TEC en de GED uit die tijd bevatten in elk geval geen enkele indicatie van het tegendeel. In deze periode werd over Fortuyn in deze commissies trouwens in het geheel niet gesproken.

7.3.2 Werd Fortuyn afgeluisterd?

In het tweede deel van zijn uitlating beweerde Fortuyn dat hij werd afgeluisterd door de BVD. Wat moet hiervan worden gedacht? Werd hij inderdaad afgeluisterd?

Wie de uitspraak van minister De Vries op 23 september 2001 naleest moet vaststellen dat De Vries in het geheel niet sprak van afluisteren maar dat hij letterlijk zei dat de aandacht van de BVD en de

²⁸³ Samenvatting oriënterend gesprek met J. Balkenende d.d. 12 juli 2002, p. 1.

²⁸⁴ Samenvatting oriënterend gesprek met Th. de Graaf d.d. 12 juli 2002, p. 1.

²⁸⁵ Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 5 juli 2002, p. 8.

politie uitging naar die elementen die de vrede in Nederland willen verstoren. En dit spoort ook helemaal met de activiteiten die de BVD in die dagen inderdaad ondernam op het “taakveld” van immigratie en integratie.²⁸⁶ De Vries zei niet dat degenen die de koude oorlog predikten – en hij deed de hierbij inderdaad hoogstwaarschijnlijk op Fortuyn want dat was de enige die dit luidop deed – door de BVD en de politie in de gaten werden gehouden.

De commissie heeft geen enkele reden om aan te nemen dat dit in die tijd toch zou zijn gebeurd, laat staan dat Fortuyn toen – of later in de campagne – door de BVD werd afgeluisterd. Om zeker van haar zaak te zijn heeft de voorzitter van de commissie op 3 oktober 2002 niettemin controle uitgeoefend op alle aan de BVD in de aaneengesloten periode van 20 augustus 2001 tot en met 6 mei 2002 gegeven ministeriële lasten tot elektronisch buggen, tot afluisteren van (mobiele) telefoongesprekken en tot onderscheppen van e-mailberichten en faxberichten. In geen van die lasten komt de naam van Fortuyn voor. Voorts heeft de commissie kennis gekregen van alle telefoonnummers, op en voor 6 mei 2002 in gebruik bij Fortuyn. In de financiële administratie van de BVD is onderzocht of er kosten zijn gemaakt met betrekking tot deze telefoonnummers. Ook dit onderzoek heeft niets opgeleverd waaruit zou kunnen worden afgeleid dat gesprekken met of vanaf deze telefoonnummers zijn mee- of afgeluisterd.²⁸⁷

Maar het is een feit dat Fortuyn zelf hoogstwaarschijnlijk wel heeft gelóófd dat hij door de BVD werd afgeluisterd. Hij heeft er in elk geval tegenover intimi zo over gesproken en/of dezen hebben uit een bepaald voorval zelf de conclusie getrokken dat het gebeurde. Gelet op de heel verschillende bronnen van wetenschap is het niet verwonderlijk dat de verklaringen van de laatstgenoemden erg uiteenlopen waar het gaat om hun grondslag en ook niet dat verklaringen van die intimi van Fortuyn somtijds op een essentieel punt tegenstrijdig zijn. Waar bijvoorbeeld Langendam met stelligheid tegenover de commissie opperde dat er bij reparatiewerkzaamheden door de BVD afluisterapparatuur was geplaatst in het huis van Fortuyn daar heeft Dijkers, zijn butler, tegenover de commissie verklaard dat voorzover hij weet in de onderhavige periode nimmer een monteur van KPN Telecom in de woning is geweest. Het gaat in al deze verklaringen, hoe dan ook, meer om vermoedens en deducties dan om feiten die men zelf rechtstreeks heeft vastgesteld. Onafhankelijk bewijs is daarenboven niet voorhanden.²⁸⁸

Het voorgaande in onderling verband beschouwd brengt de commissie tot de slotsom dat van het beweerde afluisteren geen sprake is geweest.

7.4 FORTUYN'S UITVERKIEZING TOT LIJSTTREKKER VAN LN OP 25 NOVEMBER 2001

Reeds in september was door het bestuur van LN bepaald dat het verkiezingscongres op 25 november 2001 zou plaatsvinden in hotel Gooiland te Hilversum. Met het oog op een goed begrip van de veiligheidsmaatregelen die bij die gelegenheid werden getroffen is het van belang eerst kort de politieke situatie rondom Fortuyn voorafgaand aan dit congres te schetsen. Daarna zal dan worden inge-

²⁸⁶ Zie hieromtrent ook het *Jaarverslag 2001* van de BVD op p. 25-36.

²⁸⁷ Notitie voorzitter commissie d.d. 24 oktober 2002.

²⁸⁸ Verslagen oriënterend gesprekken met J. 't Hooft d.d. 4 juli 2002, p. 1, met H. Dijkers d.d. 12 augustus 2002, p. 1 en met P. Langendam d.d. 10 juli 2002, p. 3.

gaan op de achtergrond, de aard en de omvang van de bedoelde maatregelen. Ten slotte zal worden gezien hoe in het algemeen werd gereageerd op de officiële verkiezing van Fortuyn als lijsttrekker van LN.

7.4.1 De politieke toestand voor de aanvang van het congres

Het lijkt geen twijfel dat door toedoen van Fortuyn LN er in de loop van november 2001 electoraal steeds beter voor kwam te staan. Eind oktober-begin november ging LN volgens sommige peilingen van 3 zetels naar 6 zetels. Op 10 november werden 10 zetels voorspeld, 3 meer dan D66; de PvdA zou 2 zetels verliezen (en op 43 zetels belanden), de VVD zou met 1 zetel groeien (en 39 zetels krijgen), het CDA zou 1 zetel verliezen (en er 28 halen) en GroenLinks zou weer 1 zetel verliezen (en 10 zetels krijgen). Op 17 november berichtten de kranten dat LN van 8 naar 10 zetels zou gaan.²⁸⁹ En een enkele verkiezingsonderzoeker meldde op 22 november 2001 dat LN wel 15 tot 20 zetels kon behalen.²⁹⁰ Een groot deel van deze stemmers zou komen uit kringen van de VVD-aanhang, maar allerlei commentatoren wezen erop dat LN met Fortuyn een “bedreiging voor alle partijen” was.²⁹¹ Geen wonder dat bij de verkiezing van Fortuyn meer dan 100 journalisten en fotografen aanwezig waren.²⁹²

Ook in het licht van de politieke discussie die voorafging aan de uitverkiezing van Fortuyn is deze massale belangstelling van de media echter niet vreemd. Die bleef onverminderd heftig, zeker ook door bijdragen van zijn kant over met name de islam – al zwakte hij bij tijd en wijle zijn vroegere stellingnames wat af –, maar niet minder door uitlatingen van sommige van zijn politieke tegenstrevers en door commentaren in de kranten. Fortuyn zelf beklemtoonde begin november op de televisie, in Buitenhof, dat hij met de “koude oorlog” tegen de islam had gedoeld op een ideologische strijd, een strijd met woorden, en niet op een gewapende strijd.²⁹³ In hetzelfde vraaggesprek met Panorama d.d. 7 november 2001 als waarin hij zijn veiligheid aan de orde stelde, zei hij dan weer:

*“Ik waarschuw al tijden voor de islam. Dat is een agressieve ideologie. En terrorisme is er dus inherent aan. Hierdoor wordt er ruimte gegeven aan mensen als Bin Laden. Ik ben het eens met de Italiaanse premier Berlusconi. Die zei: op de Westerse wereld valt veel af te dingen, maar qua mensenrechten is het een baken van licht in een duistere wereld. Daarin zijn wij superieur. En we zijn ook economisch, wetenschappelijk en technologisch superieur. Het zelfkritisch vermogen van de islam is nul komma nul, nul, nul!”*²⁹⁴

Bij een debat in Amsterdam op 15 november 2001 paste hij deze tweedeling toe op het immigratiebeleid: “Ik wil voorkomen dat er meer islamieten Nederland binnenkomen. Zij zijn de baas in hun deel van de wereld, wij in ons deel (...). Voorlopig is twee miljoen voldoende. Zij komen mijn wereld niet meer binnen”.²⁹⁵ Op 23 november 2001 stelde hij evenwel, ditmaal in NOVA: “De hoek waarin ik geduwd word, hè, constant, daar hoor ik totaal niet thuis. Elke vorm van vreemdelingenhaat, elke

289 Zie onder meer PAR, NRC, AD en TEL d.d. 3 november 2001, de VK en HC d.d. 10 november 2001 en TEL d.d. 17 november 2001.

290 VK d.d. 22 november 2001.

291 PAR, NRC, TR, RD d.d. 24 november 2001.

292 TR, AD, NRC, FD en VK d.d. 26 november 2001 en TEL d.d. 1 december 2001.

293 Buitenhof d.d. 4 november 2001.

294 Panorama d.d. 7 november 2001.

295 Naar dit debat wordt verwezen in NRC d.d. 17 december 2001.

vorm van racisme. Het is mij vreemd meneer”.²⁹⁶ En op diezelfde dag in HP/De Tijd: “Leefbaar Nederland heeft een duidelijke verklaring afgelegd waarin staat dat wij geen band met het Vlaams Blok hebben en ook niet willen. En dat willen wij niet omdat wij anders in de fascistische hoek worden gedrukt”.²⁹⁷

In het bijzonder bij de liberale partijen haalde men tamelijk fel uit naar Fortuyn. De voorzitter van de VVD Eenhoorn verklaarde op 1 november 2001: “Het gaat hen niet om de politiek, maar om de macht. Ik kan niets met dat soort mensen en zo’n partij. Ik denk dat veel kiezers er net zo over denken”.²⁹⁸ Van de kant van D66 stelde Van Boxtel: “Hij mag zeggen wat hij wil, maar soms is wat hij zegt echt gevaarlijk. Hij blijft maar steken in wij tegen zij”.²⁹⁹ Tijdens het verkiezingscongres van deze partij op 17 november 2001 stelde lijsttrekker De Graaf:

*“Er komen gelukzoekers aan die nu oproepen tot een koude oorlog tegen de islam. Ze willen in één moeite door de grenzen sluiten als er maar een vluchteling meer binnenkomt dan een quotum van 10.000. Mensen die als vis worden behandeld. En iedereen staat er gefascineerd naar te kijken, want dat is nog eens nieuw en dat is nog eens fris in de politiek. Nou, nieuw is het niet en fris al helemaal niet. Het exploiteert op een goedkope manier angst”.*³⁰⁰

Op dezelfde dag antwoordde Kalsbeek van de PvdA in het tv-programma Spijkers met Koppen op de vraag of haar partij bang was voor Fortuyn, dat er zeker wel gevoelens van angst bestaan voor mensen “die uit den vreemde komen, die je kunt aanboren en die je kunt omzetten in electorale winst. Ik vind dat je dat niet zou moeten willen, maar goed kan het wel. Nee, ik ben er niet bang voor. De Partij van de Arbeid zit denk ik toch aan de andere kant van het spectrum”. Of de Vlaams Blokker Dewinter dan gelijk had met Fortuyn in zijn kamp te scharen zei Kalsbeek: “Ehm, hij, ja, hij zit er tegenaan denk ik. Ik vind dat je altijd een beetje voorzichtig moet zijn met mensen etiketteren. Maar natuurlijk is het wel zo dat Pim Fortuyn ook, dat gevoel heb ik wel, speelt op dat sentiment van angst”.³⁰¹ Een insider van de PvdA als Rottenberg verwoordde verder het dilemma waarvoor de partij op dit punt stond. Uit onderzoek wist zij dat een deel van de achterban haar standpunt over asielsezoekers en migratie te soft vond maar de meerderheid van de traditionele aanhang wilde de koers van de gastvrijheid aanhouden. En hij besloot zijn analyse van de situatie op dat moment als volgt:

*“Er is een formidabele kracht die Leefbaar Nederland op het finale moment terug kan duwen: Wim Kok, achter de schermen de slimste campagnestrateeg van de PvdA (...). Het is wachten op fouten en een kwestie van timing”.*³⁰²

Bij al deze politieke statements over en weer moet men nog de vele reacties van columnisten op de opkomst van Fortuyn tellen. Een voorbeeld hiervan was de column van Kranenburg in NRC Handelsblad van 9 november 2001: Leefbaar Nederland “is een vreemdsoortige combinatie van exhibi-

296 NOVA d.d. 23 november 2001.

297 HP d.d. 23 november 2001.

298 ME d.d. 1 november 2001.

299 PAR d.d. 9 november 2001.

300 NOVA d.d. 17 november 2001.

301 Spijkers met Koppen d.d. 17 november 2001.

302 PAR d.d. 24 november 2001.

tionisme (Pim Fortuyn), machiavellisme (Jan Nagel), grote bek (Henk Westbroek), nieuwe rijkdom (Willem van Kooten) en rancune (allen) (...) voeg daar nog een vleugje subtiel geformuleerde xenofobie aan toe, toegespitst op de islam en succes verzekerd”.³⁰³ In dezelfde krant maar dan op 11 november 2001 schreef Heijne: “Fortuyn was lange tijd een herkenbare schertsfiguur (...) die zich overal mee bemoeide en dus door niemand serieus genomen werd. (...) De laatste jaren heeft Fortuyn zich eigenhandig getransformeerd van komische figurant tot een politiek scherpschutter van Haideriaanse allure”.³⁰⁴ De dag voordien was hij echter bepaald ook niet zachtzinnig voor diens tegenstrevers: “De ijdelheid en het cynisme van Fortuyn vallen volledig in het niet vergeleken bij de potsierlijke mannetjesmakerij van de grote partijen en de onstuitbare hang naar het oog van de camera van ministers die er niet in lijken te slagen ook maar één enkel wezenlijk probleem op te lossen”.³⁰⁵ Goslinga ten slotte maakte in Trouw de vergelijking met Wiegel in zijn jonge jaren maar het grote verschil was in zijn ogen “dat Wiegel niet de hoofdman was van een bende politieke gelukzoekers maar leider van een gevestigde partij, die had laten zien ook bestuurlijk haar mannetje te staan”.³⁰⁶

Ten slotte dient toch ook te worden gememoreerd dat Janmaat bij herhaling erop wees dat Fortuyn ongestraft dingen mocht zeggen zoals “vol is vol” en “koude oorlog tegen de islam” waarvoor hij in zijn tijd zonder twijfel fors zou zijn gestraft.³⁰⁷ Uitlatingen als deze van de voormalige leider van de CD (Centrumdemocraten) drukken op zijn minst uit dat men in die kring zelf enige ideologische verwantschap met Fortuyn zag. Dat anderen, politieke tegenstanders van Fortuyn inbegrepen, op het thema van de immigratie ook zulke verwantschap zagen is mede hierdoor verklaarbaar.

7.4.2 De veiligheidsmaatregelen die werden getroffen

In dit politieke klimaat, waarin de verkiezingskoorts langzaam begon op te lopen, vond op 25 november 2001 het verkiezingscongres van LN plaats. De media hebben in het algemeen geen aandacht geschonken aan de veiligheidsmaatregelen die bij die gelegenheid werden getroffen. Alleen Vermaas van de Groene Amsterdammer schreef er op 1 december 2001 over: “Ook voor de in feloranje gestoken breedgeschouderde ordedienst, bij politieke bijeenkomsten in Nederland een unicum, was elke aanwezige journalist op voorhand suspect. Tassen werden gecontroleerd, perskaarten moesten worden getoond”.³⁰⁸ Was dit echter de enige veiligheidsmaatregel die werd getroffen?

In het vorige hoofdstuk werd al aangestipt dat reeds op 25 september 2001 tussen het bestuur van LN en de particuliere beveiligingsorganisatie BSC werd afgesproken dat er een beveiligingsplan zou worden gemaakt voor de verkiezingsbijeenkomst van de partij, gewoon als onderdeel van het totale veiligheidsbeleid. De voorzitter van de partij Nagel sprak op 31 oktober 2001 met de politie te Hilversum over het komende congres. Wat toen is besproken staat in een mutatie van de politie die nog dezelfde dag werd opgemaakt in het raam van het Noble Eagle team Karaf. Afgezien van meer formele kwesties als de duur van het congres vertelde Nagel dat het ledental van LN de voorbije weken weliswaar met enkele honderden was gestegen maar dat de bekendmaking van de lijsttrekker ook de

303 NRC d.d. 9 november 2001.

304 NRC d.d. 11 november 2001.

305 NRC d.d. 10 november 2001.

306 TR d.d. 24 november 2001.

307 NR d.d. 31 oktober 2001 en PAR d.d. 24 november 2001.

308 GA d.d. 1 december 2001.

“nodige beroering” had teweeggebracht en hij overhandigde hierbij de eerder besproken e-mails. Verder deelde hij mee dat de partij een beveiligingsbureau in de arm zou nemen.³⁰⁹ Een kleine twee weken later was er telefonisch contact met Van de Linde die bij LN verantwoordelijk was voor de gang van zaken op het congres. Hij deelde mee dat er zo’n 750 bezoekers werden verwacht. Leden en pers zouden het congres in de schouwburg bijwonen, de anderen zouden het op een groot scherm in het Grand Café kunnen bijwonen. Verder werd er gemuteerd:

*“Er bestaat binnen de partij enige weerstand tegen de nieuwe lijsttrekker Fortuyn maar die groep is zeer klein en zou volgens Kay niet extremistisch zijn. Men verwacht tot op heden dan ook geen problemen. Ook van buiten de partij is niets bekend omtrent demonstraties of iets dergelijks. Overigens heeft men wel besloten om een beveiligingsorganisatie in te huren. Deze zullen met name zorgen dat alleen pers en leden in de zaal kunnen en dat belangstellenden naar het Grand Café verwezen worden. Met Kay afgesproken dat net als de vorige keer de wijk-agent het congres zal bijwonen en dat het congres als aandachtspunt bij de surveillance bekend is. Mocht er informatie komen die duidt op problemen dan wordt er contact gehouden. Aanstaande vrijdag heeft men een bespreking met het beveiligingsbedrijf waarna men contact met mij zal opnemen.”*³¹⁰

Of dit contact ook werkelijk heeft plaatsgevonden valt uit de stukken van de politie Gooi en Vechtstreek niet op te maken. Haar huidige korpschef Berndsen heeft tegenover de commissie wel verklaard dat de politie zelf LN ook had geadviseerd om met het oog op toegangscontrole beveiligingsmensen in te huren voor de congressen in Gooiland. Er werden op die dag uiteindelijk enkele geuniformeerde politiemensen en twee “stillen” ingezet.³¹¹ Uit de mutaties die na afloop van het congres werden opgesteld kan worden opgemaakt dat alles zonder noemenswaardige problemen was verlopen.³¹²

Er wordt niettemin beweerd dat er voorafgaand aan het congres op 25 november 2001 sprake is geweest van een of meer bommeldingen. Volgens de eigenaar van Gooiland was zulks niet bij dit congres het geval, maar bij het congres dat op 10 maart 2002 plaatsvond – toen Fortuyn al weer weg was bij LN.³¹³ Deze lezing van de feiten wordt bevestigd door de mutaties van de politie Gooi en Vechtstreek. Hieruit kan worden opgemaakt dat er inderdaad geen bommeldingen zijn geweest bij het congres dat op 25 november 2001 doorging. Bij het congres op 24 februari 2002 zijn er volgens de politie wel telefonische bedreigingen geweest.³¹⁴ Gedurende het onderzoek is dat op 26 oktober 2002 aan de commissie bevestigd door directie en personeelsleden van Gooiland. En alléén bij het verkiezingscongres van Leefbaar Nederland op 15 mei 2002 werd er met de hulp van het KLPD en een explosievenhond twee keer een “preventieve bomcheck” gehouden, ofschoon er noch bij Gooiland noch bij Leefbaar Nederland bedreigingen waren binnengekomen.³¹⁵

Wat de algehele inzet van BSC op die dag betreft vormt haar offerte van 13 november 2001 het uitgangspunt. Deze offerte werd gemaakt in vervolg op een telefonisch onderhoud met Groters op

309 Mutatie nr. 21008882 d.d. 31 oktober 2001.

310 Mutatie nr. 01-079514 d.d. 8 november 2001.

311 Verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2002, p. 10.

312 Mutaties nr. 01-084229 en 01-084280 d.d. 25 november 2001.

313 Brieven A. Haye d.d. 5 september en 16 oktober 2002 aan de commissie.

314 Dit blijkt uit mutatie nr. 02-013837 d.d. 24 februari 2002 en de dienstregeling voor het laatstbedoelde congres.

315 Mutatie nr. 02-034033 d.d. 15 mei 2002. Verder kan worden verwezen naar de dienstregeling voor die dag (“Uitzending ‘Leefbaar Nederland’ vanuit Grand Café Gooiland”).

26 september 2001. Het betrof hier een algemene offerte “inzake evenementbeveiliging” dus niet een offerte speciaal in de sfeer van persoonsbeveiliging. Het voorstel van BSC in deze offerte was om 4 “beveiligers” met een donkerblauw kostuum in te zetten. In een andere offerte die is gedateerd op dezelfde dag maar die een kennelijke aanpassing vormde van de eerste offerte zag het voorstel er wat anders uit. Nu was er sprake van 5 beveiligers en 2 persoonsbeveiligers in donkerblauw kostuum. Deze aanpassing was het gevolg van een gesprek op 9 november 2001 tussen Groters en een van de directeuren van BSC. In een brief waarin naar dit onderhoud wordt verwezen staat de verklaring voor deze aanpassing van de inzet: “We zijn overeengekomen dat het doel van de in te zetten beveiligers is het voorkomen dat ongewenste personen de bijeenkomst zullen verstoren. Er is gekozen voor een duidelijke aanwezigheid van de beveiligers. Dit in tot tegenstelling tot eerder gevoerde gesprekken”.³¹⁶ Uit de bijgevoegde offerte blijkt verder dat de beveiligers van BSC op een aantal controlepunten zouden samenwerken met beveiligers/personeel van Gooiland. De persoonsbeveiligers moesten in de eerste plaats zorgdragen voor de “persoonlijke veiligheid” van Fortuyn maar zij zouden verder ook assisteren bij een eventuele bomcheck. BSC zegde ten slotte toe zelf contacten te zullen onderhouden met “de betreffende overheidsdiensten”.

Het congres zelf – dat trouwens ook werd bijgewoond door directieleden van BSC die zich om zakelijke redenen wilden overtuigen van wie er op af kwam en van wat er zich afspeelde – verliep volgens Groters bij momenten wel tumultueus en zelfs hectisch maar inderdaad zonder problemen in de veiligheidssfeer.³¹⁷ Het veiligheidsvraagstuk doemde die dag pas op toen het congres al lang was afgelopen. Om 23.50 uur liep er namelijk bij de Radionieuwsdienst een fax binnen, gericht aan het bestuur van LN, waarin Fortuyn met de dood werd bedreigd. Deze fax werd direct – om 00.25 uur op 26 november 2001 – doorgestuurd aan Nagel die op zijn beurt hiervan onmiddellijk de politie in Hilversum op de hoogte bracht. Politie mensen zijn die fax weer direct – blijkens de mutatie van 26 november 2001, die op diezelfde dag om 00.42 uur werd opgemaakt – gaan ophalen en hebben er een kopie van gemaakt. Verder wordt er in die mutatie gemeld dat Nagel overdag contact zou opnemen met Ottjes, een medewerker van de recherche te Hilversum.³¹⁸ De mededeling in deze fax was de volgende:

“Met het voorstellen van Uw Lijsttrekker “dhr” W. Fortuin. Heeft U de schier onmogelijke taak/verantwoording op U genomen, deze ‘figuur’ (niet te verwarren met een Mens) 24 uur per etmaal, niet met en of twee homofiele Body guards – lees kleerkasten – Doch minimaal: een zwaar bewapend Peloton ME te laten bewaken. Zo niet, zullen wij er voor zorgdragen dat ‘hij’ (de BROOD POOT van Homofiel Nederland) Naar goed Islamitisch gebruik, ZO SNEL MOGELIJK In de hel zal belanden. En ‘hij’ de geschiedenis in zal gaan als: de Lijsttrekker die nooit Lijsttrekker werd”.

Deze fax werd niet door iemand ondertekend. Er stond ook geen adres op. Zij was verstuurd namens “Werkgroep: Nederland moet voor een ieder LEEFBAAR blijven”, gevolgd door een “ps. Er zijn vele doodsoorzaken mogelijk”.

³¹⁶ Brief (met bijlage) P. Frie d.d. 13 november 2001 aan G. Groters.

³¹⁷ Verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2001, p. 11.

³¹⁸ Mutatie nr. 084352 d.d. 26 november 2001.

Ottjes deelde de commissie mee dat hij van die fax wist. Hij had de kopie ervan in ontvangst genomen. Had hij er ook wat mee gedaan? Nee:

*“die is bij ons op de afdeling opgelegd, omdat wij verder geen maatregelen nemen bij dit soort zaken”.*³¹⁹

Gelet op het commentaar met betrekking tot de afhandeling van de dreigmails zal het duidelijk zijn dat deze handelwijze door de commissie onvoldoende wordt gevonden. In haar ogen had die fax door de politie Gooi en Vechtstreek moeten worden doorgestuurd naar de BVD en/of het KLPD, zowel met het oog op haar evaluatie als met het oog op het landelijk overzicht van de dreigementen aan het adres van lijsttrekkers als Fortuyn.

7.4.3 De politieke commentaren na afloop van het congres

De aanhang van LN die zich op 25 november 2001 in Gooiland had verzameld liet zich gaandeweg meeslepen door Fortuyn. Hij werd met groot enthousiasme door een zeer ruime meerderheid – 90% van de stemmen – verkozen tot lijsttrekker. De krantenkoppen van de dag erna waren dan ook in superlatieven getoontzet: “Droom Fortuyn wordt waarheid”, “Partij aan de voeten van Fortuyn”.³²⁰ De hoofdredacties van ettelijke dagbladen waarschuwden de andere politieke partijen om de werfkracht van Fortuyn niet te onderschatten. Zo schreef Trouw dat de voortdurende metamorfosen van LN de eerste indruk versterkten “dat we hier met een stel opportunisten van doen hebben, die op gewiekste wijze op zoek zijn naar de macht (...). De waarschuwing die ervan uitgaat moet serieus genomen worden”.³²¹ En NRC Handelsblad commentarieerde: “Sinds gisteren kent ook de Nederlandse politiek haar onvoorspelbare outsider (...). De grootste fout die de gevestigde partijen kunnen maken is het onderschatten van Leefbaar Nederland”.³²² De Volkskrant was eerder sceptisch: “Indien het bij spektakel en algemeenheden blijft, zal protestpartij Leefbaar Nederland een politieke steekvlam blijken, die na de verkiezingen snel is uitgedoofd”.³²³

De aanvaardingstoespraak van Fortuyn kon worden gezien als een voorschot op deze redactionele commentaren. In deze toespraak stelde hij immers: “We buigen niet naar links en we buigen niet naar rechts”. Maar een enkele krant vroeg zich af hoe lang hij deze gematigde koers zou kunnen volhouden: “U hebt mij gekozen, maar u heeft niet geëist dat ik mijn verstand zou inleveren. En dat ben ik zeker niet van plan”. Hiermee schiep hij natuurlijk de nodige ruimte voor het ventileren van zijn eigen opvattingen, maar wel onder het motto: “At your service”, zo beloofde hij.³²⁴

Ondertussen hield de electorale opgang van LN gestaag aan. Bij een peiling van 15 december 2001 haalde de partij reeds 13 zetels en begon de VVD te verliezen (van 38 naar 36 zetels), ook de PvdA (van 45 naar 42 zetels), vooral D66 (zou 8 zetels kwijtraken), GroenLinks zou gaan van 9 naar 7, en het CDA van 29 naar 28.³²⁵ En deze evolutie wakkerde, zo krijgt men de indruk, in de loop van december 2001 de verkiezingsstrijd weer wat meer aan. Enerzijds begonnen de lijsttrekkers en andere prominenten van diverse politieke partijen elkaar aan te vallen. Zo haalde De Graaf op een congres van D66

319 Verslag interview H. Ottjes d.d. 24 september 2002, p. 6.

320 TEL respectievelijk NRC d.d. 26 november 2002. Zie verder ook AD, HC, PAR en VK van deze dag.

321 TR d.d. 26 november 2001.

322 NRC d.d. 26 november 2001.

323 VK d.d. 26 november 2001.

324 TR d.d. 26 november 2001.

325 AD, PAR, TEL, RD d.d. 15 december 2001.

op 8 december fors uit naar PvdA en VVD: “beide partijen (hebben zich nooit) bekommerd om de geloofwaardigheid en het vertrouwen in de politiek”.³²⁶ Bij het CDA en GroenLinks ontstond ergernis ten aanzien van Melkert en Dijkstal omdat het erop leek dat zij het liefst met elkaar wilden discussiëren en het debat met de andere partijen liever uit de weg gingen. Balkenende stelde dat het belachelijk was “dat Dijkstal en Melkert hun verantwoordelijkheid ontlopen om verantwoording af te leggen over het paarse beleid van de afgelopen jaren door keer op keer het debat met de andere partijen te mijden”.³²⁷ Anderzijds was er zeker ook de nodige kritiek op de nieuwkomer te horen. De campagneleider van de PvdA noemde het optreden van Fortuyn “over the top”: “te veel en te bombastisch; de zelfdiscipline ontbreekt bij Fortuyn”.³²⁸ Melkert zelf waarschuwde voor partijen als LN “die de ene groep tegen de andere opzetten”; “We moeten naar oplossingen zoeken in plaats van naar problemen”.³²⁹ De VVD, bij monde van Dijkstal, sprak wat meer in bedekte termen: “Op basis van de zes velletjes die er nu liggen constateer ik dat er ernstige verschillen van mening zijn”.³³⁰ Hij werd evenwel aangespoord om een “fellere toon” tegen LN te gebruiken anders zou de aanval van LN op de VVD niet zijn af te slaan.³³¹ Het verst in persoonlijke kritiek op Fortuyn ging de voorman van de Stadspartij in Rotterdam Kneepkens. Die betitelde Fortuyn als “Poldermussolini” en noemde hem een “edelfascist”.³³² Uitgerekend op de dag waarop hij dit laatste zei werd in deze stad evenwel een nieuwe stadspartij opgericht: Leefbaar Rotterdam (LR), de partij die Fortuyn op 20 januari 2002 ook tot háár lijsttrekker zou uitroepen.³³³

Tegen het einde van het jaar ebde de discussie tussen de voorgangers van de politieke partijen wat weg maar valt het op dat diverse columnisten hun kritiek op Fortuyn fors op de man speelden. Benzakour in de Volkskrant bleef nog minzaam door Fortuyn een behaagziek iemand te noemen met een “narcistische stoornis” die er naar snakt als een Othello te sterven. Verkamman in Trouw voerde naar aanleiding van het optreden van Fortuyn in het programma Barend & Van Dorp een denkbeeldige discussie met zijn vrouw en riep haar hierin onder meer toe: ik “zie dat biljarthoofd van Fortuyn en bedenk dat ik met een lekkere trekstoot die haatkwab in zijn hersenen voorgoed onschadelijk zou willen maken (...). Ik zou gaan schelden (...) Jij vuile, kale nepprofessor, jij hebt de intelligentie van Adolf Hitler en de charme van Heinrich Himmler! Jij leeft van haat en daarom hoop ik dat je in die dark room van je zo gauw mogelijk aids krijgt”.³³⁴ Fortuyn liet zichzelf evenwel ook niet onbetuigd in dit columnistisch opbod van verbaal geweld. In zijn nieuwjaarsboodschap voor Business Class op 23 december 2001 noemde hij Korthals “onze minister van Klassejustitie, die van Nederland een corrupte bananenrepubliek maakt, waarin wie geld heeft boven de wet staat en zijn fraude kan afkopen. Chapeau, Excellentie”, en Borst de “dolende minister van Wachtlijsten die in haar eentje een groter gevaar vormt voor de Nederlandse volksgezondheid dan Osama Bin Laden”.³³⁵

326 HC d.d. 10 december 2001.

327 RD d.d. 10 december 2001. Verder ook TR en AD d.d. 10 december 2001.

328 TEL d.d. 1 december 2001.

329 HC d.d. 8 december 2001 en ND d.d. 10 december 2001.

330 ND d.d. 10 december 2001.

331 HP d.d. 30 november 2001.

332 RD d.d. 28 november 2001 en NRC d.d. 8 december 2001.

333 RD d.d. 8 december 2001 en TR, VK etc. d.d. 21 januari 2002.

334 VK d.d. 15 december 2001 en TR d.d. 22 december 2001.

335 Business Class d.d. 23 december 2001.

Deze kwalificaties leverden, op 27 december 2001, weer enkele afkeurende mailtjes bij Business Class op. De meest vriendelijke was dat Fortuyn – nu hij Borst zo betitelde – niet zo kwaad moest worden als hij werd vergeleken met een Duitse generaal uit de Tweede Wereldoorlog: “gelijke monniken, gelijke kappen”. De meest bitse begon zo: “Ik vind u persoonlijk een walgelijk arrogant dom mannetje dat heel erg enge ideetjes heeft (...)”.³³⁶

7.5 HET VERZET VAN FORTUYN TEGEN DE UITVOERING VAN HET BEVEILIGINGSPLAN VAN LN

In het verlengde van afspraken die eerder waren gemaakt werkte de particuliere beveiligingsorganisatie BSC in het begin van december 2001 plannen uit voor zowel de beveiliging van Fortuyn zelf als voor de beveiliging van het hoofdkantoor van LN. De laatstbedoelde plannen zullen hier terzijde worden gelaten.

Wat de beveiliging van Fortuyn betreft deed BSC twee voorstellen. Zij waren bedoeld voor de organisatie van zijn beveiliging voor de periode half maart-half mei 2002. Dus niet voor zijn beveiliging in de periode november 2001 tot februari-maart 2002, de onderhavige periode.

Enerzijds stelde BSC voor om Fortuyn vanaf een nader te bepalen datum tot en met de verkiezingen van 15 mei 2002 drie dagen per week te laten begeleiden door een chauffeur en een persoonsbeveiligger. In combinatie hiermee zouden ook enkele dagdelen worden besteed aan zeer discrete “contraobservatie” van de bezigheden respectievelijk werkzaamheden van Fortuyn om na te gaan of zich daarbij “verdachte situaties” voordeden.³³⁷ In het overleg dat op 7 december 2001 plaatsvond tussen BSC en LN werd verder afgesproken dat BSC – als het zover was – informatie zou krijgen over de agenda van Fortuyn. Ook werd toen beslist wie de auto zou regelen voor zijn vervoer.³³⁸

Anderzijds maakte deze firma begin december 2001 een voorlopige risico-inventarisatie van het woonhuis van Fortuyn en stelde op grond hiervan een summier veiligheidsadvies op. De rode draad in dit advies was dat er wel al bepaalde beveiligingsmaatregelen waren getroffen – zoals een alarminstallatie – maar dat er desondanks vanuit een oogpunt van beveiliging van alles en nog wat mankeerde aan het pand en dat er dus een reeks van min of meer ingrijpende organisatorische, bouwkundige en elektronische maatregelen moest worden getroffen om de veiligheid op niveau te brengen, inclusief wellicht een speciaal beveiligde kamer.³³⁹

Waarom ook nog in december 2001 persoonsbeveiliging van Fortuyn noodzakelijk werd gevonden is een vraag waarop het antwoord voor een deel natuurlijk moet worden gezocht in het argument dat ook al in september-oktober speelde: zijn controversiële opstelling, met name in de richting van de islam. Hierop was de vrees gebaseerd dat Fortuyn gevaar te duchten had van radicale allochtonen. Maar zoals het beveiligingsplan ook liet doorschemeren was men eveneens bevreesd voor risico’s die te maken hadden met zijn privé-leven, en speciaal met zijn bezoek aan bepaalde uitgaansgelegen-

³³⁶ Deze mails bevinden zich in de grote collectie die op 31 oktober 2002 aan de commissie werd gegeven.

³³⁷ Brief BSC d.d. 6 december 2001 aan G. Groters.

³³⁸ Interne notitie BSC d.d. 7 december 2001.

³³⁹ Brief P. Frie d.d. 6 december 2001 aan G. Groters.

heden.³⁴⁰ Bedreigende acties uit de hoek van linkse radicale, mogelijk gewelddadige groepen waren in de risico-analyse van BSC niet aan de orde.

In het overleg met Fortuyn over zijn beveiliging werd echter al vlug duidelijk dat hij helemaal niet van de voorgestelde beveiligingsmaatregelen wilde weten. Hij was tegen een behoorlijke beveiliging van het huis omdat hij “zichzelf niet wilde opsluiten”. En wat de persoonsbeveiliging betreft kreeg de directie van BSC de indruk dat “Fortuyn wilde doen en laten wat hij wilde en niet zat te wachten op persoonsbeveiliging”. Het gevolg hiervan was dat een gedeelte van het beveiligingsplan van LN met betrekking tot Fortuyn op losse schroeven kwam te staan. Uit stukken die door BSC tegen het einde van januari 2001 voor LN zijn opgemaakt blijkt dat toen enkel nog werd gediscussieerd over de kosten van begeleiding en observatie en over het daadwerkelijke aandeel van medewerkers van BSC hierin. Er werd toen over gedacht om deze firma de coördinatie van de organisatie van de persoonsbeveiliging in handen te geven. Verder zou één van haar mensen in een ondersteunende rol worden betrokken bij de voorverkenning bij bezoeken; de uitvoering van deze taak zou evenwel goeddeels in handen zijn van een medewerker van LN. BSC zou gedurende de landelijke campagne, dit wil zeggen na de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2001, ook de chauffeurstaak op zich nemen en zorgdragen voor een volgauto. LN zou zelf zorgen voor de wagen van Fortuyn. In overleg met BSC werd er een speciale auto besteld.³⁴¹

Een en ander wil zeggen dat Fortuyn zélf degene is geweest die tot op zekere hoogte onmogelijk dreigde te maken om daadwerkelijk uit te voeren wat LN in de sfeer van de (persoons)beveiliging met recht en reden zag als haar verantwoordelijkheid. Hij wilde wel nog meegaan in een stuk beveiliging van zijn bezoeken, maar helemaal niet in de verdere beveiliging van zijn huis. Zijn opstelling op dit vlak in de onderhavige periode druiste zodoende niet alleen in tegen het uitgangspunt van het stelsel van persoonsbeveiliging dat elkeen in eerste instantie zelf moet opkomen voor zijn veiligheid en beveiliging maar valt ook moeilijk, zoniet onmogelijk, te rijmen met zijn uitlating in Panorama dat zijn leven en goed niet veilig waren. Want als het naar zijn mening werkelijk zo onveilig was respectievelijk als hij zich werkelijk zo onveilig voelde als hij toen beweerde, dan valt normalerwijze zowel niet te begrijpen waarom hij in en rondom zijn huis een aanpassing van de fysieke beveiliging afwees, als niet waarom hij tezelfdertijd van de politie Rotterdam eiste dat zij hem zou beveiligen. Als hij immers zo gesteld was op zijn eigen privacy dan kon die politie hem immers evenmin zo afdoende beveiligen als BSC dat zou willen. Nog afgezien van de vraag of beveiliging door de overheid op dat moment wel redelijk was omdat de vrees die Fortuyn toen uitsprak kennelijk niet meer was dan een vorm van politieke retoriek.

Hoe dan ook, tot 9 februari 2002 werd de persoonsbeveiliging van Fortuyn bij (zijn spaarzame) bezoeken in het land hoofdzakelijk uitgevoerd door een of meer medewerkers van LN die daartoe natuurlijk niet waren opgeleid. De bepaling van hun aantal liet men enerzijds afhangen van de plaats waar Fortuyn heen ging en het publiek dat daar werd verwacht en anderzijds van eventuele meldingen over bedreiging.³⁴² BSC zorgde op 3, 5, 7 en 8 februari 2002 met 2 personen wel voor toezicht in de betrokken zalen en onderhield een liaison met de lokale politie.³⁴³ Een enkele keer namen

340 Samenvatting oriënterend gesprek met P. Uiterwijk d.d. 9 juli 2002, p. 2.

341 Samenvatting oriënterend gesprek met P. Uiterwijk d.d. 9 juli 2002, p. 1-2 en verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2002, p. 11-12.

342 Verslag oriënterend gesprek met G. Groters d.d. 3 juli 2002, p. 13.

343 Notitie BSC, *Overzicht persoonsbeveiliging*, d.d. 13 februari 2002.

ook de organisatoren van een niet-politieke bijeenkomst veiligheidsmaatregelen ten behoeve van Fortuyn. Zo meldde HP/De Tijd op 8 februari 2002 dat de organisator van een SuitClubAvond in Eindhoven onder meer voor twee bodyguards had gezorgd en voor vervoer van en naar Eindhoven omdat door het plaatselijke dagblad was gemeld dat Fortuyn zou komen: "Je weet niet wie het leest. Ze hebben Bill Gates ook een keer een taart in z'n snuit gemieterd".³⁴⁴ We zullen later bezien of zulke maatregelen ook op 14 maart 2002 in Nieuwspoort werden getroffen om bij de presentatie van het boek over *De puinhopen van acht jaar Paars* acties als deze te voorkomen.

In aansluiting op vorenstaande overwegingen en vaststellingen past het om op te merken dat de commissie zich veel moeite heeft gegeven om een overzicht te krijgen van alle post – brieven, mails en faxen – die vanaf eind november 2001 tot 9 februari 2002 werd gestuurd naar LN en die op de een of andere manier dreigende taal zou kunnen bevatten aan het adres van Fortuyn. Wat de brieven betreft vertelde Sörensen de commissie dat hij in de tijd dat hij op het bureau van LN werkzaam was een keer de briefpost deed en daarin naast beledigingen omtrent zijn homoseksualiteit ook bedreigingen aan het adres van Fortuyn aantrof; de betrokken brieven zouden zijn opgenomen in het archief van LN.³⁴⁵ Mede naar aanleiding van deze mededeling heeft de huidige fractievoorzitter Teeven op verzoek van de commissie persoonlijk in het archief nagegaan of daar inderdaad dreigbrieven bij hebben gezeten. Hij heeft geconstateerd dat er in deze periode mogelijk één "vervelende brief" is binnen gekomen maar die valt niet meer te traceren.³⁴⁶ Onder de mails die LN in deze maanden heeft ontvangen bevonden zich slechts twee dreigmails. Ook dit werd op verzoek van de commissie speciaal nagegaan op het secretariaat van LN.³⁴⁷ Die twee mails zijn door LN – conform de afspraak – doorgestuurd naar BSC met het verzoek om de herkomst ervan te (laten) achterhalen door een gespecialiseerde firma. Een van deze mails was gericht tegen Fortuyn, de andere tegen een minder spraakmakend lid van de partij. De betrokken firma, zo blijkt uit de stukken die BSC de commissie heeft overhandigd, kon de herkomst van die mails evenwel niet vaststellen. Of deze mails ook zijn doorgegeven aan de politie te Hilversum is bij BSC niet bekend; zij had de leiding van LN geadviseerd dit wel te doen. De afspraak tussen BSC en LN was evenwel dat zij – BSC – de contacten zou onderhouden met de overheidsdiensten.³⁴⁸ Wellicht moet deze ondoorzichtige gang van zaken worden geweten aan de wat rommelige organisatie van het secretariaat van LN.³⁴⁹ Bij politie Gooi en Vechtstreek is, hoe dan ook, geen spoor van deze mails aangetroffen.

De mail die betrekking had op Fortuyn dateerde van 26 januari 2002, had als onderwerp "Laatste waarschuwing" en luidde als volgt:

*"als jullie in Amsterdam gaan feesten, en met name met dhr fortuin dan is dat op eigen risico .ik ga hier niet dreigen met dit of dat maar die man komt er niet in, of de gevolgen zijn ernstig. Ga de boel niet onnodig uitlokken hier, en daar hou ik het bij".*³⁵⁰

344 HP/De Tijd d.d. 8 februari 2002.

345 Verslag gesprek met R. Sörensen en M. van Sluis d.d. 24 juni 2002, p. 1.

346 Verslag interview met F. Teeven d.d. 2 september 2002, p. 1-2.

347 Brief F. Teeven d.d. 25 september 2002 aan de commissie.

348 Samenvatting oriënterend gesprek met P. Uiterwijk en H. Schippers d.d. 9 juli 2002, p. 2.

349 Verslag interview met T. Luiting d.d. 29 oktober 2002, p. 3.

350 Een kopie van deze e-mail werd de commissie overhandigd door BSC.

Deze dreigmail werd door LN en BSC overigens niet als een ernstige bedreiging gezien, want – afgezien van het feit dat men er toen niet onmiddellijk mee naar de politie is gegaan – zijn er door hen zelf niet direct maatregelen genomen om de (persoons)beveiliging van Fortuyn te versterken. Een dreigmail voor Fortuyn die op 20 februari 2002 nog bij LN binnenkwam, werd door Groters na telefonisch overleg op advies van de betrokken politiemann – welke is onbekend – wél doorgemailed naar de politie te Hilversum. Dit laatste staat vast. Bij de politie in Hilversum valt deze mail echter niet meer te traceren.³⁵¹ En er kan gevoeglijk worden aangenomen dat er dan ook niets mee is gedaan. Wat vanzelfsprekend voor dit korps geen pluspunt is: dreigementen, zeker die in de richting van leidende politici midden in verkiezingstijd, dienen ernstig te worden genomen. Groters meldde evenwel ook Fortuyn dat die mail er was en vroeg hem of hij haar wilde hebben. Dat wilde Fortuyn wel, ook al vroeg hij zich af “Wat moet ik ermee? Wat kan ik ermee?”. De mail werd desalniettemin naar hem doorgestuurd en daarmee eindigde ook deze kant van het verhaal. Fortuyn is er in elk geval niet mee naar de politie in Rotterdam gegaan, hoewel de inhoud van het bericht daar naar het oordeel van de commissie wel aanleiding toe gaf. Het gaat hier immers om een dreigmail die, gelet op onder meer de plaatsvermelding en het genoemde middel, op haar geloofwaardigheid had moeten worden onderzocht. De tekst luidde als volgt:

*“luister kameraden: ik ben er sinds kort achter gekomen waar die kanker pim woont, en ik zweer het op korte tijd schiet ik hem een kogel door zijn kop en zijn hele kanker familie gaat er aan. ik zal hem zeker weten een lesje leren. met zijn grootte boerenbek. ik laat jullie zien wat me woorden waar zijn”.*³⁵²

Opmerkelijk in dit verband is ten slotte dat toen een van de gangmakers van Leefbaar Rotterdam op 26 november 2001 Fortuyn liet spreken op een symposium van zijn bedrijf, hij vanwege de *exposure* van Fortuyn vier beveiligingsmensen huurde om ervoor te zorgen dat alles ordelijk zou verlopen. Deze maatregel – waar Fortuyn overigens “lacherig” over deed maar die hij toch wel “plezierig” vond – spoorde natuurlijk helemaal met de eigen verantwoordelijkheid van ondernemingen voor de veiligheid van hun medewerkers en bezoekers.³⁵³ Vraag is wel in hoeverre LR als zodanig een zelfde soort zorgzaamheid aan de dag legde nadat zij Fortuyn op 20 januari 2002 had verkozen als haar lijsttrekker. Nog belangrijker is evenwel de vraag hoe de partij die Fortuyn halverwege februari 2002 zelf oprichtte, de Lijst Pim Fortuyn (LPF), de beveiliging van haar voorman heeft aangepakt. Op dezelfde manier als LN?

7.6 VOOR EEN CONFRONTATIESTRATEGIE MET (RADICALE) DIERENRECHTEN-ACTIVISTEN: DE “BONT-SPECIAL” VAN BUSINESS CLASS D.D. 6 JANUARI 2002

In de onderhavige periode heeft Fortuyn zich een enkele keer scherp uitgelaten over de milieubeweging en speciaal over het dierenrechtenactivisme in relatie tot het fokken van pelsdieren. Gelet op de beroepsmatige achtergrond van de vermoedelijke dader van de moord op Fortuyn kan hier aan deze

³⁵¹ Brieven M. Berndsen-Jansen d.d. 24 september en 22 oktober 2002 aan de commissie.

³⁵² Deze mail is overhandigd aan de commissie door G. Groters bij zijn oriënterend gesprek met de commissie d.d. 3 juli 2002, p. 7-8.

³⁵³ Samenvatting oriënterend gesprek met J. Sørensen en M. van Sluis d.d. 24 juni 2002, p. 1.

uitlatingen niet worden voorbijgegaan. Dit kan echter temeer niet omdat de politie indertijd een gesprek tussen twee dierenrechtenactivisten heeft opgevangen dat zeker achteraf bijzondere aandacht verdient. Deze activisten hadden het namelijk in het betrokken telefoongesprek even over de dood van Fortuyn. Om de opname en de evaluatie van de desbetreffende passage goed te kunnen plaatsen is het nodig om enigermate in te gaan op het onderzoek waarbinnen dat gesprek werd afgeleusterd. De beschrijving hiervan gaat dan ook vooraf aan de bespreking van de hiervoor bedoelde passage over Fortuyn en van de evaluatie hiervan door de politie en de BVD.

7.6.1 Fortuyns afkeer van de milieubeweging en het radicale dierenrechtenactivisme

Afgaande op de berichten in de media mengde Fortuyn zich in de loop van december 2001 en januari 2002 niet vaak publiekelijk in het debat. En voorzover hij dit deed stond het thema van de immigratie centraal en werden kwesties als de toepassing van de WAO, de positie van het Koningshuis en de effectiviteit van de rechtshandhaving slechts zijdelings aangestipt. Des te opmerkelijker was dan ook zijn interview in het november-december 2001-nummer van het tijdschrift Milieudefensie-Magazine. De kop boven het artikel loog er al niet om: “Ik ben jullie praatjes zat”. En vervolgens zette hij zich aan één stuk af tegen het beleid dat in de voorbije jaren was gevoerd dan wel door de milieubewegingen was bepleit. Naar de mening van Fortuyn was er helemaal geen milieuprobleem meer in Nederland (“Het gaat goed met water, lucht en bodem. We zijn hier volkomen doorgedraaid”), geloofde hij het CO₂-verhaal niet en vond hij het voor het overige ook helemaal niet erg dat de aarde wat opwarmde (“Ook in Egypte en Bangladesh kunnen ze hun dijken best verhogen. Ze moeten daar een keer de handen uit de mouwen steken, meneer! Dacht u dat wij onze deltawerken cadeau hadden gekregen?”), en wilde hij niets weten van meer of anders consumeren (“Nee zeg, laten mensen het die paar jaar dat ze leven in godsnaam naar hun zin hebben”). Het enige milieuprobleem was in zijn ogen de troep op straat. Dat hij een hartgrondige hekel had aan de milieubeweging sprak dan ook vanzelf:

“Ik vind jullie te drammerig, te geïdeologiseerd. En die kopstukken van jullie zijn ook zo vervelend. Als ik meneer Duyvendak al zie over Schiphol, dan zet ik de televisie uit. Zo'n vré-se-lij-ke man! Totaal niet open. Hij weet het allemaal zo goed. Dan denk ik: 'joh, lazer op'. En dan die Van den Biggelaar (directeur van Natuur en Milieu, red.) en die meneer Reijnders... Op een Wim Sonneveld-toon: Er zit nou nooit eens een leuk wijf tussen. Jullie hebben zo'n humorloos imago – het lijkt de gereformeerde kerk wel. Die Reijnders is echt een schoft, ja dat mag jij opschrijven. Toen in Koeweit tijdens de Golfoorlog de hele boel in brand stond, wist die meneer de poolnacht en een milieuramp te voorspellen. En toen die Amerikaanse jongens en meisjes met gevaar voor eigen leven die olieputten hadden dichtgemaakt, hebben we niks meer van die meneer Reijnders gehoord. Geen compliment voor die Amerikanen, en ook geen excuses voor het ophitsen van de publieke opinie. 'Wat ben jij een griezel', dacht ik toen”³⁵⁴

Enkele weken later spitste Fortuyn zijn afkeer van de milieubeweging toe op de tegenstanders van de fokkers van pelsdieren. Hij deed dit op 6 januari 2002 in zijn column voor Business Class dat die dag was gewijd aan bont, bonthandel en bontbewerking. Op het aangevertje van Mens: “En Pim, ik

³⁵⁴ Milieudefensie-Magazine, november-december 2001 (zie de website <http://www.milieudefensie.nl/blad/2001/nov-dec2001/fortuyn.htm>).

weet dat jij bont draagt. Het gebruik van bont staat veel in de discussie”, reageerde Fortuyn als volgt:

PF: *“Er is een hele rare wet in voorbereiding die het houden van pelsdieren gaat verbieden. Een volstrekt willekeurige wet, het is eigenlijk net als met dat verbieden van de koninklijke jacht. Er zijn een aantal fundamentalisten in dit land die dat weten door te drijven, tegen welke meerderheid onder de bevolking dan ook in, met het oog op dat dat niet zou mogen. Maar ja, je hebt dieren en je hebt mensen. We moeten heel goed voor de dieren zorgen en dat doet de pelsveehouderij ook. Het milieubeleid wordt stipt uitgevoerd, het dierenwelzijnsbeleid wordt stipt uitgevoerd. En daar breekt men opeens op in en wil men een verbod, zonder ook maar enige financiële compensatie aan de ondernemers die daarin ondernemen.*

HM: *Ok Pim, voordat we een heleboel boze brieven krijgen...*

PF: *Dus als ze op 15 mei op mij stemmen, die wet gaat meteen van tafel.*

HM: *Ok Pim, ik denk dat er essentiële zaken spelen in de politiek, daar gaan we zo over praten. We gaan eerst even met Suze kijken in Denemarken, en dan gaan we zo verder praten met Pim”.*³⁵⁵

Het was deze kiezersbelofte – zoals hierna zal blijken – die in kringen van radicale dierenrechtenactivisten aanleiding gaf tot discussie over Fortuyn en zijn beleid. Mens voelde echter goed aan dat veel meer mensen zich zouden storen aan diens uitlating. Nog diezelfde (zon)dag en de dagen daarna kwamen er bij Business Class zo’n vijftien mails binnen waarin mensen hun verontwaardiging uitspraken over de uitzending in het algemeen en over de uitlatingen van Fortuyn in het bijzonder. Een paar voorbeelden: “Ik werd kotsmisselijk toen ik het programma zag (...)”, “Door dit soort items uit te zenden stimuleert u het houden van dieren op een onwaardige manier voor zoiets als een luxefenomeen zoals de mode-industrie”, “Walgelijk, weezinwekkend vond ik uw reportage over bont”, “(...) de uitlatingen van Fortuyn beneden alle peil”, u “kunt onze stemmen en van vele anderen naar wij weten wel vergeten”, “Is de heer Fortuyn op de hoogte van de erbarmelijke omstandigheden waarin nertsen worden gefokt”, “U hebt zelf twee leuke honden die u waarschijnlijk erg dierbaar zijn en goed verzorgd worden. Wat zou u ervan zeggen als we daar eens bont van maakten” en “nee, u heeft een bijster slechte beurt gemaakt vandaag bij mij”.³⁵⁶

Overigens is het niet overbodig op te merken dat er tussen deze mails geen dreigmails zaten. Zij bleven beperkt tot woorden van afkeuring en afkeer.

7.6.2 Het recente onderzoek van de BVD en de politie inzake het radicale dierenrechtenactivisme

De BVD evenals de politie zijn in de voorbije jaren meer en meer aandacht gaan schenken aan het dierenrechtenactivisme, een vorm van zogenaamd “single issue”-activisme, waarbij mensen van allerhande politieke signatuur betrokken zijn. Wat de BVD betreft kan dit worden gedemonstreerd aan de hand van zijn jaarverslag over 2001. Naast vermelding van enkele brandstichtingen en bevrijdingen wijst de BVD in dit verslag met name op de acties tegen het Biomedical Primate Research Centre. Aan de acties tegen laatstgenoemd onderzoekscentrum verbond de BVD de vaststelling dat het deels zeer gewelddadige Britse dierenrechtenactivisme stilaan ook een groeiende invloed krijgt

³⁵⁵ Business Class d.d. 6 januari 2002.

³⁵⁶ Deze mails zijn aan de commissie overgemaakt door de webredacteur van het programma Business Class S. Pret bij brief van 1 augustus 2002.

op activisten in Nederland. In een claimbrief die werd achtergelaten bij een mislukte dierenbevrijding in de nieuwjaarsnacht 2001 werd gesteld dat de “tijd van geweldloze actie” voorbij was.³⁵⁷ De commissie heeft overigens ook bij de BVD zelf stukken kunnen inzien waaruit blijkt dat sinds 1999 dit activisme opnieuw één van de thema’s is waarop de dienst zich met een speciaal team richt. In november 2001 werd intern bepleit om – vooral gelet op de eerder genoemde ontwikkeling – het onderzoek te prioriteren. Indirect werd in de desbetreffende notitie echter ook gepleit voor meer middelen om het onderzoek uit te breiden. Sedert 1993 hebben er in Nederland tientallen acties van dierenrechtenactivisten plaatsgevonden: demonstraties, bekladdingen, bommeldingen, brandstichtingen et cetera. Soms opereren deze activisten ook over de landsgrenzen heen. De zelfgekozen hongerdood van de Britse activist Barry Horne op 5 november 2001 leidde in Nederland en België tot acties van het zogenaamde Commando Barry Horne.

Wat de politie betreft werd in april 2000 in de regio IJsselland opdracht gegeven aan enkele politiemensen om een informatief onderzoek in te stellen naar aanslagen en vernielingen in hun regio die vermoedelijk waren gepleegd door radicale dierenrechtenactivisten behorende tot het Dieren Bevrijdingsfront, de Rode Haan en het Animal Liberation Front. Deze terreinverkenning leidde ertoe dat in november 2000 voldoende gegevens en inzichten waren verzameld om een project te kunnen voorbereiden dat zou kunnen uitmonden in de oprichting van een speciaal Bovenregionaal Recherche Team (BRT). Het desbetreffende voorstel werd onder de codenaam Escape ingediend bij de commissie – Commissie Bovenregionale Opsporing (CBO) – die speciaal is opgericht om de bijzondere financiële middelen te verdelen die zijn vrijgemaakt voor de oprichting van zogenaamde BRT’s. Na het nodige overleg ging de CBO op 14 december 2000 wel akkoord met het voorstel als zodanig, maar niet met de totale som van de gevraagde middelen. Nadat in de eerste maanden van 2001 de besprekingen over de inrichting en de bemanning van het team met succes konden worden afgerond ging het onderzoek in mei 2001 operationeel van start. De doelstelling was om enerzijds de betrokken dadergroepen inzichtelijk te maken en anderzijds de mogelijke daders aan te houden.

In augustus 2001 werd een eerste tussenrapportage opgesteld. Die liet zien dat er weliswaar vooruitgang was geboekt maar dat er nog een heel aantal dingen moest gebeuren om het onderzoek te doen slagen. Op grond van dit verslag werd beslist dat het team door kon gaan tot januari 2002. De voortgangsrapportage die toen werd opgesteld liegt er niet om. Enerzijds werd immers vastgesteld dat ook in Nederland activisten hun toevlucht nemen tot de “Engelse methode” waarbij de aandacht wordt gericht op slechts enkele bedrijven die constant worden geconfronteerd met acties bij het bedrijf maar ook met acties die hun medewerkers in hun persoonlijke levenssfeer raken en daarom als provocerend en bedreigend overkomen. Anderzijds was de conclusie dat het nog niet was gelukt om de concrete betrokkenheid van bepaalde groepen en personen bij gepleegde of te beramen aanslagen vast te stellen en aldus het tweede doel te bereiken. Verder zag men een zekere drang bij Nederlandse activisten om zich ook internationaal te profileren. Zij organiseerden van 8 tot 11 januari 2002 in Amsterdam een internationale bijeenkomst voor geestverwanten. In 1998 vond een dergelijke bijeenkomst plaats in Leiden.

Naar de toekomst toe werden door de leiding van Escape in de voortgangsrapportage van januari 2002 verschillende mogelijkheden uitgewerkt om het onderzoek voort te zetten. Een daarvan was

357 *Jaarverslag Binnenlandse Veiligheidsdienst 2001*, Den Haag, Ministerie van BZK, 2002, p. 53-54.

om – gezien de grote moeilijkheid om met traditionele opsporingsmethoden voldoende bewijsmateriaal te vergaren – nieuwe opsporingstechnieken in te zetten. Mede op grond van wat al was bereikt was het tweede voorstel om het onderzoek te verlengen tot in april 2002 maar met eventueel een uitloop tot oktober 2002. En het derde voorstel kwam neer op beëindiging van het onderzoek en overdracht van de informatie aan een andere dienst. In een aanvullende rapportage van februari 2002 adviseerde de teamleiding om te kiezen voor de derde mogelijkheid en de informatie over te dragen aan het KLPD en de BVD.³⁵⁸ De eerder genoemde CBO-commissie heeft op 28 februari 2002 op grond van de beschikbare rapportages en adviezen beslist dat het onderzoek moest worden beëindigd.³⁵⁹

In zijn brief aan de hoofdofficier van justitie te Zwolle omtrent de opheffing van Escape deelde de korpschef van IJsselland niet alleen mede op welke termijn het onderzoek, ook administratief, daadwerkelijk zou worden afgebouwd, maar wees hij nog eens uitdrukkelijk op de gevaren van het dierenrechtenactivisme in Nederland, juist ook waar het gaat om de aantasting van de persoonlijke integriteit van individuele burgers via bedreiging en geweldpleging. Mede omdat het in zijn ogen moeilijker zou worden in de toekomst concreet bewijs te verzamelen sprak hij zijn bezorgdheid uit over de voortzetting en vooral over de continuïteit van het onderzoek. Hij vroeg om aandacht voor dit vraagstuk op het hoogste niveau, dat van het college van procureurs-generaal en de ministeries van BZK en Justitie.³⁶⁰

7.6.3 Het gesprek tussen twee radicale dierenrechtenactivisten op 7 januari 2002

Alvorens over te gaan tot een bespreking van het telefoontje tussen twee dierenrechtenactivisten op 7 januari 2002 – dus een dag na de “bont-special” van Business Class – dat door de politie werd onderschept is het van groot belang om hier te onderstrepen dat de vermoedelijke dader van de moord op Fortuyn niet behoorde tot de kring van verdachten waarop de aandacht van de rechercheurs van Escape was gericht. Wat niet wegneemt dat hij in politie-administraties uit de voorbije jaren een enkele keer te boek staat als milieu-activist.

Het gesprek waarom het hier gaat was een gesprek tussen twee personen die wél behoorden tot de kring van verdachten in het Escape-onderzoek. Dit verklaart waarom het tweezijdig – inkomend en uitgaand – werd uitgeluisterd door de politie. De rechercheur die het gesprek langs de inkomende zijde hoorde, werkte het zoveel mogelijk woordelijk uit, de rechercheur die het langs de uitgaande zijde tapte maakte slechts een verkorte weergave. Waarbij moet worden bedacht dat de beide rechercheurs op geheel verschillende locaties werkten en geen contact met elkaar hebben gehad over de uitwerking van dit gesprek. Die vond overigens weer een dag later plaats, namelijk op 8 januari 2002.

Wanneer men het uitgebreide verslag bekijkt dan leest men dat op een gegeven moment het gesprek komt op het standpunt van Fortuyn over het “open” blijven van “bont” en dat het zo verder gaat:

³⁵⁸ Zie in dit verband het antwoord van de minister van Justitie d.d. 4 juli 2002 over dit onderzoek op een vraag van enkele leden van het CDA dienaangaande: TK, 2001-2002, Aanghangsel, p. 2893-2894.

³⁵⁹ Besluit d.d. 28 februari 2002 van de Commissie Bovenregionale Opsporing.

³⁶⁰ Brief J. Wilzing d.d. 26 februari 2002 aan A. Vast.

A: *Mongool h.*

B: *Ja, vette eikel h.*

A: *Hij moet echt ehh .. dood.*

B: (lacht) zegt dan zeer luid: *“Jongen”.*

A: *Oh sorry, niet over de telefoon.*

B: *Niet over de telefoon man.*

A: *Dat is binnen de politie denk ik ook of niet jongen.*

B: *Ja. Dat meen je toch niet.*

A: *Oh neeee...mondood.*

B: *Monddood maken.*

A: *Gewoon met plakband op z'n gezicht.*

B: *Ja, ja ik zie je later mazzel.*

A: *Ja”.*

In de verkorte weergave zegt B:

“dat PIM FORTUYN heeft gezegd dat alle nertsenfokkerijen open moesten blijven. A en B vinden hem een vette eikel. A zegt dat FORTUYN dood moet. B roept meteen: ”Jongen, niet over de telefoon!!!” B zegt tegen A: “Dat meen je toch niet, He”. A zegt dat hij bedoelt: “mondood maken met plakband op zijn gezicht”. B en A zeggen dat de politie meeluistert en dat ze dus voorzichtig moeten zijn. Zij zien elkaar verder vanavond”.

Duidelijk is dat deze beide tapverslagen laten zien dat de uitspraken van Fortuyn in de “bont-special” van Business Class waren doorgedrongen tot de harde kern van dierenrechtenactivisten in Nederland en dat ze daar voor enige commotie zorgden. En wat uit deze verslagen ook blijkt is dat de onderzoeker die de uitgebreide samenvatting van het gesprek heeft gemaakt de cruciale passage in het gesprek niet markeerde en dat de onderzoeker die de verkorte weergave heeft vervaardigd dit wel deed. Ongelukkig is nu dat de markering van deze passage in het vet en de vermelding van de naam van Fortuyn daarbinnen in kapitale letters hun doel hebben gemist: zij hebben niet bijgedragen tot de discussie over de voortzetting van het betrokken strafrechtelijk onderzoek. Want – zoals pas ná 6 mei 2002 is gebleken! – dit was de bedoeling van de betrokken onderzoeker volgens het proces-verbaal dat hieromtrent op 13 mei 2002 door hem – op verzoek van de chef recherche van politie IJsselland – werd opgemaakt:

*“binnen het onderzoek voor het eerst direct sprake was van mogelijk fysiek geweld tegen personen en om daarop de aandacht van de leider en leden van het onderzoeksteam te vestigen”.*³⁶¹

Dit laatste is blijkens een rapport dat op 14 mei 2002 werd opgemaakt door de teamleider van Escape inderdaad niet gebeurd. In de teambespreking van 15 januari 2002 – en ook in latere teambesprekingen – is deze passage in dat gesprek niet aan de orde gesteld. Het rapport vervolgt:

“Bij het standaard doornemen van de tapgegevens door de proces-verbaal coördinator is het betreffende gesprek noch het gedeelte daarin over Fortuyn opgevallen, zeker niet in die zin dat hierop verder actie moest volgen. Evenmin is dit aangewend om in de voortgangsrapportages het belang van de voortzetting van het Escape-onderzoek te onderbouwen”.

³⁶¹ Proces-verbaal nr. 13052002 d.d. 13 mei 2002.

Dit laatste kan op zichzelf opmerkelijk worden genoemd want juist de vaststelling of op zijn minst de vrees dat onder invloed van hun Britse geestverwanten ook radicale Nederlandse dierenrechten-activisten zich meer en meer zouden beginnen te keren tegen personen, was toch de voornaamste reden om het Escape-onderzoek met zoveel ijver uit te voeren en met zoveel kracht te pleiten voor zijn voortzetting. Hier staat echter tegenover dat uit een gesprek van de commissie met de teamleider op 4 oktober 2002 is gebleken dat de rechercheur die de zinsnede over Fortuyn heeft gemarkeerd er zelf tijdens de geregelde teambesprekingen ook nooit over is begonnen. Dus wellicht tilde hij er vóór 6 mei 2002 niet zo zwaar aan als zijn proces-verbaal van 13 mei 2002 enigszins suggereert. Dit telefoongesprek kwam in elk geval pas naar boven toen na de moordaanslag op Fortuyn het desbetreffende onderzoeksteam in den lande navraag deed omtrent de vermoedelijke dader en het Escape-team met het oog op de beantwoording van die vraag zijn elektronisch archief scande.

Op dit punt aangekomen is het vanzelfsprekend moeilijk om dit telefoongesprek niet in verband te brengen met de veiligheid en beveiliging van Fortuyn voor 6 mei 2002 en met de moordaanslag die op deze dag op hem werd gepleegd. Belangrijk in dit verband is de vraag – die losstaat van de vraag of het onderhavige telefoongesprek al dan niet had moeten of kunnen leiden tot voortzetting van het strafrechtelijk onderzoek in kwestie en in het verlengde hiervan de vraag wat de voortzetting van dit onderzoek weer allemaal zou hebben kunnen teweegbrengen of opleveren – of de omstreden passage niet (ook) direct had moeten leiden tot enige actie met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. Wat dit betreft is de commissie van mening dat het inderdaad te verkiezen zou zijn geweest als die passage in de loop van januari 2002 in samenspraak met ervaringsdeskundigen van de BVD en/of het KLPD zou zijn geëvalueerd op haar dreigingsgehalte voor Fortuyn. Dat dit niet is gebeurd moet – het werd hiervoor al aangegeven – bovenal worden geweten aan het feit dat het telefoongesprek werd onderschept in het raam van een strafrechtelijk onderzoek en dat zijn relevantie door de betrokken rechercheur in dit kader werd gemarkeerd: als een argument om dat onderzoek voort te zetten. Ook deze rechercheur heeft – met andere woorden – in de dagen na het uitluisteren van dit gesprek niet gedacht aan de eventuele relevantie ervan voor de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. Dit is naar voren gekomen in het gesprek dat de commissie, zoals gezegd: op 4 oktober 2002, heeft gehad met de teamchef. En uit niets is gebleken dat het anders was.

Na 6 mei 2002 heeft de rechercheur die meteen een uitgebreid verslag van het telefoongesprek maakte, verklaard dat hij zich het gesprek nog kon herinneren en dat hij de bewoordingen waarmee daarin werd gesproken over Fortuyn “niet serieus” vond. In een teambespreking van ná die datum is gebleken dat de andere rechercheur de betrokken zinsnede op dezelfde manier beoordeelt, ook al zette hij die bewoordingen niet voor niets in het vet zoals we hebben gezien. Hij nam ze – het zij nogmaals onderstreept – evenwel in die zin serieus dat hij er een argument voor de teamleiding in zag om de voortzetting van het lopende strafrechtelijke onderzoek te bepleiten. In het desbetreffende rapport van 14 mei 2002 wordt trouwens opgemerkt dat de manier waarop de ene verdachte de andere corrigeert wijst op “de ervaringen en adviezen die de leden van het Dierenbevrijdingsfront hebben opgedaan inzake het risico van afluisteren. Zij weten op eventuele versprekingen alert te reageren”. Er wordt in het geheel niets opgemerkt over hun eventuele relevantie in relatie tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn.³⁶²

³⁶² Escape-team, *Rapport inzake bedreigingen*, d.d. 14 mei 2002.

Het desbetreffende gesprek werd op 13 mei 2002 voor het eerst helemaal uitgewerkt. De meest belangrijke zinnen staan er nu als volgt:

B: *“die Pim Fortuyn hè, die had gezegd dat alle bontfokkerijen gewoon open moesten blijven, en dat*

A: *ja wat een mongool hè.*

B: *vette eikel.*

A: *Hij moet echt uuh. Echt dood.*

B: *JONGEN!!!!*

A: *oh sorry...Niet over de telefoon*

B: *Niet over de telefoon man.*

A: *(lachen) dat vindt de politie denk ik ook.*

B: *ja.*

A: *hu, hu, hu... Of niet jongens, ha,ha.*

B: *zoiets dat meen je toch niet.*

A: *ohja, ohneeee, haaa, spreekwoordelijk. Monddood.*

B: *mondood maken.*

A: *ja, gewoon met plakband op zijn gezicht.*

B: *ja, ja hé ik zie je later.*

A: *ja (lachend) Mazzel.”*

Deze passage is na 6 mei 2002 ook voorgelegd aan de BVD. De dienst heeft op 8 mei 2002:

“na het uitluisteren en uitwerken van het betreffende gesprek, geconcludeerd dat het hier een niet serieus te nemen opmerking betreft. Eenzelfde conclusie had het Escape-team begin van het jaar ook al getrokken”³⁶³

Uit wat hiervoor staat geschreven kan worden opgemaakt dat de laatste opmerking niet helemaal juist is. Belangrijker is evenwel dat de medewerkers van de BVD die dit gesprek hebben uitgeluisterd op verzoek van de commissie op papier hebben gezet waarom óók zij de opmerking van A inschatten “als een niet serieus te nemen reactie van genoemde personen op de kort daarvoor bekend geworden, in hun ogen negatieve, standpunten van de heer Fortuyn inzake dierenrechten”. De redenen die zij aanvoeren hebben deels te maken met hun grote inzicht in het fenomeen van het dierenrechtenactivisme als zodanig en gaan deels terug op hun vertrouwdheid met (het milieu van) de bedrijvers van dit activisme in Nederland. Zij hebben de commissie in elk geval overtuigd van de juistheid van hun conclusie. Waarbij moet worden aangetekend dat de commissie ook zichzelf heeft willen overtuigen van de wijze waarop dat telefoongesprek werd gevoerd. Zij heeft de omstrede passage samen met de teamchef enkele keren beluisterd. En ofschoon het hard overkomt dat plotsklaps iemand tegen een ander zegt dat Fortuyn dood moet, is de commissie toch ook de mening toegedaan dat hier sprake was van een spontane ingeving van A en dat het hier niet ging om een idee dat in een later stadium door de gesprekspartners op zijn haalbaarheid zou moeten worden onderzocht.

Overigens heeft de BVD de commissie laten weten dat hij in het kader van zijn reguliere activiteiten met betrekking tot dierenrechten- en milieuactivisten nooit iets heeft bespeurd:

³⁶³ Brief S. van Hulst d.d. 22 juli 2002 aan de commissie.

*“van onderling overleg over daadwerkelijke protesten, laat staan fysieke acties tegen Pim Fortuyn. (...) De feitelijke ervaringen gaven derhalve geen aanleiding om de opdracht van het team (...) uit te breiden met expliciete passages betreffende gerichtheid op risico's voor de veiligheid van Pim Fortuyn”.*³⁶⁴

7.7 DE VERHARDING VAN DE POLITIEKE DISCUSSIE RONDOM FORTUYN TOT 9 FEBRUARI 2002

Terwijl verder natuurlijk niemand wist van het effect dat de confronterende uitspraken van Fortuyn in de “bont-special” in Business Class hadden teweeggebracht in de kring van dierenvrienden en (radicale) dierenrechtenactivisten werd Fortuyn zelf in het begin van het nieuwe jaar ook niet gespaard in sommige TV-programma's. In het programma Nieuws aan Tafel werd hij waar hij bij zat afgeschilderd als een “boer Koekoek in maatpak” en omschreven als een “draaitol. Dat is begonnen met een Marxistische start, dat heeft vervolgens een slalom gemaakt naar de randen van rechts. Dat verklaart in intieme kring een voorbeeld te nemen aan het Vlaams Blok”. Fortuyn protesteerde vrij heftig tegen deze kwalificaties: hoeveel boeken had hij wel niet geschreven en grote partijen als het Vlaams Blok en die van Haider moesten serieus worden genomen omdat ze door de kiezer waren gekozen. Maar, zo voegde hij eraan toe, dat kan in Nederland niet: “Dat ik daar het debat niet mee aan kan en mag gaan omdat op dat moment dat ik dat doe, ik al die verwijten krijg ‘Ja, hij is zelf extreem rechts, het is zelf een Janmaat’”.³⁶⁵ Hierbij kan worden aangetekend dat in de vierde editie van de meest gezaghebbende en de meest verbreide publicatie over extreem-rechts in Nederland, de *Monitor racisme en extreem-rechts*, die halverwege december 2001 verscheen, LN niet werd gerekend tot de extreem-rechtse formaties maar wel als een van de groeperingen “die op bepaalde punten overlappingsen vertonen met één of meer extreem-rechtse formaties”. Met name werd gesteld:

*“Hoewel Leefbaar Nederland zich statutair in duidelijke bewoordingen tegen racisme en discriminatie keert, blijkt deze nieuwe partij aantrekkingskracht uit te oefenen op personen die in extreem-rechtse kringen actief zijn geweest. (...) Tot nu toe heeft Leefbaar Nederland getracht personen met een extreem-rechtse achtergrond te weren maar deze strategie heeft een beperkte reikwijdte. Personen met een anoniem extreem-rechts profiel kunnen niet eenvoudig worden tegengehouden. (...) Voorts is het niet zonder betekenis dat LN in extreem-rechtse kringen als verwant wordt gezien en dat er met een zekere jaloezie naar de succesvolle nieuwe partij wordt gekeken. (...) Op dit moment lijkt het extreem-rechtse personele gehalte van LN tamelijk gering. De toekomst zal moeten uitwijzen of hierin verandering komt. Met het naar voren schuiven van Pim Fortuyn als lijsttrekker, in oktober 2001, heeft het bestuur van LN een impuls gegeven aan het xenofobe imago van de partij”.*³⁶⁶

Waar LN met Fortuyn in die periode dan ook thuis hoorde in het politieke spectrum, de peilingen wezen uit dat de electorale barometer voor haar steeds meer op winst stond. Cijfermatig gaven zij aan dat LN wellicht kon groeien naar 18 zetels en dat het verlies vooral voor rekening kwam van de PvdA (van 45 naar 38 zetels), de VVD (van 38 naar 33 zetels) en van D66 (van 14 naar 8); het CDA zou

³⁶⁴ Dit citaat komt uit de notitie *Taak en werkwijze van de BVD* d.d. 26 juni 2002, p. 6.

³⁶⁵ Nieuws aan Tafel d.d. 4 januari 2002.

³⁶⁶ J. van Donselaar en P. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts*, Universiteit Leiden, Departement Bestuurskunde en Anne Frank Stichting, Amsterdam, Anne Frank Stichting, 2001, p. 41-42.

gelijk blijven met 29 zetels.³⁶⁷ De leider van een van de onderzoeken schreef deze evolutie toe aan het feit dat “moderne burgers dan wel een hang naar *law and order* (hebben) en een relatief lage tolerantie, ze hechten ook aan uiterlijk vertoon en genieten van het leven. Fortuyn sluit daarbij perfect aan. Hij belichaamt de recalcitrantie waarnaar de moderne burger verlangt”.³⁶⁸ Zo bezien is het niet zo verwonderlijk dat de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer die LN op 16 januari 2002 presenteerde meer dan 350 gegadigden telde.³⁶⁹ Deze lijst werd in diverse krantencommentaren echter niet erg enthousiast ontvangen: “een tegenvaller”, “gelukzoekers met politieke aspiraties”.³⁷⁰ Toch hield het succes voor LN aan. Uit een peiling van 25 januari 2002 bleek dat LN op 20 zetels zou kunnen uitkomen, en uit een peiling van 1 februari 2002 dat het er wel 21 konden worden. Het voorspelde verlies van met name de VVD (van 38 naar 28 zetels) was naar verhouding al even groot.³⁷¹ LR deed het toen trouwens even goed als haar nationale evenknie. Volgens de peilingen zou zij met 10 zetels de tweede partij in de stad kunnen worden. Nummer 2 van de lijst, Sörensens, schreef dit plaatselijk succes vooral toe aan Fortuyn: “Met Fortuyn staan we er nog een stuk florissanter voor dan ik al dacht. Nederig heb ik plaats voor hem gemaakt”.³⁷²

Fortuyn kreeg halverwege januari 2002 in de TV Show van Nieve ruimschoots de gelegenheid om uit te leggen waar hij op dat moment politiek stond. Mede door de vragen die hem werden gesteld kwam het relaas in belangrijke mate neer op het diskwalificeren van mensen die in het verleden hem persoonlijk of het beleid dat hij voorstond kwaad hadden gedaan: Kok was keihard en rancuneus, Van Dam had hem door de vergelijking met Eichmann diep gekwetst, Borst was toch ook een soort Bin Laden en Terpstra “een populistische vrouw met een ongemeubileerde bovenkamer”. In dit verband is vooral interessant dat hij ook weer vertelde dat zijn moeder zo bang was dat hem iets als John F. Kennedy zou overkomen wanneer hij in de politiek ging. Omdat zij anderhalf jaar geleden was gestorven voelde hij zich nu evenwel vrij, zo vertelde hij, om het te doen. “Maar op d’r sterfbed probeerde ze me nog te binden dat ik het niet zou doen”.³⁷³

Ofschoon Fortuyn in dit interview zijn pijlen niet speciaal op de VVD richtte had het er veel van dat vooral deze partij het kind van de rekening leek te worden. Om deze reden is het niet verbazingwekkend dat zich juist in en rond deze partij allerlei discussies begonnen af te spelen om het harder te gaan spelen. Gaandeweg kwamen berichten naar buiten dat de partij in een dip terecht aan het komen was en dat de partijleiding alle zeilen moest bijzetten om paniek in de eigen gelederen tegen te gaan. Lijsttrekker Dijkstal werd nóg meer onder druk gezet om zich agressiever tegen de coalitiegenoten en LN op te stellen.³⁷⁴ Velen verwachtten dat hij dit op het congres van de partij op 26 januari 2002 ook zou doen, maar hij deed dit niet: “Dijkstal blijft zichzelf en negeert Fortuyns LN”, “wel munitie, geen geschut”, een “frontale aanval op Leefbaar Nederland-lijsttrekker Fortuyn bleef uit”, blokletterden de kranten.³⁷⁵ Dijkstal gaf in zijn speech aan waarom: “Ik wil zeggen wat ik van maat-

367 PAR, SP en TEL d.d. 9 januari 2002 en ND d.d. 14 januari 2002.

368 TR d.d. 9 januari 2002.

369 NRC, TEL, FD, AD, VK d.d. 17 januari 2002.

370 TR en TEL d.d. 17 januari 2001.

371 NRC en VK d.d. 26 januari 2002, VK, RD en PAR d.d. 2 februari 2002.

372 RD d.d. 28 en 30 januari 2002.

373 TV Show d.d. 15 januari 2002.

374 TEL d.d. 24 januari 2002, PAR d.d. 25 januari 2002 en ELS d.d. 26 januari 2002.

375 VK en TEL d.d. 28 januari 2002 en ELS d.d. 2 februari 2002.

schappelijke vraagstukken vind, zonder bevolkingsgroepen tegen elkaar op te zetten, zonder grove of persoonlijke aanvallen op anderen. Je behoort je bewust te zijn van je voorbeeldfunctie als politicus³⁷⁶. Wiegel kon het op een gegeven moment echter kennelijk niet meer aanzien. En waar hij zich in het najaar nog wel eens positief had uitgesproken over Fortuyn haalde hij op 6 februari 2002 met de woorden van Thorbecke scherp tegen hem uit toen hij op een spreekbeurt zijn afschuw uitsprak over: “ene parasitische politiek dewelke elk incident en elke volksindruk” aangrijpt “teneinde zelf naar boven te komen” en er daarbij niet voor terugschrikt “dienaressen van reactie te zijn”.³⁷⁷ Op diezelfde dag citeerde Trouw een uitspraak van partijvoorzitter Eenhoorn over Fortuyn die – ook in de tijd – een flinke stap verder ging en deed denken aan wat Kneepkens eerder over hem had gezegd: “Fortuyn is exact het type ijdele leider, iemand die precies zegt wat mensen willen horen. En je ziet altijd dat mensen kritiekloos zo’n type leider volgen. Zo’n leider was Mussolini ook”.³⁷⁸

Anders dan de VVD hielden PvdA en D66 zich blijkens de berichten in de geschreven pers wat meer op de vlakte in januari 2002. De eerstbedoelde partij had het kennelijk moeilijk met positie kiezen ten opzichte van LN. Waar de partijvoorzitter op de nieuwjaarsborrel nog aangaf dat de partij met een ruziemaker als Fortuyn geen stabiele coalitie zou kunnen vormen daar werd samenwerking op het einde van de maand volgens berichten in de krant toch niet helemaal uitgesloten.³⁷⁹ Wat niet wegneemt dat met name de PvdA halverwege de maand sterk aandrang op onderzoek van de “duistere” financiering van de campagne van LN.³⁸⁰ De lijsttrekker van D66, De Graaf, bewaarde zijn hartgrondige bezwaren tegen LN en Fortuyn voor een interview met de Volkskrant op 8 februari 2002: “Ik heb niks tegen een hard en stevig debat, maar het moet wel gaan over de inhoud en niet over de vraag of de bovenkamer van Erica Terpstra al dan niet is gemeubileerd. Fortuyn vervuult de politieke moraal (...). Bij Fortuyn prevaleert het hoge woord boven argumenten”.³⁸¹ Rosenmöller van Groen-Links had zich op 26 januari 2002, bij de start van de verkiezingscampagne van zijn partij, reeds in dezelfde zin uitgelaten, door te zeggen dat Fortuyn het verwoorden van onbehagen beter afging dan het verwoorden van oplossingen: “Een inhoudelijke confrontatie kan deze leegte blootleggen”.³⁸² De week daarvoor had Marijnissen op het verkiezingsproces van de SP zich enerzijds kritisch uitgesproken over het feit dat andere partijen zich tegen LN keerden omdat kiezers bij hen weglieden. Anderzijds was hij zelf bepaald niet zuinig met zijn commentaar op LN: “Kiezers belanden daar in een rad van Fortuyn dat geen echte prijzen uitkeert en slechts draait voor de show. Leefbaar Nederland groeit nu explosief. Inderdaad, het is als een explosie: het is één keer plof en dan is het weg. Geen program, geen organisatie, geen geschikte mensen en geen historie”.³⁸³ Deze soms harde politieke opstelling ten opzichte van LN in de persoon van Fortuyn zag men ook terug bij columnisten.

376 RD d.d. 28 januari 2002.

377 VN d.d. 22 december 2001 en NRC d.d. 7 februari 2002.

378 TR d.d. 6 februari 2002. Eenhoorn verklaarde tegenover de commissie dat dit citaat behoorlijk uit zijn verband was gerukt. Hij had het gehad over leiderschapsprofielen en de opvattingen van een bedrijfskundige daarover in een bijzinnetje geassocieerd met wat een columnist onlangs had geschreven over Fortuyn. Verslag oriënterend gesprek met H. Eenhoorn d.d. 24 juni 2002, p. 3-4.

379 RD d.d. 14 januari 2002 en TR d.d. 26 januari 2002.

380 PAR d.d. 22 januari 2002.

381 VK d.d. 8 februari 2002.

382 TR d.d. 28 januari 2002.

383 AD, RD en NRC d.d. 21 januari 2002.

Blokker omschreef Fortuyn in de Volkskrant sarcastisch als de “nieuwe Duce”: het zijn beiden intellectuelen, allebei hebben ze gevoel voor theater, ze delen hun afkeer van politieke partijen en hebben beiden de democratie hoog, algemener: “Er gebeuren raadselachtige dingen in het land”.³⁸⁴ Grijs in Vrij Nederland was minder omfloerst: “Moeten we dus maar op Fortuyn stemmen om via de ellende van een fascistische regering tenminste van het koningshuis af te komen (...) (…). De meerderheid van ons volk wil liever een gek met een mooi pakje toejuichen, of hij nu koninklijk of televisueel is”.³⁸⁵

De schone schijn kon echter niet blijvend verhullen dat de verharding van de politieke discussie zich niet alleen afspeelde in de richting van LN maar dat zij zich ondertussen ook in de schoot van LN aan het voltrekken was. Eén dag voor het geruchtmakende interview in de Volkskrant schreven twee journalisten van het Algemeen Dagblad: “Boeiend is ook hoe de samenwerking tussen de linkse populist Nagel en de rechtse populist Fortuyn zal verlopen. Leefbaar Nederland dreigt twee kapiteins op één schip te krijgen, die allebei andere opvattingen hebben over de te varen koers (...). Bovendien moet hij (NAGEL, CIE) als linkse waakhond voorkómen dat Fortuyn te ver naar rechts dwaalt. De stevige opvattingen van de lijsttrekker over asielzoekers deelt hij in ieder geval niet. Het lijkt vragen om moeilijkheden”.³⁸⁶ Die kwamen de dag daarop inderdaad tot uitbarsting en leidden tot een breuk tussen LN en Fortuyn, precies op het punt waarop volgens Nagel op 23 oktober 2002, bij de aanvaarding van het lijsttrekkerschap, goede afspraken waren gemaakt: de volheid van Nederland.

De formele aangifte die op 4 februari 2002 door een Turkse Nederlander bij de politie te Leiderdorp tegen Fortuyn werd gedaan wegens belediging was een voorteken van de vele negatieve reacties die Fortuyn na 9 februari 2002 te wachten stonden. De grondslag van deze aangifte waren televisieopnamen van een optreden van Fortuyn. Betrokkene verklaarde dat hij gelukkig leefde in Nederland en met de multiculturele samenleving die hier was ontstaan, maar dat er mensen zijn die buitenlanders niet veel ruimte willen geven in Nederland of zelfs helemaal geen ruimte meer, en die denken te kunnen bepalen hoe buitenlanders moeten leven. En met name ook mensen die een politieke overwinning willen behalen door deze gedachten aan te wakkeren:

*“Een van deze mensen is Pim Fortuyn, de lijsttrekker van Leefbaar Nederland. Pim Fortuyn is iemand die haat aanwakkert tussen mensen. Hij misbruikt emoties en gevoelens van mensen die door bepaalde negatieve ervaringen met buitenlanders niet meer helder kunnen denken (...). Ik voel mij door de uitspraken van Pim Fortuyn zwaar beledigd, gekleineerd en minderwaardig behandeld. Ik voel mij aangetast in mijn eer, trots en ziel. (...) Ik ben trots op mijn afkomst en op mijn dorp. Ik ben trots op mijn vrouw en trots op het dorp waar zij vandaan komt. Niemand heeft het recht om het dorp waar ik of mijn vrouw vandaan komt ‘achterlijk’ te noemen. Helemaal niet als dit voor politieke doeleinden bedoeld is”.*³⁸⁷

384 VK d.d. 30 januari 2002.

385 VN d.d. 2 februari 2002.

386 AD d.d. 8 februari 2002.

387 Van deze aangifte werd melding gemaakt in TEL d.d. 7 februari 2002. Hier is geciteerd uit een kopie van de oorspronkelijke aangifte d.d. 4 februari 2002 die bij brief van 25 maart 2002 door de politie Hollands-Midden werd overgemaakt aan de chef recherche van Bureau West/Marconiplein, politie Rotterdam-Rijnmond. Dit ingevolge het initiatief van H. de Jong om aangiften tegen Fortuyn bij het genoemde politiebureau te verzamelen (Verslag interview met H. de Jong d.d. 18 september 2002, p. 24-25).

Een soortgelijke aangifte werd op 7 februari 2002 ingediend bij de politie Rotterdam-Rijnmond.³⁸⁸

In aansluiting op deze aangiften is het ten slotte opmerkelijk dat, terwijl de politieke spanningen rond en in LN samen met haar politieke successen weer enigermate opliepen, de demonstratie van het extreem-rechtse comité Kusters/Malcoci en de anti-fascistische tegendemonstratie die op 26 januari 2002 in Rotterdam plaatsvonden, door geen van de partijen openlijk werden aangegrepen om hem aan hun kant te trekken respectievelijk tegen hem te ageren. Ook de organisaties die op 31 oktober 2001 een aangifte tegen Fortuyn hadden ingediend wegens zijn uitlatingen over migranten lieten bij deze gelegenheid in het publiek niets van zich in deze richting horen. Kennelijk stond Fortuyn voor hen geheel buiten de (tegen)stellingen die in deze demonstraties aan de orde waren. Die indruk krijgt men althans als men afgaat op de rapporten van de politie en de berichten in het *Rotterdams Dagblad*.³⁸⁹ Op een website uit krakerskringen kan men met het oog op deze demonstratie echter de volgende oproep lezen: “Elke meter die nazi’s proberen buiten de deur te zetten, gesteund door de verkiezingspeilingen voor Pim Fortuyn en Leefbaar Nederland, moeten antifascisten zo massaal mogelijk klaarstaan om duidelijk te maken dat we de nazi’s geen kans geven en ze terug te jagen in het riool waar ze vandaan komen (...). Ondanks Fortuyns populariteit hebben nazi’s niet automatisch de wind mee: Kerkrade een jaar geleden liet zien hoe klein ze toen waren (100) en hoe groot het tegengeluid toen was (2000)”.³⁹⁰ Fortuyn en met hem LN werden in deze oproep dus niet tot extreem-rechts gerekend maar zij werden wel beschouwd als krachten die de positie van deze stroming op termijn zouden kunnen bevorderen.

7.8 BESLUIT

Evenals in de vorige periode – die van 20 augustus tot 23 oktober 2001 – werden er ook in deze periode mails naar met name Business Class gestuurd waaruit afkeuring zoniet afkeer van sommige van Fortuyns denkbelden sprak, haatmails met andere woorden. Vooral zijn uitlatingen in de “bont-special” van Business Class riepen zulke reacties op. Anders dan in de vorige periode kreeg LN nu twee keer (drie respectievelijk een) mails en één keer een fax die als dreigpost kunnen worden betiteld omdat hun boodschap was dat er op de een of andere manier gewelddadige actie zou worden ondernomen tegen Fortuyn; soms werd zelfs gedreigd met de dood. Op zijn dood werd bovendien, weliswaar niet serieus, gezinspeeld in het telefoongesprek tussen twee dierenrechtenactivisten.

Mag uit deze post en dat telefoongesprek worden afgeleid dat in deze periode de veiligheid van Fortuyn concreet in het geding was? Nee, althans hun werkelijke dreigingsgehalte werd noch door de betrokken politiediensten noch door LN en haar adviseurs – ieder voorzover hij/zij er überhaupt van wist – hoog ingeschat, laat staan dat zij door (een van) hen werden gezien als redenen om acuut

³⁸⁸ Zie het *Overzicht van inzet en activiteiten van het regiokorps Rotterdam-Rijnmond in relatie tot de heer W.S. P. Fortuyn* (voortaan geciteerd als “Overzicht Rotterdam”), p. 1.

³⁸⁹ Hier kan in de eerste plaats worden verwezen naar interne stukken van de politie Rotterdam-Rijnmond: *Beleidsuitgangspunten en tolerantiegrenzen ten behoeve van het politieoptreden in het kader van aangekondigde demonstraties op zaterdag 26 januari 2001* en *Evaluatie demonstratie extreem rechts en extreem links d.d. 26 januari 2002 ten behoeve van de lokale gezagsdriehoek van de gemeente Rotterdam d.d. 13 februari 2002*. Verder de berichten in RD d.d. 3 januari, 17 januari, 25 januari en 5 februari 2002.

³⁹⁰ Zie www.mail-archive.com/kraken-be_punkpage.net/msg000331.html.

de beveiliging van Fortuyn op te voeren. Gelet op het feit dat met name de dreigpost werd verstuurd op momenten – eind oktober 2001 en eind januari 2002 – waarop de politieke spanningen opliepen, vormde zij wel een signaal dat de groeiende politieke positie van Fortuyn bij sommige mensen de gedachte deed postvatten dat het tijd werd om wat tegen hem te ondernemen. Tot daadwerkelijke acties kwam het in deze periode echter niet. In die zin werd het concrete dreigingspotentieel van de betrokken post juist ingeschat. Het bleef bij onbestemde, ook in de ogen van de commissie, niet erg geloofwaardige schriftelijke bedreigingen. Toen Fortuyn op 7 november 2001 dan ook aan Panorama vertelde dat zijn veiligheid gevaar liep hadden er in elk geval nog geen incidenten plaatsgevonden waarop het bestaan van zulk gevaar zou kunnen worden gebaseerd.

Maar misschien wilde Fortuyn dat toen ook helemaal niet zeggen, maar bedoelde hij – in de geest van de leiding van LN – dat hij met zijn stellingnames, en in het bijzonder die omtrent de islam, het risico liep dat zich zulke dingen zouden kunnen voordoen, dat hij gewelddadig zou kunnen worden aangepakt als gevolg van wat hij betoogde en wellicht ook van de wijze waarop hij dit deed. En hierin stonden zij niet helemaal alleen. Dit was namelijk ook de inschatting van de situatie door de fractievoorzitter van de VVD Dijkstal die op het Binnenhof vertrouwelijk tot twee keer toe in deze geest de veiligheid van Fortuyn aankaartte en erop aandrong dat men hem expliciet zou wijzen op dat risico. Zijn acties hebben echter niet tot contact met Fortuyn hierover geleid. Vooral niet omdat minister De Vries door het ontbreken van informatie van de zijde van de BVD aan het adres van Fortuyn meende dat hiervoor bij ontstentenis van concrete bedreigingen geen reden was. Daarenboven mag men niet uit het oog verliezen dat op dat moment lijsttrekkers niet waren aangewezen als een categorie van personen die vielen binnen het bereik van de Circulaire 1999. Dit besluit was in deze periode op zichzelf dus een redelijk besluit: het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging berust nu eenmaal op de gedachte dat slechts op grond van (geloofwaardige) concrete bedreigingen er eventueel sprake kan zijn van persoonsbeveiliging.

De andere kant van dit verhaal is dat Fortuyn toen wel publiekelijk stelde dat zijn veiligheid in gevaar was en tevens suggereerde dat de Rotterdamse politie in gebreke bleef door dit niet af te weren, maar de realiteit is dat hij tot op dat moment geen stap in de richting van dit politiekorps had gezet en op die manier er eigenlijk zelf de oorzaak van was dat er in Rotterdam geen discussie met hem op gang kwam over de risico's die hij mogelijk in persoon liep door zijn deelname aan de verkiezingen. Mede in het licht van het feit dat er tot op dat moment ook geen incidenten in de stad hadden plaatsgevonden die wezen op een eventueel gevaar voor zijn lijf en goed, valt hier de Rotterdamse politie dan ook geen enkel verwijt te maken; door op dat moment niets te doen handelde zij helemaal in de geest van het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging. Bovendien moet achteraf worden vastgesteld dat de roep van Fortuyn om beveiliging door de Rotterdamse politie moeilijk te rijmen valt met zijn verzet tegen de uitvoering van een belangrijk deel van het beveiligingsplan dat LN met behulp van een beveiligingsorganisatie had uitgewerkt. Zó groot vond hij zijn persoonlijke veiligheidsrisico dus in werkelijkheid nu ook weer niet. Hij maakte althans op dat moment de professionele beheersing hiervan ondergeschikt aan andere belangen, met name zijn privacy.

Iets anders is dat het om meer dan een reden verkieslijk was geweest wanneer de politie Gooi en Vechtstreek de dreigpost die haar in oktober en november 2001 werd overhandigd had gemeld bij de BVD en/of het KLPD. Dan had die post daar kunnen worden geanalyseerd en geëvalueerd en had men bij die diensten ook enige wetenschap verkregen omtrent dit soort van agressieve reacties tegen

Fortuyn. Mag dit tekort alleen op het conto van dit politiekorps worden geschreven? Zeker wel: van de regionale politiekorpsen mag worden verwacht dat zij nationale diensten informeren over zulke reacties aan het adres van lijsttrekkers in verkiezingstijd. Hoe zouden die anders een overzicht van de situatie kunnen verkrijgen waaraan – als het spannen gaat – niet alleen centrale overheden maar ook andere plaatselijke overheden behoefte kunnen hebben. Gegeven het feit dat in ons land door de politie- en inlichtingendiensten om reden van met name de traditionele afwezigheid van geweld tegen politici nooit speciaal werd gelet op (risico's voor) hun veiligheid in verkiezingstijd en de Circulaire 1999 mede hierom hoofdzakelijk is afgestemd op de aanwezigheid van concrete bedreigingen aan het adres van publieke figuren zoals lijsttrekkers, is het wel begrijpelijk dat er in het kader van de voorbije verkiezingen vanwege de ministeries van BZK en Justitie, in de figuur van de TEC en/of de GED, geen teken werd gegeven aan de plaatselijke overheden en de (regionale en nationale) politie- en inlichtingendiensten dat zij deze keer wél acht dienden te slaan op hun veiligheidssituatie. Tot begin februari 2002 hadden zich immers in het openbaar, ook in de richting van Fortuyn, nog geen incidenten voorgedaan die een (mogelijke) aantasting van hun veiligheid vormden. En van de dreigmails die bij de politie in Hilversum waren beland wisten zij niets af.

Hiermee is bepaald niet gezegd dat LN onwijs handelde door van meet af aan de beveiliging van Fortuyn tot haar verantwoordelijkheid te rekenen. Integendeel. Dit is immers precies wat in ons land wordt verwacht van burgers en organisaties: dat zij in eerste orde zelf zorgen voor hun veiligheid en/of die van hun medewerkers, juist ook in preventieve zin. Het siert LN dus dat zij een professionele firma vroeg om een beveiligingsplan ten aanzien van Fortuyn op te stellen voor de periode waarin de landelijke verkiezingsstrijd volop zou spelen. De overheid komt binnen het bestaande stelsel in beginsel slechts in actie op het moment dat iemand in persoon fysiek gevaar loopt of dreigt te lopen. En om deze actie op gang te brengen dient men evenwel zelf het initiatief te nemen in de richting van eerst en vooral de plaatselijke politie. Slechts in bijzondere gevallen is de centrale overheid immers verantwoordelijk voor de beveiliging van personen.

HOOFDSTUK 8

Van het interview in de Volkskrant tot het taartincident in Nieuwspoort (9 februari 2002-14 maart 2002)

Op 9 februari 2002 verscheen in de Volkskrant een interview met Fortuyn waarin met name op het punt van immigratie en asiel een aantal dingen werd gezegd dat niet alleen haaks stond op de afspraken die in oktober 2001 met het bestuur van LN waren gemaakt maar die ook bij zijn politieke opposenten en veel gewone burgers scherpe kritiek op deze opvattingen losmaakte. Dit leidde tot een breuk met LN en tot verdere verharding, om niet te zeggen regelrechte polarisatie, van de verkiezingsstrijd. De beschrijving van deze ontwikkeling vormt het eerste deel van dit hoofdstuk.

Het tweede deel heeft betrekking op het beveiligingsbeleid van de partij die door Fortuyn en enkele van zijn medestanders na de breuk met LN werd opgericht: de LPF. Zette deze partij – en ook Leefbaar Rotterdam waarvan hij immers ook de lijsttrekker was – eveneens meteen een zodanig beleid op poten, net als LN, en om welke redenen deed zij dit (wel of niet)? Complementair hieraan wordt voor deze periode nagegaan welke rol particuliere beveiligingsorganisaties in dit verband speelden. Dit deel wordt afgerond met de bespreking van een incident – het zogenaamde Maashaven-incident.

Dit incident is belangrijk omdat het heeft geleid tot de formulering van een beleid door de burgemeester van Rotterdam ten aanzien van de beveiliging van lijsttrekkers. En het bleef niet bij de ontwikkeling van zo'n beleidslijn. Dit beleid werd onmiddellijk geconcretiseerd in de eerste poging van de Rotterdamse politie om met Fortuyn in contact te komen, speciaal juist in verband met het Maashaven-incident: of Fortuyn geen aangifte wilde doen? Naast (het antwoord op) deze vraag wordt in dit derde deel van het onderhavige hoofdstuk ook gezien of er ondertussen bij de centrale overheid – al dan niet naar aanleiding van bepaalde incidenten – eveneens werd gewerkt aan een beveiligingsbeleid ten aanzien van Fortuyn en de andere lijsttrekkers. Het wordt afgerond met het aansnijden van een kwestie die in het volgende hoofdstuk een belangrijke rol zal gaan spelen: bepaalde achtergronden van Fortuyn en een aantal van zijn medestanders.

In het vierde deel ten slotte wordt de beveiliging van Fortuyn in het raam van de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002 gezien. Waarom kwam de Rotterdamse politie toen in actie ten behoeve van Fortuyn, op welke wijze werd dit optreden voorbereid en hoe verliep het? Niet onbelangrijk in het licht van zijn uitspraak op 7 november 2001 is daarenboven: wat vond Fortuyn van de beveiliging die de Rotterdamse politie hem bij die gelegenheid bood? Bleef zij volgens hem, nu het er voor de eerste keer op aan kwam, in gebreke?

8.1 HET INTERVIEW IN DE VOLKSKRANT EN ZIJN DIRECTE GEVOLGEN

Blijkens de peilingen van begin februari 2002 stond LN met Fortuyn er op dat moment nog steeds florissant voor. Op 8 februari 2002 maakte NOVA peilingen bekend waarbij LN 22 zetels zou krijgen, het CDA ongeveer gelijk zou blijven, de VVD fors zou verliezen (van 38 naar 28 zetels), de PvdA zou

gaan naar 39 zetels (6 minder) en D66 zou uitkomen op 6 zetels (een verlies van 8 zetels).³⁹¹ Uitgerend de dag erop – zaterdag 9 februari 2002 – kopte de Volkskrant: “Fortuyn: grens dicht voor islamiet”. Het bijbehorende interview met de lijsttrekker sloeg in als een bom, niet alleen bij zijn eigen partij(leiding) maar ook bij zijn politieke tegenstrevers en hun aanhang. Wat beweerde Fortuyn concreet in dit stuk?³⁹² Teveel om hier allemaal gedetailleerd weer te geven. Maar de voornaamste punten in dit verband zijn de volgende.

Om te beginnen dat hij opnieuw uitsprak dat Nederland met 16 miljoen Nederlanders “een vol land” is en erbij zei dat hij zich maar eens niet teveel moest aantrekken van de afspraak met Nagel dat hij dergelijke dingen niet meer zou zeggen. Bovendien stelde hij dat Janmaat “gewoon voor een deel gelijk” had maar dat dit door “de demonisering waaraan uw krant ook heeft meegedaan” niet meer kon worden gezegd. Voor een ander deel distantieerde hij zich duidelijk van Janmaat. Anders dan deze, zo zei Fortuyn, wilde hij niemand zijn burgerrechten ontzeggen en het land uitzetten: “Iedereen die hier binnen is, blijft binnen”. Overigens doelde hij, zoals de kop boven het stuk al aangaf, vooral op islamieten. Waarom? Niet omdat hij de islam haatte, maar “Ik vind het een achterlijke cultuur. Ik heb veel gereisd in de wereld. En overal waar de islam de baas is, is het gewoon verschrikkelijk. Al die dubbelzinnigheid. Het heeft wel iets weg van die oude gereformeerden. Gereformeerden liegen altijd”. In de tweede plaats keerde hij zich nadrukkelijk tegen de manier waarop het land wordt bestuurd en waarop de collectieve sector is georganiseerd. Fortuyn vond het hoog tijd om het land terug te geven “aan de mensen. De politiek moet de burger uitnodigen mee te doen. Gemeenten worden aan de lopende band opgeheven. Wij willen dat terugdraaien. De mensen zien de verloedering om zich heen grijpen en voelen zich machteloos daar wat tegen te doen”. En wat de collectieve sector betreft: “Anoniem en grootschalig. Professionals die het voor het zeggen hebben. En de consument mag accepteren wat er geboden wordt. Dat is zo ouderwets als de pest”.

Bij regeringsdeelname beloofde hij dan ook twee dingen. Enerzijds: na vier jaar zijn er geen wachtlijsten meer in de gezondheidszorg. Anderzijds: “een uitermate restrictief vreemdelingenbeleid. We ontvangen er nu veertigduizend per jaar. Wat mij betreft binnen de kortste keren niet meer dan tienduizend. De grenzen gaan dicht. We zeggen het Vluchtelingenverdrag op. Ook Schengen wordt opgezegd. Herstel van de grenscontroles en apparatuur in de havens, de luchthavens en aan de grenzen van België en Duitsland. Alles en iedereen wordt gescand”. En mocht hij 20, 25 zetels halen dan was het duidelijk dat Paars “gigantisch verloren” had en lag het voor de hand dat Leefbaar Nederland zou gaan meeregeren. En dat zou ook goed kunnen: “Vergis u niet. Ik ga heel normaal met die politieke elite om, hoor. Ik ben gewoon *on speaking terms* met allemaal. Zelfs met Rosenmöller. Eigenlijk de enigen waar ik niks mee heb, maar die vind ik ook niks, zijn die krullenbollen van D66”. Maar even verderop moest vooral de PvdA, Kok, het ontgelden toen het ging om de vraag of hij aanzette tot haat tegen buitenlanders: “Nee, ik gebruik het woord als wapen. Ik veroordeel elk geweld. Ik veroordeel elke discriminatie op grond van ras, godsdienst enzovoort. Hou nou op. Degenen die de boel onder het tapijt vegen, de Partij van de Arbeid voorop, Kok, die zijn toch verschrikkelijk? En als het straks misgaat, wie hebben het dan gedaan? En het gaat mis. D’r zijn al grote incidenten”. In het verlengde hiervan verklaarde hij zich verderop in het interview voorstander van de

391 NRC en TEL d.d. 9 februari 2002.

392 VK d.d. 9 februari 2002.

afschaffing van “dat rare Grondwetsartikel: gij zult niet discrimineren. Prachtig. Maar als dat betekent dat mensen geen discriminerende opmerkingen meer mogen maken, en die maak je in dit land nogal snel, dan zeg ik: dit is niet goed. Laat mensen die opmerkingen maar maken. Er is een grens en die vind ik heel belangrijk: je mag nooit aanzetten tot fysiek geweld. Dat kan een rechtsstaat zich niet permitteren. Maar als een imam zegt dat mijn levenswandel volstrekt verwerpelijk is en beneden die van varkens ligt: oké, dan zegt hij dat maar”.

Op de vraag tegen het einde van het stuk: “Voelt u zich persoonlijk bedreigd?”, antwoordde Fortuyn: “Nee, want ik ben geen bang man”.

Blijkens de verklaringen in de pers kwam dit interview in kringen van LN aan als een zeer onaangename verrassing. Diezelfde dag werd in de avond nog wel geprobeerd om het conflict bij te leggen maar vergeefs: Fortuyn zei geschrokken te zijn van de negatieve reactie van het bestuur maar hij was niet bereid zijn woorden terug te nemen.³⁹³ Nagel verklaarde de dag daarop in Buitenhof dat LN had besloten niet verder te gaan met Fortuyn omdat je van een partijleider mocht verwachten dat hij het programma uitvoert. Verschillende kopstukken – naast Nagel ook Westbroek en Jense – vonden inderdaad dat het niet kon wat Fortuyn had gedaan: opnieuw beweren dat Nederland vol was en daarbovenop dat er mocht worden gediscrimineerd. Was er eindelijk een beweging die door de bevolking serieus wordt genomen, zo verklaarde Westbroek, “dan blijkt Fortuyn schijt aan de hele partij te hebben”. Jense liet weten dat hij niets met “zeer rechtse ideeën” te maken wilde hebben: “Het was hij weg of ik weg”.³⁹⁴ Evenals campagneleider Van de Linde deed in het Parool poogde Fortuyn zowel in Business Class als in Netwerk ook zélf zijn woorden nog wat af te zwakken (“Nou, er staat niks nieuws in”) maar dit mocht niet baten.³⁹⁵ De breuk die hij met het interview tussen hem en LN had gecreëerd viel niet te helen. Fortuyn moest LN verlaten.

De reacties van diverse politieke tegenstanders van Fortuyn op het interview in de Volkskrant waren veelal fel maar weken inhoudelijk niet of toch niet veel af van die van de top van LN. Fortuyn werd met andere woorden over heel de (partij)politieke linie op dezelfde voet bekritiseerd. Dijkstal verklaarde in NOVA dat artikel 1:

*“gaat over nazisme, het gaat over Apartheid, het gaat over vernedering van vrouwen, het gaat over godsdienstoorlogen. Dat is de dam die we in Nederland willen opwerpen. Dus ik kan me niet voorstellen dat iemand zegt: weg met dat artikel. (...) Ik wil waarschuwen, het gaat veel verder dan de partij, of dan Fortuyn, of dan mijn partij. Ik wil waarschuwen dat als we hier werkelijk op in zouden steken, ook in een discussie in het land, dat ik mijn hart vasthoud. We hebben 11 september meegemaakt en toen heb ik en ook anderen gezegd: we zullen niet toestaan dat hier in Nederland groepen tegen elkaar worden opgezet. En dat is het gevaar. U heeft gezien, Filip Dewinter heeft geloof ik direct al felicitaties (...). En dat geeft ook precies aan in wat voor onderstroom hier gepeurd wordt”.*³⁹⁶

De Graaf stelde in NOVA: “Vanochtend, in een kranteninterview heeft Pim Fortuyn laten zien wat hij wil, het masker afgeworpen. Een land waar mensen met een bepaald geloof, een zekere cultuur, een andere achtergrond, gediscrimineerd mogen worden”. Deze woorden had hij eerder die dag uit-

393 NRC, TR en AD d.d. 11 februari 2002.

394 HC, NRC, TEL, FD en VK d.d. 11 en 12 februari 2002.

395 PAR en NRC d.d. 11 februari 2002, Business Class en Netwerk d.d. 10 februari 2002.

396 NOVA d.d. 9 februari 2002.

gesproken op het congres van zijn partij in Amsterdam en hij had zijn afschuw toen kracht bijgezet door te verwijzen naar het dagboek van Anne Frank: “Hier vlakbij, op loopafstand staat het Achterhuis, waar Anne Frank zestig jaar geleden ondergedoken in erbarmelijke omstandigheden in haar dagboek schreef en ik citeer: ‘Ik hoop maar één ding: dat deze haat van voorbijgaande aard zal zijn’”.³⁹⁷ Fortuyn was in zijn ogen dus “ver over de schreef gegaan”.³⁹⁸ Voordat dit fragment werd uitgezonden commentarieerde de interviewer Frieszo in hetzelfde journaal het voorstel tot afschaffing van artikel 1 van de Grondwet met het partijprogramma van de CD in zijn hand als volgt: “Nou dat is het dus, zeg maar de beschaving en tolerantie waar Nederland zo prat op gaat. En voor alle helderheid: er is maar één partij die eerder durfde voor te stellen dat artikel te wijzigen, en dat was de extreem-rechtse CD van Janmaat. Fortuyn heeft altijd gezegd dat hij in die hoek niet thuishoort en vanaf vandaag kun je daar dus rustig aan twijfelen”.

Van de kant van GroenLinks was het Rosenmöller, die ook reeds op het congres van zijn partij in Amersfoort had gesteld dat Fortuyn een grens had overschreden, die later die dag voor de televisie reageerde met: “Dit is niet gewoon rechts, dit is extreem rechts. En tegen het kader van die partij zeg ik: breek met deze charlatan. Hij heeft uw partij gekaapt voor zijn eigen agenda. En tegen de kiezer zeg ik: besteed uw stem beter”.³⁹⁹ Melkert zei dat hij diep geschokt was door het pleidooi van Fortuyn om artikel 1 van de Grondwet af te schaffen:

*“Hij gaat hier over een grens die je niet mag passeren. Nederland wordt wakker! Partij van de Arbeid, zet je schrap. Wij kiezen voor een samenleving van alle Nederlanders, wij kiezen tegen de tweedracht die nu door Fortuyn en zijn volgelingen van Leefbaar Nederland wordt gezaaid. Wij zullen in actie komen!”*⁴⁰⁰

In een radiojournaal voegde hij hieraan toe: “Janmaat voor een deel gelijk geven, hij zegt dat letterlijk. Ik vind het schokkend en ik vind dat dat dus ook nu gezegd moet worden”. Op een spreekbeurt in Den Haag had hij deze uitspraak met zijn vuisten al de nodige kracht bijgezet.⁴⁰¹ De voorman van het CDA Balkenende liet eerst weten dat hij niet wilde ingaan op het interview: “We kunnen aan de gang blijven met die man”. Later berichtte hij dat Fortuyn met zijn uitspraken de rechtsstaat afbrak “terwijl het CDA vindt dat er juist meer inhoud en rechtsherstel aan die rechtsstaat moet worden gegeven”.⁴⁰²

De critici van Fortuyn – binnen en buiten LN – waren overigens niet de enigen die hevig reageerden. Ook de redacties van de belangrijke dagbladen reageerden uitgesproken negatief. De redactie van de Volkskrant sprak van “rabiante opvattingen” en noemde Fortuyn een “ongeleid projectiel”, die van het Algemeen Dagblad van “verwerpelijke uitspraken” en “kwalijk gedachtegoed”, die van de NRC: “Fortuyn moet niet zeuren als hij op zijn beurt wegens zijn gevaarlijke uitspraken in Nederland tot politieke paria wordt verklaard”, die van het Reformatorisch Dagblad: Fortuyn wordt “niet alleen gedreven door haat tegen islamieten maar ook tegen gereformeerden”, die van Trouw: “Fortuyn heeft zichzelf ontmaskerd als een politieke zot. Het was vermoedelijk de enige dienst die hij de

397 NOS Journaal d.d. 9 februari 2002.

398 ANP d.d. 9 februari 2002, HC, REF, NRC en TR d.d. 11 februari 2002.

399 NOVA en RTL-Nieuws d.d. 9 februari 2002, HC, NRC, PAR en TEL d.d. 11 februari 2002.

400 NOS Journaal d.d. 9 februari 2002.

401 NRC d.d. 11 februari 2002.

402 ANP, FD, PAR en TR d.d. 9 februari 2002.

natie kon bewijzen en dat hij dat ook nog tijdig heeft gedaan, stemt tot dankbaarheid. Wat rest is het onrustige gegeven dat de man in korte tijd zoveel aanhang achter zich wist te verzamelen”.⁴⁰³ En het is niet moeilijk om in het verlengde van deze hoofdredactionele commentaren nog tal van redacteurs, columnisten en commentatoren te citeren die zich in dezelfde zin uitlieten. Wie er enigermate uitsprong was opnieuw Van Dam, ditmaal in de Volkskrant. Teruggrijpend op wat hij in het verleden over Fortuyn had gezegd schreef hij:

*“Het is verhelderend het huidige anti-islamisme te vergelijken met het antisemitisme van voor de Tweede Wereldoorlog.(...) Toen waren de joden zondebok voor de economische crisis, nu zijn de moslims de zondebok voor de veiligheids crisis. Fortuyn is een onvervalste anti-islamiet.(...) Waar en wanneer zal het schip stranden? (...) Want dat het zal stranden staat vast. (...) Maar op weg naar de ondergang kan hij onnoemelijk veel schade aarichten”.*⁴⁰⁴

Fortuyn zelf heeft de eerste tijd niet of nauwelijks gereageerd op dit spervuur van kritiek. Op 10 februari 2002, in Business Class, reageerde hij op de vraag of hij niet te hard van stapel was gelopen, als volgt:

*“Absoluut niet en die soep wordt helemaal niet zo heet gegeten als ze wordt opgediend. Het is een opzette van de Volkskrant. Wat ik over artikel 1 van de Grondwet heb gezegd, ik zeg als dat betekent dat in dit land op in mijn ogen onaanvaardbare wijze de vrijheid van godsdienst wordt ingeperkt, je dus de feiten niet eens meer op tafel mag leggen, dan moet dat artikel maar worden geschrapt. Omdat ik de vrijheid van meningsuiting veel belangrijker vind dan dat mensen zich om allerlei redenen beledigd voelen als er over hun cultuur of over hun achtergrond iets wordt gezegd”.*⁴⁰⁵

Later op de dag verklaarde hij in Netwerk:

*“Nou, u heeft toch gezien hoe de zittende politieke elite reageert. Het fanatisme gisteren op de televisie. Als ik op het hakblok had gelegen hadden ze dat graag even met een hakbijl gedaan. Wat het mij duidelijk maakt is dat ze niks te bieden hebben. Want als jij zoveel te vertellen hebt, hè, zoveel te melden hebt, dan heb je mijn succes of mijn falen toch niet nodig om je neer te zetten”.*⁴⁰⁶

Maar Fortuyn stond in zijn reactie niet alleen. Er kwam van diverse kanten meer kritiek op de manier waarop met name leidende politici hadden gereageerd op het interview. De redactie van de Volkskrant, bijvoorbeeld, vond, evenals journalisten van het Parool, de verwijzing naar de dagboeken van Anne Frank “smakeloos”. De algemene lijn in de kritiek was evenwel dat de tegenstanders van Fortuyn dit interview hadden aangegrepen om hem buiten gevecht te stellen. Journalisten van De Telegraaf spraken van een verkettering van Fortuyn waaraan enig eigenbelang niet ontbrak en noemden de reacties op Fortuyn ergerlijker dan de uitspraken die hijzelf had gedaan.⁴⁰⁷ De redactie van het Reformatorisch Dagblad sprak van een afrekening door de Haagse politici.⁴⁰⁸ Een columnist

403 VK d.d. 9 februari 2002, AD, NRC, REF, TR d.d. 11 februari 2002.

404 VK d.d. 14 februari 2002.

405 Business Class d.d. 10 februari 2002.

406 Netwerk d.d. 10 februari 2002.

407 TEL d.d. 11 februari 2002.

408 RD d.d. 11 februari 2002.

van NRC Handelsblad noemde het weinig verheffend om te zien hoe de grote partijen zich na het schrikbarende interview “als een roedel wolven op Fortuyn stortten”.⁴⁰⁹ In de Elsevier kwam een journalist tot de conclusie dat de reacties van de lijsttrekkers konden worden geduid “als een bijna Kamer-brede uitstotingsactie, een cordon sanitaire rond het gevaar-Fortuyn”.⁴¹⁰ En HP/De Tijd schreef: “Iedereen, zo konden we horen uit politiek Den Haag, wist dat Pim een fout zou maken. Dat komt dan neer op karaktermoord met voorbedachten rade, want “de fout” van Pim was dat hij opvattingen verkondigde die alle insiders in hun consequentie al kenden en voorzagen. Dat werpt een schril licht op de “geschoktheid” van Ad Melkert, en de verontwaardiging van de “krullenbollen van D66” die meteen het Achterhuis van Anne Frank in stelling brachten”.⁴¹¹

Deze scherpe polarisatie in de Nederlandse politiek ontging overigens ook het buitenland niet. In enkele toonaangevende buitenlandse kranten verschenen na de 9^e februari 2002 artikelen respectievelijk korte berichten over de opvattingen van Fortuyn inzake de islam, het vreemdelingenbeleid en Schengen. Correspondenten beschreven evenwel ook hoe Fortuyn en LN met deze ideeën opgang maakten en hoe geschrokken de andere partijen hierop reageerden. Enkele koppen in de buitenlandse pers mogen volstaan om de toon van de bijdragen te proeven: “Ground moves under Dutch politicians” (Financial Times), “Montée de l’extrême droite” (Le Figaro) en “Achterlijke islam’ nekt politieke blitzman” (De Standaard).

Ten slotte zou het verkeerd zijn om de politieke polarisatie in het land af te doen als een kwestie van politici en journalisten. Tekenend voor de kritiek die de uitspraken van Fortuyn breed in de samenleving losmaakten zijn de vele aangiften, klachten en/of meldingen die na het interview in de Volkskrant wegens discriminatie tegen hem werden ingediend. In hoeverre de cijfers in de kranten kloppen valt moeilijk na te gaan maar indrukwekkend waren de aantallen wel. Het Landelijk Bureau ter Bestrijding van Rassendiscriminatie zou op 12 februari bijna 40 klachten hebben ontvangen.⁴¹² Het Anti-Discriminatie Bureau Oost schreef de commissie dat zij in totaal 372 meldingen na 9 februari had binnengekregen.⁴¹³ De Haagsche Courant meldde op 12 februari dat er tot dan toe in totaal 150 aangiften tegen Fortuyn waren gedaan.⁴¹⁴ En bij RADAR in Rotterdam zouden 10 organisaties en particulieren een klacht hebben ingediend.⁴¹⁵ Mede gelet op de verwarring in de pers over de plaats, het parket, waar al deze aangiften, klachten en meldingen zouden worden gebundeld en behandeld heeft de commissie zich tamelijk veel moeite gegeven om na te gaan hoe het werkelijk zat met deze hausse aan acties.

Dit onderzoek heeft onder meer het volgende opgeleverd. Na 9 februari 2002 kwamen er op het parket te Rotterdam rechtstreeks en onrechtstreeks, via andere parketten, in totaal 14 aangiften binnen, deels van individuele personen deels van organisaties her en der in het land – waaronder het Anti-Discriminatie Bureau Oost namens een verder onbekend aantal melders – her en der in het land. Centraal in deze aangiften stond vanzelfsprekend het verwijt dat Fortuyn zich schuldig maak-

409 NRC d.d. 12 februari 2002.

410 ELS d.d. 16 februari 2002.

411 HP d.d. 15 februari 2002.

412 AD, NRC, PAR en VK d.d. 13 februari 2002.

413 Brief van Anti-Discriminatie Bureau Oost d.d. 27 september 2002.

414 HC en NRC d.d. 13 februari 2002.

415 RD d.d. 14 februari 2002.

te aan discriminatie; men voelde zich in elk geval door het artikel in de Volkskrant ernstig gediscrimineerd door Fortuyn. In het vorige hoofdstuk werd reeds aangegeven dat het parket te Rotterdam in december 2001 had beslist te wachten op de uitkomst van de zaak tegen El Moumni alvorens een beslissing te nemen over de eventuele vervolging van Fortuyn naar aanleiding van de aangifte van RADAR en twee andere organisaties op 31 oktober 2001. Vanwege hun onderlinge samenhang besliste het openbaar ministerie haar met de recente aangiften te voegen en verzocht op 27 februari 2002 het Landelijk Expertise Centrum Discriminatie opnieuw om advies over de te volgen weg. Omdat dit advies op de dag van de moord op Fortuyn nog niet binnen was werd vóór die datum ook nog geen vervolgingsbeslissing genomen. Eind mei 2002 werden de beide zaken natuurlijk geseponeerd en kregen de klagers hiervan schriftelijk bericht.⁴¹⁶

Een van de meer opmerkelijke kwesties die uiteindelijk bij het Rotterdamse parket belandde was op 11 februari 2002 reeds vrij uitvoerig gemeld in de pers. Opmerkelijk omdat zij – achteraf beschouwd – kan worden gezien als een voorbode van de sfeer van bedreigingen die na 6 mei 2002 – ogenschijnlijk zo plots – is ontstaan. Het betrof een aangifte tegen Fortuyn die was gedaan door iemand uit Dongen. Twee dagen later werd dit bericht gevolgd door de mededeling dat deze aangifte zou zijn ingetrokken omdat “hij en zijn gezin constant (worden) lastiggevallen” sinds bekend werd dat dit was gebeurd.⁴¹⁷ Betrokkene verklaarde hieromtrent op 13 februari 2002 tegenover de politie dat hij inderdaad vanaf het moment dat bekend werd dat hij aangifte had gedaan, allerlei positieve maar ook heel veel bedreigende telefoontjes had ontvangen, onder meer in de trant van:

“dat ze me wel zouden vinden, dat ze wisten waar ik woonde en dat ze wel eens met een hele groep langs zouden komen als ik de aangifte niet in zou trekken”.

Hij en zijn vrouw voelden zich zo ernstig bedreigd dat ze heel bang waren geworden, bijna niet meer slapen en vreesden dat straks echt iemand aan de deur zou komen om zijn bedreigingen waar te maken: “Door al deze bedreigingen ben ik zo bang geworden dat ik de aangifte wil intrekken”.⁴¹⁸

Hetzelfde overkwam iemand die direct na het verschijnen van het interview geen aangifte deed maar een website opende om de discussie over de uitspraken van Fortuyn te bevorderen. Hij moest hem al vlug weer sluiten:

*“Mensen zijn achter mijn identiteit gekomen. (...) En dat lieten ze merken ook: we weten wie je bent. En ik moest de site binnen vierentwintig uur sluiten, anders zouden ze ‘maatregelen’ nemen. (...) Wat ik van de website geleerd heb is dat er mensen voor Pim Fortuyn zijn die niet weten wat democratie inhoudt”.*⁴¹⁹

Het Landelijk Bureau ter Bestrijding van Rassendiscriminatie deelde de commissie mee dat het inderdaad op 12 februari 2002 bijna veertig klachten had ontvangen, het grootste aantal klachten ooit op één dag. Blijkens het bijgevoegde persbericht waren de meeste klachten afkomstig van moslims die zich voelden aangevallen op hun religie. Zij wilden Fortuyn ook graag vervolgd zien voor zijn uitspraken, maar het bureau liet weten “dat de uitspraken van Fortuyn onvoldoende grond voor strafrechtelijke vervolging” boden. Het werd tot slot belangrijk gevonden dat politiek-maatschap-

416 Brief plaatsvervangend hoofdofficier van justitie d.d. 18 september 2002 aan het college van procureurs-generaal.

417 ANP d.d. 11 februari 2002 en RD d.d. 13 februari 2002.

418 Proces-verbaal d.d. 13 februari 2002, mutatiennr. PL 2052/02-025825.

419 TR d.d. 22 maart 2002.

pellijke organisaties en individuele burgers “de slachtoffers van Fortuyns politieke campagne niet alleen laten staan”.⁴²⁰

Verder liet het Meldpunt Discriminatie Amsterdam de commissie weten dat het in de periode 20 augustus 2001-6 mei 2002 in totaal 34 meldingen terzake van discriminatie tegen Fortuyn had ontvangen. Het merendeel van de klachten werd evenwel ingediend na 9 februari 2002. De meeste meldingen (27) waren afkomstig van Marokkanen, enkele (2) van Turken en 5 van Nederlanders.⁴²¹

Het is dan ook niet teveel gezegd dat Fortuyn met zijn uitspraken wel binnen de grenzen van het strafrecht opereerde, maar daarmee niettemin veel mensen tegen zich in het harnas joeg. Hoewel hierbij de kanttekening moet worden gemaakt dat daarvan in zijn e-mailverkeer niet of nauwelijks iets te merken was. Noch in het NFI-bestand noch in dat van Business Class zijn er door de commissie voorbeelden van scherpe haatpost of dreigpost aangetroffen. Er zat maar één e-mail in waarin Fortuyn onverbloemd werd weggezet als een extreem-rechts figuur.

Korthals vertelde de commissie overigens waarom hij zich als minister van Justitie niet had bemoeid met het vervolgingsbeleid betreffende deze aangiften:

*“er zitten twee kanten aan. Op het moment dat je dat snel gaat doen, kun je ook juist weer de vlam in de pan laten slaan. En het kan soms een tactiek zijn om het een beetje te laten uitrazen. Maar dat laat ik met name heel duidelijk aan het openbaar ministerie over. Want dit is nou precies een van de voorbeelden waarvan ik zeg: ‘Daar moet de minister van Justitie, zeker wanneer het een potentieel electorale zwaargewicht is en hij heeft daarbij dus belang, zich niet teveel tegen aan bemoeien’. Dit laat ik nu helemaal het pakje aan zijn van het openbaar ministerie”.*⁴²²

8.2 HET BEVEILIGINGSBELEID VAN DE LPF EN LR TEN AANZIEN VAN FORTUYN

Fortuyn kreeg echter ook veel bijval. Onmiddellijk na de breuk met LN raapte hij zich met de hulp van enkele sympathisanten uit het zakenleven bij elkaar om de belofte waar te maken die hij zagezegd aan de burgers van Nederland had gedaan: “Ik zal wel moeten. Ik heb dit in gang gezet en ik kan de burgers in dit land niet teleurstellen”, “Ik sta voor een taak en een opdracht. Ik ben daaraan begonnen en ga daarmee door”.⁴²³ En peilingen wezen direct al uit dat hij niet kansloos was. Het was mogelijk dat de LPF minimaal 10 zetels zou krijgen en LN – zonder Fortuyn – 6. Maximaal was denkbaar dat zij samen 36 zetels zouden halen: 23 voor de LPF en 13 voor LN.⁴²⁴

8.2.1 Het beleid van de LPF

De mensen – de een meer, de ander minder – die Fortuyn sterkten in zijn opvatting dat hij dóór moest gaan en daartoe een eigen partij moest oprichten, waren Langendam, Dost en De Booij, mensen die tot dan toe nagenoeg vreemden voor elkaar waren geweest. Zij kwamen op dinsdag 12 februari 2002 samen en bespraken wat er moest gebeuren. De slotsom van het overleg was dat er zowel een

420 Brief (met bijlage) H. Fermina d.d. 1 oktober 2002 aan de commissie.

421 Brief Meldpunt Discriminatie Amsterdam d.d. 24 september 2002 aan de commissie.

422 Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 15.

423 AD, HC, PAR, TEL en TR d.d. 11 februari 2002.

424 AD en PAR d.d. 12 februari 2002.

politieke partij moest worden opgericht als een stichting om voor haar fondsen te werven.⁴²⁵ Snel werd er contact gezocht met een notaris en op donderdag 14 februari 2002 werden de vereniging en de stichting formeel opgericht. Dezelfde dag nog – 14 februari 2002 – schreef Fortuyn de partij in bij de Kamer van Koophandel in Rotterdam en op vrijdag 15 februari 2002 meldde hij haar aan bij de Kiesraad te Den Haag.⁴²⁶ De functieverdeling in de Politieke Vereniging “Lijst Pim Fortuyn” was als volgt: Fortuyn voorzitter, Langendam secretaris/penningmeester, Dost tweede voorzitter en De Booij tweede secretaris. Verder werd Langendam aangeduid als voorzitter van de stichting, Dost als haar penningmeester en De Booij als secretaris.⁴²⁷

Mede gelet op de verhitte politieke omstandigheden waarin de LPF werd opgericht spreekt de relevantie van de volgende vraag haast voor zichzelf: heeft de LPF – in de eerste plaats Fortuyn zelf dus; hij was immers de voorzitter – van meet af aan, net als LN, de nodige aandacht geschonken aan de beveiliging van haar lijsttrekker? Was zij zich net als LN bewust van de risico’s die in dit verband speelden? Dat Fortuyn bijvoorbeeld het risico liep hier of daar klappen te krijgen? Hoe relevant deze vraag in dit geval is bleek trouwens al op de avond dat de oprichters bij Fortuyn samenkwamen. Naast alle mediabelangstelling veroorzaakte een aantal Marokkaanse jongens daar toen een opstootje. Ze riepen dingen als: “Vuile flikker”, “Smerige homo”, “We krijgen je nog wel”. Toen Langendam opwierp om de politie te bellen, vond Fortuyn dat evenwel niet nodig.⁴²⁸ Maar andere maatregelen werden ook niet getroffen. Hiermee is dit voorval in zekere zin tekenend voor het beveiligingsbeleid van de LPF in de weken en maanden die daarop volgden. Aan de ene kant werd niet actief contact gezocht met de politie te Rotterdam om eventuele problemen in de sfeer van veiligheid en beveiliging te bespreken. Aan de andere kant werd er ook in eigen kring geen beveiligingsbeleid op poten gezet.

Het antwoord op de vraag die zoëven werd gesteld moet dus overwegend negatief luiden. Degegen die de LPF samen met Fortuyn hebben opgericht hebben zelf ten overstaan van de commissie verklaard dat er geen beveiligingsbeleid, deze naam waardig, werd gevoerd, niet door henzelf en ook niet in hun naam door een professioneel bedrijf. Van beveiligingsplannen of iets dergelijks betreffende zijn persoon, zijn woonhuis, zijn vervoer et cetera was geen sprake. Er werd binnen de partij ook niemand aangeduid die zich speciaal met het beveiligingsbeleid zou bezighouden, ofschoon er in haar midden diverse mensen uit de hoek van de politie- en inlichtingendiensten waren die best een en ander hadden kunnen organiseren. Dezen werden door leden van het partijbestuur echter nooit echt met vragen hieromtrent aangesproken. Zij namen evenwel ook nooit zelf initiatieven op dit gebied.⁴²⁹ Op de vraag of er zich iemand bezighield met de veiligheidssituatie antwoordde De Booij dan ook dat die hen ook wel zorgen baarde maar dat er “niemand” was die dat coördineerde. Er was wel eens gepraat over de beveiliging van het woonhuis van Fortuyn maar daar wilde deze zelf verder niets aan doen.⁴³⁰ Deze verklaring wordt overigens niet tegengesproken door

425 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 3, verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 2 en verslag oriënterend gesprek met P. Langendam d.d. 10 juli 2002, p. 2.

426 ANP, PAR d.d. 15 februari 2002.

427 Deze gegevens zijn ontleend aan kopieën van de originele akten.

428 Verslag oriënterend gesprek met P. Langendam d.d. 10 juli 2002, p. 2-3.

429 Verslag oriënterend gesprek met T. Sleswijk Visser d.d. 17 juni 2002, p. 4, verslag oriënterend gesprek met A. Peperkoorn d.d. 7 juli 2002, p. 2-3 en verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 6.

430 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 6-7.

stukken die aan de commissie zijn overlegd en die op het tegendeel zouden wijzen.⁴³¹ Daarenboven strookt zij natuurlijk met de opstelling van Fortuyn ten overstaan van persoonsbeveiliging die hij reeds in zijn tijd bij LN tentoonspreidde: hij wilde er eigenlijk niet van weten. En wellicht zag hij er ook de noodzaak of de zin niet van in. Had hij in het interview met de Volkskrant de vraag of hij zich persoonlijk bedreigd voelde immers niet met “nee” beantwoord?

Dit wil niet zeggen dat er in de *inner circle* van de LPF niet een samenstel van vuistregels functioneerde rond de beveiliging van Fortuyn. Zo werd er vanuit gegaan dat het bij de Speakers Academy (De Booi) altijd veilig was omdat er voldoende personeel was en de deur op slot kon worden gedaan. Idem bij de Kubus (Dost). Daar waren ook altijd mensen. Om het huis van Fortuyn werd wel een hek geplaatst maar voor het overige was het alleen Dijkers die de honneurs waarnam.⁴³² Verder was het regel dat Fortuyn nooit alleen ergens heen ging. In deze periode was meestal Dijkers degene die Fortuyn vervoerde. Vanaf 6 maart werd hiervoor bij tijd en wijle evenwel ook beroep gedaan op medewerkers van de Holkema Group. Zo begeleidde – op verzoek van De Booi – een van haar mensen Fortuyn op 6 maart 2002 naar het lijsttrekkersdebat in Amersfoort en op 14 maart een van hun chauffeurs – geen persoonsbeveiligers dus – naar Nieuwspoor. Ter verklaring van het feit dat er in wezen alleen chauffeursdiensten werden geleverd deelde de directeur van deze firma de commissie mee dat “de beveiliging erg *low profile* moest worden ingevuld. Fortuyn hield niet van bodyguards of persoonsbeveiliging”.⁴³³

Hierbij sluit aan dat al vóór die tijd – dus vóór 6 maart 2002 – enkele ervaren mensen uit de security business voor zichzelf tot de vaststelling waren gekomen dat het met de beveiliging van Fortuyn niet goed zat. Zo kreeg Kantelberg, directeur van Best Alert College, al op 9 februari 2002, toen hij op televisie zag hoe de vergadering van het bestuur van LN afliep, het idee dat Fortuyn gevaar liep. Fortuyn leek in zijn ogen “onveilig (...) en erg alleen”. Hij voelde zich gesterkt in zijn opvatting toen hij op 6 maart 2002 zag dat Fortuyn bij de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen niet werd beveiligd door professionele beveiligers maar “door taxichauffeurs”; hij had Fortuyn dit ook horen zeggen op de radio of de televisie. Het taartincident op 14 maart 2002 was de druppel die de emmer deed overlopen en met name zijn indruk dat Kok toen niet Fortuyn opbelde om de beveiliging met hem af te stemmen. Op 19 maart 2002 stuurde hij een fax aan Fortuyn waarin hij “zijn inzet en expertise als veiligheidsexpert” aanbood. Op 21 maart 2002 schreef hij Fortuyn op het partijbureau van de LPF een brief waarin hij gratis “tips en advies” aanbood om preventief zijn veiligheid te vergroten en zo verder te kunnen werken aan het grote succes. En onder verwijzing naar de particuliere beveiliging van presidentskandidaten in de Verenigde Staten schreef hij er bij dat, toen zij eenmaal president waren, “de staat dit overnam”. Hij kreeg echter nooit antwoord op deze brieven.⁴³⁴ Ook niet toen het aanbod door de juridisch adviseur van Best Alert College, oud-senator van de Boerenpartij Maris, met gratis persoonsbeveiligers werd geconcretiseerd in een persoonlijk gesprek dat de heer Maris volgens hem met de heer Herben (LPF), die in de omgeving woont waar Maris kantoor

431 De Booi heeft de commissie een notitie met *Aandachtspunten begeleiding/beveiliging Pim Fortuyn* bezorgd.

432 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booi d.d. 27 juni 2002, p. 7 en verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 3.

433 Samenvatting oriënterend gesprek met A. Holkema en L. Stellaard d.d. 12 augustus 2002, p. 1, en samenvatting interview met R. Stellaard d.d. 10 september 2002, p. 1.

434 Samenvatting oriënterend gesprek met J. Kantelberg en B. Maris d.d. 4 juli 2002, p. 1-2. De fax en de brief d.d. 19 en 21 maart 2002 aan Pim Fortuyn waarnaar wordt verwezen, zijn in het gesprek door Kantelberg overhandigd.

houdt, over dit onderwerp heeft gevoerd. Iets soortgelijks overkwam Thies, de directeur van Secad, een “company for security and investigations”. Hij had Fortuyn in mei 2001 leren kennen en sympathie voor hem opgevat. Toen hij op 9 februari 2002 hoorde wat Fortuyn had gezegd over de islam had hij bij zichzelf gedacht “dat gaat verkeerd”. Het was voor hem aanleiding om Mens aan te schieten over de beveiliging van Fortuyn en hem te zeggen dat hij niet dacht “dat het helemaal goed gaat”. In één adem vertelde hij Mens dat hij Fortuyn voor niks persoonlijke beveiliging wilde aanbieden in de vorm van een chauffeur die ook altijd met hem zou meelopen. Mens zei hem echter dat hij het standpunt van Fortuyn kende en dat hij in het verleden wel meer van dergelijke aanbiedingen had gehad. Fortuyn had ze echter altijd “afgeslagen”.⁴³⁵

Alles tezamen genomen kan dus worden geconcludeerd dat in het geval van de LPF – ook in vergelijking met LN – zeker in den beginne geen sprake was van een min of meer professioneel beveiligingsbeleid. Mede gelet op de turbulente omstandigheden waarin de partij door mensen met heel verschillende achtergronden en inzichten werd opgericht valt dit enerzijds wel te begrijpen maar anderzijds ook niet: juist deze omstandigheden hielden immers risico’s in waarmee rekening had moeten worden gehouden, temeer omdat die zich reeds op de avond van haar oprichting manifesteerden voor de deur van het huis van Fortuyn. Ook als men begrip wil opbrengen voor de moeilijke financiële situatie waarin de partij op dat moment verkeerde – maar volgens Dost was het geld geen probleem⁴³⁶ – dan nóg kan worden gesteld dat zij op dit punt tekort schoot want de beveiliging van Fortuyn was in die eerste weken gewoon geen punt van discussie.⁴³⁷ Dat er niet over beveiliging werd gesproken moet waarschijnlijk voor een belangrijk deel worden geweten aan de voorzitter van de LPF, Fortuyn zelf, die niet van (persoons)beveiliging wilde weten en zelfs aanbiedingen om zijn beveiliging gratis te helpen organiseren van de hand wees. Hierom is het minder opmerkelijk dan het lijkt dat Fortuyn en/of zijn medestanders in die dagen ook niet naar de politie in Rotterdam stapten om te praten over de beveiligingskwestie. Het was voor hen gewoon geen kwestie waarover zij zich druk maakten, wilden maken wellicht, de spaarzame uitlatingen van Fortuyn hieromtrent ten spijt.

Tegen deze achtergrond is het volgende zeer illustratief voor de situatie. Halverwege februari 2002 kwam bij Fortuyn een brief aan die hij samen met de andere post meenam naar een uitzending met Theo van Gogh in Amsterdam. Wachtend voor de studio maakte zijn chauffeur Dikkers deze brief open. Er kwam allemaal wit poeder uit. Dikkers dacht direct aan antrax en sprak er op straat een agent over aan. Die stelde hem gerust maar noch hijzelf noch Fortuyn vertrouwden dit advies. Desalniettemin stopten ze de brief kort daarop in Amsterdam in een vuilnisbak. Na telefonisch overleg met De Booij op weg naar Rotterdam reden zij echter terug naar Amsterdam om de brief weer op te vissen omdat in dit mobiel overleg het punt was gerezen dat de naam van Fortuyn nog op de brief stond.⁴³⁸ Eindelijk terug in Rotterdam gaven ze, erg ontdaan, de brief af bij Dost die hem in een plastic tasje in de kofferbak van zijn auto legde.⁴³⁹ Deze heeft hem vervolgens niet naar de politie

435 Verslag oriënterend gesprek met A. Thies en R. Verseveldt d.d. 24 juli 2002, p. 1-2.

436 Verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 4 en 14.

437 Brief I. Scheffers d.d. 5 september 2002 aan de commissie, met de kanttekening dat de partij bij de oprichting totaal geen geld had voor particuliere beveiliging maar wel deed wat zij kon op dit punt.

438 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 10.

439 Samenvatting oriënterend gesprek met H. Dikkers d.d. 12 augustus, p. 4.

gebracht maar vijf maanden bij zich gehouden en uiteindelijk aan de commissie overhandigd. Dit soort brieven werd volgens Dost dus gewoon niet serieus genomen. En de e-mails evenmin. Zowel de brieven als de mails werden “allemaal vernietigd. Wij ontvingen elke dag zo’n stapel brieven, die werden gelijk opgeruimd” en “niet gelezen”. Dat die brieven bijvoorbeeld een beeld hadden kunnen geven van de dreiging voor Fortuyn sprak Dost tegen:

“Nee, maar ik denk ook niet dat het zo is gegaan. Het enige waar ik een idee van had, was dat hij wel eens een klap of zo zou kunnen krijgen door zijn discriminerende manieren. Ik heb er niet bij stilgestaan dat ze hem dood zouden schieten”.⁴⁴⁰

Fortuyn zelf deed kennelijk ook niets met hatelijke en bedreigende brieven die bij hem binnenkwamen. Hij – of zijn butler – bracht ze in elk geval niet naar de politie en meldde daar ook niet dat ze zulke brieven ontvingen. De politie te Rotterdam heeft in haar archieven in elk geval geen spoor van zulke brieven of zulke meldingen aangetroffen. Dat dit niet is gebeurd kan trouwens ook worden opgemaakt uit het feit dat bij de huiszoeking in het woonhuis van Fortuyn daags na de moord in een kast in de kelder van het huis vier brieven – waarvan twee hoogstwaarschijnlijk van 13 respectievelijk 14 februari 2002 – werden aangetroffen waarvan er twee een min of meer bedreigend karakter hadden.⁴⁴¹ Een van deze brieven had een tekst die door middel van uitgeknipte letters was samengesteld en als volgt luidde:

*“Je gaat dood, balhaar!
Homo Fortuyn!
Only God can judge us!
Kill you mothafucka”*

Een andere droeg als tekst:

*“Bal haar!
Voor de balhaar Pim Fortuyn
Echt een balhaar
Racist”*

De derde was een foto van Fortuyn met daaromheen in Griekse letters geschreven: “Pim Fortuyn, balhaar”.

En de vierde brief was geschreven door een zogenaamde anti-Pim organisatie. Deze “organisatie” vond dat de uitspraken van Fortuyn niet konden en schreef vervolgens:

*“Als u nog een grote mond heeft zullen wij u vinden.
Wij weten waar u woont.
Wij kunnen u en uw huis zien, en u kunt ons niet zien.*

⁴⁴⁰ Verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 1 en 8, en verslag oriënterend gesprek met H. Smolders d.d. 19 juni 2002, p. 3-4. Er is discussie mogelijk over de datering van deze brief maar het (Rotterdamse) poststempel is van 13 februari 2002.

⁴⁴¹ Kopieën van deze brieven zijn gevoegd bij een proces-verbaal van bevindingen opgemaakt door de betrokken rechercheurs d.d. 7 mei 2002, nr. PL 1400/02-032013.

Wij houden u en uw uitspraken in de gaten.

Als u in leven wilt blijven zou ik maar op uw uitspraken letten”.

De eerste en de laatste brief kunnen tot op zekere hoogte worden aangemerkt als vormen van dreigpost. Zij bevatten een, zij het wat vage toespeling, op mogelijk geweld tegen Fortuyn en hadden het daarom verdiend nader te worden geanalyseerd. Op het eerste oog is de geloofwaardigheid ervan echter niet zo groot omdat niet wordt aangegeven hoe eventueel geweld zal worden gepleegd, geen indicatie van een tijdstip wordt gegeven, het eigenlijke doel slechts algemeen wordt aangeduid et cetera. Het zijn typisch brieven in de sfeer van “dreigen om te dreigen”.

8.2.2 Het beleid van LR

Wat LR betreft kan het verhaal korter zijn. Deze partij kwam er evenmin toe om een beveiligingsbeleid op poten te zetten, alleen of in samenspraak met LN of LPF. Er werden binnen deze partij eigenlijk helemaal geen beveiligingsmaatregelen getroffen en er werd evenmin contact gezocht met de politie om te overleggen over de veiligheid van Fortuyn en over de mogelijkheden om die zo goed mogelijk te waarborgen. De enige voorziening die werd getroffen was de inschakeling van twee fervente medestanders – type “vrije jongens” – voor zijn begeleiding als het zo uitkwam.⁴⁴²

Achteraf, zo geeft men in eigen kring nu wel toe, “kan Leefbaar Rotterdam zich verwijten dat het uit naïviteit het gevaar heeft onderschat (...)”. Mede hierom werden dreigbrieven die bij de partij binnenkwamen niet aan de politie doorgestuurd maar gewoon weggegooid. De andere reden was dat men dacht dat de bedreigingen en incidenten “voldoende in de krant hebben gestaan” en het dus niet nodig was om de politie in te schakelen. Die kon toch wel zelf “bevroeden dat er iets aan de hand was”. We zullen hierna bezien hoe de politie Rotterdam op een en ander reageerde, maar feit is dat zij dus niet actief werd benaderd door LR om de veiligheidssperikelen van Fortuyn te bespreken. Ook in dit opzicht verzaakte LR dus haar verantwoordelijkheid om toch minstens minimale maatregelen voor de veiligheid van haar lijsttrekker te nemen. Overigens werd dreigpost ook niet ter lezing aan Fortuyn gegeven “omdat dit deprimerend voor hem was”.⁴⁴³

Niettemin werd er met het oog op de verkiezingsbijeenkomst in de businessclub van het Excelsior-stadion op 2 maart 2002 wel een voorziening getroffen. De partij accepteerde toen de gratis diensten van een firma – de firma Lebbink Security Services – die normaal alleen hondengeleiders opleidt en verhuurt. Voor deze gelegenheid bood zij echter aan om enkele mensen in uniform toezicht te laten houden. Meer maatregelen werden niet getroffen. Bijvoorbeeld geen toegangscontrole. Ofschoon het de bedoeling was dat na afloop van de bijeenkomst overleg zou worden gepleegd met Sörensen over voortzetting van de dienstverlening is dit niet gebeurd. Ook in de dagen of weken nadien werd er met deze firma geen contact gelegd om te praten over de beveiliging van de partij respectievelijk Fortuyn in de toekomst. De directeur van deze firma was hier lichtelijk teleurgesteld over want hij had zelfs aangeboden ook de verdere beveiliging kosteloos voor zijn rekening te nemen. Dat dit aanbod werd afgeslagen had opnieuw wellicht te maken met de opstelling van Fortuyn op het vlak van beveiliging. Want deze toonde op de bewuste avond geen interesse voor de

⁴⁴² RD d.d. 13 maart 2002.

⁴⁴³ Samenvatting oriënterend gesprek met R. Sörensen en M. van Sluis d.d. 24 juni 2002, p. 1-2.

beveiliging. Integendeel, “hij toonde zich verrast dat de beveiligers in uniform aldaar aanwezig waren”.⁴⁴⁴

Waarom er op 2 maart 2002 wel iets aan de beveiliging werd gedaan gaat terug op het zogenaamde Maashaven-incident. De persberichten over dit incident brachten de directeur van Lebbink Security Services ertoe om contact te zoeken met Sörensen. In dit gesprek bleek dat LR bevreesd was voor ordeverstoringen op de genoemde bijeenkomst en daarom had ingestemd met de gratis inzet van enkele mensen van die firma. Wat was er bij de Maashaven in Rotterdam dan gebeurd dat nu opeens wel kon wat voordien niet nodig werd gevonden?

Op 26 februari 2002 wilde LR bij het metrostation Maashaven een spotje opnemen voor TV-Rijnmond waarbij Fortuyn en andere partijleden op straat pamfletten zouden uitdelen en met voorbijgangers in discussie zouden gaan. Terwijl ze met de opnamen bezig waren werden ze belaagd door een achttal allochtone, Marokkaanse en/of Turkse, jongeren uit de buurt die Fortuyn uitmaakten voor “kankerhomo, kale flikker, fascist, racist”; een “Rotterdammer, die door het dolle heen was, (dreigde) hem dood te zullen schieten”. Ook werd er geroepen dat Fortuyn “de nieuwe Hitler” was en dat ze hem zouden “afmaken”. Met de hulp van enkele taxichauffeurs slaagde Sörensen erin te voorkomen dat de zaak echt uit de hand zou lopen. Toen bleek dat de jongens via hun mobiele telefoontjes versterking oproepen in de buurt maakten Sörensen zich met Fortuyn en de anderen uit de voeten. Fortuyn raakte volgens Sörensen – die zichzelf niet bedreigd voelde – van deze gebeurtenis wél erg over zijn toeren en nam zich voor om in Rotterdam op straat geen campagne meer te voeren voor zijn partij. En inderdaad het uitdelen van pamfletten op 2 maart 2002 in de binnenstad van Rotterdam werd afgeblazen. Een journalist van het Rotterdams Dagblad merkte op 13 maart 2002 echter op:

*“Na een aantal bedreigingen maakte Fortuyn eind februari bekend dat hij niet meer in het openbaar zou verschijnen. Dat duurde maar even want een dag later liep hij al weer op straat, wuivend als vanouds. Zijn gang naar de stembus was zelfs een openbare gebeurtenis, waarbij hij op straat met vriend en vijand in discussie ging”.*⁴⁴⁵

Toch werd er bij de Rotterdamse politie geen aangifte gedaan van de bedreigingen omdat dit “geen zin” zou hebben volgens Sörensen in de krant. Waarop hij dit baseerde is niet duidelijk. Wellicht had door een tijdige inschakeling van de politie het hele incident zelfs kunnen worden voorkomen! Of was door het doen van aangifte op z’n minst het standpunt van LR duidelijk geworden dat Fortuyn een dergelijke dreiging niet tolereerde. Hoe dan ook, het is niet gebeurd. En bij de bespreking van de inzet van de Rotterdamse politie bij de gemeenteraadsverkiezingen zal blijken dat het scepticisme van Sörensen misplaatst was. Hij schreef de betrekkelijk gewelddadige confrontatie bij de Maashaven overigens toe aan het beeld dat politieke tegenstanders voortdurend van Fortuyn schilderden: dat hij en zijn medestanders fascist en racisten, tegen de islam. Het voorval werd – tegen de zin van Fortuyn overigens – de volgende dag, 27 februari 2002, vrij breed uitgemeten in het Rotter-

444 Samenvatting oriënterend gesprek met R. Lebbink d.d. 21 augustus 2002, p. 1. Zie ook de beschrijving van deze avond op het punt van de beveiliging door M. van Roosmalen, *Op pad met Pim; van Eindhoven tot Hilversum*, Soesterberg, Aspekt, 2002, p. 45-46.

445 RD d.d. 13 maart 2002.

dams Dagblad, maar kreeg de dag daarop – 28 februari 2002 dus – ook flink wat aandacht in de Volkskrant, het Algemeen Dagblad en De Telegraaf.⁴⁴⁶

Tenslotte valt op dat in de agenda van Fortuyn de opname van televisiespots op 26 februari 2002 staat vermeld zonder enige indicatie van welk veiligheidsrisico dan ook. Nadien werd bij elke afspraak buitenshuis wel systematisch een aanduiding van dit risico gegeven. Het voorval aan de Maashaven had in elk geval bij degene die zijn agenda bijhield dus wel de aandacht gescherpt voor de veiligheid van Fortuyn.⁴⁴⁷

8.3 HET BEVEILIGINGSBELEID VAN DE OVERHEID

Juist omdat het incident bij het metrostation Maashaven het eerste incident was waarbij de veiligheid van Fortuyn zelf publiekelijk en daadwerkelijk in het gedrang werd gebracht, is de vraag gerechtvaardigd of de overheid zich door deze berichtgeving geroepen voelde om zich te buigen over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn, ook al lieten hijzelf en zijn medestanders na om haar op eigen initiatief te hulp te roepen zoals van hen had mogen worden verwacht binnen het bestaande systeem van persoonsbeveiliging. En niet alleen de plaatselijke overheid maar – in tweede instantie weliswaar – ook de centrale overheid, de bewindslieden en ambtenaren op de departementen van BZK en Justitie, verantwoordelijk voor het functioneren van het NCC, de TEC en de GED, en in het bijzonder de twee ondersteunende operationele diensten: de BVD en het KLPD.

8.3.1 De mishandeling van een dubbelganger van Fortuyn te Gennep

Deze vraag is trouwens temeer gerechtvaardigd omdat De Telegraaf op 16 februari 2002 berichtte dat in Gennep in de nacht van 14 op 15 februari 2002 een kale man die sprekend op Fortuyn lijkt, door vier Marokkanen het ziekenhuis werd ingeslagen. Volgens een huisgenoot die het hele verhaal van de ongelukkige zelf had gehoord, werd hij hardhandig getrapt en sloegen ze hem waar ze hem maar konden raken. Om deze reden had hij nog geen aangifte kunnen doen. Want zeker in onderlinge samenhang bezien signaleerden de berichten over het Maashaven-incident en dit incident dat er voor Fortuyn metterdaad gevaar dreigde.⁴⁴⁸ Bovendien mag in dit verband niet uit het oog worden verloren dat Kok op 1 maart 2002 in het wekelijkse gesprek met de minister-president de volgende vraag van Van der Graaf kreeg voorgelegd:

“Maar als de minister-president van Nederland zegt dat één politicus haat zaait, dan is dat ook een proces op zichzelf. Hij zegt nu: ‘Ik kan straks niet meer op straat verschijnen, want ik word bedreigd. Ik word straks in elkaar geslagen. Er is al een vent met net zo’n hoofd als ik in elkaar geslagen, omdat hij op Pim Fortuyn lijkt’. U draagt er niet echt aan bij om dat te deëscaleren door te zeggen: ‘Hij zaait haat’”.

KOK: “Nee, dat mag ook van geen kant gebeuren”.

VAN DER GRAAF: “Maar was het nou verstandig om dat woord te gebruiken, meneer Kok”.

KOK: “Nee, laat me even uitpraten. Ik zeg: lichamelijke bedreigingen of verbale bedreigingen aan wie dan ook of

446 Samenvatting oriënterend gesprek met R. Sörensen en M. van Sluis d.d. 24 juni 2002, p. 1. Verder RD d.d. 27 februari 2002 en VK, AD en TEL d.d. 28 februari 2002.

447 Brief (met bijlagen) B. Madlener d.d. 30 september 2002 aan de commissie.

448 TEL d.d. 16 februari 2002.

wat dan ook, mag niet. Dat zal ook niet worden getolereerd, ook niet daar waar het gaat om bedreigingen van de heer Fortuyn. Dus dat spreekt voor zichzelf en daar staan we ook voor met elkaar. Wat dat betreft moeten we echt voorkomen dat we ook wat dat betreft een glijdende schaal gaan krijgen of met twee maten gaan meten. Nee, absoluut, ook zijn veiligheid van lijf en leden moet naar vermogen worden gewaarborgd en dat zal ook gebeuren”.

De vraag voor de commissie is daarmee duidelijk: is dit ook gebeurd? Werden er – al dan niet op initiatief of op aanzeggen van Kok – bij de overheid, op centraal niveau dan wel op plaatselijk niveau, maatregelen getroffen om Fortuyns veiligheid naar vermogen te waarborgen? Het ligt voor de hand om het antwoord op deze vraag uit te splitsen naar de beide niveaus en te beginnen met de bespreking van de rol van de plaatselijke overheid omdat zij in het geldende systeem van persoonsbeveiliging nu eenmaal het voortouw heeft.

Maar niet dan nadat opheldering is verschaft over het incident waarover De Telegraaf op 16 februari 2002 berichtte. De leiding van het politiekorps Limburg-Noord heeft op verzoek van de commissie uitgezocht wat er was voorgevallen. Uit haar bericht blijkt dat de man die klappen had gekregen – overigens een notoire drankzuchtige geweldpleger – enkel zélf had verteld tegen de politiepatrouille die ter plaatse kwam “dat hij door enkele Marokkanen in het café (...) was mishandeld omdat hij eruit zag als Pim Fortuyn”. Of dit ook werkelijk het geval was werd niet onderzocht. De man in kwestie wenste geen aangifte te doen. Niettemin werd het incident opgenomen in een speciaal registratiesysteem voor gevallen van discriminatie en werd het op 1 mei 2002 door de RID gemeld bij de BVD, niet bij het KLPD.⁴⁴⁹

8.3.2 De initiatieven van de overheid te Rotterdam

De politie in Rotterdam nam voor het eerst een initiatief met betrekking tot de veiligheid van Fortuyn op 13 februari 2002. Op die dag werden via het Politie Intranet (PIT) de medewerkers van het politiedistrict Rotterdam-West geattendeerd op het feit dat hij woonachtig was in hun district. Deze mededeling luidde als volgt:

*“Politicus populist Pim Fortuyn (voormalig lijsttrekker van Leefbaar Nederland) is woonachtig in ons district. Op 13-02-2002 was dat dan ook de locatie waarvandaan een interview werd gegeven. Ivm de media hype informeren we u hierover via het PIT zodat u hiervan op de hoogte bent en zonodig kunt anticiperen bij eventuele incidenten. Het adres van Pim Fortuyn is G.W. Burgerplein 11 te Rotterdam”.*⁴⁵⁰

De stille boodschap van dit bericht was dat aandacht voor de woonomgeving van Fortuyn deel van de dagelijkse routine moest worden. In de twee weken daarna is door de politie niets geregistreerd omtrent de gang van zaken in en rond het woonhuis van Fortuyn.

Omdat zij niets wist van het plan van LR om op 26 februari 2002 televisie-opnamen te maken bij de Maashaven kon zij het opstootje aldaar natuurlijk ook niet voorkomen. En omdat LR ook geen aangifte wilde doen kreeg zij er pas kennis van via de krant van de dag daarop: 27 februari 2002. Op deze dag vond er overleg plaats tussen burgemeester Opstelten en de voorzitters van de deelgemeenten. En marge van dit overleg meldde hij bij de korpsleiding dat hij in de krant het bericht over

⁴⁴⁹ Brief B. van Baarle d.d. 2 oktober 2002 aan de commissie.

⁴⁵⁰ De tekst van dit bericht is als bijlage 2 gevoegd bij het “Overzicht Rotterdam”.

het Maashaven-incident had gelezen en informeerde bij haar wat er bekend was over deze gebeurtenis. Tevens maakte hij in dit gesprek duidelijk welke beleidslijn hij in dezen gevolgd wilde zien. Hij gaf aan:

“ervan uit te gaan dat de politie zich actief opstelt t.o.v. ‘politici die campagne voeren en daarin bedreigd worden’”.⁴⁵¹

Ingevolge deze beleidslijn gaf de korpsleiding opdracht aan de plaatsvervangend districtchef Hijmering van het district Rotterdam-Centrum – er per vergissing van uitgaande dat Fortuyns woonhuis binnen dit district ligt en niet binnen het district Rotterdam-West – om contact te zoeken met Fortuyn en hem duidelijk te maken dat het belangrijk was om aangifte te doen want “dan kunnen wij wat”.⁴⁵² Dit viel niet mee, want het bleek moeilijk om Fortuyn zelf te pakken te krijgen. Op aansporing van de korpsleiding probeerde Hijmering vervolgens met succes zijn faxnummer te achterhalen en stuurde hem op 28 februari 2002, dus twee dagen nadat het incident had plaatsgevonden, een fax met de volgende inhoud:

“Geachte heer Fortuyn, naar wij hebben vernomen bent u recent slachtoffer geweest van bedreiging. Politie Rotterdam-Rijnmond heeft een beleid waarin bijzondere aandacht wordt gegeven aan politieke kandidaten welke vanwege hun politieke activiteiten slachtoffer zijn van bedreigingen of andersoortige misdrijven. Gezien het voorgaande willen wij u hiervan in kennis stellen en vernemen wij graag van u of u alsnog aangifte wilt doen, met vriendelijke groet”.⁴⁵³

Deze toch zeer uitnodigende fax – waarvan de korpsleiding trouwens per e-mail een kopie kreeg⁴⁵⁴ – werd door Fortuyn zelf, of door iemand anders namens hem, niet beantwoord. Waarom niet? Een van zijn broers, S. Fortuyn, geeft daarvoor de volgende verklaring. Hij, Pim Fortuyn:

“heeft een keer van de Rotterdamse politie een fax gekregen om over een bedreiging aangifte te doen, maar hij vond dat deze maar naar hem moest toekomen, omdat het gesprek toch zou gaan over de vraag hoe hard die bedreigingen waren. Hij heeft dus niet gereageerd, ook niet op de uitnodiging te komen praten over een specifiek incident. Hij had al incidenten in de media gemeld en vond dat men zelf een inschatting kon maken van deze bedreigingen. Men dacht echter dat dit niet in Nederland kon gebeuren. Ook de heer S. Fortuyn heeft dat verkeerd ingeschat”.⁴⁵⁵

Afgezien van de vraag of het in het algemeen redelijk is om te verwachten dat de politie naar aangevers van bedreigingen gaat in plaats van dat zij zich tot haar wenden moet hier worden opgemerkt dat de fax die door Hijmering werd gestuurd – en waarop ook zijn telefoonnummer en faxnummer stonden – openliet wie naar wie zou (moeten) gaan. En gegeven de instructie van Opstelten was het niet ondenkbaar geweest dat Hijmering of een collega van het district Rotterdam-West zich naar G.W. Burgerplein 11 had begeven. Dit temeer niet als men ziet hoe de Rotterdamse politie zich zijn

451 “Overzicht Rotterdam”, p. 2.

452 Verslag oriënterend gesprek met I. Opstelten d.d. 24 juni 2002, p. 3 en verslag oriënterend gesprek met A. Meijboom en L. Veringmeier d.d. 18 juni 2002, p. 5.

453 Een kopie van deze fax is als bijlage 5 gevoegd bij “Overzicht Rotterdam”.

454 E-mail J. de Snoo d.d. 28 februari 2002 aan L. Veringmeier.

455 Verslag oriënterend gesprek met S. Fortuyn d.d. 3 juli 2002, p. 2.

beveiliging aantrok op 6 maart 2002, de dag van de gemeenteraadsverkiezingen. De bewering van Hammerstein dat als Fortuyn in Rotterdam “ergens aangifte van wilde doen”, hij dan altijd nul op het rekest kreeg, klopt dus niet. En ook niet het vervolg van deze bewering: “Dat deed hij nooit zelf, dat liet hij door Langendam doen of door zijn butler en hij kreeg altijd weinig oor bij de politie”. Op de expliciete vraag van de commissie: “Ook in Rotterdam niet?”, antwoordde Hammerstein: “Ook in Rotterdam niet”.⁴⁵⁶ Deze uitspraak is dus niet juist gebleken. Punt één: Fortuyn of een van zijn mede-standers heeft in heel deze periode – dus van 20 augustus 2001 tot 6 mei 2002 – geen enkele keer aangifte gedaan bij de Rotterdamse politie. Punt twee: zelfs als hij daar door het korps officieel voor werd uitgenodigd deed hij dit nog niet.

Desalniettemin kan de vraag worden opgeworpen of de Rotterdamse politie toen niet nog wat actiever, wat vasthoudender, had moeten zijn en ondanks de non-respons van Fortuyn langs andere wegen had moeten proberen met Fortuyn in contact te komen en een gesprek met hem op gang had moeten brengen over zijn veiligheid en beveiliging. De commissie is geneigd die vraag negatief te beantwoorden. Niet alleen omdat het al bijzonder is dat de politie, in de persoon van een hooggeplaatst politie-ambtenaar, een burger op eigen initiatief en schriftelijk vraagt om een aangifte in te dienen maar ook omdat het eigenlijk het eerste incident is waarmee de politie in Rotterdam toen werd geconfronteerd; zij had op dat moment geen weet van bijvoorbeeld de dreigpost die door LN bij de politie in Hilversum was gedeponereerd en kon dat ook niet weten want de overdracht van die post was niet gemeld bij de politie Rotterdam-Rijnmond of bij een van de centrale politiediensten, de BVD en/of het KLPD. Daarenboven mag niet uit het oog worden verloren dat het vrij normaal is om enkele dagen te wachten om te zien of er al dan niet op zo’n uitnodiging wordt gereageerd, en dat de Rotterdamse politie enkele dagen later reeds volop bezig was met het treffen van beveiligingsmaatregelen voor de stembusgang van Fortuyn op 6 maart 2002 ter gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen. Iets anders is of Hijmering of de korpsleiding collega De Jong niet had moeten informeren over dit op zich goede initiatief. Immers, Fortuyn woonde in diens district en niet in dat van Hijmering en dus viel het te verwachten dat in het vervolg dat (derde) district als eerste verantwoordelijk zou zijn voor eventuele maatregelen ten aanzien van Fortuyn. De commissie meent dat dit inderdaad beter zou zijn geweest. Dan zou (het district van) De Jong van meet af aan volledig geïnformeerd zijn geweest over wat er speelde en was er dus geen informatieverlies opgetreden.

Een vraag die hier enigszins op aansluit is of dit incident door Opstelten of de Rotterdamse politie eventueel had moeten worden gemeld bij het NCC, de TEC of de GED, mogelijk via de insteek van de BVD of het KLPD. Ondanks het feit dat het de eerste keer was dat zich in Rotterdam een dergelijk incident voordeed, dat het al bij al om een niet zo zwaar incident ging – Fortuyn raakte fysiek niet gekwetst –, en dat het hier ging om een persoon die op dat moment niet behoorde tot de kring van mensen waarvoor de Circulaire 1999 is bedoeld, meent de commissie dat het wel beter was geweest dat er een melding had plaatsgevonden naar het KLPD of de BVD. De politieke turbulentie van het moment, het controversiële karakter van veel van Fortuyns uitspraken en de aard van het incident waren in onderlinge samenhang voldoende reden geweest om dat te doen. Door dit voorval daar niet te melden – zoals de politie Gooi en Vechtstreek geen melding maakte van de dreigpost – verkregen

⁴⁵⁶ Verslag oriënterend gesprek met O. Hammerstein d.d. 21 juni 2002, p. 2.

de betrokken nationale politie- en inlichtingendiensten en daarmee de verantwoordelijke departementale ambtenaren niet als vanzelf de gegevens die onmisbaar waren voor een eventuele beoordeling van de veiligheidssituatie van Fortuyn en van de noodzaak om een adequate dreigingsanalyse van hem te (laten) maken. Deze nalatigheid moet overigens worden beschouwd als een demonstratie van één van de negatieve gevolgen van de inbedding van het stelsel van persoonsbeveiliging in een zéér verdeeld politiestelsel. Dit stelsel kent nu eenmaal geen mechanismen die een vloeiende uitwisseling van informatie tussen de regionale korpsen en de nationale diensten verzekeren.

8.3.3 De opstart van de discussie op ministerieel niveau

Omgekeerd kan men natuurlijk ook de vraag opwerpen of de TEC en/of de GED na het Maashaven-incident dat zo breed in de kranten had gestaan en dat – nationaal gezien – al het tweede (na dat te Gennep) publieke incident in één maand was waaruit kon worden opgemaakt dat de veiligheid van Fortuyn wel zekere risico's liep, ook niet in actie had(den) kunnen of moeten komen, door al dan niet via de BVD en/of het KLPD nadere inlichtingen over deze incidenten te vragen bij de betrokken korpsen. En het moge duidelijk zijn dat door de uitlating van Kok over de waarborging van Fortuyns veiligheid op 1 maart 2002, in het vrijdagse tv-gesprek met de minister-president, deze vraag bepaald niet ongepast is. Daar komen nog bij de losse gesprekken die begin november 2001 in het Torentje en in de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer hadden plaatsgevonden omtrent de veiligheid van Fortuyn, in aanwezigheid van onder meer de minister van BZK en de leiding van de BVD. Kon in deze gesprekken nog worden gezegd dat er van concrete en geloofwaardige bedreigingen in de richting van Fortuyn geen sprake was – ook al omdat men geen weet had, kon hebben zelfs, van de dreigmails die eind oktober 2001 bij de politie in Hilversum waren bezorgd – en dat toen onder meer hierom een gesprek met hem niet voor de hand lag, op 26 februari 2002 nam het veiligheidsrisico van Fortuyn even een zodanige vorm aan dat het in de buurt kwam van een concrete en zichtbare, zij het toevallige, bedreiging. En dus kan worden gesteld dat toen wel het ogenblik was genaderd om vanuit Den Haag met Fortuyn te gaan praten of althans één van de betrokken politiekorpsen dringend te verzoeken een oogje in het zeil te houden. Is er evenwel iets in deze zin gebeurd?

Vast staat dat de politie te Rotterdam in de onderhavige periode nimmer door de TEC of de GED of de ondergeschikte diensten (BVD en/of KLPD) is benaderd met het verzoek om meer uitleg te geven over het Maashaven-incident, laat staan met het verzoek om naar aanleiding daarvan met Fortuyn te gaan praten. Verder blijkt uit de verslagen van de vergaderingen van de TEC en de GED in deze periode dat de veiligheid van Fortuyn toen nimmer formeel op de agenda heeft gestaan. Dit zegt echter niet alles. Er wordt zo vaak zo veel in de marge van officiële vergaderingen besproken. Maar dit is hier niet het geval. Het was in het (gebruikelijke) maandagochtendoverleg op 11 februari 2002 – dus twee dagen na de publicatie van het geruchtmakende interview met Fortuyn in de Volkskrant – dat de minister van BZK, de secretaris-generaal van het ministerie van BZK en het hoofd van diens bureau “de situatie rond de heer Fortuyn” naar aanleiding van dit interview en zijn aftreden als lijsttrekker bespraken. Van besprekingen als deze worden normaal geen verslagen gemaakt en zijn in het algemeen geen aantekeningen beschikbaar om te voorkomen dat “medewerkers binnen het ministerie, zonder daartoe gezien hun functie genoodzaakt te zijn, kennismaken van vertrou-

welijklke informatie”.⁴⁵⁷ Hierom is het niet verwonderlijk dat er ook van dit overleg op maandagochtend 11 februari 2002 geen verslag bestaat. Er bestaat daarentegen wel een summiere aantekening van het hoofd van het bureau SG (secretaris-generaal) waaruit op te maken valt dat minister De Vries en secretaris-generaal Holtslag het op die ochtend als eerste over Fortuyn hebben gehad. Zij luidt als volgt:

*“Pim Fortuyn, exit LN, evt. gedoe (veiligheid) SG – OOV”.*⁴⁵⁸

Volgens de reconstructie die het ministerie van BZK zelf heeft vervaardigd staat dit zinnetje voor het overleg over:

*“de mogelijke spanningen naar aanleiding van de gebeurtenissen en de mogelijke gevolgen daarvan voor de veiligheid van de heer Fortuyn. Volgens HBSG (HOOFD BUREAU SECRETARIS-GENERAAL, CIE) is afgesproken dat de SG (SECRETARIS-GENERAAL, CIE) het thema onder de aandacht brengt van de DGOOV (DIRECTEUR-GENERAAL OPENBARE ORDE EN VEILIGHEID, CIE). De DGOOV merkt (op 15 mei) op dat hem hierover geen bericht heeft bereikt van de SG of de HBSG”.*⁴⁵⁹

In zijn gesprek met de commissie kon De Vries zich nog goed herinneren dat zij het erover hadden gehad die ochtend en dit mede tegen de achtergrond van de opmerking van Dijkstal over de veiligheid van Fortuyn in de marge van het overleg in de Tweede Kamer Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten op 8 november 2002:

“Het is natuurlijk zo dat het door de vraag van Dijkstal, maar ook anderszins, zeker door mijn hoofd heeft gespeeld of het aanleiding kon zijn tot dingen die wij niet zouden willen, en of wij ook niet een beetje attent moesten zijn op mensen die boos werden. Maar dat interview heeft, wat al heel snel bleek, helemaal niet het effect gehad dat anderen daarvan verwachtten, namelijk vervreemding tussen Fortuyn en allerlei etnische minderheidsgroepen in ons land. Integendeel, die vonden het allemaal heel spannend en soms ook goed”.

En op de vraag waarom het volgens de aantekening van het HBSG zou moeten worden besproken met DGOOV, dus met Annink, antwoordde De Vries:

*“Omdat de SG niet verantwoordelijk is voor de openbare orde en veiligheid, dus als er iets is wat mij interesseert (...) dan bel ik zelf met de betrokken directeur-generaal, maar in zo'n ochtendoverleg... Ik wil niet de status van dit overleg verminderen; het is gewoon even met elkaar praten. Dan is de SG of het hoofd bureau SG degene die eventuele signalen, die belangrijk zijn, door moet geven. Het is overigens zéér de vraag of het een belangrijk signaal was, maar het is wel aan de orde geweest”.*⁴⁶⁰

Het idee dat de commotie rond het Volkskrant-interview wel hevig was maar dat zij, vanuit een oogpunt van veiligheid minder gevaarlijk was dan het leek, werd grosso modo gedeeld door Holtslag:

“Het woord ‘veiligheid’ is daarbij terecht genoemd, ook in de reconstructie die u heeft gekregen. Ik hecht er daarom wel aan nog even duidelijk te maken waaraan ik in die tijd zelf heb gedacht. (...) Ik heb dus niet gedacht aan een moordaanslag, helemaal nooit. Ook niet in februari, maart of april. Ik heb gedacht aan een herhaling van

⁴⁵⁷ “Feitenreconstructie BZK”, p. 1.

⁴⁵⁸ Bijlage 6 bij de “Feitenreconstructie BZK”.

⁴⁵⁹ “Feitenreconstructie BZK”, p. 3.

⁴⁶⁰ Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 13.

datgene wat wij met de poedermalloten hadden meegemaakt, of aan iemand die op een onprettige manier een verkiezingsbijeenkomst zou verstoren. Misschien zou hij klappen krijgen. Ik dacht aan dat type verstoringen”.

Hierom ook, zo vertelde hij de commissie, heb ik:

*“niet onmiddellijk aanleiding gezien om grote acties te ontketenen. Ook heb ik niet tot in detail met de DG (DIRECTEUR-GENERAAL, CIE) gesproken. (...) Ik heb daarover op 11 februari met de minister gesproken en ik heb Annink daarover niet apart genomen. (...) Er was heel wat aan de hand. Ik heb gewoon niet zo veel acute signalen opgevangen waardoor ik dacht dat ik in beweging moest komen op het punt van de beveiliging. Ik doel dan op het gooien van taarten en eieren en niet op levensbedreigende acties”.*⁴⁶¹

Annink van zijn kant beaamde bij de commissie dat in het kielzog van het maandagochtendoverleg van 11 februari 2002 niet door Holtslag of een ander met hem is gesproken over mogelijke perikelen in verband met de veiligheid van Fortuyn.⁴⁶² Als dit wel onmiddellijk was gebeurd dan was het vanzelfsprekend nog niet zeker geweest dat er wel actie was gevolgd. Want op dát moment hadden zich nog geen zichtbare incidenten met betrekking tot de veiligheid van Fortuyn voorgedaan. En men mag evenmin uit het oog verliezen dat toen lijsttrekkers of andere prominente politici die aan de verkiezingsstrijd deelnamen, niet als vanzelf vielen binnen het domein van de Circulaire 1999. Geen van hen kreeg op dat moment dus enigerlei vorm van bescherming van de overheid, hoewel enkelen onder hen wel al steeds dreigender post ontvingen. Halsema, Kamerlid van GroenLinks, vertelde de commissie bijvoorbeeld dat zij in de aanloop van de verkiezingen weliswaar geen regelrechte doodsb bedreigingen ontving maar dat zij wel regelmatig furieus werd uitgescholden en allerlei nare verwensingen naar haar hoofd kreeg. Maar omdat ook zij dacht dat moord op een politicus in Nederland uitgesloten was, voelde zij zich door zulke post niet onveilig en nam dus, net als Fortuyn eigenlijk, ook geen beveiligingsmaatregelen; veiligheid was trouwens in haar politieke omgeving in het geheel geen punt van zorg.⁴⁶³ Marijnissen, fractievoorzitter van de SP in de Kamer, vertelde de commissie dat hij al sinds jaar en dag bedreigingen, veel bedreigingen, ontvangt:

*“Het zijn er zoveel, je neemt er kennis van en gooit vervolgens de brief of mail weg. Hij heeft dreigbrieven trouwens nooit aan de beveiligingsambtenaar van de Tweede Kamer of de politie overhandigd. Tot 6 mei heeft hij geen last gehad van bedreigingen in relatie tot zijn houding ten opzichte van Pim Fortuyn. Ook na 11 september 2001 heeft hij geen verharding waargenomen. Hij noch de fractie heeft zich ooit zorgen gemaakt over de veiligheid van Pim Fortuyn omdat zij immers aan bedreigingen gewend zijn. Het hoort erbij”.*⁴⁶⁴

Oudkerk die eind februari 2002 na een televisiedebat met Fortuyn acht dreigende berichten in de geest van “Als Fortuyn aan de macht is, rekenen we met je af” had staan in zijn voicemail, kreeg eveneens niet spontaan beveiliging van hogerhand aangeboden, ook niet nadat hierover een bericht in de krant was verschenen.⁴⁶⁵ Fortuyn was dus bepaald niet de enige die in deze periode op eigen kracht

461 Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 5-6.

462 Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 9.

463 Samenvatting oriënterend gesprek met F. Halsema d.d. 17 juli 2002, p. 1.

464 Samenvatting interview J. Marijnissen d.d. 25 september 2002, p. 1.

465 ND d.d. 1 maart 2002.

of met de hulp van zijn omgeving zelf moest zorgen voor zijn veiligheid en zijn onveiligheidsgevoel moest zien te temperen.

De commissie heeft, hoe dan ook, moeten vaststellen dat de uitlating van de minister-president op 1 maart 2002 over de veiligheid van Fortuyn niet heeft geleid tot actie vanwege de regering in zijn richting, op welk niveau dan ook. Maar wellicht mogen de woorden van Kok ook niet zo actiegericht worden geïnterpreteerd en bedoelde hij toen alléén te zeggen – in de geest van het stelsel van persoonsbeveiliging zoals dat in die tijd functioneerde – dat de overheid niet zou nalaten om in actie te komen als Fortuyn werkelijk zou worden bedreigd. Zijn woorden hebben op het ministerie van BZK of dat van Justitie in elk geval niet geleid tot formeel overleg over de veiligheidssituatie van Fortuyn. In de vergaderstukken van de TEC en de GED wordt er tenminste geen melding gemaakt van een dergelijk beraad. Deze bevindingen stroken volledig met hetgeen Kok verklaarde tegenover de commissie op de vraag of hij niet de behoefte had gevoeld om contact te zoeken met De Vries en/of Kort-hals en met hen de veiligheidssituatie van Fortuyn te bespreken:

*“Nee, dat is niet bij mij opgekomen, ook niet met de gedachte dat iedereen toch wel zal hebben gekeken of dat men toch wel zal hebben opgelet. Over het algemeen wordt het praatje met de minister-president redelijk goed gevolgd, in ieder geval keurig op papier gezet en ook op departementen en in de Kamer goed bekeken. (...) Ik mag er dus van uitgaan dat woorden uit mijn mond gesproken, op dit soort zaken betrekking hebbend, ook heel goed door mensen of diensten worden verstaan, zeker als zij een bevestiging inhouden van datgene waarvoor men ook echt is, namelijk voor die veiligheid zorgen, naar vermogen en als daar aanleiding toe is”.*⁴⁶⁶

Deze kijk op de gang van zaken werd onderschreven door de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken:

*“Nee, omdat ik zeer goed weet dat de TEC en de GED werken zoals zij werken. Zij komen regelmatig bijeen. De professionaliteit en de verantwoordelijkheid daar zijn helder. In die zin zijn er geen impulsen uitgegaan. Doordat de minister-president er iets over zegt in een persuiting, waarvan iedereen weet dat er transcripties van worden gemaakt die naar alle ministeries gaan, zal het niet iets nieuws zijn geweest voor andere ministeries, met name Binnenlandse Zaken en Justitie. Dat blijkt ook wel. Ik begreep uit de verklaring van minister De Vries dat er wel degelijk is opgelet. Daarvoor is een impuls van Algemene Zaken niet nodig, omdat de verantwoordelijkheden helder liggen”.*⁴⁶⁷

En Korthals beaamde dat het niet de stijl van Kok was om rechtstreeks te interveniëren in het beleid van een minister:

*“Als hij dat zou doen, dan zou ik dat wel weten want de heer Kok kennende is het iemand die je even apart neemt en zegt... Dat heeft hij bij mij in ieder geval niet gedaan”.*⁴⁶⁸

8.3.4 Twee initiatieven in het kader van de BVD

Buiten alle publieke rumoer en intern bestuurlijk beraad om werden er zowel op plaatselijk niveau – te Rotterdam – als op centraal niveau in het kader van de BVD twee initiatieven ontplooid die ook

⁴⁶⁶ Verslag interview W. Kok d.d. 16 oktober 2002, p. 3-4.

⁴⁶⁷ Verslag interview met W. Kuijken d.d. 17 oktober 2002, p. 4.

⁴⁶⁸ Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 18.

in dit verband moeten worden besproken. Zij betreffen namelijk direct en indirect de veiligheids-situatie van Fortuyn.

8.3.4.1 De MEPIA-berichten over Fortuyn

In de loop van februari 2002 kwam bij de “driehoek” (burgemeester, hoofdofficier en korpschef) de gedachte op dat het goed zou zijn om zich te oriënteren op de verkiezingsprogramma’s van de politieke partijen omtrent “openbare orde en veiligheidsaangelegenheden” en in het bijzonder ook op het bestuurlijk-politieke gedachtegoed van Fortuyn. Na de verkiezingen van 6 maart 2002 werden met het oog hierop door de korpsleiding enkele van zijn boeken gelezen en werd een speciale knipselkrant opgezet.⁴⁶⁹

In dit kader werd terloops ook aan de RID gevraagd: “Heb jij daar nog wat voor”? Het hoofd RID voelde er echter niets voor om een rapport over de ideeën van Fortuyn c.s. op te maken (“Ik denk van niet, dat past niet”). Ten dele niet omdat de LPF geen aandachtsgebied was binnen de BVD, ten dele niet omdat er op dat moment nog helemaal geen definitieve kandidatenlijst van Leefbaar Rotterdam bestond.⁴⁷⁰

Het toeval wil nu dat er zich op 11 februari 2002 een informant meldde die met de RID wilde praten over Fortuyn. Dit gesprek vond plaats op 13 februari 2002 en leidde tot de opmaak van een document dat op 8 maart gereed kwam en op 13 maart naar de BVD, naar de MEPIA-desk werd gezonden. In dit document is enerzijds opgetekend wat deze ene informant uit eigen wetenschap wist over het privé-leven van Fortuyn in een risicovolle omgeving en anderzijds is daar door de rapporteur aan toegevoegd wat op dat moment bij de politie reeds over hem in dit verband bekend was. Dat waren twee aangiften van Fortuyn uit 1993 inzake afpersing, een aangifte van hem uit 2000 inzake diefstal en een melding door Fortuyn in 1998 dat op de voordeur van zijn huis een briefje was geprikt met de volgende tekst:

“Kankerhomo, jij gaat dood omdat je een racist bent. Afz. toffe Marokkaan”.

Belangrijk voor het onderhavige onderzoek is verder de vaststelling dat de BVD op 13 maart 2002 – dus vóór het taartincident – beschikte over dat rapport omdat dit de vraag doet rijzen of het is meegenomen in de dreigingsanalyses die door de TEC werden gevraagd. En niet alleen dit document maar ook het meer uitgebreide document dat de RID mede op verzoek van de MEPIA-desk direct daarna vervaardigde over een beperkt aantal personen in Fortuyns politieke omgeving en dat op 3 april 2002 bij dit bureau werd ingestuurd. Want men mag in dit verband bepaald niet uit het oog verliezen waarom deze rapporten werden opgesteld. Dat was omdat Fortuyn blijkens deze gegevens bestuurlijk-politiek gesproken ongetwijfeld een kwetsbaar iemand was, dat hij als (toekomstig) bestuurder het risico liep te worden gechanteerd en/of fysiek te worden aangepakt en dat de integriteit van het openbaar bestuur hier dus duidelijk in het geding was. En MEPIA werd enkele jaren geleden juist opgericht om die integriteit zoveel als mogelijk te bewaken.⁴⁷¹

Dat het hier om méér gaat dan om loutere veronderstellingen bleek overigens in 2000. In dit jaar

469 Verslag oriënterend gesprek met A. Meijboom en L. Veringmeier d.d. 18 juni 2002, p. 7-8. Verder het *Verslag driehoeks-overleg 5 maart 2002*, p. 1 dat als bijlage is gevoegd bij het “Overzicht Rotterdam”.

470 Verslag interview met E. Taconis d.d. 12 september 2002, p. 23 en 26.

471 Verslag interview met E. Taconis d.d. 12 september 2002, p. 27.

werd er door personen aan wie Fortuyn in bepaalde omstandigheden geld had geleend en die dit niet wilden terugbetalen, gedreigd met zeer schadelijke publiciteit over zijn privé-leven als hij zijn schuldvorderingen niet introk. Onder druk van dit dreigement heeft Fortuyn de twee betrokken zaken – ze stonden zelfs al op de rol en werden er afgehaald – toen niet doorgezet. De politie werd overigens op generlei wijze in kennis gesteld van deze gebeurtenis.⁴⁷²

8.3.4.2 De opmaak van een “verkiezingsanalyse”

In de feitenreconstructie die de BVD de commissie heeft doen toekomen worden bij maandag 11 maart 2002 twee gebeurtenissen vermeld. De eerste is dat het hoofd van de Directie Democratische Rechtsorde in het reguliere maandagochtendoverleg met de medewerkers van de Afdeling Beleid en Expertise heeft gesproken over de landelijke verkiezingen. Naar aanleiding van dit overleg besloot hij alle beschikbare informatie te laten bundelen in een “verkiezingsanalyse” ten behoeve van de minister van BZK en eventueel andere afnemers. Een van de analisten werd aangewezen als redacteur. De analyse zou:

“een dreigingsbeeld moeten opleveren samengesteld uit informatie van alle relevante teams. De teams worden verzocht om hun informatiepositie aan te spreken op relevante veiligheidsaspecten rondom de verkiezingen”.

De tweede melding suggereert dat de opstelling van dit dreigingsbeeld eigenlijk gebeurde op verzoek van de minister van BZK De Vries. De tekst van deze melding zegt in elk geval dat de analist van één van de teams op 13 maart 2002 een e-mail had gestuurd aan alle analisten, teamhoofden en enkele anderen binnen de Directie Democratische Rechtsorde met de boodschap:

“dat de minister van BZK te kennen heeft gegeven dat hij op de hoogte wil worden gehouden van de ontwikkelingen rond de landelijke verkiezingen van 15 mei aanstaande. Een ieder wordt opgeroepen attent te zijn en bijzonderheden door te geven t.b.v. rapportages aan de minister”.

Uit gesprekken met de leiding van de BVD – hier Akerboom, de betrokken directeur – is evenwel vast komen te staan dat het hier in feite ging om een initiatief van de dienst zelf:

*“Het was mijn initiatief. De minister hoeft daar niet om te vragen, want het behoort tot onze wettelijke taak dit soort dingen te doen. Wel ontstaat dit initiatief op basis van onze blik op de omgeving. Wij zien dat de onderwerpen die de Lijst Pim Fortuyn op de agenda heeft gezet spanning kunnen oproepen en dat de Lijst Pim Fortuyn een politiek feit is van een enorme omvang. Daarbij komt dat wij, de lijn doortrekkend vanaf 11 september, ook een toenemende polarisatie tussen bevolkingsgroepen zagen ontstaan. Bij landelijke verkiezingen brengen wij traditiegetrouw berichten uit aan de minister: ‘Wij denken dat het deze kant opgaat en deze dreiging is mogelijk te verwachten’. In dit geval hebben wij besloten het véél breder aan te pakken, omdat het domein waarop wij ons gingen richten ook veel breder was”.*⁴⁷³

Uit het oorspronkelijk bericht valt verder op te maken dat het streven erop was gericht om de minister van BZK “tweewekelijks een gezamenlijke notitie” te bezorgen “(mits er voldoende te melden is)”. In een later stadium – rond 1 april 2002, dus op een moment dat de eerste zogenaamde TEC-ana-

472 Brief (met bijlagen) J. de Haij d.d. 16 juli 2002 aan de commissie.

473 Verslag interview met E. Akerboom d.d. 11 oktober 2002, p. 1.

lyse al had plaatsgevonden, namelijk op 20, 21 en 22 maart 2002 – heeft iemand anders de rol van rapporteur overgenomen en achteraf – ná 6 mei 2002 – laten weten dat hij “langs alle analisten” was gegaan met de vraag of zij een bijdrage konden leveren. En aangezien:

*“duidelijk was geworden dat in de TEC aandacht was gevraagd voor dreigingen richting Fortuyn heb ik de analisten specifiek gevraagd hier op te letten en aan te geven welke dreigingen er waren binnen hun aandachtsgebied”.*⁴⁷⁴

Zoals uit deze toelichting reeds kan worden opgemaakt is van het aanvankelijke plan niets terecht gekomen. Van tweewekelijkse notities is in elk geval geen sprake geweest. Uiteindelijk is er wel een “verkiezingsanalyse” vervaardigd en was het de bedoeling om haar één week voor de verkiezingen te sturen naar de minister van BZK. Na de moord op Fortuyn werd evenwel beslist om haar niet meer te versturen. Sindsdien werd zij ook niet meer aangevuld.

Hierna zal op de inhoud van deze verkiezingsanalyse worden teruggekomen. Daar waar de vraag aan de orde is welke gegevens de BVD in de tweede helft van maart 2002 en in de tweede helft van april 2002 heeft meegenomen in zijn adviezen aan de TEC en de GED omtrent de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn. Hier ging het in deze analyse immers meer speciaal om.

8.4 DE BEVEILIGING VAN FORTUYN BIJ DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN 6 MAART 2002

Wie de politieke berichtgeving in de media uit de laatste dagen van februari en de eerste dagen van maart 2002 erop naziet kan enkel tot de conclusie komen dat de politieke polarisatie toen verder toenam. In de mate dat dit relevant is voor dit onderzoek kwam deze verscherping van de verhoudingen met name tot uitdrukking in het feit dat er in het staartstuk van de onderhavige periode voor het eerst gerichte acties tegen Fortuyn werden georganiseerd, de eerste door de Junkiebond en de tweede door een speciaal comité uit het linkse actiewezen. Dit was voordien nog niet voorgekomen. Om deze demonstraties goed te kunnen plaatsen en met name ook te kunnen begrijpen hoe zij door de Rotterdamse politie werden aangepakt is het dan ook van belang iets van de turbulente context te proeven waarin een en ander plaatsvond.

8.4.1 De politieke turbulentie in de dagen voordien

De partij die in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen het hardst uithaalde naar Fortuyn was de PvdA, in de persoon van Kok. Zij deed toen als het ware wat Rottenberg de partij op 24 november 2001 in het Parool had geadviseerd: op een goed moment Kok inzetten. Op een bijeenkomst van de PvdA gaf Kok volgens de kranten in elk geval “ongezouten kritiek” op hem: “PvdA-top opent aanval op Fortuyn”. Kok verweet hem in zijn speech het zaaien van “angst, haat en onverdraagzaamheid”, “hij zorgt ervoor dat de mensen met de ruggen naar elkaar komen te staan en met de vuisten gaan zwaaien in plaats van met oplossingen te komen. Ik heb van Fortuyn nog geen enkele oplossing gehoord”. Melkert benadrukte van zijn kant dat de PvdA niet koos voor het “scenario

⁴⁷⁴ “Feitenreconstructie BVD” met bijlagen 2, 3 en 7.

van de angst”. Andere partijen, zo stelde hij, “hebben angst nodig om kiezers voor zich te winnen. (...) Maar die partijen hebben helemaal niets te bieden”.⁴⁷⁵ In het wekelijkse gesprek met de minister-president op 1 maart 2002 lichtte Kok deze kritiek – op een vraag van de journalist van dienst – enigermate toe door te zeggen dat er reden was voor grote bezorgdheid:

“over de manier waarop er toch geleidelijk aan steeds meer invulling wordt gegeven aan een bepaald gedachtegoed wat tweedracht zaait en haat, ook tussen bevolkingsgroepen. We zijn geleidelijk aan weer een aantal weken verder natuurlijk, maar ik herinner me nog steeds het artikel in de Volkskrant over artikel 1 van de Grondwet, de non-discriminatie”.

Verder wees hij erop dat Nederland onder meer groot geworden is door gemeenschapszin, de gerichtheid op samenwerking, respect voor elkaars herkomst en geloof, en dat hij er dus voor wilde waarschuwen:

*“dat die traditie niet overboord moet worden gezet en moet worden vervangen door een nieuwe stijl van over dingen praten, over dingen schrijven, over dingen redeneren, waarbij de ene bevolkingsgroep tegenover de andere komt te staan. Dat is wij en zij, hullie en zullie, en mijn lijn is samenhang”.*⁴⁷⁶

Op de laatste dag voor de verkiezingen, op 5 maart 2002, in het programma Studio 2 nuanceerde hij deze kritiek op Fortuyn enigermate:

*“Nee, we moeten inderdaad een beetje oppassen natuurlijk dingen niet door elkaar te halen. Je kunt een voorstel niet sociaal noemen, daarmee is de persoon die het betreft nog niet asociaal. Dat is één. Twéé, het woord haat is misschien ook niet goed gekozen. Ik denk dat de kern is het zaadje van onverdraagzaamheid, het zaaien alsof buitenlanders de schuld zijn van al onze problemen. Alsof buitenlanders de schuld zijn voor het verschijnsel criminaliteit”.*⁴⁷⁷

Het “niet sociale” voorstel waarnaar Kok verwees was het voorstel van Fortuyn, gedaan op 27 februari 2002, dat de WAO voortaan alleen zou moeten gelden voor mensen die door hun werk ziek worden; de meeste kankerpatiënten zouden dus moeten overgaan naar de bijstand.

Maar het was natuurlijk niet alleen vanuit de PvdA dat de kritiek op Fortuyn aanhield. Ook vanuit de VVD werd er fors gereageerd. Dijkstal stelde in Business Class:

*“Ik hoor hem dingen zeggen waar ik soms grote bezwaren tegen heb. Wat hij gezegd heeft over kankerpatiënten in de WAO is voor mij onaanvaardbaar. Ik vind artikel 1, daar hecht ik zeer aan. (...) Ik weet nog niets van die man, behalve dat hij veel op de televisie is”.*⁴⁷⁸

Bolkestein zette de kritiek wat beeldender aan. Hij betitelde Fortuyn als “de rattenvanger van Hameleen” en als de “Emile Ratelband van de Nederlandse politiek”. Fortuyn kon naar zijn mening rustig op voorhand worden uitgesloten als coalitiepartner. Dit was ook de opvatting van D66: “Een stem op Thom is een stem tegen Pim”.⁴⁷⁹

475 TR, HC, VK d.d. 28 februari 2002.

476 Gesprek met de minister-president d.d. 1 maart 2002.

477 Studio 2 d.d. 5 maart 2002. Zie ook TEL d.d. 6 maart 2002.

478 Business Class d.d. 3 maart 2002.

479 HC d.d. 1 maart 2002.

Fortuyn reageerde woedend op met name de uitspraken van Kok:

*“Schandalig. Schrijft u dat maar op. Schandalig dat een premier dat zegt. Ik kan helemaal niets oproepen dat er niet is. Dan zou ik toch een roepende in de woestijn zijn? Het is juist de PvdA geweest die de discussie over de multiculturele samenleving jarenlang heeft tegengehouden. Had die discussie maar gevoerd, denk ik dan. (...) De aantijgingen worden van kwaad tot erger. Ben al met Mussolini en Hitler vergeleken en nu halen ze er ook Anne Frank en de Februaristaking bij. Walgelijk hoe zo iemand als de Amsterdamse burgemeester Cohen met zijn verwijzing naar de staking het leed exploiteert van de mensen die vervolgd zijn”.*⁴⁸⁰

Enkele dagen later reageerde hij in NOVA nog behoorlijk gebeten op deze kritiek. Hij vond:

“dat de minister-president ten eerste beter moet luisteren. In zijn positie, dat is de enige in Nederland, moet je buitengewoon zorgvuldig zijn als je collega-politici kritiseert. Ik heb inderdaad gezegd dat Nederland vol is. Dat is mijn standpunt. Ik heb dat ook uitvoerig beargumenteerd”.

Op de tegenwerping dat hij eens moest uitleggen waarom Kok beter moest luisteren antwoordde Fortuyn dat hij helemaal niemand de deur wilde wijzen. De interviewer bracht hier tegenin dat Fortuyn dit wel had beweerd in een column in Elsevier in 2000. Toen viel onder meer het volgende citaat uit die column op: “Niet integreren betekent vertrekken”. Fortuyn kon niet anders dan beamen dat er “uiteindelijk een sanctie van ja, dan moet je maar gaan” (is). Verder verdedigde hij zijn standpunt omtrent de WAO:

*“elke inperking van de regeling die doet pijn. Dan moeten we maar afwegen hoe. Maar daarom ben ik niet slechter, maar ook niet beter dan een meneer Kok. Bovendien heeft Kok een zeer grote verantwoordelijkheid bij het uit de hand laten lopen van dit dossier”.*⁴⁸¹

Maar ook deze keer stond Fortuyn er niet helemaal alléén voor om zich te verdedigen. Op 4 maart 2002 schreef de Volkskrant:

*“Dat Fortuyn door de minister-president in de verdediging wordt gedrukt is terecht. De manier waarop Fortuyn over moslims praat (...) levert geen enkele bijdrage aan hun inburgering. Fortuyn is niet in staat gebleken geloofwaardige oplossingen voor de grote beleidsproblemen naar voren te brengen. Wie zelf de ambitie etaleert Kok op te volgen als minister-president, kan niet volstaan met losse flodders. Dat Fortuyn – eindelijk – politiek onder druk wordt gezet, is winst. Demonisering van nieuwkomer Fortuyn door de gevestigde politieke orde kan echter de vertrouwensbreuk tussen de kiezers en de gekozenen niet verhelen. Hun overtrokken reacties op Fortuyns uitslatingen in de Volkskrant, hebben het wantrouwen in het Haagse politieke kartel alleen maar vergroot”.*⁴⁸²

De peilingen waren ondertussen alsmear verder opgelopen ten voordele van Fortuyn en verklaarden wellicht ook voor een stuk het venijn in de politieke discussie. Op 23 februari 2002 berichtte het Algemeen Dagblad dat de LPF 7 zetels zou halen. De andere partijen bleven nog redelijk stabiel, maar de PvdA zou 3 zetels verliezen en op 36 zetels uitkomen. Op 28 februari 2002 deed het bericht de ronde dat Fortuyn zou doorstoten naar 20 zetels, de PvdA zou er 11 verliezen en op 34 zetels uitkomen, de VVD zou 5 zetels verliezen en 33 zetels behalen, D66 zou 8 zetels verliezen en op 6 zetels

480 RD d.d. 2 maart 2002.

481 NOVA d.d. 4 maart 2002.

482 VK d.d. 4 maart 2002.

belanden, en het CDA zou van 29 zetels naar 25 zetels gaan. Op 2 maart 2002 verscheen ten slotte een peiling waarvan de uitslagen in dezelfde lijn lagen. Alleen werd nu voorspeld dat met name ook de VVD een flinke klap te verwerken zou krijgen. Deze partij zou van 38 op 28 zetels terugvallen.⁴⁸³

Deze kanteling van de politieke machtsverhoudingen in Nederland riep ook meer extreme reacties op dan die welke zoëven werden opgetekend uit de mond van overbekende politici. Begin maart 2002 werden in Alkmaar affiches opgehangen waar de kop boven stond: “Fortuyn of de Dood”. Daaronder werd Fortuyn afgebeeld als Adolf Hitler met snor en symbolen van de SS. Het was (en bleef) onbekend wie deze posters had opgehangen. De gemeente liet ze vlug verwijderen. Op één van de websites waarop een foto van deze affiches te zien is werd verdeeld gereageerd op deze actie.⁴⁸⁴

8.4.2 De demonstraties tegen Fortuyn op 5 en 6 maart 2002

Dit laatste bleek ook in Rotterdam, de woonplaats van Fortuyn. Op 4 maart 2002 verspreidde de RID Rotterdam-Rijnmond een info-bulletin waarin de belanghebbenden werden geïnformeerd over “antiracisme acties en demonstraties tegen Leefbaar Rotterdam en met name tegen Pim Fortuyn”.

De ene demonstratie werd georganiseerd door de Junkiebond en zou de vorm aannemen van een demonstratie voor het stadhuis op dinsdag 5 maart omstreeks 13.00 uur. Deze demonstratie leek geen problemen te geven.

De tweede demonstratie werd georganiseerd door een actiecomité dat werd geleid vanuit Amsterdam en dat meer in het bijzonder banden had met het “berucht links-radicaal krakersbolwerk” Vrankrijk. Men zou zich op 6 maart om 12.00 uur ergens verzamelen, dan optrekken naar het stembureau om de komst van Fortuyn af te wachten en ten slotte naar zijn huis gaan om verder actie te voeren. Meer in het bijzonder wilde men de tuin van Fortuyn bezetten met de bedoeling:

*“om te kunnen aantonen hoe vol een plek moet zijn om vol te zijn. Door de actievoerders wordt daar gerekend op weerstand van politiezijde. (...) Het moet waarschijnlijk worden geacht dat een fors aantal actievoerders uit diverse geledingen van de ‘linkse beweging’ aanwezig zal zijn”.*⁴⁸⁵

8.4.2.1 De demonstratie tegen Fortuyn op 5 maart 2002

De eerste demonstratie verliep vrijwel zonder problemen. Tussen 12.30 uur en 14.30 uur trok een stoet van zo’n 150 personen van de Pauluskerk naar de Coolsingel. Hier werden enkele toespraken gehouden en werd een toneelstukje opgevoerd. Er werden enkel wat stokken van spandoeken verwijderd.

Het enige incidentje had te maken met een geluidswagen van LR die tijdens de demonstratie teksten van Fortuyn “ten gehore” bracht. De demonstranten reageerden hier niet op. Maar op het moment dat de politie de auto wilde laten verwijderen werd hij weggereden door een lid van de SP dat aan de demonstratie deelnam. Na enige tijd kwam het voertuig met de rechtmatige eigenaar terug en werd de bestuurder aangehouden. Na verhoor werd hij heengezonden.⁴⁸⁶

483 AD d.d. 23 februari 2002, TEL en HC d.d. 28 februari 2002 en AD d.d. 2 maart 2002.

484 Zie <http://frontpage.fok.nl/news.fok?id=16403>.

485 “Overzicht Rotterdam”, bijlage 6.

486 “Overzicht Rotterdam”, bijlage 9.

8.4.2.2 De demonstratie tegen Fortuyn op 6 maart 2002

Met deze demonstratie had de politie natuurlijk méér te stellen. Om te beginnen zochten de wijkteamchefs van het Nieuwe Westen en Middelland op 5 maart contact met Fortuyn. Dit was niet gemakkelijk te krijgen maar via kwamen zij uiteindelijk uit bij Dost en Langendam van de LPF – dus niet bij het bestuur van LR; dat heeft in de beveiliging van Fortuyn op deze dag door de politie geen rol gespeeld – en maakten meteen een afspraak in de Kubus. Zij bespraken daar met hen de inzet van de politie en gaven hen hun adreskaartjes zodat eventuele nadere bijzonderheden konden worden gemeld; van deze mogelijkheid is evenwel geen gebruik gemaakt. Ook is er niet gesproken over bedreigingen en zo van Fortuyn in het algemeen. Omgekeerd kregen bedoelde politiemensen een *Persbericht Lijst Pim Fortuyn* met elementaire informatie over de organisatie van de partij, over het campagnebureau (De Booij, Warmerdam en Bakker) en over de presentatie van *De puinhopen van acht jaar Paars* in Nieuwspoort op 14 maart om 11.00 uur. In dit bericht stond speciaal vermeld dat “er geen leden zullen worden aangenomen met ultrarechtse of ultralinkse sympathieën”. De betrokken politiemensen hebben een kopie van deze lijst ter beschikking gesteld van de RID.⁴⁸⁷

Verder hadden zij in het bijzijn van Dost en Langendam telefonisch contact met Fortuyn om met hem de kaders te bespreken “van wat wel en niet toelaatbaar was (...). Fortuyn gaf aan dat hij het betreden van zijn privé-terrein niet wenste”.

De genoemde wijkteamchefs troffen verder die dag twee maatregelen.

In de eerste plaats stelden zij een draaiboek op voor de inzet van de politie op 6 maart 2002. Onder verwijzing naar de informatie van de RID werd hierin enerzijds beschreven wat de bedoeling van de actievoerders was: bij het stembureau rond 11.00 uur pamfletten uitdelen, leuzen roepen en een “lawaaidemonstratie” houden; vervolgens naar het huis van Fortuyn gaan om zijn privé-grond te bezetten. Anderzijds werd precies bepaald waar en hoe welk politiepersoneel zou worden ingezet: 8 man te voet voor begeleiding en afzetting, 2 beredenen *standby* bij het huis van Fortuyn en een diensthondengeleider op afstand voor het geval men daar door de afzetting zou gaan. Daarenboven werden de uitgangspunten en tolerantiegrenzen vastgelegd:

- betreden van het afgezette gebied bij het huis van Fortuyn “wordt niet getolereerd”; wie het toch doet wordt aangehouden;
- ordeverstoringen bij het stembureau worden evenmin aanvaard;
- geweld tegen personen of goederen en schending van persoonlijke integriteit wordt niet getolereerd; de relevante artikelen van het Wetboek van Strafrecht zijn van toepassing;
- alle optreden anders dan noodweer geschiedt na overleg met een der locatiecommandanten.⁴⁸⁸

In de tweede plaats schreven zij op 5 maart 2002 een brief aan de buurtbewoners van Fortuyn waarin zij aankondigden dat er de volgende dag een demonstratie zou worden gehouden bij zijn huis en meedeelden welke maatregelen er waren getroffen – naast de inzet van personeel ook de plaatsing van hekken – om te zorgen voor een ordelijk verloop van de demonstratie.⁴⁸⁹

Verder werd er op 6 maart 2002 om 10.45 uur met als aanduiding van urgentie “hoog” een e-mail gestuurd aan alle rechtermensen van District 4, het district waar het stembureau was. In deze mail

⁴⁸⁷ Verslag interview met J. van Dorst en A. Zijlmans d.d. 10 september 2002, p. 1-2, 7.

⁴⁸⁸ Dit draaiboek vormt bijlage 7 bij het “Overzicht Rotterdam”.

⁴⁸⁹ Brief J. van Dorst en A. Zijlmans d.d. 5 maart 2002 (“Aan de bewoner van dit pand”).

werden zij – onder verwijzing naar het incident met de geluidswagen van de dag daarvoor – gettendeerd op de (bijgevoegde) “beleidslijn van de korpsleiding”. De belangrijkste boodschap die er in dit bericht aan werd gekoppeld was: “laten we in voorkomende gevallen slim en tactisch opereren en zeker de leiding bij beslissingen betrekken”. Het bijgevoegde bericht betreffende het beleid van de korpsleiding luidde als volgt:

*“De korpsleiding heeft besloten dat de politie in het geval van melding of aangifte van bedreiging/mishandeling e.d. van (lokale) politici direct actie onderneemt door bijv. aangifte op te nemen en/of zonodig andere (opsporings)activiteiten te ondernemen. Het mag niet voorkomen dat deze mensen met een afspraak worden heengezonden. Gaarne intern eea communiceren en instrueren zodat dit vanaf vandaag in voorkomende gevallen conform afspraak en adequaat gehandeld wordt”.*⁴⁹⁰

Dit beleid kwam niet uit de lucht vallen. Reeds in een notitie voor burgemeester Opstelten d.d. 4 maart 2002 met de zogenaamde kantbrief voor het driehoeksoverleg op 5 maart 2002 werd het volgende vastgelegd:

*“De RID heeft informatie ontvangen dat linksradicalen op 6 maart rond de stembusgang van Pim Fortuyn op de Beukelsdijk protestacties willen organiseren. Er is door de gemeente geen kennisgeving voor een demonstratie ontvangen. De korpschef zal ter vergadering de stand van zaken rond deze informatie toelichten alsmede de eventuele maatregelen die het korps treft”.*⁴⁹¹

En blijktens het verslag van dit driehoeksoverleg is dit ook gebeurd. Opstelten vroeg toen inderdaad nadrukkelijk aandacht:

*“voor de beveiliging van Pim Fortuyn. Er zijn signalen dat hij wordt bedreigd en dat er rond zijn woning demonstraties zullen plaatsvinden op de dag van de verkiezingen”.*⁴⁹²

Uit de mutaties die op 6 en 7 maart 2002 door de betrokken politiemensen werden opgemaakt blijkt dat er zich in het geheel geen ongeregelheden hebben voorgedaan. In plaats van de 30 tot 50 demonstranten die werden verwacht was er feitelijk sprake van “een kern van 10 man” die met wat aanvulling uitgroeide tot een groep van 25 man. Daarnaast zou er zo’n zestig man pers zijn geweest.⁴⁹³ In de leuzen die werden geroepen werden nogal eens associaties gemaakt met Haider en Hitler: “Hollandse Haider” en “Hollandse Hitler”.⁴⁹⁴

In deze mutaties werd niet aangegeven waaruit die “aanvulling” van 15 man bestond. Blijkens het rapport dat de betrokken wijkteamchefs op 13 mei 2002 hebben opgesteld over het verloop van deze dag blijkt evenwel dat het vooral ging om Marokkaanse jongens:

“Op het moment dat Fortuyn vanaf het stembureau terug liep naar zijn woning kregen de demonstranten bijval van ongeveer 15 voornamelijk Marokkaanse jongens”.

490 Betreft hier de e-mail d.d. 6 maart 2002, 10.45 uur, aan DO4 MT Recherche et cetera.

491 Notitie Bestuursdienst Rotterdam d.d. 4 maart 2002 aan de burgemeester.

492 Het desbetreffende verslag zit in bijlage 8 bij het “Overzicht Rotterdam”.

493 Het betreft hier de mutaties 2002070643-1 en 2002071217-7.

494 Verslag interview met J. van Dorst en A. Zijlmans d.d. 10 september 2002, p. 4.

Langendam meent dat de eerder genoemde kreten voornamelijk werden geslaakt door mensen met pamfletten uit allochtone hoek.⁴⁹⁵ De politiemensen die ter plaatse de leiding hadden vertelden de commissie hieromtrent echter dat bij die jongens absoluut niet moest worden gedacht aan een georganiseerde actie. Het was:

*“puur toeval. Dat was ook niet georganiseerd, absoluut niet. Het was ook op de terugweg. De heenweg heeft heel lang geduurd, met een hele grote massa mensen om hem heen natuurlijk. Dan hebben die jongens toch al zeker een kwartiertje om zich vanuit de wijk te verzamelen. Daar waar het te doen is, heb je op een gegeven moment vaak een aardige groep jongeren op de been. Dat is normaal”.*⁴⁹⁶

Zij waren overigens niet op de hoogte van het incident dat zich op 26 februari 2002 had voorgedaan aan de Maashaven. En evenmin van de pogingen van de leiding van District 4 in de dagen daarop om met Fortuyn in contact te komen. Zij konden op 6 maart 2002 deze kwestie dus moeilijk aan de orde hebben gesteld bij Fortuyn. Iets wat wel zou kunnen worden geduid als een gebrek aan communicatie en dus coördinatie in het Rotterdamse korps met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. Even opmerkelijk is evenwel dat Fortuyn er ook niet met hen over is begonnen toen ze na afloop van de demonstratie in zijn huis zaten koffie te drinken. Zou het niet beter zijn geweest, juist ook gelet op de moeilijke bereikbaarheid van Fortuyn, wanneer de korpsleiding op 28 februari 2002 of alsnog op 5 maart 2002 een vaste liaison voor Fortuyn en zijn medestanders had aangeduid?

Wat de “signalen van bedreiging” betreft die worden vermeld in het verslag van het driehoeks-overleg d.d. 5 maart 2002, moet worden aangenomen dat hier signalen worden bedoeld die te maken hadden met de geplande demonstraties op 6 maart 2002. De betrokken wijkteamchefs schreven in elk geval in het zojuist genoemde rapport dat aan hun bureau “door Fortuyn noch door anderen ooit melding is gemaakt van bedreiging of iets anders”.⁴⁹⁷ Dit herhaalden zij ook nog eens bij de commissie: nooit heeft Fortuyn of iemand in zijn naam zich in persoon of telefonisch bij hun bureau gemeld om te praten over bedreigingen of daar enigerlei dreigpost overhandigd.⁴⁹⁸ De geciteerde passage uit de genoemde notitie van 4 maart 2002 spreekt daarenboven evenmin van bedreigingen. Opstelden zelf verklaarde ten overstaan van de commissie dat Fortuyn ook in gesprekken die hij met hem heeft gehad nooit heeft laten blijken “dat hij zich niet veilig voelde in de stad” en ook nooit aandrang had uitgeoefend “om iets te doen”. Zijn persoonlijke veiligheid is in die, meestal telefonische gesprekken overigens, “nooit aan de orde geweest”.⁴⁹⁹ En verder zijn de commissie ook geen stukken geworden die – voor de dagen voorafgaand aan 6 maart 2002 – in de verste verte ook maar wijzen op het tegendeel.

In het rapport waaruit zoëven werd geciteerd, wordt ook aangegeven hoe het politie-optreden werd afgerond. Dit gebeurde nadat de actievoerders van buiten de stad per trein waren afgereisd. Eerst werden de voorziene maatregelen opgeheven, daarna ook het verscherpt rijdend toezicht, omdat er zich “geen bijzonderheden” voordeden. En dit alles in goed overleg met Dost die zich

495 Verslag oriënterend gesprek met P. Langendam d.d. 10 juli 2002, p. 4.

496 Verslag interview met J. van Dorst en A. Zijlmans d.d. 10 september, p. 5.

497 Rapport A. Zijlmans en J. van Dorst d.d. 13 mei 2002 betreffende “Pim Fortuyn”.

498 Verslag interview met J. van Dorst en A. Zijlmans d.d. 10 september 2002, p. 8.

499 Verslag oriënterend gesprek met I. Opstelden d.d. 24 juni 2002, p. 4.

samen met Fortuyn en anderen in diens woning bevond. Een van de wijkteamchefs sprak hier ook even met Fortuyn zelf en rapporteerde hier het volgende over:

*“waar hij mij bedankte voor de inzet en mededeelde dat het ‘goed was gegaan’”.*⁵⁰⁰

Opmerkelijk hierbij blijft dat Fortuyn, als hij naar zijn mening of voor zijn gevoel werkelijk kamp- te met problemen in de sfeer van zijn veiligheid, ook los van het Maashaven-incident, deze gelegen- heid niet heeft aangegrepen om deze problemen bij de betrokken politiemensen aan te kaarten. Dit roept immers wederom de vraag op of die problemen op dat moment werkelijk zo groot waren als naderhand wel werd beweerd. Op de vraag van de commissie of Fortuyn niet specifiek over zijn eigen veiligheid is begonnen, antwoordde één van hen:

*“Nee, absoluut niet. (...) Nee, dat is niet aan de orde geweest. Het waren echt algemeenheden die in Rotterdam spelen, dagelijkse problemen die zich in multi-etnische wijken en cumulatieve gebieden voordoen. Allemaal over voorbeelden, waarvan hij vond ‘Ja, maar dat moet toch niet kunnen, het zou toch zo moeten’”.*⁵⁰¹

Hoe dan ook, de medestanders van Fortuyn die bij hem in huis waren, spraken tegenover de commissie eveneens niets dan lof uit voor het optreden van de Rotterdamse politie bij deze gelegenheid. Dost vertelde de commissie dat hij bij de stembusgang op 6 maart 2002 eigenlijk voor het eerst iets van dreiging had gevoeld:

“Ze begonnen te duwen en te proberen bij Pim in de buurt te komen en dergelijke. Maar ik zag dat meer als opge- schoten jongens zijnde, dan als iets van felheid. (...) Ik was niet bang dat ze gingen schieten, maar voor een hand- gemeen”.

En wat in verband hiermee het optreden van de politie betreft:

*“De politie heeft in alles meegewerkt. Wij stonden voor de deur. Ik had de nummers van die agenten gekregen en van de wijkteamchef, en zo. Dat ging heel goed. We hebben daarna die mensen naar binnen gehaald en een bakje koffie gegeven. Dat was een heel goede sfeer”.*⁵⁰²

De Booij vertelde dat het optreden van de politie op 6 maart 2002 “voortreffelijk geregeld” was. Ook op de communicatie met de politie viel “niets aan te merken” volgens hem.⁵⁰³

De commissie kan zich hier alleen maar bij aansluiten. Het beleid dat op de achtergrond werd gevoerd liet aan duidelijkheid niets te wensen over. Van binnen uit gezien manifesteerde zich alleen, zoals aangegeven, een zeker gebrek aan coördinatie tussen de verschillende initiatieven binnen het korps om met Fortuyn in contact te komen én te blijven. Dit werd van buiten uit echter niet opge- merkt. De Telegraaf, (zowat) de enige krant die wat aandacht schonk aan de beveiliging van Fortuyn door de politie bij zijn stembusgang, schreef er in elk geval niet over. Overigens merkte deze krant op dat er wel sprake van was geweest dat Fortuyn door kwaadwilligen zou worden belaagd, maar dat op de beide betrokken locaties slechts “enkele demonstranten” aanwezig waren.⁵⁰⁴

500 Verslag interview met G. Laurens d.d. 16 september 2002, p. 17-18.

501 Verslag interview met J. van Dorst en A. Zijlmans d.d. 10 september 2002, p. 6.

502 Verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 3-4.

503 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 8.

504 TEL d.d. 7 maart 2002.

8.4.3 De afloop van de verkiezingen

De koppen in de kranten lieten er op 7 maart 2002 geen misverstand over bestaan: “Paars duizelt na klap Fortuyn”, “Kiezer laat Paars hard vallen”, “De kiezers keren Paars de rug toe”.⁵⁰⁵ Begrijpelijk. LR verwierf 17 van de 45 zetels en werd daarmee de grootste partij in Rotterdam. En de peilingen gaven nog dezelfde dag aan dat deze uitslag een voorafspiegeling vormde van de uitslag van de landelijke verkiezingen ruim twee maanden later. LPF zou 18 zetels veroveren, de VVD zou 11 zetels verliezen en van 38 naar 27 zetels gaan, de PvdA zou er 8 van de 45 verliezen, D66 6 van de 14 en GroenLinks 2 van de 11. Dat het er in de avond van 6 maart 2002 op het debat met de lijsttrekkers niet erg vrolijk aan toe zou gaan viel te verwachten. De uitslag en het debat waren vanzelfsprekend een bron van grote teleurstelling en ook wel conflict in de gelederen van de verliezende partijen.⁵⁰⁶ Zowel op landelijk niveau als in Rotterdam zelf.⁵⁰⁷ Alleen het CDA erkende volmondig: “Dit is de avond van Pim Fortuyn”.⁵⁰⁸ Maar het CDA had dan ook niet verloren. Op 9 maart 2002 werd een peiling bekend gemaakt waarin de LPF 22 zetels zou verwerven, de PvdA 31, het CDA 28 en de VVD 27.⁵⁰⁹

De coalitiepartijen waren natuurlijk niet van plan het erbij te laten zitten. Op 8 maart 2002, na het kabinetsberaad, zei Kok dat hij heel goed had begrepen dat de kiezers Paars een gele kaart hadden gegeven, maar wees in één adem op al hetgeen zijn kabinet in de voorbije jaren wél tot stand had gebracht en dat daarover de komende maanden verantwoording moest worden afgelegd bij de kiezers. De verkiezing moest in elk geval geen mediahype worden waarin de meeste aandacht zou gaan naar spannende gebeurtenissen en niet naar de inhoud van het beleid.⁵¹⁰ Soortgelijke campagne-strategische overwegingen vielen ook bij andere partijen te beluisteren. Maar makkelijk was het duidelijk niet om een antwoord op Fortuyn te formuleren. In het bijzonder de VVD wist zich, zo te lezen, hierbij met grote dilemma’s geconfronteerd: zou men de strategie aanpassen dan zou de partij ongehoofwaardig kunnen worden, zou ze het niet doen dan zou Fortuyn haar als vanzelf overvleugelen.⁵¹¹

In een interview met *De Telegraaf* d.d. 11 maart 2002 bestempelde Fortuyn de reactie van Kok als “ronduit belachelijk”:

*“De ministerraad is van Nederland en niet van de PvdA of de VVD. Als ze een probleem met mij hebben moeten ze maar op het partijbureau vergaderen maar niet in de Trêveszaal. (...) Wat Kok vrijdag allemaal heeft gezegd ervaar ik als een grove belediging van de Rotterdammers die vorige week op mij hebben gestemd”.*⁵¹²

Een dag later lag *De puinhopen van acht jaar Paars* in de boekhandel. Bepaald geen poging tot verantwoording van het gevoerde beleid maar een regelrechte afrekening ermee. De kranten typeerden dit boek – dat volgens de vooraankondigingen pas op 14 maart 2002 officieel zou worden gepresenteerd in Nieuwspoor – de volgende dag al op uiteenlopende manieren: “een egodocument”, “een dolzin-

505 AD, HC, TEL d.d. 7 maart 2002.

506 NRC, PAR, HC, RD, TR en VK d.d. 8 maart 2002.

507 NRC, TEL, FD en AD d.d. 7 en 8 maart 2002.

508 HC, NRC d.d. 7 maart 2002.

509 VK d.d. 9 maart 2002. Op 8 maart 2002 kwam op het stadhuis van Rotterdam overigens uit de Verenigde Staten een e-mail binnen van een zekere F. Dixon die het “vreselijks on-Rotterdams” vond wat er allemaal gebeurde en die Fortuyn vergeleek met “die kerel uit 1940”. Dit bericht eindigde met de woorden: “Een stad die het echt wel zonder dit figuur aan kan”.

510 AD, PAR, RD d.d. 9 maart 2002.

511 NRC d.d. 8 maart 2002, PAR d.d. 11 maart 2002, TEL en VK d.d. 13 maart 2002.

512 TEL d.d. 11 maart 2002.

nig manifest”, “niet meer dan een eenmanszaak”, “een aanklacht tegen Paars”.⁵¹³ De NRC omschreef het als volgt:

“Zijn manifest is een poging het bestel tot op het bot te provoceren en zo de stabiliteit van Nederland te ondermijnen. Grote groepen burgers voelen voor zo’n radicale aanpak waarvan de consequenties niet te overzien zijn. (...) Het programma van de Fortuyn-beweging is geen geintje. De ontmaskering ervan is dan ook een serieuze opdracht voor regeringspartijen en oppositie”.

Van Dam ontmaskerde op 9 maart 2002 Fortuyn z’n programma in Het Lagerhuis reeds op zijn manier:

*“Toen het Oostenrijkse CDA met Haider ging samenwerken ging er een schok door Europa. De Europese Unie stelde sancties in en het imago van Oostenrijk werd ernstig geschaad en daar is het land nog steeds niet van hersteld. De overwinning van Fortuyn in Rotterdam heeft, zo is gebleken, nu al het imago van Nederland in Europa te grabbel gegooid. Lees de Europese pers. En da’s ook geen wonder. Wat Fortuyn uitkraamt hebben mensen als Haider in Oostenrijk, Dewinter in Vlaanderen en Janmaat bij ons nooit durven zeggen. Zo vindt Fortuyn dat mensen die op de vlucht zijn voor marteling en moord bij de grens moeten worden teruggestuurd. Dat mensen die een bepaalde godsdienst aanhangen om die reden moeten worden geweerd. En dat artikel 1 van de Grondwet, dat discriminatie verbiedt, moet worden afgeschaft. Het zijn perfide opvattingen en ik vind dat alle partijen het voorbeeld van D66 zouden moeten volgen en nu moeten uitspreken dat ze niet willen samenwerken met Fortuyn. Daar hebben Europa en de kiezers recht op om te weten”.*⁵¹⁴

Wat schreef de buitenlandse pers op dat moment dan over Fortuyn? Opmerkelijk is dat zij pas in het kielzog van de gemeenteraadsverkiezingen op beperkte schaal aandacht begon te schenken aan Fortuyn en de LPF. In een aantal belangrijke buitenlandse kranten werd – anders dan werd beweerd door Van Dam – evenwel vrij genuanceerd ingegaan op de standpunten die Fortuyn in *one-liners* had samengevat: de achterlijkheid van de islam, de afschaffing van artikel 1 van de Grondwet, de stop op islamitische immigratie, het opzeggen van de Schengen-overeenkomst et cetera. Natuurlijk werd geschetst hoe hij bezig was om met dit programma een politieke aardverschuiving in dit Lage Land te bewerkstelligen (The Times: “stormy weather hits the polder”). Dat vergelijkingen tussen Fortuyn, Haider, Dewinter en Berlusconi niet uit de weg werden gegaan lag voor de hand. Het was echter niet zo dat Fortuyn hierbij steevast als een rechts-extremist uit de bus kwam. De Belgische Standaard typeerde hem bijvoorbeeld niet zo. Le Monde omschreef Fortuyn wel als de “Jorg Haider des polder”. Libération nam een tussenpositie in: “le nouveau phénomène populiste et xénophobe des Pays-Bas”.⁵¹⁵

Zeker zo opmerkelijk is evenwel dat de Nederlandse kranten tezelfdertijd ook veel aandacht schonken aan de manieren waarop in het buitenland werd gekeken naar de ontwikkelingen in Nederland. Dit leverde heel uiteenlopende impressies en dito krantenkoppen op. Van “Europa verbaasd over succes van ‘rechtse homo met butler’” tot “Buitenlandse media portretteren hem als een rechts-extremist”.⁵¹⁶ Kennelijk bestond er een soort van bezorgdheid omtrent het beeld van Neder-

⁵¹³ TR, AD, NRC, TEL d.d. 13 maart 2002.

⁵¹⁴ Lagerhuis d.d. 9 maart 2002.

⁵¹⁵ STAN, GUAR, MON, TIM, LIB, d.d. 8 maart 2002, FT d.d. 12 maart 2002.

⁵¹⁶ AD d.d. 9 maart 2002, PAR d.d. 13 maart 2002.

land over de grenzen. Ook Kok liet hier van blijken. Op een bijeenkomst van de Buitenlandse Pers Vereniging op 11 maart 2002 te Den Haag zette hij zijn betoog kracht bij door te stellen dat de kiezers zich hadden laten meevoeren op “golven van negativisme”:

“Velen hebben hun anker tijdelijk uitgewooid bij Fortuyn, maar Nederlanders zijn in grote meerderheid solide, redelijke mensen die, als het debat op een serieuze manier gevoerd wordt, hun oordeel op basis van goede informatie zullen vormen. (...) Leefbaar is een vluchtig verschijnsel”.⁵¹⁷

De veiligheid en de beveiliging van Fortuyn, ten slotte, waren in al dit publicitaire geweld na de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002 op geen enkele manier een thema. Des te treffender is het dan ook dat de entertainer Van Gogh op 8 maart 2002, een beetje achteraf, in de column *In Orde met Michiel Romeijn* op zijn website, schreef:

“t Gekke is, Fortuyn en de zijnen wordt voortdurend in de schoenen geschoven dat zij ‘aanzetten tot haat’, maar ’t is eerder omgekeerd; dat prins Pim nog niet is neergeschoten namens de politiek correcte gemeente door een of andere redder van de wereld mag met recht een wonder heten. Aan Michiel Romeijn zal ’t niet liggen”.

Enkele dagen later werd Fortuyn in Nieuwspoor “getaart” door de Biologische Bakkers Brigade. Deze gebeurtenis werd door Fortuyn zelf maar ook door velen in zijn omgeving hoog opgenomen. Zij bewerkstelligde echter ook een ommekeer in het beveiligingsbeleid dat tot dan toe door de centrale overheid was gevoerd ten aanzien van Fortuyn en de andere lijsttrekkers. Om deze reden vormt dit zogenaamde taartincident ook een omslag in dit rapport.

8.5 BESLUIT

Alles overziende kan, juist ook in vergelijking met wat zich voordeed in de voorgaande periodes, worden gesteld dat diverse gebeurtenissen in deze periode erop wezen dat de veiligheid van Fortuyn een enigermate precair bezit begon te worden. Met name de knokpartij met zijn dubbelganger in Gennep en het incident bij de Maashaven lieten zien dat een aantal mensen – onder meer uit allochtone, Marokkaanse, hoek – kennelijk vond dat zij goede redenen hadden om hem fysiek aan te pakken. Daarnaast begon hij het mikpunt te worden van radicale en gematigde actievoerders uit de linkse hoek. Dit blijkt duidelijk uit de demonstraties op 5 en 6 maart 2002. En de hausse aan aangiften en meldingen tegen Fortuyn wegens discriminatie liet iets zien van de beroering die sommige van zijn standpunten op bepaalde plaatsen bij de bevolking wekten. Deze gebeurtenissen kunnen worden beschouwd als evenzovele manifestaties van de oplopende spanningen in de strijd om de politieke macht via de verkiezingen van 6 maart en 15 mei 2002.

Het beleid dat Opstelten, de Rotterdamse burgemeester, onmiddellijk na het Maashaven-incident formuleerde en dat door de leiding van de politie langs diverse wegen bekend werd gemaakt bij de meest relevante onderdelen van het korps vormde dan ook een adequaat beleidsmatig antwoord op de situatie die zich toen in de stad ontpopte: een actieve vrijwaring van bedreigingen voor campagnevoerende politici. En zowel bij de afhandeling van het Maashaven-incident als bij de beheersing van de demonstraties op 5 en 6 maart handelden de betrokken politiemensen helemaal in de geest

⁵¹⁷ HC d.d. 12 maart 2002.

van dit richtsnoer. Het enige dat erop aan te merken valt, is een licht gebrek aan coördinatie binnen het korps. Zo wisten de politiemensen die verantwoordelijk waren voor de begeleiding van de demonstratie op 6 maart 2002 niet van de tot dan toe vergeefse pogingen om naar aanleiding van het Maashaven-incident in contact te komen met Fortuyn. Zodoende ging er op deze 6^e maart zowel voor Fortuyn c.q. de LPF en LR als voor de Rotterdamse politie een goede gelegenheid voorbij om een vast aanspreekpunt op te zetten. Overigens liet de aanpak van het laatstgenoemde incident goed zien dat er geen reden was om zomaar te beweren dat het “geen zin” had de Rotterdamse politie in te schakelen met het oog op de veiligheid van Fortuyn. Wilde zij evenwel wat kunnen doen dan was één van de voorwaarden dat er van de kant van Fortuyn aangifte werd gedaan als dat te pas kwam én dat in het algemeen van zijn kant open werd gecommuniceerd met de politie. En dit is in het geval van het Maashaven-incident niet gebeurd. Zelfs een officiële uitnodiging om aangifte te komen doen werd genegeerd. Het was van hem dan ook misplaatst om te suggereren dat de Rotterdamse politie Fortuyn niet in bescherming zou hebben willen nemen. Door niet te reageren op de uitnodiging van het Rotterdamse korps om aangifte te doen veroorzaakte Fortuyn zelf kortsluiting met het korps.

Gegeven de primaire verantwoordelijkheid van de lokale overheid voor de veiligheid en beveiliging van personen valt goed te begrijpen dat de centrale overheid in de loop van februari 2002 nog niet in actie kwam in de richting van Rotterdam met het oog op de situatie van Fortuyn. Concrete incidenten hadden zich toen nog niet voorgedaan en zij was op dat moment ook niet op de hoogte van de dreigpost die in de voorbije maanden bij de politie Gooi en Vechtstreek was binnengekomen. Het feit dat de top van BZK desalniettemin de polarisatie die naar aanleiding van het Volkskrant-interview ontstond vanuit een oogpunt van veiligheid met enige zorg bekeek, getuigt dan ook van de nodige alertheid voor de ontwikkeling van de verkiezingsstrijd. Dat de discussie tussen de minister van BZK en de secretaris-generaal van dit departement door omstandigheden geen vervolg heeft gekregen in enig overleg op het niveau van het directoraat-generaal Openbare Orde en Veiligheid is een feit. Het was echter een goed signaal van de minister-president dat hij op 1 maart 2002, naar aanleiding van het incident te Gennep, publiekelijk verklaarde dat politici als Fortuyn konden rekenen op bescherming van hun lijf en leden. Niet zichtbaar maar zeker zo belangrijk was het initiatief van de leiding van de BVD, na de gemeenteraadsverkiezingen, om een verkiezingsanalyse te laten maken waarin de veiligheidsaspecten van de komende verkiezingen in het algemeen en de veiligheid van Fortuyn in het bijzonder centraal zouden staan.

Aan de andere kant van de streep – bij de politieke formaties waartoe Fortuyn behoorde – werd bepaald niet actief gewerkt aan de beveiliging van hun lijstrekker, zowel aan de kant van de LPF als aan die van LR. De laatstgenoemde partij hield het bij het eenmalig gratis gebruik van de diensten van een beveiligingsorganisatie en bij inschakeling van enkele vrijwilligers in haar omgeving; in de politieke beveiliging van Fortuyn op 6 maart 2002 speelde zij geen enkele rol. Bij de LPF was de beveiliging van Fortuyn wel een punt maar – anders dan bij LN – was er geen sprake van een professioneel veiligheidsbeleid en zelfs niet van het begin van een discussie hieromtrent, ondanks de aanwezigheid van beroepspolitiemensen en een ex-security manager van een groot bedrijf in haar midden. Af en toe werd er wel beroep gedaan op de chauffeur van een professioneel beveiligingsbedrijf. Dit gebrek aan beleid werd enigermate gecompenseerd door de inzet van “eigen mensen” bij zijn vervoer door het land. Voor deze gebrekkige toestand zijn natuurlijk meerdere oorzaken aan te wij-

zen. Volslagen nieuwe partijen die zich ondanks alle turbulentie staande moesten zien te houden. Gebrek aan financiële middelen was wellicht ook een reden. Misschien speelden ook wrijvingen tussen kopmannen de oplossing van dit probleem parten. En wat zeker niet mag worden uitgevlakt in dit verband is dat Fortuyn zelf erg afkerig was van (persoons)beveiliging, terwijl hij als voorzitter van de partij juist degene was die daar eigenlijk voor moest zorgen. Het feit dat hij het aanbod van particuliere beveiligers – zelfs nog ná het taartincident! – afsloeg is in dit opzicht even veelzeggend als het geen aangifte willen doen na het incident bij de Maashaven.

Vanzelfsprekend zou kunnen worden opgeworpen dat Fortuyn dan maar desnoods tegen zijn zin persoonsbeveiliging had moeten krijgen. Maar alvorens zulk een drastische stap te zetten moeten er wel gegronde redenen zijn om dit te doen. Zeker als dit in zijn geval zou worden gezien als een verantwoordelijkheid van de overheid. En waren die redenen er vóór het taartincident? Gelet op de polarisatie in de verkiezingsstrijd en zijn eigen rol hierbij in termen van risico's wellicht wel, maar wie zo redeneert plaatst zich tot op zekere hoogte buiten het kader waarbinnen de overheid tot 6 mei 2002 opereerde. In termen van concrete bedreigingen waren die redenen er nog niet, de (dreigende) handtastelijkheden tegen hem zelf en zijn dubbelganger ten spijt. Zulke incidenten moeten in de eerste plaats door de betrokkenen zelf zoveel als mogelijk worden tegengegaan. En het eerste MEPIA-bericht dateert pas van 8 maart 2002. Dit kon in deze periode dus nog geen rol spelen in de ministeriële besluitvorming.

HOOFDSTUK 9

Van het taartincident in Nieuwspoor tot en met het overleg met commissaris De Jong (14 maart 2002-15 april 2002)

9.1 INLEIDING

Vanaf 20 augustus 2001 tot 14 maart 2002 werd Fortuyn geconfronteerd met uiteenlopende vormen van protest tegen zijn persoon respectievelijk zijn opvattingen en uitlatingen. Zij gingen van haatpost en – op veel kleinere schaal – dreigpost tot kleinschalige demonstraties rond de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002 en daar tussendoor enkele incidentele opstootjes. In al deze voorvallen valt moeilijk een lijn te trekken en wat nog belangrijker is: bij deze reeks van incidenten ging het duidelijk niet om (een groep van) daders die langzaam maar zeker zijn/hun dreiging in de richting van Fortuyn opschroefde(n). Integendeel, het betrof een losse verzameling van mensen en groepen die in de context van toenemende polarisatie vanuit heel verschillende achtergronden op zeer verschillende momenten los van elkaar onvoorbereid dan wel doelgericht zeer uiteenlopende acties ondernamen. Zeker zo belangrijk is dat Fortuyn tot 14 maart 2002 persoonlijk slechts een keer in het gedrang werd gebracht en nooit echt in gevaar verkeerde. Die ene keer was bij de Maashaven zoals we hebben gezien, op 26 februari 2002.

Op 14 maart 2002 leek er een kentering in deze situatie op te treden toen Fortuyn recht in zijn gezicht werd aangevallen, weliswaar met taarten maar toch... Door de aantasting van zijn fysieke integriteit oogde deze actie als een keerpunt in zijn veiligheidssituatie, in objectieve zin maar ook in subjectieve zin. Hierom mag in dit incident natuurlijk niet, en zeker niet automatisch, de voorbode worden gezien van veel ernstiger vormen van geweld, laat staan de moord op 6 mei 2002. Men moet zich blijven hoeden voor achteraf-redeneringen. Niettemin doet dit voorval meer dan alle voorgaande incidenten de vraag rijzen hoe Fortuyn zelf, zijn medestanders en de overheid erop hebben gereageerd.

Gelet op het grote belang van dit incident dient ten eerste uit de doeken te worden gedaan wat er gebeurde, zo goed en zo kwaad als het kan. Hoe werd de presentatie van *De puinhopen van acht jaar Paars* in Nieuwspoor voorbereid? Wat gebeurde er eigenlijk toen die taarten in het gezicht van Fortuyn werden gedrukt? Hoe reageerde hij daar zelf op, maar ook zijn medestanders en omstanders, en de pers de volgende dagen? Werd deze actie als een ludieke actie beschouwd of werden er ook minder speelse gedachten aan verbonden? En leidde zij tot aanscherping van Fortuyns beveiliging door de politieke formaties om hem heen? De beantwoording van deze vragen vormt na deze inleiding het tweede grote onderdeel van dit hoofdstuk.

De reactie van de overheid op dit incident omvatte meer dan gewoonlijk wordt gedacht. Om haar in het derde deel van dit hoofdstuk in beeld te kunnen brengen kan worden uitgegaan van het gegeven dat zij verliep langs twee sporen. Enerzijds voltrok zij zich via een strafrechtelijk spoor: de opsporing van de taartgooiers, anderzijds via een bestuurlijk spoor: de beveiliging van Fortuyn. Ofschon deze beide sporen elkaar af en toe raken is het aangewezen om ze hier gescheiden te

behandelen. Om de eenvoudige reden dat zij zich afspeelden in twee verschillende constellaties van verantwoordelijkheden. In het eerste geval ligt de primaire verantwoordelijkheid bij politie en openbaar ministerie, in het tweede geval primair bij politie en bestuur, zowel in de persoon van de burgemeester als in de figuur van de ministers van BZK en Justitie.

Wat het strafrechtelijk onderzoek naar de (vermoedelijke) daders van deze taartactie betreft zal worden ingegaan op de vraag waarom Fortuyn deze keer wel aangifte deed, bij de politie Haaglanden. En ook op de vraag of hij deze gelegenheid metterdaad aangreep om in het aangezicht van de overheid een openhartige discussie over zijn veiligheid en beveiliging op te starten. Verder zal worden geschetst hoe het daaropvolgende onderzoek werd uitgevoerd: met wie, op welke manier, in welk tempo, met welke problemen et cetera. Tot en met de aanhouding van de daders na de moord-aanslag op Fortuyn.

Aangaande de beveiliging van Fortuyn moet worden gezien hoe het bestuur reageerde. Hierbij hebben we in dit geval enerzijds te maken met de plaatselijke overheid te Rotterdam en haar (regionale) politiekorps en anderzijds met de ministeries van BZK en Justitie, in het bijzonder natuurlijk hun gemeenschappelijke speciale commissies: de TEC en de GED, en de ondersteunende diensten, de BVD en het KLPD. Hierbij moet niet alleen aandacht worden geschonken aan hun reactie op het taartincident zelf maar ook aan hun reactie op de betrekkelijk heftige publieke uitspraken van Fortuyn over zijn behoefte aan beveiliging van rijkswegen. Speciaal zal worden belicht wat de politie te Rotterdam, ten dele onder impuls van de TEC en de GED, in deze periode deed om met Fortuyn in contact te komen en zo het nodige overleg te voeren over zijn veiligheid. En toen het eenmaal zover was, op 15 april 2002: wat deed Fortuyn toen en wat werd afgesproken?

Dit hoofdstuk wordt ten slotte ook weer afgerond met een besluit waarin de vaststellingen met betrekking tot de feiten en de verantwoordelijkheden worden gewogen aan de hand van de beginselen die ten grondslag liggen aan het stelsel van persoonsbeveiliging dat tot op 6 mei 2002 in zwang was.

Voor alle duidelijkheid zij hier aan toegevoegd dat verderop geen inhoudsanalyse wordt gepresenteerd van het boek *De puinhopen van acht jaar Paars*. Enerzijds omdat het niet functioneel is in dit verband: de lezer weet onderhand ruim voldoende over de denkbeelden van Fortuyn. Anderzijds, en complementair aan het vorenstaande, omdat veel van wat in dit boek is geschreven niet onbekend klinkt in de oren van degenen die de voorgaande publicaties van Fortuyn niet hebben gemist. Op een aantal punten, bijvoorbeeld waar het gaat om politie en justitie, sprak hij zich deze keer wel concreter uit dan in eerdere publicaties het geval was.

Hoe de diverse politieke opposanten van Fortuyn erop zouden reageren was ook vrij voorspelbaar. Hun commentaren stonden trouwens al op de dag van de persconferentie – de veertiende dus – in de kranten. Melkert sprak van achteruitgang in plaats van vooruitgang: "Nederland wordt in de plannen van Fortuyn minder sterk en minder sociaal".⁵¹⁸ Dijkstal noemde het "heel weinig concreet" en verweet Fortuyn er niet bij te zeggen "hoe je dat wilt betalen".⁵¹⁹ De Graaf zag op grond van deze plannen "geen mogelijkheden voor samenwerking. Fortuyn wil geen extra geld uitgeven, wij wel".⁵²⁰

⁵¹⁸ RD en NRC d.d. 14 maart 2002.

⁵¹⁹ ND, NRC en PAR d.d. 14 maart 2002.

⁵²⁰ AD, ND en FD d.d. 14 maart 2002.

Rosenmöller noemde de ideeën van Fortuyn “nationalistisch, isolationistisch en een breuk met de solidariteit tussen rijk en arm”.⁵²¹ Marijnissen vond zijn opvattingen “veelal niet relevant” en “pimpelpaars”, nog rechtser dan Paars en ultraliberaal.⁵²² Balkenende noemde het boek “scherp in zijn analyse” maar vond de oplossingen “erg Paars. Weer terug naar de overheid en veel te veel met de botte bijl”.⁵²³ Op het RTL Nieuws van de veertiende ’s avonds herhaalden zij in wat andere woorden deze kritiek op het boek nog eens.⁵²⁴ In het algemeen was de ontvangst van het boek in politiek Den Haag dus niet zo positief. Waar de PvdA direct al verklaarde niets te zien in samenwerking met de LPF sloten de VVD en het CDA samenwerking echter niet uit. Zij zagen wel “grote hobbels” op de weg daarheen.⁵²⁵

Fortuyn zelf verbond tijdens de persconferentie in Nieuwspoort aan deze reacties niettemin de conclusie: “Dat is duidelijk. De nieuwe coalitie tekent zich af: VVD, CDA en de Lijst Pim Fortuyn”.⁵²⁶

9.2 HET TAARTINCIDENT IN NIEUWSPOORT

9.2.1 De voorbereiding van de persconferentie

Lang op voorhand was bekend dat Fortuyn op 14 maart 2002 in Nieuwspoort zijn nieuwe boek over Paars zou presenteren. Zoals hiervoor werd aangegeven was dit boek al beschikbaar op 12 maart 2002 en kondigden de kranten het op 13 maart 2002 aan als, samengevat, een controversieel boek. Allicht was de belangstelling voor de officiële presentatie ervan groot, om niet te zeggen massaal. Naar schatting zo’n 200 persmensen hadden zich op de ochtend van de veertiende dit perscentrum ingewurmd.

Hiermee was bij de voorbereidingen geen rekening gehouden. Enkele weken voordien was er contact geweest met iemand van de Speakers Academy, het bedrijf van De Booij, die een zaal reserveerde voor 100 personen zonder te zeggen voor wie of voor wat eigenlijk. Het werd pas in de dagen voor de presentatie duidelijk dat het om het nieuwe boek van Fortuyn ging. Hierom werd toen beslist om een grotere zaal te huren. Dit neemt echter niet weg dat de zaak volgens de manager van Nieuwspoort, Veenendaal, werd behandeld als een kwestie van “gewone zalenverhuur” waarvoor wat de beveiliging betreft de volgende vuistregels gelden:

“Bij het intakegesprek is het niet regel om te vragen of er toegangscontrole of beveiliging wordt gewenst. Alleen als van tevoren iets bekend is, wordt gevraagd wat daarmee moet worden gedaan. (...) Bij een besloten bijeenkomst wordt de toegangscontrole door de organiserende partij geregeld. Op verzoek kan Nieuwspoort dit leveren, maar meestal regelt men het zelf. Tot voor kort bestond de toegangscontrole uit iemand van de Afdeling Voorlichting, die keek of mensen een uitnodiging hadden. (...) In de zes jaar dat hij dit werk doet heeft hij niet eerder meegemaakt dat verscherpte toegangscontrole nodig was”.⁵²⁷

521 PAR en RD d.d. 14 maart 2002.

522 AD en PAR d.d. 14 maart 2002.

523 TEL en AD d.d. 14 maart 2002.

524 RTL Nieuws d.d. 14 maart 2002.

525 AD d.d. 14 maart 2002.

526 NRC d.d. 14 maart 2002.

527 Samenvatting oriënterend gesprek met S. Veenendaal d.d. 18 juli 2002, p. 1.

De Booij van zijn kant vertelde de commissie dat hij en zijn medestanders eigenlijk niet hadden stilgestaan bij de beveiliging van Fortuyn, ook al omdat ze er uit onervarenheid vanuit gingen dat Nieuwspoord voor beveiliging zou zorgen: “Wij hebben er totaal niet aan gedacht dat daar gevaar zou kunnen zijn”. Met “we” doelde De Booij – naast zichzelf – op twee van zijn eigen medewerkers, op Herben en op voorlichtster Scheffers; deze laatste gaf overigens aan dat zij met z’n allen ook wel waren meegekomen “om Pim te beschermen”. Daarnaast had De Booij bij de Holkema Group een chauffeur ingehuurd.⁵²⁸ Deze wist evenwel ook niet goed wat hem die dag te wachten stond.⁵²⁹ Dus van welke vorm van professionele beveiliging dan ook was die ochtend geen sprake.

Voor alle duidelijkheid moet hieraan worden toegevoegd dat ook de politie Haaglanden niet op voorhand was verwittigd door de LPF of door Nieuwspoord van de persconferentie:

*“Nee, het was ons niet bekend dat Pim Fortuyn dat boek ging aanbieden. Er worden zoveel boeken aangeboden; wat Nieuwspoord betreft was er kennelijk geen neiging om ons dat te melden, ook vooraf niet. (...) het is niet de stijl van Nieuwspoord om vooraf overleg met de politie te hebben. Ze regelen hun zaken zelf. Het is een openbare gelegenheid, een openbaar perscentrum en daarbij is dat in beginsel niet aan de orde geweest. Dus ik ken geen voorbeelden waarin er overleg is geweest”.*⁵³⁰

Buiten begon het meteen al slecht. Toen Fortuyn die ochtend arriveerde was de straat nog geblokkeerd door een lossende vrachtwagen en moest hij de laatste 100 meter lopend afleggen door een haag van journalisten en een stel kinderen die “Pimmetje, Pimmetje” begonnen te roepen. Een groepje voorbijslenterende jonge Marokkanen riep baldadig: “Fortuyn? Laat die racist maar hier komen, schieten we hem meteen dood”.⁵³¹

Binnen was het op dat moment nog betrekkelijk vredig. Een van de journalisten die Fortuyn al maanden op de voet volgde, schetst hoe een vurig aanhanger van Fortuyn persmappen verdeelde en hoe een niet minder hevige aanbieder “shagjes (draait) voor straks en zelfgemaakte buttons met LPF erop bij zich (heeft). Ook heeft ze een oranje fototoestel waarmee ze foto’s van Pim maakt. Waarom ze zoiets doet, weet ze niet. Het is een opdracht van boven”.⁵³²

9.2.2 De taartactie, de taarten en de reacties erop

9.2.2.1 De actie als zodanig

Zodra Fortuyn evenwel de ingang van Nieuwspoord had bereikt werd het daar een gekkenhuis. Volgens een van de deelnemers werd er direct al geroepen “dat iemand bij de ingang over hem heen had willen plassen”.⁵³³ Fortuyn nam volgens een reporter van de NOS evenwel de tijd:

“om de dames van BNN te woord te staan alhoewel het erg druk was. Meer naar binnen toe werd het drukker en werd het geduw en getrek. Er liep een mevrouw naast Van de Kerkhof die een plastic tas bij zich had. Hij bedacht dat er wel iets zou kunnen gebeuren. Hij is met Fortuyn meegelopen richting de tafel. Uiteindelijk bleek dat de

528 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 9, en samenvatting oriënterend gesprek met I. Scheffers d.d. 17 juli 2002, p. 1.

529 Samenvatting oriënterend gesprek met A. Holkema en L. Stellaard d.d. 12 augustus 2002, p. 1.

530 Verslag oriënterend gesprek met J. Wiarda d.d. 26 juni 2002, p. 1.

531 ND d.d. 15 maart 2002.

532 M. van Roosmalen, *Op pad met Pim*, Soesterberg, Aspekt, 2002, p. 62.

533 Samenvatting oriënterend gesprek met M. van Roosmalen d.d. 20 juni 2002, p. 1.

*mevrouw van de plastic tas een taart uit de plastic tas haalde, riep: ‘Op naar de nul zetels’ en die taart in het gezicht van Fortuyn wierp. De tweede en derde taart die werden gegooid, had Van de Kerkhof van tevoren niet opgemerkt”.*⁵³⁴

Een andere journalist beschreef de scène zo:

*“Achter ons vallen stoelen om. Het is de schuld van een jongen met een bril en veel puistjes. Hij rent naar voren met een doos in zijn hand. Rondom Pim is nu nog meer beweging dan normaal. Geschreeuw. (...) ‘Ze gaan hem vermoorden!’ raspt de stem van Martin Ros. ‘Ze ruimen hem uit de weg’. Wie het doen, weet hij ook al: ‘Het linkse tuig’. Maar Pim leeft nog. De rimpelnek en de kale kop met de uitstaande oren bewegen. Dan draait hij zich om. De voorkant zit onder de bruine drab. Ze hebben Pim drie taarten in het gezicht geduwd en gegooid onder het roepen van ‘Op naar de nul zetels’ en ‘Geen stem voor racisme’. De terroristen zijn twee meisjes en de puistenkop. Ze zijn van de Biologische Bakkers Brigade (...). In de zaak hangt een naar geurtje. Dit was overgeefsel, stront en pies. ‘Ze willen hem smoren met stront’, zegt Martin Ros. ‘And this is just the beginning. Ze kunnen hem besmeuren maar niet smoren. Deze geest van de vrijdenker zal de linksen overwinnen. Hij rukt de maskers af!’”*⁵³⁵

En zo zijn er wel meer beschrijvingen van de actie. In diverse kranten wordt overigens niet alleen de chaos van het moment beschreven maar wordt Ros ook in nog andere varianten geciteerd: “Als dat zo doorgaat, haalt Pim de 15^e mei niet eens. Straks steken ze ‘m nog neer”, “Die rode fascistten zijn gevaarlijker dan al die bruinhemden bij elkaar. Straks plegen ze nog een aanslag op hem”. Het was in elk geval jaren geleden volgens insiders dat een persconferentie nog zoveel commotie had veroorzaakt.⁵³⁶

De taartgooiers maakten – gelet op hun strijdkreten – dus geen geheim van het doel van hun actie. Ze riepen echter niet alleen leuzen om dit te verduidelijken maar ze lieten hiertoe ook een verklaring achter, zoals trouwens in sommige kranten wordt beschreven. Wat stond er in deze verklaring?:

*“De taarten dienen het charisma van de ‘onaantastbare’ extreem-rechtse populist te doorbreken en hem van zijn voetstuk te stoten. Het hele zaakje stinkt. Fortuyn zet aan tot racistische hetze met uitspraken als ‘Nederland is vol’ en ‘de islam is een achterlijke cultuur’. In plaats van hem uit te kotsen, beginnen de media en andere politieke partijen zijn ideeën te omarmen. Een paar weken geleden heerste er nog grote commotie rond zijn standpunt artikel 1 op te heffen. Nu al, na zijn overwinning van de gemeenteraadsverkiezingen, praten verschillende partijen over mogelijke coalities. (...) De opkomst van de extreem-rechtse lijst Fortuyn is vergelijkbaar met Haiders FPÖ en Dewinters Vlaams Blok.(...) Fortuyn weet met zijn haatcampagne tegen migranten en moslims een groot aantal kiezers te trekken. Dit is uitermate triest. (...) Het feit dat het verkiezingsprogramma van de Lijst Fortuyn een door Pim Fortuyn geschreven boek is, blijkt niemand te verbazen. Zelf zegt hij de kloof tussen de kiezer en de politiek te willen verkleinen. Zijn hele campagne draait alleen om zijn persoonlijke ideeën en om hem als bekende persoonlijkheid. De aanhang van Fortuyn is binnen korte tijd opgekomen. Ons doel is in net zo korte tijd zijn aantal potentiële zetels terug te brengen tot nul. Stop racisme! Geef Fortuyn geen stem!”*⁵³⁷

534 Samenvatting oriënterend gesprek met J. van de Kerkhof d.d. 11 juli 2002, p. 1.

535 M. van Roosmalen, *Op pad met Pim*, Soesterberg, Aspekt, 2002, p. 63-64.

536 REF en ND d.d. 15 maart 2002.

537 De tekst van deze persverklaring werd ons ter hand gesteld door de voormalige persvoorlichtster van de LFP I. Scheffers. Hij is ook te vinden op de website van Eurodusnie: <http://squat.net/eurodusnie/nieuws/fortuintaart.htm>.

In de dagen, weken en maanden na de moord is over dit doel van de actie niet of nauwelijks in het publiek gediscussieerd. Er is wel betrekkelijk veel te doen (geweest) over de samenstelling van de taarten die werden gegooid. Wat vanuit een oogpunt van veiligheid en beveiliging van Fortuyn heel begrijpelijk is. Hoe “vuiler” bij wijze van spreken de taart, des te groter de afkeer van het slachtoffer en wellicht ook de bereidheid om zwaardere actiemiddelen te gebruiken. Als men er de kranten op naslaat dan is de suggestie in het algemeen dat de taarten zelf vuil waren: “hevig naar braaksel stinkende taarten”, “een aantal taarten van braaksel”, “drie naar poep stinkende taarten”. Dit is dan ook het beeld dat veel mensen er tot op de dag van vandaag van hebben.⁵³⁸ In een krant werd echter al onmiddellijk opgemerkt dat de actievoerders “ook een glazen potje met hondenpoep” achterlieten.⁵³⁹ En deze opmerking sluit niet alleen aan bij het persbericht van de taartgooiers maar ook bij de kanttekeningen van mensen die ter plaatse waren in hun gesprekken met de commissie. In het begin van het persbericht wordt namelijk een onderscheid gemaakt tussen het gooien van de taarten en het verwekken van de stank:

“Vandaag hebben wij, de Biologische Bakkers Brigade (BBB), Pim Fortuyn een aantal vanille taarten in zijn gezicht gegooid en de boekpresentatie in stank gehuld”.

Dat het dit is wat gebeurde, wordt bevestigd door de journalist Van de Kerkhof die naast Fortuyn stond. Hij zei tegen de commissie:

*“ook van de taart te hebben geproefd, omdat flarden van deze taart op de rug van een van zijn handen was gekomen en vond het smaken naar een fruittaart (...). Resten van, waarschijnlijk de tweede en de derde, taart waren op zijn kleding terecht gekomen. Hij is er niet ziek van geworden. Het stonk wel op het moment dat de taarten werden gegooid. Maar het was duidelijk de omgeving die stonk, niet de smurrie die op zijn kleding zat. Omdat het in de hele zaal stonk, deed onmiddellijk het verhaal de ronde dat er braaksel in de taart zou hebben gezeten”.*⁵⁴⁰

En de manager van Nieuwspoor, Veenendaal, vertelde de commissie dat hij tijdens de persconferentie:

*“wel een leeg Hak-potje had aangetroffen met een vies stinkende substantie, die diarreeachtig bruin en dun was. Het gaf geen gasontwikkeling. Het deksel lag in de buurt. Hij heeft het buitengezet en later weggegooid. Hij durft niet te zeggen of dat dezelfde geur was die hij ook in de zaal opmerkte. Verder zijn er geen potjes aangetroffen”.*⁵⁴¹

Hoe het ook zij, hij was degene die één van de taartgooiers – de jongen – in zijn kraag heeft gegrepen en naar buiten heeft gegooid. Vervolgens heeft hij met Herben, De Booij en de chauffeur overlegd wat hen te doen stond. Er werd beslist om de persconferentie door te laten gaan. Hierop heeft de schoonmaakdienst de zaak zo goed en zo kwaad als het kon opgeruimd. Veenendaal heeft direct, niet de Haagse politie, maar de Veiligheidsdienst van de Tweede Kamer gebeld om bijstand en die – in de vorm van drie bewakers – ook gekregen. Ten slotte heeft hij Fortuyn geholpen om de taartresten van zijn pak te vegen. Fortuyn vertelde hem toen “dat hij vooral geschrokken was van de haat in de ogen van de taartgooiers”.⁵⁴²

538 FD, TEL en ND d.d. 15 maart 2002.

539 SPN, 15 maart 2002.

540 Samenvatting oriënterend gesprek met J. van de Kerkhof d.d. 11 juli 2002, p. 1.

541 Samenvatting oriënterend gesprek met S. Veenendaal d.d. 18 juli 2002, p. 2.

542 Samenvatting oriënterend gesprek met S. Veenendaal d.d. 18 juli 2002, p. 3.

Op weg naar de kleedkamer grapte Fortuyn half-half tegen de chauffeur van Holkema: “Waar was je nou?”.⁵⁴³ Deze opmerking, hoe goed bedoeld wellicht ook, was eigenlijk niet terecht. De LPF had bij de Holkema Group geen persoonsbeveiligers ingehuurd maar enkel een chauffeur. En die was de auto aan het wegzetten op het moment dat Fortuyn werd “getaart”.

9.2.2.2 De reacties op het incident

Deze spontane reactie van Fortuyn brengt ons bij de vraag hoe zowel Fortuyn zelf, na afloop van de persconferentie, als anderen hebben gereageerd op dit incident. Het is belangrijk om deze reacties onder ogen te zien om beter te kunnen beoordelen hoe er later van overheidswege op werd gereageerd.

Veel kranten betwijfelden de volgende dag(en) onmiddellijk of de actie de politieke opgang van Fortuyn zou afremmen. Zij zagen het veeleer als een zoet electoraal geschenk voor hem: het zou hem nog meer zetels opleveren.⁵⁴⁴ In het verlengde hiervan werd er in de meeste krantencommentaren dan ook niet veel kwaad in deze “taarting” gezien. De meeste aanwezige journalisten vonden het eigenlijk ook wel leuk; zij dachten in elk geval niet aan moord.⁵⁴⁵ Uit de hoek van degenen die er niet bij waren geweest werd zelfs geopperd dat het wellicht een campagnestunt van Fortuyn was; je wist maar nooit met adviseurs die in Amerika waren geweest.⁵⁴⁶

In de ondertoon van sommige commentaren klonk echter ook iets door van wat Ros al direct had geroepen: is dit niet een voorbode van iets ergers? Zo schreef de columnist Hoogland in De Telegraaf in een op zich ironisch bedoeld stukje:

*“Daarom raad ik de Nederlandse overheid één ding aan: plaats Pim Fortuyn voor alle zekerheid onder permanente bewaking. Want het kan helaas niet worden uitgesloten dat zijn tegenstanders toch haat proberen te zaaien. En dan zou iemand zich zomaar verleid kunnen voelen in plaats van taarten iets heel anders naar hem te gooien”.*⁵⁴⁷

Wanneer men vervolgens probeert in kaart te brengen hoe Fortuyn na enig verloop van tijd zelf tegen deze actie aankeek dan levert dit het beeld op van iemand die er toch wel erg van was geschrokken. De taarten op zich deden letterlijk natuurlijk geen pijn, maar moreel en politiek staken zij hem wel. En hierom, mag men aannemen, gooide Fortuyn ze, figuurlijk gesproken dan, ook terug, vooral in de richting van de PvdA en premier Kok. Dit bleek al direct heel duidelijk uit de manier waarop hij er in de persconferentie over sprak:

*“Minister-president, u bent minister-president van alle Nederlanders, dus ook mijn minister-president. Wij willen een inhoudelijke verkiezingsstrijd voeren zonder demonisering. Een uitvloeisel van deze demonisering hebben we zojuist kunnen meemaken. En nou kun je er om lachen, en voor een deel lach ik er ook om, en het is ook niet ernstig, het doet ook geen pijn. Maar als het zo moet, moet ik u zeggen dat ik mij in mijn integriteit ernstig voel aangetast”.*⁵⁴⁸

543 ND d.d. 15 maart 2002.

544 AD, HC, NRC, VK en ED d.d. 15 maart 2002, TEL d.d. 16 maart 2002.

545 Samenvatting oriënterend gesprek met M. van Roosmalen d.d. 20 juni 2002, p. 1.

546 Zie de column van J. Blokker in de VK d.d. 16 maart 2002.

547 TEL d.d. 16 maart 2002.

548 2 Vandaag d.d. 14 maart 2002.

In een reeks van radio- en televisie-uitzendingen op diezelfde dag kwam hij evenwel regelmatig terug op dit thema, ook al omdat het hem werd gevraagd natuurlijk.

In het Radio 1 Avondjournaal werd hij op een gegeven moment geïnterviewd over een mogelijke toenaderingspoging door de PvdA in Rotterdam. Hij vond echter dat die eerst haar excuses moest maken in zijn richting. De PvdA, zo verklaarde hij:

*“heeft in deze stad en in het land – ik heb vanmorgen nog drie taarten in mijn gezicht gekregen – een sfeer gecreëerd alsof ik een soort Haider, Mussolini, nou noemt u het allemaal maar op ben. Ik ben zelfs met van alles wat fascistisch is vergeleken. Het is een schandel!”*⁵⁴⁹

En op de vraag of hij daarvoor de PvdA als hoofdschuldige aanwees, antwoordde Fortuyn:

“Absoluut, ja, en de premier in het voorste gelid, meneer Kok”.

In een volgend avondjournaal op deze radiozender wees hij de PvdA nog directer aan als de eigenlijke bron van de actie:

*“Kijk, die taarten van vanmorgen dat is grotendeels veroorzaakt door het klimaat wat de Partij van de Arbeid, niet alleen in Rotterdam maar landelijk, aan het creëren is. Maar Marcel van Dam is ook zo bezig. Ja, en men demoniseert mijn persoon, ja, en dan zijn er mensen die daarin een legitimatie vinden om je zo te behandelen”*⁵⁵⁰

En op het NOS televisiejournaal van 20.00 uur herhaalde hij dit nog eens:

*“Er is hier in het land een sfeer aan het ontstaan rond mijn persoon en mijn groepering die ik uitermate verwerpelijk en walgelijk vind. En met name de Partij van de Arbeid, mensen als Van Dam, als Kombrink hier in Rotterdam, maar ook de premier hebben een heel belangrijk aandeel in het creëren van deze sfeer”*⁵⁵¹

Bij B&W diezelfde avond antwoordde hij op een vraag van Witteman opnieuw: dit moet gewoon niet, taartgooien. “Dat tast zo dat stukje wat nog van jezelf is aan, dat moeten mensen gewoon niet willen. We moeten blijven praten”. En op de daaropvolgende vraag of hij niet vreesde dat het de komende tijd alleen nog maar erger zou worden, was zijn antwoord:

*“Ik vrees van wel. Ik heb dat ook gezegd in mijn verklaring vanmorgen, wat ik dus heel vervelend vind in het land, wat in de stad ook gebeurt – en de Partij van de Arbeid neemt daar helaas het voortouw in – dat een soort sfeer van demonisering rond mij wordt geschapen, terwijl ik een hele lieve man ben, ik heb niks tegen vreemdelingen, ik heb niks tegen mensen van andere culturen”*⁵⁵²

Tegenover de Volkskrant zei hij: “Het is vies en het stinkt, maar vooral de agressie doet pijn. Als je die van haat vertrokken gezichten ziet, dat maakt indruk”⁵⁵³ Enkele dagen later verscheen in de NRC het relaas van een telefoongesprek met partijganger Bonke, waarin Fortuyn duidelijk liet verstaan dat meer zetels misschien wel mooi was maar dat de harde weerstand hem toch somber stemde: taar-

549 NOS Radio 1 Avondjournaal d.d. 14 maart 2002, 17.00 uur.

550 NOS Radio 1 Avondjournaal d.d. 14 maart 2002, tijdstip onbekend.

551 NOS televisiejournaal d.d. 14 maart 2002, 20.00 uur.

552 B&W d.d. 14 maart 2002.

553 VK d.d. 15 maart 2002.

ten, Marokkaanse jongens die hem uitscholden voor de Hollandse Hitler. Bonke vertelde: "Ik moet hem wel eens oppeppen. Dan zeg ik: als je nek uitsteekt, hoort dit erbij".⁵⁵⁴

Ook tegenover de commissie hebben verschillende insiders verklaard dat Fortuyn zich in kleine kring inderdaad erg aangeslagen toonde van de taartactie in Nieuwspoor en vreesde voor het ergste. De Booij vond de 14^e maart 2002 zo markant:

"omdat het braaksel en uitwerpselen waren. Dat baarde mij zorgen. Het was geen ludieke actie. Ludiek is een slagroomtaart, maar dit is vies en Pim stond versted van de haat die hij bij die mensen zag. Toen kwam het idee: nu is het een taart, straks is het een steen en dan is het een kogel. (...) Ja, dat heeft hij verschillende malen gezegd (...) Ik denk dat hij echt het gevoel had dat het mensen waren die hem haatten en die hem niet nastonden. (...) Voor Pim was het volgens mij zo klaar als een klontje. Hij dacht dat het haat was en dat die mensen hem persoonlijk wilden raken".⁵⁵⁵

Dost verklaarde tegenover de commissie dat Fortuyn diezelfde avond nog op het punt stond ermee te stoppen: "Dat heeft hij mij verteld op de avond van diezelfde dag. Het was niet de taart maar de viezigheid die erin zat. Pim was een man die erg schoon was. Toen had hij het even gehad". En volgens Dost begon Fortuyn vanaf dat moment echt bang te worden:

"Er is vaker over gesproken. Het ging zo gemakkelijk met die taart, dat hij er toen over is gaan nadenken dat er wel ergere dingen zouden kunnen gebeuren. Vanaf dat moment begon hij bang te worden. Toen had hij eigenlijk constant beveiliging moeten hebben. Dat was de druppel die de emmer deed overlopen".⁵⁵⁶

Dikkers vertelde de commissie dat toen Fortuyn thuiskwam hij:

"totaal ontzet (was). Hij realiseerde zich dat de drie taarten ook drie kogels hadden kunnen zijn. Naar buiten toe heeft hij niet veel laten merken, maar hij was echt geschrokken door dit incident".⁵⁵⁷

Opstelten ten slotte die Fortuyn op dezelfde dag ontving met het oog op de installatie van de gemeenteraad, sprak vanzelfsprekend ook even met hem over het incident dat zich 's morgens in Den Haag had afgespeeld. Hij merkte ook wel dat Fortuyn er echt van onder de indruk was maar:

"hij gaf er geen blijk van dat hij daar niet mee om kon gaan. Dat vond ik juist wel knap".

Verder maakten ze nog cynische grapjes over autoriteiten die voor zulk soort voorvallen in een speciale kast altijd een reservepak hebben hangen. Een reservepak zei Opstelten:

"maakt altijd indruk, want dan krijg je die taarten en na een minuut sta je weer goedvol te recipiëren".⁵⁵⁸

Maar ondanks het feit dat Fortuyn op momenten ook wel kon lachen om het incident mag niet uit het oog worden verloren dat voor hem ook niet zozeer het punt was dat hij was "getaart". Wat voor hem wel zwaar woog was dat het niet zomaar om taarten ging maar dat de actie door het gebruik van viezigheid – en of die nu al of niet in de taarten was verwerkt is eigenlijk niet zo relevant – een zeke-

554 NRC d.d. 18 maart 2002.

555 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 12.

556 Verslag oriënterend gesprek met J. Dost d.d. 15 juli 2002, p. 10.

557 Verslag oriënterend gesprek met H. Dikkers d.d. 12 augustus 2002, p. 2.

558 Verslag oriënterend gesprek met I. Opstelten d.d. 24 juni 2002, p. 5.

re agressie in zijn richting belichaamde. De meeste journalisten ontging deze kant van de zaak echter. Zij zagen de “taarting” van Fortuyn kennelijk enkel als de zoveelste in een rij, binnen en buiten Nederland. Fortuyn bekeek haar echter wezenlijk anders. En daarom was hij waarschijnlijk ook zo verontwaardigd over het feit dat de journalisten de taartgooiers niet meteen bij de kladden hadden gegrepen: “Ze weken gewoon opzij!”.⁵⁵⁹ Tegen zijn advocaat Hammerstein vertelde hij bij het zien van de beelden:

*“Moet je kijken, de media. De rijen gaan open om de mensen door te laten, de rijen sluiten om te fotograferen en ze gaan open om de mensen weg te laten gaan. Zo denkt men over mij”.*⁵⁶⁰

Hierom vond Langendam de term “incident” ook niet passen in dit verband:

*“Incident? Het was een aanslag, die een voorbeeld was voor allerlei idioten in Nederland: kijk, zo makkelijk kun je bij die man komen, zo kun je het drie keer doen”.*⁵⁶¹

Hierbij past ten slotte dat nog op 14 maart 2002 minister-president Kok via het ANP een verklaring liet uitgaan waarin hij er geen misverstand over liet bestaan dat ook hij zwaar tilde aan dit incident:

*“Ik keur deze taartsmijterij ten zeerste af. Lichamelijke en verbale bedreigingen mogen in dit land niet worden getolereerd. Het staat iedere burger vrij zijn of haar mening te uiten. Dat geldt ook voor de heer Fortuyn”.*⁵⁶²

Waarom hij onmiddellijk met deze reactie kwam heeft Kok toegelicht bij de commissie:

*“Ik stoorde mij ernstig aan de onmiddellijke reactie van de heer Fortuyn dat het allemaal kwam doordat de heer Melkert en ik verantwoordelijk waren voor het demoniseren. Ik ga nu niet verder in op het woordgebruik en de beschuldiging, maar ik vond het wel noodzakelijk nog diezelfde middag en public te laten weten wat ik hiervan vond, temeer omdat ik het land moest verlaten. Ik moest die avond in Barcelona zijn voor de Europese Raad op vrijdag 15 en zaterdag 16 maart. (...) Daar heb ik het bij gelaten. Ik heb dat dus wel bewust gedaan. Het ANP heeft mij opgebeld. Ik heb snel de reactie gegeven, ook omdat ik twee dagen weg was, en ik dacht: ‘Dat kan ook bij gebrek aan enige verduidelijking van mijn kant over de veroordeling van de daad snel bevorderlijk zijn voor het vergroten van het misverstand’, als zou er een soort afgeleid verband bestaan tussen deze taarten die werden gesmeten en datgene wat de heer Fortuyn mij ten laste legde. Het laatste was natuurlijk zijn goed recht, maar ik vond het mijn goed recht om dat in ieder geval te weerspreken op het punt van de daad die werd verricht”.*⁵⁶³

De dag daarop – 15 maart 2002 – voegde Kok hier nog eens aan toe dat de actievoerders de democratie geen dienst hadden bewezen: “Het debat moet over de inhoud worden gevoerd”.⁵⁶⁴

Vice-premier Borst onderstreepte dit standpunt van haar kant als volgt: “daar zijn we buitengewoon ongelukkig mee. We hebben net zo’n aardige politieke cultuur in Nederland. (...) Maar, ik heb een troost voor de heer Fortuyn. Hij bevindt zich in het gezelschap van mensen die hij bewondert zoals Zalm, Bolkestein en Delors”.⁵⁶⁵

559 HP d.d. 22 maart 2002.

560 Verslag oriënterend gesprek met O. Hammerstein d.d. 21 juni 2002, p. 7.

561 Verslag oriënterend gesprek met P. Langendam d.d. 10 juli 2002, p. 6.

562 ANP d.d. 14 maart 2002 en AD, TR en RD d.d. 15 maart 2002.

563 Verslag interview met W. Kok d.d. 16 oktober 2002, p. 4.

564 ANP d.d. 15 maart 2002.

565 ANP d.d. 15 maart 2002 en TR en ND d.d. 16 maart 2002.

9.2.3 Het verdere politieke debat

De peilingen wezen op 13 maart 2002 nog steeds op toenemende winst voor Fortuyn. De LPF zou 27 zetels kunnen behalen op 15 mei 2002 en daarmee de VVD voorbijstreven (25 zetels), het CDA zou 29 zetels kunnen halen, de PvdA zou op 31 zetels uitkomen, GL op 9, D66 op 7 en LN eveneens op 7.⁵⁶⁶ En dus viel het te verwachten dat de verkiezingscampagne niet aan hardheid zou inboeten.

De aanval werd op zondag 17 maart 2002 geopend door Zalm. In Buitenhof noemde hij Fortuyn “een gevaarlijke man wat dat betreft” en hierbij doelde hij op het feit dat (ook) Fortuyn suggereerde dat je alle problemen even met een simpele formule kunt oplossen: “Dat is wat de mensen graag zouden willen, maar dat is iets wat niet kan en iedereen die zegt dat het wel kan bedriegt het volk”.⁵⁶⁷ De lijsttrekker zelf van de VVD, Dijkstal, kreeg een dag eerder, op 16 maart 2002, het verwijt dat hij te genuanceerd campagne voerde en op 18 maart 2002, op een partijbijeenkomst in Brasschaat, klonk zijn commentaar inderdaad wat forser: de voorstellen van Fortuyn kregen nu het etiket van “bizarre”, “waanzinnige”, plannen mee.⁵⁶⁸ En Melkert sloot zich op 17 maart 2002 bij hen aan: “De plannen van Fortuyn leiden tot een harde en harteloze wereld”; nieuw rechts dreigt overboord te gooien wat samen werd bereikt. En hij liet zich op zijn beurt bijstaan door de Duitse bondskanselier Schröder voor het thema van de immigratie: “In veel Europese landen hebben buitenlander-vijandige en rechts-extremistische partijen successen geboekt. Deze haatdragende en intolerante groepen vergiftigen het politieke klimaat”.⁵⁶⁹ Op 19 maart 2002, in een speciale fractievergadering in Scheveningen, onderstreepte hij zelf dan weer dat de mensen die op 15 mei 2002 op Fortuyn zouden gaan stemmen goed moesten beseffen:

*“dat, als veel mensen dat doen, we een andere toekomst tegemoet gaan. Fortuyns boek is een oorlogsverklaring aan de vakbeweging. Onderwijs, zorg en veiligheid worden teruggedrongen naar het privé-terrein. Het milieu wordt het kind van de rekening”.*⁵⁷⁰

Dezelfde dag als waarop deze laatste uitlatingen werden gepubliceerd, wezen de peilingen van het Nipo er echter op dat de LPF naar 29 zetels zou gaan, evenveel als het CDA, en dat de PvdA op 30 zetels zou komen, de VVD op 25, GL op 10 en D66 op 6. Samen met de electorale confrontaties maakten deze voorspellingen begrijpelijk dat er geweldig veel belangstelling was voor het zogenaamde herkansingsdebat (voor de meeste andere lijsttrekkers) tussen de politieke kopstukken van dat moment aan de Erasmus Universiteit op 21 maart 2002. Fortuyn ging er ook heen, opnieuw vergezeld door een chauffeur van Holkema die de hele tijd bij het podium bleef staan.⁵⁷¹

De indruk die de kranten aan dit debat overhielden was dat de andere partijen er eindelijk in waren geslaagd “om Pim Fortuyn te attaqueren in zijn opmerkelijk snelle opmars naar de politieke top in Nederland”.⁵⁷² Het meeste succes boekte Rosenmöller toen hij demonstreerde dat Fortuyn geen weerwoord had op aanvallen op zijn zwakke plekken en hij hier de sprekende conclusie aan verbond: “In plaats daarvan maak je theater”. Dit succes weerspiegelde zich onmiddellijk in de pei-

⁵⁶⁶ HC, FD, TEL en TR d.d. 14 maart 2002.

⁵⁶⁷ Buitenhof d.d. 17 maart 2002.

⁵⁶⁸ TR en HC d.d. 18 maart 2002, en AD, VK en TEL d.d. 19 maart 2002.

⁵⁶⁹ TEL d.d. 18 maart 2002 en HC en RD d.d. 19 maart 2002.

⁵⁷⁰ VK d.d. 20 maart 2002.

⁵⁷¹ Samenvatting interview met R. Stellaard d.d. 10 september 2002, p. 1.

⁵⁷² TEL d.d. 22 maart 2002.

lingen van het Nipo die op 27 maart 2002 uitkwamen: een achteruitgang van de LPF, van 29 naar 26 zetels, het CDA zou naar 30 zetels gaan, de VVD naar 24 en GL van 10 naar 14.⁵⁷³ Fortuyn vertrok die dag voor een week naar zijn verblijf in Italië.⁵⁷⁴

Opmerkelijk bij dit alles is dat er in de tussentijd weinig of geen aandacht meer werd geschonken aan de veiligheid of de onveiligheidsgevoelens van Fortuyn. Dit bevestigt nog eens het beeld dat de meeste mensen waarschijnlijk van het taartincident hadden: een ludieke actie. Hierbij past dat de uitspraken van Fortuyn in het programma Jensen op 22 maart 2002 over zijn veiligheid en beveiliging toentertijd in het geheel geen weerklank vonden in de media; pas na de moord werden zij eindelijk herhaald. Toch vormden zij een belangrijk vervolg op zijn oproep aan de minister-president na de “taarting” in Nieuwspoort. Op aangeven van Jensen dat het hier toch eigenlijk een aanslag betrof, reageerde Fortuyn als volgt:

*“Wat ik al zeg, het deed geen pijn, maar het is a) heel vernederend en b) het kwam na, kijk dat zie je niet op televisie, als je ziet wat ik af en toe in de brievenbus krijg, hè, dus aan bedreigingen en zo, daar word je niet vrolijk van. En de Nederlandse regering, en dat vind ik dus een bloody shame, helpt mee een klimaat te creëren van demonisering van mijn persoon. En als mij straks wat gebeurt, ik ben blij dat je me die gelegenheid geeft, als mij wat gebeurt dan zijn zij medeverantwoordelijk. En dan kunnen ze niet hun handen er vanaf trekken in de zin van: ‘Ja, ik heb die aanslag niet gepleegd’. Je hebt het klimaat mee gecreëerd en dat moet stoppen”.*⁵⁷⁵

De volgende dag nog werd hij als het ware van repliek gediend door Kok in een groot interview in de Volkskrant. Hierin gaf de minister-president niet alleen forse kritiek op de plannen van Fortuyn (“Nederland zal met het uitvoeren van zijn plannen een hoge sociale en economische prijs gaan betalen”) maar hij zei er ook bij: “hij heeft wel degelijk iets te melden”. Belangrijk in dit verband is vooral dat Kok Fortuyn het verwijt maakte met twee maten te meten als het gaat om de beoordeling van kritiek:

*“Ik heb nimmer gezegd dat Fortuyn als persoon asociaal is. Het valt me wel op dat hij voor een politicus niet erg tegen een stootje kan. Hij strooit de meest gruwelijke verdachtmakingen rond, lees het boek er maar op na. Het is hier en daar ver over de grenzen van het aanvaardbare. Op het moment dat iemand maar even in zijn richting wijst, is hij op zijn tenen getrapt, voelt hij zich ‘gedemoniseerd’. Dat noem ik met twee maten meten”.*⁵⁷⁶

En om zijn argument kracht bij te zetten haalde Kok in dit interview ook het taartincident aan: “Met de presentatie van zijn boek krijgt hij die taart in z’n gezicht. Verwerpelijk. Maar ook daar maakt hij weer een nummer van dat ik hem demoniseerde”.

Op het moment dat over en weer deze dingen werden gezegd, deed zich overigens een klein voorval voor dat Fortuyn wellicht opnieuw sterkte in zijn overtuiging, zijn gevoel, dat het niet pluis was met zijn veiligheid. Langendam vertelde de commissie dat hij ongeveer een week na het taartincident met Fortuyn in Rotterdam een hapje ging eten. Hij parkeerde zijn auto op zo’n 50 meter van het restaurant. Lopend naar het restaurant werden zij uitgescholden door een groepje opgeschoten allochtone jongeren. Toen ze dat groepje voorbij waren, werd er een blikje bier naar hun hoofd

573 AD en VK d.d. 28 maart 2002.

574 RD d.d. 28 maart 2002.

575 Jensen d.d. 22 maart 2002.

576 VK d.d. 23 maart 2002.

gegooid; zij hielden er een natte rug aan over. Langendam zei tegen Fortuyn dat hij door moest lopen. Hijzelf liep op die jongeren af en vroeg wie dat had gedaan. “Die is weggelopen” zeiden ze. En zij voegden er in één woord aan toe: “Die man is een racist”. Wat Langendam tegensprak. Hij, Fortuyn of iemand anders heeft dit voorval evenwel niet gemeld bij de politie.⁵⁷⁷

Een voorval dat Fortuyn wellicht is ontgaan, of wellicht ook niet, speelde zich in die dagen af in Goes. Hier maakte een kunstenaar op een wand bij een parkeerterrein een schilderij van Fortuyn in de at-your-service-houding maar met een hakenkruis op het voorhoofd. De gemeente liet het hakenkruis weghalen. Vervolgens voorzag dezelfde kunstschilder het voorhoofd van de tekst “leeg is leeg”. Op maandag 18 maart 2002 bleek dat iemand had gepoogd het werkstuk in brand te steken. Het schilderij raakte geblakerd en werd bovendien beklad. De kunstenaar zelf zei dat hij “zo veel ophef” niet had verwacht. Dit voorval dat ook in sommige nationale kranten werd verslagen, geeft aan dat Fortuyn ook buiten de Randstad scherpe controverses losmaakte.⁵⁷⁸

Belangrijk is ten slotte dat het onderzoek van het e-mailbestand van Fortuyn zoals dit door het NFI voor de commissie zoveel als mogelijk in zijn oorspronkelijke staat is teruggebracht, heeft uitgewezen dat in heel deze periode niet of nauwelijks haatmail bij Fortuyn binnenkwam en in het geheel geen dreigmail. Een voorbeeld van mail uit het NFI-bestand is het volgende bericht van 26 maart 2002:

“Goedendag, dat buitenlandse criminelen en misbruikers in hun eigen land de boel moeten gaan verneuken is duidelijk maar als Pim Fortuyn ervoor gaat zorgen dat asielzoekende vrouwen en kinderen op straat komen te staan en geen hulp krijgen dan krijgt nep professor Pim een ernstig en gevaarlijk probleem met mij en mijn medestanders. Dan noch iets lachwekkends: fake professor Pimmetje krijgt een taartje voor z'n hoofd en gaat huilen om de Minister President, die die al die tijd heeft verguist en aangevallen! Maar dan wil ie huilend in diens armen genomen worden, triest en om je te bescheuren”.

In dit opzicht stemmen de bevindingen trouwens volkomen overeen met die van de politie-experts die de e-mailbestanden van Fortuyn hebben onderzocht in het kader van het strafrechtelijk onderzoek naar de moord op Fortuyn. Ondanks intensief onderzoek hebben ook zij – los van de commissie – geen dreigmail in die bestanden aangetroffen.⁵⁷⁹

9.2.4 De weerslag op de beveiliging van Fortuyn door zijn omgeving

Hierna zal uitvoerig worden besproken hoe de overheid heeft gereageerd op het taartincident en op Fortuyns stelling dat de regering medeverantwoordelijk zou zijn als hem iets ergs, wellicht een aanslag, zou overkomen. Alvorens dit te doen past het evenwel om na te gaan welke consequenties Fortuyn zelf of toch tenminste de politieke organisaties om hem heen op het stuk van beveiliging verbonden aan dat voorval. In het bestaande stelsel vormen zij immers degenen die in de allereerste plaats gehouden zijn tot het treffen van maatregelen om de eigen veiligheid te waarborgen. En wat Fortuyn er ook van mocht denken, die verantwoordelijkheid moest de overheid ook toen niet klakkeloos overnemen van hem en zijn medestanders.

Dat niet alleen Fortuyn maar ook zijn medestanders in de LPF geschrokken waren van de actie in

577 Verslag oriënterend gesprek met P. Langendam d.d. 10 juli 2002, p. 3.

578 REF d.d. 16 maart 2002, AD en REF d.d. 19 maart 2002.

579 Proces-verbaal nr. 2002070 d.d. 18 september 2002.

Nieuwspoort blijkt uit het feit dat met het oog op de ontvangst van de Nederlandse pers op 21 maart 2002 in “het hoofdkwartier van Pim”, de Kubus te Rotterdam, wel werd gezorgd voor beveiliging, uit angst voor herhaling. Enerzijds werden drie medewerkers van de Holkema Group ingehuurd: 2 beveiligers en een chauffeur. Zij namen zagezegd de binnenring van de beveiliging voor hun rekening: toegangscontrole en beveiliging van Fortuyn.⁵⁸⁰ De buitenring werd verzekerd door een aantal medewerkers van D&S, geen beveiligingsorganisatie maar een bedrijf dat chauffeurs levert voor evenementen, veelal studenten die verder ook geen speciale scholing krijgen in beveiligingswerkzaamheden.⁵⁸¹ Desalniettemin zag het er voor de buitenwereld indrukwekkend uit: “In het halletje achter de brede mannen staan er nog twintig met zwarte coltruien en oordopjes in het oor. Het is het elitekorps van D&S-security. Ze zijn streng, vragen iedereen naar een legitimatiebewijs en kijken in je tas”.⁵⁸² Andere journalisten dikten het nog wat aan: “een zwaar bewaakt kantorengedouw”, een “legertje bewakers dat moest voorkomen dat een demonstrant de LPF-leider opnieuw een taart in het gelaat zou werpen”.⁵⁸³ Problemen deden zich niet voor. Overigens dient vermeld dat deze samenvoeging in de Kubus twee weken voordien was aangekondigd bij een van de politiechefs die betrokken waren geweest bij de begeleiding van Fortuyn tijdens zijn stembusgang op 6 maart 2002. Deze had hierop het betrokken politiedistrict op de hoogte gebracht van deze melding en tevens de RID hiervan in kennis gesteld.⁵⁸⁴

Voorts hebben de dag daarop – op 22 maart 2002 – vier medewerkers van de Holkema Group pers en publiek op afstand gehouden bij de begrafenis van de vader van Fortuyn.⁵⁸⁵

Wat LR aangaat is de commissie niet gebleken dat deze partij enige veiligheidsmaatregel heeft verbonden aan het taartincident. Wel werden er blijkens de krant op het stadhuis veiligheidsvoorzieningen aangebracht in de kamers van LR. Het Algemeen Dagblad schreef op 21 maart 2002 hier het volgende over: “De bureaus worden binnenkort uitgerust met alarmknoppen, de beveiliging op het stadhuis houdt extra toezicht en bodes controleren bezoekers voor de partij strenger. (...) De gemeente bevestigt het verscherpte toezicht”. De reden hiervan was – nog altijd volgens de krant – dat:

“Lijsttrekker Pim Fortuyn en fractieleden van Leefbaar Rotterdam (LR) vooral sinds de verkiezingen regelmatig (worden) bedreigd en lastiggevallen, zowel fysiek als per e-mail, de post en telefoon. Fortuyn en de andere partijleden worden onder meer bedreigd met de dood en uitgemaakt voor homo's, racisten of fascisten, aldus Sörensen, de tweede man van LR. Gisteren drong een junk de fractiekamer van LR binnen roepend dat hij raadslid Harry Borst koud zou maken”.

Op 15 maart 2002 was trouwens al een wat gekke man met een speelgoedpop, als nar uitgedost, de vergaderzaal van het stadhuis binnengedrongen terwijl daar de vorming van het college nog volop aan de gang was. Met de hulp van de politie werd hij zonder problemen de deur uitgezet. Het betrof

580 Brief (met bijlagen) L. Stellaard d.d. 29 augustus 2002 aan de commissie.

581 Verslag oriënterend gesprek met I. Sewdien d.d. 22 juli 2002, p. 2.

582 HP d.d. 29 maart 2002.

583 AD d.d. 22 maart 2002.

584 Rapport A. Zijlmans en J. van Dorst d.d. 13 mei 2002 over Pim Fortuyn, p. 2.

585 Samenvatting oriënterend gesprek met A. Holkema en L. Stellaard d.d. 12 augustus 2002, p. 2.

iemand waarvan de RID wist dat hij al eerder bedreigingen aan het adres van Fortuyn had geuit. Hij had zelf gemeld dat hij een keer de vergadering zou komen verstoren.⁵⁸⁶

Bovendien blijkt uit een politierapport van 21 maart 2002 dat in de voorgaande dagen op het stadhuis drie telefoontjes waren binnengekomen bij LR met onbestemde dreigementen in de geest van: “Ik kom jullie koppen in elkaar slaan”. Nader onderzoek wees erop dat het hier hoogstwaarschijnlijk om een zeer labiele figuur ging. Toen hij werd uitgenodigd om naar het stadhuis te komen zei hij: “Ik kijk wel uit want jullie hebben allemaal een wapen”.⁵⁸⁷

Dit soort voorvallen waren voor LR zelf kennelijk geen reden om stil te staan bij de beveiliging van Fortuyn zodra hij buiten het stadhuis verbleef.

Alles tezamen genomen kan dan ook worden gesteld dat na het taartincident door de omgeving van Fortuyn weliswaar zijn beveiligingsniveau bij bepaalde gelegenheden en/of bepaalde locaties werd opgevoerd maar dat het ook in deze periode bij zijn politieke formaties niet kwam tot de opstelling en de uitvoering van een coherent pakket van min of meer professionele en permanente beveiligingsmaatregelen rondom hun politieke voorman. Eenmaal buiten de Kubus, eenmaal buiten het stadhuis, bleef alles bij het oude. Wat zijn huis betreft was door BSC al in december 2001 vastgesteld dat de beveiliging ervan de toets der kritiek niet kon doorstaan. En de beveiligingsmaatregelen in relatie tot zijn verplaatsingen naar deze en andere locaties in het land waren eveneens bepaald niet professioneel doordacht. LN had het enkele maanden daarvoor heel wat deskundiger aangepakt.

Overigens zijn de commissie geen incidenten bekend geworden waarbij de veiligheid van het huis van Fortuyn of zijn eigen veiligheid aldaar in het gedrang werd gebracht. Wel doet af en toe een gerucht hierover de ronde. Zo zou op zondag 17 maart 2002 volgens een melding bij de politie een aantal personen in de tuin hebben rondgelopen. De dienstdoende surveillanten troffen echter slechts een stuk of zes personen aan die op het gras tegenover zijn woning zomaar wat stonden te praten. “Na enig gepraat ging men op ons verzoek vrolijk weg”. Een van hen kwam na een tijdje weer terug, stak “een politiek praatje” tegen de agenten af maar wilde zich op aanraden van de politie “best wel (...) ergens anders gaan vervelen”. De betrokken politiemensen verantwoordden hun betrekkelijk lange mutatie over dit voorval met de woorden: “Gezien de gevoeligheid met betrekking tot de heer Fortuyn (...)”.⁵⁸⁸ Het beleid dat door Opstelten aangaande de lijsttrekkers was ingezet werkte dus echt door in het dagelijkse politiewerk.

Verder mag in dit verband niet uit het oog worden verloren dat de betrokken formaties zelf geen contact zochten met de politie om te bespreken of, en zo ja, hoe beveiliging, eventueel aanvullend, van overheidswege kon worden geboden. Gemeten aan de uitgangspunten van het stelsel van persoonsbeveiliging schoten deze formaties dus ook in dit opzicht tekort in het oppakken van hun eigen verantwoordelijkheid voor de veiligheid van Fortuyn. Waarbij wel moet worden aangetekend dat zij wellicht ook niet volledig op de hoogte waren van hetgeen Fortuyn zoal bedreigde. Zo ontving hij op 17 maart 2002 een brief waarin iemand – die beweerde dat hij een terminale kankerpatiënt was – vreselijk tegen hem te keer ging vanwege zijn uitspraken over kankerpatiënten en de WAO. Enkele citaten uit deze tirade mogen volstaan om de strekking ervan te vatten:

⁵⁸⁶ “Feitenreconstructie Rotterdam”, p. 5.

⁵⁸⁷ Mutatie nr. 2002087604-1 d.d. 21 maart 2002.

⁵⁸⁸ Mutatie nr. 2002082477-1 d.d. 17 maart 2002.

“Nu heb ik je eigenlijk altijd gehaat, maar dit was de druppel die bij mij de emmer deed overlopen. Zulke mensen als jij moeten met wortel en tak worden uitgerooid. In je smerige hysterische ogen lees ik de waanzin, net als bij Hitler. (...) Jij bent de verpersoonlijking van het kwaad, en ik zal een einde aan jouw leven maken. Monsters als jij hebben geen recht om te leven. Je bent een vieze bruinwerker. Ik zie het als mijn taak om jou af te maken. Ik heb verder toch niets te verliezen. Over zes maanden ben ik sowieso dood (...). Ik weet heel veel van je, ik weet waar je woont, ken je zwakke plekjes. Vergeet niet dat iedereen omkoopbaar is, zelfs je bodyguards”.

Op verzoek van Fortuyn stuurde Dijkers deze brief op een gegeven moment naar Hammerstein. Naderhand belde Fortuyn, zo verklaarde Hammerstein aan de commissie, hem daar dan over met de vraag: “Wat vind je ervan, wat moet ik ermee doen?”. Het advies van zijn advocaat was altijd geweest, zei Hammerstein:

*“Aan de politie geven’. Ik weet niet of het altijd is gebeurd, maar het is in ieder geval een aantal keren gebeurd. Hij had met de gemeentepolitie van Rotterdam – dit heb ik wel eens van zijn butler gehoord en in ieder geval van hem – een vrij goed contact. Als hij bijvoorbeeld voor de gemeenteraadsverkiezingen moest stemmen, dan belde hij de politie en dan zorgde deze ervoor dat hij daarbij enige bescherming had, maar als hij ergens aangifte van wilde doen, was het altijd nee op het rekest”.*⁵⁸⁹

Maar hij gaf grif toe dat de wetenschap die hij had over bedreigingen aan het adres van Fortuyn voor het overige allemaal had “van horen zeggen”, van Fortuyn, De Booij, Langendam en andere mensen. Het was voor hem “een verhaal van elkaar napraten”. Andere voorbeelden van bedreiging dan de zo-even genoemde brief had hij dan ook niet of kon hij ook niet verder concretiseren.⁵⁹⁰

Hiervoor werd tot slot al aangegeven dat Fortuyn in elk geval nooit zélf brieven als waarvan er hierboven één werd aangehaald, heeft overhandigd of door iemand anders heeft laten overhandigen aan de politie te Rotterdam. Althans tot in maart 2002 is hiervan nooit sprake geweest. Uit niets blijkt trouwens het tegendeel: dat dit wel zou zijn gebeurd. We zullen hierna zien wat er in april 2002 op dit stuk al dan niet is voorgevallen. Juist is wel dat Fortuyn prima te spreken was over het optreden van de Rotterdamse politie op 6 maart 2002. Dat is hiervoor ook beschreven. De commissie kreeg een kopie van de hiervoor genoemde brief pas onder ogen tijdens het gesprek met Hammerstein op 21 juni 2002.

9.3 HET STRAFRECHTELIJK ONDERZOEK NAAR DE DADERS BIJ DE POLITIE HAAGLANDEN

Voor de politie te Den Haag was Fortuyn, operationeel gezien, tot 19 maart 2002 een grote onbekende. In de stukken van het korps van vóór deze datum komt zijn naam tot dan toe slechts in drie mutaties voor. Twee keer in mutaties betreffende incidenten waarin hij werd betiteld als een voorstander van de politiestaat en als een racist, een keer in een mutatie betreffende graffiti met “Pim Fortuyn aan de top” en “Alle Marokkanen zijn klootzakken”.⁵⁹¹ De vierde mutatie – gemaakt op

⁵⁸⁹ Verslag oriënterend gesprek met O. Hammerstein d.d. 21 juni 2002, p. 1-2.

⁵⁹⁰ Verslag interview met O. Hammerstein d.d. 18 oktober 2002, p. 7.

⁵⁹¹ Het betreft hier de mutaties met de nrs. 1501200211173, 1501200212653 en 150120025573.

5 april 2002 – had te maken met het taartincident. Onder de kop “openlijk geweld tegen personen” staat hier te lezen:

*“Betreft het ‘taarten’ van lijsttrekker van Lijst Fortuyn de heer Fortuyn. 3 taarten bestaande uit braaksel en uitwerpselen zijn bij de gelegenheid van het uitkomen van zijn boek ‘8 jaar puinhopen van paars’ in zijn gezicht gegooid. Actie is opgeëist door de ‘Biologische Bakkers Brigade’ (wat je maar verstaat onder biologisch)”.*⁵⁹²

En de vijfde mutatie betreft een actie van de Stichting Bont voor Dieren voor het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij waarin een “Pim Fortuyn-look-alike” figureerde die “Pimfletten” uitdeelde voor een fokverbod voor pelsdieren. Omdat het om een ludieke en vrolijke actie ging bleef de surveillancewagen niet lang ter plaatse.⁵⁹³ Deze actie kreeg in de media toch nogal wat aandacht.⁵⁹⁴

9.3.1 Het onduidelijke oogmerk van de aangifte

Waarom werd hiervoor de datum van 19 maart 2002 als vertrekpunt van de analyse van het strafrechtelijk onderzoek gekozen? Omdat op deze dag in de krant bekend werd gemaakt door de advocaat Hammerstein dat Fortuyn aangifte zou doen tegen de taartsmijters wegens openlijke geweldpleging. Deze merkte hier volgens de berichten bij op dat het toch merkwaardig was dat justitie de daders nog niet had gearresteerd. “In ieder geval is ons niets gebleken van enige opsporingshandeling”.⁵⁹⁵ Het doel van de aangifte zou zijn om te voorkomen dat het van kwaad tot erger werd: “Nu was het een taart, straks is het een steen”. Hierop aangesproken in het televisieprogramma Het Elfde Uur op diezelfde dag in de zin van: “Is het niet wat flauw dat u in de loop van deze middag een aanklacht tegen die taartgooiers hebt ingediend”, antwoordde Fortuyn:

“Nee, dat vind ik niet. Dat is ook op aanraden van de advocaten Spong en Hammerstein gebeurd en niet zozeer om die taartgooiers aan te pakken, maar omdat er rond mij nu een sfeer aan het ontstaan is die bepaald bedreigend is. En zij willen de Nederlandse regering wijzen op zijn verantwoordelijkheid om te zorgen voor mijn veiligheid”.

KNEVEL: *“U wilt via hen de politiek aanspreken, begrijp ik dat? Of de justitie?”*

FORTUYN: *“Nou, Kok gaat nu zo ver dat zelfs de Bondskanselier van de Bondsrepubliek wordt ingeschakeld. Ja, er ontstaat hier een sfeer – en ik merk het ook aan mijn correspondentie en dergelijke, ik wil er allemaal niet te diep op ingaan – waarbij ik toch serieus voor mijn veiligheid moet vrezen. Nou, en ik wil normaal verkiezingscampagne kunnen voeren en dan moeten zij dus maar zorgen dat die veiligheid gegarandeerd is. En daar gaat het om”.*⁵⁹⁶

Uit deze gedachtewisseling blijkt dat Fortuyn op aangeven van zijn advocaten meende dat hij door aangifte te doen eigenlijk ook zijn beveiligingsprobleem bij de overheid aan de orde stelde. Dit getuigde van een misvatting.

Het doen van aangifte kan indirect natuurlijk wel een discussie over het probleem van iemands

⁵⁹² Mutatie nr. 1501200218573.

⁵⁹³ Mutatie nr. 1502200212343.

⁵⁹⁴ REF d.d. 16 maart 2002, HC d.d. 18 maart 2002 en ND d.d. 19 maart 2002.

⁵⁹⁵ ND, ME, TR d.d. 20 maart 2002 en PAR d.d. 22 maart 2002.

⁵⁹⁶ Het Elfde Uur d.d. 19 maart 2002.

veiligheid en beveiliging bevorderen maar het is daarvoor bepaald niet de goede, de directe insteek. Die is dat men zich rechtstreeks wendt tot de politie met dat probleem en op deze manier tracht er een oplossing voor te vinden. De reden waarom een aangifte in principe niet kan worden gezien als een verzoek om beveiliging is niet alleen – zoals al werd aangegeven – dat de opsporing van daders vanuit een oogpunt van ambtelijke en politieke verantwoordelijkheden iets heel anders is dan de beveiliging van hun slachtoffer, maar ook dat, praktisch gesproken, met het in gang zetten van de opsporing van daders hun slachtoffer niet onmiddellijk eveneens beveiliging wordt geboden tegen eventuele verdere agressie van hun kant dan wel van de kant van hun medestanders of van nog weer anderen. De opsporing van daders staat in het teken van strafrechtelijke bewijsvoering, de beveiliging van hun slachtoffer in het teken van zijn veiligheid.

Natuurlijk kan met name de aanhouding van daders op een gegeven moment zeker iemands veiligheid en beveiliging ten goede komen maar zij biedt hiervoor op zich geen enkele garantie. En wie werkelijk meent dat hij via het doen van aangifte in feite tezelfdertijd vraagt om beveiliging door de overheid zal bij die gelegenheid op z'n minst ondubbelzinnig zijn veiligheidsprobleem moeten uiteenzetten en zo een discussie over zijn beveiliging op gang moeten brengen. De vraag naar wat er is gebeurd toen Fortuyn aangifte deed tegen de taartgooiers is dan ook een belangrijke vraag.

9.3.2 De totstandkoming, de inhoud en de strekking van de aangifte

Het viel niet mee om Fortuyn zover te krijgen dat hij aangifte deed tegen de taartgooiers, maar onder druk van goede bekenden deed hij het uiteindelijk toch. Hammerstein verklaarde hieromtrent tegenover de commissie het volgende:

*“We hebben Pim er echt van moeten overtuigen. Hij had in die tijd een probleem, hij had geen geld. Dat heeft hij ook in het openbaar gezegd. Na zijn interview in de Volkskrant van februari waren al zijn lezingen afgezegd en daarvan leefde hij. Iedereen betaalde een stukje van zijn onderhoud. De een betaalde de hypotheek van zijn huis, de ander 's avonds de diners in de stad. (...) betaalde zijn Daimler en de benzine. Hij had een clubje van goede vrienden om zich heen, die al zijn rekeningen betaalden. De man had geen geld. Hij zei dan ook: 'Ik kan wel aangifte gaan doen, maar jullie zijn de duurste advocaten in het land, dat kan ik toch niet betalen'. Ik zei: 'Dat spreekt nogal voor zich, wij doen dat voor niets, maar je moet er nu wat aan gaan doen, want van die vervolging gaat een signaal uit dat Justitie in ieder geval enige bescherming biedt'. 'Maar je weet toch zelf ook wel dat men niets wil doen'. 'Daar zijn wij voor, als wij een weigering krijgen van de officier, of hij geeft niet binnen een redelijke termijn een afdoend antwoord, dan gaan we naar het hof en zullen wij dat openbaar maken'. Op 18 maart 2002 heeft hij gegeten in Rotterdam met een goede relatie van mij, Ed Maas, een ondernemer in Wassenaar, (...) en met Peter Langendam. Ik heb Ed Maas gezegd dat hij hem goed moest inpeperen dat hij moeite moest gaan doen om die aangifte te doen. Trouwens, moeite hoefde hij daarvoor niet te doen, want voor openlijke geweldpleging hoef je zelf niet naar het bureau te komen. Peter Langendam zat erbij (...), die zei: 'Dat is goed, laten we dat dan maar doen, als jullie vinden dat het moet. Je hebt eigenlijk wel gelijk'. In die tijd heb ik natuurlijk wel vaker contact met hem gehad. We hebben toen aangifte gedaan bij de hoofdofficier in Den Haag”.*⁵⁹⁷

Toen Wiarda, de korpschef van politie Haaglanden, op 20 maart 2002 uit de pers vernam van de aangifte en het daarbij behorende motief zei hij intern direct: “daar komt gedonder van. Niet in de zin

597 Verslag oriënterend gesprek met O. Hammerstein d.d. 21 juni 2002, p. 2.

dat er iets ernstigs aan de hand is, maar je weet dat Fortuyn, Spong, Hammerstein voor de Bühne de politie in gebreke stellen, de minister van BiZa in gebreke stellen: ‘zie je wel, we doen aangifte en er gebeurt niets’. Dus riep ik: ‘hé, jongens. Let op, dit geval moet onderzocht worden!’ Dus intern was men hierop gealerteerd”.⁵⁹⁸

Hammerstein en zijn collega Spong stuurden inderdaad op 19 maart 2002 – onder verwijzing naar een arrest van het gerechtshof te Arnhem – namens Fortuyn een verzoek aan de officier van justitie te Den Haag om tot strafvervolgning over te gaan van degenen die bij de presentatie van diens boek “openlijk geweld met verenigde krachten” hadden gepleegd door het met kracht “gooien, duwen en/of wrijven van taarten (gevuld met braaksel en uitwerpselen) tegen het lichaam van en/of in het gezicht van cliënt”. Zij gaven daarbij aan dat het volgens de kranten zou gaan om leden van de “Biologische Bakkers Brigade”.⁵⁹⁹ Opmerkelijk is dat zij in deze brief in het geheel niet repten van wat zij – en zeker ook Fortuyn – zagen als het eigenlijke doel van de aangifte: de beveiliging van Fortuyn. Zij keken naar het taartincident in deze brief enkel en alleen door een strafrechtelijke bril.

Op 21 maart 2002 kregen zij van de fungerend hoofdofficier van justitie Korvinus het antwoord dat hij de brief had overgedragen aan de officier van justitie Meulmeester:

*“voor verdere behandeling. Tevens heb ik een kopie van uw brief doorgeleid naar de politie Haaglanden, teneinde het onderzoek in deze te doen verrichten. Wij hebben opdracht gegeven rechtstreeks aan ons te rapporteren zodat de behandelend officier van justitie u binnen redelijke termijn kan berichten over de verdere ontwikkelingen in deze kwestie”.*⁶⁰⁰

De genoemde officier schreef hen op 25 maart 2002 een brief zeggende dat Fortuyn “ter zake (in persoon) aangifte” kon doen bij het politiebureau ‘Jan Hendrikstraat’ te Den Haag en zich daartoe in verbinding moest stellen met de chef recherche van dit bureau Van Gaalen.⁶⁰¹

Hammerstein vertelde de commissie dat Spong en hij nogal verbolgen waren over het feit dat Fortuyn in persoon aangifte moest komen doen en dat Fortuyn er een verdragingsactie van justitie in zag:

“want er was geen enkele noodzaak om die aangifte op het bureau te doen. Sterker nog, wij zagen in die verwijzing van de hoofdofficier, naar de officier, naar het politiebureau, eigenlijk een soort verdragingsactie van Justitie. Het betreft een vooraanstaand politicus, de daders staan op videobeelden, waarom heeft men niet dezelfde dag gezegd: ‘Wij gaan achter die daders aan, want dit moeten wij in Nederland niet hebben?’ Daarvan zei Pim onmiddellijk: ‘Je ziet het toch? Ze doen toch niks? Ik doe het omdat jullie het zeggen, maar je zult zien, er komt weer helemaal niets van terecht’. Dat was onze eer te na”.

Later in het gesprek deelde Hammerstein mee waarom Fortuyn dacht dat er niets terecht zou komen van de opsporing van de taartgooiers:

“Het komt mijnheer De Vries en mijnheer Korthals allemaal prima uit. Want ik kom mijn programma presenteren, ik krijg daar alle aandacht voor die ik ervoor nodig heb en op dat moment krijg ik die taart in mijn gezicht.

⁵⁹⁸ Verslag oriënterend gesprek met J. Wiarda d.d. 26 juni 2002, p. 2.

⁵⁹⁹ Brief G. Spong en O. Hammerstein d.d. 19 maart 2002 aan officier van justitie te Den Haag.

⁶⁰⁰ Brief H. Korvinus d.d. 21 maart 2002 aan Spong Advocaten.

⁶⁰¹ Brief J. Meulmeester d.d. 25 maart 2002 aan Spong Advocaten.

De mensen zitten thuis te lachen, dat begrijp je toch ook wel. Denk je dat mijnheer De Vries mij dan bescherming gaat geven? Die vindt dat prachtig. En denk je dat mijnheer Korthals die taartgooiers gaat opsporen? Die vonden het allemaal prachtig wat er gebeurde, dat kwam hen goed uit”.

Hierna zal verder worden uiteengezet dat Fortuyn het hier bij het verkeerde eind had. De Vries kwam na het taartincident juist wel direct in actie en vroeg om in het verband van de TEC een dreigingsanalyse te laten maken van Fortuyn. Korthals van zijn kant zei in antwoord op de vraag van de commissie of het taartincident voor hem geen aanleiding was geweest tot enige bemoeienis met de zaak, eventueel in TEC-verband:

*“Dat gebeurde. Hij was formeel gezien een politiek tegenstander. Blijft dus het punt dat je helemaal voorzichtig moest zijn als minister van Justitie om je daar tegenaan te bemoeien. Maar ik weet zeker dat ik gezegd heb: ‘Mensen gebeurt hier nou wel eens wat aan, aan zo’n gooien met een taart?’. En waarom weet ik dat zo goed? Omdat het mijzelf is overkomen. Toentertijd heb ik me ook een beetje opgewonden over het feit dat daarover zo lou-loene werd gedaan, zo van: ‘Dat kan gebeuren, dat is een onderdeel van het vak’. Maar ook ik heb toen geen aangifte gedaan. Dus achteraf verweet ik mij dat ook, maar ik vond dat politie en justitie daarnaar moeten kijken. (...) Ik wist zeker dat er van de kant van de heer Fortuyn naar werd gekeken en dat er aangifte werd gedaan en dat zij erachter heen zouden zitten en dat dit dus wel zou leiden tot een mogelijke opsporing en vervolging”.*⁶⁰²

In een brief van 23 juli 2002 aan de minister van Justitie heeft de waarnemend voorzitter van het college van procureurs-generaal Blok uitgelegd waarom het openbaar ministerie had beslist dat Fortuyn in persoon aangifte moest gaan doen in Den Haag. Onder verwijzing naar artikel 163 van het Wetboek van Strafvordering – dat zegt dat de aangifte in persoon kan worden gedaan, maar dat een slachtoffer ook een ander kan voorzien van “een bijzondere schriftelijke volmacht om namens hem aangifte de doen” – stelde hij dat in dit geval de aangifte:

*“slechts een globale weergave (bevatte) van hetgeen op 14 maart 2002 had plaatsgevonden. Naast het ontbreken van een handtekening van de aangever of de vereiste bijzondere schriftelijke volmacht, bleek uit de brief niet wat er feitelijk was voorgevallen en hoe het slachtoffer dit had ervaren. De officier van justitie achtte het in deze daarom van belang dat de heer Fortuyn werd uitgenodigd om in persoon aangifte te komen doen. Bij andere taartincidenten is wel gebleken dat een slachtoffer ‘de taart smakelijk vond’ en daarom afzag van het doen van aangifte. Het vaststellen van de aanwezigheid of de mate van pijn of letsel bij een slachtoffer zijn belangrijk voor de bewijsvoering (...). Daarnaast kunnen pijn of letsel een strafverzwarende omstandigheid opleveren (...). Een slachtoffer kan in de meeste gevallen zelf het beste aangeven in welke mate hij pijn of letsel heeft ondervonden van het jegens hem begane strafbaar feit. Om te voorkomen dat (veel) later nog vragen gesteld moeten worden aan het slachtoffer en of twijfel ontstaat over de aanwezigheid van pijn of letsel is het zaak het slachtoffer hierover (zo spoedig mogelijk) te horen en de bevindingen vast te leggen”.*⁶⁰³

De commissie deelt de opvatting van het openbaar ministerie: formeel en materieel mankeerde er inderdaad een en ander aan de brief van Spong en Hammerstein. Hoe dit evenwel ook zij, recherchechef Van Gaalen kreeg het stuk van Spong en Hammerstein op 25 maart 2002 in zijn bezit. Enke-

602 Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 16-17.

603 Brief J. Blok d.d. 23 juli 2002 aan de minister van Justitie.

le dagen later belde Hammerstein, zoals toegezegd, Van Gaalen voor een afspraak. Eerst werd een afspraak gemaakt voor 3 april 2002 maar omdat Fortuyn dan niet kon, werd zij na enig heen-en-weer-getelefoneer verzet naar 5 april 2002 om 16.30 uur. Kort voor dit tijdstip meldde Fortuyn zich op het desbetreffende politiebureau in het gezelschap van De Booij en zijn vrouw (Van Gaalen meende abusievelijk dat het om zijn secretaresse ging). Omdat De Booij vertelde dat Hammerstein er ook bij zou willen zijn werd eerst een tijdje op hem gewacht maar toen het te lang duurde – vooral ook naar de zin van Fortuyn die die avond elders nog een verplichting had – begon Van Gaalen alvast met het opnemen van de verklaring van Fortuyn.⁶⁰⁴

De Booij zowel als Hammerstein vertelden de commissie dat zij erg aardig werden onthaald – met lekkere koffie – en dat het gesprek in een aangename sfeer verliep. Van Gaalen sprak dit tegenover de commissie niet tegen maar vond het al bij al wel een wat rommelige bedoening. De aangifte die uiteindelijk werd opgenomen door Van Gaalen en die door Fortuyn ook werd ondertekend begint met zijn relaas over het doel van de persconferentie en over zijn tumultueuze binnenkomst in Nieuwspoor. Vervolgens beschreef hij hoe er één, twee, drie taarten in zijn gezicht werden gegooid – een “aanval” – wat hij daarbij voelde (hevige pijn in het aangezicht, een hevige brandend gevoel) en waarom hij dacht dat ze grotendeels bestonden uit uitwerpselen en braaksel; dit was omdat hij dat nadien had begrepen uit publicaties van de taartgooiers zelf. Verder verklaarde hij dat hij vond dat het gooien van de taarten in vereniging was gedaan en hij gaf tevens aan dat hij enige schade had ondervonden. Tenslotte riep hij in herinnering dat hij het meisje dat de laatste taart gooide nog had gevraagd waarom zij dit deed. Hij zag toen “dat ze op mijn vraag verbaasd reageerde. Ze gaf in ieder geval geen antwoord en vluchtte weg”.⁶⁰⁵

In deze aangifte werd dus niet de geringste zinspeling gemaakt op de veiligheid respectievelijk de beveiliging van Fortuyn. Zelfs het verhaal van Fortuyn dat hij in de ogen van dat meisje de haat had gezien, komt niet in de aangifte voor. Het gaat puur om een strafrechtelijke aangifte. Van Gaalen beweerde dat er ook niets is gezegd over de veiligheidssituatie van Fortuyn en/of over andere bedreigingen die hij zou hebben ondergaan en/of andere geweldplegingen die hij in de toekomst zou hebben te duchten. Tegenover de commissie verklaarde hij het volgende hieromtrent:

“Nee, daar staat mij niets van bij. Anders had ik dat ook ongetwijfeld opgeschreven, al was het alleen al om een beetje gewicht op de gekunstelde openlijke geweldpleging te leggen”.

Ook was tegenover hem niet verklaard dat Fortuyn haat zag schitteren in de ogen van het meisje. En evenmin was er gesproken over de beveiliging van Fortuyn en/of was er gevraagd om bescherming van hem door de politie. Van Gaalen verklaarde dat als dit wel het geval zou zijn geweest hij dan onmiddellijk zowel de politie in Rotterdam-Rijnmond zou hebben gebeld als contact zou hebben gezocht met de TEC. Het zou geen moeite voor hem zijn geweest om dit te doen want hij had dit kort voordien nog gedaan voor een politicus die zich ongemakkelijk voelde na ontvangst van een dreigbrief.⁶⁰⁶

Hammerstein daarentegen stelde bij de commissie dat de veiligheid van Fortuyn in het gesprek met Van Gaalen wél aan de orde is geweest. Fortuyn zou hem hebben gezegd dat hij niet meer veilig

604 Rapport M. van Gaalen d.d. 7 mei 2002.

605 Proces-verbaal nr. PL 1512/2002/18573-5 d.d. 5 april 2002.

606 Verslag interview met M. van Gaalen d.d. 16 september 2002, p. 3 en 11.

over straat kon, dat hij vandaag of morgen zou worden vermoord, dat Van Gaalen iets zou moeten doen voor hem en dat als hij toch vermoord zou worden hij een “hele lastige” zou krijgen aan Hammerstein en De Booij. Ook zou Fortuyn hebben verwezen naar brieven die hij thuis kreeg en waarin de meest verschrikkelijke dingen over hem werden gezegd. Hammerstein tekende hier wel bij aan dat over een en ander tijdens het gesprek ook wel “gekscherend” werd gedaan.⁶⁰⁷

De Booij die – anders dan Hammerstein – het gehele verhoor heeft bijgewoond liet de commissie weten dat hij had gehoord dat Fortuyn of Hammerstein had gezegd dat het deze keer wellicht nog was gegaan om een taart maar dat het een volgende keer zou kunnen gaan om een steen of de kogel. Met dit gezegde hadden zij de ernst van de situatie willen onderstrepen maar volgens De Booij werd hier door Van Gaalen niet op ingespeeld. En hij voegde eraan toe:

*“Misschien hadden wij concreter moeten zijn en hadden wij moeten zeggen dat wij persoonsbeveiliging eisten. Aan de andere kant vonden wij dit zo evident dat het vreemd was dat daarop niet werd gereageerd”.*⁶⁰⁸

Voor de commissie valt onder deze omstandigheden niet meer uit te maken wat er op die bewuste namiddag wel en niet precies is gezegd over de veiligheid van Fortuyn en hoe een en ander in die context concreet werd bedoeld. Het ligt in zulk een geval dan ook niet op haar weg om een oordeel te vellen over wat er bij het doen en bij het opnemen van de aangifte al dan niet is fout gegaan. Wel ziet zij er voor zichzelf een taak in te wijzen op de complicaties die opnieuw de communicatie tussen Fortuyn en de overheid omtrent zijn veiligheid respectievelijk zijn beveiliging parten hebben gespeeld.

Het feit dat er in de aangifte van Fortuyn die hem, voordat hij haar tekende, toch werd voorgelezen door Hammerstein, met geen woord wordt gerept over deze kwestie, geeft reden om te denken dat dit probleem bij deze gelegenheid in elk geval niet erg hoog door hen werd opgespeeld. In het tegenovergestelde geval, mag men aannemen, zouden de betrokkenen er toch wel op hebben gestaan dat Van Gaalen er de nodige plaats voor zou hebben ingeruimd, hebben moeten inruimen zelfs, in Fortuyns aangifte of zouden zij er toch wel bij hem op hebben aangedrongen om op andere wijze hogere overheden schriftelijk dan wel mondeling te informeren over dat probleem. Desnoods hadden zij, als ze geen fiducia hadden gehad in Van Gaalen, toch ter plaatse kunnen vragen om een onderhoud met de chef van het betrokken politiebureau en/of een brief kunnen sturen aan de Haagse hoofdcommissaris om hem te wijzen op de veiligheidsproblematiek van Fortuyn. Daarenboven hebben zij Van Gaalen of welke Haagse politieman ook geen e-mails, faxen of brieven of andere stukken overhandigd om hem duidelijk te maken dat het hier echt wel om een belangrijk vraagstuk ging. Niets van dit alles is gebeurd. Het taartincident wordt in de aangifte louter als een strafrechtelijk feit gezien en het is bij deze aangifte gebleven. Over veiligheid en/of beveiliging werd hierin, zoals gezegd, niet gesproken.

Aan de kant van de overheid, in dit geval gerepresenteerd door Van Gaalen, valt evenwel niet uit te sluiten dat eventuele signalen over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn tijdens het opnemen van de verklaring ook om andere redenen werden gemist. Ten eerste omdat naar zijn mening taartincidenten in het verleden nooit hoog werden opgenomen; er werd meestal niet eens aangifte van

607 Verslag oriënterend gesprek met O. Hammerstein d.d. 21 juni 2002, p. 4 en 6.

608 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 12 en 14.

gedaan. Ten tweede omdat in de ogen van Van Gaalen ook dit taartincident nu niet bepaald hoge prioriteit verdiende: “Om heel eerlijk te zijn, het was een taartincident en ik heb meer dan 300 zaken in de kast staan die ernstiger feiten vormen waarvoor ons de onderzoekscapaciteit ontbreekt”. En hij had van Fortuyn en de zijnen ook bepaald niet begrepen dat zij uit waren op een snelle oplossing van de zaak en “dat degenen die dit gedaan hebben aan de schandpaal moesten”. Ten derde omdat zijn indruk was dat Fortuyn met het doen van aangifte vooral publiciteit nastreefde: hij wilde met dit geval aantonen dat het opsporingsapparaat niet echt soepel loopt. En ten vierde, last but not least, omdat Fortuyn volgens hem eerder “verbouwereerd was over het gebeuren” dan dat hij er zich bedreigd door voelde. Als dit laatste het geval was geweest, als Fortuyn hem dat met andere woorden op de een of andere manier duidelijk had gemaakt, dan had hij, zo verklaarde hij tegen de commissie, “in de aangifte vermeld dat hij verschrikkelijk was geschrokken en dat hij bang was geworden”. Maar dit was niet zo.⁶⁰⁹

9.3.3 Het verloop van het daaropvolgende onderzoek

Van Gaalen kreeg van het openbaar ministerie geen aanwijzingen over het tempo waarin en/of de manier waarop het onderzoek zou moeten worden ingesteld. Hij belde de betrokken officier van justitie – Meulmeester – na de opname van de aangifte wel op om hem te vertellen hoe het was gegaan en wat hij zou gaan doen. Daar bleef het bij. Kennelijk leefde er bij het openbaar ministerie dus niet het idee dat meteen alles uit de kast moest worden gehaald om de daders zo snel mogelijk te identificeren. Niet alleen Wiarda maar ook Van Gaalen zelf begreep evenwel dat er “politieke druk” op het onderzoek stond en wilde binnen de gegeven mogelijkheden ook om een andere reden doen wat mogelijk was om de zaak op te lossen: “het was mijn eer te na om het zomaar weg te doen en de heer Fortuyn gelijk te laten krijgen”.

Om deze reden had hij al voor 5 april 2002 – de datum van de aangifte door Fortuyn – bij hem thuis op het internet gezocht naar gegevens over “biologische bakkers” en zo op de website van Eurodusnie de persverklaring gevonden die zij bij het taartincident hadden achtergelaten. Hij kon bij het opnemen van de aangifte Fortuyn en Hammerstein dan ook zeggen waar zij die site konden vinden.⁶¹⁰ De strategie die Van Gaalen verder ontwikkelde om het onderzoek tot een goed einde te brengen, was er duidelijk op gericht om op een discrete en efficiënte manier sluitend bewijs te vergaren. De ratio achter deze strategie was, zo kan uit de stukken worden opgemaakt, dubbel: enerzijds de zaak niet verder (laten) opblazen anderzijds haar wél oplossen. Hiertoe bewandelde hij in hoofdzaak twee wegen: de verkrijging van beeldmateriaal over het incident en de inschakeling van de BVD.

9.3.3.1 De verkrijging van beeldmateriaal betreffende het incident

Een van de kwesties die in dit verband nogal veel stof heeft doen opwaaien betreft de verkrijging van filmopnamen van het taartincident om zo zeker mogelijk de taartgooiers te kunnen identificeren. Hammerstein en ook Fortuyn waren er nogal verbaasd over, toen zij aangifte kwamen doen, dat Van Gaalen via de officier van justitie niet reeds bij een of andere televisiezender relevante opnamen had

⁶⁰⁹ Verslag interview met M. van Gaalen d.d. 16 september 2002, p. 3-5, 9-10.

⁶¹⁰ Verslag interview met M. van Gaalen d.d. 16 september 2002, p. 6-7.

opgevraagd. Uit de verklaringen – zowel van Hammerstein als Van Gaalen – kan worden opgemaakt dat Van Gaalen enerzijds van mening was dat een taartincident niet ernstig genoeg was om de media min of meer te dwingen tot het afstaan van beelden aan de politie; dit is immers niet iets waar zij graag aan meewerken. Anderzijds blijkt uit de verklaring van Van Gaalen ook dat hij die beelden liever op een meer discrete manier in handen kreeg om te voorkomen dat breed in de pers werd uitgemeten dat de politie daar naar op zoek was – “zonder de hele boel weer op te pompen”. Hierom nam hij het aanbod van De Booij en Hammerstein aan om het beeldmateriaal waarover zij beschikten aan hem te bezorgen. Meer bepaald zou Hammerstein daar voor zorgen.

Vanaf dat moment neemt het verhaal een mysterieuze wending. Hammerstein heeft naar zijn zeggen tot twee keer toe een band van het incident naar Van Gaalen toegestuurd die hij had gekregen van een van de productiemedewerkers van Barend & Van Dorp, een zekere Van Dam. Van Gaalen heeft naar zijn zeggen nooit een band ontvangen. De inspanningen die de commissie zich heeft getroost om te achterhalen wat er feitelijk is voorgevallen leveren aan de kant van Hammerstein het volgende beeld op. Hij stelde ten overstaan van de commissie, en staaftde zijn bewering met *outprints* van brieven, dat hij voor het eerst op 12 april 2002 per post een videoband met de bewuste opnamen had gestuurd aan Van Gaalen en dat hij op 26 april 2002 eenzelfde band opnieuw per post aan hem had toegezonden.⁶¹¹ De reden van de tweede zending was dat hij rond 24 april 2002 werd gebeld door Van Gaalen met de mededeling dat hij nog steeds geen band had ontvangen.⁶¹² De betrokken productiemedewerker van Barend & Van Dorp, Van Dam, vertelde de commissie dat hij “in ieder geval voor half april” per post een band had gestuurd aan Hammerstein maar dat deze hem een week later of zo belde en zei dat hij nog niets had ontvangen. Hierop had hij opnieuw een kopie van de betrokken opnamen gemaakt en die persoonlijk in de brievenbus van het kantoor van Hammerstein gestopt. En, zo vertelde hij, Hammerstein had hem de dag daarop gebeld en de ontvangst bevestigd. Van Dam is echter abuis, zo is gebleken uit nader overleg met Hammerstein.⁶¹³ Van Dam heeft begrepen dat die eerste band niet bij Hammerstein was aangekomen, maar Hammerstein bedoelde: niet aangekomen bij de politie in Den Haag, bij Van Gaalen. Hierom had hij voor de tweede keer een kopie nodig. Waarom Van Gaalen tot twee keer toe geen band heeft ontvangen is voor iedereen een raadsel.⁶¹⁴

Welke hiervan de oplossing ook moge zijn, feit is dat Van Gaalen, omdat hij maar geen band van Hammerstein ontving, eind april 2002 op zoek is gegaan naar een andere mogelijkheid om de opnamen op een stille manier in handen te krijgen. Hij kwam terecht bij de Euroclipgroep te Amsterdam. Via deze groep kwam hij uit bij de firma Reporterservice en bestelde de beoogde opnames daar op 28 april 2002, vier dagen nadat Van Gaalen bij Hammerstein had geïnformeerd naar het uitblijven van de (eerste) videoband en nadat hij de komst van een tweede band enkele dagen had afgewacht. Reporterservice stuurde deze bestelling op 4 mei 2002 naar de politie Den Haag waar zij – mede door toedoen van het weekend – op 7 mei 2002 in handen kwam van Van Gaalen.⁶¹⁵ Wat hij er vervolgens mee deed, mee kon doen, was de beeltenissen van de taartgooiers op de onderhavige band vergelijk-

611 Brief (met bijlagen) O. Hammerstein d.d. 24 september 2002 aan de commissie.

612 Brief W. Deetman d.d. 14 mei 2002 aan de minister van BZK, p. 2.

613 Verslag interview met O. Hammerstein d.d. 18 oktober 2002, p. 1-6.

614 Samenvatting interview met G. van Dam d.d. 27 september 2002.

615 Orderbevestiging Reporterservice Politie Haaglanden d.d. 4 mei 2002, nr. 52770.

ken met de paspoortfoto's van de vermoedelijke daders die hij met machtiging van de officier van justitie op 13 mei 2002 had opgehaald bij de bevolkingsadministratie; eerder ging niet vanwege de sluiting van deze administratie als gevolg van Hemelvaartsdag en de politie beschikte niet over hun foto's.⁶¹⁶ Maar hoe wist Van Gaalen van wie hij paspoortfoto's moest hebben? Dit brengt ons bij het tweede spoor dat hij bewandelde.

9.3.3.2 De inschakeling van de BVD

Na het opnemen van de aangifte van Fortuyn zocht Van Gaalen onmiddellijk contact met de RID van politie Haaglanden. Deze dienst had inmiddels uit contacten vanaf 5 april 2002 al begrepen dat de BVD de "taarting" van Fortuyn in onderzoek had genomen. Op 6 of 7 april 2002 heeft de RID de BVD verzocht om informatie te verkrijgen over de identiteit van de mogelijke verdachten.⁶¹⁷ In zijn rapport van 7 mei 2002 moest Van Gaalen melden dat hij tot dan toe nog niets van de BVD had vernomen. Later op diezelfde dag ontving hij echter per fax een proces-verbaal betreffende een ambtsbericht van deze dienst, opgemaakt door het hoofd van de UTBT van het KLPD Drayer en getekend voor gezien door de vervanger (Klunder) van de landelijk officier van justitie Van der Molen-Maesens, waarin hun namen staan opgesomd.⁶¹⁸ De overeenkomst tussen hun beeltenissen op de pasfoto's die op 13 mei 2002 in het bezit van Van Gaalen kwamen en die op de videobeelden was dermate treffend dat onmiddellijk werd besloten tot hun aanhouding. Die greep plaats op 14 mei 2002 in Hoenderloo.⁶¹⁹ Wat gebeurde er evenwel tussen 5 april en 7 mei 2002 op dit spoor?

Het hoofd van de BVD verklaarde dat een van zijn mensen de "taarting" van Fortuyn op de televisie zag en vanuit zijn professionele interesse direct wilde weten wie daarbij waren betrokken. Enerzijds om justitie zo nodig behulpzaam te kunnen zijn bij de identificatie van deze personen, anderzijds om deze uiting van dreiging te kunnen evalueren. Maar bovenal vanuit de eigen interesse van de dienst: willen weten wie dat deden om zo het inzicht in de "wereld van activisten" op peil te houden.⁶²⁰

Het onderzoek werd opgestart op 15 maart 2002 met de volgende redengeving:

"Hoewel incidenten als het onderhavige primair liggen op het vlak van de openbare orde en/of het strafrecht (...) is besloten nader onderzoek naar de identiteit van de daders te doen. Na het zien van de televisiebeelden meende men namelijk een van de daders te kennen uit de sfeer van het links-activisme. Nader onderzoek zou uitsluitel kunnen geven over de vraag of het hier een ludieke actie betrof, dan wel dat de daders behoorden tot gewelddadig-politieke kringen zodat er mogelijk rekening gehouden zou moeten worden met hardere acties. Overigens zou de informatie als zogenaamde bijvangst aan de landelijk officier van justitie terrorismebestrijding kunnen worden verstrekt".⁶²¹

In eerste instantie werd besloten om het onderzoek te beperken tot zogenaamde open bronnen en beschikbare operationele informatie. Tussen 18 en 22 maart 2002 werden de namen van de vermoede-

616 Brief W. Deetman d.d. 14 mei 2002 aan de minister van BZK, p. 2 en rapport M. van Gaalen d.d. 7 mei 2002, p. 2.

617 Brief W. Deetman d.d. 4 juni 2002 aan de minister van BZK.

618 Proces-verbaal J. Drayer d.d. 7 mei 2002, nr. 260402-1000.

619 Rapport H. van Dolderen d.d. 14 mei 2002 aan H. van den Berge.

620 Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 5 juni 2002, p. 15-16.

621 BVD, Uitgebreide chronologie totstandkoming ambtsbericht taartincident W.S.P. (Pim) Fortuyn d.d. 26 juni 2002.

delijke daders bekend en daarmee hun positie in het activistische milieu. Op 25 en 27 maart 2002 werd contact gezocht met drie RID'en om ter verificatie van hun identiteit nadere gegevens te verkrijgen. Tussen 28 maart 2002 en 3 april 2002 was voldoende informatie voorhanden om een ambtsbericht op te stellen. Op 4 april werd op grond van het verzamelde materiaal een concept ambtsbericht opgesteld. Vervolgens werd op 5 april 2002 bij de RID Haaglanden onder meer verzocht om een kopie van de aangifte door Fortuyn. Omdat deze kopie op 11 april 2002 nog niet was ontvangen werd er toen opnieuw contact gezocht met deze RID. Op 16 april 2002 kwam deze aangifte aan bij de BVD voorzien van een meldingsformulier d.d. 11 april 2002. Een dag later – op 17 april 2002 – werd de landelijk officier van justitie terrorismebestrijding geïnformeerd over het voornemen om een ambtsbericht op te stellen over de vermoedelijke daders van het taartincident. Op 19 april 2002 verkreeg de BVD de nodige gegevens uit de gemeentelijke basisadministratie. Op 22 april 2002 werd de definitieve tekst van het ambtsbericht voorgelegd aan de genoemde officier van justitie. Een dag later, op 23 april 2002, werd een formeel ambtsbericht opgesteld dat door het hoofd van de BVD diezelfde dag nog werd ondertekend. Op 25 april 2002 werd het officieel verzonden naar de betrokken officier.⁶²²

Hoe het dan kon gebeuren dat dit ambtsbericht pas op 7 mei 2002 bij de politie Haaglanden belandde was een gevolg van een samenstel van redenen. In de middag van donderdag 25 april 2002 werd het ambtsbericht onaangekondigd gefaxt naar de UTBT. Later die dag of in de ochtend van vrijdag 26 april 2002 werd het ter kennis gebracht van het hoofd van de dienst, Drayer. Die ochtend nog werd, zoals gebruikelijk, begonnen met de omzetting van het ambtsbericht in een proces-verbaal. Later op de dag werd het telefonisch besproken met de landelijk officier van justitie terrorismebestrijding Van der Molen. Drayer kreeg de instructie om het bedoelde proces-verbaal te maken en het voor gezien te laten tekenen door haar vervanger Klunder (omdat zijzelf met vakantie ging) en het door te sturen naar de behandelend officier van justitie te Den Haag. Op woensdag 1 mei en op vrijdag 3 mei 2002 had Drayer telefonisch contact met Klunder maar verzuimde het ambtsbericht ter sprake te brengen. Drayer ging daarop met vakantie en belde op 6 mei 2002 in de avond met een van zijn medewerkers en vroeg hem of het proces-verbaal nog lag in het speciale postbakje voor de landelijk officier van justitie terreurbestrijding bij de UTBT. Dit bleek het geval te zijn. Hierop belde Drayer nog diezelfde avond of op 7 mei 2002 in de ochtend met Klunder en wees hem op het ambtsbericht in het postbakje bij de UTBT. Op diens aangeven werd het op 7 mei 2002 dan verzonden naar de officieren van justitie te Den Haag en te Amsterdam.

Dat het kon gebeuren dat het ambtsbericht in de periode van 29 april 2002 tot en met 6 mei 2002 niet ter flatering werd aangeboden aan Klunder, kan als volgt worden verklaard. De eerste reden was dat Drayer niet wist van het lopende opsporingsonderzoek in Den Haag en overigens ook geenszins het gevoel had gekregen dat het om een urgent bericht ging. De tweede reden was gelegen in het feit dat hij druk was met allerlei andere werkzaamheden. En de derde reden was dat Drayer verwachtte dat de bedoelde officier, die gewoonlijk iedere woensdag persoonlijk naar de UTBT komt, ook op 1 mei 2002 ten tonele zou verschijnen en zijn post zou bekijken. Klunder kon op woensdag 1 mei 2002 echter niet komen en Drayer ging er toen vanuit dat hij dan wel een week later, op 8 mei 2002, zijn post zou vinden. De korpschef van het KLPD Beuving schreef op 12 mei 2002 aan het hoofd van het landelijk parket, de hoofdofficier Van Erve, dat de gang van zaken getuigde van een zekere

622 Ambtsbericht hoofd BVD d.d. 23 april 2002 aan de landelijk officier van justitie terrorismebestrijding, nr. 1831433/01.

onzorgvuldigheid die in het licht van de omstandigheden en de gangbare procedures “niet geheel onbegrijpelijk” is. De commissie kan zich wel in dit oordeel vinden.⁶²³

Opmerkelijk, ten slotte, aan het ambtsbericht van de BVD is dat er wel de identiteit van de drie verdachten in werd weergegeven maar dat op geen enkele manier werd besproken waar zij thuishoren in het activistische spectrum. Dit is evenwel een uitvloeisel van het beleid van de BVD om naar buiten toe zo min mogelijk prijs te geven van haar inzichten; de Haagse politie werd naar alle waarschijnlijkheid hieromtrent wel bijgepraat via haar RID.⁶²⁴ Het hoofd van de BVD heeft de commissie laten weten dat de drie taartgooiers behoren tot het “niet-gewelddadige segment van het linkse activisme”. Hetgeen natuurlijk een zeer belangrijke kenschets is voor de beoordeling van de ernst van hun actie en van het risico dat deze mensen een volgende actie zouden willen en kunnen plegen en wellicht een actie die ernstiger (gewelddadiger?) zou zijn dan hun actie op 14 maart 2002.⁶²⁵

Zover is het inderdaad niet gekomen – en in die zin had de BVD het dus bij het rechte eind – maar de dienst heeft niettemin het zekere voor het onzekere genomen – “dat het louter een ludieke actie betrof en er geen betrokkenheid was vanuit meer gewelddadige kring” – en een nader onderzoek ingesteld naar het fenomeen van “taarting”. In het rapport waarin de resultaten van dit onderzoek zijn verwerkt wordt – wat Nederland betreft – verwezen naar onder meer de “taarting” van Bolkestein in december 1998 te Leiden, van Zalm in januari 1999 te Amsterdam en van wethouder Thielen een dag later te Nijmegen, van de president van de Wereldbank in oktober 2000 en even nadien van de Amsterdamse wethouder Krikke. De conclusie van de auteur was dat het op 14 maart 2002 was gegaan om een “taarting” als alle andere: “Geheel indachtig hun (...) uitgangspunten en de theorie volgend, keerden zij zich met taart en stank tegen Pim Fortuyn”.⁶²⁶

9.3.3.3 De overige onderzoeksactiviteiten

Gegeven zijn onderzoeksstrategie lag het voor de hand dat Van Gaalen weinig andere activiteiten ondernam ter verkrijging van bewijs. Zo zag hij af van het horen van getuigen omdat hij niet zag welke meerwaarde hun verklaringen zouden kunnen hebben voor het onderzoek. Hij overwoog niet om fotoherkenning te doen omdat een dergelijke activiteit wel tijd zou kosten maar ook “bijna geen resultaat” gehad zou hebben. Daarenboven liet hij geen technisch onderzoek doen naar de samenstelling van de taart omdat hij op de televisie had gezien dat de zaak direct werd schoongemaakt en verwachtte dat hij er niet veel meer zou aantreffen. Wel stuurde hij enige tijd na de “taarting” twee rechercheurs naar Nieuwspoor om na te gaan of er nog een lijst van inschrijvingen was en eventueel videomateriaal dat afkomstig was van de bewakingscamera’s. Er bleek niets te zijn.⁶²⁷

623 Rapport J. Drayer d.d. 12 mei 2002 aan J. Crijns en rapport van M. Beuving d.d. 12 mei 2002 aan M. van Erve.

624 Verslag interview met E. Akerboom d.d. 11 oktober 2002, p. 6.

625 Brief S. van Hulst d.d. 22 juli 2002 aan de commissie, p. 5.

626 Rapport BVD, *Laat 1000 taarten vliegen*, d.d. 18 juli 2002. Via het KLPD heeft de commissie laten zoeken op internet naar berichten over “taarting” in Nederland. Lezing hiervan leidt niet tot een andere conclusie dan die de BVD heeft geformuleerd. Brief (met bijlagen) J. De Wit d.d. 30 september 2002 aan de commissie.

627 Verslag interview met M. van Gaalen d.d. 16 september 2002, p. 9, 12-13, en samenvatting oriënterend gesprek met S. Veenendaal d.d. 18 juli 2002, p. 3.

9.3.4 De aanhouding van de daders

Op 14 mei 2002 – twee maanden na het taartincident – werden de drie daders van de “taarting” van Fortuyn aangehouden. Niets demonstreert beter de doeltreffendheid van de recherchestrategie die werd gevolgd dan dit.⁶²⁸ Eerder had misschien wel gekund maar dan hadden alle betrokken diensten de oplossing van deze zaak als een urgente kwestie moeten beschouwen. Dit deden ze echter geen van alle omdat de bestrijding van “taarting” in Nederland nu eenmaal geen hoge prioriteit geniet en ook breed in de samenleving niet wordt gezien als een ernstig feit. De reacties in de media op het taartincident na 14 maart 2002 laten hier geen misverstand over bestaan. In die zin kan het strafrechtelijk optreden van de overheid in deze kwestie dan ook niet worden gekwalificeerd als ondermaats.

Dit neemt niet weg dat het jammer is dat de snelheid van het onderzoek werd afgeremd door omstandigheden waarop Van Gaalen geen invloed kon uitoefenen. Aan de ene kant belandde het beeldmateriaal van Hammerstein om een duistere reden niet bij de Haagse politie, aan de andere kant had de verstrekking van de BVD-gegevens door het KLPD vlotter gekund. Want zodoende was het gewoonweg niet mogelijk om de daders met recht en reden eerder aan te houden dan op 14 mei 2002.

Belangrijker is evenwel dat de aangifte tegen de taartgooiers het doel miste dat de aangevers voor ogen stond: aandacht vragen voor de veiligheidsproblematiek van Fortuyn en de mogelijkheid van beveiliging vanwege de overheid. Hiervoor is al aangegeven dat het inzetten van een strafrechtelijke procedure wel indirect een weg kan zijn om veiligheids- en beveiligingsvraagstukken aan te pakken maar dat het om goede redenen beter langs een andere, meer directe, weg gebeurt. Als dan toch de weg van het strafrecht wordt gevolgd – zoals hier is gebeurd – dan is het voor aangevers wel zaak om dit op een ondubbelzinnige en zo concreet mogelijke manier duidelijk te maken. En dit is – moet de commissie vaststellen – niet gebeurd. Dit blijkt niet alleen uit de aangifte die door Fortuyn werd ondertekend maar ook uit de gesprekken die de commissie heeft gevoerd met degenen die hem vergezelden en de betrokken verbalisant. De commissie beweert niet dat er in het geheel niet over de problematiek van veiligheid en beveiliging in relatie tot Fortuyn is gesproken maar de wijze waarop dit is gebeurd was niet voldoende om die problematiek op een overtuigende manier over te (laten) brengen naar de korpsleiding of, nog hogerop, het NCC bij het ministerie van BZK respectievelijk de TEC en de GED.

Hiermee is evenwel niet gezegd dat deze commissies na 14 maart 2002 – na de “taarting” van Fortuyn – niet in actie kwamen om die problematiek nader te bezien. Dit is namelijk wel gebeurd, ook al dachten en denken veel mensen van niet. Wat er op het niveau van die commissies gebeurde vormt het onderwerp van de volgende paragraaf.

⁶²⁸ De taartgooiers werden op maandag 14 oktober 2002 veroordeeld tot een boete van 500 euro per persoon. De rechter vond – volgens NRC d.d. 14 oktober 2002 – de identificatie van de daders met videobeelden voldoende en oordeelde dat er sprake was van openlijke geweldpleging.

9.4 DE BESTUURLIJKE AANPAK VAN DE VEILIGHEID EN DE BEVEILIGING VAN FORTUYN

De bestuurlijke aanpak van de veiligheid en beveiliging van Fortuyn speelde zich in de onderhavige periode af op twee niveaus: dat van de centrale overheid, in de figuur van de minister van BZK, de TEC en de GED, met daaraan verbonden de BVD en het KLPD, en dat van de plaatselijke overheid, in dit geval vooral de politie Rotterdam-Rijnmond. Deze overheden werkten echter niet los van elkaar. Integendeel. Wat de politie Rotterdam in deze periode deed was mede een uitvloeisel van besluiten die in het kader van de genoemde commissies werden genomen. Hierom is het aangewezen om hierna de bemoeienis van de minister van BZK, de TEC en de GED, de BVD en het KLPD, te bespreken in relatie tot de (poging tot) benadering van Fortuyn door de politie te Rotterdam.

Ten eerste zal hierbij worden ingegaan op de opmaak van de eerste dreigingsanalyse met betrekking tot Fortuyn. In de tweede plaats wordt de toekenning van de status van bijzonder persoon aan Fortuyn en de andere lijsttrekkers behandeld. Ten derde wordt uiteengezet hoe via het NCC het contact totstandkwam tussen de TEC en de politie te Rotterdam. In de vierde plaats wordt besproken hoe op 11 april 2002 binnen de Commissie Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD) van de Tweede Kamer en marge werd gesproken over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. En ten slotte wordt het gesprek behandeld dat commissaris De Jong van de Rotterdamse politie op 15 april 2002 met Fortuyn en zijn rechterhand De Booij had.

9.4.1 De eerste dreigingsanalyse

Het taartincident greep plaats op donderdag 14 maart 2002. De dag daarop – vrijdag 15 maart 2002 – besprak de minister van BZK, De Vries, met secretaris-generaal Holtslag de mogelijkheid “om in het verband van de TEC en de GED de veiligheid van de heer Fortuyn te laten analyseren”. De Vries kwam dus direct in actie. Tegenover de commissie verklaarde hij dat hij toen had gezegd:

“Luister, of dit nu belangrijk is of niet, ik wil nu graag zeker weten dat hier serieus naar wordt gekeken. Daar wil ik ook iets op terughoren want het zijn taarten. (...) Het is zelfs de TEC geweest die ik heb aanbevolen (...). Het heeft even geduurd maar het is wel gebeurd”.

En wat hij van een TEC-analyse op dit punt verwachtte was dit:

*“Daar verwacht ik van dat de BVD het op basis van zijn werkzaamheden serieus met zijn analisten nagaat, dat de politie nog eens even goed nagaat wat voor signalen, if any, zij hebben, en dat andere verstandige mensen, die er misschien niet zoveel direct van weten – Justitie past er ook bij, denk ik; die zit ook altijd bij de TEC – ook nog eens even nagaan of wij er rekening mee moeten houden dat het zich herhaalt. (...) Maar ook om na te gaan of het erger zou kunnen worden. (...) Als zij inderdaad concrete aanwijzingen hadden dat er iets anders zou kunnen gebeuren (...) dan zouden zij dat natuurlijk hebben gemeld. Dat hebben zij niet gedaan. De BVD heeft nog tot vlak voor 6 mei mij verzekerd dat zij geen aanwijzingen hadden en niets konden vinden dat er op wees dat er iets tegen Fortuyn werd gepland”.*⁶²⁹

⁶²⁹ Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 14-15.

Holtslag deelde het gevoel van zijn minister over het taartincident. Zoals hij zei tegen de commissie:

“Voor mij geldt dat het keerpunt kwam met die taart. Daarover was ik het met de minister ook heel snel eens. Toen wist ik voor mezelf zeker dat dit precies datgene was waarvoor ik bang was. De kranten vonden dat allemaal niet. Ik heb de minister toen weer gesproken en toen wilden we dus met zoveel woorden dat het apparaat zou gaan werken.(...) De sfeer in Nederland rondom die taarten heb ik altijd verkeerd gevonden, maar de actie van de overheid om taarting te voorkomen is nagenoeg onmogelijk. (...) Ik vond het een vorm van spelverruwing en dat heb ik ook altijd gevonden. In dit geval dacht ik dat wij wellicht in een scenario terecht zouden komen waarvoor ik al in februari bang was en dat heel vervelende gevolgen zou hebben. Dat was mijn gevoel over die sfeer in het land. Dat was mijn gevoel die dag”.

Ook hij verwachtte in dit geval “dat men er in de TEC en de Driehoek nog eens grondig” naar zou kijken, zo goed als men kon. Hierbij nam hij aan “dat het een slag inspannender en nauwkeuriger” dan normaal zou gaan. En dit betekende voor hem:

*“nagaan of er een schijn van kans is dat zich binnen al die contacten die zij zien, horen, uitluisteren en waarover zij lezen, een systeem is om overal waar Fortuyn komt taarten te gooien. Aan dat soort dingen dacht ik. Ik dacht aan het verstoren van kiesbijeenkomsten”.*⁶³⁰

Gelet op het gevoel van urgentie bij de leiding van het ministerie van BZK is het niet vreemd dat het verzoek van De Vries nog dezelfde dag werd overgebracht aan de directeur-generaal Openbare Orde en Veiligheid Annink. Deze leidde dit verzoek weer onmiddellijk door aan het hoofd van het NCC Knops die daarmee wist dat deze vraag uit de “laagbouw” kwam, dus van de leiding van het departement en meer in het bijzonder nog De Vries.⁶³¹ Annink zag op het gezicht van Holtslag dat:

“die zich ongerust maakte over de heer Fortuyn, in de zin dat als er een taartincident kan gebeuren, er ook ander ongemak zou kunnen plaatsgrijpen. Wij hebben een zekere verantwoordelijkheid voor het democratisch proces, dus (...) ben ik naar het NCC gelopen en heb daar gevraagd: ‘zouden wij serieus kunnen bekijken of wij de heer Fortuyn moeten TECen?’”.

Zijn verwachting bij het stellen van deze vraag was “dat de diensten op de stand van dat moment indicaties afgeven over de informatiepositie en de conclusie die zij daar zelf aan verbinden in termen van de kwalificatie van de dreiging. Dat is de routine”.⁶³² De BVD was daar ondertussen in zekere zin al mee begonnen, zoals eerder al werd aangegeven, en vond het direct al belangrijk om de identiteit van de taartgooiers vast te stellen.⁶³³

Op maandag 18 maart informeerde Annink bij Knops – die voorzitter is van de TEC en secretaris van de GED – naar de stand van zaken betreffende een dreigingsanalyse van Fortuyn. Deze deelde hem mee dat er voorbereidingen werden getroffen voor het maken van zulk een analyse. De dag daarop – dinsdag 19 maart 2002 – vertelde Holtslag De Vries dat er een dreigingsanalyse inzake Fortuyn zou worden uitgevoerd. Op woensdag 20 maart 2002 was het zover dat meer bepaald werd

630 Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 6, 8 en 10.

631 Verslag interview G. Knops en R. Timmermans d.d. 30 oktober 2002, p. 2.

632 Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 9-10.

633 “Feitenreconstructie BZK”, p. 4.

beslist om ter voorbereiding van een bijeenkomst van de GED een “telefonische analyse” uit te voeren “met betrekking tot een eventuele dreiging ten aanzien van de veiligheid van Fortuyn”. Dit kwam erop neer dat via de telefoon, dus niet schriftelijk, de standpunten werden geïnventariseerd van de BVD en van het KLPD in de figuur van de UTBT.⁶³⁴ Concreet betekende dit dat een ambtenaar van het NCC op deze dag nog – woensdag 20 maart 2002 – om 11.47 uur belde met de medewerker van de BVD in de TEC, Schrameijer, en hem vroeg:

“om een analyse van de heer Fortuyn, waarbij enerzijds links en de taartengooiers en anderzijds bijvoorbeeld verdergaander acties vanuit de door Fortuyn aangesproken islam en de buitenlanders worden betrokken”.

Om 16.00 uur die dag belde hij ook met Timmer van de UTBT en vroeg hem naar “de situatie m.b.t. Fortuyn”.⁶³⁵

Reeds de volgende dag – op donderdag 21 maart 2002 dus – liet de BVD om 12.04 uur weten: “vanuit links geen dreiging”. Een uur later meldde de UTBT in de persoon van Timmer zich ook, met het bericht “geen concrete informatie op dit moment”, maar hij stelde voor om de kwestie op de agenda te zetten van de volgende TEC-vergadering op dinsdag 26 maart 2002.⁶³⁶

Op vrijdag 22 maart 2002 reeds besprak een ambtenaar van het NCC tussendoor met een medewerker van het Bureau Operationele Zaken (BOZ) van het ministerie van Justitie de binnengekomen berichten van de BVD en de UTBT in relatie tot het taartincident. Zij kwamen tot de slotsom dat:

*“er geen dreiging op toekomstige incidenten van bijvoorbeeld links is, en dat wordt geadviseerd in de TEC geen maatregelen te nemen”.*⁶³⁷

Deze gang van zaken roept als vanzelf twee belangrijke vragen op. De eerste vraag is wat er precies werd gevraagd door die ambtenaar van het NCC en, complementair hieraan, wat er precies werd geantwoord en waarop dat antwoord was gebaseerd. De tweede vraag is hoe zowel de BVD als het KLPD/de UTBT in staat waren om in 24 uur een dreigingsanalyse te maken van Fortuyn.

Wat de eerste vraag betreft is het niet duidelijk wat aan het KLPD werd gevraagd en wel duidelijk dat wat aan de BVD werd gevraagd veel verder ging dan het taartincident. Het valt nog moeilijk na te gaan hoe dit verschil kan worden verklaard omdat het om een “telefonische analyse” ging en er dus geen stukken over deze aanvraag bestaan.

Achteraf heeft de ambtenaar van de BVD laten weten dat hem niet alleen werd gevraagd om naar aanleiding van het taartincident een inschatting te geven van de dreiging die daarvan uitging maar ook te bezien of er een dreiging bestond van de kant van moslims, buitenlanders en linkse activisten. Zijn antwoord, zoals opgetekend in de stukken van het departement, had evenwel alleen betrekking op de linkse activisten en dus werd, zo bezien, de vraag maar gedeeltelijk beantwoord. De betrokkene schreef naderhand in een nota wel dat hij had geantwoord dat van de drie categorieën “geen dreiging” uitging.⁶³⁸ Maar of dit ook inderdaad zo was valt niet meer na te gaan. Dat het antwoord betreffende linkse activisten en speciaal de taartgooiers luidde: “geen dreiging”, was geba-

634 “Feitenreconstructie BZK”, p. 4.

635 NCC, Rapport dossier/berichten d.d. 20 maart 2002.

636 NCC, Rapport dossier/berichten d.d. 21 maart 2002.

637 “Feitenreconstructie BZK”, p. 5, en NCC, Rapport dossier/berichten d.d. 22 maart 2002.

638 Notitie d.d. 26 juni 2002 betreffende “reconstructie van activiteiten n.a.v. verzoeken van de TEC m.b.t. de heer Fortuyn”.

seerd op de eerste bevindingen van het onderzoek naar de taartgooiers; die behoren volgens de BVD niet, zoals we eerder zagen, tot het gewelddadig segment van dit soort activisme. Zijn conclusie dat er ook “geen dreiging” uitging van de twee andere categorieën was gebaseerd op de aanname dat, indien er relevante informatie zou zijn geweest, hij dat zou hebben gehoord. Nu hij hiervan niet hoorde ging hij ervan uit dat er vanuit die hoeken ook “geen dreiging” was.⁶³⁹

Gevraagd naar de gang van zaken bij de UTBT naar aanleiding van dit verzoek van het NCC vatte Timmer uit zijn geheugen dit verzoek als volgt samen: of het taartincident aanleiding was om dreiging te veronderstellen tegen de heer Fortuyn. Vreemd genoeg werd de UTBT – anders dan de BVD – dus niet gevraagd of er ook sprake was van dreiging uit de hoek van moslims of buitenlanders. Waarom zou de UTBT daar eventueel ook niet informatie over hebben? En wat het taartincident zelf betreft werd hem niet méér verteld dan er in de kranten had gestaan. Dat de minister van BZK persoonlijk had gevraagd om deze TEC-analyse en dat hij er meer van verwachtte dan anders, werd hem óók niet meegedeeld. Dat de actie werd geclaimd door een bepaalde actiegroep werd hem evenmin meegegeven. Een belangrijk onderscheid met de conclusie van de BVD was dat de UTBT niet zei dat er “geen dreiging” was maar doorgaf dat er “geen informatie” was en zo dus openliet of er (ook) “geen dreiging” was, omdat het hier om twee heel verschillende dingen gaat. Haar conclusie was gebaseerd op polsende gesprekken met twee eigen collega’s en de collega van de BVD enerzijds en de raadpleging van de gesloten maar beperkte databank – het “journaal” – van de eenheid op “Fortuyn” anderzijds.⁶⁴⁰

De antwoorden op de eerste vraag brengen ons welhaast automatisch bij de tweede vraag: hoe is het mogelijk in 24 uur een dreigingsanalyse van Fortuyn te maken? Het vrij onthutsende antwoord op deze vraag ligt eigenlijk in de antwoorden op de eerste vraag besloten: er werd helemaal geen analyse gemaakt, laat staan op een enigermate actieve manier een serieuze analyse. De medewerker van de BVD liet de commissie weten dat hem ook niet om een analyse was gevraagd, maar om “dreigingsinformatie”. Dit is echter niet juist: de stukken van de TEC tonen ondubbelzinnig aan dat dit wel de vraag was en zeker ook de verwachting van de leiding van het ministerie van BZK. Maar het kan natuurlijk wel zijn dat hier de onduidelijkheid met betrekking tot de term “dreigingsanalyse” die in hoofdstuk 4 werd besproken, voor verwarring heeft gezorgd. Het hoofd van de UTBT betwist de inhoud van de vraag niet maar geeft aan dat deze eenheid – ook door groot gebrek aan personele en materiële middelen – in de meeste gevallen niet anders handelt, kan handelen, dan in het geval van Fortuyn is gebeurd. Voor 6 mei 2002 ging zij slechts zelden verder dan hiervoor werd aangegeven.⁶⁴¹ De conclusie die op 22 maart 2002 in het overleg tussen het NCC en BOZ werd getrokken dat er geen dreiging was en dat er geen maatregelen hoefden te worden genomen viel dan ook niet alleen niet te rijmen met de uiteenlopende conclusies van de BVD en het KLPD maar was ook niet grondig onderbouwd.

Hoe dan ook, het taartincident stond op 26 maart 2002 inderdaad op de agenda van de TEC. Deze vergadering kon door omstandigheden niet worden bijgewoond door iemand van de UTBT.⁶⁴² Uit

639 Lijst met antwoorden van P. Schrameijer op vragen van de commissie d.d. 2 oktober 2002. Wegens ziekte kon de commissie niet met betrokkene spreken.

640 Verslag interview met P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 4-6.

641 Verslag interview met P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 6-8.

642 Verslag interview met P. Timmer d.d. 12 september 2002, p. 10.

het verslag van deze samenkomst kan worden opgemaakt dat – wat eventuele bedreigingen betreffende Fortuyn aangaat – de TEC drie dingen vaststelde:

- ten eerste dat het taartincident een incident op zich was en dat de BVD “geen reden (heeft) aan te nemen dat er sprake is van een geëvalueerde dreiging tegen de heer Fortuyn. Een herhaling van het incident kan volgens de BVD niet worden uitgesloten”;
- ten tweede dat er “geen sprake is van een terroristische dreiging tegen de heer Fortuyn”;
- en ten derde dat er “op dit moment geen reden (is) aan te nemen dat er een dreiging ten aanzien van de heer Fortuyn is. Er worden op dit moment geen maatregelen geadviseerd”.⁶⁴³

De eerste vaststelling werd zeker gedragen door onderzoek, dat van de BVD naar de taartgooiers. De twee andere vaststellingen waren echter niet het resultaat van grondige analyses maar waren gebaseerd op een snelle raadpleging van te beperkte bronnen en verder op veronderstellingen. Om op grond van “dit alles” eind maart 2002 te stellen – ook tegenover de minister van BZK – dat er geen concrete dreigingen tegen Fortuyn bestonden is niet verdedigbaar. En het valt ook niet te verzoenen met de verwachting van de departementsleiding dat er extra goed zou worden gekeken naar de situatie van Fortuyn. Hiermee is natuurlijk niet gezegd dat er wél zulke bedreigingen waren en dat die bedreigingen door de betrokken diensten hadden kunnen worden geïdentificeerd maar de pogingen om te achterhalen of ze er op dat moment wellicht waren moeten als onvoldoende worden betiteld.⁶⁴⁴ De TEC had zich in dit geval, waarin voor het eerst een dreigingsanalyse werd gemaakt van een lijsttrekker, en niet zomaar van een lijsttrekker maar van een lijsttrekker die al polariserend de verkiezingen naar zijn hand leek te zetten, kritischer moeten opstellen ten aanzien van de zogezegde analyse die werd aangeleverd.

De oppervlakkige wijze waarop (ook) in dit geval dreigingsanalyses werden gemaakt verklaart wellicht waarom in het verband van de TEC in het geheel niet werd gerept van de incidenten die zich reeds voor 14 maart 2002 in het publiek ten aanzien van Fortuyn hadden voorgedaan zoals het Maashaven-incident, de knokpartij met zijn “dubbelganger” en de acties tegen hem ter gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002. Ook al waren die – net als het taartincident – niet levensbedreigend voor Fortuyn, ze hadden toch minstens op het niveau van de TEC moeten worden besproken. Ze hadden met name door de BVD niet mogen worden gemist, want in tegenstelling tot het KLPD doet deze dienst wel aan onderzoek in open bronnen. En dit had in dit geval zonder grote zoekacties gekund: ze hadden allemaal in nationale kranten gestaan.

Iets anders is of de BVD en het KLPD ook de dreigemails in hun analyses hadden moeten betrekken die in de voorbije maanden door LN waren overhandigd dan wel overgestuurd naar de politie Gooi en Vechtstreek; bij de politie Rotterdam-Rijnmond waren er tot op dat moment geen ingeleverd. Gegeven het feit dat deze berichten door dit politiekorps – in de ogen van de commissie ten onrechte; hiervoor werd al aangegeven waarom – niet werden doorgestuurd naar deze landelijke diensten valt er hen moeilijk een verwijt van te maken dat zij ze niet hebben opgediept in hun archief. Zij hadden ze doorgewoont niet. Wel had van deze diensten mogen worden verwacht dat zij contact hadden gezocht met de meest betrokken regionale politiekorpsen om te vragen of daar wellicht informatie

⁶⁴³ Ministerie van BZK, Kort verslag van de vergadering van de Technische Evaluatiecommissie d.d. 26 maart 2002, p. 4.

⁶⁴⁴ Verslag interview met E. Akerboom d.d. 11 oktober 2002, p. 5.

voorhanden was die in het kader van een dreigingsanalyse niet mocht worden gemist. Voor de BVD was dit heel eenvoudig geweest: via de RID'en is hij nu eenmaal vertakt tot op het regionale niveau in de politie. Voor het KLPD geldt evenzeer als voor de regionale korpsen dat dit de enige manier is om in belangrijke zaken de negatieve gevolgen van de structurele fragmentatie van de politieke informatiehuishouding in dit land op te vangen.

Vraag is ook of het eerste MEPIA-bericht niet in aanmerking had moeten worden genomen dat op 13 maart 2002 door de RID Rotterdam werd gestuurd naar de BVD over het herhaalde verblijf van Fortuyn in een risicovolle omgeving en de kwetsbaarheid in termen van chantage en geweld die dit voor hem met zich meebracht. Dit bericht had naar de mening van de commissie niet mogen worden gemist in de dreigingsanalyse. Het was op 21 maart 2002 reeds lang en breed in handen van de dienst. Achteraf kan ook in dit geval natuurlijk worden opgeworpen dat de informatie in dit bericht niet relevant was in relatie tot de moord die werd gepleegd maar dat is hier ook niet aan de orde. Hier is aan de orde de kwaliteit van de dreigingsanalyse die op een onverdacht tijdstip met betrekking tot Fortuyn werd vervaardigd.

Dat men bij de BVD en het KLPD toen nog niet was toegekomen aan een risico-analyse van Fortuyn valt deze diensten echter niet te verwijten. Daar werd niet om gevraagd en het bestaande systeem van persoonsbeveiliging is aan de kant van de overheid ook niet gebaseerd op de calculatie van risico's voor individuele personen. Wat niet wil zeggen dat er in de TEC zelf ook niet in termen van risico's is gesproken over Fortuyn. Timmermans suggereert in elk geval dat dit wel in algemene zin is gebeurd – de TEC vraagt niet alleen door “op het incident maar ook op zijn omgeving”, maar blijkens de stukken heeft deze gedachtewisseling niet geleid tot een conclusie in de ene of andere richting. Merkwaardig is dat in dit toch bijzondere geval van Fortuyn niets van dit beraad op papier is terug te vinden. Hoe diepgaand was het eigenlijk?

Belangrijk om hierbij aan te tekenen is wel dat volgens Timmermans in het verleden de “taarting” van een persoon nimmer heeft geleid tot het instellen van persoonsbeveiliging. En in de stukken van de TEC waarover de commissie beschikt staat inderdaad geen geval van persoonsbeveiliging als gevolg van zulk een actie. Dit biedt wellicht ook een (deel van de) verklaring waarom het in het geval van Fortuyn eveneens niet is gebeurd. Het gebeurde gewoonweg nooit in een geval als dit.⁶⁴⁵

Dit was de eerste keer dat de TEC zich over Fortuyn heeft uitgesproken en voor de hier bestudeerde periode (14 maart 2002 tot 15 april 2002) was dit ook meteen de laatste keer. De TEC kwam nog bijeen op 9 en op 16 april 2002 maar sprak zich toen niet over hem uit. De tweede keer dat het gebeurde was op 23 april 2002. Hierop komen we dus terug in het volgende hoofdstuk.

9.4.2 De toekenning van de status van bijzonder persoon

Op donderdag 21 maart 2002 vergaderde de GED. Het taartincident stond niet op de agenda maar kwam wel ter sprake in de rondvraag. Dit blijkt uit de notulen:

*“De Grote Evaluatiedriehoek vraagt zich naar aanleiding van onder andere het taartincident ten aanzien van de heer Fortuyn (lijsttrekker van de Lijst Fortuyn) af of hij ook binnen het domein van de TEC/Grote Evaluatiedriehoek valt. De TEC zal zowel op deze vraag als op de vraag over de dreiging antwoord geven ten aanzien van de Lijst Fortuyn maar eigenlijk breder getrokken naar alle partijen c.q. lijsten”.*⁶⁴⁶

⁶⁴⁵ Verslag oriënterend gesprek met G. Knops en R. Timmermans d.d. 20 juni 2002, p. 18-19.

⁶⁴⁶ Verslag vergadering GED d.d. 21 maart 2002, p. 3.

Wie de origine, inhoud en strekking van de Circulaire 1999 kent zal onmiddellijk beseffen dat hier een zeer belangrijke kwestie aan de orde werd gesteld, namelijk de collectieve onderbrenging van de lijsttrekkers in de categorie van “bijzondere personen” of, beter gezegd, van personen waarvoor de rijksoverheid vanuit een oogpunt van veiligheid en beveiliging een bijzondere verantwoordelijkheid draagt. Mocht hiertoe worden besloten dan zou dit een heuse doorbraak van het bestaande stelsel hebben betekend waarbinnen wel bewindspersonen en somtijds parlementariërs maar nog nooit lijsttrekkers, en zeker niet collectief, werden erkend als “bijzondere personen”. En dit primair naar aanleiding van het taartincident!

Dit roept natuurlijk de vraag op waarom de leden van de GED zulk een belangrijke beslissing in beraad wilden geven bij de TEC. Duidelijk is dat zij – anders dan de meeste mensen in de buitenwacht – kennelijk wel zwaar tilden aan het taartincident. Anders zou dit incident nooit dit gevolg kunnen hebben gehad. Maar waarom tilden zij er zo zwaar aan?

Dessens verklaarde tegenover de commissie dat het taartincident inderdaad de “trigger” was geweest voor de discussie in de GED over de positie van de lijsttrekkers:

“in de zin dat iedereen denkt: ‘Iemand doet wat, er gebeurt wat, zou er ook iets anders kunnen gebeuren?’ Zo komt het in de GED, waar dan de vraag rijst: ‘Zouden we niet eens moeten kijken?’ Dan komt de vraag aan de orde: ‘Hoe zit het eigenlijk met lijsttrekkers, vallen zij er nu onder?’. Daarop komt de reactie: ‘Daar hebben we nog nooit van gehoord’, en zo gaat het dan lopen”.

Dessens had bij het uitzetten van deze vraag bij de TEC voor zichzelf al het volgende, eerder formele, standpunt ingenomen:

*“Zij die opgaan voor een functie, die evident onder de circulaire valt, vallen in de periode of in de aanloop daaraan heen er ook onder. Als iemand zegt: ‘Ik wil over acht jaar Kamerlid worden’, zou ik dat niet zeggen, maar iemand die echt in een verkiezingscampagne bezig is een Kamerzetel te verwerven, wel. In ieder geval van de voormannen hebben we toen gezegd in de Grote Evaluatiedriehoek (...) dat we het nooit hebben meegemaakt maar dat er een redenering lijkt op te bouwen. Dat is vervolgens nader bekeken en wij hebben de conclusie getrokken dat wij vonden dat in ieder geval lijsttrekkers van partijen die nog niet evident onder de circulaire vielen omdat zij nog geen Kamerlid waren, eronder zouden vallen. Dus heel concreet: ja, Fortuyn valt onder wat wij noemen ‘bijzondere personen’”.*⁶⁴⁷

De aantekeningen van een van de directeurs van de BVD, lid van de GED, Sikkels, die de bewuste vergadering bijwoonde gaven een aanvullend antwoord:

*“Aannemend dat enige verantwoordelijkheid zal worden gezien i.v.m. het moeten voorkomen van verstoring van het democratisch proces dringt de vraag zich op of voldoende zicht bestaat of kan worden verkregen op de dreiging tegen deze kandidaten. Een extra Driehoek-vergadering wordt hierover mogelijk op 28 maart ingepland. De volgende reguliere Driehoek-vergadering is op 18 april”.*⁶⁴⁸

Dus van de BVD uit gezien was de bescherming van het democratisch proces de reden om de lijsttrekkers eventueel de status van bijzonder persoon te geven. Zeker zo belangrijk is evenwel de vraag die daar in deze notitie op volgde: wat weten we of kunnen we weten van de dreiging tegen kandi-

⁶⁴⁷ Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 6 en 9.

⁶⁴⁸ Notitie betreffende Grote Evaluatie Driehoek van 21 maart 2002 d.d. 21 maart 2002.

daten? Want het stellen van deze vraag impliceert min of meer het volgende antwoord: dat, als hen die status zou worden verleend, een systeem zou moeten worden ontwikkeld om de nodige wetenschap over die dreiging te vergaren. En de vraag die de commissie hiermee voor zich heeft is de volgende: werd er zulk systeem opgezet toen positief werd beslist over de toekenning van de status van bijzonder persoon? Bijvoorbeeld een systeem als dat na de aanslagen van 11 september 2001 onder de naam van Noble Eagle was opgebouwd. Misschien niet zo grootschalig en fijnmazig als in dit project maar wel op dezelfde manier ingericht.

Werd de lijsttrekkers echter wel die status verleend? Om deze vraag te beantwoorden is het nodig om te bezien wat er op dit punt gebeurde in de TEC-vergadering van 26 maart 2002. Volgens het verslag sneed de voorzitter dit punt aan met de vraag: “of de persoon Pim Fortuyn gezien moet worden als een bijzonder persoon in de zin van het verstrekken van veiligheidsmaatregelen”. Bij de beantwoording van deze vraag werd enerzijds ingegaan op de formele positie van Fortuyn:

“Vastgesteld wordt dat de heer Fortuyn en zijn lijst geregistreerd is in de zin van de Kieswet. Ook is hij in de gemeente Rotterdam een gekozen vertegenwoordiger van Leefbaar Rotterdam”.

Anderzijds werd verwezen naar het taartincident en naar het in de vorige subparagraaf reeds geciteerde standpunt van de BVD dat er geen reden was om aan te nemen dat er sprake is van een geëvalueerde dreiging tegen de heer Fortuyn maar dat een herhaling van het incident niet kan worden uitgesloten. In het verlengde hiervan werd nog gezegd dat er ook geen sprake was van een terroristische dreiging tegen hem. En ten slotte werd de bespreking als volgt afgerond:

*“Na een korte discussie stelt de voorzitter vast dat aangenomen kan worden dat de heer Fortuyn een bijzondere status heeft”.*⁶⁴⁹

In het dagrapport van het NCC werd op 27 maart 2002 deze vaststelling als volgt verwoord:

*“TEC komt tot de conclusie dat er op dit moment geen aanleiding is om F te beveiligen. Hij komt daar evt. wel voor in aanmerking, gezien zijn status als lijsttrekker van een erkende politieke partij. In dat licht valt hij ook binnen het aandachtsgebied van de TEC. Vooral nog geen verdere actie dus”.*⁶⁵⁰

Timmermans heeft ten overstaan van de commissie meer gedetailleerd uitgelegd waarom Fortuyn tot het domein van de Circulaire 1999 werd gerekend op 26 maart 2002. De reden was:

*“die zal ontstaan, als er sprake is van een aanslag, aan het imago van Nederland en aan het democratische proces – wij noemen dat een disproportionele schade die zou kunnen ontstaan – is een reden om iemand te rekenen tot het domein van de TEC en de GED. De taxatie was dat dat ook voor de lijsttrekkers geldt. Dat was de reden waarom ook naar de heer Fortuyn is gekeken”.*⁶⁵¹

Gelet op de aantekeningen van de BVD omtrent de vergadering van de GED op 21 maart 2002 zou deze vaststelling normaal aan de orde zijn gekomen in de extra vergadering die deze commissie juist over deze belangrijke kwestie mogelijk zou houden op 28 maart 2002. Deze vergadering heeft echter niet plaatsgevonden en dus heeft de GED er zich toen ook niet over uitgesproken. Waarom zij

649 Ministerie van BZK, Kort verslag van de vergadering van de Technische Evaluatiecommissie d.d. 26 maart 2002, p. 4.

650 Ministerie BZK, NCC, Rapport dossier/berichten d.d. 27 maart 2002.

651 Verslag interview met G. Knops en R. Timmermans d.d. 30 oktober 2002, p. 15.

niet plaatsvond was volgens Knops omdat er eigenlijk “geen noodzaak (was) daarover in een vergadering te spreken”. Een dergelijke vergadering zou alleen nodig zijn op het moment dat er allerlei maatregelen getroffen zouden moeten worden. En dat was volgens Knops toen niet aan de orde.⁶⁵² Op die 28e heeft Holtslag wel met Annink gesproken over “de voortgang rond de TEC-analyse van de veiligheid van de heer Fortuyn”. Wat en hoe precies staat echter niet op papier.⁶⁵³

Het doet op het eerste oog enigszins tegenstrijdig aan dat men op het niveau van de TEC “geen dreiging” tegen Fortuyn constateert maar dat men desalniettemin toch concludeert dat hij (en andere lijsttrekkers) de status verkrijgen van “bijzonder persoon”. Dit is inderdaad maar een schijntegenstelling. Want iemand die in beginsel onder de werking van de Circulaire 1999 is gebracht en daarmee behoort tot de categorie van “bijzondere personen”, krijgt hierom nog niet automatisch een of andere vorm van (persoons)beveiliging. Die krijgt hij of zij alleen als er ook metterdaad sprake is van concrete bedreigingen. Dit neemt niet weg dat bij het nemen van die beslissing in dit geval niet langer zuiver werd geredeneerd in termen van dreiging maar dat het in de gegeven omstandigheden – de politieke polarisatie van dat moment – ook nodig werd geoordeeld om ook enigermate te denken in termen van risico’s. Deze veronderstelling kan niet alleen worden afgeleid uit de verklaring van Dessens maar vindt ook steun in de manier waarop in de volgende vergadering van de GED en passant werd gesproken over de situatie van de lijsttrekkers.

Deze vergadering vond plaats op 15 april 2002. Het onderwerp stond toen niet formeel op de agenda. Het komt in elk geval niet voor in het verslag van deze vergadering.⁶⁵⁴ Uit de aantekeningen van twee deelnemers blijkt evenwel dat er bij die gelegenheid wel is gesproken over bedreigingen aan het adres van “kandidaten”. In de schriftelijke notitie van de BVD staat letterlijk:

*“Uitgewisseld is dat TEC en Driehoek klaar staan om alert te reageren als er de komende maand in de verkiezingscampagne sprake lijkt te gaan zijn van dreigingen tegen kandidaten”.*⁶⁵⁵

En in de handgeschreven aantekeningen van Knops, de secretaris van de GED, staat:

*“Fortuyn. Komende maand alertheid in het kader van de verk(IEZINGEN,CIE). Geprep(AREERD, CIE). op snelle reactie”.*⁶⁵⁶

Het lijkt dus geen enkele twijfel dat de GED op 15 april 2002 in elk geval haar eigen waakzaamheid ten opzichte van gebeurtenissen of ontwikkelingen in de verkiezingscampagne die dreigingen tegen kandidaten zouden kunnen inhouden heeft opgevoerd, en dat zij zich voornam zo nodig adequaat (geprepareerd) en snel te reageren op hetgeen zich zou voordoen. Hiermee laat deze vorm van alertering zien dat er in de vergadering van de GED inderdaad in ruimere termen over de veiligheid van de lijsttrekkers is gesproken dan in termen van concrete bedreigingen. Het woord “risico” of “potentiële bedreigingen” werd wellicht niet letterlijk in de mond genomen, maar het lag wel op de lippen (“sprake lijkt te gaan zijn”). Duidelijk is ook dat hierbij in het bijzonder de naam van Fortuyn is gevallen. Van een formele toekenning van de status van bijzonder persoon aan Fortuyn zelf of aan

652 Verslag interview met G. Knops en R. Timmermans d.d. 30 oktober 2002, p. 12.

653 “Feitenreconstructie BZK”, p. 8.

654 Ministerie van BZK, Verslag van de vergadering van de Grote Evaluatiedriehoek d.d. 15 april 2002.

655 BVD, Grote Evaluatie Driehoek d.d. 15 april 2002, p. 2.

656 “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 14.

de andere lijsttrekkers (kandidaten) was evenwel geen sprake. Materieel werden zij toen blijkbaar wel tot het domein van de Circulaire 1999 gerekend.⁶⁵⁷

Opmerkelijk nu is dat waar Sikkel er al in de vergadering van de GED op 21 maart 2002 op wees dat als men ertoe zou overgaan om de lijsttrekkers, Fortuyn voorop, te rekenen tot het domein van de Circulaire 1999, het de vraag was hoe men de relevante informatie kon verzamelen, en waar in de GED-vergadering van 15 april 2002 werd afgesproken dat er in geval van dreigingen tegen kandidaten alert zou worden gereageerd, dat toen – en met name op 15 april 2002 – niets werd besloten omtrent de vergaring, analyse en distributie van informatie omtrent (eventuele) dreigingen in hun richting. Er werd met andere woorden niet beslist om in de geest van Noble Eagle een informatie-project op te zetten dat de beraadslaging in de TEC en de GED omtrent de bedoelde (mogelijke) dreigingen kon voeden. Dat dit niet is gebeurd moet zeker in de richting van Fortuyn als ongelukkig worden bestempeld. Het had wel moeten gebeuren. Want dan was de informatie die er op dat moment over Fortuyn lag bij de politie Gooi en Vechtstreek, bij de politie Haaglanden, bij de politie Rotterdam-Rijnmond en bij de politie IJsselland (Escape-team) op een centraal punt in het land samengebracht en was zij zeker ook meegenomen in de beoordeling van zijn veiligheidssituatie. Maar zoals eerder al werd onderstreept, deze korpsen hadden naar het oordeel van de commissie zelf ook op dit punt initiatief moeten tonen en de BVD en het KLPD moeten informeren over wat er gaande was. Zou dit zijn gebeurd dan hadden zij via hun vertegenwoordigers in de TEC en de GED op dit centrale niveau het signaal kunnen geven dat het nodig was om de politieke informatiehuishouding enige tijd af te stemmen op de lijsttrekkers, Fortuyn voorop. Het goed bestuur van deze huishouding is een gedeelde verantwoordelijkheid.

De keer dat de GED opnieuw samenkwam was in de avond van 6 mei 2002.

9.4.3 Het contact met de politie te Rotterdam

Bij de bespreking van de politieke discussie werd reeds gewezen op de beschuldiging van Fortuyn in het programma Jensen op vrijdag 22 maart 2002 dat de Nederlandse regering hielp bij het creëren van een klimaat van “demonisering” tegen hem en haar medeverantwoordelijk stelde voor als er wat met hem zou gebeuren. Hiervoor werd deze uitspraak reeds aangehaald. Zij leidde op maandag 25 maart 2002 in de ochtend tot overleg tussen De Vries en Holtslag over de veiligheid van Fortuyn. De Vries vroeg met name:

“wat het korps Rotterdam-Rijnmond eigenlijk doet en of niet iemand van het korps eens bij de heer Fortuyn langs zou kunnen gaan”.

Deze vraag besprak Holtslag in de middag met Annink die uit zichzelf reeds dezelfde suggestie deed:

“om contact op te nemen met de regiopolitie Rotterdam-Rijnmond om te vragen wat zij met betrekking tot de veiligheid van de heer Fortuyn doen en voor te stellen de politie op bezoek te laten gaan bij de heer Fortuyn om over zijn gevoelens van dreiging te spreken”.

⁶⁵⁷ Verslag interview met J. Sikkel d.d. 17 oktober 2002, p. 18.

Holtslag verklaarde tegenover de commissie dat hij nog twee andere dingen beoogde met dat gesprek, namelijk Fortuyn te laten weten:

*“dat het alleen maar gevaarlijker wordt als je zo in het openbaar speculeert over je veiligheidsprobleem. En biedt aan – kort samengevat – wat wij dan kunnen doen. Naar welke bijeenkomst ga je? Met andere woorden: waar loop je de risico’s”.*⁶⁵⁸

Op dit punt aangekomen kan de vraag worden gesteld waarom als het ware de omweg via de politie te Rotterdam werd gekozen om met Fortuyn in contact te komen en waarom niet de directe weg werd gevolgd: Fortuyn rechtstreeks zelf benaderen en hem desnoods uitnodigen op het departement voor een gesprek. Over die mogelijkheid is wel gesproken maar het was volgens Timmermans:

*“onze inschatting dat het een extra lading geeft als het contact vanaf centraal niveau wordt gelegd, terwijl, als het goed is – tenminste zo vinden wij dat – regionaal, in het gebied waar Fortuyn woont, dat contact veel logischer zou zijn en daarom veel natuurlijker zou verlopen. Ik vond een bevestiging daarvan toen ik in het eerste gesprek met mevrouw Veringmeier (HOOFD BBZ POLITIE ROTTERDAM-RIJNMOND, ZIE HIERNA, CIE) begreep dat Rotterdam ook al contact probeerde te leggen met Fortuyn op het niveau van het district waar Fortuyn woonde”.*⁶⁵⁹

Hier staat tegenover dat de aanpak die het ministerie van BZK verkoos, al een heel eind tegemoetkwam aan wat Fortuyn naar zijn zeggen het liefste wilde, namelijk dat niet hij de overheid om beveiliging moest vragen maar dat de overheid hem die kwam aanbieden. Het leidde er in elk geval toe dat Annink nog op diezelfde maandag, 25 maart 2002, het NCC vroeg om dit verzoek over te brengen aan politie Rotterdam-Rijnmond. Of hij Timmermans, het plaatsvervangend hoofd van het NCC, hierbij de drie doeleinden van het gesprek met Fortuyn heeft voorgehouden staat niet vast. Of hij Timmermans voldoende de urgentie heeft overgebied evenmin. Rond 14.00 uur die dag belde Timmermans in elk geval het hoofd van de Afdeling Beleids- en Bestuurszaken (BBZ) van dit politiekorps, Veringmeier. Op grond van de letterlijke transcriptie van dit gesprek, dat ook werd beluisterd door haar vervanger Vervooren, valt er het volgende over te zeggen.⁶⁶⁰

Timmermans meldde in dit gesprek dat naar aanleiding van het taartincident de veiligheid van Fortuyn “hun bijzondere aandacht” had gekregen maar dat er tot op dat moment “niks concreets” te melden viel:

“Het is niet dat er nou een specifieke dreiging tegen hem bestaat. Maar goed we volgen de ontwikkelingen wel op de voet en in die zin hebben we ook wel moeten constateren dat Pim Fortuyn het afgelopen week-end toch wat, laten we het maar voorzichtig zeggen, niet al te gelukkige uitspraken heeft gedaan”.

Timmermans doelde hierbij nadrukkelijk op de uitspraken van Fortuyn in Jensen. Hij noemde die niet al te gelukkig in de zin dat Fortuyn daar zijn eigen veiligheid geen dienst mee bewees. Het doel van zijn telefoontje was eigenlijk een mogelijkheid te zoeken:

“hoe we dat bij meneer Fortuyn, hoe we hem daarover kunnen informeren, zeg maar. Dat ie dat soort dingen, dat hij zijn eigen veiligheid daar in ieder geval niet mee dient”.

⁶⁵⁸ Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 12.

⁶⁵⁹ Verslag interview met R. Timmermans d.d. 18 oktober 2002, p. 2, 9-10.

⁶⁶⁰ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 9.

En zo kwam het doel van dat gesprek ook bij Veringmeier over:

*“dat hij vond dat Pim Fortuyn zich toch wel erg negatief uitliet en misschien wel negatieve reacties ten aanzien van zichzelf uitlokte. Dat is de kern van wat hij bedoelde”.*⁶⁶¹

Timmermans wilde verder weten of de Rotterdamse politie “al wat voorzieningen of contacten” met hem had en, zo nee, of zij “in contact met hem daarover zouden kunnen treden”.

Veringmeier antwoordde hem dat zij contact met Fortuyn hadden gehad rond de verkiezingen van 6 maart 2002 en dat zij ook naar aanleiding van het Maashaven-incident hadden gepoogd om met hem in contact te komen. “En dat hebben we ook niet voor niks gedaan, omdat wij daar ook proactief in wilden zijn om het maar zo te zeggen.” Op dit moment, zo ging zij verder, stonden zij evenwel niet meer in contact met hem: “Hij is dus naar ons toe op dit moment niet erg actief (...)”. Maar wat zij zouden kunnen doen was “hem uitnodigen om eens eventjes over zijn situatie in gesprek te treden”.

Timmermans vond dit “op zich niet verkeerd”, in die zin “dat jullie toch al dat lijntje hadden uitgeworpen en nu dit er zo bijkomt zou dat op zich wel aardig zijn”. Verder gaf hij aan dat zij van hun kant:

“naar aanleiding van uitlatingen van afgelopen weekend nog een extra TEC-ronde (hebben) gestart, zeg maar, dus in ieder geval kijken of dat nog nieuwe informatie oplevert die zou kunnen betekenen dat er een extra dreiging ontstaat. Dus daar kunnen we in ieder geval wel van afspreken dat we je daarover op de hoogte houden hoe dat afloopt”.

Veringmeier wees erop dat dit sowieso moest gebeuren, dat ze elkaar zo goed mogelijk op de hoogte moesten houden. Verder vroeg zij Timmermans of het mogelijk was om haar de tekst van de uitspraken van Fortuyn te doen toekomen. En ten slotte suggereerde Veringmeier dat zij de kwestie in de korpsleiding aan de orde zou stellen:

“Dat het misschien toch goed is voor ons dat we met hem in contact gaan treden. Als de korpsleiding daar nou volstrekt 180 graden anders inziet, dan laat ik dat jou nog eventjes weten. Dan moeten we wellicht een andere route kiezen. (...) Maar ik vind het belangrijk om de beslissing van de korpsleiding mee te hebben en ik kan me voorstellen dat het district waar hij woonachtig is en dat met name de districtschef degene zou kunnen zijn die zo'n gesprek voert, maar dat is uitvoering”.

Wanneer men nu de communicatielijn van De Vries tot Veringmeier nader beziet dan springen een paar dingen in het oog. Het eerste punt betreft het doel van het gesprek. Terwijl de minister en de topambtenaren van het departement met elkaar spraken over de noodzaak om Fortuyn te polsen omtrent zijn onveiligheidsgevoelens, hem te adviseren om het wat voorzichtiger aan te doen met uitspraken in de sfeer van de veiligheid en hem ook te laten weten wat de politie zonodig voor hem kon betekenen, daar sprak Timmermans – ook omdat hij wellicht niet meer of niet beter wist – met Veringmeier slechts over één ding: een voorzichtige waarschuwing aan Fortuyn om ter wille van zijn eigen veiligheid wat beter te letten op wat hij publiekelijk verklaarde. Het tweede belangrijke punt is dat Timmermans Veringmeier niet vertelde dat het De Vries zelf was die tezamen met de departe-

⁶⁶¹ Verslag oriënterend gesprek met A. Meijboom en L. Veringmeier d.d. 18 juni 2002, p. 11.

mentsleiding had gevraagd om contact te zoeken met Fortuyn en dat hij hiermee, onbedoeld, onvoldoende recht deed aan het belang en de urgentie van dat verzoek. Veringmeier, die zelf jaren werkzaam is geweest op het ministerie van BZK, vertelde de commissie in elk geval dat zij dit helemaal niet had meegekregen en liet verstaan dat zij de zaak met meer urgentie zou hebben aangepakt als zij dat wel had geweten; zij kon zich uit haar vorige werkkring nog “buitengewoon goed” herinneren “wat het betekent wanneer een directeur-generaal een opdracht verstrekt”.⁶⁶² En ten derde deelde Timmermans Veringmeier niet mee dat er ernstig werd overwogen om Fortuyn de status te geven van bijzonder persoon en zodoende scherpste hij ook langs deze weg niet haar aandacht voor het gewicht van het beoogde gesprek. De gehele communicatie tussen het ministerie van BZK en de politie te Rotterdam in de dagen van 22 maart 2002 tot 25 maart 2002 overziende mag wel worden geconcludeerd dat die naar Veringmeier toe niet volledig strookte met wat de departementsleiding voor ogen stond en voor het overige ook bestuurlijk-politieke scherpste miste. In die zin was het duidelijk een stuk miscommunicatie.

Hoe dan ook, de communicatie op de lijn naar en van Rotterdam ging verder. Op 26 maart 2002 belde Timmermans met Vervooren, de vervanger van Veringmeier, die meegelusterd had naar het gesprek van de dag daarvoor. Hij deelde Vervooren mee dat zij een bode naar Hilversum hadden gestuurd, naar Yorin, om een bandopname van de Jensen-uitzending met Fortuyn op te halen. Hij had die band bekeken, had opgeschreven wat Fortuyn precies had gezegd en vroeg zich nu af hoe hij deze tekst het handigst in Rotterdam kon krijgen. Er werd afgesproken om het via de e-mail te doen (uiteindelijk is dit niet gebeurd maar is de tekst woordelijk voorgelezen aan de telefoon). En Vervooren beloofde hem:

*“Dan zullen wij het eventjes lezen en dan zal of Lida (VERINGMEIER, CIE) of ik nog even reageren in de zin van wat ons voorstel is naar jullie toe. Op welke wijze we dan kunnen reageren naar meneer Fortuyn”.*⁶⁶³

Op diezelfde dag werd de korpschef van Rotterdam-Rijnmond Meijboom in kennis gesteld van de belangstelling van het NCC. Deze informeerde vervolgens burgemeester Opstelten over deze ontwikkeling. Mede gegeven de beleidslijn die Opstelten eerder had uitgezet ligt het voor de hand dat zij beslisten dat contact zou moeten worden gezocht met Fortuyn. Om dit te bespoedigen liet Opstelten de dag erop – 27 maart 2002 – weten dat hij beschikte over de juiste telefoonnummers van Fortuyn. Veringmeier haalde die onmiddellijk op ter verificatie van de nummers die ze al had. Vervolgens gaf zij die later op de dag mondeling door aan de chef van district 3, Rotterdam-West, De Jong.⁶⁶⁴ Op 28 maart 2002 maakte zij ze aan hem per e-mail over – met de aanduiding dat het bericht qua urgentie het predicaat “hoog” verdiende. Het betrof de nummers van zijn huistelefoon, zijn mobieltje en zijn fax, van de fractiekamer en van het partijbureau. Zij voegde bij deze nummers het citaat met de uitspraak van Fortuyn in het programma van Jensen en besloot het bericht met de woorden:

*“Ik ga ervan uit dat je hier voorlopig genoeg aan hebt voor een vruchtbaar contact met hem!”*⁶⁶⁵

662 Verslag interview met L. Veringmeier d.d. 17 oktober 2002, p. 11-12.

663 “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 11.

664 “Overzicht Rotterdam”, p. 6 en verslag oriënterend gesprek met A. Meijboom en L. Veringmeier d.d. 18 juni 2002, p. 12.

665 E-mail L. Veringmeier d.d. 28 maart 2002 aan H. de Jong.

Het ministerie van BZK, het NCC, hoorde in de daaropvolgende dagen echter niets van Rotterdam. Op 4 april 2002 had Annink periodiek overleg met Knops en Timmermans van het NCC en vernam van hen dat er contact was gelegd met de politie te Rotterdam en “dat het idee om de politie Rotterdam-Rijnmond actief contact te laten leggen met de heer Fortuyn goed is ontvangen en door hen zal worden uitgevoerd”. Annink gaf hen de opdracht “om de vinger aan de pols te houden” bij het korps. Een dag later – op 5 april 2002 dus – meldde hij dit aan Holtslag bij wie op grond van deze terugkoppeling het idee postvatte “dat de actie op zeer korte termijn plaats zal vinden”. Deze lichte op zijn beurt op maandag 8 april 2002 De Vries mondeling in dat de politie in Rotterdam “inmiddels contact had gelegd met de heer Fortuyn” en dat hem te verstaan was gegeven “dat het niet verstandig is over zijn eigen veiligheid mededelingen te doen”, dat er bij hem op was aangedrongen “eventuele bedreigingen door te geven aan de politie en aan de politie door te geven waar hij zich in verband met de campagne ophoudt”.⁶⁶⁶ Dit was op zich natuurlijk een vreemde mededeling want op 8 april 2002 had het gesprek met Fortuyn nog niet plaatsgevonden. Hierom komen we in de volgende paragraaf op deze ontijdige mededeling terug.

Overigens wekt vorenstaande (beschrijving van de) gang van zaken de indruk dat Korthals in geen enkel opzicht bemoeienis heeft gehad met het topperoverleg omtrent de vraag of Fortuyn al dan niet veiligheidsproblemen had en in aanmerking kwam voor persoonsbeveiliging. Deze indruk is niet helemaal juist. Korthals vertelde de commissie dat hij als zodanig niet betrokken is geweest bij de actie om met Fortuyn in gesprek te komen. Wat hij wél had gedaan in dit verband omschreef hij zelf als volgt:

“Eens aangeven van: ‘Jongens kijken jullie eens daarnaar’. Ja, nee, daar wordt ’. ‘Wordt er echt goed naar gekeken?’ ‘Daar wordt prima naar gekeken, sterker nog het is al in de TEC en de GED geweest, wij hebben er goed naar gekeken en wij vonden...’. Daarop moet ik dan vertrouwen, zo gaat dat. Nog een keer bij wijze van spreken tegen de heer De Vries die naast mij zit zeggen: ‘De heer Fortuyn voelt zich onveilig, wordt ernaar gekeken?’ ‘Ja, wij hebben actie ondernomen, wij nemen nu eens contact op met de regiopolitie in Rotterdam.’”⁶⁶⁷

Korthals hield in deze kwestie dus op deze wijze de vinger aan de pols, bij zijn ambtenaren en bij De Vries.

Het was dan ook naar aanleiding van het periodiek overleg van Annink met het NCC op 4 april 2002 dat Timmermans op maandag 8 april 2002 contact zocht met Vervooren van BBZ bij de politie in Rotterdam, en niet (mede) onder impuls van (de leiding van) het ministerie van Justitie. Uit de letterlijke transcriptie van dit gesprek valt op te maken dat Vervooren hem vrij uitvoerig informeerde over de activiteiten die het korps ondernam. Samengevat kwamen die enerzijds neer op het verzamelen van alles wat er werd gepubliceerd over Fortuyn en anderzijds, in samenwerking met de Afdeling Algemene Bestuurszaken van de gemeente, het opmaken van een analyse van wat er in het kielzog van de verkiezingen gaande was. Bovendien bekeek men of er ook via de RID relevante informatie binnenkwam. Een en ander was samengevat in een vertrouwelijke notitie voor de korpsleiding die hier op woensdag 10 april 2002 over zou beslissen. Hij verontschuldigde zich dat het allemaal wat langer had geduurd dan de bedoeling was maar dit had vooral te maken met de “absolute radio-

⁶⁶⁶ “Feitenreconstructie BZK”, p. 8-9.

⁶⁶⁷ Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 25.

stilde die geldt vanuit de stadhuis rondom de hele college-onderhandelingen”. Ook was wel een punt geweest dat men de zaken “op enige afstand” wilde monitoren om tegen te gaan dat vooraanstaande politici niet allemaal op dezelfde voet zouden worden behandeld.

Timmermans juichte dit laatste toe: “daar ben ik op zich wel blij mee, dat je het wat breder trekt dan heel sec rondom de persoon van Pim Fortuyn”. Maar wat Fortuyn betreft onderstreepte hij in dit gesprek nog eens dat zij:

“vooral bezorgd (waren) in verband met zijn eigen veiligheid (...) en dat hij dat op een manier leek te doen die eerder een uitnodiging lijkt te zijn dan het goed doet”.

Vervooren reageerde hierop met de stelling dat de situatie op dat moment niet verergerde naar hun inschatting “want anders hadden ze echt wel bij ons op de stoep gestaan”.⁶⁶⁸

Het is vreemd dat in dit gesprek door Timmermans niet werd gemeld dat in elk geval de TEC onder-tussen Fortuyn daadwerkelijk de status had gegeven van “bijzonder persoon”, want zodoende had hij de Rotterdamse politie toch nog nadrukkelijker kunnen inprenten hoe hoog de veiligheid en beveiliging van Fortuyn op de agenda stonden van TEC en GED; die hadden hem en de andere lijst-trekkers nu eenmaal niet voor niets – voor het eerst in de geschiedenis – die status verleend. Men zou geneigd zijn te zeggen dat ook dit weer demonstreert dat Timmermans het belang en de urgentie van het contact met Fortuyn te laag heeft ingeschat, ook al kende hij er de achtergrond van. In het verlengde hiervan valt in elk geval goed te begrijpen waarom de vraag of dit door de Rotterdamse politie eventueel moest worden medegedeeld aan Fortuyn al helemaal niet aan bod kwam in dat gesprek. Waarbij niet uit het oog mag worden verloren dat Annink, Dessens en anderen er geen voor-stander van waren én zijn, dat mensen – en in dit geval Fortuyn – wordt verteld dat zij de twijfel-achtige eer genieten een “bijzonder persoon” te zijn. Voor Dessens was en is het argument:

“Nee, omdat de circulaire zich niet richt tot de persoon zelf. De circulaire richt zich tot de adressanten voor wie het belangrijk is om dit te weten, zoals de politie Rotterdam”.

En dan lag het op de weg van deze politie om, zoals ook is gebeurd, contact te leggen met Fortuyn, zoals zij toen ging doen, en hem op deze manier de mogelijkheid te bieden zich uit te spreken over eventuele bedreigingen zodat het systeem kon gaan werken:

*“want je krijgt als bijzonder persoon niet automatisch beveiliging. Een bijzonder persoon is niet een soort garan-tie. Als de politie Rotterdam weet dat het zo is, en Fortuyn weet dat hij zijn bedreigingen of wat dan ook kwijt kan bij de politie van Rotterdam, dan gaat het systeem vervolgens werken”.*⁶⁶⁹

Wat Dessens hierbij evenwel uit het oog verliest is dat ook de politie Rotterdam niet wist dat Fortuyn de status van bijzonder persoon had verkregen. Had zij dat maar geweten dan had zij, zo mag men aannemen, ook met meer gevoel van urgentie gereageerd op het verzoek van de TEC.

De notitie ten slotte waarop Vervooren in het gesprek van 4 april 2002 doelde, dateert van dezelfde dag. Zij werd door Vissers en Van der Heijden, in samenwerking met Veringmeier en hemzelf,

⁶⁶⁸ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 12.

⁶⁶⁹ Verslag oriënterend gesprek met C. Dessens d.d. 27 juni 2002, p. 6-7.

opgesteld om de korpsleiding te informeren over de gemeenteraadsverkiezingen.⁶⁷⁰ In dit verband is vooral de laatste alinea van deze notitie van belang. Zij betreft namelijk Fortuyn:

“Vanuit de media is naar voren gekomen dat de heer Pim Fortuyn na het taartincident vaker onheus is bejegend c.q. is bedreigd. Een optie is om vanuit het korps persoonlijk contact te zoeken met de heer Fortuyn teneinde te bezien welke rol/verantwoordelijkheid de politie in deze kan hebben”.

Bij de “beslispunten” werd verder gezegd: “Te beslissen of er persoonlijk met de heer Fortuyn contact opgenomen dient te worden en zo ja op welke wijze”.

Meijboom tekende hier met de pen in de kantlijn bij aan: “Is toch al gebeurd?” Waarmee hij wilde zeggen: er is toch al een initiatief genomen om met Fortuyn in gesprek te komen!⁶⁷¹ Een maar al te begrijpelijke opmerking want reeds op 28 maart 2002 waren De Jong immers de telefoonnummers van Fortuyn doorgegeven. In de laatste subparagraaf zal worden uiteengezet waarom De Jong toen echter nog niet met Fortuyn had kunnen spreken. Hier kan wel worden gewezen op het feit dat eerder al in de pers het bericht was verschenen dat Fortuyn op 27 maart 2002 voor een week met vakantie naar Italië was gegaan. En wel in het Rotterdams Dagblad van 28 maart 2002. De Jong had dus pas na 2 of 3 april 2002 een kans om Fortuyn te spreken te krijgen.

9.4.4 De beraadslaging in de CIVD

Op 8 november 2001 werd in de marge van de vergadering van de CIVD in de Tweede Kamer – men herinnert zich dit wellicht – voor de eerste keer gesproken over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. De tweede en laatste keer dat dit gebeurde was op 11 april 2002. Omdat er van deze vergaderingen geen formele verslagen worden gemaakt kan men schriftelijk alleen via de aantekeningen van de deelnemers enigermate achterhalen waarover werd beraadslaagd.

In de notitie van de BVD d.d. 7 mei 2002 – gebaseerd op ambtelijke aantekeningen die voor intern gebruik zijn bestemd – wordt zowel aangestipt wat er op 8 november 2001 in de marge van de eigenlijke vergadering op dit punt werd gezegd als wat er hieromtrent op 11 april 2002 in de kantlijn over de tafel ging. Ter gelegenheid van de laatstgenoemde vergadering – die onder meer werd bijgewoond door De Vries, Holtslag en Van Hulst – vroeg Dijkstal of de BVD onverkwikkelijke dingen zag rond de lopende verkiezingscampagne. De Vries zei van nee; de BVD zag geen zaken die een bedreiging vormden voor de democratische rechtsorde. Hij voegde hier aan toe dat de politie Rotterdam-Rijnmond met de heer Fortuyn contact had gezocht over mogelijke bedreigingen tegen zijn persoon. Er was afgesproken volgens De Vries dat Fortuyn contact zou opnemen met de politie als hij werd bedreigd of anderszins meende politiebescherming nodig te hebben.⁶⁷²

Afgezien van het opmerkelijke feit dat het ook nu weer Dijkstal was die dit punt aansneed, valt het op dat De Vries reeds op 11 april 2002 deze commissie van de Kamer informeerde over een gesprek dat pas op 15 april 2002 zou plaatsvinden. De reden hiervan was dat Holtslag – zoals hiervoor reeds werd aangegeven – de minister op 8 april 2002 in die zin had ingelicht. De verklaring die Holtslag tegenover de commissie voor dit misverstand aanvoerde is de volgende:

670 Notitie H. Vissers en K. van der Heijden met afschrift aan L. Veringmeier en A. Vervooren d.d. 4 april 2002 aan OKL politie Rotterdam-Rijnmond.

671 Verslag interview met L. Veringmeier d.d. 17 oktober 2002, p. 18.

672 “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 5.

“Annink en ik, en ook de minister, leefden in die dagen met een gevoel van urgentie. Ik heb natuurlijk heel lang gepraat over deze fase van de besluitvorming. (...) Zowel de minister als Annink en ik hebben op die vijftienvijftigste gezegd: ‘Dit gaan we doen, dit is nodig’. Uit Rotterdam kwam er, mondeling aan mij overgedragen, zonder meer een positieve reactie terug. Later heb ik daarover met Annink gesproken. (...) Wij hebben eigenlijk alle twee de indruk van die dagen dat het beeld bij mij is gaan leven – en bij hem leefde ook het beeld dat de Rotterdammers hebben gezegd: ‘Consider it done’, ‘Dat gaan we doen’, en dat het meer een kwestie was van dagen, maar niet van een heel lange tijd voordat het zou gebeuren, dat men onze urgentie deelde. Maar het was feitelijk onjuist”.⁶⁷³

De Vries tilde bij de commissie om dezelfde reden niet zwaar aan deze wat vreemde gang van zaken. Hetgeen Holtslag hem had verteld spoorde helemaal met hetgeen waarom hij zelf had gevraagd. En het gesprek met Fortuyn had ook gemakkelijker eerder kunnen plaatsvinden. Hij verwees hierbij naar de (reeds in de vorige paragraaf geciteerde) kanttekening die de hoofdcommissaris Meijboom op 4 april 2002 had geplaatst bij het voorstel van zijn raadgevers om met Fortuyn te gaan spreken: “Is toch al gebeurd?”. Die ging op grond van eenzelfde gevoel van urgentie kennelijk van dezelfde misvatting uit als Holtslag.⁶⁷⁴ Op 16 juli 2002 stuurde De Vries overigens een brief naar de CIVD waarin hij erop wees dat zijn mededeling in de commissie was gebaseerd op “een mondelinge rapportage die mij had bereikt” en dat “de voorbereiding van dit gesprek en de concretisering van de afspraak kennelijk meer tijd (heeft) genomen dan bij het ministerie van BZK bekend was”.⁶⁷⁵

Niet als Opstelten die eveneens haast wilde maken, onderschatten dus ook De Vries, Annink, Holtslag en Meijboom – zoals direct zal blijken uit het relaas van commissaris De Jong – de moeilijkheid om in die dagen met Fortuyn in contact te kunnen treden. Op 27 maart 2002 vertrok hij voor een week met vakantie naar Italië en toen hij weer terug was wilde hij zelf eigenlijk niet spreken met De Jong maar verwees hem door naar zijn goede vriend De Booij.

Tot slot is dit ook de plaats in het rapport waar naar voren kan worden gebracht waarom andere vooraanstaande politici en lijsttrekkers – anders dan Dijkstal en De Vries, wellicht niet toevallig beiden (voormalig) minister van BZK – in die dagen geen probleem maakten van de veiligheid van Fortuyn. Specifiek om de reden dat zij in de veronderstelling leefden dat het met zijn beveiliging wel goed zat. Daarenboven mag natuurlijk niet uit het oog worden verloren dat op dat moment de veiligheid van politici in het algemeen geen punt van discussie was.

Voor De Graaf was het taartincident iets geweest dat “elke politicus regelmatig kan overkomen, ludiek maar wel afkeurenswaardig; een kinderachtig soort protest”. Hij had het in elk geval niet gezien als een “opmaat naar meer”. Hij verkeerde trouwens in de veronderstelling:

“dat er kennelijk wel de nodige maatregelen werden getroffen gelet op de bodyguards/zware jongens die regelmatig werden gezien rond de persoon van Fortuyn”.

Pas na 6 mei 2002 werd hem duidelijk dat die niet door de overheid werden ingezet.⁶⁷⁶

Balkenende zat op dezelfde lijn als De Graaf. Ook hij had het taartincident niet gezien “als een keerpunt en een mogelijke stap naar zwaardere bedreigingen”. En hij had in de marge van de verga-

673 Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 13.

674 Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 21.

675 Brief K. de Vries d.d. 16 juli 2002 aan de CIVD.

676 Samenvatting oriënterend gesprek Th. de Graaf d.d. 12 juli 2002, p. 1-2.

dering van de CIVD niet alleen hierom niet doorgenvraagd over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn, maar ook niet omdat hij het beeld had dat Fortuyn bij de politie terecht kon:

“Immers was bijvoorbeeld tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op televisiebeelden duidelijk te zien dat de heer Fortuyn werd begeleid door politiemensen; dat gaf de indruk dat de zaken goed in de gaten werden gehouden”.

Daarenboven vond Balkenende dat Fortuyn het probleem van veiligheid en beveiliging zelf in een ander vaarwater bracht doordat hij het gegeven dat hij last had van bedreigingen voortdurend in het politieke vlak trok met uitlatingen als “Nederland is onveilig” en “Ik kan mij niet meer op straat vertonen”.⁶⁷⁷

Kok ten slotte vertelde de onderzoekscommissie dat hij niets wist van de opmerking die Dijkstal in de context van de CIVD-vergadering had gemaakt over het verloop van de verkiezingsstrijd.⁶⁷⁸

9.4.5 Het gesprek van De Jong met De Boij en Fortuyn op 15 april 2002

Vóór 15 april 2002 had Fortuyn bij herhaling aangegeven – impliciet en expliciet – dat zijn veiligheid op het spel stond en dat niet hij de overheid zou moeten vragen om beveiliging maar dat de overheid die hem zou moeten aanbieden. Welnu, op 15 april 2002 was het zover dat de overheid – naar aanleiding van zijn uitspraken hieromtrent op 22 maart 2002 in het programma Jensen – een hooggeplaatste politiefunctaris naar hem toestuurde om over zijn gevoelens van onveiligheid te praten.

Gegeven het grote belang van dit gesprek voor zowel de vaststelling van de feiten als de beoordeling van de verantwoordelijkheden inzake de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn is het aangegeven uitgebreid te putten uit de bronnen die over dit gesprek bestaan.

Dit wil zeggen dat hierna eerst zal worden weergegeven wat er staat in twee notities die na 6 mei 2002 binnen de Rotterdamse politie in verband met vooral dit gesprek werden geschreven. Vervolgens zal De Boij ruim aan het woord worden gelaten in wiens bedrijf – de Speakers Academy – het gesprek plaatsvond. En ten slotte zal uitgebreid worden geciteerd uit de verklaring van commissaris De Jong tegenover de commissie. Zodoende is iedereen in de gelegenheid ook zelf te beoordelen in hoeverre de officiële lezing van dit belangrijke gesprek spoort met de verklaringen die er nadien door de twee belangrijkste gesprekpartners over werden afgelegd tegenover de commissie.

Alvorens deze verschillende bronnen samen te vatten en die samenvattingen met elkaar te vergelijken past het in het kader van dit rapport nog wel te wijzen op de hectische omstandigheden waarin dit gesprek met De Boij en Fortuyn plaatsgreep.

Ten eerste mag niet uit het oog worden verloren dat de LPF eind maart - begin april 2002 behoorlijk begon te dalen in de peilingen en dat Fortuyn zich na ommekomst uit Italië welhaast gedwongen zag om uit alle macht het politieke tij te doen keren. Op 3 april 2002 was het aantal voorspelde zetels gedaald van 29 naar 23 en in de dagen daarna zakte dit aantal naar 18, 19 en zelfs 16.⁶⁷⁹ En de commentaren hierbij waren al evenmin bemoedigend. Zo schreef een journalist van de Volkskrant dat de kiezers blijkbaar vonden “dat de gekte lang genoeg heeft geduurd”. En het Parool kopte: “Dalende Pim wordt al wat paarser”.⁶⁸⁰ En Fortuyn begon zelf ook wat vertrouwen in een voor hem

677 Samenvatting oriënterend gesprek J. Balkenende d.d. 12 juli 2002, p. 1.

678 Verslag interview met W. Kok d.d. 16 oktober 2002, p. 4.

679 TR en VK d.d. 4 april 2002, NRC d.d. 6 april 2002.

680 VK d.d. 4 april 2002 en PAR d.d. 6 april 2002.

goede afloop van de verkiezingen te verliezen: “Bij zes zetels of minder zal ik uit de politiek gaan. Dan zoekt Nederland het maar uit”.⁶⁸¹ Maar rond 10 april 2002 had Fortuyn al weer een deel van de teruggang ongedaan gemaakt en stond zijn lijst op rond de 20 zetels.⁶⁸²

Ten tweede werd Fortuyn in deze periode niet alleen in Nederland nog altijd bedacht met niet zulke aardige typering. Hij voelde zich echter ook gedrongen om op te komen tegen de manier waarop hij somtijds in de buitenlandse pers werd afgeschilderd. Daarom organiseerde hij op 8 april 2002 in de Kubus te Rotterdam een grote persconferentie voor de buitenlandse kranten en weekbladen waarbij de firma D&S met een tiental mensen opnieuw voor de bewaking zorgde.⁶⁸³ Eerder al werd in dit rapport aangegeven dat in het buitenland ook vóór 8 april 2002 aanmerkelijk genuanceerder over Fortuyn werd geschreven dan wel wordt gedacht. Na 8 april 2002 was dit nog altijd het geval. En de boodschap dat hij niet op één lijn wil worden gezet met figuren als Le Pen en Haider was zeker overgekomen: “I want to make it absolutely clear that I utterly reject any comparison with ultra right-wing parties in Belgium, Austria or Denmark”.⁶⁸⁴ Een belangrijk aantal nieuwsmedia haalde deze uitspraak juist aan.⁶⁸⁵ Verder omschreven zij hem natuurlijk op evenzovele manieren als in Nederland zelf het geval was. Die Zeit sprak van een “Ethiker im Darkroom”, de Financial Times van “just another live-and-let-live Dutchman” en The Observer van “not a classical far right politician”.⁶⁸⁶

Ten derde moet worden aangehaald dat tien dagen voor 15 april 2002 – dus vóór het gesprek met commissaris De Jong – Fortuyn nog een keer openlijk zinspeelde op zijn veiligheids- en beveiligingsprobleem. Bij Barend & Van Dorp op 5 april 2002 vroeg Barend namelijk naar het privé-leven van Fortuyn. Hierop ontspoon zich het volgende gesprek over zijn veiligheid.

FORTUYN: *“Ik kan niet eens meer in mijn stad lopen. Dat is, dat vind ik heel naar”.*

BAREND: *“Hoezo kun je niet meer in de stad lopen?”*

FORTUYN: *“Nou, dat is niet meer veilig”.*

BAREND: *“Maar dat gebeurt wel meer mensen”. (...)*

FORTUYN: *“Ja, maar goed je vraagt het nu toch aan mij? Nou ik vind dat dus naar”.*

Vervolgens vroeg Barend of het werkelijk zo erg was. Overdreef hij niet?

FORTUYN: *“Nee, dat doen we dus ook niet en daarom wil ik er ook niet uitvoerig over uitweiden, maar het is... het zit niet goed, dat kan ik u vertellen”.*

Het andere deel van dit gesprek had betrekking op zijn beveiliging en werd gevoerd door Wester met Fortuyn:

681 AD d.d. 9 april 2002.

682 VK en NRC d.d. 13 april 2002.

683 Verslag oriënterend gesprek met I. Sewdien d.d. 22 juli 2002, p. 5.

684 RTL Nieuws d.d. 8 april 2002.

685 IND d.d. 10 april 2002, OBS, FT d.d. 14 april 2002.

686 ZEI d.d. 14 april 2002, FT d.d. 14 april 2002 en OBS d.d. 14 april 2002.

WESTER: *“Maar krijgt u dan ook geen bescherming van de overheid, ik bedoel...?”*

FORTUYN: *“Nee”.*

WESTER: *“Ik bedoel, een zittend Kamerlid dat bedreigd wordt krijgt bescherming, krijgt beveiliging. Geldt ook voor de rabbijn die in Nederland bedreigd wordt. Wilt u geen bescherming van minister De Vries?”*

FORTUYN: *“Nou, ik zou zeggen, hij heeft het kunnen zien. Hij komt het maar aanbieden. Ik ga er zeker niet om vragen”.*

WESTER: *“Maar als hij het zou aanbieden, zou je het dan accepteren?”*

FORTUYN: *“Ja, uiteraard wel”.*

Het is haast bizar dat tien dagen voordat commissaris De Jong praatte met (De Booij en) Fortuyn over diens veiligheid dit televisiegesprek plaatsvond. Wester noch Fortuyn konden toen weten dat Fortuyn inmiddels – bovenal omdat hij lijsttrekker was en op korte termijn lid van de Kamer zou worden – de status van “bijzonder persoon” had verkregen en uit dien hoofde kon rekenen op beveiliging vanwege de centrale overheid als ... hij zou worden bedreigd. En dat was het punt natuurlijk: wat waren de redenen dat hij zich niet veilig voelde? Om dat uit te zoeken stuurde De Vries via via commissaris De Jong naar Fortuyn toe. Hiermee deed hij niet precies wat Fortuyn verlangde: beveiliging aanbieden. Maar dit was in het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging ook een onredelijke eis. De Vries zette echter wel de stap die had kunnen leiden tot zijn beveiliging als daarvoor in zijn ogen reden was geweest. En dit was hetgeen dat De Jong – zo bezien – met name moest uitzoeken. En dus is het cruciaal voor dit onderzoek te weten hoe Fortuyn op zijn actie reageerde.

Alvorens zijn reactie te beschrijven past het om hier te wijzen op een merkwaardig voorval dat zich heeft afgespeeld in de dagen voorafgaand aan het gesprek van 15 april 2002. Op 12 april 2002 namelijk vervoerde mevrouw Melchior Fortuyn – die ze al vele jaren kende – met haar taxi van Rotterdam naar Hilversum voor een debat met Melkert bij de KRO. Bij diergaarde Blijdorp viel haar op dat zij werden gevolgd door een witte Peugeot omdat deze met hoge snelheid achter hen aan door het rode licht reed. De Peugeot, met twee mannen erin, bleef hen achtervolgen tot in Hilversum. Onderweg, zo vertelde zij de commissie, had zij tegen Fortuyn gezegd dat hij op de achterbank moest gaan liggen en belde zij met haar GSM het alarmnummer 112. Zij vertelde tegen iemand op de centrale dat Fortuyn bij haar in de auto zat en dat zij werden achtervolgd. Niettemin kreeg zij het advies een regionaal politienummer te draaien. Omdat zij hier de zin niet van in zag heeft zij dat nummer niet gebeld. Zij nam wel nog contact op met de KRO en vroeg daar om haar bij binnenkomst direct toe te laten tot de garage. De commissie heeft geprobeerd dat gesprek met het 112 nummer te achterhalen maar is hier niet in geslaagd omdat de opslagtermijn voor dit gesprek reeds was verstreken. Met deze vaststelling was verder onderzoek niet mogelijk.⁶⁸⁷ Hiermee schuift zij dit incident echter niet terzijde. Alleen al niet omdat het van invloed geweest zou kunnen zijn op de manier waarop Fortuyn De Jong tegemoet trad.

9.4.5.1 De weergave van het gesprek in twee ambtelijke notities van na 6 mei 2002

In twee notities, geschreven na 6 mei 2002, is aangegeven hoe De Jong vanaf eind maart 2002 poogde in contact te komen met Fortuyn en wat de inhoud was van het gesprek dat uiteindelijk plaats-

687 Samenvatting oriënterend gesprek met W. Melchior d.d. 26 juni 2002, p. 1.

vond. Gegeven het grote belang van dit gesprek – want nu deed de overheid wat Fortuyn van haar had geëist, zij kwam naar hem toe om te spreken over zijn veiligheid – zullen hierna eerst deze twee notities worden besproken. Vervolgens zal worden uiteengezet wat De Booij respectievelijk De Jong tegenover de commissie hebben verklaard over dit gesprek.

In een notitie van 7 mei 2002 van Meijboom aan Opstelten, opgesteld door Veringmeier, wordt eerst betrekkelijk uitvoerig ingegaan op wat zich in de loop van februari-maart 2002 heeft voorgedaan en wordt vervolgens aangegeven dat De Jong na het taartincident wel contact had gekregen met Fortuyn maar dat deze hem verwees naar De Booij. Contact met De Booij leidde tot een afspraak in de Speakers Academy op 15 april 2002. In dit gesprek ging het onder meer over de “demonstratie” voor het huis van Fortuyn bij de gemeenteraadsverkiezingen, over het extra toezicht bij zijn woning, over mogelijke (anonieme) bedreigingen, over zijn contacten met de politie en over het al of niet doen van aangifte. De Jong had verder aangegeven als contactpersoon te willen fungeren en liet daartoe de benodigde gegevens achter. In de loop van het gesprek had Fortuyn zich bij hen gevoegd. Hij kon zich vinden in de gemaakte afspraken.⁶⁸⁸

In een notitie die na 6 mei 2002 werd geschreven vatte De Jong zelf kort het gesprek samen dat hij met hen beiden daar op 15 april 2002 had gehad.⁶⁸⁹ Deze notitie overlapt in belangrijke mate die van 7 mei 2002 omdat deze laatste notitie natuurlijk ook was gebaseerd op zijn relaas hieromtrent. Toen De Jong aankwam in de Speakers Academy was alleen De Booij aanwezig. Met hem besprak hij volgens deze notitie de onderwerpen die zojuist reeds werden aangestipt en gaf hij hem zijn naamkaartje in het geval van problemen. Ongeveer 20 minuten na aanvang van het gesprek sloot Fortuyn zich bij hen aan en werden deels dezelfde punten en deels incidenten uit het verleden aangeroerd, met name het voorval met de Marokkaanse jongens die hem een blikje bier hadden nageworpen en natuurlijk het taartincident. Voor de rest gaf Fortuyn aan, nog altijd volgens deze notitie, dat:

“het misschien in de aanloop naar de verkiezingen wel zou toenemen, maar dat hoorde er ook wel enigszins bij. Verdergaande maatregelen in zijn woning vond hij niet aan de orde: ‘Je kon je toch ook niet verschansen in een bomvrije badkamer als daar al aanleiding toe zou bestaan’. Wellicht kon hij nog wel een pro-forma-camera hangen voor de ingang van zijn woning”.

Opstelten heeft in een brief aan de commissie hieraan toegevoegd dat De Jong op 16 april 2002 in het managementteam van zijn district “een terugkoppeling (heeft) gegeven van het desbetreffende gesprek en de gemaakte afspraak”.⁶⁹⁰

9.4.5.2 De verklaring van De Booij omtrent dit gesprek

Na deze officiële lezing van het gesprek past het om De Booij aan het woord te laten en te putten uit hetgeen deze intimus van Fortuyn bij de commissie heeft verklaard.⁶⁹¹ Om te beginnen moet worden aangehaald dat De Booij zich dit gesprek niet meer zo goed wist te herinneren:

“Het is heel vreemd, maar ik kan mij dat gesprek slecht herinneren. Ik vond het een heel aardige man, dus ik heb over dat gesprek een heel goed gevoel. Ik dacht: ‘Eindelijk gebeurt er iets’. Ik had het gevoel dat de politie meer zou gaan surveilleren en het in de gaten zou houden en dat was het eigenlijk”.

688 Notitie korpschef d.d. 7 mei 2002 aan burgemeester.

689 Notitie H. de Jong (datum onbekend).

690 Brief I. Opstelten d.d. 29 juli 2002 aan de commissie.

691 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 16-19, 26.

Wat later in het gesprek met de commissie borduurde hij hier als volgt op voort:

“Het was een uiterst plezierig gesprek en toen De Jong wegging hadden wij het gevoel dat het een goed gesprek was waarmee wij blij waren. Wij hadden het gevoel dat wij hulp konden verwachten als er iets zou zijn”.

De Booij meende nog te weten dat de aanleiding van het gesprek was “dat er bij de politie een gevoel van onveiligheid bestond ten aanzien van Pim Fortuyn. Ik denk toch dat het initiatief daar vandaan kwam”. En het zou zo kunnen zijn:

“dat de politie zelf Pim Fortuyn heeft gebeld en dat hij zei: ‘Bespreek het maar met Albert’, en dat ik een afspraak heb gemaakt met de heer De Jong bij mij op kantoor. (...) Pim is daar toevalligerwijs op het laatst bijgekomen, want hij had een bespreking bij mij op kantoor, terwijl die man daar nog zat. (...) dat was toeval, maar dat was op zichzelf best aardig. Pim had ook zoiets van: ‘Jongens, regelen jullie het maar’. Dat was typisch Pim”.

De Booij wist niet (meer) of de uitspraken van Fortuyn bij Jensen als zodanig de concrete aanleiding hebben gevormd voor het initiatief van de politie om met hem te komen praten.

Waar ging het gesprek over? Er is gepraat over incidenten als het gooien met het bierblikje en over het algehele gevoel van onveiligheid. Ook is de vraag aan de orde geweest of er geen camera’s bij het huis van Fortuyn moesten worden geplaatst, en de vraag of er een keer meer zou kunnen worden gesurveilleerd rond het pand.

Op de vraag van de commissie of er van zijn kant was gepoogd te weten te komen “of Pim Fortuyn al dan niet voor persoonsbeveiliging in aanmerking kwam”, antwoordde De Booij:

“Nee. Als dat aan de orde was geweest, had ik dat waarschijnlijk wel geweten”.

Na nog eens te hebben beklemtoond dat Fortuyn op 15 april 2002 toch de gelegenheid kreeg om samen met De Booij expliciet om bescherming van de overheid te vragen, stelde De Booij:

“Ja, maar ik heb u al gezegd dat Pim daar niet de persoon naar was”.

Verder stond hem helder voor de geest dat wel was gezegd “dat u in principe kon terugvallen op de politie als er een acute dreiging was”. Daarom ook had De Jong zijn kaartje achtergelaten.

Tot goed begrip van het vorenstaande dient eraan te worden toegevoegd dat De Booij de schriftelijke vraag van de commissie om documenten, e-mails en andere stukken mee te brengen natuurlijk goed had begrepen, maar dat in zijn ogen:

“het vreemde is dat wij deze nooit hebben ontvangen. Als er al dreigementen waren in schriftelijke zin, zijn die altijd naar Pims huis gestuurd, dus heb ik Herman (DIKKERS, CIE) gisteravond gevraagd of hij nog dreigementen en een overzichtje van e-mailberichten had liggen. (...) dit is wel het enige dat ik in handen heb gehad en ik denk zelfs dat ik dat later naar Henk de Jong heb gestuurd (DE BOOIJ DOELT HIER OP EEN E-MAIL VAN 29 APRIL 2002 WAARIN VALSELIJK WERD AANGEKONDIGD DAT ER OP 11 MEI 2002 EEN AANSLAG OP FORTUYN ZOU WORDEN GEPLEEGD; DIT BERICHT WORDT HIERNA UITVOERIG BESPROKEN, CIE). Verder heb ik niet één document waarin staat: ‘Mijnheer Fortuyn, wij gaan dat met u doen’”⁶⁹².

⁶⁹² Dit is ook het e-mailbericht waarop De Booij verderop in zijn verklaring doelt waar hij verwijst naar 11 mei 2002.

Aan het slot van het gesprek met de commissie kwam De Booi terug op de veiligheidssituatie van Fortuyn. Hij verklaarde hieromtrent als volgt:

“Resumerend: ik heb zelf nooit het gevoel gehad dat er ontzettend veel bedreigingen zijn binnengekomen die je voor honderd procent serieus moest nemen, zoals die van 11 mei. Dat waren incidenten in de sfeer van rotopmerkingen, het gooien van een blikje, het gooien van een taart. Dat was uiterst vervelend, maar dat was op dat moment geen aanleiding voor iedereen om (...) Klaas de Vries te bellen, enzovoort. Dat gevoel was er niet en dat is gewoon niet gebeurd. Ik wil de vinger dan ook niet naar het ministerie van Binnenlandse Zaken wijzen, met alle respect voor wat ik misschien persoonlijk denk. De feiten in ogenschouw nemend, zeg ik dat het een samenloop van omstandigheden was. Misschien hadden we met z'n allen eerder moeten ingrijpen. Ik vind persoonlijk dat Pim op 14 maart een signaal gaf, toen hij op de televisie tegen Kok zei: ‘U bent ook mijn minister-president’. Daarop is niet gereageerd en dat vind ik een kwalijke zaak, maar daarvoor zullen ze misschien een verklaring hebben. Dat durf ik niet te zeggen”.

Zoals hiervoor werd aangetoond reageerde De Vries wel onmiddellijk na het taartincident en vroeg hij bij de TEC om een dreigingsanalyse van Fortuyn. En toen Fortuyn enkele dagen later nóg een keer het kabinet verantwoordelijk stelde voor zijn veiligheid en beveiliging vroeg De Vries om met Fortuyn te gaan praten. Dit gesprek vond – mede als gevolg van de agenda van Fortuyn en De Booi – pas plaats op 15 april 2002. Maar De Booi heeft duidelijk niet begrepen dat dit gesprek in wezen de reactie vormde van De Vries op de uitlatingen van Fortuyn. Hoe heeft dit misverstand kunnen ontstaan? De verklaring van De Jong levert het antwoord op deze vraag. De Jong wist namelijk zelf niet dat een vraag van De Vries de achterliggende reden was van zijn bezoek aan De Booi (en Fortuyn).⁶⁹³ En die onwetendheid was het regelrechte gevolg van de miscommunicatie tussen de TEC en BBZ omtrent de veiligheid en beveiliging van Fortuyn.

9.4.5.3 De verklaring van De Jong omtrent dit gesprek

Natuurlijk was De Jong op de hoogte van wat er was voorgevallen op 6 maart 2002 bij de gemeenteraadsverkiezingen. Hij vond dit vanuit politiek oogpunt allemaal een “indrukwekkend proces” maar politieel gezien gaf het geen aanleiding om een probleem te maken van de onveiligheid van Fortuyn. Het speelde zich naar zijn mening immers allemaal af in de sfeer van de openbare orde en er was geen enkele reden om te veronderstellen dat het boven dit niveau uit zou stijgen. Hierom, vond hij, was er ook geen reden geweest om via de RID en BVD de centrale overheid het signaal te geven dat er iets speelde in de omgeving van Fortuyn.

Eind maart 2002 vernam De Jong van het hoofdbureau – van Veringmeier – dat hij contact moest zoeken met Fortuyn naar aanleiding van diens uitspraken in Jensen. Nadat hij op 27 en 28 maart 2002 de tekst van de uitspraken van Fortuyn bij Jensen en zijn telefoonnummers had gekregen zocht hij contact met hem. Nogal onvoorbereid zoals hiervoor al is aangegeven: hij kende de discussie op het ministerie van BZK niet, maar hij was ook niet op de hoogte van de (mislukte) actie van de korpsleiding in de richting van Fortuyn naar aanleiding van het Maashaven-incident, wist bijvoorbeeld ook niet van het eerste MEPIA-bericht en was niet geïnformeerd over de inhoud van het vermelde interview bij Barend & Van Dorp waarin Fortuyn aangaf niet meer veilig in Rotterdam te kunnen

⁶⁹³ Verslag interview met H. de Jong d.d. 18 september 2002.

rondlopen. Hoe dan ook, toen hij er eindelijk in was geslaagd – De Jong wist niet meer wanneer dit precies was – om Fortuyn te pakken te krijgen:

“was er bij Pim Fortuyn een heel afwachtende houding. Pim nam toen zelf de telefoon aan. Ik had hem rechtstreeks aan de lijn, maar hij moest eigenlijk niets hebben van de overheid. Hij vond het allemaal maar onzin en ik werd eigenlijk snel afgescheept met de mededeling dat De Booij het allemaal voor hem zou regelen”.

Fortuyn zei letterlijk tegen hem:

“Het onderwerp veiligheid wordt geregeld door De Booij”.

Hij gaf De Jong het telefoonnummer van De Booij en De Jong zocht hiermee inderdaad direct contact, met het bekende resultaat: een afspraak op 15 april 2002 in de Speakers Academy. De Jong vond het wel wat vreemd dat Fortuyn daar na verloop van tijd toch nog opdook want hij had immers gezegd “dat hij geen tijd had en dat ik zaken met De Booij moest doen”. Het gesprek nam ongeveer veertig minuten in beslag. Fortuyn woonde slechts de laatste tien minuten bij.

De Jong wist dat de uitspraken van Fortuyn in het programma Jensen de aanleiding tot het gesprek vormden. Die had Veringmeier hem immers doorgemailed. Maar, zoals gezegd, hij wist niet wat de minister of de secretaris-generaal allemaal van dit gesprek verwachtten. Zelf had hij het idee dat het erom ging:

“vast te stellen wat er feitelijk was gebeurd bij dit soort uitspraken, die op zich veel suggereren. (...) vast te stellen in welke mate er sprake was van dreiging in de richting van de heer Pim Fortuyn”.

Verder had hij voor zichzelf ook bepaald dat hij – in de tweede plaats – met De Booij moest bekijken of de voorzieningen in de omgeving van het huis van Fortuyn een beetje redelijk geregeld waren. En het derde doel van het gesprek was voor hem geweest:

“dat ik een aanspreekpunt wilde zijn voor eventuele gevallen, waarbij hij iets had van: ‘Ik kom er op werkniveau niet doorheen of ik krijg geen aansluiting, maar ik heb even iemand op een wat hoger niveau binnen de organisatie nodig die rechtstreeks kan worden gebeld als er iets is”.

Hem was dus niet gevraagd om Fortuyn te verzoeken zijn publieke optreden in relatie tot zijn veiligheid te veranderen. Maar, zo voegde hij er in het gesprek met de commissie aan toe:

“daar ga ik toch niet over? De heer Fortuyn was een politicus en hij deed bewust uitspraken om uitdrukking te geven aan zijn denkrichting. Dat deed hij niet zonder reden. Dat wilde hij ook. Volg de documentaires maar over zijn persoonlijkheid. Dat paste bij hem. Ik voelde mij persoonlijk niet geroepen daarop te corrigeren. Dat was mijn rol ook niet”.

Evenmin had hij meegekregen dat hij een inschatting moest maken van de risico’s die Fortuyn eventueel liep of een dreigingsanalyse van Fortuyn moest opstellen. Mocht er, zo zei De Jong, uit dat gesprek evenwel iets naar voren zijn gekomen dat daartoe aanleiding had kunnen geven, dan had hij het zeker doorgesluisd naar de RID. Het gesprek met Fortuyn was echter:

“blijven hangen op het niveau van de openbare orde en de heer Fortuyn maakte, met de voorbeelden die hij gaf, nu niet bepaald de indruk dat hij werd bedreigd. (...) Er was volstrekt geen dreigingsbeeld. Er was geen enkele aanleiding om te veronderstellen dat je een zware afweging zou moeten maken ten aanzien van zijn veiligheids-situatie”.

En de voorbeelden waar het om ging werden eerder ook al genoemd: het blikje bier verweven met het Maashaven-incident, de actie ter gelegenheid van de verkiezingen en natuurlijk het taartincident. Meer was er in relatie tot het eerste doel van het gesprek niet te berde gebracht. Het incident met de Melchior-taxi werd dus ook niet ter sprake gebracht.

Wat het tweede doel van het gesprek betreft – de veiligheidsvoorzieningen in en rond het huis van Fortuyn – werd kort nagegaan wat er al was en werd samen met Fortuyn besproken of het zin had om bijvoorbeeld een nepcamera aan het pand te hangen. Maar erg zwaar tilde Fortuyn hier niet aan:

“Toen heeft hij zelf op een gegeven moment nog gezegd – dat plaatste hij wel in een perspectief naar de toekomst – dat hij het eigenlijk allemaal maar onzin vond. Het was allemaal niet zo van belang. Hij had zelf het beeld – ook refererend aan het taartincident en aan het incident met de Marokkaanse jongeren – dat er in de aanloop naar de verkiezingen nog wel meer van dat soort incidenten zouden komen. Hij doelde duidelijk op uitspraken die hij deed, die wat opriepen in de samenleving. Dat heeft hij als zodanig wel onderkend. Op een gegeven moment nam hij zelf de woorden in de mond: ‘Als het gaat om verdergaande voorzieningen in de woning, kun je je toch niet voorstellen dat ik zelf een bomvrije badkamer zou moeten installeren of zoiets’. Maar dat was meer om te chargeren dan dat hij nu echt de veronderstelling had: ‘Dat is nodig omdat er misschien vandaag of morgen een aanslag op mij wordt gepleegd’”.

En in relatie tot het derde doel liet De Jong zijn kaartje achter en drukte zijn gesprekspartners nog eens op het hart dat zij met hem contact konden opnemen als er bijzonderheden waren of als er problemen waren in het contact met de politie. “Men vond het prima zo en bedankte mij voor mijn komst”.

Fortuyn of De Booij gaf dus op geen enkel moment te kennen dat hij, Fortuyn, graag politiebescherming wilde hebben, niet direct en ook niet indirect, door te zeggen dat:

“hij voor zijn leven vreesde, of dat hij vreesde dat er vandaag of morgen iets zou gaan gebeuren. (...) Nee, want ik zat er juist voor om vast te stellen in welke sfeer de bedreigingen lagen waarvan men zegt dat zij hebben plaatsgevonden, of de dreiging die van een situatie is uitgegaan. Dat kwam dus niet boven dat niveau uit”.

Ten slotte gaf Fortuyn hem:

“na korte tijd het gevoel dat het nu maar afgelopen moest zijn en dat men weer door moest. (...) Overigens dreigden wij ook een beetje in cirkels terecht te komen, omdat ik eerst met de heer De Booij had gesproken en er toen nog eens werd geresumeerd wat er al was besproken, en hij nog op een aantal punten wat de diepte in ging. Toen had hij iets van: ‘Het is wel mooi zo’”.

In de dagen daarna informeerde De Jong zowel het managementteam van zijn eigen district over dit gesprek als natuurlijk de korpsleiding, in een vergadering waar Veringmeier ook bij was. De RID werd niet ingelicht over het gesprek omdat daar zijns inziens geen enkele reden voor was: uit niets was gebleken dat “wij zouden moeten overgaan naar een ander regime omdat zijn leven gevaar zou lopen”.

Veringmeier koppelde voorts niet eigener beweging terug op het NCC dat het gesprek met Fortuyn had plaatsgevonden. Het was in het kader van een hernieuwde discussie op de ministerie van BZK over de veiligheid en beveiliging van Fortuyn naar aanleiding van de hiervoor geciteerde uitzending van Barend & Van Dorp op 5 april 2002 dat op 23 april 2002 hier de vraag rees of de Rotter-

damse politie inmiddels had gesproken met Fortuyn. In de namiddag belde Timmermans daartoe met Veringmeier van BBZ op het hoofdbureau van politie aldaar. In dit gesprek gaf hij aan dat zij zich in het verband van de TEC opnieuw aan het oriënteren waren op de veiligheid van Fortuyn en dat zij graag wilden weten of er inmiddels met Fortuyn was gesproken. Veringmeier bevestigde dit en gaf vervolgens een korte samenvatting van hoe De Jong was gevaren en van wat er was afgesproken. Zij had overigens de bewuste uitzending van Barend & Van Dorp ook gezien en voor zichzelf vastgesteld dat hij “het” nergens onderbouwt.⁶⁹⁴ Op 25 april 2002 belde Timmermans opnieuw met Veringmeier en vroeg haar onder meer of zij wist wanneer precies De Jong had gesproken met Fortuyn.⁶⁹⁵ De dag daarop – 26 april 2002 – nam Veringmeier hiertoe contact op met De Jong. Op 29 april 2002 gaf zij aan de waarnemer van Timmermans door dat dit op 15 april 2002 was geweest.⁶⁹⁶

9.4.5.4 *Een balans van dit gesprek*

Wanneer men probeert de balans op te maken van het twee- en later driegesprek dat op 15 april 2002 in de Speakers Academy plaatsvond dan kan in de eerste plaats worden vastgesteld dat de verklaring van De Jong – en de achterliggende notities die eerder op grond van zijn ervaringen werden opgesteld – en de verklaring van De Booij nagenoeg volkomen parallel lopen waar het gaat om de inschatting van de veiligheidssituatie van Fortuyn op dat moment. Waar De Booij op grond van zijn intense contacten met Fortuyn stelde dat diens veiligheid tot op dat moment niet in het gedrang was geweest, daar kwam De Jong op grond van zijn indrukken van enkel het gesprek tot dezelfde conclusie. Verder kan men moeilijk anders dan vaststellen dat Fortuyn zelf tot twee keer toe – eerst aan de telefoon, en dan in het bedrijf van De Booij – zich niet zo gedroeg alsof hij te kampen had met een ernstig veiligheidsprobleem. Het tegendeel was eerder het geval. Hij wees De Jong eigenlijk de deur toen die belde en hem zei waarover hij met hem wilde spreken. En toen het gesprek dan eindelijk plaatsgreep schoof Fortuyn op het laatst slechts bij toeval aan en wekte opnieuw de indruk dat er geen probleem was. Hij sprak niet over zulk een probleem en overhandigde aan De Jong ook geen e-mailberichten of iets dergelijks die erop duiden dat er wel zo’n probleem was. De dreigbrieven uit februari 2002 die hij – zoals bij de huiszoeking na zijn dood is gebleken – in de kelder van zijn huis bewaarde, kwamen in de Speakers Academy evenmin op tafel, noch de brief van de kankerpatiënt waarover Hammerstein advies is gevraagd, laat staan dat hij daar vertelde over de problemen die hij in de voorbije jaren in de privé-sfeer had meegemaakt. Dat De Jong op grond van dit gesprek de conclusie trok dat er geen problemen waren in de sfeer van de veiligheid van Fortuyn valt gemakkelijk te begrijpen. Fortuyn heeft geen moeite gedaan om De Jong te overtuigen dat hij tot een andere conclusie zou moeten komen.

Voorts gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat deze inschatting respectievelijk afwijzing van het probleem spoort met de feiten die de commissie eerder in de sfeer van de veiligheid van Fortuyn heeft vastgesteld. In het algemeen ging het hier wel om concrete maar niet om echt geloofwaardige respectievelijk duidelijk gevaarlijke incidenten. In de onderhavige periode, 15 maart 2002 tot 15 april 2002, vonden er trouwens in het geheel niet van zulke incidenten plaats: geen dreigpost, geen opstootjes et cetera. Kan hierom worden gezegd dat Fortuyn fabuleerde als hij zei dat hij om veiligheidsrede-

694 “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 17.

695 “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 20.

696 “Overzicht inzet en activiteiten Rotterdam-Rijnmond”, p. 6-7.

nen weigerde om mee de wijken in Rotterdam in te gaan? Nee, het zou te ver gaan om dit te beweren. Gelet op de opstootjes die hij in de maanden februari en maart 2002 had meegemaakt met allochtone, vooral Marokkaanse, jongeren, valt zijn terughoudendheid in dezen te begrijpen. Maar wellicht was deze situatie wel een van de redenen waarom Fortuyn – toen het erop aan kwam, toen De Jong belde voor een afspraak – het aanbod om over zijn veiligheidssituatie te spreken met zoveel woorden afwees: die was helemaal niet zo precair als zij in de media werd voorgesteld. In ieder geval is er behoefte aan dit soort van redenen om te kunnen verklaren waarom een man die op 6 maart 2002 na de stembusgang zijn volle tevredenheid uitsprak aan het adres van de Rotterdamse politie voor de wijze waarop zij die had begeleid, nu opeens met diezelfde overheid niet het gesprek aanging over zijn veiligheid en beweerde dat hij van haar op dit punt toch niets te verwachten had.

Maar misschien verwachtte hij wel iets heel anders van dit gesprek dan een bespreking van zijn veiligheid op het niveau van de losse incidenten in de publieke ruimte. Wellicht dat hij daarom ook zo korzelig deed over dit gesprek. Omdat het niet spoorde met wat hij er eigenlijk van verwachtte: een rechtstreeks aanbod van het kabinet om hem te beveiligen, ook wanneer er (nog) geen sprake was van concrete, harde, bedreigingen. Als dit zo was dan moet ernstig worden betreurd dat hij dit niet met zoveel woorden heeft gezegd tegen De Jong. Maar even betreurenswaardig is in dit geval dat De Jong niet met zoveel woorden heeft uitgesproken dat hij in wezen de afgezant van De Vries was om te bezien wat er moest of kon gebeuren. En De Jong sprak dit niet uit, en kón dit ook niet uitspreken, omdat hij helemaal niet op de hoogte was van het feit dat hij die rol vervulde. De Jong was niet gebriefd over het initiatief van De Vries, hem was niet verteld van het belang dat de departementsleiding hechtte aan dit gesprek, hij wist niets af van een TEC-ronde inzake de veiligheid van Fortuyn, hem was niets meegedeeld over het gevoel van urgentie bij de minister... En de oorzaak van deze communicatiekloof tussen Fortuyn en De Jong is gelegen in het feit dat de transmissie van het verzoek van De Vries aan Fortuyn (“kom op, vertel me wat er aan de hand is”) grotendeels als mislukt moet worden beschouwd. De telefoongesprekken die vanuit Den Haag naar Rotterdam omtrent dit verzoek werden gevoerd, gingen aan al die belangrijke aspecten voorbij. Over het geheel gezien vormen zij, zoals reeds werd gezegd, een treffend voorbeeld van miscommunicatie.

9.5 BESLUIT

Vorenstaande balans van het gesprek op 15 april 2002 brengt ons terug naar het begin van dit hoofdstuk: het taartincident. Over dit incident kan men heel verschillend denken, en de meeste mensen tillen niet zwaar aan zulk een voorval, maar De Vries en Fortuyn dachten er – wonderlijk genoeg misschien – beiden hetzelfde over: al bij al was het een betrekkelijk ernstig incident. En het frappante – welhaast dramatische is – dat zij beiden een traject in gang zetten om te achterhalen hoe ernstig het in relatie tot zijn veiligheid moest worden opgevat en wat er mogelijk aan beveiliging moest gebeuren, maar dat zij elkaar – figuurlijk gesproken – op dit punt uiteindelijk hebben gemist in het gesprek van 15 april 2002. Fortuyn startte met de hulp van medestanders een strafrechtelijk traject maar hij slaagde er niet in om via deze lijn zijn probleem van veiligheid en beveiliging bij De Vries op de agenda te krijgen. De Vries startte met zijn ambtenaren een bestuurlijk traject in de sfeer van veiligheid en beveiliging maar hij had geen succes bij de overdracht van zijn boodschap naar Fortuyn.

Hiervoor werd dit laatste met name geweten aan de miscommunicatie vanuit Den Haag naar Rotterdam waardoor het probleem van Fortuyns veiligheid en beveiliging niet alleen al te zeer en al te eenzijdig werd gesteld op het niveau van ernstig te nemen bedreigingen in het publieke domein maar ook werd ontkoppeld van de politieke urgentie die het ongetwijfeld had. Dit komt nog het beste tot uitdrukking in het feit dat De Vries reeds op 11 april 2002 de CIVD informeerde over het gesprek met Fortuyn dat pas op 15 april zou plaatsvinden: de leiding van het ministerie van BZK veronderstelde ten onrechte dat “de lijn” vanuit eenzelfde gevoel van urgentie opereerde als zij. En ontgaan van zijn politieke lading leek de veiligheidssituatie van Fortuyn inderdaad niet zo’n belangrijk probleem. Zodoende werd echter wel voorbij gegaan aan de, zij het ook schaarse, dreigpost die Fortuyn (en zijn medestanders) in de maanden voordien had(den) ontvangen, de incidenten die zich tot nu toe hadden voorgedaan, de emotionele reacties die zijn controversiële uitspraken in de samenleving hadden teweeggebracht en ook aan de veiligheidsrisico’s die sluimerden in zijn privé-leven.

Men kan gerust stellen dat het verkeerd was van Fortuyn om deze kwesties tegenover de politie in Den Haag respectievelijk die te Rotterdam niet uit de doeken te doen. Wie publiekelijk appelleert bij de regering dat hij beveiliging behoeft zal toch over de volle breedte en diepte duidelijk moeten maken waarom dit nodig is en kan niet volstaan met op afstand en tamelijk abstract te verwijzen naar een veiligheidsprobleem. Het is onredelijk om te verwachten dat een regering op de bonnefooi burgers zou moeten beveiligen om het enkele feit dat ze daar op grond van enkele losse incidenten om vragen. Ook als zij de status van “bijzonder persoon” hebben moet grondig (kunnen) worden nagegaan waarom beveiliging geboden is. Anders kan men ook niet bepalen hoe die beveiliging op een doeltreffende manier moet worden georganiseerd. En Fortuyn was de enige die praktisch alles wist wat in dit verband relevant kon zijn en die dat dus, als hij wilde, ook kon vertellen; niet De Booi, niet Nagel of wie nog meer van zijn andere medestanders ook. Hierom zou het ook zo belangrijk geweest zijn wanneer niet zomaar naar aanleiding van uitlatingen in een televisieprogramma met Fortuyn contact was gezocht maar wanneer in het kader van een grondige dreigingsanalyse vanwege de TEC op een professionele wijze indringend met hem zou zijn gesproken over zijn veiligheidssituatie.

Maar ook aan de kant van De Vries is het verkeerd gelopen. En wel op twee punten. Ten eerste kreeg De Vries analyses voorgeschoteld die het niet waren en waardoor hem belangrijke informatie – die op centraal niveau wel voorhanden was – werd onthouden omtrent de veiligheidssituatie waarin Fortuyn daadwerkelijk verkeerde. En – ten tweede – die analyses deugden voor een stuk (ook) niet omdat er bij de toekenning van de status van “bijzonder persoon” geen informatiesysteem werd opgezet om de informatieve fragmentatie van het Nederlandse politiewezen naar Fortuyn toe te overwinnen. Mede hierom kwam bij de nationale diensten (de BVD en het KLPD) immers niet de informatie terecht die bij de regionale korpsen wel voorhanden was en die relevant was voor het maken van een dreigingsanalyse. De andere reden hoeft hier nauwelijks nog te worden herhaald: deze korpsen hadden zelf op dit punt ook meer initiatief moeten tonen en zo de centrale overheid – in de figuur van de TEC en de GED – moeten en kunnen stimuleren om zich in de onderhavige zaak actiever op te stellen. Dat het ook aan de kant van De Vries verkeerd ging, mag overigens niet alleen worden toegeschreven aan de werking van het ministerie van BZK. Het ministerie van Justitie, de minister van Justitie, is immers evenzeer partij in de TEC en de GED als de minister van BZK en het ministerie van BZK. Van die kant is evenwel geen enkel initiatief uitgegaan om meer duidelijkheid

te krijgen omtrent de (strafrechtelijke aspecten van de) veiligheidssituatie van Fortuyn. Het heeft er veel van dat zij slechts op enige afstand hebben gevolgd wat BZK ondernam.

Zou het aan de kant van De Vries goed gelopen zijn en zou hij – via de TEC en de GED – een zo volledig mogelijk beeld hebben gekregen van de beschikbare informatie omtrent de veiligheidssituatie van Fortuyn dan mag niet worden uitgesloten dat hij had beslist om Fortuyn – men mag aannemen na een openhartig en indringend gesprek op hoog niveau – de een of andere vorm van persoonsbeveiliging te geven. Niet omdat er zich al ernstige bedreigingen in zijn richting hadden gemanifesteerd maar uit voorzorg: om mogelijke risico's tijdig te ontdekken en te beperken. Het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging is niet zo rigide dat dit niet zou kunnen of zou hebben gekund. Waarmee natuurlijk niet is gezegd dat, als Fortuyn persoonsbeveiliging zou hebben gekregen, hij dan niet zou zijn vermoord. Uit de geschiedenis en de literatuur weten we dat persoonsbeveiliging nooit zo absoluut is dat zij kan voorkomen dat dit toch gebeurt.

Maar de beveiliging van Fortuyn was natuurlijk niet alleen een kwestie van hemzelf en van De Vries, om het kort te zeggen. Ook zijn politieke formaties droegen hierbij een verantwoordelijkheid. Hiervoor is gebleken dat voor LR noch het taartincident zelf noch voorvalletjes met labiele figuren een reden vormden voor het treffen van verdere veiligheidsmaatregelen ten aanzien van Fortuyn. De LPF daarentegen, of toch tenminste enkele van haar voormannen, trokken wel lessen uit het taartincident. Telkenmale dat er grote publieke bijeenkomsten werden georganiseerd in de Kubus werd er gezorgd voor bewaking, en soms voor enige persoonsbegeleiding. Een min of meer coherent beveiligingsplan zoals dat indertijd werd ontwikkeld door LN werd evenwel niet opgesteld. Met als gevolg dat in het bijzonder zijn verblijf buitenshuis niet op een professionele manier werd beveiligd. Fortuyn zelf verzette zich tegen verdergaande beveiliging van zijn woning.

Ten slotte mag worden onderstreept dat de veiligheid van Fortuyn en daarmee ook zijn beveiliging in deze periode geen *hot issue* waren in de media. Aan de incidenten die hem overkwamen – het taartincident voorop – werd in het algemeen niet zwaar getild. De uitspraken die hij inzake zijn veiligheid en beveiliging deed vonden weinig of geen weerklank in de media. De eindeloze herhaling – ná 6 mei 2002 – van zijn interview met Jensen op 22 maart 2002 staat in schril contrast met de geringe aandacht die deze uitzending kreeg vóór die fatale datum.

HOOFDSTUK 10

De laatste weken (15 april 2002-6 mei 2002)

10.1 INLEIDING

Wanneer men de laatste weken van het leven van Fortuyn in ogenschouw neemt vanuit een oogpunt van zijn veiligheid en beveiliging dan worden die beheerst door twee gebeurtenissen.

In de eerste plaats door de tweede dreigingsanalyse die op verzoek van De Vries in de tweede helft van april 2002 werd gemaakt van Fortuyn naar aanleiding van zijn uitspraken in het interview bij Barend & Van Dorp op 5 april 2002. In de tweede plaats door een e-mail die op 29 april 2002 bij de politie te Rotterdam binnenkwam en waarin sprake was van een aanslag op Fortuyn op 11 mei 2002, de dag waarop er in de stad een grote demonstratie tegen hem zou doorgaan. Hierna zullen zowel de totstandkoming en de inhoud van die dreigingsanalyse in ogenschouw worden genomen als de inhoud van dat bericht en zijn afdoening.

De bespreking van deze beide gebeurtenissen zal evenwel worden voorafgegaan door een terugblik op de electorale strijd in de periode van 15 april 2002 tot 6 mei 2002. Hierin wordt vanzelfsprekend opnieuw de nadruk gelegd op al hetgeen dat op de een of andere manier te maken heeft met de veiligheid van Fortuyn dan wel met zijn beveiliging.

Wat 6 mei 2002 zelf betreft zal eerst worden ingegaan op de beveiliging van Fortuyn die dag, buiten en binnen het Mediapark, bij Radio 3FM. Daarna wordt uitgelegd hoe het kwam dat er die dag zo vlug zoveel politie was bij de aanhouding van Van der G.; dit is een kwestie die nogal wat mensen bezighoudt. En vervolgens wordt verslag gedaan van het onderzoek dat de commissie heeft verricht naar de huiszoeking in het huis van Fortuyn op 6 mei 2002 laat in de avond. De commissie heeft dit punt speciaal uitgediept omdat daar iets zou zijn gezegd door politiemensen dat volgens sommigen bewijst dat Fortuyn tóch door de BVD werd afgeluisterd. Eerder al heeft de commissie aan de hand van haar onderzoek bij de BVD aangetoond dat dit verhaal uit de lucht is gegrepen.

Ten slotte zal worden ingegaan op het beveiligingsbeleid waartoe in de avond van deze noodlottige dag door de GED werd besloten. Enige aandacht voor dit beleid en de wijze waarop het in de eerste dagen en weken werd geïmplementeerd is om twee redenen nodig. Enerzijds omwille van het feit dat op die manier kan worden geschilderd hoe het beveiligingsbeleid mede als gevolg van de moord tenminste voor enige tijd werd aangepast, anderzijds met het oog op de formulering van de aanbevelingen die verderop in dit rapport op grond van het onderhavige onderzoek worden gedaan.

Ook dit hoofdstuk wordt afgerond met een besluit.

10.2 HET VERDERE VERLOOP VAN DE ELECTORALE STRIJD

Op 17 april 2002 berichtte het ANP dat de LPF weer licht steeg in de peilingen. Zij zou volgens het Nipo gaan van 23 naar 24 zetels. Een van de onderzoekers gaf hierbij aan dat Fortuyn zijn stemmen vooral haalde uit de groep van de zwevende kiezers en dat het hierom moeilijk was om het eindresultaat te voorspellen.⁶⁹⁷ Fortuyn voelde deze kentering goed aan want in een verkiezingscolumn in De Telegraaf van die dag schreef hij:

*“Na de dreun van 6 maart heeft de Linkse Kerk geen gelegenheid voorbij laten gaan om de Lijst Pim Fortuyn te belasteren en de kiezers te waarschuwen voor het gevaar van mijn zogenaamde extreme standpunten. Met leugens en halve waarheden, die door de media grif werden overgenomen, hebben Kok, Melkert en Rosenmüller de kiezers angst proberen aan te jagen. Een geslaagde hetze, want de vieze taarten en een tijdelijke dip in de opiniepeilingen zijn hun verdienste. Dat het tij nu keert, komt niet omdat ik van standpunt ben veranderd, maar omdat de kiezer inziet dat van de Lijst Pim Fortuyn een vals beeld is neergezet, een karikatuur van onze bedoeeling dit land te bevrijden van een parse gedoogcultuur door zelfbenoemde regenten”.*⁶⁹⁸

In de dagen daarna verschenen er peilingen die minder rooskleurig waren – de LPF zou niet 24 maar “slechts” 18 of 19 zetels halen⁶⁹⁹ – maar begin mei 2002 sloegen sommige peilingen bij wijze van spreken alles. Op 2 mei 2002 verschenen berichten in de kranten dat Fortuyn zou uitkomen op 26 zetels, terwijl de VVD zou zakken van 38 naar 24 zetels en de PvdA van 45 naar 30 zetels.⁷⁰⁰ In de ochtend van 6 mei 2002 werd door een bureau voorspeld dat de LPF zelfs 38 zetels zou behalen.⁷⁰¹

In dit licht bezien is de verharding van de politieke strijd die omstreeks 1 mei 2002 optrad niet zo vreemd: de concurrentie op de electorale markt was scherper dan ooit. De discussie over het voor Le Pen gunstige verloop van de verkiezingen in Frankrijk vormde in zekere zin de opmaat voor de eigenlijke woordenstrijd.

Zowel politici als journalisten/columnisten grepen diens stembusuitslag aan om Fortuyn de maat te nemen. Rosenmüller verklaarde in De Telegraaf dat hij Fortuyn “niet op één lijn” stelde met Le Pen, maar zag wel “een duidelijk rechts-populistische agenda waarin ook elementen van protest zitten”.⁷⁰² Melkert beweerde in een verkiezingsdebat met Balkenende, sprekend over Fortuyn en Le Pen, dat het “andere mensen (zijn) met andere programma’s maar ze appelleren aan hetzelfde gevoel”.⁷⁰³ De columnist van Trouw, Ephimenco, keerde zich tegen het “onbeschaamd politiek opportunisme” van Nederlandse politici die voor Fortuyn waarschuwden door naar Frankrijk te verwijzen:

*“Fortuyn is lang niet zo geslepen en kwaadaardig als de Franse aanhanger van het Derde Rijk. Wat beide mannen wel verenigt is de voedingsbodem waarop ze hun kiezers bedienen. Immigratie en de daaraan gerelateerde criminaliteit. Thema’s die traditionele politici van beide landen tot voor kort zorgvuldig trachtten te vermijden”.*⁷⁰⁴

697 ANP en HC d.d. 17 april 2002 en PAR d.d. 18 april 2002.

698 TEL d.d. 17 april 2002.

699 TEL d.d. 20 april 2002 en NRC d.d. 27 april 2002.

700 AD, REF, TR d.d. 2 mei 2002.

701 GE, VK en HC d.d. 6 mei 2002.

702 TEL d.d. 23 april 2002.

703 VK d.d. 25 april 2002.

704 TR d.d. 23 april 2002.

Van den Boogaard, columnist van de NRC, viel hem hierin bij:

*“Er zijn verschillen tussen het Vlaams Blok en Le Pen enerzijds en Fortuyn anderzijds.(...) De vergelijking tussen Fortuynisme en het Vlaams Blok ligt dus elders: op het appèl dat zij doen op in de maatschappij levende, soms heftige onlustgevoelens – met name op het onderwerp ‘buitenlanders’. En in beider pretentie dat zij dit doen vanuit de positie van een principiële buitenstaander”.*⁷⁰⁵

In Den Helder ontstond er zelfs een relletje over een collage (“King Pim”) die deel uitmaakte van een tentoonstelling op het stadhuis en waarop Fortuyn met onder meer een hakenkruis werd afgebeeld. Een wethouder liet deze collage tot grote woede van de kunstenares weghalen. Zij vond dat ze op deze manier stelling moest kunnen nemen tegen “de gevaarlijke denkbelden van Fortuyn”. Een woordvoerder van Fortuyn liet weten dat het ingrijpen van het gemeentebestuur gewoon “een zaak van gezond verstand was” want met “hakenkruizen en nazitheorieën willen we niks te maken hebben”.⁷⁰⁶ In dezelfde tijd reageerde Fortuyn zelf in Business Class op een spotprent in de Volkskrant waarin zijn hoofd was gewikkeld in de Nederlandse vlag met daaronder foto’s van Hitler:

*“Het heeft me natuurlijk wel geschokt. Ik vind het ook smakeloos en buiten elke verhouding. Ik heb niets racistisch, nooit in publikaties, ook nooit in mijn woorden gehad. Dat is mij totaal vreemd. Ik word op één lijn gezet met Hitler”.*⁷⁰⁷

Soortgelijke vergelijkingen werden overigens ook doorgevoerd in de buitenlandse pers. Werd Fortuyn in sommige kranten op één lijn gezet met Le Pen en Haider (“Haider aus Holland”), in andere kranten werd (ook) gewezen op hun onderlinge verschillen, niet op de laatste plaats door in te gaan op de afkeer van Fortuyn zelf ten overstaan van deze en andere extreem-rechtse politici (“insulting comparisons”).⁷⁰⁸ Overigens werd ook in de buitenlandse media geponereerd dat Fortuyn wel eens heel veel stemmen kon gaan winnen op 15 mei 2002.⁷⁰⁹

Bij dit laatste past dat op 2 mei 2002 alle belangrijke Nederlandse kranten kopten dat na weken van relatieve rust de aanval op Fortuyn wederom was ingezet: “Politiek schiet met scherp op Fortuyn”, “Frontale aanval op Fortuyn”, “Partijen openen aanval op Fortuyn” en “Het grote offensief tegen Fortuyn is begonnen”.⁷¹⁰ Het offensief werd vanzelfsprekend het meest welluidend gevoerd door de partijen die het meest van de LPF te duchten hadden: de PvdA en de VVD.

Aan de kant van de PvdA deed opnieuw vooral Kok van zich spreken:

“Ik zie een risico dat het recht van de sterkste wint van de toekomst van ons allemaal. Dat is bij de Lijst Pim Fortuyn duidelijk aan de orde. Dat betekent dat de samenleving als geheel de rekening betaalt. Zeker de mensen die niet voor zichzelf kunnen zorgen. Die mensen moeten heel goed begrijpen dat hun toekomst niet zo glorieus is als Fortuyn met zijn spektakelstukken suggereert”.

⁷⁰⁵ NRC d.d. 29 april 2002.

⁷⁰⁶ Ontleend aan <http://frontpage.fok.nl/news>.

⁷⁰⁷ Business Class d.d. 23 april 2002.

⁷⁰⁸ Zie onder meer WW d.d. 22 april 2002, TIM d.d. 23 april 2002.

⁷⁰⁹ TIM d.d. 4 mei 2002 en FA d.d. 5 mei 2002.

⁷¹⁰ HC, AD, VK en PAR d.d. 2 mei 2002.

En op dezelfde dag, 1 mei 2002, in een andere context:

“Nationalisme leidt tot naar binnen gekeertheid. Zo’n nationalistische beweging heeft ons in Europa nooit veel goeds gebracht. We moeten ons daartegen teweer stellen. Het is heel erg gevaarlijk”.

Van de zijde van de VVD mengden zowel Bolkestein als Dijkstal zich in het debat. De eerstgenoemde trok zonder meer in twijfel dat Fortuyn “een geloofwaardige premier” zou kunnen zijn:

*“Ziet u hem staan naast Schröder, Chirac en Blair? Als dat zich werkelijk zou voordoen – en God verhoede dat – dan slaat Nederland een pleefiguur in Europa”.*⁷¹¹

Dijkstal hekelde met name de “megafoon-kritiek” van Fortuyn: hij roept maar dat het allemaal niet deugt maar als de mensen vragen hoe het dan wel moet en hoe je het betaalt staat hij al weer ergens anders te roepen. Volgens hem was deze manier van politiek bedrijven “heel leuk voor de sensatie en de hilariteit” maar het lachen zou de mensen snel vergaan als Fortuyn verantwoordelijkheid zou gaan dragen.⁷¹²

Fortuyn reageerde woedend op deze commentaren. Hij voelde zich door Bolkestein en Kok, zo zei hij, geschoffeerd: “De premier misdraagt zich buitengewoon. Laten we het met humor oplossen, maar ik kook van woede. Ik word neergezet als een vreemdelingenhater en een racist, en dat ben ik niet”.⁷¹³ In een uitgebreid interview met de regionale dagbladen op 3 mei 2002 poogde hij nog eens uiteen te zetten waar hij dan wel voor stond: bovenal een strak vreemdelingenbeleid, want dit beleid “heeft dwarsverbanden met de problemen in het onderwijs, de onveiligheid en de wachtlijsten in de gezondheidszorg”, maar ook een gevecht met de gevestigde belangen van ambtenaren zoals die met name in de AbvaKabo belichaamd zijn (“de macht van die sovjetvakbond van hun, de AbvaKabo, moet gebroken”). Verder blaakte hij van zelfvertrouwen: “Wie is het ooit gelukt na Den Uyl en Wiegel om de politiek weer de straat op te krijgen? Ik heb al geschiedenis geschreven, want dat is mij in mijn eentje gelukt. Iedereen heeft het weer over politiek”. Hij schatte de kans dat de LPF de grootste partij zou worden op vijftig procent.

Aan het slot van dit interview bracht hij opnieuw zijn eigen sterfelijkheid ter sprake. Het zou kunnen, zo overwoog hij, dat hij er straks niet meer was:

*“Stel ik zou verdwijnen, overlijden. Dat kan. Dan nog wordt de politiek nooit meer wat het geweest is. Politici zullen anders met de burgers hebben om te gaan. De samenleving wordt niet na 15 mei plots anders. De samenleving is al veranderd. En dat heeft niet eens veel met mij te maken”.*⁷¹⁴

Eenzelfde soort somberte klonk op die dag door in de TV-show van Nieve met de heruitzending van het fragment van een interview op 15 januari 2002 waarin Fortuyn vertelde dat zijn moeder hem nog op haar sterfbed zo ongeveer had gesmeekt om niet de politiek in te gaan, bang “dat mij iets zou gebeuren”. Nieve knoopte hierbij aan door te verwijzen naar het taartincident en wat dit voor hem had betekend: “Het is zo’n daad van agressie. Ik keek ook in zo’n van haat vertrokken gezicht. (...) Ik had nooit gedacht dat het zoveel met je zou doen”. Nieve vervolgde toen:

⁷¹¹ AD, REF, TEL en TR d.d. 2 mei 2002.

⁷¹² AD en REF d.d. 2 mei 2002.

⁷¹³ HC, AD en TR d.d. 2 mei 2002.

⁷¹⁴ HC, RD en ND d.d. 3 mei 2002.

“En dan refereert u vaak aan de dreigbrieven, waarvan u nooit iets over de inhoud kwijt wilt, maar die zijn er dus blijkbaar wel”.

FORTUYN: *“Ja, ja, ja, en gelukkig maar – ik ben een optimistisch mens – nu die discussie wat gewoner is geworden merk je toch dat dat soort dingen nu afneemt”.*

Om hier als commissie maar direct bij aan te sluiten: deze vaststelling van Fortuyn heeft de commissie ook gedaan. Hiervoor werd al geconstateerd dat haar geen noemenswaardige haatpost en slechts één dreigbrief uit de periode van 14 maart 2002 tot 15 april 2002 bekend is geworden. Voorzover het de onderhavige periode betreft bevat noch het NFI-e-mailbestand noch dat van Genetics noch dat van Business Class echter een dreigbericht. Via Genetics liep op 25 april 2002 wel een heel kritisch bericht binnen maar dit kan onmogelijk als een haatbericht worden getypeerd. Het enige haatbericht dat de commissie onder ogen is gekomen was gedateerd op 28 april 2002 maar werd door Leefbaar Rotterdam pas op 13 mei 2002 overhandigd aan de Rotterdamse politie. In dit bericht werd in ongelofelijk krom Nederlands Fortuyn op dezelfde voet geplaatst als Hitler, Le Pen, Janmaat en Glimmerveen.⁷¹⁵ Er wordt door een lid van LR, Borst, wel beweerd dat hij ook vóór 6 mei 2002 dreigbrieven aan de Rotterdamse politie heeft doen toekomen maar de uitgebreide nasporingen van de commissie – zo heeft zij met iedereen gesproken die volgens Borst bemoeienis zou hebben gehad met de overdracht van deze brieven en daarenboven heeft zij Borst geconfronteerd met enkelen van hen – hebben aangetoond dat dit verhaal niet klopt.⁷¹⁶ In de vorm van post nam de dreiging in de richting van Fortuyn in de loop van de verkiezingsstrijd inderdaad dus eerder áf dan toe. Al degenen die na 6 mei 2002 hebben beweerd dat Fortuyn in de laatste weken van zijn leven – (ook) via de post en e-mail – een hoop bedreigingen ontving, hebben het bij het verkeerde eind. Zij het dat op 1 mei 2002 langs heel andere weg bij De Booi een e-mail arriveerde waarin een aanslag op Fortuyn werd aangekondigd. Hierover verderop in dit hoofdstuk echter meer.

In de vorm van opstootjes deed zich in deze periode geen enkel incident voor. Toch verwees Fortuyn op zondag 5 mei 2002 in het lijsttrekkersdebat op Radio 1 naar de wijken in Rotterdam waar hij niet meer durfde te komen. Een van de journalisten haakte in dit debat in op een uitnodiging van Rosenmöller aan Fortuyn om samen met hem “naar die *no-go-areas*” te gaan. En stelde toen de vraag aan Fortuyn: gaat u dit doen? Fortuyn antwoordde het volgende:

FORTUYN: *“Dat zou ik hem niet aanraden, want ik ben binnen vijf minuten in elkaar geramd, en dat wil ik dus niet”.*

ROSENMÖLLER: *“Ach, kom op. Dat is dus echt slappe hap. Kijk, op het moment dat er sprake is van een no-go-area en je bent vooraanstaand politicus, je hebt zelfs de ambitie om minister-president te worden, dan ga je na zo'n debat met collega's naar die no-go-areas toe. Ik onderschat dit thema niet, maar ik zeg: er zijn in Rotterdam geen no-go-areas. Niet 's ochtends, niet 's middags, niet 's avonds, maar 's nachts”.*

FORTUYN: *“U bent niet voor niks verhuisd meneer Rosenmöller. Niet voor niks verhuisd naar zo'n keurig doortochtwijkje”.*

ROSENMÖLLER: *“Kom nou toch eens eventjes! Kom nou toch eens eventjes! Wees hier serieus”.*

FORTUYN: *“Ik ben zeer serieus. U ging er weg en ik woon er nog”.*

⁷¹⁵ Dit bericht werd aan de commissie overgelegd door de medewerker van de Rotterdamse politie E. Taconis.

⁷¹⁶ Samenvatting interview met H. Borst d.d. 23 september 2002, p. 1-2. De nasporingen van de commissie zijn onder meer neergelegd in de interne notitie van A. Pol d.d. 18 oktober 2002 en van K. Sietsma d.d. 6 november 2002.

ROSENMÖLLER: “Dan ga je op die uitnodiging in en dan laat je mij de no-go-areas in Rotterdam zien”.

FORTUYN: “Ik zal zorgen dat de wethouder van veiligheid deze opdracht onmiddellijk uitvoert”.⁷¹⁷

Ook nu weer liet Fortuyn in het midden waarom hij die zogenaamde *no-go-areas* niet in durfde. Hij verwees niet naar het Maashaven-incident en die enkele andere kleine ongeregelde heden die hij in de voorbije maanden had meegemaakt met groepjes allochtone jongeren, laat staan dat hij vertelde over het opstootje met allochtone jongeren dat zich enkele dagen tevoren – op donderdag 2 mei 2002 – had voorgedaan bij restaurant Saur aan het Lange Voorhout te Den Haag (en waarop hierna zal worden teruggekomen). Voor wie wel vertrouwd is met die incidenten is het ongeloof van Rosenmöller even goed te begrijpen als de weigerachtigheid van Fortuyn.

Ten slotte dient nog de aandacht te worden gevestigd op een handgemeen dat zich op zondag 5 mei 2002, in het begin van de middag, voordeed op de “verkiezingsmarkt” die werd gehouden op het Museumplein te Amsterdam. Het begon eigenlijk al op 4 mei 2002, op de Dappermarkt, waar enkele LPF’ers toen aan het folderen waren en plots werden geconfronteerd “met een groep mensen die ons verbaal belaagde”. Deze groep kwam op 5 mei 2002 ook in actie, ditmaal op het Museumplein. De LPF had hier ook een stand ingericht om voorlichting te geven en folders uit te delen. Op een gegeven moment daagde een groepje van acht tot tien personen op waarvan de LPF’ers dachten dat het leden waren van de Internationale Socialisten. Deze lieden vernielden niet alleen voorlichtingsmateriaal maar uitten ook de nodige verbale bedreigingen in hun richting. Daarenboven werd er een enkele maal geduwd en getrokken, getrapt en geslagen. De LPF’ers vonden het allemaal “zeer intimiderend voor een ieder die op deze dag betrokken was bij het folderen voor de Lijst Pim Fortuyn”. Zij voelden zich “ernstig bedreigd”. Hoe ernstig op zichzelf wellicht ook, deze acties waren wel eenmalig. In al het materiaal waarover de commissie beschikt komt in elk geval geen tweede voorbeeld voor. Waarbij mag worden aangetekend dat er pas na de moord op Fortuyn aangifte van deze bedreiging werd gedaan, en wel op donderdag 9 mei 2002.⁷¹⁸

10.3 DE TWEDE DREIGINGSANALYSE

Op 5 april 2002 liet Fortuyn zich, zoals hiervoor al werd beschreven, voor de tweede keer duidelijk uit over zijn eigen veiligheid en beveiliging, in het programma van Barend & Van Dorp. Hij gaf toen aan dat hij om veiligheidsredenen eigenlijk niet meer de stad in kon lopen en dat hij beveiliging van overheidswegen zou accepteren als die hem werd aangeboden; hij ging er zeker niet om vragen. Deze uitspraken maakten meer los dan hijzelf en anderen hebben vermoed, zij het ook met enige vertraging.

10.3.1 De opmaak van de analyse

Deze uitspraken leidden ertoe dat De Vries op 22 april 2002 in het gebruikelijke maandagochtend-overleg vroeg om de veiligheid van Fortuyn opnieuw te onderzoeken. Holtslag, de secretaris-generaal van het ministerie van BZK, zei hierover tegen de commissie dat De Vries hem vroeg:

⁷¹⁷ Radio 1 d.d. 5 mei 2002. Zie ook TEL d.d. 6 mei 2002.

⁷¹⁸ Proces-verbaal van aangifte bij de politie te Amsterdam d.d. 9 mei 2002, nr. 2002120183-1.

“Hoe kan het nu toch dat Fortuyn deze signalen blijft afgeven”. ‘Ga er nog maar eens een keer overheen met de dienst en de TEC en de driehoek’”⁷¹⁹

Korthals van zijn kant heeft zich ook deze keer niet rechtstreeks bemoeid met de manier waarop de overheid zou moeten reageren op de uitlatingen van Fortuyn. Hij verklaarde tegenover de commissie wel dat hij er één of twee keer met De Vries over heeft gesproken tijdens de vergadering van de Ministerraad:

“maar wij zaten in de Ministerraad naast elkaar. Dus dan heb je het tussendoor over van alles. Hij heeft mij zeker gezegd: ‘Ik heb ernaar gevraagd’. Dat heeft hij één, misschien wel twee keer tegen mij gezegd en dat ik ook zei: ‘Nu hebben wij gisteren Fortuyn weer op de televisie gezien, die zegt dat nou allemaal wel, maar wordt er eigenlijk naar gekeken?’ Zegt hij: ‘Ja, daar heb ik naar gevraagd, naar geïnformeerd’”.

Bovendien had hij de kwestie ook een keer besproken met Dessens, lid van de GED vanuit het ministerie van Justitie. Zodoende wist hij dat Fortuyn was gerangschikt in de categorie van bijzondere personen en dat er dus naar werd gekeken.⁷²⁰ Maar het initiatief om met Fortuyn te gaan praten en om nader onderzoek in te stellen ging dus niet van Korthals uit of van ambtenaren op zijn ministerie. Het initiatief daartoe bleef geheel en al aan de kant van het ministerie van BZK. Het was Holtslag die het verzoek van De Vries om nog eens te onderzoeken hoe het zat, besprak met de vervangster van Annink (die op 9 april 2002 met vakantie was gegaan en tot 30 april zou wegblijven): Ongering. Zijn vraag aan haar was:

“om eventuele dreigingen opnieuw in de TEC te analyseren en tegelijk na te gaan wat de contacten van het regiokorps Rotterdam-Rijnmond met de heer Fortuyn hebben opgeleverd”⁷²¹

Ongering gaf dit verzoek onmiddellijk door aan het hoofd van het NCC Knops. Deze belde diezelfde dag nog met Schrameijer van de BVD over de uitspraken van Fortuyn. Volgens de “Feitenreconstructie BZK” vroeg de BVD zijn medewerkers om “in het kader van hun reguliere werkzaamheden alert te zijn op mogelijke incidenten rond de heer Fortuyn”. Volgens de “Feitenreconstructie BVD” stelde Schrameijer een teamhoofd binnen de BVD op de hoogte van het verzoek van het NCC om “een inschatting te geven t.a.v. de risico’s voor de heer Fortuyn”. Vervolgens vroeg deze chef zijn medewerkers inderdaad om alert te zijn op mogelijke incidenten tijdens de verkiezingscampagnes van alle deelnemende partijen.⁷²²

Op dinsdag 23 april 2002 vond om 10.00 uur de vergadering van de TEC plaats. Volgens de notulen van deze vergadering werd er het volgende aangaande Fortuyn besproken. De voorzitter van de TEC wees eerst nogmaals op de betrokken uitspraken bij Barend & Van Dorp. De vertegenwoordiger van het ministerie van Justitie, Visser, gaf hierop aan dat deze dreiging al enkele weken geleden voor het eerst bekend werd. Schrameijer van de BVD liet tijdens deze vergadering weten:

“dat er geen concrete dreigingen zijn gemeld t.a.v. de heer Fortuyn”⁷²³

719 Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 14-15.

720 Verslag interview met A. Korthals d.d. 3 oktober 2002, p. 14.

721 “Feitenreconstructie BZK”, p. 10.

722 “Feitenreconstructie BVD”, p. 2-3.

723 “Feitenreconstructie BVD”, p. 3. Betrokkene schrijft dit ook in zijn notitie d.d. 26 juni 2002 met een reconstructie van zijn activiteiten naar aanleiding van verzoeken van de TEC.

Afgesproken werd vervolgens dat het NCC de politie te Rotterdam zou benaderen met de vraag “of er naar aanleiding van de eerdere bedreigingen gesproken is met de heer Fortuyn”. Hiervoor werd reeds uiteengezet hoe deze vraag werd beantwoord. Het belangrijkste besluit was evenwel dat:

*“de TEC op dit moment geen aanleiding (ziet) veiligheidsmaatregelen te adviseren”.*⁷²⁴

Want dit besluit roept net als bij de eerste zogenaamde TEC-analyse de vraag op waarop het was gebaseerd. Hiernaar gevraagd door de commissie vertelde Knops dat het antwoord was:

*“dat er geen nieuws was. De vragen die je elkaar stelt zijn duidelijk. Je vraagt opnieuw een TEC-analyse. Je vraagt of er feiten of omstandigheden zijn waardoor je nu in dreigtechnische zin tot iets anders zou moeten besluiten dan daarvoor. Het antwoord was dat er geen andere feiten en omstandigheden bekend waren”.*⁷²⁵

De vraag die de commissie zich heeft gesteld is: Werd daar in de tussentijd dan naar gezocht? Was er – toen dit werd afgesproken – dan al een nieuwe dreigingsanalyse gemaakt van Fortuyn? Waren de risico’s die hij liep bekeken, waren er incidenten geïnventariseerd? Het besluit kon ditmaal alleen gebaseerd zijn op de melding van de BVD dat er geen concrete bedreigingen waren gemeld. Dus de vraag is nu wederom: wat was deze melding waard? Werd er nu – anders dan de eerste keer – wél een serieuze dreigingsanalyse gemaakt van Fortuyn?

Van Hulst gaf in zijn gesprek met de commissie aan dat hij niet te zwaar zou willen tillen aan de term “risico’s” in het verzoek aan de BVD, in de zin van dat er een risicoprofiel van Fortuyn zou moeten worden gemaakt, want daar ging het volgens hem in dit verband normaal niet om.⁷²⁶ In zijn (schriftelijke) beantwoording van de vragen die de commissie Schrameijer stelde liet deze weten dat de BVD ook in relatie tot deze bijeenkomst van de TEC geen dreigingsanalyse van Fortuyn moest maken maar enkel “dreigingsinformatie” moest aanleveren. En zoals bij de eerste zogenaamde TEC-analyse was hem vanuit de dienst ook nu weer geen informatie aangeleverd die wees op concrete bedreigingen van Fortuyn uit welke hoek dan ook. Dus ook niet van de kant van MEPIA: “In het geval dat er relevante TEC-informatie beschikbaar zou zijn, zou mij dit gemeld zijn”. Men kan dus rustig stellen dat er ook deze keer door de BVD geen dreigingsanalyse van Fortuyn werd gemaakt voor de vergadering van de TEC op 23 april 2002 respectievelijk dat er binnen de BVD met het oog op die vergadering door Schrameijer of door anderen niet actief werd gewerkt aan zulk een analyse. Hoe zou het ook kunnen binnen het tijdsbestek van nog geen dag – de vraag werd gesteld in de loop van 22 april 2002 en het antwoord was er al op 23 april om 10.00 uur! Maar wellicht had men er sinds de eerste aanvraag van de TEC in maart wel aan gewerkt, kunnen werken althans. Niet dus. Er werd opnieuw eigenlijk niet meer gedaan dan gewacht op meldingen vanuit de teams. Schrameijer liet daarenboven doorschemeren dat de BVD met het oog op die vergadering ook geen contact had gezocht met de meest relevante politieregio’s in het land: Rotterdam-Rijnmond en Gooi en Vechtstreek. Ook in het raam van de TEC was een dergelijke informatieronde trouwens niet overwogen. Zoals hier ook niet was gesproken over de kwetsbaarheid van Fortuyn en over zijn eventuele beveiliging door particuliere firma’s.⁷²⁷

⁷²⁴ Ministerie van BZK, NCC, Kort verslag van de vergadering van de Technische Evaluatiecommissie d.d. 23 april 2002, p. 3.

⁷²⁵ Verslag interview met G. Knops en R. Timmermans d.d. 30 oktober 2002, p. 19.

⁷²⁶ Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 8 juli 2002, p. 20.

⁷²⁷ Brief P. Schrameijer d.d. 2 oktober 2002 aan commissie.

Schrameijer gaf echter ook aan dat overleg binnen de BVD niettemin had geleid “tot verscherpte aandacht t.a.v. bedreigingen richting Fortuyn in het kader van de verkiezingsanalyse”. Dit is de analyse die eerder in dit rapport ook al ter sprake werd gebracht. Zij vormt inderdaad het enige stuk dat inzicht geeft in de activiteiten die de BVD specifiek met betrekking tot Fortuyn ondernam sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002. Dat zij geschikt is om die activiteiten te beoordelen blijkt uit de interne e-mail die de auteur ervan op 17 juni 2002 rondstuurde. Hierin schreef hij dat hij rond 1 april 2002 de opdracht tot het maken van zulk een analyse van een collega had overgenomen en dat hij “langs alle analisten” was gegaan met de vraag of zij een bijdrage konden leveren. Hij voegde hier evenwel iets heel belangrijks aan toe met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn:

“Aangezien duidelijk was geworden dat in de TEC aandacht was gevraagd voor dreigingen richting Fortuyn heb ik de analisten specifiek gevraagd hier op te letten en aan te geven welke dreigingen er waren binnen hun aandachtsgebied”.

Zoals hiervoor al werd aangegeven is het document dat op deze analyse betrekking heeft op 6 mei 2002 afgesloten. Dit wil zeggen dat het prima kan worden gebruikt om een beeld te krijgen van de manier waarop de BVD voordien, met name in het kader van die verkiezingsanalyse, naar de veiligheid van Fortuyn heeft gekeken.

In deze analyse wordt enerzijds de verhouding tussen extreem-rechts en LN en de LPF uiteengezet, en met name de rol die de opvattingen van Fortuyn hierin spelen. Anderzijds wordt ingegaan op de reactie van “activistisch linkse groeperingen” op LR, LPF en in het bijzonder Fortuyn. Verder wordt geschetst hoe in de Surinaamse, de Turkse en de Marokkaanse gemeenschappen tegen de verkiezingen wordt aangekeken en in het bijzonder tegen Fortuyn. Worden uit deze notitie die opmerkingen gedestilleerd die op de een of andere manier te maken zouden kunnen hebben met de veiligheid van Fortuyn dan kan worden gezegd:

- dat Fortuyn uit rechts-extremistische kring geen gevaar te duchten had; integendeel hij kon hier op veel steun rekenen;
- dat het overweldigende succes van LR en de rooskleurige vooruitzichten van LPF bij “zowel politiek als activistisch” links “voor onrust” hadden gezorgd en hadden geleid tot “een brede discussie en een eenmalige ‘taarting’”; in het verlengde hiervan werd gewezen op een demonstratie die “Nederland Bekent Kleur” op 11 mei 2002 wilde organiseren als “ultiem stemadvies tegen Pim Fortuyn”;
- en dat in Marokkaanse kringen teleurgesteld was gereageerd op het succes van Fortuyn in Rotterdam en dat, mocht de Marokkaanse gemeenschap gaan demonstreren als de LPF de verkiezingen zou winnen, de demonstraties in relatieve rust zouden verlopen; wel werd niet uitgesloten dat kleine groepen onruststokers de kans zouden aangrijpen om “op een hardhandige en opruiende wijze” hun grieven kenbaar te maken en dat speciaal jongere Marokkanen tijdens een demonstratie gewelddadigheden zouden plegen.

Het gaat in deze analyse dus om een algemeen relaas over de toedracht van verkiezingen die toen nog in het verschiet lagen. Dit maakt haar echter niet minder nuttig voor het doel van onderhavig onderzoek omdat eruit blijkt dat de BVD, in dit stuk althans, Fortuyn wel positioneerde in het poli-

tieke landschap maar – anders dan de bedoeling was – niet toekwam aan een concretisering van de mogelijke dreiging van bepaalde ontwikkelingen in de verkiezingsstrijd voor de veiligheid van Fortuyn, hoewel dit toch het meer specifieke doel van deze analyse was.⁷²⁸

Er wordt wel gewezen op het taartincident van 14 maart 2002 en op de komende demonstratie van 11 mei 2002, ook al wordt niet ingeschat welke effecten deze anti-Fortuyn demonstratie zou kunnen hebben voor de veiligheid van Fortuyn. En er wordt ook wel gezinspeeld op mogelijke opstootjes van jonge allochtonen/Marokkanen bij demonstraties naar aanleiding van de verkiezingsuitslag. Men zoekt echter tevergeefs naar een precieze inventarisatie en evaluatie van de incidenten die Fortuyn had meegemaakt in de maanden voordien en die volop in de media waren geweest, zoals het Maashaven-incident. Of die anderen hadden meegemaakt waarmee hij door sommigen wel werd vergeleken: de gewelddadige actie tegen de voorman van het Vlaams Blok, Dewinter, op zondag 24 september 2000, ter gelegenheid van zijn bezoek aan het televisieprogramma Buitenhof in Amsterdam; buiten de studio werd zijn auto in elkaar geslagen en hijzelf werd in de uitzending besmeurd met bruine smurrie.⁷²⁹ Ook zoekt men tevergeefs naar een evaluatie van de demonstraties die ter gelegenheid van de verkiezingen van 6 maart 2002 plaatsvonden. Verder treft men evenmin een spoor aan van de MEPIA-berichten hoewel die zeker ook hadden moeten worden betrokken bij een dreigingsanalyse van Fortuyn in het licht van de verkiezingen. En dit had gekund: zij waren al op 8 maart 2002 geregistreerd en op 12 april 2002 full-text toegankelijk gemaakt in het documentatiesysteem van de dienst.⁷³⁰ Eveneens was het beter geweest als ook de in hoofdstuk 6 reeds besproken analyse was betrokken bij de beantwoording van dit verzoek die door een BVD-collega was gemaakt van onder andere de risico's – als dreiging met geweld, intimidatie et cetera – die personen lopen wanneer zij in de media op een actieve en uitdagende manier deelnemen aan het publieke debat. En ten slotte blijkt uit deze verkiezingsanalyse dat ook geen poging werd gedaan om actief bij de meest relevante regionale korpsen informatie te verzamelen over mogelijke bedreigingen aan Fortuyns adres. Als een vorm van dreigingsanalyse van Fortuyn stelt deze verkiezingsanalyse dus niet veel voor.

De melding van Schrameijer in de TEC-vergadering van 23 april 2002 dat er geen concrete dreigingen waren gemeld was dan ook vederlicht. Zij was niet onjuist – in de zin van dat er wel sprake was van geloofwaardige concrete bedreigingen waarvan de BVD weet had – maar zij berustte niet op een serieuze verzameling en analyse van alle relevante en deels – ook via het internet – beschikbare gegevens. De melding “geen concrete dreigingen” gaf zodoende geen goed beeld van de situatie; die lag in feite aanmerkelijk genuanceerder. En die – als de TEC en de GED, en in hun verlengde, de minister van BZK haar in de volle omvang had gekend – hen ertoe zou hebben kunnen brengen om uit voorzorg Fortuyn rechtstreeks een of andere vorm van beveiliging aan te bieden. Zeker ook gelet op de politieke lading die het taartincident – inclusief de reacties van Fortuyn en de minister-president over zijn veiligheid en beveiliging – midden in een betrekkelijk harde verkiezingsstrijd voor hem had. Dit aspect had door de BVD eveneens moeten zijn meegenomen in zijn advisering aan de TEC. Het was De Vries, en niet de TEC of de GED, die tot twee keer toe het initiatief nam tot een dreigingsanalyse van Fortuyn.

⁷²⁸ “Feitenreconstructie BVD”, bijlage 14.

⁷²⁹ Proces-verbaal van aangifte, nr. 200267680-4, d.d. 24 september 2000, bij Bureau IJtunnel te Amsterdam.

⁷³⁰ E-mail AIVD d.d. 18 oktober 2002 aan de commissie.

De commissie heeft de indruk dat dit laatste echter onvoldoende is gecommuniceerd in de richting van de TEC en de GED en van daaruit ook naar Rotterdam. Sikkel, de BVD-directeur die lid is van de GED, vertelde de commissie dat hij niet wist van deze achtergrond.⁷³¹ Drayer, toenmalig hoofd van de UTBT en adviseur van de GED, wist het, zo zei hij tegen haar, daarentegen al sinds de bijeenkomst van de GED op 21 maart 2002. “Toen dat (DE VRAAG OM EEN TEC-ANALYSE, CIE) in de GED aan de orde was gesteld, was het mij duidelijk dat het rechtstreeks van de minister was gekomen”.⁷³²

10.3.2 De terugkoppeling naar de departementsleiding

Het hoofd van het NCC schreef op 24 april 2002 aan de voorzitter en leden van de GED een nota betreffende de uitlatingen van Fortuyn over zijn veiligheid in de media. Hij schreef dat deze kwestie aan de orde was geweest in de TEC-vergadering van 23 april 2002 en dat toen werd vastgesteld:

“dat er op dit moment geen aanwijzingen voorhanden zijn waaruit enige dreiging blijkt”.

Voorts liet hij hen weten dat er ondertussen een gesprek met Fortuyn had plaatsgevonden en dat hierbij van de zijde van de politie was aangegeven dat zij zich de veiligheid van hem ter harte nam. Deze had dit, zo vervolgde de nota:

“als positief ervaren. Dhr. Fortuyn heeft in het gesprek geen melding gemaakt van concrete bedreigingen. Er hebben zich tot op heden geen concrete voorvallen voorgedaan die erop kunnen wijzen dat de veiligheid van dhr. Fortuyn in het geding is”.

Verder deelde hij mee dat er twee afspraken met Fortuyn waren gemaakt. Ten eerste: hij zou eventuele bedreigingen onmiddellijk aan de regiopolitie Rotterdam-Rijnmond melden en die zou op basis daarvan de nodige actie ondernemen. En ten tweede: de politie Rotterdam-Rijnmond zou het NCC informeren over eventuele bedreigingen en de daarop ondernomen acties. Tenslotte kwam hij tot het besluit:

*“Op grond van deze informatie is er op dit moment, behoudens de bovengenoemde afspraken, geen aanleiding aanvullende veiligheidsmaatregelen te adviseren”.*⁷³³

Deze nota, dit advies, is hoogstwaarschijnlijk alleen gestuurd aan de zogenaamde formele leden van de GED en in elk geval niet aan zijn adviseurs zoals Drayer van het KLPD.⁷³⁴ Dezen hebben zich naar het zeggen van Sikkel enkel telefonisch geconformeerd aan dit advies en hebben verder niet beraadslaagd over de grondslag van de evaluatie of over de opportuniteit van de aanbeveling:

*“Ja. De GED is niet bijeen geweest, maar alle leden hebben aan het NCC, dat het coördineert, laten weten dat wij ons conformeren aan het TEC-advies”.*⁷³⁵

De dag daarop – donderdag 25 april 2002 in de middag – belde Timmermans opnieuw met Veringmeier. Hij deed dit niet alleen om te achterhalen op welke dag precies De Jong had gesproken met

731 Verslag interview met J. Sikkel d.d. 17 oktober 2002, p. 5-8, 14.

732 Verslag interview met J. Drayer d.d. 25 september 2002, p. 11.

733 “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 19.

734 Verslag interview J. Drayer d.d. 25 september 2002, p. 18-19.

735 Verslag interview J. Sikkel d.d. 17 oktober 2002, p. 14.

Fortuyn maar ook om haar te vragen of zij afspraken hadden gemaakt met Fortuyn over wat hij de komende tijd allemaal zou gaan doen, waar hij zich zou bevinden. De achterliggende gedachte van deze vraag was bepaald niet onbelangrijk:

“tja een manier (...) zoeken, een manier om wat in de gaten te kunnen houden wat de bedreigingen eventueel kunnen zijn. Wij voeren natuurlijk ook wel dreigingsanalyses uit, maar ja dan moeten we ook wel kunnen weten waar hij zich bevindt. En wat de potentiële dreiging zou kunnen zijn die ervan uitgaat. (...) De vraag is even of jullie daar afspraken over hebben gemaakt of daar zicht op hebben”.

Veringmeier wilde eerst verifiëren bij De Jong of daaromtrent ook iets was afgesproken. Zij meende echter dat dit wel aan de orde was geweest maar:

“dat hij daar erg vaag over was en dat hij dat in het midden gelaten had en vervolgens komt met een hele verhandeling waarom hij niet in campagnes gelooft. En ik geloof dat hij alleen de laatste avond voor de verkiezingen wat van plan was”.

Zij beloofde Timmermans evenwel dit met De Jong zo vlug als mogelijk te bespreken en hem iets te laten weten. Als het vrijdag 26 april 2002 niet zou lukken dan eventueel maandag 29 april 2002. Timmermans gaf hierop aan dat hij er vermoedelijk pas weer op woensdag 1 mei 2002 zou zijn. Een reactie dán was ook goed.⁷³⁶

Diezelfde dag nog – donderdag 25 april 2002 om 18.40 uur – liet Timmermans via een e-mail Ongering weten wat hij had besproken met Veringmeier en dat hij haar had gevraagd of de informatie betreffende zijn campagne “nog wat scherper kan”.⁷³⁷ De volgende ochtend om 08.00 uur mailde Ongering hem terug dat als hij “die punten” “nog iets helderder” had, of hij dat dan wilde “vervatten in een nota aan de minister, waar we de notitie van de TEC aan de driehoek als bijlage bijvoegen. Het zou mooi zijn als dit vandaag de tas nog in kan”.⁷³⁸ Verder informeerde zij die dag – vrijdag 26 april 2002 – de secretaris-generaal mondeling over de uitkomsten van de TEC en de aanvullende vragen die zij had gesteld. Korte tijd later stuurde zij haar mail aan Timmermans door naar diens vervanger De Boer met het verzoek om Rotterdam te bellen. Die zocht – na enig geharrewar over telefoonnummers – inderdaad na 15.00 uur contact met BBZ bij de politie in Rotterdam, vroeg daar naar Veringmeier en, omdat die in vergadering was, meldde waarover het ging. Dit werd via een briefje aan Veringmeier meegedeeld. Zij belde tegen 17.00 uur terug en herinnerde er De Boer aan dat zij met Timmermans had afgesproken om woensdag opnieuw contact te zoeken. De Boer legde zich bij deze afspraak neer maar Veringmeier zei hem dat, wanneer zij toch al een reactie binnen zou hebben, zij binnen tien minuten zou terugbellen. Dit is echter niet gebeurd.⁷³⁹

Onderwijl had Ongering – op 25 april 2002 – voor Annink een memo opgesteld waarbij zij hem bijpraatte over alle belangrijke dingen die in zijn vakantietijd waren voorgevallen. Wat de kwestie Fortuyn betreft meldde zij hierin het volgende:

⁷³⁶ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 20.

⁷³⁷ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 22.

⁷³⁸ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 23.

⁷³⁹ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 24. Hierbij zij aangetekend dat door een technisch mankement in de periode 26 april 2002 tot 9 mei 2002 geen telefonische gesprekken werden opgenomen in het elektronisch archief van het NCC.

*“Op verzoek van de minister hebben we een nieuwe TEC-ronde naar Fortuyn gehad. Hieruit komt geen dreiging, de politie Rotterdam-Rijnmond heeft contact met hem”.*⁷⁴⁰

Op donderdag 2 mei 2002 liet Timmermans via een e-mail Ongering weten dat hij gisteren was gebeld door Veringmeier naar aanleiding van hun afspraak van de week daarvoor. Hij meldde Ongering:

*“dat Fortuyn expliciet in de gelegenheid (is) gesteld te melden welke bijeenkomsten hij in het kader van de verkiezingscampagne gaat bezoeken. Hij heeft daar geen gebruik van gemaakt en heeft aangegeven geen behoefte te hebben aan politie-inzet tijdens bijeenkomsten. Via de websites (meerdere) van (Lijst) Fortuyn is geen info beschikbaar over zijn campagne. Gelet op het ontbreken van concrete bedreigingen lijkt me verdere actie op dit moment niet nodig. Als er info binnenkomt kan dit uiteraard veranderen. Vanwege de drukte hier op het NCC (onder meer door komende wedstrijden) is het me zojuist pas gelukt een nota aan Min BZK op te stellen. Die gaat morgen(vrijdag)ochtend de lijn in”.*⁷⁴¹

Deze melding aan Ongering over wat er werd besproken met Fortuyn strookt – voorzover het gaat om zijn campagne – niet met hetgeen de commissie hierover is gemeld door de politie Rotterdam-Rijnmond. In haar reconstructie wordt bij 2 mei 2002 over het betrokken telefoongesprek namelijk volstrekt het tegendeel beweerd, namelijk dat aan Timmermans werd bericht:

“dat tijdens het gesprek tussen districtschef De Jong en de heer Fortuyn op 15 april 2002 de campagne van de heer Fortuyn geen onderwerp van het gesprek is geweest”.

Veringmeier vertelde de commissie dat zij de vraag van Timmermans heel begrijpelijk vond maar dat zij na contact met De Jong tot de conclusie kwam dat hierover niet was gesproken en dat zij dat op die bewuste dag ook aan Timmermans had laten weten.⁷⁴²

De nota waarop Timmermans in zijn mail van 2 mei 2002 doelde, is gedateerd op 3 mei 2002 en werd op diezelfde dag, vrijdag 3 mei 2002, door Annink voor gezien geparafeerd. Zij werd gemaakt op een eerder verzoek van Holtslag omdat deze onderhand wel eens precies wilde weten wat er was gebeurd met het verzoek van de minister om met Fortuyn te spreken, met name wanneer er met hem was gesproken en wat met hem was afgesproken.⁷⁴³ Op maandag 6 mei 2002 belandde die nota eindelijk bij Holtslag op het bureau. Op diezelfde dag nog maakte hij er melding van bij De Vries. Deze kreeg hem echter pas onder ogen op 7 mei 2002, dus na de aanslag. Wat stond er in deze nota? Om te beginnen werd aangegeven dat naar aanleiding van het taartincident en de uitlatingen van Fortuyn diens veiligheid een “permanent punt van aandacht” was geweest van het NCC. Diverse malen, gaat de nota verder, heeft de TEC:

“de mate van dreiging bezien. Tot op dit moment zijn er geen aanwijzingen voorhanden waaruit enige dreiging blijkt. In verband daarmee zijn er door de Grote Evaluatiedriehoek geen maatregelen geadviseerd. Zodra er nieuwe aanwijzingen zijn zullen er zo nodig opnieuw analyses worden uitgevoerd”.

⁷⁴⁰ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 21.

⁷⁴¹ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 25.

⁷⁴² Verslag oriënterend gesprek met A. Meijboom en L. Veringmeier d.d. 18 juni 2002, p. 13-14.

⁷⁴³ Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 15.

Het tweede deel van de nota is gewijd aan het contact dat “op verzoek van BZK” op 15 april 2002 heeft plaatsgevonden tussen de politie te Rotterdam en Fortuyn. Letterlijk staat hier geschreven:

“Vanuit de politie is aangegeven dat zij zich de veiligheid van betrokkene ter harte neemt. Fortuyn heeft aangegeven dit als positief te ervaren. Dhr. Fortuyn heeft in het gesprek geen melding gemaakt van concrete bedreigingen. Tijdens het gesprek is afgesproken dat dhr. Fortuyn eventuele bedreigingen onmiddellijk meldt aan de regio-politie Rotterdam-Rijnmond. De politie onderneemt op basis daarvan de nodige actie (dit ‘aanbod’ was door de politie reeds eerder schriftelijk gedaan). Verder is dhr. Fortuyn in de gelegenheid gesteld aan te geven welke bijeenkomsten hij gaat bezoeken in het kader van de verkiezingscampagne. Fortuyn heeft daarop geen bijeenkomsten gemeld en heeft aangegeven geen noodzaak te zien tot politie-inzet tijdens die bijeenkomsten. Met de regio-politie Rotterdam-Rijnmond is afgesproken dat zij het NCC informeert over eventuele bedreigingen en daarop ondernomen acties”.

Holtslag deed hier op 6 mei 2002 zijn advies aan De Vries bij:

*“de Technische Evaluatie Commissie geeft aan dat er geen aanwijzingen zijn voor bedreigingen aan het adres van de heer Fortuyn. Als er wat gebeurt zal hij dat onmiddellijk melden. De RegPo Rotterdam licht vervolgens het NCC in”.*⁷⁴⁴

Deze gang van zaken bij de terugkoppeling van het TEC-besluit en de aanvullende bevindingen naar de departementsleiding vraagt om commentaar.

Ten eerste dat deze terugkoppeling zoveel tijd vroeg: uiteindelijk duurde het ongeveer twee weken – ondanks de interventie van Holtslag – voordat De Vries iets terughoorde op zijn verzoek. Als men dan bedenkt dat hij ook pas twee weken na het interview bij Barend & Van Dorp vroeg om een nieuwe analyse dan betekent dit alles tezamen dat er tussen dat interview en de terugkoppeling aan De Vries een maand is verstreken. Holtslag noemde de manier waarop de terugrapportage was gegaan tegenover de commissie niet voor niets “tot op zekere hoogte zeer gebrekkig”.⁷⁴⁵

Ten tweede is het opmerkelijk dat in deze procedure op momenten weliswaar belangrijke dingen op papier werden gezet maar dat andere belangrijke stappen in de besluitvorming volstrekt mondeling werden afgehandeld. Hierbij moet voor alles natuurlijk worden gedacht aan het feit dat “dreigingsanalyses” of wat daar voor door moet gaan, niet schriftelijk werden gerapporteerd maar ook (de antwoorden op) belangrijke verzoeken aan andere instanties niet, met alle risico’s vandien zoals hier is gebleken. De één stelt dat er met Fortuyn niet werd gesproken over zijn campagne, de ander schreef aan de departementsleiding dat het wel was gebeurd.

Ten derde springt in het oog dat in de TEC maar ook in de GED – die heeft zich in dit geval slechts telefonisch geconformeerd aan het advies van de TEC zoals hiervoor reeds werd aangegeven – opnieuw geen kritische discussie plaatsvond over de zogenaamde dreigingsanalyse van Fortuyn: waarop was zij nu eigenlijk gebaseerd, kon niet elders nog informatie worden verzameld, et cetera. Allemaal voor de hand liggende vragen die blijkbaar niet werden gesteld ondanks het grote politieke gewicht van de zaak. De minister van BZK, De Vries, kreeg in elk geval een oppervlakkig beeld van de veiligheidssituatie van Fortuyn voorgeschoteld. Er werd, punt 1, in al die weken geen dreigings-

⁷⁴⁴ “Feitenreconstructie BZK”, bijlage 26.

⁷⁴⁵ Verslag oriënterend gesprek met J. Holtslag d.d. 8 juli 2002, p. 17.

analyse verricht. Punt 2: de informatie waarop het oordeel “geen dreiging” berustte, was zeer beperkt.

10.4 EEN BERICHT OVER EEN AANSLAG OP FORTUYN

Al kort na de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002 rees in links-politieke kringen het idee om op 11 mei 2002 in Rotterdam onder de naam “Nederland Bekent Kleur” een grote demonstratie te organiseren tegen “fascisme en racisme” en in het bijzonder tegen Fortuyn. Tien dagen voor het zover was ontving de Rotterdamse politie langs diverse kanten een e-mailbericht waarin werd gesteld dat er bij gelegenheid van deze demonstratie een aanslag op Fortuyn zou worden gepleegd. Alvorens nader op dit bericht in te gaan, op de manier waarop erop werd gereageerd door Fortuyn en op de wijze waarop het door het korps te Rotterdam werd behandeld, past het om iets meer te zeggen over die demonstratie zelf.

10.4.1 Het doel van de demonstratie op 11 mei 2002

Ook bij Fortuyn thuis kwam op 23 maart 2002 een e-mail aan waarin dit initiatief werd aangekondigd.⁷⁴⁶ In dit bericht staat onder meer:

“dat Nederland Bekent Kleur is ontsteld door de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen van woensdag 6 maart. De angstaanjagend hoge score van Leefbaar Rotterdam met 17 zetels en de resultaten van de laatste peilingen voor de Tweede Kamer verkiezingen, getuigen van een electorale aardverschuiving. Dit vraagt om een snelle, kordate reactie. De doorbraak van Leefbaar Rotterdam en Fortuyn wordt mede veroorzaakt door het beleid van de afgelopen jaren. Doordat de traditionele partijen de huidige sociale problemen niet oplossen, heeft het gevoel van ontevredenheid over het beleid gestaag kunnen groeien. Fortuyn heeft dit weten te kanaliseren en overgoten met een populistisch, racistisch sausje. Zijn haatcampagne tegen migranten en moslims in het bijzonder is niet daadkrachtig bestreden door de zittende partijen. (...) Het is de hoogste tijd voor een maatschappelijk tegenoffensief. (...) Geef racisme geen stem! Cordon sanitaire maar ook de politieke partijen moeten hun verantwoordelijkheid nemen. Onmiddellijk moet op ieder bestuurlijk niveau een cordon sanitaire worden ingesteld tegen Pim Fortuyn. Daarmee geeft men te kennen dat zijn standpunten niet door de beugel kunnen en zeker niet worden gedeeld”.

In de loop van april en begin mei 2002 werd er op uiteenlopende manieren verder campagne gevoerd voor deze demonstratie. Zo werd er op 12 april 2002 een persbericht verspreid waarin nog eens duidelijk werd gemaakt waarom het ging: “een grote, landelijke anti-racisme demonstratie onder het motto ‘Geef racisme geen stem’”. De SP, het Humanistisch Verbond, de Jonge Socialisten, zij maakten zich allemaal op voor een demonstratie voor “een sociale, open en gastvrije samenleving, waar ruimte is voor diversiteit en het feest van de multi-culturele samenleving. Zij maken een vuist tegen discriminatie, racisme en vreemdelingenhaat”. De demonstratie zou op 11 mei 2002 om 14.00 uur beginnen op het Schouwburgplein te Rotterdam. Op 30 april, 1 mei en 5 mei 2002 zou er in de stad worden “geflyerd”.⁷⁴⁷

⁷⁴⁶ Deze e-mail bevindt zich in het NFI-bestand waarover de commissie beschikt.

⁷⁴⁷ Dit persbericht is de commissie overhandigd door B. Eerdmans.

Natuurlijk hield de BVD een oog in het zeil. Op 2 mei 2002 stuurde zij een bericht over deze demonstratie aan de RID'en van alle regionale politiekorpsen. Hierin gaf zij aan dat de overweldigende winst van Leefbaar Rotterdam en de rooskleurige vooruitzichten voor de Lijst Pim Fortuyn in, zowel politiek als activistisch, links Nederland voor onrust hadden gezorgd. De demonstratie zou kunnen worden opgevat als een "ultiem stemadvies tegen Pim Fortuyn". De BVD verwachtte dat zij circa tienduizend deelnemers zou trekken waaronder, zoals gezegd, SP en Jonge Socialisten maar ook de Internationale Socialisten en andere activistische groepen zouden van de partij zijn. Er was ook opgeroepen om zogenaamde "anarchistische blokken" te vormen en dus waarschuwde de BVD voor mogelijke aantasting van de openbare orde. Zij wees in dit bericht overigens niet op de mogelijke veiligheidsrisico's van deze demonstratie voor Fortuyn, voor hem persoonlijk dan wel voor zijn huis.

10.4.2 De inhoud van het bericht en de inschakeling van de politie Rotterdam

Het bericht waarom het hier gaat werd op maandag 29 april 2002 rond 12.40 uur verstuurd door A aan Z. Dit bericht ving aan met enige hoffelijkheden maar sprong toen over op de demonstratie van 11 mei 2002. A schreef hierover het volgende:

"ten eerste ben ik bang dat het een grote veldslag wordt, maar het ergste van alles is dat er een groep Marokkanen bij zit die Pim wil vermoorden, ze zijn in de drukte van de demo van plan er tussen uit te knippen en dan naar Pim zijn huis te gaan om een aanslag te plegen, ik weet niet of Pim daadwerkelijk thuis is op die bewuste dag, maar toch!!! Ik heb dit bericht uit betrouwbare bron maar durf er niet mee naar de politie, ten eerste ben ik mijn leven niet meer zeker en ik vertrouw de politie niet zo erg! Beste Z, weet jij wat we hieraan kunnen doen? Als je van plan bent dit te vermelden op het forum, prima maar noem A. U. B. niet mijn naam of e-mail. Je zal wel denken: waarom dit niet naar LPF sturen. Nou, aangezien ze het knap druk hebben ben ik bang dat er over heengekeken wordt! Nogmaals Z, dit is zeer serieus te nemen en ik ben als de dood dat het werkelijkheid wordt. Ik hoop dat je wat laat horen van je zelf, en misschien kunnen we er iets aan doen (dit mag en kan niet gebeuren). Hartelijke groeten, A"

Dit dreigende bericht werd door Z op diezelfde maandag 29 april 2002 om 17.42 uur doorgemailed naar iemand bij de LPF met de vraag: "Misschien weet u wat u hiermee aan moet". Enige tijd later wordt het van hieruit één keer en nóg een keer doorgestuurd naar anderen in haar midden.⁷⁴⁸ Uiteindelijk belandde het die avond rond 21.00 uur bij Opsporing West van de Rotterdamse politie. Een van de rechercheurs nam direct telefonisch contact op met de piketfunctionaris van de RID. Deze verzocht hem het bericht onmiddellijk naar de RID door te sturen. Dit gebeurde op maandag 29 april 2002 om 21.20 uur met in de begeleidende mail – naast een korte samenvatting van het bericht – de mededeling dat A zelf het bericht "erg serieus neemt".⁷⁴⁹

Dit bericht kwam evenwel ook nog langs twee andere wegen bij de Rotterdamse politie terecht.

De tweede weg startte bij De Booij. Hij kreeg een kopie van de bewuste mail van Dijkers en probeerde op 1 mei 2002 telefonisch De Jong te bereiken; de afspraak die ze op 15 april 2002 hadden

⁷⁴⁸ Deze e-mail is op verzoek van de commissie als enige dreigmail getraceerd door het secretariaat van het partijbureau van de LPF en op 21 juni 2002 aan de commissie gezonden.

⁷⁴⁹ De doorzending van dit bericht gebeurde conform de normale procedure. Verslag interview met H. de Jong d.d. 18 september 2002, p. 20.

gemaakt werkte dus prima.⁷⁵⁰ Hij kreeg De Jong echter niet aan de lijn omdat deze op vakantie was. Vervolgens belde een van zijn collega's, Laurens, naar De Booij terug omdat hij wist van de afspraak die door De Jong met De Booij was gemaakt.⁷⁵¹ De Booij deelde hem mee dat hij in het bezit was van een fax/e-mailbericht waarin werd gewaarschuwd voor een aanslag op Fortuyn tijdens de demonstratie van 11 mei 2002. De Booij deelde hem mede:

“dat zij de inhoud van de fax als zeer serieus opnamen en maatregelen genomen hadden. Pim Fortuyn zou in verband met televisieopnamen een dag eerder (10 mei) zijn woning verlaten en overnachten in een hotel (...) te Noordwijk. Hij zou pas de volgende dag (of 12 mei) laat in de avond weer bij de woning terugkomen. De heer De Booij gaf aan melding te doen van de inhoud van de fax en verzocht wat ‘extra toezicht’ bij de woning op de 11e mei”.

Laurens verzocht De Booij om hem een kopie van dit bericht te faxen. Na ontvangst van deze fax nam hij onmiddellijk contact op met een lid van de RID die hem verzocht deze fax aan hem door te sturen. Na dit te hebben gedaan werd hij binnen enkele minuten teruggebeld door een ander lid van de RID met de mededeling “dat zij het bericht hadden ontvangen en er mee aan de slag zouden gaan”. Laurens sprak met hem af dat hij “geen terugmelding zou doen over het feit dat de RID een en ander zou oppakken”. Hij stuurde deze mail trouwens direct door naar de RID en nam haar niet zelf in onderzoek omdat het gebruik is “dat zaken die een politieke lading of dreiging hebben, normaliter worden doorgegeven aan de RID om daar de dreiging daadwerkelijk vast te stellen en daarnaar onderzoek te doen”.⁷⁵² Vervolgens mailde hij de teamchefs Van Dorst en Zijlmans met het verzoek om een en ander in de briefing op te nemen, extra toezicht uit te oefenen en naast het wijkteam ook de Dienst Directe Hulpverlening te informeren.⁷⁵³ In de desbetreffende mail liet hij hen weten welke informatie hij binnen had gekregen en gaf aan dat men de melding zeer serieus nam en dat Fortuyn op 11 mei 2002 niet in zijn woning zou verblijven: “Hij is het weekend weg en komt zondagavond de 12^e weer in de middag thuis”.⁷⁵⁴ Om misverstanden uit te sluiten: Laurens nam de melding ook serieus en sloot niet uit wat er werd voorspeld. Daarom nam hij ook al die maatregelen. Wel zei hij tegen de commissie dat het hem op het eerste gezicht niet zo waarschijnlijk leek dat:

*“mensen eerst zouden meedoen aan een demonstratie, dat zij vervolgens naar de woning zouden gaan en daar een aanslag zouden plegen. Ik heb het dus eigenlijk helemaal geplaatst in het kader van de openbare orde”.*⁷⁵⁵

De derde weg begon op het stadhuis. Van hieruit stuurde Eerdmans op 2 mei 2002 in de ochtend een e-mailbericht aan Littooi en Hillenaar van de Bestuursdienst op het stadhuis over de demonstratie van 11 mei 2002 waarin hij meldde dat hem via-via ter ore was gekomen:

“dat een groep Marokkanen die dag naar het huis van Pim Fortuyn zou willen optrekken en het verhaal gaat bovendien dat er plannen zouden bestaan hem die dag om te brengen. Wat er ook van waar is, ik heb het de burgemeester vanochtend gemeld. Hij vroeg me dit signaal bij OOV neer te leggen”.

750 Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 20. Op 6 november 2002 is H. Dijkers een kopie van deze mail door de commissie getoond. Hij zei de inhoud van deze mail te kennen maar wist niet meer precies hoe hij deze mail in bezit had gekregen en hoe die mail bij De Booij terecht is gekomen. Notitie K. Sietsma d.d. 6 november 2002 aan de commissie.

751 Verslag interview met G. Laurens d.d. 16 september 2002, p. 1.

752 Verslag interview met G. Laurens d.d. 16 september 2002, p. 8.

753 Rapportage G. Laurens d.d. 12 mei 2002 aan L. Heijnen betreffende “maatregelen beveiliging P. Fortuyn”.

754 E-mailbericht van G. Laurens d.d. 1 mei 2002 aan J. van Dorst en A. Zijlmans.

755 Verslag interview met G. Laurens d.d. 16 september 2002, p. 7.

Dit overleg tussen Eerdmans en Opstelten vond plaats bij de rondvraag in de vergadering van de Staf Burgemeester op 2 mei 2002. Volgens de notulen signaleerde Eerdmans wat hem ter ore was gekomen en reageerde Opstelten inderdaad met te zeggen “dat de demonstratie reeds in de driehoek is besproken maar vraagt Eerdmans dit signaal door te geven aan OOV”.⁷⁵⁶ Bedoeld is hier overigens de Afdeling OOV (Openbare Orde en Veiligheid) op het stadhuis en niet het gelijknamige directoraat-generaal bij het ministerie van BZK.

Littooij stuurde het bericht op vrijdag 3 mei 2002 in de ochtend door naar Vervooren bij BBZ op het hoofdbureau van politie. Deze stuurde het een uur later aan iemand van de RID. Die liet enkele minuten later weten dat dit verhaal al bij hen “vanuit een andere bron” bekend was:

“Het zit in de e-mailsfeer. Zijn reeds met onderzoek bezig en denken te weten van wie het afkomstig is. Voorlopig zijn we nog niet echt onder de indruk van het waarheidsgehalte maar we zoeken verder. Ik kom hier volgende week op terug”.

10.4.3 De weerslag van het bericht op De Booij en Fortuyn

Dit bericht had betrekkelijk grote gevolgen voor het leven van Fortuyn in de eerste dagen van mei 2002. Om die te demonstreren kan in de eerste plaats worden ingegaan op het veiligheidsplan dat De Booij voor Fortuyn ontwikkelde met betrekking tot de periode van 10 mei tot 15 mei 2002. In de tweede plaats laat een opstootje van allochtone jongeren voor restaurant Saur te Den Haag op 2 mei 2002 zien hoe Fortuyn werkelijk vreesde voor een aanslag op zijn leven.

Om de reactie van Fortuyn op dit bericht beter te begrijpen past het evenwel eerst te memoreren hoe twee journalisten van de NOS, Piek en Frieszo, Fortuyn op 1 mei 2002 aantroffen toen zij met hem thuis een achtergrondgesprek kwamen voeren. Hij gaf in dit gesprek duidelijk aan “dat hij zich al een hele poos bedreigd voelde” en dat het hem niet zou verbazen “als hij binnenkort een kogel door zijn hoofd zou krijgen”. Hij vertelde hen ook dat hij al verscheidene keren bij de politie Rotterdam had aangegeven:

*“dat hij zich bedreigd voelde en dat hij om assistentie had gevraagd. Op dit verzoek werd door de Rotterdamse politie vrij laconiek gereageerd. Ze zouden alleen komen als er sprake was van een daadwerkelijke dreiging of als ze bij hem voor de deur zouden staan. Hij had meer vertrouwen in de taxichauffeurs waarmee hij een afspraak had dat hij kon bellen als er iets was. (...) Zelfs na het taartincident kwam de politie niet. De dreiging was al voorbij”.*⁷⁵⁷

Deze zinsneden behoeven hier geen commentaar meer. In het vorenstaande is voldoende uiteengezet wat er na het taartincident allemaal is voorgevallen.

10.4.3.1 Het veiligheidsplan van De Booij

De Booij deelde de commissie mee dat de onderhavige e-mail “de enige harde stof” was die hij al die tijd onder handen had gehad. Hierom ook nam hij het bericht serieus hoewel hij tezelfdertijd het gevoel had “dat mensen die het zeggen, het niet doen”. Hij besprak die e-mail ook met Fortuyn zonder in detail te gaan “want dat zou onrust hebben gezaaid”. Het plan van De Booij was – hierin

⁷⁵⁶ Notulen Staf Burgemeester d.d. 2 mei 2002; verslag oriënterend gesprek met B. Eerdmans d.d. 19 augustus 2002, p. 1.

⁷⁵⁷ Samenvatting oriënterend gesprek met M. Piek d.d. 12 juli 2002, p. 1.

gesteund door Peperkoorn die hij dit bericht liet zien – om Fortuyn al op 10 mei 2002 in een hotel in Noordwijk onder te brengen, ook met het oog op de opname van Business Class, en hem dan tot 15 mei 2002 in dat hotel te houden.⁷⁵⁸ Fortuyn vroeg hem niet wat hiervan de reden was maar later in het gesprek kreeg hij wel door dat het om veiligheidsredenen was. Nog wat later werd hem verteld: *“dat er uit allochtone hoek een dreigement is gekomen. Ik heb gezegd dat we dat niet zo serieus hoefden te nemen, maar dat we lekker naar het (...) zouden gaan. Dat was de taal. Slecht nieuws weghouden. (...) Hij raakte namelijk aangeslagen door dat soort dingen”*.⁷⁵⁹

Eerdmans vertelde de commissie dat hij op 5 mei 2002 op een afgeschermd bijeenkomst van de LPF in Den Haag was en daar Fortuyn had willen uitnodigen voor een happening op 11 mei 2002 in de avond te Rotterdam die ook als een “spin off” naar de verkiezingen voor de Tweede Kamer had kunnen werken. Scheffers liet hem echter resoluut weten dat Fortuyn daar niet heen kon komen:

“want er zijn bedreigingen. Wij hebben een hotel en hij gaat vanaf morgen onderduiken”.⁷⁶⁰

Of dit laatste inderdaad te gebeuren stond heeft de commissie niet kunnen verifiëren. Sedert 2 mei 2002 was er wel sprake van extra veiligheidsmaatregelen tot aan de verkiezingen op 15 mei 2002. Die werden, zoals we direct zullen zien, op 2 mei 2002 door Fortuyn bij Saur besproken met Thies, de directeur van de particuliere beveiligingsorganisatie Secad. Maar hoe dan ook, het e-mailbericht van 29 april 2002 had een groot effect op het leven van Fortuyn in zijn laatste dagen. Het stond verregaand in het teken van (gevoelens van) onveiligheid en beveiliging.

10.4.3.2 Het incident bij restaurant Saur op 2 mei 2002

Op 2 mei 2002 was er een kermis aan de gang op het Lange Voorhout te Den Haag. Acht man van de Haagse politie deden er dienst. In de mutatie die door een van deze politiemensen werd opgemaakt betreffende die kermisdag wordt eerst gemeld dat het een erg rustige dag was geweest en dat het publiek vanwege de koopavond pas vrij laat naar de kermis kwam. En in een adem door schreef de verbalisant dat er zich “nagenoeg geen bijzonderheden hebben voorgedaan”. Nagenoeg... want in het tweede deel van zijn mutatie bracht hij verslag uit over een oploopje voor restaurant Saur aan het Lange Voorhout toen Fortuyn daar ging eten:

“Rond 20.30 uur kwam Pim Fortuyn eten in restaurant Saur. Dit ging al snel de hele kermis rond en men begon zich op te houden rond het restaurant. Enige malen de jeugd voor de ramen verwijderd. Rond 21.30 uur vroeg de chauffeur van Fortuyn of wij ons bij het restaurant op wilden houden want Fortuyn verliet het restaurant en er stonden inmiddels alweer enkele tientallen jongeren voor de deur. De jongeren verwijderd en zodoende kon Fortuyn het pand verlaten zonder problemen”.⁷⁶¹

In een aanvullend proces-verbaal d.d. 12 september 2002 is de betrokken verbalisant uitvoeriger ingegaan op wat er zich op 2 mei 2002 bij Saur in relatie tot Fortuyn heeft afgespeeld.⁷⁶² Hij herhaalt

⁷⁵⁸ Samenvatting oriënterend gesprek met A. Peperkoorn d.d. 7 juli 2002, p. 2.

⁷⁵⁹ Verslag oriënterend gesprek met A. de Booi d.d. 27 juni 2002, p. 21.

⁷⁶⁰ Verslag oriënterend gesprek met B. Eerdmans d.d. 19 augustus 2002, p. 3.

⁷⁶¹ Mutatie nr. 1512/2002/24278-3.

⁷⁶² Proces-verbaal nr. PL 1512/2002/24278-4.

hierin dat hij Fortuyn Saur had zien binnenlopen maar voegt er nu aan toe dat hij dat via de portofoon had doorgegeven aan de collega's en hieraan het verzoek had gekoppeld om met enige regelmaat langs het restaurant te lopen:

“Dit om te voorkomen dat de jongeren op de kermis voor het restaurant voor een oploop zouden zorgen. Enkele jongeren hadden namelijk gezien dat dhr. Fortuyn restaurant Saur in was gelopen met zijn gevolg en men had dit reeds bij de autoscooters lopen roepen. Hierop zagen wij enkele jongeren in de richting van restaurant Saur lopen. Deze jongeren hebben wij direct aangesproken en hen verzocht zich te verwijderen voor het restaurant. Hieraan gaven de jongeren gehoor”.

Hierna werd besloten om Saur op te nemen in de surveillance en waren er nog een keer jongeren weggestuurd “omdat deze zich voor het raam ophielden waar dhr. P. Fortuyn zat te eten”. Het verhaal vervolgt dan weer met het bericht dat omstreeks 21.30 uur de chauffeur van Fortuyn was komen aanlopen en hen had gevraagd om naar Saur te komen want Fortuyn zou daar in zijn auto stappen. Dit verzoek werd ingewilligd en verbalisant liep met vijf collega's in de richting van Saur. Nadat zij op bepaalde punten hadden postgevat kwam de wagen aanrijden, stopte voor de deur van Saur en Fortuyn stapte met een andere persoon in. Hier stond een tiental jongeren bij te kijken maar de sfeer was heel rustig en daarom werden zij niet verwijderd. Toen Fortuyn weg was liepen deze jongeren weer de kermis op. “Dit alles is in een gemoedelijke sfeer gegaan”.

Er is geen reden om te twifelen aan deze politieïele perceptie van wat er bij Saur gebeurde op 2 mei 2002. Materieel gesproken stemt zij op een aantal punten ook overeen met de verklaring die een van de disgenoten van Fortuyn ten overstaan van de commissie heeft afgelegd. Maar de mutatie van de betrokken politiemist – begrijpelijk overigens – wel de diepere reden waarom de “chauffeur” van Fortuyn het politiedetachment vroeg om naar Saur te komen omdat Fortuyn daar in “zijn” auto zou stappen. Dit had zeker te maken met het gedrag van de betrokken jongeren maar dit niet alleen. Hun gedrag versterkte bij Fortuyn namelijk de vrees dat er inderdaad op korte termijn een aanslag op hem zou worden gepleegd. Hierom ook had hij het aanbod aangenomen van een van zijn tafelenoten – Thies, directeur van Secad, de “chauffeur” – om met een gepantserde auto naar huis te worden gebracht.

Thies verklaarde ten overstaan van de commissie dat Fortuyn in de vooravond een voordracht had gegeven voor de Haagse Ondernemers Sociëteit en daarna op uitnodiging van de voorzitter samen met enkele anderen mee was gegaan naar Saur. Na een tijdje kwamen er – naar zijn zeggen – niet zomaar jongeren maar een twintig tot dertig Marokkaanse jongens voor het raam staan “die begonnen op de ramen te bonken en lawaai te maken, en gebaren te maken naar de heer Fortuyn” die toen overigens niet was voorzien van welke vorm van persoonsbeveiliging of persoonsbegeleiding dan ook. Thies had daarop de Marokkaanse ober van Saur gevraagd om zijn landgenoten te vragen weg te gaan. Die liep naar buiten maar kwam weer meteen naar binnen “anders hadden ze hem gegrepen, bij wijze van spreken”. Hierop was Thies zelf naar het kermisdetachment van de Haagse politie gelopen en had om assistentie gevraagd. Die werd ook gegeven en na wat “trekken en duwen voor de deur” loste het probleem zich min of meer op. De chef van Saur bood hierop aan om een andere tafel te dekken, meer achterin de zaal. Fortuyn wilde hier echter niet van weten: “Als ik niet in een restaurant kan eten zonder dat ik lastiggevallen word, dan hoeft het hele verhaal voor mij niet meer”. Dus bleef hij zitten waar hij zat.

Vervolgens schoof Thies bij aan de tafel waar ook Fortuyn aan zat en bood hem naar aanleiding van dit incident direct gratis beveiliging aan. Een aanbod waarop Fortuyn positief reageerde. Even later vernam Thies dat Fortuyn inmiddels tegen degenen die daar al zaten had verteld:

“Op 11 mei word ik doodgeschoten. Ik heb een brief gekregen van een Turks-Marokkaanse organisatie, waarin staat dat ze mij op 11 mei voor mijn hoofd schieten”.

En Fortuyn zei erbij:

“dat hij de brief van die bedreiging had neergelegd bij de politie in Rotterdam, en dat de politie hem had aangeraden om dat weekend onder te duiken, maar dat hij maandag op mijn aanbod terug zou komen. Maar hij aanvaardde mijn aanbod wel. Hij zei niet dat hij dat niet wilde. Hij heeft wel gezegd: ‘Dat is goed, dat mag je doen, tot de verkiezingen’. Hij zou de maandag daarna reageren”.

Fortuyn dacht dus ten onrechte dat de Rotterdamse politie De Booij had geadviseerd om hem te laten onderduiken. Dit was, zoals hiervoor werd aangegeven, De Booij's eigen plan geweest. Maar deze vergissing doet niets af aan het feit dat de e-mail van 29 april 2002 waarvan hem de strekking door De Booij was meegedeeld, op Fortuyn als een zeer serieuze concrete dreiging was overgekomen. Dit kan reeds worden afgeleid uit het feit dat hij nu wel een aanbod tot gratis beveiliging aanvaardde – in tegenstelling tot de andere keren waarop hem dat was aangeboden. Maar het blijkt vooral uit het feit dat op maandag 6 mei 2002 om 15.00 uur iemand die sprak namens het secretariaat van Fortuyn naar Thies belde en hem zei dat hij zou worden teruggebeld. Dit telefoontje terug is echter niet meer gekomen.

Het was de bedoeling dat de beveiliging door het bedrijf van Thies zou gelden vanaf 6 mei 2002 tot en met de verkiezingsavond. Waarbij zij nog hadden gezegd: “Dan doen we met de verkiezingen wat extra mensen”.⁷⁶³

De commissie vraagt zich tot slot af waarom het KLPD en/of de BVD door politie Haaglanden niet werd geïnformeerd over dit voorval.⁷⁶⁴ Met de burgemeester van Den Haag, Deetman, stelt zij zich op het standpunt dat dit – gelet op de aard van het incident en de politieke context waarin het zich voordeed – wel had moeten.⁷⁶⁵ Ook al kon dit incident voor de betrokken politiemensen niet de lading hebben die het had voor Fortuyn en zijn disgenoten, als signaal van het veiligheidsrisico dat Fortuyn in die tijd klaarblijkelijk liep had het moeten worden doorgegeven aan één van de genoemde diensten. Anders is het voor hen ook moeilijk hun rol in de TEC en de GED goed te spelen. Wie veel van deze commissies verwacht, moet er ook veel aan geven.

10.4.4 De evaluatie van het bericht door de RID

In het licht van de grote weerslag die het e-mailbericht van 29 april 2002 heeft gehad op het leven van Fortuyn in de eerste dagen van mei 2002 is het natuurlijk niet alleen van belang te weten hoe de RID van Rotterdam dit bericht heeft geëvalueerd maar vooral ook binnen welk tijdsbestek deze dienst dat heeft gedaan. Want het antwoord op met name deze laatste vraag is weer van belang voor

⁷⁶³ Verslag oriënterend gesprek A. Thies d.d. 24 juli 2002, p. 3-6.

⁷⁶⁴ Het komt in elk geval niet voor in de UTBT-systemen en die van het NIK. Nota P. Timmer d.d. 30 oktober 2002 aan J. Crijns.

⁷⁶⁵ Verslag interview met W. Deetman d.d. 18 oktober 2002, p. 7.

de beantwoording van twee andere vragen, namelijk de vraag of na binnenkomst van het bericht Fortuyn niet onmiddellijk beveiliging had moeten worden aangeboden en de vraag of na de (eerste) evaluatie ervan niet onmiddellijk contact had moeten worden gezocht met De Booij om hem de uitslag mee te delen. Bij een negatieve evaluatie zou een dergelijk contact immers zowel de onveiligheidsgevoelens van Fortuyn aanzienlijk kunnen hebben doen temperen als de noodzaak hebben weggenomen van het beveiligingsplan dat De Booij had opgezet.

De (kopie van de) betrokken e-mail kwam bij de RID dus op 29 april 2002 om 21.20 uur binnen. Op 30 april 2002 – Koninginnedag – werd telefonisch contact gezocht met Z. Omdat die op dat moment deze feestdag vierde met het gezin kon er geen afspraak worden gemaakt voor een ontmoeting op dezelfde dag maar werd afgesproken dat de RID op 1 mei 2002 thuis zou komen. Op 1 mei 2002 liet betrokkene echter weten dat deze afspraak slechts later die avond kon doorgaan op het werk.

Via via kon de RID de woonplaats van A achterhalen en zocht toen onmiddellijk contact met de RID van de politie Haaglanden om na te gaan of A in die gemeente bekend is en of betrokkene in de politieregisters voorkomt. De RID Haaglanden liet vervolgens nog op 1 mei 2002 weten om wie het ging. Het bleek dat het iemand is waar de politie regelmatig tegen moet optreden vanwege overlast en burenruzie. Het leek te gaan om iemand met “een labiele persoonlijkheid”. Betrokkene had geen telefoonnummer en “is op deze wijze vooralsnog niet bereikbaar”. Op grond van dit bericht schatte de RID te Rotterdam diezelfde dag – 1 mei 2002 – het e-mailbericht in als “risico laag”. Het hoofd RID Taconis verklaarde tegenover de commissie dat:

*“daags na binnenkomst van het bericht, in ieder geval op 1 mei, voor ons de acute dreiging die eruit zou kunnen spreken al voor een stuk was weggenomen door de telefonische informatie van RID Haaglanden. (...) Daarna is er ook wel even gas teruggenomen in de zin dat het niet echt serieus leek”.*⁷⁶⁶

Op 6 mei 2002 in de ochtend om 09.47 uur faxte de RID Haaglanden aan de RID Rotterdam een uitdraai uit het bedrijfsprocessensysteem inzake A. Uit dit stuk blijkt dat betrokkene inderdaad veelvuldig problemen heeft met buurtbewoners en niet veel op heeft met moslims. In een van de mutaties wordt aangeraden om, gelet op alle ervaringen, “terughoudend te zijn als betrokkene nieuwe meldingen doet van soortgelijke aard”. Dit sterkte de RID Rotterdam vanzelfsprekend in zijn evaluatie van het e-mailbericht op 1 mei 2002.⁷⁶⁷

Niettemin zocht een lid van de RID op 6 mei 2002 contact met een van de teams van de BVD, legde de situatie uit en vroeg of men wilde nagaan of A wellicht een telefoonaansluiting met een geheim nummer bezat zodat er kon worden gebeld. De BVD – die dus wel reeds op 6 mei 2002 overdag werd geïnformeerd over het bestaan van het onderhavige e-mailbericht en niet pas ná deze fatale datum⁷⁶⁸ – zegde toe om op 7 mei 2002 te zullen reageren op dit verzoek. Even over zessen werd dan de moordaanslag op Fortuyn gepleegd. Dit bracht de RID ertoe direct contact te zoeken met Z en die te vragen of er een mogelijkheid was om het telefoonnummer van A te pakken te krijgen. Dit bleek echter niet het geval te zijn.⁷⁶⁹ Meijboom, de korpschef, denkt dat hij later die avond op de hoogte is gebracht van het feit dat de verzender van het e-mailbericht “een gestoord figuur” was en dat men

⁷⁶⁶ Verslag interview E. Taconis d.d. 12 september 2002, p. 7.

⁷⁶⁷ Uitdraai Politie Haaglanden d.d. 6 mei 2002 met een “overzicht gebeurtenissen”.

⁷⁶⁸ Verslag oriënterend gesprek met S. van Hulst d.d. 8 juli 2002, p. 22.

⁷⁶⁹ Melding RID Rotterdam-Rijnmond d.d. 7 mei 2002 aan BVD.

nog bezig was om er contact mee te krijgen. Hij gaf aan dat de zaak zo snel als mogelijk moest worden afgerond.⁷⁷⁰ Het hoofd RID meent dat Meijboom pas op 7 mei 2002 werd geïnformeerd over de stand van het onderzoek naar de bron van het e-mailbericht.⁷⁷¹ Ook De Jong denkt dat het bericht pas ná 6 mei 2002 ter sprake is gekomen op het niveau van de korpsleiding.⁷⁷² Veringmeier herinnert zich echter goed dat dit bericht in het begin van de avond ter sprake is gekomen en dat zij Meyboom heeft geïnformeerd over het onderzoek van de RID.⁷⁷³

Vervolgens werd beslist om A op 7 mei 2002 in de ochtend thuis te bezoeken. A begreep onmiddellijk waarover het ging en gaf aan veel spijt te hebben van de verzending van dit bericht. Het idee om dit bericht te verzenden was bij betrokkene opgekomen door veel te lezen over de haatgevoelens jegens Fortuyn en door de moeilijkheden met allochtonen in de buurt. Dit waren in de ogen van A – een fervent lid van de LPF – allemaal “in potentie moordenaars van Pim Fortuyn”. De e-mail was verstuurd vanuit de vrees “dat er een aanslag op Pim Fortuyn zou worden gepleegd”. Hierom had betrokkene de “gedachten daarover wat aangedikt en de e-mail verstuurd”. Achteraf resteerde alleen maar spijt “want de e-mail was uitsluitend gebaseerd op roddels en vermoedens”. Het bericht in de mail dat het allemaal uit betrouwbare bron kwam was “verzonnen (...) om het verhaal wat aan te dikken”. Een verslag van het onderzoek tot en met 6 mei 2002 werd diezelfde dag naar de BVD gestuurd.⁷⁷⁴

10.4.5 De terugkoppeling op De Booi

De eerste vraag die in het begin van de vorige paragraaf werd opgeroepen is de vraag of er na ontvangst van het onderhavige e-mailbericht onmiddellijk had moeten worden overgegaan tot beveiligingsmaatregelen ten aanzien van Fortuyn. Hiervoor werd al aangestipt – bij de bespreking van het Saur-incident – dat de LPF op 2 mei 2002 zelf niet voor zulk soort van beveiliging had gezorgd. Maar nu de overheid? Had die wellicht wel onmiddellijk maatregelen moeten nemen? De potentiële daders van de beweerde aanslag hadden immers toch ook al voor 11 mei 2002 tot actie kunnen overgaan.

Taconis, het hoofd van de Rotterdamse RID, meent dat er geen reden was geweest om Fortuyn onmiddellijk bescherming te geven:

*“Mijn reactie kan niet anders zijn dan dat ook op dat moment, maar ook op alle voorgaande momenten, er nooit een concrete dreiging is geweest tegen het leven van Pim Fortuyn. Dit bericht hebben wij als te doen gebruikelijk snel onderzocht, en wij hebben vastgesteld dat ook dit niet tot een concrete dreiging zou leiden en dus ook niet tot enige vorm van maatregelen heeft hoeven leiden voor het leven of het huis van de heer Fortuyn”.*⁷⁷⁵

De Jong vertelde de commissie dat hij er vreemd van zou hebben opgekeken als hij bij terugkomst van vakantie zou hebben gehoord dat Fortuyn op grond van dat e-mailbericht onmiddellijk persoonsbeveiliging zou hebben gekregen:

770 Verslag oriënterend gesprek met A. Meijboom en L. Veringmeier d.d. 18 juni 2002, p. 16-17.

771 Verslag interview met E. Taconis d.d. 12 september 2002, p. 13.

772 Verslag interview met H. de Jong d.d. 18 september 2002, p. 24.

773 Verslag interview met L. Veringmeier d.d. 17 oktober 2002, p. 28.

774 Meldingen RID Rotterdam-Rijnmond d.d. 7 en 17 mei 2002 aan BVD.

775 Verslag interview met E. Taconis d.d. 12 september 2002, p. 8.

“want je moet altijd een oordeel hebben over de betrouwbaarheid van informatie. Dit soort loze berichten wordt heel vaak afgegeven. En dit bericht was heel concreet qua plaats, datum en tijd. Het had daarmee wel iets in de zin dat wij er heel goed naar moesten kijken, want het werd daardoor heel concreet. Zelfs de richting waaruit het afkomstig was, is in het bericht genoemd. Op dat moment zou ik dus nooit de keuze hebben gemaakt dat het ook morgen zou kunnen gebeuren. Ik zou gewoon even goed willen verifiëren wat de waarde is en hoe wij dit bericht moeten interpreteren. Als de RID zou hebben gezegd dat dit gelet op zijn informatie en die van andere partijen waarmee hij een relatie heeft als een zeer zwaarwegend bericht moest worden beschouwd – kan de dreiging bij wijze van spreken al morgen aanwezig zijn – waren we tot andere uitkomsten gekomen. Dit is echter niet het geval geweest”.

De commissie kan zich wel vinden in het argument dat het van het allergrootste belang is om informatie eerst te verifiëren alvorens min of meer drastische stappen te zetten in de sfeer van persoonsbeveiliging. Iets anders is of op 1 mei dan wel 2 mei 2002 de RID niet zelf of via Laurens – de vervanger van De Jong – De Booij had moeten informeren over zijn voorlopige negatieve evaluatie van dit e-mailbericht. Vast staat dat het toen niet is gebeurd.⁷⁷⁶ Maar waarom niet? De Jong kon moeilijk direct terugmelden toen hij op 6 mei 2002 – na een korte vakantie – weer op het bureau kwam want hij vond er alleen een bericht over wat Laurens intussen had gedaan. Hij had daarop natuurlijk wel zelf kunnen nagaan wat de (eerste) evaluatie van de mail door de RID had opgeleverd en dit resultaat kunnen meedelen aan De Booij.⁷⁷⁷

Terugkoppeling in de richting van De Booij na 7 mei 2002 vond Taconis overbodig: het was toen wijd en zijd bekend dat de aanslag niet door Marokkanen was gepleegd. Terugkoppeling in zijn richting op of direct na 1 mei 2002 vond hij echter ook niet aan de orde ook al beseft hij wel hoe groot de impact van berichten als deze kan zijn op degene die wordt bedreigd:

*“Nee, ik moet eerlijk zeggen dat dat geen rol speelt en ook nimmer heeft gespeeld in andere situaties. Ik heb in de afgelopen vier, vijf jaar (...) versleten. Dat zijn ook mensen die persoonsbeveiliging hebben en tegen wie bedreigingen worden geuit. Als je daar dagelijks mee omgaat, heb je al gauw iets van: ‘it comes with the job’. Zo heeft Fortuyn zich naar mijn beste weten zelf ook publiekelijk uitgelaten, al kan ik niet zeggen waar en wanneer. Ook op dit gebied vangen hoge bommen veel wind”.*⁷⁷⁸

Hier kijkt de commissie toch wel anders tegenaan. Als men aan de hand van het Saur-incident ziet welk een impact dat e-mailbericht heeft gehad op het leven van Fortuyn in de eerste dagen van mei 2002 en tot welke plannen het bij De Booij leidde voor de laatste week van de verkiezingen – voor de goede orde: de gedoodverfde winnaar van de verkiezingen zag zich gedwongen om de vijf laatste dagen van de verkiezingsstrijd onder te duiken – dan kan men moeilijk anders dan concluderen dat De Booij direct na 2 mei 2002 had moeten worden geïnformeerd over de eerste toets op de betrouwbaarheid van het bericht. En dit temeer omdat Laurens wist dat De Booij zich genoopt voelde om midden in een hevige verkiezingsstrijd tot een dergelijke zware maatregel over te gaan. Hier wreekte zich volgens de commissie wederom dat het ontbroken heeft aan coördinatie binnen het Rotterdamse korps aangaande de betrekkingen en afspraken met Fortuyn. Ieder voor zich deed wat hij

⁷⁷⁶ Verslag oriënterend gesprek met A. De Booij d.d. 27 juni 2002, p. 22.

⁷⁷⁷ Verslag oriënterend gesprek met H. de Jong d.d. 18 september 2002, p. 21-22.

⁷⁷⁸ Verslag interview met E. Taconis d.d. 12 september 2002, p. 18.

meende te moeten doen maar zij wisten van elkaar niet wat ze deden. Taconis wist in elk geval niets van de bemoeienis van Veringmeier en De Jong met Fortuyn.

10.5 HET VERLOOP VAN DE 6^e MEI 2002

De dag van de moord op Fortuyn kent allerlei kanten. Zoals in de inleiding reeds werd aangegeven zijn voor de commissie vooral de volgende drie kwesties van belang.

Ten eerste de kwestie van de beveiliging van Fortuyn toen hij naar het Mediapark te Hilversum ging voor een interview bij BNN. Ten tweede de vraag – die nogal leeft in de kring van journalisten zoals de commissie is gebleken – naar het allereerste optreden van de politie Gooi en Vechtstreek op en rond de plaats delict: hoe kon zij daar zo snel in actie komen met – op het eerste oog – zoveel, deels speciaal toegerust, personeel? Liep er niet een bepaalde politie-actie op Fortuyn respectievelijk Van der G.? En ten derde de vraag naar het doel, verloop en de uitkomst van de huiszoeking die nacht nog in de woning van Fortuyn te Rotterdam.

Deze laatste vraag wordt hier met name aan de orde gesteld omdat sommige mensen het idee hebben dat toen “iets” werd gevonden dat erop zou wijzen dat Fortuyn toch zou zijn afgeluisterd. Deze paragraaf moet dus nadrukkelijk worden gelezen in samenhang met hetgeen eerder in hoofdstuk 7 van dit rapport over deze kwestie werd geschreven naar aanleiding van een uitlating van Fortuyn hieromtrent in het begin van november 2001 in een weekblad.

10.5.1 De beveiliging van Fortuyn met het oog op het interview bij BNN

Het interview van Fortuyn met Ruud de Wild bij BNN op Radio 3 stond niet op zichzelf. Het was onderdeel van een reeks interviews met de lijsttrekkers. Bij de voorbereiding van deze reeks en met name ook van het interview met Fortuyn was de beveiliging overduidelijk een punt van orde. In Deel I van dit rapport werd evenwel reeds uiteengezet dat de toedeling van verantwoordelijkheden voor de beveiliging van en op het Mediapark niet formeel is vastgelegd en, afhankelijk van de specifieke locatie, onderscheiden varianten kent. In dit geval gaat het om een gebouw dat overwegend wordt gebruikt door omroeporganisaties voor de uitzending van hun programma's op Radio 1. Wie er hier verantwoordelijk is voor welke vorm van beveiliging was en is tot op zekere hoogte een strijdpunt, en met name is het de vraag wie er verantwoordelijk was en is voor de beveiliging van personen en in het bijzonder van de gasten die in bepaalde programma's optreden.

Jonkhart van de NOB stelt zich op het standpunt dat vanaf het moment dat gebouwen op het Mediapark aan derden zijn verhuurd, de NOB geen enkele zeggenschap meer heeft in die gebouwen:

*“De huurder is dan zelf verantwoordelijk voor bescherming van werknemers en bezoekers van deze gebouwen en voor de eventuele beveiligingsmaatregelen. Het NOB kan eventueel wel adviseren en technische installaties aanbrenge[n]”.*⁷⁷⁹

Naar de mening van Koot, hoofd Algemene Zaken van de NOS, was op 6 mei 2002 het NOB wel verantwoordelijk voor de beveiliging van het gebouw van waaruit Radio 3FM uitzendt, maar was BNN,

⁷⁷⁹ Samenvatting oriënterend gesprek met M. Jonkhart, L. van Doorn en F. de Vries d.d. 12 juli 2002, p. 1.

omdat zij Fortuyn had uitgenodigd, in beginsel verantwoordelijk voor zijn veiligheid. Meende BNN dat niet aan te kunnen dan kon zij de NOS om ondersteuning vragen. Zij moest dan contact opnemen met Van der Lugt van de NOS en dan zouden zij samen vaststellen of er “extra beveiliging” nodig was. Was dit het geval dan moest Koot worden gebeld om het NOB te vragen “veiligheidsmaatregelen te treffen”.⁷⁸⁰

Goes van BNN daarentegen verklaarde tegenover de commissie dat Radio 3 wordt gefinancierd door de publieke omroepen maar dat alles wat er tijdens het betrokken radioprogramma gebeurde de verantwoordelijkheid was van BNN. Dit betekende volgens hem het volgende:

*“De redactie van het programma nodigt de gasten uit. De redactie heeft echter een inhoudelijke bemoeienis; zij draagt geen zorg voor de randvoorwaarden. De gast wordt aangemeld door de omroep/redactie programma bij Radio 3FM. Pim Fortuyn is ook gemeld (...) en het bezoek is besproken met de zendercoördinator van Radio 3FM (Paul van der Lugt). De facilitaire programmaverantwoordelijkheid inclusief de beveiliging van de gasten ligt bij Radio 3FM. De NOS is de huurder van het gebouw”.*⁷⁸¹

Tegen deze diffuse achtergrond moet de correspondentie worden gelezen die zich in april 2002 ontspan tussen BNN, de NOB en de NOS over de beveiliging van de lijsttrekkers die tussen 3 mei 2002 en 14 mei 2002 zouden meedoen aan het radioprogramma van Ruud de Wild van BNN. De eerste ideeën voor dit programma stamden uit november 2001.

Op 3 april 2002 stuurde Penders van de NOS, 3FM Nieuws, een mail aan onder meer Van der Lugt van de NOS en Van Dijk van BNN over dit programma met een aantal aandachtspunten. Een daarvan was “beveiliging/parkeren/afgeschermd studio”.⁷⁸² Van Dijk stuurde op 16 april 2002 een mail aan onder meer Penders met de afspraken welke die ochtend waren gemaakt. Een van die punten was dat de lijsttrekkers telkens zou worden gevraagd om aanwezig te willen zijn bij 3FM om 15.00 uur zodat een en ander kon worden voorgepraat. In dit verband was het volgende afgesproken:

*“Wanneer zij arriveren op het Mediapark zal Merel (VAN DIJK, CIE) (plus beveiliging) de gasten opvangen en naar het Audiocentrum brengen. Aan de kant van de studio van 3FM zal geparkeerd worden (dus niet hoofdingang AC (AUDIOCENTRUM, CIE)!). Voor elke dag dat er een lijsttrekker komt wordt een Holkema man geregeld die de boel in de gaten houdt, begeleidt en beveiligt”.*⁷⁸³

De beveiliging van de lijsttrekkers was die dag dus duidelijk een serieus punt op de agenda geweest. Men wilde zelfs zover gaan om iemand van de particuliere beveiligingsorganisatie Holkema in te huren ter bescherming van de lijsttrekkers. Een dag later – op 17 april 2002 – stuurde Van Dijk aan Kentie van BNN een mail waarin zij hem het kostenplaatje voorrekende voor de uitzendingen met de lijsttrekkers. Zij vroeg hem ook of hij met Van der Lugt wilde overleggen over de vraag of de kosten ook deels door 3FM konden worden gedragen. Ze zag hier graag zijn akkoord over “want dan kan ik bij Holkema een mannetje regelen”. De prijs voor zo’n “mannetje” was bijgevoegd.⁷⁸⁴ Enkele minuten later mailde Kentie haar terug en stelde dat 3FM hen toch had gevraagd of de lijsttrekkers

780 Samenvatting oriënterend gesprek met L. Koot d.d. 8 juli 2002, p. 1.

781 Samenvatting oriënterend gesprek met L. Goes d.d. 8 juli 2002.

782 E-mail van A. Penders d.d. 3 april 2002 aan onder meer Van der Lugt (NOS) en Van Dijk (BNN).

783 E-mail M. van Dijk d.d. 16 april 2002 aan onder meer A. Penders.

784 E-mail M. van Dijk d.d. 17 april 2002 aan D. Kentie.

bij hen te gast konden zijn en dat hij er daarom van uitging dat 3FM ook alles zou betalen. Hij voegde eraan toe:

*“Een Holkema man lijkt mij trouwens niet echt nodig, maar dat laat ik graag aan jullie over. Ik heb vier jaar geleden bij de AVRO alle lijsttrekkers gehad (een groot deel zat in de studio's van regionale omroepen) en die kwamen gewoon met een voorlichter; als ze campagne voeren loopt er toch ook niet steeds een klerkast mee? Nu is het Mediapark wel erg makkelijk betreedbaar, maar je kunt ook vooraf de portier informeren. Nou ja, zie maar. Maar wat kosten betreft ligt het gewoon bij 3FM lijkt mij”.*⁷⁸⁵

Een uur later schreef Van Dijk per e-mail aan Van der Lugt dat zij hem op de hoogte wilde brengen van de kosten van de uitzendingen met de lijsttrekkers bij Ruud de Wild, waaronder die voor een “Holkema man (beveiliging)”. Zij schreef er bij dat, omdat het ging om een initiatief van 3FM, zij aannam dat deze kosten ook grotendeels door 3FM gedragen zouden worden. De kosten van deze man bedroegen ruim de helft van de totale begroting.⁷⁸⁶ Van der Lugt schreef haar weer een uur later die dag het volgende terug:

*“Dank voor al je goede zorgen. Die beveiligingsman vind ik volstrekt overbodig. We betalen al een vermogen aan Randon. Zullen we de rest 50/50 doen?”*⁷⁸⁷

Met deze beslissing was een man van Holkema, waar BNN zelf ook al aan twijfelde, dus van de baan. Van Dijk bewandelde hierop de meer gebruikelijke weg om de normale bewaking te vragen een oogje in het zeil te houden. Zij stuurde op 18 april 2002 een mail aan Groenesteyn van het NOB, met kopie aan iemand van de NOS, over “speciale uitzendingen in het Audiocentrum”. In deze mail zette zij uiteen wat de opzet van het genoemde programma was en hoe de opvang van de lijsttrekkers zou (dienen te) geschieden. Naar verwachting zouden de politici telkenmale om 15.00 uur arriveren op het Mediapark “waar ik of een collega ze op zal vangen en zal begeleiden naar het Audio-centrum, naar de zij-ingang bij de ECK 3 (3FM studio), dus niet via de hoofdingang van het AC”. Wat zij Groenesteyn vroeg was of hij zijn medewerkers:

*“die op die dagen werken in de LIS (MELDKAMER VAN SECURICOR OP HET MEDIAPARK, CIE) en achter de receptiebalie in het AC, hiervan op de hoogte brengen en hun vragen of ze mij kunnen bellen (...) als er eventuele toekijkers/pers toegestroomd zijn. Die moeten zowiezo tegengehouden worden bij de ingang van het Mediapark en zeker bij het AC, niemand mag naar de radiostudio beneden lopen! Eerst aanmelden bij de LIS of receptie AC en dan mij bellen, dus extra alertheid svp. Ook na 18 uur”.*⁷⁸⁸

Groenesteyn stuurde deze mail op 29 april 2002 zonder commentaar door aan de meldkamer van LIS Randon (tegenwoordig Securicor).⁷⁸⁹ Hiermee was de discussie op het Mediapark in Hilversum over de beveiliging van de lijsttrekkers gesloten. Althans in het geval van dit programma. De LPF heeft ook een andere ervaring opgedaan, want in het kader van het programma “Voor je kiezen” van de IKON werd op 9 april 2002 wel gezorgd voor taxi-vervoer van Fortuyn naar het Mediapark en voor

⁷⁸⁵ E-mail D. Kentie d.d. 17 april 2002 aan M. van Dijk.

⁷⁸⁶ E-mail M.van Dijk d.d. 17 april 2002 aan P. van der Lugt.

⁷⁸⁷ E-mail P. van der Lugt d.d. 17 april 2002 aan M. van Dijk.

⁷⁸⁸ E-mail M. van Dijk d.d. 18 april 2002 aan C. Groenesteyn.

⁷⁸⁹ E-mail C. Groenesteyn d.d. 29 april 2002 aan Lis Randon.

twee speciale beveiligers: één om bij de ingang van de studio het publiek in de gaten te houden, één voortdurend om hem persoonlijk te beveiligen. Deze maatregel werd enerzijds getroffen tegen de achtergrond van eerdere ervaringen met opdringerig publiek. Anderzijds was hij een direct gevolg van het taartincident. In de ogen van het hoofd Informatieve Programma's, Willems, ging het hier namelijk om méér dan een taart:

*“Er moest met die taart echt gestraft worden en dat maakt dat het iets anders is. Dat is niet ludiek meer. Het is eerder een daad van geweld. De verbetenheid waarmee de woorden werden uitgesproken maakt dat je denkt: ‘Dit is iets anders dan wat wij kennen’”.*⁷⁹⁰

Bezien we nu de kwestie van zijn beveiliging vanuit het oogpunt van de gast zelf, vanuit het oogpunt van Fortuyn dus, en van de politieke formatie waar hij zelf voorzitter van was: de LPF. Fortuyn verliet op 6 mei 2002, met Smolders als chauffeur, om 10.45 uur zijn woning. Om 11.00 uur had hij een afspraak met de voorzitter van Feyenoord. Vervolgens reden ze naar Breda voor een debat dat was georganiseerd door het dagblad De Stem en waarvoor deze krant beveiliging had ingehuurd. Dit debat duurde van 13.00 uur tot 14.00 uur. Om 14.20 uur verlieten zij het hotel waar het debat had plaatsgevonden en reden in de richting van Hilversum. Zij kwamen om 15.45 uur aan bij het Mediapark waar – na herkenning van Fortuyn – de slagboom bij het toegangshek werd geopend.⁷⁹¹ En toen?

De Booij vertelde de commissie dat in het voorgesprek met De Wild specifieke beveiliging van Fortuyn niet aan de orde was geweest en zij hadden daar ook niet bij stilgestaan omdat ze:

*“dachten dat het op het Mediapark altijd goed was. Dat is beveiligd. Dat is een gebouw. Je zit binnen. Het is geen openbare gelegenheid en je komt op afspraak”.*⁷⁹²

Scheffers bevestigde deze lezing van de gebeurtenissen. Fortuyn, De Booij, Zeroual en Smolders waren er bij de rit naar 3FM impliciet vanuit gegaan dat het Mediapark na 11 september 2001 goed werd beveiligd.⁷⁹³ Smolders die op 6 mei 2002 als chauffeur van Fortuyn fungeerde verklaarde tegenover de commissie dat zij werden opgewacht toen ze aankwamen bij het Mediapark:

“Ze hebben Pim mee naar binnen genomen. Ik heb de auto opgeruimd en geparkeerd met de neus naar voren, overigens vlak bij de deur, wat wij altijd doen”.

Kort daarop arriveerden De Booij en Zeroual en hebben ze samen koffie gedronken in het desbetreffende gebouw; de uitzending duurde van 16.00 tot 18.00 uur. Na het interview waren ze, vertelde Smolders verder, met z'n allen naar buiten gelopen. En terwijl hij alvast zijn portier van de auto opende en de stoel naar achteren schoof hoorde hij schoten. Op de vraag of hij de kans had gehad de dader tevoren te zien antwoordde Smolders:

*“Hij is vanuit het niets gekomen. Hij heeft ergens achter de struiken gelegen of achter een boom, want niemand heeft hem gezien, Ferouze, Albert en Ruud de Wild niet. Van der Lugt stond ook nog bij de uitgang. Hij kwam ineens uit het niets”.*⁷⁹⁴

⁷⁹⁰ Verslag interview met L. Willems d.d. 9 oktober 2002, p. 10.

⁷⁹¹ Deze gegevens zijn ontleend aan het rapport *Het dagprogramma 6 mei van Pim Fortuyn*.

⁷⁹² Verslag oriënterend gesprek met A. de Booij d.d. 27 juni 2002, p. 22-23.

⁷⁹³ Samenvatting oriënterend gesprek met I. Scheffers d.d. 17 juli 2002, p. 3.

⁷⁹⁴ Verslag oriënterend gesprek met H. Smolders d.d. 19 juni 2002, p. 21-22.

...en maakte met enkele schoten een einde aan de levensverwachting die Fortuyn kort daarvoor had uitgesproken tegen Ruud de Wild op diens vraag “Hoe oud wil je worden, eigenlijk?”:

*“Daar ga ik niet over. Maar ik... toen ik een jaar of veertien, vijftien was, had ik al het idee: ‘ik word een jaar of zesentachtig, zevenentachtig’, en dat is eigenlijk nooit meer uit mijn hoofd gegaan. De gevoelsleeftijd om het zo maar eens te zeggen, en mijn moeder is bijna vijftientachtig geworden en mijn vader zevenentachtig, dus het zou kunnen”.*⁷⁹⁵

Vier dagen later kwam er tussen BNN en de NOS een discussie op gang over “de absolute onveiligheid van de werkomstandigheden die gevoeld wordt bij de medewerkers van Radio 3FM”. Ondanks herhaalde oproepen zou er volgens BNN sinds 11 september 2001 “weinig tot niets functioneel verscherpt” zijn in de bewaking en “lijkt bijna niemand zich echt bezig te houden met de veiligheid van onze mensen”. Van de zijde van de NOS werd direct een aantal concrete maatregelen getroffen om hun veiligheid te verbeteren, inclusief extra beveiliging bij bijzondere uitzendingen zoals die bij verkiezingen.⁷⁹⁶

10.5.2 Het allereerste optreden van de politie op de plaats delict

Het gerucht doet de ronde dat er op 6 mei 2002 zo snel zoveel politie op en rondom de plaats delict was omdat er een politie-actie gaande was op Fortuyn respectievelijk op Van der G. Aan haar snelle interventie was en is echter niets raadselachtigs. Het antwoord is vrij simpel. De regio van politie Gooi en Vechtstreek is een kleine regio met een centraal gestuurde noodhulp. Er is altijd een noodhulp-auto op straat en een zogenaamde project-auto, beide bemand met twee politiemensen. Het hoofdbureau van politie ligt slechts op enkele minuten rijden van het Mediapark.

De eerste melding dat er een schietpartij had plaatsgevonden op het Mediapark kwam bij de politie binnen om 18.06 uur. Het telefoontje van Smolders volgde een minuut later: 18.07 uur. Een politiebuis met twee hondengeleiders die toevallig in de buurt was werd door de meldkamer onmiddellijk in de richting gedirigeerd van Smolders die de achtervolging van de verdachte had ingezet. De bus reed eerst langzaam achter hen aan, stopte vervolgens – om 18.11 uur – en één van de politiemensen sloot zich met zijn hond bij Smolders aan. Een minuut later kwamen uit de richting Hilversum en Bussum nog twee politieauto’s ter plaatse. Om 18.13 uur werd Van der G. bij het benzinstation aangehouden. Om 18.40 uur werd hij op het politiebureau voorgeleid aan een hulpofficier van justitie. Om 18.51 uur liet het ambulancepersoneel de meldkamer weten dat Fortuyn was overleden.⁷⁹⁷

En de ME dan? Dit was de ME van politie Zaanstreek-Waterland die aan het oefenen was op Crailo. Zij hoorden via de mobielefoon dat er wat aan de hand was, zochten contact met de meldkamer van Gooi en Vechtstreek, vernamen wat er was gebeurd, reden eveneens direct naar het Mediapark en zorgden voor de afzetting.⁷⁹⁸

⁷⁹⁵ Radio 3FM, RuuddeWild.nl d.d. 6 mei 2002.

⁷⁹⁶ Brief G. Timmer d.d. 10 mei 2002 aan G. Wolffensperger; brief van G. Wolffensperger d.d. 14 mei 2002 aan G. Timmer.

⁷⁹⁷ Deze beschrijving is gebaseerd op een video-simulatie van de gebeurtenissen die is vervaardigd door de politie Gooi en Vechtstreek en op het rapport *Een verslag van de gebeurtenissen op de plaats delict rond het tijdstip van de aanslag*, gemaakt in het kader van het strafrechtelijk onderzoek naar de dader van de moordaanslag.

⁷⁹⁸ Verslag oriënterend gesprek met M. Berndsen d.d. 27 juni 2002, p. 13.

De politie was door BNN, de NOS of het NOB overigens niet op voorhand verwittigd van het optreden van Fortuyn bij Radio 3FM. Aan haar snelle optreden na de melding van de moordaanslag is niets mysterieus.

10.5.3 De nachtelijke huiszoeking in de woning van Fortuyn

Rond 23.15 uur op 6 mei 2002 reden vier rechercheurs van Gooi en Vechtstreek naar Rotterdam, voor een huiszoeking in het huis van Fortuyn. Met de politie te Rotterdam was afgesproken dat zij zou zorgen voor technische rechercheurs. Daar aangekomen troffen zij de chef van dienst Zijlmans aan, 3 technische rechercheurs en nog 4 collega's van de uniformdienst. Twee van dezen zijn als eersten het pand ingegaan om te zien of het veilig was om er een huiszoeking te doen. Zij konden het pand evenwel pas betreden nadat de aannemer Van Maren die in de ochtend nog in het huis van Fortuyn werkzaamheden had verricht, het alarm had uitgeschakeld.

Ten overstaan van de commissie verklaarde Van Maren dat hij omstreeks 23.45 uur was gebeld door de politie van Hilversum met het verzoek om de sleutels van het pand aan hen te overhandigen. Daarop was hij weer naar de woning van Fortuyn gereden. Op verzoek van de politie had hij het alarm afgezet en moest toen het pand weer verlaten. Buiten gekomen overhandigde hij de sleutels aan een hoge politiemans, vermoedelijk Zijlmans, en had hij nog even met deze staan praten. Terwijl zij daar zo buiten stonden:

“nam een andere politiemans, in burger, die zich in het huis op de bovenste etage voor het slaapkamerraam van Pim Fortuyn bevond per portofoon contact op met de politiemans op straat. Volgens Van Maren hoorde hij de politiemans in de slaapkamer van Pim Fortuyn zeggen dat ze ‘iets hadden gevonden’. Toen de zich in het huis bevindende politiemans hem beneden naast de Rotterdamse politiemans zag staan, terwijl hij naar buiten keek, heeft hij het gesprek afgebroken met een zin in de trant van ‘wacht even, we praten zo wel verder’. Hij heeft overigens niet gezien dat de Hilversumse politieagenten een portofoon hebben overhandigd aan de Rotterdamse politiemans”.

De volgende dag ging Van Maren rond 12.00 uur opnieuw naar het huis van Fortuyn en trof daar voor het eerst zijn familie aan en vertelde haar wat hij die nacht had meegemaakt. De familie was niet blij met de huiszoeking. Ook:

*“werd er gesproken over de mogelijkheid dat Pim Fortuyn zou worden afgeluisterd door de BVD, maar dat waren speculaties”.*⁷⁹⁹

Ondanks het feit dat het hier om speculaties ging heeft de commissie zich de moeite gegeven om zo precies mogelijk te reconstrueren wat er is voorgevallen tijdens die huiszoeking en met name te onderzoeken of het gerucht dat Fortuyn zou zijn afgeluisterd door de BVD iets van doen zou kunnen hebben met de melding over de portofoon dat ze “iets hadden gevonden”. Hiertoe heeft zij twee rechercheurs uit Hilversum geïnterviewd, gesproken met genoemde chef van dienst Zijlmans en getelefoneerd met een van de technische rechercheurs en een van de leden van de uniformdienst.

De twee Hilversumse rechercheurs verklaarden dat de huiszoeking was gericht op het vinden van mogelijke aanwijzingen voor bedreigingen van Fortuyn: in zijn computers, in brieven et cetera. De huiszoeking was zeker niet gericht op het zoeken naar afluisterapparatuur, eventueel in de vorm van

⁷⁹⁹ Samenvatting interview met C. van Maren d.d. 25 september 2002.

zendertjes, bijvoorbeeld verstopt in de kop van de telefoon. Beiden verklaarden verder dat zij wel in de slaapkamer van Fortuyn waren geweest maar dat ze van daaruit niet hadden gecommuniceerd met de chef van dienst, en al heel zeker niet met een portofoon; die hadden zij niet eens bij zich. En zij meenden te weten dat de technische rechercheurs er ook geen bij zich hadden; deze rechercheurs beschikken gewoonlijk over een draagbare telefoon. Wat zij wel hadden aangetroffen en meegenomen naar Hilversum waren de twee laptops, de vier brieven die in de kelder in een kast waren gevonden (en die eerder in dit rapport zijn besproken), drie diskettes en een CD-ROM.⁸⁰⁰

Van de zijde van de drie Rotterdamse politiemensen die de commissie heeft geïnterviewd is verklaard dat zij bij de huiszoeking niets hebben gemerkt van enige interesse voor af luisterapparatuur. De technische rechercheurs beschikten ook die avond niet over een portofoon omdat zij altijd werken met mobiele telefoons. De leden van de uniformdienst hadden daarentegen de beschikking over zowel een mobiele telefoon als een portofoon, maar zij hadden dan weer niet deelgenomen aan de huiszoeking. Geen van de geüniformeerde politiemensen had die avond iets doorgegeven aan Zijlmans in de trant van dat ze “iets hadden gevonden” of had gehoord dat Zijlmans iets dergelijks zou zijn bericht door een collega. Zijlmans zelf zegt dat hij een dergelijk bericht nooit heeft ontvangen.⁸⁰¹

Hiermee staat voor de commissie vast dat er die nacht in het huis van Fortuyn niet werd gezocht naar af luisterapparatuur en dat zulke apparatuur daar ook niet werd gevonden.

10.6 HET BEVEILIGINGSBELEID IN DE UREN EN DAGEN NA DE MOORD

Op 6 mei 2002 belegde de TEC om 19.45 uur een spoedvergadering naar aanleiding van de aanslag op Fortuyn. Ten eerste besprak men hetgeen op dat moment bekend was over het incident en hetgeen in de voorbije maanden in de TEC en GED was besloten ten aanzien van Fortuyn. Wat “anderen” betreft werd opgetekend in de notulen:

“dat er op dit moment geen informatie beschikbaar is op grond waarvan een dreiging zou blijken en maatregelen moeten geadviseerd t.o.v. personen en objecten, in het bijzonder ten aanzien van lijsttrekkers van de politieke partijen die aan de verkiezingen deelnemen. Ook is de TEC van mening dat er geen technische gronden aanwezig zijn op grond waarvan maatregelen ten aanzien van bewindspersonen geadviseerd moeten worden”.

Verder werd er in de notulen vastgelegd dat het ministerie van Justitie niettemin de DKDB en de BSB een voorwaarschuwing had gegeven waarin werd gesteld “dat rekening gehouden moet worden met een inzet op de lijsttrekkers van de politieke partijen”. Deze ontwikkeling was voor de TEC niettemin aanleiding om zich te buigen over de mogelijke prioritering bij de persoonsbeveiliging van lijsttrekkers, onder meer in relatie tot de berichtgeving in de media. Zij ontwikkelde een voorstel met twee prioriteiten. Verder gaf zij aan dat wanneer de GED wel zou besluiten tot persoonsbeveiliging van lijsttrekkers en/of bewindslieden het hoofd van de DKDB naar de TEC zou komen om de verdeling van de capaciteit te regelen. Maar ondanks al deze voorzorgsmaatregelen concludeerde de voorzitter op het einde van de vergadering nogmaals dat:

⁸⁰⁰ Verslag interview met A. Huizinga d.d. 27 september 2002 en verslag interview met L. Calis d.d. 27 september 2002.

⁸⁰¹ Deze telefoongesprekken werden gevoerd met N. van de Groef en J. Moerland op 22 respectievelijk 23 oktober 2002.

“de TEC van mening is dat er geen informatie beschikbaar is op grond waarvan een dreiging ten aanzien van personen en/of objecten, in het bijzonder de lijsttrekkers of de bewindspersonen, kan worden vastgesteld”.⁸⁰²

De GED kwam die dag om 20.15 uur samen, in aanwezigheid van de minister van Justitie Korthals, maar onder voorzitterschap van Annink. De leden – vergezeld van medewerkers – bespraken eerst wat er tot dan toe zoal was voorgevallen in Hilversum en in Den Haag en kwamen dan toe aan het advies van de TEC. Hierop, zeggen de notulen, maakte de GED zijn eigen afweging:

“De Grote Driehoek geeft aan dat zij op dit moment veiligheidsmaatregelen opportuun achten. Uitgangspunt is dat alle lijsttrekkers zullen worden voorzien van persoonsbeveiliging. Hierbij kan sprake zijn van een mate van prioritering in de volgorde van de uitvoering. Uitgangspunt voor een mate van prioritering in de volgorde van uitvoering kan de media aandacht zijn die een lijsttrekker krijgt. (...) Over de mate van uitvoering van de persoonsbeveiliging zal overleg plaatsvinden tussen de ministeries van Justitie, BZK, Defensie en DKDB. Er is op dit moment geen aanleiding beveiligingsmaatregelen te adviseren ten aanzien van bewindspersonen”.

Even verderop in de notulen wordt nog gepreciseerd dat de lijsttrekkers niet alleen persoonsbeveiliging zullen krijgen via de DKDB en de BSB maar dat naar hen toe ook “object-gerelateerde maatregelen die voortvloeien uit de persoonsbeveiliging” zullen worden getroffen. Overigens verwachtte men dat de demonstratie die gepland stond voor 11 mei te Rotterdam geen doorgang zou vinden. Tot slot werd afgesproken dat de volgende ochtend de TEC en de GED opnieuw zouden vergaderen.⁸⁰³ Nadien vond er nog overleg plaats over de besteding van de capaciteit van de DKDB.

Annink, de voorzitter van de GED, gevraagd naar de redenen waarom het TEC-advies terzijde werd geschoven en waarom er werd beslist om toch tot beveiliging van alle lijsttrekkers over te gaan, antwoordde:

“Toen hebben wij er in de GED voor gekozen om vrij breed groepen van personen in de persoonsbeveiliging te nemen. In zo’n instabiele situatie weet je immers niet of analyses correct zijn. Wij hebben het zekere voor het onzekere genomen. Wat bij mij sowieso een rol heeft gespeeld, is dat ik niet wilde discrimineren, ook wel in de letterlijke betekenis van het woord, in type partij, ook op weg naar de verkiezingen. (...) Nee, het was toen niet normaal, dus krijg je een vrij uitgebreid pakket, dat zijn weerga in Nederland op die manier niet heeft gekend”.⁸⁰⁴

De Vries gaf bij de commissie aan dat niet hij maar, inderdaad, Korthals, bij de vergadering van de GED was geweest. Wel zat hij erbij toen in de Ministerraad de maatregelen werden besproken die in de GED waren genomen. Naar zijn aanvoelen waren die zeker ook genomen onder invloed van de beklemmende sfeer die op die avond rond het Binnenhof en eigenlijk in heel Nederland hing. En, vergeet niet het feit:

“dat iedereen echt fysiek onthutst was van wat er was gebeurd. Wij zijn misschien naïef, maar dat zijn wij dan ook. Dit had nooit iemand gedacht”.⁸⁰⁵

⁸⁰² Ministerie van BZK, Kort verslag ingelaste TEC naar aanleiding van de aanslag op de heer Fortuyn d.d. 6 mei 2002.

⁸⁰³ Ministerie van BZK, Kort verslag van de ingelaste vergadering van de Grote Evaluatiedriehoek d.d. 6 mei 2002 inzake de aanslag op de heer Fortuyn.

⁸⁰⁴ Verslag oriënterend gesprek met A. Annink d.d. 8 juli 2002, p. 19.

⁸⁰⁵ Verslag oriënterend gesprek met K. de Vries d.d. 16 juli 2002, p. 26.

Korthals beaamde tegenover de commissie dat de grimmige sfeer, met die relletjes rond het Binnenhof, een heel belangrijke rol had gespeeld in de beslissingen van de GED. En ook het gevoel bij een aantal mensen dat het elke minuut uit de hand kon lopen en dat er dus geen risico's mochten worden genomen. Het was echt het zekere voor het onzekere nemen op dat moment.⁸⁰⁶ In de stukken van de GED werd deze situatie aangeduid als de scenario-indicatie “maatschappelijke onrust en onvoorspelbaarheid publiek”. Het spreekt voor zichzelf dat deze graadmeter ver af staat van de graadmeter “concrete dreiging” die voor 6 mei 2002 steevast werd gebruikt. Dit is echter minder eigenaardig dan het klinkt: vóór 6 mei 2002 had niemand in Nederland moord op een vooraanstaand politicus voor mogelijk gehouden. Toen zulk een moord totaal onverwacht toch tot de mogelijkheden bleek te behoren, kwamen de gebruikelijke criteria voor persoonsbeveiliging ook onder druk te staan.

Hiervoor werd al aangegeven welke maatregelen op 6 mei 2002 werden genomen ten aanzien van de lijsttrekkers. Uit de stukken blijkt dat vanaf 7 mei 2002 er ook bewakingsmaatregelen werden getroffen met betrekking tot heel wat bewindslieden en enkele Kamerleden. Slechts sommige politici kregen om begrijpelijke redenen een of andere vorm van persoonsbeveiliging. Reeds op 11 mei 2002 werden deze maatregelen voor een groot aantal personen opgeheven. En na de rustig verlopen verkiezingen van 15 mei 2002 werden zij voor een andere grote groep personen tot nul teruggebracht. Enkele bewindslieden, (voormalige) lijsttrekkers en Kamerleden behielden toen nog voor kortere of langere tijd persoonsbeveiliging. De al langer bestaande beveiligingsmaatregelen ten aanzien van minister-president Kok werden natuurlijk gewoon gehandhaafd.⁸⁰⁷

Belangrijker naar de toekomst toe is het feit dat de moordaanslag op Fortuyn en de daaropvolgende gebeurtenissen de ambtelijke discussie over de herziening van de Circulaire 1999 die reeds in het kielzog van de aanslagen in Amerika op 11 september 2001 op gang was gekomen, aanzienlijk heeft beïnvloed. Dit blijkt niet beter dan uit een brief die de ministers van BZK en Justitie op 4 juli 2002 stuurden aan de commissarissen van de Koningin, de burgemeesters, het college van procureurs-generaal en de hoofdofficieren van justitie met een appendix op de zoëven genoemde circulaire.⁸⁰⁸ In de brief zelf gaven zij aan dat:

“de actuele ontwikkelingen aanleiding (geven) om op een meer actieve wijze de Circulaire Bewakings- en Beveiligingsmaatregelen (...) toe te passen. Met name de groep van in het politieke bedrijf bekende, gezichts- of beleidsbepalende functionarissen is een extra kwetsbare categorie gebleken. Voor deze categorie (...) is, voor de periode dat deze intensieve aandacht geboden is, een op die specifieke situatie toegespitste werkwijze gewenst. Voor de goede orde zij vermeld dat de huidige circulaire onverkort van kracht is. Dit betekent dat de Technische Evaluatiecommissie (TEC) op basis van de aan haar verstrekte informatie een mogelijke dreiging evalueert. Vervolgens doet zij voorstellen aan de Grote Evaluatiedriehoek (GED) voor het adviseren van bewakings- en beveiligingsmaatregelen”.

Het is niet aan deze commissie om openbaar te maken welke functionarissen hier precies worden bedoeld. Wel is hier van belang om aan te geven hoe in de bedoelde appendix wordt gesproken over

806 Verslag oriënterend gesprek met A. Korthals d.d. 18 oktober 2002, p. 26-27.

807 Nota Grondslagen bewakings- en beveiligingsadviezen 6 t/m 17 mei 2002 en het Overzicht van besproken dreiging en maatregelen ten aanzien van personen, objecten en gebeurtenissen in TEC en GED 6-17 mei 2002.

808 Brief ministers van BZK en Justitie d.d. 4 juli 2002 aan de commissarissen van de Koningin, de burgemeesters, het college van procureurs-generaal en de hoofdofficieren van justitie.

de toepassing van bepaalde politimaatregelen want deze uitleg demonstreert, in het verlengde van het standpunt dat in de brief wordt ingenomen, op een concrete manier hoe het denken over bewaking en beveiliging door toedoen van de 6^e mei aan het schuiven is gegaan: van (alleen) denken in termen van dreiging naar (ook) denken in termen van risico's, althans voor een bepaalde categorie ambtsdragers. In de appendix staat immers geschreven dat politietoezicht wordt geadviseerd:

“op daarvoor, na evaluatie, in aanmerking komende momenten, indien in functie en bij aangekondigd of bekend publiek optreden een risico aanwezig of verondersteld mag worden. De scope van mogelijke, te adviseren politie-maatregelen is breed en varieert van persoonsbeveiliging/begeleiding tot gerichte surveillance/alarmopvolging”.

En deze verschuiving werd door het toenmalige kabinet kennelijk breed gedragen. De minister van Buitenlandse Zaken schreef op 17 juni 2002 immers over deze kwestie een brief aan zijn collega van BZK die hij begon met te zeggen dat het ministeriële beleidsteam dat in het leven werd geroepen naar aanleiding van de moordaanslag op Fortuyn had besloten:

“om de beveiliging van specifieke functionarissen te baseren op een risicoanalyse ter aanvulling op de gebruikelijke dreigingsanalyse”.

Hij concludeerde dat het wenselijk was om deze aanpassing van het denken over persoonsbeveiliging door te trekken naar de beveiliging van diplomatieke objecten en personen om zo de Nederlandse aanpak van beveiligingsvraagstukken meer op één lijn te brengen met de aanpak die in het buitenland gold.⁸⁰⁹

In de TEC had men evenwel ondertussen ook begrepen dat het niet kon blijven bij aanpassing van de conceptuele beginselen van het stelsel van persoonsbeveiliging. In de notulen van haar vergadering van 31 mei 2002 beklemtoonde een van de adviserende leden ten aanzien van de informatiehuishouding:

*“dat de informatiestroom vanuit de korpsen via de AIVD en de UTBT naar de TEC niet toereikend is”.*⁸¹⁰

Want wie dit eenmaal beseft, begrijpt ook dat de hele organisatie van de persoonsbeveiliging in Nederland aan herziening toe is. Als de benodigde informatie vanuit de regionale korpsen niet uit zichzelf naar de informatiebekkens van de BVD en het KLPD stroomt dan zullen middelen moeten worden bedacht om haar stroming daarheen op gang te brengen en op gang te houden. En dit kan weer niet zonder een of andere ingreep in het Nederlandse politiewezen als zodanig.

Maar het kan ook niet alleen bij conceptuele en institutionele hervormingen blijven. Dit is duidelijk gebleken uit de stukken die op 16 mei 2002 zijn besproken in een bijeenkomst van het ministerie van BZK met de Raad van Hoofdcommissarissen over de Circulaire 1999. In een van de notities wordt zonder omwegen gesteld dat de regionale korpsen voorzieningen zouden moeten treffen die gericht zijn op:

- de vroegtijdige onderkenning van dreigsituaties als *sense of urgency*;
- de stroomlijning en afstemming van informatieprocessen;
- de aanwijzing van een informatiecoördinator, ook voor de betrekkingen met het Nationaal Informatie Knooppunt bij het KLPD;

⁸⁰⁹ Brief van de minister van Buitenlandse Zaken d.d. 17 juni 2002 aan de minister van BZK.

⁸¹⁰ Ministerie van BZK, NCC, Kort verslag van de ingelaste vergadering van de TEC d.d. 31 mei 2002.

- en de invoering van organisatorische en personele maatregelen om tot valide, volledige en snelle lokaal georiënteerde dreigingsanalyses te komen.⁸¹¹

Deze aanbevelingen laten zien dat bij een herziening van het stelsel van persoonsbeveiliging ook de interne organisatie en werking van de regionale korpsen en die van de nationale politie- en inlichtingendiensten moeten worden betrokken. Zij demonstreren eveneens dat het niet minder belangrijk is om zowel op regionaal niveau als op nationaal niveau mensen te scholen in de analysetechnieken die onmisbaar zijn voor een behoorlijke aanpak van persoonsbeveiliging. En het zal de lezer van dit rapport niet ontgaan dat al deze operationele aanbevelingen in de een of andere vorm reeds zijn verwerkt in de besluiten van de voorgaande hoofdstukken.

10.7 BESLUIT

De veiligheid van Fortuyn in de onderhavige weken is een verwarrende aangelegenheid. Aan de ene kant was er van dreigpost in de strikte zin geen sprake en eigenlijk ook niet van haatpost. Op één uitzondering na: de e-mail van 29 april 2002 waarin werd beweerd dat er op 11 mei 2002 een aanslag op hem zou worden gepleegd. Maar dit was volstrekt loos alarm, verzonnen door een van zijn trouwste fans. Fortuyn en zijn omgeving namen het echter serieus. Zij voelden zich – ten onrechte maar begrijpelijk – ernstig bedreigd en namen drastische maatregelen om het gevaar te keren. Het incident bij Saur op 2 mei 2002 voedde Fortuyns gevoel van onveiligheid alleen nog maar en bracht hem er zelfs toe om vanaf 6 mei 2002 professionele persoonsbeveiliging te accepteren. Uitgerekend op de dag waarop dit zou gaan gebeuren kwam hij echter om in een moordaanslag. Tragischer kan welhaast niet.

Dit roept natuurlijk onmiddellijk de vraag op hoe het dan wel zat met de beveiliging van Fortuyn op deze noodlottige dag. Hiervoor is duidelijk gedemonstreerd dat er van de kant van de LPF geen bijzondere maatregelen werden getroffen; er werden geen professionele beveiligers of begeleiders ingehuurd. De krant *De Stem* in Breda nam voor het publieksdebat op de middag geen risico en organiseerde wel beveiliging. De beveiliging van de lijsttrekkers was op het Mediapark wel een punt van discussie geweest maar werd wegens de bijbehorende kosten niet geregeld. De normale bewaking werd wel geïnformeerd maar er was geen “mannelijke van Holkema”. De onuitgesproken verwachting die de LPF op dit punt ten aanzien van NOB/NOS/BNN koesterde was dus misplaatst. Ook hier dus weer een gebrek aan communicatie en coördinatie tussen de belanghebbenden.

Van een heel andere orde is de vraag of deze aanslag niet zou hebben plaatsgegrepen wanneer er wel een Holkema-man aanwezig zou zijn geweest bij het verlaten van het gebouw van Radio 3FM. Elk antwoord op deze vraag is speculatief zolang men geen precieze informatie heeft over de verdachte: zijn motief of motieven, zijn gemoedstoestand en geestesgesteldheid, zijn voorbereiding van de aanslag et cetera. Zou hij zich door zulk een Holkema-man hebben laten afschrikken en hebben afgezien van de tenuitvoerlegging van zijn voornemen? Alleen op die plaats en dat tijdstip, en zou hij hebben uitgezien naar een gunstiger gelegenheid? Of zou hij zijn voornemen voor altijd heb-

811 De betrokkenen niet-gedateerde notitie is getiteld *Nadere uitwerking toezichtsmaatregelen en informatiehuishouding regionale korpsen en KLPD*.

ben laten varen? Maar was die man van Holkema voor hem dan wel herkenbaar als een persoonsbeveiligder? En, als die man erbij was geweest, had hij dan wel de kans gehad – gegeven de plaats waar hij mogelijk zou hebben gestaan op het moment dat de verdachte opdook – om op z'n eentje de aanslag te verijdelen? Niemand die het antwoord op al zulke vragen met zekerheid kan geven. Zij geven wel aan dat met de beveiliging van Fortuyn door een of meer persoonsbeveiligers niet automatisch ook de moordaanslag op hem zou zijn voorkomen. Misschien wel op het Mediapark maar dan nog niet noodzakelijkerwijze op een andere plaats. Beveiliging van personen is nooit absoluut, hoe hoog de beveiligingsdrempels ook worden opgetrokken. En men verlieze hierbij niet uit het oog dat in Nederland een hoog en zwaar beveiligingsniveau nooit permanent wordt toegepast. Overtuigde (potentiële) daders kunnen bovendien hun actie steeds aanpassen aan het niveau van beveiliging dat ze moeten trotseren om hun doel te bereiken. Een goede uitvoering van persoonsbeveiliging kan in een dergelijk geval alleen de kansen verminderen dat een moordaanslag wordt doorgezet of doeltreffend wordt uitgevoerd.

In aansluiting op de gebeurtenissen in de eerste dagen van mei 2002 kan – wat de overheid betreft – in de eerste plaats worden gesteld dat de afwikkeling van de incidenten op regionaal niveau in het algemeen goed verliep. De RID te Rotterdam verifieerde begin mei terecht eerst zo snel mogelijk de geloofwaardigheid van de e-mail van 29 april 2002, en het kermisdetachment te Den Haag sprong prima in op het verzoek om bijstand bij Saur op 2 mei 2002. De Rotterdamse RID, dan wel Laurens als vervanger van De Jong, hadden er verstandig aan gedaan De Booij en dus Fortuyn onmiddellijk te informeren over de voorlopige uitkomst van hun verificatie; nu hebben dezen volstrekt onnodig dagen in angst verkeerd voor wat er misschien komen zou. De politie Haaglanden van haar kant had er goed aan gedaan om het Saur-incident te melden bij de BVD respectievelijk het KLPD; gegeven de figuur van Fortuyn en politieke hoogspanning in het land had dit voor de hand gelegen. Wanneer incidenten als deze niet als vanzelf centraal worden gemeld is het voor de centrale overheid zeer moeilijk om in de sfeer van beveiliging de juiste beleidsmaatregelen te treffen. Omgekeerd zou deze overheid de lagere overheden ook als vanzelf moeten attenderen op de (categorieën van) personen die mogelijk voor persoonsbeveiliging in aanmerking komen, zeker als die behoren tot de categorie van de “bijzondere personen”. De politieke informatiehuishouding, wil zij doeltreffend en doelmatig zijn, moet van beide kanten worden gevoed. Dit is dus een gedeelde verantwoordelijkheid.

Deze laatste opmerking brengt ons als vanzelf bij de rol van de centrale overheid in deze periode. Die is minder fraai dan men zou willen. Om te beginnen werd vastgesteld dat ook de tweede keer dat de TEC vroeg om een dreigingsanalyse, er door de BVD geen dreigingsanalyse van Fortuyn werd gemaakt en dat de analyse – de verkiezingsanalyse – die wel als zodanig had moeten respectievelijk kunnen functioneren deze kwalificatie ook niet verdient: nagenoeg alle belangrijke incidenten die in zulk een analyse hadden moeten worden verwerkt, werden in deze analyse gemist. Mede gegeven – opnieuw – het initiatief van de minister van BZK tot het maken van zulk een analyse en gelet op de politieke turbulentie van die dagen is het verder vreemd dat zowel de TEC als de GED ook deze keer het bericht “geen concrete dreigingen” voetstoots hebben aangenomen, het dus niet serieus hebben geëvalueerd, laat staan met kracht van argumenten hebben aangedrongen op de vervaardiging van een omvattende en diepgaande analyse van de veiligheidssituatie van Fortuyn; na de eerste zogenaamde TEC-analyse was een tweede echte analyse bepaald geen overbodige luxe geweest.

Overigens kan worden opgemerkt dat de departementsleiding wel veel geduld heeft gehad met de wijze waarop er vanuit Rotterdam en vanuit de TEC lange weken lang niet werd teruggekoppeld op haar verzoek om met Fortuyn te praten. Aan de ene kant valt dit geduld moeilijk te rijmen met de urgentie die zij zelf toedichtte aan dit verzoek en roept het de vraag op waarom zij in de tweede helft van april 2002 het initiatief niet helemaal naar zich toe heeft getrokken en Fortuyn toch niet heeft gevraagd om naar het departement te komen om op een openhartige manier te praten over zijn veiligheids- en beveiligingsprobleem. Aan de andere kant moet de trage manier waarop de terugkoppeling verliep worden toegeschreven aan de slechte communicatie vanuit de TEC met Rotterdam: hier was men zich helemaal niet bewust van de grote urgentie van dat verzoek omdat die nooit met zoveel woorden ter sprake was gebracht. De onduidelijkheid van de berichtgeving leidde er ook toe dat er een betrekkelijk ernstige fout werd gemaakt in de communicatie vanuit de TEC naar de departementsleiding. In tegenstelling tot wat haar werd bericht heeft De Jong het met Fortuyn helemaal niet gehad over de uitwisseling van informatie over zijn campagneplannen.

Ten slotte moet worden onderstreept dat de commissie steeds heeft geprobeerd uit te zoeken of geruchten die ook maar een zweem realiteitszin vertonen werkelijk steek houden. Want op zichzelf genomen zijn geruchten nu eenmaal ook een realiteit. Deze keer kan worden gesteld dat er niets mysterieus was aan het optreden van de politie te Hilversum kort na de aanslag op 6 mei 2002 en dat de huiszoeking in het huis van Fortuyn in de late avond van die dag in geen enkel opzicht een aanwijzing oplevert voor de juistheid van het gerucht dat Fortuyn door de BVD zou zijn afgeluisterd.

DEEL III

Conclusies en aanbevelingen

HOOFDSTUK 11

Algemene conclusies

11.1 INLEIDING

Veiligheid is een begrip dat het hele maatschappelijke leven omspannt. Wanneer het gaat om de veiligheid van personen heeft dit begrip bovenal betrekking op hun fysieke veiligheid, dat wil zeggen de veiligheid van hun lijf en goed. Waarbij het welhaast voor zichzelf spreekt dat deze vorm van veiligheid voor mensen een belangrijke voorwaarde vormt voor hun psychisch welbevinden en hun maatschappelijk functioneren. Persoonsbeveiliging slaat dan ook vooral op de beveiliging van mensen tegen feitelijke aantasting of mogelijke aantasting van hun fysieke veiligheid door derden. Dat de (mogelijke) aantasting hiervan tevens zowel hun gemoedrust als hun sociale, economische en politieke bedrijvigheid in het gedrang brengt behoeft nauwelijks betoog.

Bijzonder aan het geval van Fortuyn was natuurlijk dat het probleem van zijn veiligheid door hemzelf openlijk en direct werd verknoot met zijn functioneren als lijsttrekker van opeenvolgende politieke formaties in het kader van een steeds heftiger wordende verkiezingsstrijd. Zodoende maakte hij dit probleem tot een politiek probleem van de eerste orde: tot een probleem dat rechtstreeks betrekking had op het vreedzaam verloop van de verkiezingen op 15 mei 2002 in Nederland. En het probleem van de beveiliging van zijn persoon verkreeg daardoor een politieke scherpte die het probleem van persoonsbeveiliging gewoonlijk niet heeft. Zijn dood was niet alleen een moorddadige aanslag op zijn persoon maar ook een ernstige aanslag op de democratische rechtsstaat in ons land. Dat vele burgers dit zo hebben ervaren is niet alleen gebleken bij zijn begrafenis maar ook bij de daaropvolgende verkiezingen.

Er werd na de moord wel betoogd dat de veiligheid van Fortuyn vrijwel continu daadwerkelijk in gevaar was geweest en dat de overheid ernstig in gebreke was gebleven bij zijn beveiliging. Hiermee werd niet alleen ten onrechte gesuggereerd dat de beveiliging van Fortuyn enkel een verantwoordelijkheid van de overheid zou zijn geweest maar werd ook ten onrechte de gedachte verdedigd dat mocht hij door de overheid zijn beveiligd die moord niet had plaatsgevonden. Zoals in de algemene inleiding reeds werd aangegeven was het niet de taak van de commissie om deze laatste veronderstelling te onderzoeken. Gelet op het feit dat deze veronderstelling zo gemakkelijk voor waar wordt aangenomen, wil de commissie het hier echter niet bij laten.

In de eerste plaats wil zij er met nadruk op wijzen dat het beveiligen van iemand iets anders is dan het voorkomen van zijn moord en dat uit het één bepaald niet als vanzelf het ander voortvloeit. Het tegengaan van een moord vraagt namelijk om méér dan om persoonsbeveiliging. In het bijzonder vraagt het om een geloofwaardige aanwijzing uit een betrouwbare bron dat iemand van plan is een persoon, in dit geval Fortuyn, te vermoorden en dat hij daartoe voorbereidingen treft. Als zulk een aanwijzing ontbreekt, en de dader dus op een bepaald moment op een bepaalde plaats als het ware uit het niets opduikt, is het zo goed als onmogelijk om de betrokkene op voorhand afdoende tegen

diens moorddadige actie te beveiligen. Welnu: de commissie is in haar onderzoek geen aanwijzing tegengekomen die erop wees dat iemand van plan was respectievelijk voorbereidingen trof om Fortuyn te vermoorden. In het Escape-onderzoek dat werd geëntameerd door de politie IJsseland en dat hiervoor, in hoofdstuk 7, uitvoerig wordt besproken, werd op 7 januari 2002 weliswaar een telefoongesprek tussen twee dierenrechtenactivisten opgevangen waarin door een van hen naar aanleiding van de uitspraken van Fortuyn in het programma Business Class van 6 januari 2002 terloops werd gezegd dat Fortuyn dood moest, maar de evaluatie van dit telefoongesprek heeft geleid tot de conclusie dat die uitspraak niet serieus moest worden genomen, hoe hard zij ook klinkt in de oren van buitenstaanders.

Dat er niet een zodanige aanwijzing werd aangetroffen mag trouwens niet als iets uitzonderlijks worden beschouwd. Uit Amerikaans onderzoek dat eerder in dit rapport werd aangehaald, blijkt dat het overgrote deel (69) van de 74 (dodelijke en bijna-dodelijke) aanslagen die tussen 1949 en 1996 in de Verenigde Staten werden gepleegd op presidenten en andere vooraanstaande politici, hoge functionarissen en rechters, beroemdheden en zakenlieden, werd begaan door op zichzelf staande individuen. Geen van de 43 moordenaars in dit onderzoek had van tevoren op welke manier dan ook een signaal afgegeven omtrent hetgeen zij van plan waren. Slechts 10% van alle 83 plegers van de dodelijke en niet-dodelijke aanslagen bedreigde hun doelwit van tevoren, hetzij direct hetzij via de politie. De daders kwamen dus met andere woorden haast allemaal uit het niets.⁸¹²

Als er wel een deugdelijke aanwijzing is dat er door iemand een moord wordt beraamd en zeker als er een geloofwaardige aanwijzing is dat hij al toebereidselen treft om dit plan uit te voeren, mag van de overheid natuurlijk worden verwacht dat zij niet alleen de betrokken informatie verifieert maar ook zowel opsporingsmaatregelen als beveiligingsmaatregelen treft om deze moord te voorkomen. In het geval van Fortuyn – het zij nogmaals onderstreept – is de commissie zulk een aanwijzing echter niet tegengekomen. Daarenboven heeft zij alle dreigpost aan het adres van Fortuyn waarover zij in de loop van haar onderzoek de beschikking heeft gekregen, in handen gegeven van het team dat het strafrechtelijk onderzoek uitvoert naar verdachte Van der G. met het verzoek om na te gaan of in zijn onderzoeksdossier enig aanknopingspunt zit met de betrokken brieven en mails. De conclusie van dit bijkomende onderzoek is dat er geen van deze stukken wijst in de richting van de genoemde verdachte.⁸¹³ Omgekeerd heeft de officier van justitie die dit onderzoek leidt de commissie laten weten dat er hem “geen andere feiten of omstandigheden bekend zijn geworden waaruit een (be)dreiging jegens Fortuyn kan blijken, dan die reeds aan u zijn overhandigd”.⁸¹⁴ Bij dit laatste wordt bedoeld op de kopieën van de vier brieven die tijdens de huiszoeking op 6 mei 2002 in beslag werden genomen in de woning van Fortuyn.

In de tweede plaats mag niet uit het oog worden verloren dat het stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland naar de eigen burgers in het land toe in het geheel niet is afgestemd op de beveiliging van personen tegen een moorddadige aanslag van iemand die het vaste voornemen heeft ontwikkeld die daad te plegen en zich de middelen heeft verschaft om haar daadwerkelijk uit te voeren. Dit stelsel is daar niet op ingericht omdat in ons land een moord als die op Fortuyn sinds lang een volstrekt

812 R. Fein en B. Vossekuil, *Protective intelligence and threat assessment investigations*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, 1998, p. 4 en 15.

813 Rapport L. Calis d.d. 1 november 2002 aan de commissie.

814 Brief J. Plooy d.d. 13 november 2002 aan de commissie.

onbekend verschijnsel was. En dat het stelsel niet is georganiseerd om zulk een moord in de mate van het mogelijke tegen te gaan blijkt nog het beste uit het feit dat het in wezen is gebaseerd op de notie van “dreiging”, bij voorkeur “concrete dreiging” tegen iemand, en niet op de notie van “risico’s”, “risico’s” die iemand als Fortuyn in een samenleving als de onze liep. Was de eventuele persoonsbeveiliging van Fortuyn dan nutteloos geweest? Nee, samen met de medestanders die zich in een vroeg stadium zorgen hebben gemaakt om de veiligheid van Fortuyn is de commissie van mening dat zijn eventuele persoonsbeveiliging een probaat middel zou zijn geweest tegen al die vormen van aantasting van zijn fysieke onveiligheid waar hij bij tijd en wijle last van heeft gehad: opstootjes, “taarting”, handtastelijkheden en dergelijke. Wie denkt dat het doel ervan het voorkómen van de moord op Fortuyn zou zijn geweest, koestert een illusie.

Na 6 mei 2002 werd door sommigen de suggestie gewekt dat Fortuyn in de verkiezingstijd haast constant incidenten had meegemaakt die een daadwerkelijke of mogelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid vormden. Zo werd beweerd dat Fortuyn in zijn tijd bij Leefbaar Nederland zeven keer werd bedreigd. Volgens iemand anders uit die kring kwamen bij het bureau van deze partij zelfs “dagelijks dreigbrieven, bommeldingen en scheldkanonnades via e-mail binnen”.⁸¹⁵ Zegslieden uit de hoek van de LPF spraken van drie, vier dreigmails per week en van “regelmatig bedreigd” in de laatste weken van zijn leven, en van “echt heel erg bedreigd. Erger dan de mensen denken”.⁸¹⁶ Sommige insiders relativeerden deze berichten wel, bijvoorbeeld Groters die maandenlang op het partijbureau van Leefbaar Nederland had gewerkt. Hij verklaarde dat er hier in al die tijd “één serieuze e-mail” was binnengekomen die hij dan ook aan de politie had doorgestuurd.⁸¹⁷ Maar wie de media in de maanden mei en juni 2002 doorneemt, bekruipt ongemerkt toch het gevoel dat Fortuyn in de verkiezingstijd onophoudelijk werd belaagd.

Bij monde van minister De Vries heeft het kabinet nog op de avond van 6 mei 2002 verklaard dat:

“BVD, justitie, politie diepgaand nagegaan hebben of er aanleiding was om tot zo’n persoonlijke bedreiging van de heer Fortuyn te besluiten. Daarvoor waren de aanwijzingen niet aanwezig. (...) Maar in de periode van maart tot zeer kort geleden, 2 mei, is er voortdurend door alle diensten ook aandacht besteed aan de veiligheid van de heer Fortuyn. Ik moet daar aan toevoegen dat, alhoewel we daar over het algemeen geen mededelingen over doen, dat dit een zeer intensieve aandacht is geweest en waar de minister zelf ook verschillende malen om heeft gevraagd”.

De Vries realiseerde zich natuurlijk ook dat de vraag op ieders lippen lag: “hoe deze moordaanslag heeft kunnen plaatsvinden en of in het verleden ook van de zijde van de regering wel voldoende aandacht is geweest voor zijn veiligheid”. En hij zegde in één adem toe dat er “een zeer grondig onderzoek (zal) moeten plaatsvinden”. Deze toezegging is uitgemond in de instelling van de commissie die onderhavig rapport heeft vervaardigd. Deze commissie kreeg tot taak:

“een integraal inzicht te verschaffen omtrent de feitelijke gang van zaken met betrekking tot de veiligheid van de heer W.S.P. Fortuyn voorafgaande aan de aanslag van 6 mei 2002. Tevens verschaft deze commissie inzicht in de activiteiten van overheidsinstanties die in dat verband op het gebied van de veiligheid verantwoordelijkheid dra-

815 NRC d.d. 7 en 15 mei 2002.

816 NRC d.d. 7 mei 2002 en HP d.d. 14 juni 2002.

817 NRC d.d. 15 mei 2002.

gen. Bij het onderzoek betreft de commissie de vraag of, en de wijze waarop, verzoeken om beveiliging zijn ingediend en behandeld alsmede de wijze waarop overheidsinstanties zijn omgegaan met dreigings- en veiligheidsanalyses”.

De commissie heeft circa zes maanden onderzoek gedaan. Wat dit onderzoek heeft behelst werd in de algemene inleiding reeds uiteengezet. Hier mag in herinnering worden geroepen dat werd gesproken met ruim 100 personen, dat duizenden berichten in de dag- en weekbladpers en bijna 100 televisie- en radio-uitzendingen werden geanalyseerd, dat honderden en honderden documenten gedetailleerd werden onderzocht en dat in het bijzonder ook de e-mailbestanden die van doen hebben met de PC van Fortuyn zijn nageplozen.

In de ogen van veel mensen heeft dit onderzoek niettemin langer geduurd dan zij verwachtten. De commissie heeft hier alle begrip voor. Als er na een moord als die op Fortuyn een hevige discussie losbrandt over zulk een essentiële kwestie als de veiligheid en beveiliging van deze lijsttrekker in volle verkiezingstijd wil vanzelfsprekend iedereen graag zo snel mogelijk weten hoe het hiermee zat. Maar juist omdat de veiligheid en beveiliging van Fortuyn een dergelijk belangrijk vraagstuk vormt was het van het grootste belang dat zo grondig mogelijk werd uitgezocht welke de werkelijke toedracht van de zaak is geweest. En om dit uit te zoeken is tijd nodig. Het gaat immers niet alleen om een zeer gewichtige kwestie maar ook om een ingewikkeld en uiterst gevoelig onderwerp.

Hierna zal eerst uit de doeken worden gedaan wat de commissie heeft bevonden omtrent de fysieke veiligheid van Fortuyn en meer bepaald natuurlijk over de daadwerkelijke aantasting respectievelijk mogelijke aantasting hiervan in de periode waarin hij zich opwierp als medestrijder om de politieke macht in Nederland: 20 augustus 2001 tot en met 6 mei 2002.

Vervolgens wordt ingegaan op de verantwoordelijkheden voor zijn beveiliging in deze periode. Hierbij wordt vanzelfsprekend uitgegaan van de beginselen die ten grondslag liggen aan het stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland zoals die zijn uiteengezet in Deel I van dit rapport en werden samengevat in de nabeschouwing van dit deel.

Ten slotte wordt uiteengezet welke tekortkomingen de werking van dat stelsel heeft vertoond in het geval van Fortuyn. De bespreking hiervan vormt het uitgangspunt voor de aanbevelingen in hoofdstuk 12 om het op een aantal onderdelen te herzien.

11.2 DE VEILIGHEID VAN FORTUYN

Zoals in de inleiding reeds werd aangegeven ontstond na de moord op Fortuyn het beeld dat zijn veiligheid in de aangegeven periode vrijwel constant hogelijk in gevaar werd gebracht door allerlei vormen van (daadwerkelijke en mogelijke) aantastingen van zijn lijf en goed. Mede gelet op de eventuele noodzaak van een verantwoordelijkheid voor zijn beveiliging was het dus voor de commissie een belangrijke opgave om al die feitelijkheden, die incidenten, in kaart te brengen die metterdaad zulk een aantasting van Fortuyns veiligheid hebben gevormd in de voorbije maanden.

Om dit te kunnen doen heeft zij gaandeweg afgebakend welke (categorieën van) incidenten in dit verband als relevant moeten worden beschouwd. Zij is hierbij gekomen tot een onderscheid tussen twee soorten van feitelijkheden. Ten eerste gaat het om feitelijkheden die minstens het begin van

een daadwerkelijke aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn waren. Het beste voorbeeld hiervan is het alom bekende taartincident. Ten tweede gaat het om feitelijkheden waarvan slechts na nader onderzoek zou kunnen zijn vastgesteld of zij mogelijk een aantasting van zijn fysieke veiligheid hadden kunnen vormen. Het beste voorbeeld hiervan zijn de dreigbrieven en dreigmails die – om te weten of zij metterdaad een geloofwaardige bedreiging van Fortuyns veiligheid vormden – op een aantal punten door ervaringsdeskundigen hadden moeten worden gewaardeerd: het werkelijke motief van de berichtgever, de geloofwaardigheid van de informatie, de haalbaarheid van het doel, het realistisch gehalte van de middelen, de planning van de actie in termen van plaats en tijd et cetera.

De commissie heeft dus welbewust hier een aantal voorvallen buiten beschouwing gelaten omdat zij nu eenmaal in geen enkel opzicht te maken hadden met een daadwerkelijke of mogelijke aantasting van Fortuyns fysieke veiligheid. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan de betoging tegen extreem-rechts in Rotterdam op 26 januari 2002, aan de betoging van de Junkiebond voor het stadhuis van deze stad op 5 maart 2002 en aan het groepje mensen dat zich op 17 maart 2002 uit een zekere nieuwsgierigheid maar niet op een agressieve manier wat al te nadrukkelijk ophield in de buurt van de woning van Fortuyn. Deze voorvallen werden voor de volledigheid van het verhaal wel meegenomen in de reconstructie.

11.2.1 De omvang van de (mogelijke) aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn

Het onderzoek van de commissie heeft geleid tot de identificatie van een beperkt aantal feitelijkheden, incidenten, die in haar ogen van doen hebben gehad met de daadwerkelijke of mogelijke aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn. Zij hebben betrekking op opstootjes, dreigpost, aangiften en een enkele gerichte actie. Telefonische bedreigingen zitten er niet bij. Om twee redenen niet. Ten eerste omdat zulke bedreigingen, als zij zich al hebben voorgedaan, niet meer te traceren waren. Ten tweede omdat veel van de mensen die zich na 6 mei 2002 over zulk soort bedreigingen hebben uitgelaten, niet hebben gesproken uit eigen wetenschap maar zich baseerden op wat zij weer van anderen hadden gehoord.

Bij de navolgende presentatie van de incidenten die op de een of andere manier wel nog te objectiveren zijn heeft de commissie het volgende onderscheid aangebracht: van welke feitelijkheden was de overheid op de hoogte en van welke niet? Dit onderscheid is zeer belangrijk want hoe zou men de overheid – want hier draait het in de maatschappelijke discussie en ook in de taakstelling van de commissie toch vooral om – verantwoordelijk kunnen houden voor zijn beveiliging als zij niet op de hoogte was van hetgeen zijn fysieke veiligheid aantastte of kon aantasten. Waarbij moet worden aangetekend dat de commissie ervan uitgaat dat de overheid via haar inlichtingendiensten op de hoogte had moeten zijn van die feitelijkheden welke breeduit in de media zijn geweest. Deze incidenten rekent zij dus tot de incidenten die de overheid had moeten betrekken bij de beoordeling van de vraag of Fortuyn al dan niet had moeten worden beveiligd. De commissie gaat dus niet zover om met het oog op de beoordeling van de verantwoordelijkheid van de overheid respectievelijk andere derden alleen die feitelijkheden te tellen die hetzij door Fortuyn zelf hetzij door een of meer van zijn medestanders persoonlijk bij de overheid werden aangebracht.

Categorie A: welke feitelijkheden waren niet bekend bij de overheid

Hierbij is onderscheid gemaakt tussen feitelijkheden die een daadwerkelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid vormden en feitelijkheden die een mogelijke aantasting hiervan belichaamden.

Categorie A1: gevallen van daadwerkelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid

- 1 13 februari 2002: oploopje voor woning Fortuyn
- 2 ± 21 maart 2002: nagegooid met vol blikje bier
- 3 12 april 2002: hinderlijk volgen taxi Fortuyn

Categorie A2: gevallen van mogelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid

- 1 december 2000: 2 civiele vorderingen die uitmondden in chantage (1)
- 2 26 januari 2002: 1e-mail bij Leefbaar Nederland
- 3 ± 13 februari 2002: 1 poederbrief bij Fortuyn
- 4 ± 13 februari 2002: 4 brieven bij Fortuyn (4)
- 5 17 maart 2002: 1 brief bij Fortuyn

Categorie B: welke feitelijkheden waren wel bekend bij de overheid

Bij deze categorie was het aangewezen om duidelijk onderscheid te maken tussen enerzijds feitelijkheden die plaatsvonden ten tijde van de verkiezingsstrijd en anderzijds feitelijkheden die zich voordien hadden voorgedaan maar wel een weerslag hadden kunnen hebben op Fortuyns fysieke veiligheid in de bedoelde periode (of nadien) en dus ook hadden moeten worden betrokken in een dreigingsanalyse.

Categorie B1: feitelijkheden van vóór 20 augustus 2001***Categorie B1a: gevallen van daadwerkelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid***

Geen gevallen bekend

Categorie B1b: gevallen van mogelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid

- 1 8 maart 2002: MEPIA-bericht RID Rotterdam/BVD

Categorie B2: feitelijkheden tussen 20 augustus 2001 en 6 mei 2002

Deze categorie B2 van feitelijkheden kan eveneens worden onderverdeeld in feitelijkheden waarbij sprake was van het begin van een daadwerkelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid en feitelijkheden waarbij dit (nog) niet aan de orde was maar die wel op dit gevaar hadden moeten worden gewaardeerd.

Categorie B2a: gevallen van daadwerkelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid

- 1 26 februari 2002: opstootje bij de Maashaven in Rotterdam
- 2 6 maart 2002: demonstratie bij zijn stembusgang in Rotterdam
- 3 14 maart 2002: "taarting" in Nieuwspoor
- 4 15 maart 2002: verstoring orde bij vorming college in Rotterdam
- 5 2 mei 2002: opstootje voor restaurant Saur te Den Haag

Categorie B2b: gevallen van mogelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid

- 1 29 oktober 2001: 3 e-mails bij Leefbaar Nederland (3)
- 2 25 november 2001: 1 fax bij Leefbaar Nederland
- 3 7 januari 2002: 1 telefoongesprek tussen dierenrechtenactivisten
- 4 20 februari 2002: 1 e-mail bij Leefbaar Nederland
- 5 3 april 2002: MEPIA-bericht RID Rotterdam/BVD
- 6 29 april 2002: 1 e-mail bij Lijst Pim Fortuyn

Telt men alle gevallen bij elkaar dan stelt men vast dat er in totaal sprake is van 25 gevallen van daadwerkelijke of mogelijke aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn waarvan het bestaan kan worden aangetoond. De conclusie is dan ook onvermijdelijk dat zijn fysieke veiligheid – kwantitatief gesproken – veel minder in gevaar was dan velen na zijn moord hebben gesuggereerd. Daadwerkelijke aantasting van die veiligheid was er in de een of andere vorm in 8 gevallen. Mogelijk gevaar voor zulk een aantasting bestond in 17 gevallen. Ook als men in aanmerking neemt dat de commissie buiten haar toedoen niet alle dreigpost heeft kunnen achterhalen die in de periode van 20 augustus 2001 tot en met 6 mei 2002 bij Fortuyn werd bezorgd, het is bepaald niet zo dat hij als het ware werd overstroomd met dreigbrieven of dreigmails in de loop van zijn verkiezingscampagne. Naarmate de campagne vorderde en met name na de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002 kreeg hij zelfs weinig of geen haatpost meer. Daarenboven moet men zich met het oog op de toedeling van verantwoordelijkheden goed rekenschap geven van het feit dat de overheid in 5 gevallen op de hoogte was van daadwerkelijke aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn en in 9 gevallen van mogelijke aantasting hiervan.

Of het aantal gevallen van (daadwerkelijke en mogelijke) aantasting van zijn fysieke veiligheid dat heeft plaatsgehad voor een politicus als Fortuyn veel of weinig is, valt bij gebrek aan een maatstaf moeilijk te zeggen. Daarvoor zou even grondig onderzoek moeten zijn gedaan naar de veiligheidsproblemen die andere politici/lijsttrekkers in de voorbije verkiezingstijd tot 6 mei 2002 hebben ondervonden. De commissie heeft wel geprobeerd zulk vergelijkend onderzoek te doen maar is er binnen het gegeven tijdsbestek niet in geslaagd om via individuele politici en hun politieke partijen voldoende betrouwbare cijfers boven water te krijgen. Hierom kan beter worden afgezien van een verdere kwantificering van het probleem in deze zin.

Het is meer aangewezen om te trachten het probleem enigszins verder te kwalificeren in termen van de aard van de daadwerkelijke en/of mogelijke aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn en van zijn persoonlijke beleving van de incidenten die op deze noemer kunnen worden gerangschikt.

11.2.2 De aard van de (mogelijke) aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn

Vanzelfsprekend kan de ernst van de (mogelijke) aantasting van iemands fysieke veiligheid worden verduidelijkt door te omschrijven welke de inhoud van de betrokken feitelijkheden was. Dat is hetgeen hierna dan ook in algemene termen wordt gedaan. En dit in het besef dat hiermee een zekere objectivering van de kwaliteit van die feitelijkheden wordt bewerkstelligd. Daarnaast is er natuurlijk ook de subjectieve kant van dergelijke incidenten: de beleving ervan door de persoon tegen wie ze zijn gericht en de impact die ze daarmee hebben op diens gemoed en functioneren. In het geval

van Fortuyn vallen die beleving en die impact vanzelfsprekend niet meer zo gemakkelijk na te gaan. Maar de getuigenissen van sommige derden tegenover de commissie laten er geen twijfel over bestaan dat Fortuyn in het algemeen persoonlijk wel werd geraakt door mogelijke bedreigingen aan zijn adres, ook al deed hij er naar buiten toe soms wat luchtig over. De cumulatie van de gememoreerde incidenten en dreigementen na 20 augustus 2001 speelde Fortuyn zeker parten in zijn gemoedsrust. Hij was erg onder de indruk van de – achteraf gezien: loze – e-mail van 29 april 2002 met het bericht dat er op 11 mei 2002 een aanslag op hem zou worden gepleegd. Ten slotte dient, wat betreft de subjectieve beleving van onveiligheidsgevoelens bij Fortuyn, niet uit het oog te worden verloren dat hij voor zichzelf ernstige risico's onderkende als gevolg van de emoties die hij opriep bij het verkondigen van zijn controversiële standpunten.

In aansluiting hierop kan worden gesteld dat de aantastingen van Fortuyns fysieke integriteit in het algemeen op zichzelf niet zo ernstig waren. Als men ziet welke incidenten hem na 20 augustus 2001 daadwerkelijk zijn overkomen dan waren die stuk voor stuk misplaatst maar in de grote meerderheid van de gevallen ging het om op zichzelf ongevaarlijke incidenten; zijn leven heeft nooit op het spel gestaan. Bekijkt men de keren dat hij in de afgelopen maanden dreigpost ontving dan waren daar beslist enkele bedreigende brieven en e-mails bij maar de geloofwaardigheid van de berichten was in het algemeen niet erg groot. Immers, géén van de door de commissie aangetroffen brieven of e-mails bevat op zichzelf een indicatie dat de inhoud ervan deel uitmaakte van een plan dat nog uitgevoerd moest worden. Ook kan uit de teksten niet worden opgemaakt dat de verzending zelf van de dreigpost als het ware kan worden gezien als het begin van de uitvoering van een plan. De dreigpost zoals die in de voorgaande hoofdstukken letterlijk is weergegeven blijft steken op het niveau van “dreigen om te dreigen” en in zulk geval zal het vervolg ervan moeten leren of het daarbij blijft, hetgeen gewoonlijk zo is. Welnu, de commissie is in haar onderzoek géén enkele aanwijzing tegengekomen dat er sprake is geweest van een escalatie met betrekking tot één van de dreigementen die in elk van de afzonderlijke brieven of e-mails is geuit. Enkele van de feiten die Fortuyn vóór 20 augustus 2001 aangaf bij de Rotterdamse politie kunnen daarentegen zonder twijfel als ernstig worden betiteld. Zij wezen op een serieus risico voor zijn fysieke veiligheid.

In het geval van persoonsbeveiliging moet evenwel niet alleen acht worden geslagen op de intrinsieke ernst van deze feitelijkheden maar moet hun ernst ook worden gewogen in relatie tot de context waarin zij zich voordeden. In dit geval hebben we het dan over iemand die lijsttrekker was van opeenvolgende nieuwe politieke formaties en die in een steeds heftiger verkiezingscampagne in feite vrijwel alleen het hele politieke landschap van Nederland omwoelde. In het geval van zo iemand leveren feitelijkheden als waar het hier om gaat niet alleen gemakkelijk grote schade op voor zijn persoonlijke reputatie en zijn politieke succes maar vormen die ook een groot gevaar voor een vreedzaam verloop van de verkiezingsstrijd in de democratische rechtsstaat die Nederland is en een even groot risico voor de naam en faam van Nederland in het buitenland. In dergelijke omstandigheden moet er belanghebbende partijen – politieke formaties even goed als overheden – veel aan gelegen zijn om zulke feitelijkheden tegen te gaan en de betrokkene zo nodig hiertegen te beveiligen, ook als er nog geen sprake is van een zogenaamde concrete bedreiging van zijn fysieke veiligheid. Want op het moment dat een mogelijke aantasting van die veiligheid omslaat in een daadwerkelijke aantasting ervan is de schade al aangericht en valt zij nauwelijks nog te herstellen. Met andere woorden: bij beveiliging van personen kan op zeker moment een punt worden bereikt waarop in

het kader van een beveiligingsbeleid een beslissing moet worden genomen om al dan niet over te gaan tot de één of andere vorm van beveiliging en daarmee zulke voorstelbare schade al dan niet te beperken. Dit geldt zowel voor Fortuyn zelf als voor de overheid in dit geval.

In zijn vergadering van 15 april 2002 werd dit door de GED ook onderkend. Hier werd opgemerkt dat een alerte reactie was geboden wanneer er in de verkiezingscampagne “sprake lijkt te gaan zijn van dreigingen tegen kandidaten”. Met andere woorden: dan zou het criterium “(be)dreiging” op zijn minst zeer extensief worden geïnterpreteerd zoniet worden losgelaten (“lijkt te gaan zijn”). En dit ligt ook in de lijn van de manier waarop in de Circulaire 1999 over “(be)dreiging” van “bijzondere personen” wordt gesproken. Hierin wordt aangegeven dat ook rekening moet worden gehouden met de gevolgen van incidenten voor hun “functioneren in de Nederlandse democratische verhoudingen”.

In het nabije verleden werden individuele bewindslieden van tijd tot tijd beveiligd met het oog op dreiging(en) die van doen hadden met het beleid dat zij voerden of uitvoerden. De enige bewindspersoon die in de voorbije jaren bij voortduring een vorm van persoonsbeveiliging kreeg was minister-president Kok. Deze uitzonderingspositie had alles te maken met zijn cruciale functie in het Nederlandse staatsbestel en de risico's die bij de uitoefening daarvan in binnen- en buitenland speelden.

11.3 DE BEVEILIGING VAN FORTUYN

Uit de beschrijving die in Deel I werd gegeven van het stelsel van persoonsbeveiliging kan worden opgemaakt dat persoonsbeveiliging begint bij de betrokken persoon zelf: hij zal voor zichzelf duidelijk moeten maken welk zijn veiligheidsprobleem is en hoe hij dat zelf op eigen kracht dan wel met de hulp van derden kan oplossen of toch tenminste binnen de perken kan houden. Vervolgens ligt er een verantwoordelijkheid bij de organisaties om hem heen: die dragen een grote medeverantwoordelijkheid voor de veiligheid van mensen voorzover zij in het kader van hun taakuitoefening werkzaam zijn. En ten slotte is er de overheid. Zij komt normaal pas in het geweer als de aantasting van iemands fysieke veiligheid gewelddadige vormen aanneemt respectievelijk dreigt aan te nemen en burgers of organisaties dus zelf niet beschikken over de bevoegdheden en machtsmiddelen om die daadwerkelijke of mogelijke bedreiging op een effectieve manier af te weren.

In dit laatste geval ligt binnen de overheid de verantwoordelijkheid om voor iemands beveiliging te zorgen in het algemeen bij de regionale politiekorpsen. Slechts in bijzondere gevallen vormt dit overeenkomstig de (vertrouwelijke) Beveiligings- en Bewakingscirculaire 1999 een verantwoordelijkheid voor de centrale overheid. Zij bedient zich van het mechanisme van de TEC en de GED om deze verantwoordelijkheid uit te oefenen.

Fortuyn werd in maart 2002 met de andere lijsttrekkers weliswaar binnen het domein van die Circulaire 1999 gebracht maar verkreeg – net als de anderen – daarmee niet automatisch persoonsbeveiliging. Om daar aanspraak op te kunnen maken moest er sprake zijn van concrete bedreigingen aan zijn adres, in de ruime zin van het woord. Hiervoor werd aangegeven welke feitelijkheden door de commissie worden beschouwd als vormen van een daadwerkelijke dan wel mogelijke aantasting van zijn fysieke veiligheid. Nu komt aan de orde hoe eerst Fortuyn zelf, vervolgens zijn politieke for-

matis en ten slotte de overheid zijn omgegaan met hun verantwoordelijkheid voor zijn beveiliging ten opzichte van die incidenten.

11.3.1 De opstelling van Fortuyn ten aanzien van zijn veiligheid en beveiliging

Het is Fortuyn geweest en niemand anders die gedurende de verkiezingscampagne zijn veiligheid publiekelijk als probleem aan de orde heeft gesteld, de eerste keer in november 2001 in de marge van een interview met een weekblad, in maart en april 2002 – in het verlengde van het taartincident – drie keer luid en duidelijk op de televisie. Merkwaaardig hierbij is dat hijzelf in het openbaar slechts één keer duidelijk heeft gemaakt waarom zijn persoonlijke veiligheid een probleem vormde. Dat was naar aanleiding van het taartincident. Dit incident greep hij niet alleen aan om via de televisie aandacht voor zijn veiligheidsprobleem te vragen bij het kabinet maar ook om met de nodige aandacht van de media aangifte te doen bij de Haagse politie tegen de betrokken taartgooiers en op die manier – maar niet voldoende ondubbelzinnig – dat probleem bij de overheid aan de orde te stellen. Waarom hij met zijn uitspraken over de islam fysiek gevaar zou lopen of waarom hij niet zonder kleerscheuren de volkswijken van Rotterdam in kon heeft Fortuyn echter nooit *en plein public* uitgelegd. Misschien mag aan dit stilzwijgen evenwel geen al te groot gewicht worden gehecht omdat veiligheid nu eenmaal ook een zeer persoonlijke kwestie is.

Opmerkelijker is in elk geval dat Fortuyn nooit de politie te Rotterdam – de politie van zijn woonplaats – op de hoogte heeft gebracht – rechtstreeks of via anderen – van de incidenten in de sfeer van de openbare orde waarmee hij in Rotterdam op straat werd geconfronteerd en waarvan het Maashaven-incident het meest bekende voorbeeld is. Hij reageerde zelfs niet op een officiële uitnodiging van de Rotterdamse politie om van dit laatste incident aangifte te doen. Verder heeft Fortuyn haar nooit geïnformeerd over dreigbrieven die hij thuis had ontvangen of dreigmails die bij hem waren binnengekomen, laat staan dat hij haar nog eens heeft gewezen op de hoogst bedenkelijke problemen in verband met zijn privé-leven die hij eerder wel zelf ter kennis had gebracht. De brieven en de mails waarvan de commissie weet heeft, hebben dit politiekorps in elk geval nimmer bereikt en konden het ook niet bereiken omdat Fortuyn ze in een kast in de kelder van zijn huis opborg of ze op zijn PC liet staan dan wel ze daarop wiste of ze liet verwijderen van andere PC's of ze aan anderen gaf; hij deed er in elk geval zelf nooit aangifte van en liet anderen dat ook niet doen. Hammerstein die via Dijkers in het bezit kwam van een dreigbrief aan Fortuyn gaf deze bijvoorbeeld niet door aan de politie in Rotterdam of Den Haag. Waar ten slotte ook niet aan mag worden voorbijgegaan is het feit dat Fortuyn eveneens nimmer Opstelten, de burgemeester van Rotterdam, die hij toch op gezette tijden sprak, onder meer bij de vorming van een nieuw gemeentebestuur, heeft aangesproken over problemen in verband met zijn veiligheid.

In het verlengde hiervan ligt het feit dat Fortuyn over die dreigpost ook niet met de Rotterdamse politie sprak toen een groep politiemensen bij gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002 eerst met hem meeging naar het stemlokaal en vervolgens bij hem thuis koffie dronk. Hij greep deze gelegenheid eigenaardig genoeg niet aan om deze politiemensen deelgenoot te maken van de zorgen die hem op het stuk van zijn persoonlijke veiligheid bezighielden, hetzij in de vorm van dreigpost hetzij in andere vormen, zoals mogelijke molestaties op straat in Rotterdam, al dan niet door allochtone jongeren. Als die zorgen zo groot waren had hij op dat moment toch een uitstekende kans om de leiding van dat politiedetachement even terzijde te nemen en in te lichten

over wat hem bezighield. Zeker nadat hij kort daarvoor door de Rotterdamse politie per fax was aangespoord om aangifte te doen inzake het Maashaven-incident.

Wat evenwel het meest treft is natuurlijk dat toen commissaris De Jong begin april 2002 met Fortuyn telefonisch contact zocht om te spreken over zijn persoonlijke veiligheid naar aanleiding van zijn uitlatingen dienaangaande in het programma van Jensen hij deze commissaris van politie zo ongeveer de deur wees en hem zei dat hij dit maar met zijn rechterhand De Booij moest afhandelen. En toen Fortuyn onverwacht toch nog opdook in de Speakers Academy op het moment dat De Jong met De Booij hierover sprak – 15 april 2002 – maakte hij evenmin kenbaar wat hem inzake zijn persoonlijke veiligheid allemaal bezighield en toonde hij zich allerm minst een bedreigd man.

Hoe deze tegenspraak tussen de publieke uitlatingen van Fortuyn over zijn veiligheidssituatie en zijn stilzwijgen hieromtrent tegenover de politie te Rotterdam en Den Haag kan worden verklaard is niet eenvoudig. Was het omdat hij wist dat de daadwerkelijke en mogelijke aantasting van zijn persoonlijke veiligheid zoals die zich tot dan toe had gemanifesteerd niet zo grootschalig en zo ernstig was als hij de buitenwereld wilde doen geloven? Was het omdat hij vreesde voor zijn imago? We zullen het nooit meer écht kunnen achterhalen.

Het spreekt welhaast voor zichzelf dat Fortuyn met het stilzwijgen over zijn veiligheidsprobleem tegenover derden en in het bijzonder tegenover de overheid een adequate aanpak van dat probleem – welke dit ook had mogen zijn – bepaald niet heeft bevorderd. Integendeel, Fortuyn heeft hiermee zelf dat probleem bestendig hoe tegenstrijdig dit ook mag klinken in het geval van iemand die publiekelijk juist vroeg om zulk een aanpak ervan. Dit is echter niet de enige tegenspraak in Fortuyns opstelling inzake zijn veiligheid en beveiliging.

De andere tegenspraak wordt gevormd door het feit dat hij enerzijds wel publiek maakte dat zijn persoonlijke veiligheid gevaar liep maar anderzijds bijzonder afkerig stond tegenover beveiligingsmaatregelen. In de tijd dat hij bij LN was wilde hij niet weten van ingrijpende verbetering van de beveiliging van zijn woning en had hij grote moeite met de organisatie van persoonsbeveiliging. Als voorzitter van de LPF en lijsttrekker van LR hield hij zich in het geheel niet bezig met de ontwikkeling van een plan voor zijn persoonlijke beveiliging en bleef het wat hem betreft bij lapmiddelen: een hek om de tuin en een huis-tuin-en-keuken-regeling voor zijn beveiliging onderweg. Wat echter bovenal in het oog springt is zijn directe en indirecte afwijzing van professionele persoonsbeveiliging die hem gratis werd aangeboden. Hij reageerde niet eens op zulk een aanbod en mensen die hem goed kenden, praatten de aanbieder uit het hoofd dat een dergelijk aanbod zin had of kwamen er zelf niet meer op terug. Hieruit zou men kunnen afleiden dat de afkeer van persoonsbeveiliging bij Fortuyn groter was dan de vrees voor zijn persoonlijke veiligheid. Dat deze conclusie niet van alle grond is ontbloot kan worden gedemonstreerd aan het feit dat hij wel professionele persoonsbeveiliging aanvaardde op het moment dat hij werkelijk meende te moeten vrezen voor zijn leven. We spreken hier over begin mei 2002, in restaurant Saur aan het Lange Voorhout te Den Haag.

Brengt men deze beide tegenspraken met elkaar in verband dan rest slechts de slotsom dat Fortuyn, die meer dan wie ook wist over de daadwerkelijke en mogelijke aantastingen van zijn fysieke veiligheid, tezelfdertijd degene was die wars was van een effectieve aanpak van dit probleem en er zich niet of onvoldoende over uitsprak bij zijn politieke formaties respectievelijk de betrokken politiekorpsen en die een zekere oplossing ervan in de vorm van gratis beveiliging door professionele bedrijven voor het merendeel zelfs van de hand wees.

Deze slotsom is overigens ook hierom zo belangrijk omdat zij betekent dat in het geval dat Fortuyn en de overheid werkelijk met elkaar in gesprek zouden zijn geraakt over zijn veiligheid en beveiliging de uitkomst van dit gesprek niet op voorhand vast zou hebben gestaan. Punt één is het de vraag in hoeverre Fortuyn dan wel de nodige opening van zaken zou hebben gegeven. Punt twee is het de vraag welke vorm van persoonsbeveiliging eventueel voor hem aanvaardbaar zou zijn geweest.

11.3.2 De beveiliging van Fortuyn en zijn politieke formaties

Het lijkt geen twijfel dat de politieke partij die Fortuyn bij de aanvang van de verkiezingsstrijd op het schild hees – LN – meteen ook de partij is geweest die vanaf het begin de beveiliging van Fortuyn door de inschakeling van een beveiligingsorganisatie op een professionele manier vorm heeft willen geven. Met het oog op de laatste maanden van de verkiezingsstrijd werd er een tamelijk ingrijpend plan op de rails gezet om het optreden van Fortuyn in den lande goed te beveiligen. De uitvoering van dit plan werd stilgelegd op het moment dat het tot een breuk kwam tussen Fortuyn en LN. Dit neemt niet weg dat ook in zijn tijd bij LN Fortuyn erg gekant was tegen een grondiger beveiliging van zijn woning en veel moeite had met een strikte beveiliging van zijn persoon. Hij zag zulke maatregelen al snel als een grove en onduidbare aantasting van zijn privé-leven.

Verder dient van LN te worden gezegd dat zij aanvankelijk – in oktober en november 2001 – heel goed communiceerde met de politie Gooi en Vechtstreek over de incidenten die zich in de sfeer van de veiligheid van Fortuyn voordeden. Naar het einde toe van de periode waarin Fortuyn nog de lijsttrekker was van deze partij – januari/februari 2002 – liep deze communicatie echter mank. De precieze redenen hiervan zijn niet zo duidelijk. Was het omdat het genoemde politiekorps onvoldoende *feed-back* had gegeven op eerdere meldingen? Dit moet bepaald niet uitgesloten worden geacht. Was het ook omdat de afspraken in de partij hieromtrent niet voldoende duidelijk waren? Dit is eveneens mogelijk.

Wat de LPF betreft – er werd hiervoor al op gezinspeeld – kan moeilijk worden gezegd dat deze formatie haar verantwoordelijkheid heeft genomen voor de beveiliging van Fortuyn. In tegenstelling tot LN ontwikkelde de LPF geen coherent en professioneel veiligheidsbeleid rond haar lijsttrekker. Allicht niet zal men zeggen: Fortuyn, die voorzitter en lijsttrekker tegelijk was, wilde immers nooit weten van zo'n beleid. Dit moet mogelijk inderdaad als een grote handicap worden gezien. En men mag natuurlijk ook niet uitvlakken in wat voor hectische omstandigheden de LPF uit de grond moest worden gestampt. Hier staat echter niet alleen tegenover dat op de locaties van zijn directe medestanders wel voorzieningen aanwezig waren dan wel zonodig werden getroffen om aantasting van zijn fysieke veiligheid tegen te gaan maar ook dat er in de kring van directe medestanders diverse personen waren – politiemensen en een ex-security manager – die gekwalificeerd waren om zulk een beleid te ontwikkelen. Op hen werd echter geen beroep gedaan en – dit mag er wel aan worden toegevoegd – zij hebben zich kennelijk ook nooit geroepen gevoeld om de beveiliging van Fortuyn voor hun rekening te nemen. Het gevolg van het gebrek aan beleid was hoe dan ook dat aan de beveiliging van zijn woning niet veel meer werd gedaan dan in de tijd van LN en dat zijn beveiliging bij verplaatsingen door het land niet professioneel was georganiseerd.

Hierbij komt dat vanuit de LPF slechts een enkele keer contact werd gezocht met de politie te Rotterdam om haar te informeren over bepaalde daadwerkelijke en mogelijke aantastingen van Fortuyns fysieke veiligheid. Van een verzoek om haar behulpzaam te zijn bij het opzetten van een beveiliging

ligingsbeleid is geen sprake geweest. Zij ging zelfs niet in op het aanbod van een particulier opleidingsinstituut inzake persoonsbeveiliging om haar gratis van advies te dienen. Zeker als het waar is dat er onvoldoende financiële middelen waren om zoiets op eigen kracht te doen had een dergelijke stap voor de hand gelegen. Zij werd evenwel niet gezet. De enige keer dat er naar aanleiding van dreigpost contact werd gezocht was, zoals gezegd, op 1 mei 2002 toen De Booij op de grondslag van zijn afspraak met De Jong de politie informeerde over de e-mail van 29 april 2002 waarin werd aangekondigd dat er een aanslag zou worden gepleegd op Fortuyn bij gelegenheid van de protestbetoging die op 11 mei 2002 in Rotterdam zou plaatsvinden. Voor het overige kan worden onderstreept dat de samenwerking tussen de voormannen van de LPF en de Rotterdamse politie bij de handhaving van de openbare orde met het oog op de stembusgang van Fortuyn bij de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002 naar ieders tevredenheid verliep.

Over de wijze waarop LR haar verantwoordelijkheid voor de veiligheid van Fortuyn nam, kan de commissie kort zijn. Zij heeft zich op dit punt vrijwel geheel afzijdig gehouden. Iets wat lijkt op een beleid werd niet ontwikkeld. Het gebruik van professionele beveiliging bleef beperkt tot de eenmalige gratis inzet van een particuliere firma. Zelfs de beveiliging van Fortuyn door de politie bij de gemeenteraadsverkiezingen werd goeddeels buiten haar om geregeld. Daarenboven ging zij niet over tot het maken van heldere afspraken met de politie over de uitwisseling van informatie die de veiligheid van Fortuyn betrof. De commissie heeft in elk geval geen spoor kunnen vinden van de dreigpost die door haar vóór 6 mei 2002 aan politiemensen zou zijn overhandigd.

11.3.3 De beveiliging van Fortuyn en de regionale politiekorpsen

Hiervoor werd nog eens herhaald dat de verantwoordelijkheid voor de persoonsbeveiliging aan de kant van de overheid in het algemeen berust bij de regionale politiekorpsen en krachtens de vertrouwelijke Bewakings- en Beveiligingscirculaire 1999 in bijzondere gevallen primair bij de centrale overheid. Omdat Fortuyn pas eind maart 2002 onder de werking van deze circulaire werd gebracht ligt het voor de hand hier eerst te bezien welke rol die korpsen in het vraagstuk van de beveiliging van Fortuyn hebben gespeeld en daarna in te gaan op de rol hierin van de beide “politie-ministers”, De Vries en Korthals, en de interdepartementale overlegorganen waarvan zij zich in dit verband bedienen.

11.3.3.1 De rol van de politie Rotterdam-Rijnmond

Gegeven het feit dat Fortuyn in Rotterdam woonde en deze stad ook de vestigingsplaats was van twee partijen waarin hij een zo vooraanstaande rol vervulde – LPF en LR – rustte er op de schouders van dit korps als vanzelf een grote verantwoordelijkheid voor de veiligheid en mogelijk de beveiliging van Fortuyn. Het paste dan ook bij deze verantwoordelijkheid dat de burgemeester van deze stad, Opstelten, naar aanleiding van het Maashaven-incident onmiddellijk de beleidslijn neerzette dat er vanwege het korps actief moest worden gelet op de veiligheid van de lijsttrekkers in het kader van de verkiezingscampagne, Fortuyn voorop. In de geest van dit belangrijke besluit werd er door het korps in de meeste gevallen ook heel adequaat gereageerd op de gebeurtenissen die zich in dit verband hebben voorgedaan.

Na het Maashaven-incident werd door de Rotterdamse politie aan Fortuyn, zelfs schriftelijk, gevraagd om alsnog aangifte te doen. Dat het toch niet zover kwam viel haar niet te verwijten. De

begeleiding van de stembusgang van Fortuyn op 6 maart 2002 werd professioneel georganiseerd en verliep zonder moeilijkheden; Fortuyn en de top van de LPF waren er zeer over te spreken. Het gesprek van De Jong met De Booij en Fortuyn op 15 april 2002 verliep tot hun aller tevredenheid en conform het vage verzoek dat De Jong had gekregen. Dat dit gesprek inhoudelijk niet zo diep ging en de nodige politieke scherpte miste moet op hetzelfde euvel worden teruggevoerd: hij wist niet van het departementale initiatief dat aan dit verzoek ten grondslag lag en had dientengevolge ook niet het gevoel van urgentie dat bij De Vries en Holtslag speelde. Kortom, De Jong was eigenlijk niet voldoende voorbereid op het voeren van dat gesprek en kon er dus ook niet het maximale uit halen. Hetzelfde geldt in zekere zin voor de leiding van BBZ die De Jong had verzocht om met Fortuyn te gaan praten: ook zij kreeg vanuit het departement onvoldoende mee wat er aan de orde was en wat er op het spel stond. De RID ten slotte deed zijn werk door het e-mailbericht van 29 april 2002 omtrent een aanslag op Fortuyn met de hulp van de politie Haaglanden direct te evalueren. Daarenboven deed deze dienst niet meer dan zijn plicht toen hij het MEPIA-meldpunt bij de BVD op de hoogte bracht van wat een informant had verteld over Fortuyns privé-leven en daarbij melding maakte van de eerdere aangiften die Fortuyn zelf vóór de aanvang van de verkiezingen in verband met dit privé-leven had gedaan bij de politie. Ook het tweede MEPIA-bericht over personen in zijn politieke omgeving werd terecht opgemaakt. MEPIA werd in het nabije verleden immers opgezet om uiterst vertrouwelijke berichten over risico's voor de integriteit van het openbaar bestuur te verzamelen. En van zulke risico's was in dit geval sprake.

Toch vallen er ook enkele kritische kanttekeningen te plaatsen.

De eerste kanttekening is dat – gegeven de (ogenschijnlijke) ernst van de e-mail van 29 april 2002 en de impact die zo'n bericht sowieso kan hebben op de gemoedstoestand en het functioneren van het mogelijke slachtoffer, in dit geval dan ook nog de lijsttrekker van twee zeer kansrijke politieke partijen – de RID dan wel Laurens, als vervanger van De Jong, De Booij respectievelijk Fortuyn zelf zo snel als mogelijk op de hoogte had moeten stellen van de eerste negatieve evaluatie van deze e-mail op 1 mei 2002.

De tweede kanttekening is dat het beter zou zijn geweest als binnen het korps direct een vaste “verbindingsagent” met Fortuyn dan wel met iemand als De Booij was aangesteld die intern ook een zekere coördinerende rol had moeten (kunnen) spelen. Bij herhaling is immers gebleken dat men niet wist van elkaars bemoeienissen met Fortuyn of zijn partijen. Zouden die bemoeienissen vanuit één en hetzelfde punt zijn gecoördineerd dan zou dit niet alleen ten goede zijn gekomen aan het eigen optreden in de richting van Fortuyn maar zou het korps van meet af aan voor Fortuyn en zijn medestanders ook gemakkelijker aanspreekbaar zijn geweest.

En de derde kanttekening is dat de politie Rotterdam-Rijnmond, evenals de andere regionale korpsen, naar de mening van de commissie niet alleen uit eigen beweging had moeten overgaan tot het melden van bepaalde aangiften van vóór 20 augustus 2001 en van het latere verhaal van een informant bij de BVD, maar de BVD en/of het KLPD ook had moeten informeren over feitelijkheden betreffende Fortuyn van na 20 augustus 2002 die meer in de sfeer van de openbare orde lagen en waarvan zij kennis droeg. De regionale korpsen weten als geen ander hoe verdeeld de informatiehuishouding van de Nederlandse politie is en dus mag er van hen worden verwacht dat zij ook zonder signaal van bovenaf die fragmentatie willen en kunnen overwinnen als er zulke belangrijke alge-

mene zaken op het spel staan als de veiligheid en beveiliging van lijsttrekkers van politieke partijen in een vrij geladen verkiezingsstrijd. In het verlengde hiervan kan worden gewezen op de trage respons op de vragen die de TEC had gesteld aangaande de contacten van het korps met Fortuyn.

Dat de Rotterdamse politie wellicht niet heeft voldaan aan de verwachtingen van LR moet worden geweten aan het onvermogen van deze partij om een normale en open relatie met het korps op te bouwen en langs die weg binnenkomende berichten die een mogelijke bedreiging voor Fortuyn inhielden, door te spelen aan een of meer vaste contactpersonen binnen de politie. Haar verantwoordelijkheid hiervoor was des te groter omdat zij wist van de afkeer die Fortuyn had van beveiligingsaangelegenheden. Deze afkeer had voor haar nooit een reden mogen zijn om af te zien van duidelijke afspraken met het korps betreffende de omgang met (feitelijke en mogelijke) aantastingen van de fysieke veiligheid van Fortuyn. LR heeft voor 6 mei 2002 de Rotterdamse politie in elk geval nooit op een traceerbare manier op de hoogte gesteld van wat er bij haar aan mogelijk relevante meldingen binnenkwam. Hoe zou het korps een verwijt kunnen worden gemaakt als zijn medespeler – in dit geval LR – op dit punt vlakaf de spelregels negeert?

11.3.3.2 De rol van de politie Gooi en Vechtstreek

De politie Gooi en Vechtstreek was het eerste regionale korps dat metterdaad te maken kreeg met het probleem van de veiligheid van Fortuyn omdat het hoofdkwartier van LN toentertijd nu eenmaal in Hilversum was gevestigd. Bij de bespreking van de rol die deze partij heeft gespeeld in de beveiliging van Fortuyn werd al aangegeven dat dit korps 2 keer – 1 x drie mails en 1 x een mail – op de hoogte werd gesteld van dreigmail in de richting van Fortuyn, 1 keer werd geconfronteerd met een niet specifiek aan Fortuyn gerichte poederbrief en 1 keer met een dreigfax aan zijn adres.

De commissie wil niet beweren dat de betrokken medewerkers van het korps niet met de leiding van LN hebben gecommuniceerd over een of meer van deze feitelijkheden. Maar haar stellige indruk is wel dat het heeft ontbroken aan een evaluatie van de bedoelde dreigpost en dat werd nagelaten de uitkomst daarvan terug te melden bij de partijleiding. Om dezelfde redenen als hiervoor werden genoemd bij de politie Rotterdam-Rijnmond had ook dit politiekorps uit eigen beweging langs een van de bekende wegen – de RID en/of de CIE – de VVD en/of het KLPD moeten informeren over de betrokken dreigpost. Zij was er ook in de politieke context van dat moment belangrijk genoeg voor. Daarnaast had het voor de hand gelegen dat het korps met de leiding van LN had besproken welke voorzieningen konden worden aangebracht voor het opnemen van telefoongesprekken met dreigementen en het behandelen van originele dreigbrieven om zo een eventuele escalatie in de dreiging contra Fortuyn onmiddellijk te kunnen onderkennen respectievelijk de forensische sporen veilig te kunnen stellen.

Overigens heeft dit politiekorps zijn taak bij de beveiliging van de verkiezingsmeeting in Gooiland op 25 november 2001 naar behoren vervuld. Anders dan de verhalen willen heeft de eigenaar van dit etablissement de commissie trouwens schriftelijk verzekerd dat die feestelijke bijeenkomst in het geheel niet werd overschaduwed door bommeldingen, laat staan bomdreigingen.

Anders dan het gerucht wil was er op 6 mei 2002 in het geheel geen sprake van welke politie-actie betreffende Fortuyn of Van der G. dan ook. De snelheid waarmee de politie Gooi en Vechtstreek in actie kwam na de eerste melding van de moordaanslag was het gelukkige gevolg van een samenstel van factoren. Zij was niet op voorhand geïnformeerd over de komst van Fortuyn naar het Mediapark.

11.3.3.3 De rol van de politie Haaglanden

De politie Haaglanden werd voor het eerst geconfronteerd met het probleem van de veiligheid van Fortuyn naar aanleiding van het taartincident. Het onderzoek dat zij na aangifte door Fortuyn tegen de taartgooiers instelde werd op een professionele manier uitgevoerd. Het is voor alle partijen, inclusief de commissie, een raadsel waarom de video-opname van dit incident die Hammerstein tot twee keer toe naar de Haagse politie heeft gestuurd daar niet is aangekomen.

Verder is in dit verband vastgesteld dat het andere maar ook oneigenlijke oogmerk van die aangifte, namelijk de aandacht van de overheid vestigen op het probleem van de veiligheid van Fortuyn, niet is doorgekomen bij de politie Haaglanden. Als de voornaamste reden hiervan ziet de commissie dat dit doel – de beveiliging van Fortuyn – niet duidelijk genoeg werd aangegeven bij de betrokken politieman. Er werden hem – afgezien van het taartincident – geen feiten of omstandigheden medegedeeld die de ernst van dit probleem markeerden. Dreigbrieven en/of dreigmails die op dat moment in het bezit waren van Fortuyn en zijn medestanders werden niet overgelegd. In de aangifte zelf komt dit probleem trouwens in het geheel niet aan de orde.

Het opstootje bij restaurant Saur op 2 mei 2002 werd door het kermisdetachment dat dienst deed op het Lange Voorhout prima afgehandeld. Alleen geldt ook voor dit incident dat het naar het oordeel van de commissie had moeten worden gemeld op centraal niveau, hetzij bij de BVD hetzij bij het KLPD. Wanneer de lijsttrekker van een politieke partij, winnaar van de gemeenteraadsverkiezingen in Rotterdam, potentieel winnaar van de landelijke verkiezingen, maar ook een omstreden man, alleen onder politiebescherming een restaurant kan verlaten omdat hij vreest te worden belaagd door (allochtone) jongeren, dan is dit een feit van méér dan plaatselijk belang alleen.

11.3.3.4 De rol van de politie IJsselland

Op initiatief van de leiding van dit korps werd in 2001 – onder de naam Escape – een bovenregionaal politieteam opgericht om een strafrechtelijk onderzoek in te stellen naar de plegers van gewelddadige vormen van dierenrechtenactivisme in Midden-Nederland. Er was alle reden om dit te doen. En ook al heeft dit onderzoek tot op heden niet geleid tot de aanhouding van een of meer daders, dit wil bepaald niet zeggen dat het vruchteloos is geweest. Het resultaat van dit onderzoek heeft per saldo bevestigd hoe hard het nodig is om dit soort activisme op de voet te volgen.

Dit neemt niet weg dat de commissie met het Escape-team van mening is dat het gesprek dat op 7 januari 2002 werd opgevangen tussen twee van de betrokken activisten – en waarin een van hen zei dat Fortuyn dood moest – toen niet alleen op zijn strafrechtelijke merites had moeten worden beoordeeld maar ook op zijn mogelijk gevaar voor aantasting van de fysieke veiligheid van Fortuyn en in die zin had moeten worden doorgemeld aan de BVD dan wel het KLPD. Nu is dit pas gebeurd na 6 mei 2002. De evaluatie ervan – zowel door zeer ervaren medewerkers van de BVD als door de betrokken teamleiding – heeft geleid tot de conclusie dat de omstreden uitspraak niet serieus moet worden genomen, hoe hard zij ook klinkt in de oren van buitenstaanders. Zij kan niet worden gezien als het begin van een plan tot uitvoering van een moord op Fortuyn.

11.3.4 De beveiliging van Fortuyn en de nationale diensten

Op nationaal niveau zijn diverse diensten betrokken bij (de advisering en/of uitvoering van) persoonsbeveiliging. In het geval van Fortuyn zijn er twee van direct belang: de BVD en het KLPD,

althans het op terreurbestrijding gerichte (informatieve) onderdeel van de DRO, de UTBT; de DKDB is hier niet aan de orde omdat het immers nooit is gekomen tot de uitvoering van enigerlei vorm van persoonsbeveiliging van Fortuyn onder de hoede van dit onderdeel van het KLPD. De MID en de KMAR hebben nooit iets van doen gehad met het vraagstuk van de veiligheid en beveiliging van Fortuyn.

11.3.4.1 De rol van de BVD

Persoonsbeveiliging is geen op zichzelf staande taak van de BVD. Dit neemt echter niet weg dat deze dienst zowel op het niveau van de TEC als op het niveau van de GED een belangrijke rol speelt in de besluitvorming over de toekenning van persoonsbeveiliging aan personen die op enig moment vallen binnen het domein van de Bewakings- en Beveiligingscirculaire 1999. En dit ligt ook voor de hand. Niet alleen is de BVD – met zijn vertakkingen in de regionale politiekorpsen: de RID'en – de enige civiele inlichtingendienst waarover Nederland in het binnenland (en buitenland) beschikt, maar persoonsbeveiliging kan ook heel direct van doen hebben met de uitvoering van de kerntaken die de BVD wettelijk zijn opgedragen. In het geval van Fortuyn staat immers buiten kijf dat de vraag of hij al dan niet persoonsbeveiliging moest krijgen rechtstreeks te maken had met een centrale component van de werking van de democratische rechtsorde in Nederland: het vreedzaam verloop van de verkiezingen. Om die reden was het zéér terecht dat in de verkiezingsanalyse die door de BVD in de loop van maart ter hand werd genomen de veiligheid van Fortuyn een belangrijk aandachtspunt vormde, zeker nadat hem eind maart 2002 door de TEC en de GED de status van “bijzonder persoon” was verleend.

De BVD kreeg, evenals het KLPD, tot twee keer toe – op 20 maart 2002 respectievelijk op 22 april 2002 – het verzoek van de TEC om een dreigingsanalyse te maken van Fortuyn en tot twee keer toe deelde de BVD mee dat er van concrete dreiging(en) aan zijn adres geen sprake was. De commissie heeft tot twee keer toe echter vastgesteld dat er in dit verband geen echte dreigingsanalyse van Fortuyn werd gemaakt door deze dienst. Wat er gebeurde was dat er binnen een tijdsbestek van enkele uren werd nagegaan respectievelijk afgewacht of één van de afdelingen van de BVD beschikte respectievelijk zei te beschikken over informatie die wees op dergelijke dreiging(en). Natuurlijk kan men opwerpen dat er binnen een tijdsbestek van enkele uren geen dreigingsanalyse te maken valt maar hooguit dreigingsinformatie kan worden verzameld. Deze stelling wil de commissie in haar algemeenheid graag onderschrijven maar wil daar wel direct aan toevoegen dat de Circulaire 1999 dit onderscheid niet kent en dat zowel de TEC als de GED in beide gevallen verwachten dat er hoogwaardig werk wordt geleverd. In elk geval moet men niet doen alsof er wel een dreigingsanalyse werd gemaakt en terugmelden aan de TEC dat er geen sprake was van “concrete dreiging(en)”. Want of die er wel of niet waren werd – behalve in de richting van de taartgooiers – immers niet serieus onderzocht. De enige oirbare terugmelding bij deze handelwijze is dat er – behoudens de genoemde uitzondering – geen informatie was respectievelijk werd aangeleverd die wees op zulke dreiging(en). Het maken van onderscheid tussen “geen dreiging” en “geen informatie” is in dit verband immers een zeer wezenlijk onderscheid: het is heel goed mogelijk dat er een dreiging bestaat ook al heeft men “geen informatie”. Wie dit onderscheid niet op een duidelijke manier maakt zet de ontvanger van de melding “geen dreiging” al vlug op het verkeerde been, zeker als die in de veronder-

stelling verkeert dat er grondige analyses worden gemaakt en dus niet verwacht dat er tussen de bedrijven door enkel wordt gezien of er relevante informatie zit in lopende bestanden.

Natuurlijk heeft de commissie geprobeerd te achterhalen welke inspanningen er in het geval van Fortuyn binnen de BVD precies werden geleverd om “dreigingsanalyses” te maken respectievelijk “dreigingsinformatie” te verzamelen. De commissie heeft hier echter tot op dit moment – ondanks enige nadere uitleg van de dienst hieromtrent – eigenlijk nog steeds geen duidelijk beeld van.⁸¹⁸ Dit heeft met een aantal zaken te maken. Ten eerste met het feit dat er bij de BVD tot 6 mei 2002 geen model of protocol bestond van hetgeen in het kader van persoonsbeveiliging dreigingsanalyses – in welke variant dan ook – moeten voorstellen. Ten tweede omdat deze analyses niet schriftelijk gebeurden maar mondeling werden afgehandeld zodat men eigenlijk niet kan achterhalen waarop hun uitkomsten berusten. En ten derde met het feit dat de commissie niet zelf heeft kunnen spreken met het betrokken lid van de BVD omdat hij ziek was en het interview beperkt moest blijven tot de uitwisseling van schriftelijke vragen en antwoorden.

Ondanks deze obstakels kan evenwel worden gezegd dat de commissie niet de indruk heeft gekregen dat bij het maken van die “dreigingsanalyses” – niet bij de eerste, maar ook niet bij de tweede, die toch een volle maand later werd aangevraagd – de (in de ogen van de commissie relevante) feitelijkeheden werden betrokken waarvan de dienst in een of meer van zijn geleidingen wist dan wel uit de media had kunnen en moeten weten. Er werd ook geen gerichte actie ondernomen naar de RID'en van de meest betrokken regionale politiekorpsen met een vraag naar mogelijk aanvullende informatie. Eveneens werd niet onder ogen gezien of Fortuyn te maken zou kunnen krijgen met wat de voorman van het Vlaams Blok, Dewinter, overkwam toen hij op 24 september 2000 in het zondagse TV-programma Buitenhof optrad: zijn auto werd in elkaar geramd en hijzelf werd in de studio besmeurd met bruine smurrie uit een tube. Verder werd geen mediaoverzicht gemaakt van de controversiële uitspraken van Fortuyn en de reacties die zij uitlokten, en werd zulk een overzicht niet gerelateerd aan de uitkomsten van een analyse die een ander lid van de dienst had gemaakt van de risico's die dergelijke personen lopen naar aanleiding van hun omstreden optreden in de media. Laat staan dat er van de BVD uit een gesprek werd geëntameerd met Fortuyn – en dat de dienst eventueel ook had kunnen laten doen door het KLPD, zijn evenknie in de TEC – om te achterhalen wat er nu eigenlijk precies aan de hand was, mede in het licht van wat in de MEPIA-berichten was opgenomen; een diepgaand gesprek met de (mogelijk) bedreigde persoon wordt in het algemeen evenwel gezien als een *conditio sine qua non* voor een dreigingsanalyse in het raam van persoonsbeveiliging.

De zwakte van de “dreigingsanalyses” die door de BVD in TEC-verband betreffende Fortuyn werden gemaakt, kan overigens worden afgelezen van de enige relevante analyse die de BVD in de verkiezingstijd wel heeft gemaakt, de zogenaamde verkiezingsanalyse. Uit de beschikbare stukken blijkt dat deze analyse rond 1 april 2002 – naar aanleiding van de discussie in de TEC – met name werd toegespitst op de eventuele veiligheidsperikelen van Fortuyn. De auteur van deze analyse wekte de analisten van de BVD zelfs speciaal op om mogelijke gegevens hieromtrent in te sturen. Wanneer men deze analyse evenwel in ogenschouw neemt dan kan men niet anders dan vaststellen dat er wel aandacht is geschonken aan de electorale werking van Fortuyn in het politieke krachtenveld en dat er ook melding is gemaakt van het taartincident en de demonstratie van 11 mei 2002,

818 Brief S. van Hulst d.d. 1 november 2002 aan de commissie.

maar dat er voorbij is gegaan aan al de andere feitelijkheden die in de ogen van de commissie relevant waren voor een beoordeling van de veiligheidssituatie van Fortuyn in de verkiezingstijd. In dit opzicht kan deze analyse bepaald niet worden betiteld als een grondige ontrafeling van die situatie.

Dat de BVD Fortuyn zou hebben afgeluisterd is ten slotte niet waar.

11.3.4.2 De rol van het KLPD

De rol van het KLPD en in het bijzonder van de UTBT in de besluitvorming aangaande de vraag of Fortuyn al dan niet in aanmerking kwam voor persoonsbeveiliging is marginaal geweest. Afgezien van de overigens wat ongelukkige afhandeling van een ambtsbericht van de BVD bij de opsporing van de taartgooiers was zij alleen betrokken bij de eerste dreigingsanalyse, die van 20 maart 2002. Evenals bij de BVD ging het hier in feite niet om een analyse maar om een korte check op het dagrapport van de dienst en een korte consultatie van enkele collega's.

Van diepgaand onderzoek was dus ook hier geen sprake. Er werden geen nationale politiedatabanken geraadpleegd en er werd ook geen verzoek om informatie uitgezet bij de regionale korpsen. De UTBT was zo verstandig om niet terug te melden dat er “geen dreiging” was maar om aan te geven dat zij over “geen informatie” beschikte, hoewel dit eufemisme in die zin verhullend werkte dat het de suggestie wekt dat er wel naar informatie werd gezocht. Dat kan ook in dit geval evenwel moeilijk worden volgehouden.

Voor het overige speelt hier eveneens het probleem dat in die tijd binnen het KLPD niet vastlag wat een dreigingsanalyse moest behelzen en dat de hele procedure – als men dat zo wil noemen – mondeling werd afgehandeld. Ook in het geval van Fortuyn werd er niets op papier gezet zodat het achteraf bijzonder moeilijk is om zich een goed beeld te vormen van wat er feitelijk is gebeurd.

Natuurlijk rijst ook hier de vraag waarom het ging zoals het is gegaan. Evenals bij de BVD is persoonsbeveiliging bij de UTBT geen hoofdtaak maar een afgeleide activiteit. Verder heeft meegespeeld dat de beveiliging van Fortuyn bij dit dienstonderdeel niet als een voorname prioriteit werd gezien. En ten slotte mag worden aangevoerd dat het hier gaat om een kleine eenheid die in de tijd waarin de TEC-verzoeken speelden onvoldoende geschikte mensen en onvoldoende technische mogelijkheden had om dreigingsanalyses uit te voeren.

Maar ook hier geldt dat het functioneren van het KLPD in dit verband niet los kan worden gezien van de manier waarop de TEC en de GED functioneren. Waarbij voor de goede orde zij opgemerkt dat – anders dan in het geval van de BVD – iemand van het KLPD wel deel van de TEC uitmaakt maar dat het KLPD alleen een adviseur van de GED levert.

11.3.5 De beveiliging van Fortuyn, de ministeries van BZK en Justitie en de minister-president

Bij de bespreking van de rol van de departementen in de besluitvorming aangaande de veiligheid en beveiliging van Fortuyn past het om een onderscheid te maken tussen enerzijds de interdepartementale organen die in het verleden speciaal werden geschapen om die besluitvorming zodanig te stroomlijnen dat technische advisering via de TEC duidelijk gescheiden bleef van de (gemandateerde) beleidsbeslissingen in de GED, en anderzijds de ministers van BZK en Justitie die politiek verantwoordelijk zijn voor wat er in de TEC en de GED al dan niet gebeurt.

11.3.5.1 *De rol van de TEC en de GED*

Uit de bespreking van de rol van de BVD en het KLPD in de besluitvorming betreffende de veiligheid en beveiliging van Fortuyn vloeit haast als vanzelf voort dat de commissie ook tamelijk kritisch moet zijn over de rol van de TEC in dit verband. Voor een stuk ligt haar commentaar in de lijn van wat eerder werd gezegd in relatie tot de BVD en het KLPD.

Het is niet goed dat in een belangrijke en gevoelige kwestie als de eventuele persoonsbeveiliging van Fortuyn verzoeken aan de politie- en inlichtingendiensten om analyses respectievelijk inlichtingen niet behoorlijk op papier worden gezet en dat de evaluatie die er vervolgens wordt gemaakt van de binnenkomende berichten enkel in termen van een besluit aan het papier wordt toevertrouwd. Deze handelwijze vormt niet alleen gemakkelijk een bron van grote verwarring maar bemoeilijkt ook de verantwoording van de beslissingen die werden genomen. In het verlengde hiervan – maar wat meer op afstand van concrete verzoeken – is er het probleem dat de TEC nog steeds geen duidelijk begrippenkader heeft vastgelegd en met name niet heeft gepreciseerd wat onder een dreigingsanalyse moet worden verstaan. De commissie heeft bovendien moeten vaststellen dat er nog geen raamwerk is ontwikkeld voor de evaluatie van de bevindingen van de BVD en het KLPD. In het licht hiervan is het niet verwonderlijk dat in de onderhavige kwestie de notulen van de TEC geen blijk geven van kritische discussie omtrent de adviezen die werden verstrekt: de bronnen die werden geraadpleegd, de oordelen die werden geveld. De communicatie vanuit de TEC met de politie te Rotterdam omtrent een gesprek met Fortuyn weerspiegelde onvoldoende de urgentie en het belang die dit gesprek had voor de leiding van het ministerie van BZK.

Een en ander is in dit geval temeer opmerkelijk omdat de uitkomsten “geen dreiging” en “geen informatie” van de opeenvolgende “dreigingsanalyses” niet alleen haaks stonden op de wens van de departementsleiding dat er door de TEC met een zekere urgentie grondig moest worden gekeken naar de veiligheid respectievelijk de onveiligheidsgevoelens van Fortuyn maar toch ook moeilijk te verzoenen waren met wat Fortuyn zelf, eerst in Nieuwspoor en bij Jensen, en later bij Barend & Van Dorp, midden in een vrij hevige politiek-electorale aardverschuiving, met een zeker misbaar had gesteld met betrekking tot zijn veiligheidsprobleem.

Deze onverenigbaarheden hadden naar het oordeel van de commissie moeten leiden tot een grondige evaluatie van de berichten die de BVD en het KLPD naar de TEC terugstuurden en tot een serieuze bezinning op maatregelen om de informatiekloof die er kennelijk tussen Fortuyn, de diensten en de departementsleiding bestond met de nodige spoed en met meer initiatief te overbruggen. De commissie heeft echter noch van het een noch van het ander iets bespeurd. Waarom werd er niet vanuit de TEC zelf het initiatief genomen om met Fortuyn te (laten) gaan praten? Om de regionale politiekorpsen te (laten) benaderen met de vraag of er meer informatie was? Om de BVD te vragen zijn multimediale mogelijkheden aan te wenden voor een scan op de lotgevallen van Fortuyn?

Deze vragen brengen de commissie als vanzelf in het vaarwater van de GED. Hier aangekomen kan de commissie moeilijk anders dan vaststellen dat de GED geen leiding heeft gegeven aan de besluitvorming omtrent de veiligheid en beveiliging van Fortuyn. De GED besliste via een advies van de TEC in maart-april 2002 wel dat Fortuyn en de andere lijsttrekkers tot het domein van de Circulaire 1999 konden worden gerekend. Op 15 april 2002 nog zeiden zijn leden in eigen kring dat alert moest worden gereageerd op mogelijke dreigingen tegen de lijsttrekkers. Maar twee dingen deed de GED niet.

Ten eerste verbond de GED geen operationele consequenties aan die zeer ongebruikelijke beslis-

singen. Zij ging bijvoorbeeld niet over tot de organisatie van een informatiecircuit rond lijsttrekkers bij de (nationale en regionale) politie- en inlichtingendiensten, ofschoon de verzameling, en dus de analyse en evaluatie, van informatie op rijksniveau toch een van de grootste bottlenecks in het huidige politiewezen vormt. Dat is hiervoor meer dan eens gedemonstreerd.

Ten tweede valt moeilijk te begrijpen dat de GED zich tot twee keer toe enkel “telefonisch” heeft “gebogen” over de adviezen die door de TEC werden uitgebracht. Dit vormde niet de kritische evaluatie van de al bij al geringe prestatie die de TEC had geleverd. Een dergelijke “bespreking” van de betrokken adviezen in een zaak als die van Fortuyn waarin de minister zelf tot twee keer toe had aangedrongen op een diepgaande analyse van de situatie verdient niet het predikaat “voldoende”. Mede gelet op de turbulente politieke omstandigheden waarvan de betrokkene, Fortuyn, zelf het middelpunt vormde was ongetwijfeld een veel meer directe en inhoudelijke bemoeienis van de GED geboden geweest.

11.3.5.2 De rol van de ministers De Vries en Korthals en van minister-president Kok

Het staat buiten kijf dat De Vries degene is geweest die beide keren de TEC en hiermee ook de GED aan het werk heeft gezet om de veiligheidssituatie van Fortuyn grondig te (laten) beoordelen. De betekenis van het taartincident en de opeenvolgende uitlatingen van Fortuyn omtrent zijn veiligheidsrisico's waren hem als eerstverantwoordelijk minister voor de persoonsbeveiliging in Nederland dus bepaald niet ontgaan. Wel kan worden opgemerkt dat hij tot op zekere hoogte te afwachtend is geweest met betrekking tot het resultaat van zijn interventies. Het tempo waarin zijn verzoeken werden gehonoreerd lag immers laag. Hij werd pas op 7 mei 2002 zwart op wit geïnformeerd over het gesprek tussen De Jong en Fortuyn, dat op 15 april 2002 plaatsvond, terwijl hij er al op 22 maart 2002 (!) om had gevraagd. Er verstreek dus ongeveer 1,5 maand voordat er een behoorlijke terugkoppeling plaatsvond. Dit gegeven roept de vraag op of De Vries en/of de ambtelijke top van BZK er niet beter aan had(den) gedaan om zelf rechtstreeks contact te zoeken met Fortuyn en hem op het departement uit te nodigen voor een gesprek. Dit zou trouwens naar Fortuyn toe een belangrijk misverstand uit de weg hebben geruimd, namelijk het (vermeende) gebrek aan bereidheid van het Nederlandse kabinet om te praten over zijn veiligheid en beveiliging. Overigens heeft de commissie niet de minste aanwijzing gevonden in haar vele gesprekken en in haar vele stukken dat Fortuyn ooit zelf ten departemente is verschenen om over deze kwestie te spreken en dat hem daar de deur werd gewezen. Dit verhaal hoort thuis in het rijk der fabelen.

Uit het gesprek met De Vries heeft de commissie opgemaakt dat hij de stap naar Fortuyn met name niet heeft gezet omdat hij tot twee keer toe voor zichzelf tot het besluit kwam dat er goed werd gekeken naar de veiligheidsproblematiek van Fortuyn en dat er geen reden was om te spreken van concrete bedreigingen in zijn richting. In de inderhaast samengeroepen persconferentie op 6 mei 2002 laat in de avond sprak hij ook duidelijk uit dat het zo was gegaan. De commissie heeft echter moeten constateren dat het feitelijk heel anders is verlopen: in de zaak van Fortuyn werd nimmer een grondige dreigingsanalyse gemaakt en deze zaak werd vanaf het begin van maart ook niet op de voet gevolgd door de bevoegde diensten en instanties. Dit is wat de feiten zeggen in de integrale en diepgaande reconstructie van de gebeurtenissen in de periode 20 augustus 2001-6 mei 2002 die in de voorgaande hoofdstukken werd gepresenteerd en waarom het kabinet onmiddellijk na 6 mei 2002 de commissie heeft gevraagd.

Korthals zelf heeft in de besluitvorming rond de kwestie Fortuyn geen actieve rol gespeeld. Hij heeft zich beperkt tot het houden van voeling hieromtrent met de vertegenwoordiger van het departement van Justitie in de GED en met zijn collega De Vries. Enerzijds wordt een dergelijke passieve rol wel ingegeven door de positie die de minister van Justitie inneemt in het stelsel van de persoonsbeveiliging. Anderzijds spelen ambtenaren van hem nu eenmaal een belangrijke rol in de TEC en de GED en is hij in die zin medeverantwoordelijk voor wat daar gebeurt. En de minister van Justitie is zelf ten volle verantwoordelijk wanneer het komt tot uitvoering van persoonsbeveiliging door de speciale dienst van het KLPD, de DKDB. Gelet op deze wat ongelijke dubbelrol zou het niet hebben misstaan als Korthals bijvoorbeeld het initiatief zou hebben genomen om de herhaalde oproep van Fortuyn om beveiliging grondig te bespreken met zijn collega van BZK. Daarenboven zou het in dit merkwaardige geval niet vreemd zijn geweest als hij vanuit zijn algehele verantwoordelijkheid voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde in overleg was getreden met de voorzitter van het college van procureurs-generaal om te bezien of er in de justitiële lijn geen mogelijkheden waren om contact te zoeken met Fortuyn en samen met hem te bekijken wat er naar zijn mening dreigde mis te gaan. Bedreiging van personen vormt immers een strafbaar feit.

Ten slotte moet erop worden gewezen dat minister-president Kok twee keer publiekelijk zijn positie heeft gemarkeerd waar het ging om de veiligheid en de beveiliging van Fortuyn. De ene keer heeft hij duidelijk gesteld dat handtastelijke acties als het gooien van taarten absoluut niet door de beugel kunnen. De andere keer heeft hij verzekerd dat Fortuyn als ieder ander kon rekenen op bescherming van de overheid wanneer daar reden toe was. Overigens heeft hij deze kwestie overgelaten aan de betrokken ministers, De Vries en Korthals. De verantwoordelijkheid voor de eventuele beveiliging van Fortuyn door de overheid lag uiteindelijk bij hen.

11.4 DE GEBREKEN VAN HET BESTAANDE STELSEL VAN PERSOONSBEVEILIGING

In deel I van dit rapport werd uitvoerig besproken dat in Nederland burgers en de organisaties waartoe zij behoren primair zelf moeten zorgen voor hun veiligheid. Pas op het moment dat zij die zorg niet langer op eigen kracht aankunnen omdat een doeltreffende beveiliging tegen (mogelijk) gewelddadige (be)dreigingen in hun richting vraagt om bevoegdheden en middelen waarover alleen de overheid op grond van haar geweldsmonopolie beschikt, kunnen zij op haar beroep doen. De overheid kent zowel een algemeen stelsel als een bijzonder stelsel van persoonsbeveiliging. Het eerste is bedoeld voor alle inwoners van Nederland, het tweede voor de categorie “bijzondere personen”. In het eerste geval zijn primair de plaatselijke politie-overheden verantwoordelijk die daartoe beschikken over de regionale korpsen, in het tweede geval ligt de verantwoordelijkheid primair bij de ministers van BZK en Justitie die daarbij vooral steunen op de BVD en het KLPD en zich verder bedienen van de TEC en de GED. Voor deze elkaar institutioneel overlappende (deel)stelsels geldt dat zij beide zijn gebaseerd op het concept van dreiging en op de samenwerking met de te beveiligen persoon.

Verder werd in dit deel op verschillende plaatsen gewezen op een aantal belangrijke knelpunten in het totale stelsel. Zij werden in de nabeschuiving van deel I als volgt samengevat: het gemis aan criteria om in aanmerking te komen voor persoonsbeveiliging; de onduidelijke grenzen van sleutel-

begrippen als dreiging, dreigingsanalyse, dreigingsniveaus en persoonsbeveiliging; de onbestemde verhouding tussen de verantwoordelijke ministers, de TEC en de GED inbegrepen, en de plaatselijke politie-overheden bij de aanwijzing van een persoon tot “bijzonder persoon” en bij zijn eventuele daadwerkelijke beveiliging; en de niet-geregelde verhouding tussen de BVD en het KLPD enerzijds en tussen deze beide nationale diensten en de regionale korpsen – ook onderling – anderzijds waar het gaat om de uitwisseling van informatie.

Wanneer deze kritische analyse van het stelsel van persoonsbeveiliging in Nederland nu wordt vergeleken met de ervaringen die de commissie heeft opgedaan bij de bestudering van de kwestie van de persoonsbeveiliging in de zaak Fortuyn dan springen de volgende knelpunten in het oog.

In de eerste plaats mag worden gesteld dat het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging voor een burger niet inzichtelijk en daarmee ook weinig toegankelijk is. Hoeveel burgers en hoeveel particuliere organisaties beseffen dat zij op het vlak van de persoonsbeveiliging primair zelf verantwoordelijk zijn voor het treffen van maatregelen en dat zij slechts in tweede instantie eventueel een beroep kunnen doen op de overheid om samen met haar te proberen het hoofd te bieden aan eventuele bedreigingen? Enerzijds is dit gebrek aan duidelijkheid natuurlijk een gevolg van het feit dat dit stelsel tot voor kort niet in het publiek werd besproken, anderzijds vloeit het haast als vanzelf voort uit de manier waarop het is geregeld: in enkele zijdelingse bepalingen van de Politiewet en, voor een bepaalde categorie burgers, in een vertrouwelijke circulaire. Burgers en particuliere organisaties weten zodoende niet waar en voor welk type beveiliging ze bij welke overheid moeten zijn en, wat wellicht nog belangrijker is, ze kunnen ook niet weten wat ze van haar – in combinatie met de eigen inspanningen – onder omstandigheden mogen verwachten. Immers, een coherent samenstel van criteria aan de hand waarvan kan worden uitgemaakt in welke omstandigheden iemand van overheidswege eventueel aanspraak kan maken op (ondersteuning bij) persoonsbeveiliging is er niet en wat voor soorten en vormen van politieke bijstand er zo nodig mogelijk zijn is al evenmin bekend. Erg verwarringstichtend is bovendien dat het stelsel van persoonsbeveiliging, zoals hiervoor nog werd herhaald, in wezen uit een algemeen en een bijzonder stelsel bestaat. De verhouding tussen beide stelsels ontgaat buitenstaanders veelal, maar ook binnen de overheid is zij allesbehalve helder: voor wie geldt dit bijzondere stelsel precies, wanneer gaat iemand misschien van het ene stelsel op het andere stelsel over, wie beslist daar eigenlijk over? Om nog maar niet te spreken van de verhouding tussen het algehele stelsel van persoonsbeveiliging en de strafrechtspleging. Ook de commissie heeft het enige tijd gekost om hun organisatie, werking en onderlinge relaties te begrijpen. En dan rijzen er in zekere zin nóg meer vragen dan er al zijn, zelfs in relatie tot het bijzondere stelsel: wie krijgt nu de status van bijzonder persoon; kunnen daaraan rechten en plichten worden ontleend; waarom wordt aan de betrokkene die status niet medegedeeld zodat hij de strekking ervan kan begrijpen; en waarom, ten slotte, worden de overheidsorganen die enige bemoeienis hebben of zullen krijgen met de betrokkene op het gebied van zijn of haar veiligheidssituatie niet geïnformeerd over de inhoud en mogelijke implicaties van die status? In de vorenstaande bespreking van de zaak Fortuyn heeft de commissie overigens meer dan voldoende aangetoond dat het de voorkeur verdient om over zulke vragen duidelijkheid te verschaffen aan alle publieke en private personen die daar belang bij hebben.

Aansluitend kan in de tweede plaats worden opgemerkt dat de persoonsbeveiliging bij de overheid, over het geheel gezien, erg ingewikkeld is georganiseerd: zij is als het ware mee vertakt met de

algemene organisatie van het politiewezen. Met als gevolg dat de verantwoordelijkheid voor de persoonsbeveiliging is gespreid over nationale en plaatselijke autoriteiten waartussen veelal geen hiërarchische verhouding bestaat, en de toepassing ervan – zowel in adviserende zin als in uitvoerende zin – is verdeeld over zowel de nationale als de regionale politie- en inlichtingendiensten. Op interdepartementaal niveau functioneren bovendien twee commissies – de TEC en de GED – waartussen in theorie wel verschil kan worden gemaakt maar die in de praktijk nauwelijks van elkaar zijn te onderscheiden. De gevolgen hiervan zijn niet gering voor de wijze waarop dit belangrijke onderdeel van de politietaak wordt, moet worden, uitgevoerd. Aan de ene kant bestaat er bij wijze van spreken geen “natuurlijk” systeem voor de horizontale en verticale uitwisseling van relevante informatie tussen al deze onderdelen met het oog op de beoordeling van de noodzaak van persoonsbeveiliging, aan de andere kant vergt de onderlinge afstemming van taken veel energie wanneer eenmaal is besloten dat iemand moet worden beveiligd of daarvoor althans onder omstandigheden in aanmerking komt. Frappant hierbij is dat er op deze punten tussen de samenstellende delen van het stelsel tot nu toe geen vaste werkafspraken werden gemaakt om deze negatieve effecten van een sterk verdeeld politiewezen zoveel als mogelijk in te perken. Van geval tot geval moet dus steeds weer opnieuw van alles en nog wat met elkaar worden geregeld om het goed te kunnen doen. Dit soort van improvisatie ontgaat betrokken burgers overigens niet en de onzekerheid die het met zich brengt, draagt bepaald niet bij aan het temperen van hun onveiligheidsgevoelens.

In de derde plaats zijn er bij de commissie ook de nodige twijfels gerezen over de professionaliteit waarmee op een aantal punten aan de kant van de overheid de advisering over – dus niet de uitvoering van – persoonsbeveiliging wordt bedreven. De vragen van de commissie hierbij spitsen zich bovenal toe op de analyse en evaluatie van dreigingen en de vergaring van de informatie die hiervoor nodig is. Vraagpunten betreffen hier in de eerste plaats het onvaste begrippenkader dat in dit verband wordt gehanteerd en de geschooldheid van mensen voor de taken die ze (moeten) verrichten. De commissie heeft hierbij overigens niet enkel het oog op de mensen die in de politie- en inlichtingendiensten worden ingeschakeld bij de beveiliging van personen. Zij denkt heel nadrukkelijk ook aan de wijze waarop de TEC en de GED in concrete gevallen functioneren. In de tweede plaats is het enigszins verontrustend dat er geen methoden en technieken zijn ontwikkeld die standaard worden gehanteerd bij de verzameling, de analyse en de evaluatie van informatie. Dit tekort geeft niet alleen het ongemakkelijke gevoel dat er in concrete gevallen door deze en gene niet altijd even systematisch wordt gewerkt maar heeft ook tot gevolg dat in dergelijke situaties de uitkomsten van zoekacties, analyses en evaluaties niet of nauwelijks onder één noemer vallen te brengen, zeker als zij van verschillende diensten afkomstig zijn. Met als gevolg dat zij zowel op het niveau van de regionale korpsen als op het niveau van de TEC en de GED slechts met de grootste voorzichtigheid mogen worden gehanteerd.

Voor de commissie zou het niet moeilijk zijn om nog meer kritische kanttekeningen te plaatsen bij het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging. De opmerkingen die hiervoor zijn gemaakt vormen in haar ogen evenwel reeds meer dan voldoende reden om het streven van de ministeries van BZK en Justitie naar herziening van dit stelsel te ondersteunen. Het initiatief hiertoe werd genomen onder invloed van de ervaringen die zijn opgedaan met persoonsbeveiliging in het kielzog van de aanslagen op 11 september 2001. De ervaringen in de zaak Fortuyn onderstrepen alleen maar hoe hard die hervorming nodig is.

11.5 BESLUIT

De commissie heeft aan al hetgeen voorafgaat de indruk overgehouden dat de overheid de betekenis van de persoonsbeveiliging in het geval van Fortuyn in het algemeen heeft onderschat. Zij stond daarin echter niet alleen: in de media maakte niemand echt een punt van zijn veiligheid, behalve hijzelf bij tijd en wijle en – maar altijd binnenkamers, op één enkele uitzondering na – tot op zekere hoogte de politieke formaties om hem heen.

Wetende wat zij nu weet heeft de commissie tot slot de conclusie getrokken dat – alles in overweging nemende: zowel de incidenten zelf als de context waarin zij zich voordeden – Fortuyn, zijn politieke formaties en de overheid in de loop van februari-april 2002 in overleg hadden moeten treden om een vorm van persoonsbeveiliging te realiseren die naar aard en omvang voornamelijk was afgestemd op de relatieve ernst van de incidenten die zich vóór en ná 20 augustus 2001 in de sfeer van zijn veiligheid op zekere schaal hadden voorgedaan.

Dat dit niet is gebeurd moet hoofdzakelijk enerzijds worden geweten aan de weinig coöperatieve opstelling van Fortuyn zelf met betrekking tot zijn beveiliging en anderzijds aan de gebrekkige organisatie van de overheid inzake de beveiliging van personen.

Hierbij wil de commissie nogmaals nadrukkelijk aantekenen dat zij geenszins van mening is dat bij toepassing van een dergelijke vorm van persoonsbeveiliging de moordaanslag op Fortuyn had kunnen worden voorkómen.

HOOFDSTUK 12

Algemene aanbevelingen

12.1 INLEIDING

Het maakt deel uit van de opdracht van deze commissie om op grond van de bevindingen waartoe zij is gekomen met betrekking tot de veiligheid en beveiliging van Fortuyn aanbevelingen te doen omtrent de herziening van het stelsel van persoonsbeveiliging zoals dat tot 6 mei 2002 in Nederland bestond. De commissie heeft zich vanzelfsprekend niet willen onttrekken aan dit deel van haar taak.

Zij hecht er wel aan om meteen kenbaar te maken dat zij het alleen als haar opdracht ziet om een samenstel van algemene aanbevelingen te ontwikkelen. Een meer gedetailleerde uiteenzetting omtrent al hetgeen er aan het bestaande stelsel te verbeteren valt acht zij hier niet op haar plaats. De commissie heeft overigens bij hetgeen volgt wel rekening gehouden met de veranderingen die sinds 6 mei 2002 reeds in het bestaande stelsel werden doorgevoerd maar zij vindt het niet op haar weg liggen om die hier van commentaar te voorzien.

De commissie geeft er de voorkeur aan zich te houden aan wat van haar werd verlangd: aanbevelingen te doen op grond van de eerder gemelde – negatieve – ervaringen die zij in haar onderzoek met dat stelsel heeft opgedaan. Die ervaringen werden in het vorige hoofdstuk in het kort geboekstaafd en hoeven nu dus niet te worden herhaald. In het verlengde van de slotconclusie die in dat hoofdstuk werd getrokken zijn de aanbevelingen in dit hoofdstuk gegroepeerd rond drie thema's.

Ten eerste de verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging in een samenleving als de onze. Ten tweede de organisatie van de overheid in de sfeer van de persoonsbeveiliging. En ten derde de inhoudelijke grondslag voor persoonsbeveiliging.

12.2 DE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR PERSOONSBEVEILIGING

Het lijdt geen twijfel dat het tot het wezen van de democratische rechtsstaat behoort dat de overheid er zoveel als mogelijk voor zorgt dat burgers in vrede en veiligheid kunnen samenleven. Maar deze algemene verantwoordelijkheid van de staat naar de samenleving toe brengt niet met zich mee dat burgers zelf op dit punt geen eigen verantwoordelijkheid voor hun eigen veiligheid zouden dragen. Die verantwoordelijkheid hebben zij zeker wel. Hen die ontnemen zou onherroepelijk leiden tot de ontwikkeling van een veiligheidsstaat.

Vanuit deze visie ligt het voor de hand dat de commissie wil vasthouden aan de meest wezenlijke grondslag van het bestaande stelsel van persoonsbeveiliging, namelijk dat burgers zelf in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van hun persoon. Zij dienen dan ook naar vermogen maatregelen te nemen om zich te beveiligen tegen daadwerkelijke of mogelijke aantasting daarvan.

Dit wil daarom niet zeggen dat burgers dit bij voortduring alleen moeten doen. In een complexe samenleving als de onze zou dat naar velen toe een irreële verwachting zijn. Zij moeten hierbij niet alleen kunnen rekenen op de hulp van de organisaties en netwerken waartoe zij behoren maar moeten hierbij ook gebruik kunnen maken van de voorzieningen die hen door de overheid worden geboden. Een goed eigentijds voorbeeld hiervan vormen de voorzieningen die zijn geschapen voor mensen die door *stalkers* naar het leven worden gestaan.

Burgers mogen evenwel van de overheid verwachten dat die hen te hulp komt op het moment dat de aantasting van hun veiligheid zulke gewelddadige vormen dreigt aan te nemen dat zij daar op eigen kracht geen weerstand meer tegen kunnen bieden. Op dat moment dient de overheid in de mate van het mogelijke haar bevoegdheden aan te spreken om hen te beveiligen tegen een dergelijke dreiging. Dan gaat het trouwens niet alleen meer om de veiligheid van individuele burgers maar ook om de veiligheid van heel de samenleving om hen heen.

Dit standpunt brengt met zich mee dat de overheid – en dat wil in dit verband vooral zeggen: politie, justitie en openbaar bestuur – zich zodanig moet organiseren dat zij die hulp, die bijstand, kwantitatief en kwalitatief, op een passende manier kan leveren. Bij persoonsbeveiliging staat immers niet meer maar ook niet minder telkens weer opnieuw de democratische rechtsstaat ter discussie. In een samenleving als de onze gaat het hier dus niet om een marginaal deel van de taak van de overheid maar om een verplichting die tot de kerntaak van de overheid behoort.

Waarmee bepaald niet is gezegd dat op het moment dat de overheid intervenueert zij de verantwoordelijkheid van de burger voor zijn veiligheid en beveiliging ten volle overneemt. Burgers zijn niet alleen consumenten van de democratische rechtsstaat, zij zijn er ook – om bij het beeld te blijven – zelf de producenten van. In dit geval blijven zij dus medeverantwoordelijk voor wat er gebeurt. Wat op z'n minst betekent dat zij zodanig met de overheid moeten samenwerken dat deze haar deel van de verantwoordelijkheid ook op een behoorlijke en doeltreffende manier kan dragen.

De praktische consequenties van deze kijk op de verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging zijn velerlei. De voornaamste consequentie is in zekere zin dat er een stelsel van persoonsbeveiliging wordt geschapen dat niet te ingewikkeld in elkaar zit zodat het voor iedereen kenbaar en begrijpelijk is. Verder zouden burgers duidelijk moeten worden gewezen op hun eigen verantwoordelijkheid en die van hun sociale omgeving binnen een dergelijk stelsel. Zeker zo belangrijk is echter dat ook de betrokken overheidsdiensten van hun verantwoordelijkheid in dezen bewust worden gemaakt.

Om dit alles te bereiken verdient het aanbeveling om persoonsbeveiliging via de Politiewet op een duidelijke manier te situeren in de taak en organisatie van de politie, de AIVD en de KMAR en op grond van de betrokken bepalingen via een ministeriële richtlijn in de regionale korpsen en de nationale diensten professionele voorzieningen te scheppen voor de aanpak van problemen in deze sfeer.

12.3 DE ORGANISATIE VAN DE OVERHEID IN DE SFEER VAN PERSOONSBEVEILIGING

Deze laatste aanbeveling raakt vanzelfsprekend reeds aan het algehele probleem van de organisatie van de overheid in de sfeer van de persoonsbeveiliging. Met de keuze die daarin ligt besloten is evenwel alléén gezegd hoe binnen de overheid de persoonsbeveiliging aan de voet dient te worden geor-

ganiseerd. Open staat de vraag hoe die organisatie er aan de top moet uitzien. Het antwoord van de commissie komt in de kern neer op de aanbeveling om een landelijke beveiligingscoördinator bij het ministerie van Justitie aan te stellen die kan rekenen op de ondersteuning van een kleine maar gekwalificeerde staf. De invoering van deze functie zou naar de mening van de commissie gepaard moeten gaan met de afschaffing van de TEC en de TUC.

Deze landelijke beveiligingscoördinator zou enerzijds functioneel verantwoordelijk moeten worden gesteld voor de ontwikkeling van het beveiligingsbeleid als zodanig, zowel waar het persoonsbeveiliging als objectbewaking betreft. Dit zou onder meer inhouden dat hij erop zou moeten toezien dat zowel bij de regionale politiekorpsen als bij het KLPD, de KMAR en de AIVD adequate voorzieningen bestaan om problemen van persoonsbeveiliging op te pakken. In het verlengde hiervan zou hij de ruimte moeten krijgen om het netwerk van beveiligingsambtenaren in de rijksoverheid aan te sturen en te zorgen voor voldoende afstemming tussen het binnenlandse beveiligingsbeleid en het beveiligingsbeleid dat andere landen en internationale organisaties wensen voor hun representanten respectievelijk medewerkers in ons land. In dit verband zou hij er in het bijzonder voor moeten waken dat er informatief en operationeel voldoende wisselwerking is tussen al deze onderdelen van de overheid. En ten slotte zou de ontwikkeling van strategieën inzake de aanpak van de publiciteit over aan de orde zijnde bedreigingen ook deel uit moeten maken van zijn portefeuille.

Anderzijds zou deze landelijke beveiligingscoördinator de beslissingen moeten voorbereiden en uitvoeren die in de GED – die moet in de ogen van de commissie dus niet worden afgeschaft en moeten blijven resulteren onder de eindverantwoordelijkheid van de ministers van BZK en van Justitie – in concrete gevallen op het stuk van persoonsbeveiliging moeten worden genomen. Op deze manier komen de verantwoordelijkheid voor de advisering omtrent persoonsbeveiliging en die voor de uitvoering van deze belangrijke taak in één hand te liggen. Natuurlijk roept een dergelijke taakstelling de vraag op: om welke gevallen gaat het? De commissie stelt zich op het standpunt dat het hier ook in de toekomst – in de eerste plaats – natuurlijk blijft gaan om representanten van buitenlandse overheden en medewerkers van internationale instellingen. Daarnaast meent zij dat zou moeten worden overgegaan tot een zo duidelijk mogelijke markering van die (categorieën van) personen waarvoor de rijksoverheid een bijzondere verantwoordelijkheid draagt; al de overige (categorieën van) personen moeten zich als vanouds blijven wenden tot het bevoegde gezag ter plaatse: de burgemeester en de hoofdofficier van justitie. Bij de personen waarvoor de rijksoverheid een verantwoordelijkheid draagt moet – in de tweede plaats – bovenal worden gedacht aan die ambt dragers die als het ware de personificatie van de democratische rechtsstaat vormen: zowel leden van de Staten-Generaal en het kabinet als leden van het openbaar ministerie en de rechterlijke macht. Maar het is heel wel denkbaar dat ook (bepaalde categorieën van) ambtenaren van de departementen en de rijksdiensten gaan behoren tot die bepaalde personen. En wellicht moet zelfs zover worden gegaan dat onder omstandigheden ook medewerkers van vitale bedrijven binnen het bereik van de GED kunnen worden gebracht. In de derde plaats moet worden gedacht aan Nederlanders en buitenlanders (in Nederland) die de regionale korpsen, om welke reden dan ook, niet afdoende kunnen beveiligen.

Een en ander brengt met zich mee dat de commissie weinig ziet in een partiële herziening van de Bewakings- en Beveiligingscirculaire 1999. Het zou in haar ogen beter passen om de functie van beveiligingscoördinator en de bijbehorende verantwoordelijkheden van de rijksoverheid te incor-

poreren in de richtlijn waarvan hiervoor reeds sprake was toen het ging om de organisatie van de persoonsbeveiliging bij de regionale korpsen. Dan ontstaat er namelijk een situatie waarin de aanpak van het gehele vraagstuk van de persoonsbeveiliging in één enkele openbare regeling wordt neergelegd. Een dergelijke regeling drukt dan niet alleen uit dat een adequate persoonsbeveiliging in onze samenleving vraagt om een geïntegreerde benadering door de overheid. Zij verschaft naar de buitenwereld toe ook de duidelijkheid die reeds sedert lang wordt ontbeerd.

Waarom de beveiligingscoördinator zou moeten worden gepositioneerd bij het ministerie van Justitie kan theoretisch worden verdedigd met het argument dat de beveiliging van personen tegen dreigende aantasting van hun veiligheid een voorfase vormt in de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Een belangrijk praktisch argument dat hierop aansluit is dat dankzij zijn positionering op dit departement de beveiligingscoördinator in concrete gevallen als het moet overal in het land direct via (de hiërarchie van) het openbaar ministerie maatregelen kan (laten) treffen die nodig zijn om die beveiliging optimaal te laten verlopen. In die zin sluit zulke positionering eigenlijk aan op de bestaande bevoegdheid van de minister van Justitie om de BBE in bijzondere gevallen te zetten.

12.4 DE INHOUDELIJKE GRONDSLAG VAN PERSOONSBEVEILIGING

Het huidige stelsel van persoonsbeveiliging berust onder meer op het uitgangspunt dat de overheid slechts tijdelijke maatregelen treft wanneer er sprake is van concrete – en natuurlijk geloofwaardige – bedreigingen in de ruime zin van het woord. Dit uitgangspunt moet als zodanig behouden blijven. Er is alleen dringend behoefte aan professionalisering van de analyse en de evaluatie van bedreigingen bij de regionale politiekorpsen en de nationale politie- en inlichtingendiensten. Deze ontwikkeling dient eveneens door de landelijk beveiligingscoördinator op gang te worden gebracht en te worden gevolgd. Het mag echter niet blijven bij het opstellen van standaarden voor dreigingsanalyse, het initiëren van gerichte scholing voor analisten et cetera. Zeker zo belangrijk is dat ook in concrete gevallen de professionaliteit van de analyse wordt gewaarborgd. Hiertoe zal van tot geval de landelijk beveiligingscoördinator nauw moeten samenwerken met de betrokken korpsen en diensten. Zodat de GED besluiten kan nemen die stoelen op de beste (geëvalueerde) informatie die in het land, en als het nodig is in het buitenland, voorhanden is.

Er is echter meer nodig dan de professionalisering van de dreigingsanalyse. De commissie beveelt met kracht aan dat in elk geval voor de eerste twee categorieën van personen waarvoor de rijksoverheid rechtstreeks verantwoordelijkheid draagt, het instrument van de risico-analyse wordt geïntroduceerd. Het is een veel voorkomend misverstand dat het denken over persoonsbeveiliging in termen van dreiging regelrecht staat tegenover het denken hieromtrent in termen van risico's en dat dreigingsanalyse en risico-analyse dus twee tegengestelde vormen van analyse zijn. Voor de commissie is het zo dat de dreigingsanalyse van een andere orde is dan de risico-analyse en dat deze twee vormen van analyse niet tegenover elkaar staan en als het ware alternatieve vormen maar juist in elkaars verlengde liggen. De functie van risico-analyse is gelegen in de ontwikkeling van beveiligingsbeleid, die van dreigingsanalyse in het wegnemen van een bepaalde dreiging. Wat zij dan ook vóórstaat is dat met betrekking tot de hiervoor genoemde categorieën van personen risico-analyse wordt geïntroduceerd als middel om een passend beveiligingsbeleid voor de betrokkenen tot stand

te brengen. Als dit er eenmaal is zal het gemakkelijker worden om in gevallen van harde bedreiging een adequate aanpak van de beveiliging te ontwerpen en uit te voeren.

Vervolgens meent de commissie dat het scala van toepassingen op het gebied van persoonsbeveiliging meer differentiatie behoeft en dat advisering daaraan dient te worden toegevoegd. Deze vorm van dienstverlening kan dan ook meer servicegericht worden uitgevoerd.

Ten slotte zou moeten worden overwogen om voor een kleine kring van personen die reeds het voorwerp uitmaken van een gericht beveiligingsbeleid ook een systeem van *protective intelligence* op te zetten zoals dit in de Verenigde Staten tot ontwikkeling is gebracht. In hoofdstuk 4 is deze aanpak beschreven. Een dergelijk systeem maakt het immers mogelijk om in een zo vroeg mogelijk stadium al die (stukjes) beschikbare informatie bij elkaar te brengen die wijzen op onwenselijke of onaanvaardbare acties in hun richting. Dat ook zulk systeem geen absolute garantie vormt dat dergelijke acties niet plaats zullen grijpen, moge de lezer van dit rapport gaandeweg duidelijk zijn geworden. Maar de overheid is somtijds wel gehouden om tot het uiterste te gaan bij het dragen van haar (deel van de) verantwoordelijkheid voor persoonsbeveiliging. De gevolgen van tekortkomingen op dit vlak kunnen vele malen groter zijn dan de investeringen om de oorzaken ervan weg te nemen.

12.5 BESLUIT

De commissie is zich er ten zeerste van bewust dat haar aanbevelingen bezielde zijn door een geest van hervorming. Gezien haar bevindingen in de zaak Fortuyn kan dit niet verwonderen en had ook niet anders mogen worden verwacht. Er moeten uit deze afschuwelijke moordaanslag de nodige lessen worden getrokken. Alles kan écht niet bij het oude blijven.

Wie deze aanbevelingen leest moet echter ook beseffen dat de commissie op een aantal wezenlijke punten wel vasthoudt aan wat bestaat: de eigen verantwoordelijkheid van burgers voor hun veiligheid, de structuur van de GED, het denken in termen van dreiging et cetera. Wat zij nastreeft is dat op de grondslag van deze uitgangspunten het bestaande stelsel – om het met drie woorden te zeggen – wordt geïntegreerd, geprofessionaliseerd en gemoderniseerd. Dit is de kern van haar boodschap. Een realistische en dus realiseerbare boodschap in haar ogen.
